

שבת יפה

סיפורו של קיבוץ הנשרה

2310

K1

K1

שחריה
סיפורו של קיבוץ הכשרה

90

80

שחריה

סיפורו של קיבוץ הכשרה

מאסף

כינסה: שרה סגל

ערכו: שרה סגל, אריה פיאלקוב

בית לוחמי הגיטאות ע"ש יצחק קצנלסון
והוצאת הקיבוץ המאוחד • תשמ"ג

THE STORY OF KIBBUTZ SHACHARIA

החברה הצעירה של שחאריה

קטלוג

לגט חרש: חשאי

הקדמה: חרש, לגט חרש: חרש

© 1983 Hakibbutz Hameuchad

כל הזכויות שמורות

לבית לוחמי הגיטאות 1983

By Hakibbutz Hameuchad

נדפס בישראל תשמ"ד

לוחות והדפסה בדפוס "חדקל" בע"מ, תל-אביב

יהושע וושצ'ינא: שחריה – חמש-עשרה שנה

את הכשרת "שחריה" יסדה ב־1925 קבוצת חברים מסניף "החלוץ" בסמיאטיץ'. ראשיתה בקאיאנקה במשק חקלאי. באותה עת, או קצת לפני כן, נוסד קיבוץ קלוסובה ע"י קבוצת חברים מסניף "החלוץ" בסארני. ההתחלות בשני המקומות, היו מצומצמות במספר החברים בכל אחת מהן מוגבלות, בזמן-קיומן, וללא רציפות. האנשים היו מתפורים לבתיהם לפרקי-זמן ארוכים, ואחרים לא באו. רק בשנות השלושים מתרחבת ההכשרה לממדים של אלפים ומתחילה לגבש מסגרות קבועות ויציבות.

ההכשרה בפולין התחילה בראשית שנות העשרים; אנשי קבוצת "דרור", שהגיעו מרוסיה, היו בין היוזמים והמארגנים של "החלוץ" ושל קבוצות ההכשרה בפולין. היו אלה קבוצות קטנות שיצאו לעבודה חקלאית עונתית, ואף אחת מהן לא האריכה ימים. פרט לקושי האובייקטיבי להשיג עבודה לתקופה ממושכת בחקלאות, פעל כאן גורם נוסף, שהושפע מן התפיסה של תפקיד ההכשרה כפי שהיתה מקובלת ב"החלוץ". רק עם הרחבת אפשרויות העליה, הבשילו התנאים שחייבו מסגרת קבועה להכשרה. על מקור השם שחריה, כתב א. ברדיצ'בסקי, (קבוצת "דרור" הרוסית, מאסף "החלוץ" עמ' 124), "כי חשבו ע"ד השם לקיבוץ עד עלות השחר — ואז החליטו לקרוא בשם שחריה".

הקבוצה בקאיאנקה לא האריכה ימים. תנאי העבודה לא איפשרו וגם החברים לא היו ערוכים לישיבה ממושכת.

תוך זמן לא רב עובר מרכז שחריה לאיבאצביץ' (פולסיה). העבודה העיקרית היתה במינסרה ובחדדים הועסקו בשרותי בית. ליד איבאצביץ' נוסדו פלוגות במאלקוביץ', בלוק-ביטן ועוד.

בין הנקלטים בהכשרת שחריה היתה קבוצה גדולה של עשרות חברים מסניף "החלוץ" בסארני. אף שסארני היתה קרובה לקלוסובה החליט הסניף לאמץ לעצמו את שחריה דווקא. האפשרויות לבחירת מקום הכשרה לא היו רבות. פרט לקלוסובה

ושחריה היתה קיימת בעת ההיא גרוכוב, שהיתה מוגבלת באפשרויות הקליטה שלה, בהיותה משק חקלאי בלבד.

הקשרים בין סניף "החלוצ" בסארני, שהיה יחסית סניף גדול, לקיבוץ שחריה נמשכו תקופה ממושכת, תוך השפעה הדדית חיובית. הדבר הקל על קליטתם של החברים וסייע להם להשתלב בתפקידים פעילים.

השינויים, שהתרחשו בשנות השלושים, לא היו כמותיים בלבד. עם גידול הסיכוי לעליה, התרחב גם זרם היוצאים להכשרה. הלחץ של המבקשים לצאת להכשרה חייב יצירת בסיס עבודה חדשים וכן היערכות חדשה גם בסדרי החיים. השינויים העיקריים הסתמנו בגודל היחידות ומיקומם, וכן באופי העבודה והסביבה. כל השינויים באו כתוצאה מהתרחבות התנועה ומן התפיסה החדשה על תפקיד ההכשרה החלוצית. התפיסה, שהתגבשה ב"החלוצ" בעת ההיא על תפקיד ההכשרה — מקורה בנסיון שנרכש, ומן הצורך להיענות לתפקידים המיועדים. היעד הראשי היה — רכישת הרגלי עבודה פיזית, הסתגלות לחיי חברה וקניית ערכי תרבות עברית. במקום שהייה זמנית בעבודה חקלאית, שלא הקנתה לא מקצוע בחקלאות ולא הרגלי עבודה, הושם עתה הדגש על הקמת קבוצות עבודה לתקופת-זמן ממושכת. נפסקה הרדיפה אחר הכשרה מקצועית, שאפשרויותיה היו מצומצמות מאוד. במקום זה בא החינוך לאורח חיים של עבודה פיזית ולתנאים המתחייבים מכך.

אשר למיקומם של קיבוצי ההכשרה חלה בשנות השלושים תפנית חדשה. היה ברור, שאין כל סיכוי להתרחבות נוספת בדרך המקובלת עד עתה, ביערות ובכפרים בלבד. מכאן באה הפנייה לערים הגדולות והבינוניות. שחריה היתה ראשונה, שהחליטה על כך ופיתחה פעולה בכיוון זה. הסיכוי להמשיך ולהתקיים באיבאצביץ' והפלוגות המועטות האחרות הצטמצם. קבוצת חברים פנתה לעיר המחוז הקרובה באראנוביץ' ונאחזה בה. לא עברו ימים רבים והקיבוץ בבאראנוביץ' הפך למרכז של הסתערות לכיבוש עמדות בעיירות הסביבה ובערים גדולות יותר במרחק מה. השוני במקומות החדשים היה הן באופי העבודה (קצת תעשייה, שירותים אישיים, ועבודה מקצועית במלאכה) והן באופי הסביבה. עתה נמצאו פלוגות ההכשרה בתוך תוכה של אוכלוסיה עירונית.

לשינוי הזה היו השלכות על כל אורח החיים הפנימי. התנאים החדשים חייבו קביעת כללי התנהגות ברורים ביחסים של החברים עם הסביבה ועם מוסדות ציבור במקום. במציאות החדשה החל להתגבש מבנה ארגוני נוסף עקב הקשרים, שנוצרו בין היחידות החדשות שהוקמו ובין קיבוץ-האם שממנו באו. במשך הזמן הפך המבנה הגושי למוסד מוכר ולדגם לכל הכשרה. פרט לגושים של חברי השומר הצעיר וגורדוניה, היו 5 גושים קיבוציים, שמהם הסתעפו לאחר מכן מספר מסוים של תת-גושים. ההתארגנות הגושית ב"החלוצ" היתה, כאמור, על בסיס אזורי בלבד, אך בהמשך הזמן התגבשו גם סימני היכר מיוחדים לכל גוש, בחלקם על-פי אופי העבודה ובעיקר על-פי אופי המבנה הארגוני שלו.

שחריה היתה, כאמור הראשונה שהקימה קיבוץ עירוני וכן היתה הראשונה שיזמה וקיימה מסגרת מחוית לכל פלוגותיה. גורמים שונים סייעו לכך: קירבת הפלוגות, התנודות בעבודה שהביאו עמהן את הצורך בהעברת חברים מפלוגה לפלוגה. הפלוגות

היו נפגשות תכופות וחבריהן הכירו זה את זה. בפגישה הראשונה, שנערכה בימי הפסח 1930, נבחרה מזכירות מחוזית לקיבוץ (הגוש) כולו. בקלוטובה נוצר הארגון הבין-קיבוצי רק ימים רבים לאחר מכן. החדירה לערים הגדולות וההתארגנות הגושית, שינו את מפת ההכשרה ויצרו מכשיר ארגוני חדש להכשרה ולתנועת "החלוץ". המבנה הגושי האזורי סייע להתגבר על הרבה נושאים קשים. הוא טיפל בפלוגות שנפגעו עקב חוסר עבודה, סייע בפעולת האישורים לעליה, עסק בענייני כוח-אדם, דיור, חולים וכו'. מזכירות הגוש טיפלה בחלוקת מכסות הסרטיפיקאטים (רשיונות עליה) בין הפלוגות וכן השתתפה בפועל בסדרי האישורים לעליה.

החדירה לערים, העלתה את שאלת היחסים עם מוסדות הציבור המקומיים, מעבר לבעיית הקשרים האישיים של החברים כפרטים. להכשרה הקיבוצית חסר גב ציבורי בעל מעמד, שתוכל להישען עליו. מפלגת פועלי ציון צ. ס. שעל פי מהותה היתה קרובה ונאמנה ל"החלוץ" היתה מפלגה קטנה יחסית והשפעתה ברחוב היהודי היתה מועטה.

בבאראנוביץ' — מצאנו תנועת בית"ר גדולה, שיחסה למפעלנו היה עויין. במשך הזמן נקלעה להתנגשויות עם חברינו. פעולתה נגד ההכשרה הקיבוצית לא הסתיימה בין היהודים בלבד. הרגישות האנטי-קומוניסטית אצל השלטון באזור זה, שהיה איזור גבול, היתה גדולה ולא היה קושי רב להטיל דופי בקיבוץ, שהיה תופעה ייחודית. לרוב בלתי מובנת, ומשום כך גם השודדה. כתוצאה מכך נגרמו הטרדות, חיפושים ומאסרים בין אנשי הקיבוץ.

הנציג של פוע"צ צ.ס. בהנהלת העיר מ. מוקאסי לא מנע מאתנו עזרה ככל שידו השיגה אך באופן טבעי סמכותו לא היתה רבה. סניף "החלוץ" המקומי היה מורכב מאנשים צעירים מאוד, חסרי נסיון, חברים בודדים ממנו היו מבקרים קבועים בבית-הקיבוץ, מתיידדים עם החברים, הרגישו כבני-ברית בתוכנו, אך הם לא יכלו להוות גורם שאפשר להסתייע בו.

לאאורה היה קיבוץ ההכשרה מכשיר של התנועה הציונית להכשרת עולים לארץ. הוא נהנה מזכות מועדפת בחלוקת רשיונות העליה, אך הוא לא זכה לגיבוי ולתמיכה של הממסד הציוני, שעצמאותו של "החלוץ" ותפיסתו לא היו זהות עם הנורמות המקובלות עליו. במחצית שנות השלושים התחילו להתארגן ועדים מיוחדים, "פאטרונאטים" לקיבוצים בערים הגדולות. כאלה הוקמו בלודז', קילצה, קאטוביץ. שותפו בהם אנשים בעלי מעמד ציבורי במקום, מתוך הערכה למפעלו של הקיבוץ. פעולת הפאטרונאטים התרכזה בעיקר בייצוג כלפי השלטון ובמתן סיוע והגנה למפעל ההכשרה.

משקלה של ההכשרה בחיי הנוער עוררו הערכה וביקורת כאחת בעתונות היהודית. הביקורת נבעה בחלקה מתוך אי-ידיעה או אי-הבנה ומפני השוני והייחוד של ההכשרה. אך היתה גם ביקורת עויינת, והיתה ביקורת גם מצד חברים, שהצביעו על חולשות ועל פגמים. אכן אין זה אלא טבעי, שבהערכת מפעל ההכשרה יועלו גם הפגמים שלא חסרו בהכשרה. היו ליקויים בתנאים הפיזיים, בדיור ובכלכלה, והיו ליקויים חברתיים ביחסים שבין חבר לרעהו וכו'.

מענייננו כאן לא לדון בפרטי הפגמים, כי אם בטיעון על הדרך עצמה שהשתמע מפיהם של כמה טוענים, כאילו היו הפגמים והכשלונות פרי הדרך והשיטה, והם שגרמו או הוסיפו לתנאי המצוקה, שבהם חיו החברים בהכשרה. המסקנה שהשתמעה מהם היתה אחת: את העסק של ההכשרה אין לקיים.

האומנם היה בעצם מהותה של שיטת ההכשרה של "החלוץ" בפולין כדי ליצור קשיים ומצוקה? מה אחיזה יש לטענות כי בהכשרה נתגבשה השקפה, שהעלתה את המחסור כערך וכתנאי מסייע לגיבוש האופי?

הבה נעיף מבט על מצב ההכשרה בארצות שמחוץ לפולין — גליציה, רומניה, הארצות הבלטיות, גרמניה. השוני היה רק בממדים. ההכשרות בארצות אלו היו מצומצמות ביותר במספרן, לעומת זו שבפולין, אבל אף אחת מהן לא הצליחה ליצור תנאים פיזיים או חברתיים מתקדמים יותר מאלה שהיו בפולין. בנתונים שבהם פעלה ההכשרה, ברמת השכר הנמוכה והכנסה מצומצמת, ללא תמיכה מן החוץ, כאשר כל התקציב היה בנוי על עבודה עצמית, לא היה סיכוי להשיג רמת-קיום גבוהה יותר. במשך הזמן הוכח, שדווקא שיטת ההכשרה הקבועה היא שהניעה ודחפה קיבוצים לסידורים מתקדמים יותר. בהמשך הימים שופרה רמת הדיור וכן גם רמת הטיפול בחולים; הכלכלה אורגנה טוב יותר, נעשו מאמצים לארגון הפעולה התרבותית. הוותיקים, אלו שנאלצו לשבת זמן ממושך בהכשרה, כמובן שלא שבעו נחת משהותם הממושכת, אפילו בתנאים משופרים, אך לחברים שאך עתה הצטרפו לקיבוץ, היה זה חידוש מרענן למצוא חברה מאורגנת בתנאים שהיו טובים בהרבה מאלה שעליהם שמעו לפני בואם לקיבוץ. אם אפילו היו התבטאויות כאילו בשבח המצוקה, לא היו אלה אלא במידה לא מועטה התבטאויות של התגנדות, מחוסר בטחון, שהמצב ישתנה לטובה, וכמה זמן יעבור עד אז ואם כך הבה נשיר למחסור: "מיר האבן דא קיינעם מיר דארפן דא גארנישט", כדבר שיר קלוסובה שביטא הווייה מסוימת. למעשה היתה חתירה מתמדת לשינויים, לתיקון עיוותים ולהתקדמות ברמת הקיום, שאכן הושגה: הצפיפות בדיור ירדה, הדירות הוחלפו במרווחות יותר, ההכנסה מעבודה גדלה, חלקה של העבודה הקבועה עלה, התפריט שופר, אורגנו חוגי לימוד, שופרו כלי התקשורת והמידע וכו'.

השאלה, באיזו מידה השיגה תנועת "החלוץ" בפולין את מטרתה העיקרית, היינו להעלות מקסימום חלוצים לארץ ולהביאם למילוי תפקיד של מתיישבים ובונים בארץ — זו השאלה המרכזית שעל פיה על "החלוץ" וההכשרה שלו להיבחן. את התשובה לכך ספק, אם אפשר למצוא בסטטיסטיקות. אפשר למצוא אותה בשדה, בבנין ובחרושת. מספרים בדוקים על פועלם של אנשי עליה זו, ספק אם קיימים, אך ישנן יצירות ומפעלים שקמו בתקופה ההיא בארץ, שבלעדי העליה החלוצית מן ההכשרה, ספק אם היו קמים. גידול ממדי ההתיישבות הקיבוצית, כיבוש עבודת הנמל והים, התרחבותו של מקצוע הבנין, החציבה וכו', כל אלה התרחשו באותה תקופה עצמה שהעליה מן ההכשרה היתה דומיננטית.

חברי שחריה בארץ היו מפוזרים בפלוגות רבות של הקיבוץ המאוחד: רמת-הכובש, גבעת-השלושה, שדה-נחום, מעוז-חיים, אשדות-יעקב, פלוגת-הים (אפק), שפיים, גבת ועוד. הם עבדו בנמלי תל-אביב וחיפה. אחדים מהם פנו למשטרה, רבים אחרים לבנין. בס"ה כולם פנו לעבודה והוכיחו בה כושר-הסתגלות רב. גם לפי הנורמות

המקובלות אז היתה זו עליה של אנשי עבודה שמילאו תפקידים חיוניים. במסגרת העליה בסרטיפיקאטים קיבל "החלוץ" את המכסה שאושרה לו ע"י המשרד הארץ-ישראלי. תמיד היו האנשים במצב של המתנה לרשיון. מספר הרשיונות אף פעם לא סיפק את התביעות ואת הלחץ לעליה שגבר והלך. כתוצאה מכך התגבשה התכנית לפתיחת ערוץ נוסף לעליה, בלתי תלוי ברשיונות שלטונות המאנדט. המושג של עליה "בלתי ליגלית" מזוהה לאחרונה עם עליה ב' של הפליטים היהודים בימי מלחמת העולם השנייה ובעיקר לאחריה. אך האמת היא, כי עליה בלתי ליגלית, או כפי שקראו לה עליה ב', התארגנה ופעלה שנים רבות קודם לכן. הלחץ להפעלתה בא מן החברים בהכשרה והמארגנים היו אנשים מן ההגנה בארץ. המיוחד שבעליה זו היה שהיא באה מתוך ההכשרה ובתשלום מלוא ההוצאות ע"י העולה עצמו. עליה זו, כמו זו שבאה אחריה, נאלצה להיאבק בהתנגדות השלטון ובחלואות הדרך. זכורה פרשת אנית "וולוס" שנתגלתה והוחזרה לפולין.

המרחב הגיאוגרפי של גוש שחריה היה גדול מכל יתר גושי ההכשרה והשתרע על פני שטח נרחב בין גלובוקי-סווינציאני בצפון ועד הורודישין-קוברין. במרחב הזה היו פלוגות שקיומן היה קצר והיו נאלצות להתקפל לאחר תקופת עבודה קצרה. והיו — הפלוגות החקלאיות — שמלכתחילה נועדו לעונה אחת.

הריכוז העיקרי של שחריה היה באיזור באראנוביץ'. לא התנאים האובייקטיביים הם שגרמו לכך. האיזור לא הצטיין, מבחינה משקית ברמה מתקדמת, הדבר נבע בראש וראשונה מן הפעילות והיוזמה של חברי הסניפים, שחיפשו כל אפשרות כדי לסייע לייסודן ולהרחבתן של פלוגות ההכשרה.

בדרך כלל, יש לזכור, כי האיזור הגיאוגרפי במזרחה של פולין, שהיה שנים ארוכות תחת שלטון רוסי, הינו בעיקרו חקלאי, מפגר מבחינה תעשייתית לעומת אזורים אחרים, ואפשרויות העבודה בו מצומצמות. אך דוקא באזורים אלה, שבהם חיו יהודים בריכוזים גדולים, התפתחה תנועה חלוצית גדולה והלחץ לצאת להכשרה הוא אשר גרם להתפתחות תנועת הכשרה רחבה. העובדה, שרוב הפלוגות שקמו באיזור זה, היו קטנות מבחינה מספרית, לעומת אלה שקמו בקונגרס פולין, נבעה מן האופי של המשק באיזור. בפולין הקונגרסאית היתה מצויה חרושת שהקיבוצים ניסו ואף נאחזו בה. אפשרויות העבודה היו גדולות מאלה שבמזרח המדינה. פלוגות קטנות היו מצויות גם בקונגרס פולין בעיקר משום המחסור בכוח אדם.

קשה להגדיר במספרים מדויקים את מספר החברים בגוש שחריה. המצב היה נוזל. מפעל ההכשרה היה ביסודו בנוי על ניידות של חברים. קולטים חברים כדי להעלות אותם ארצה ועם גידול העליה גדל יחד אתה גם מספר החברים שנוספו לקיבוץ ההכשרה ולהיפך. הצמצום במספר העולים היה לרוב הגורם גם לצמצום מספר הנקלטים בהכשרה. נוסף לכך, יש לזכור, כי בתקופה ההיא לא פותחו כלים מיוחדים ומתאימים לרישום ולריכוז מספרים. העבודה הסטאטיסטית נעשתה בצורה חובבנית. תקופת השיא בהכשרה החלוצית בפולין היתה בשנים 1933—1935. בתקופה זו נמצאו בהכשרה בגוש הכללי בלבד (פרט להשוה"צ — גורדוניה) כ-8.000 איש. באותו זמן היו בגוש שחריה (באראנוביץ' — וילנה) כ-1600 (מזה כ-600 באיזור וילנה). לפי הנתונים שנתפרסמו אז מתקבל, כי גוש שחריה היה בעת ההיא הגוש

הגדול ביותר בהכשרה.

כ-40 פלוגות נמנו על שחריה בכל שנות קיומה. בשנים 1933—1935, שנות השיא, הגיע מספר הפלוגות ל-30 בקירוב. גוש שחריה שמר על אחדותו הארגונית יותר מכל גוש אחר בהכשרה, וזה למרות הפיזור בשטח נרחב. באופן טבעי עבר חלק מתפקידי מזכירות הגוש למזכירות של גוש המשנה בוויילנה, שקיימה קשרים עם הפלוגות באיזור הקרוב, אך גם לאחר מכן המשיכו שתי המזכירויות לשמור על השם המשותף "שחריה" וכן נמשכו הקשרים ושיתוף הפעולה בתחומים רבים (העברת חברים, אישורים לעליה ועוד).

את מקומה של שחריה בתנועה החלוצית אין לחפש דווקא בפעולות ייחודיות או בסמלים מיוחדים. עיקר תרומתה היה בכך, שהיא נשאה בפעולות רבות ומגוונות של "החלוץ" בפולין ובמבצעי ההגשמה בארץ. שחריה היתה גורם רציני בפתיחת מסלולים להגשמה חלוצית. היא היתה בין המעצבים של צורת חיים חדשה, היא קלטה צעירים והכשירה אותם לעבודה פיזית ולאורח חיים חדש המושתת על שוויון ושותפות. חברים משחריה היו שותפים פעילים בפריצת דרך לעליה בלתי ליגאלית לארץ. בשחריה למדו עברית ונרכשו ערכי תרבות.

מפעל ההכשרה היה מפעל חינוכי מעמיק ויסודי. עיקרו היה — במאמץ לבנות את עתידנו על עבודה. בראיית הסכנות הצפויות לעמנו בגולה, בשלילת כל סיכוי של קיום ובהסקת מסקנות אישיות מתוך המציאות הזו — באלה עשה "החלוץ" את המעשה הפוליטי החשוב ביותר, שהיה נחוץ ואפשרי בעת ההיא.

מאז עברו שנים רבות, מים רבים מהולים בהרבה דם יהודי של קרובים ורחוקים זרמו לימים. אלה שנשארו בחיים, שומרים את זכרון הימים ההם כאור גדול בחייהם. מותר לפעמים גם להתרפק על העבר, אך לא תהיה כל הגומה בכך, אם נאמר שבהתרפקות זו חבויים לא רק געגועים לגיל שחלף, לכושר שאבד, לזריזות שפחתה, אלא גם כמיהה לתוכן ולזוהר של הימים ההם.

התקפת היטלר על פולין בשנת 1939 שמה קץ לישוב היהודי בפולין ועמו גם על התנועה וההכשרה החלוצית. הנסיונות והמאמצים להמשיך ולקיים קשרים בין חברי קיבוץ ההכשרה בתנאי המלחמה והשוואה נמשכו זמן רב, אך אופיים היה עתה, כמובן, שונה. עיקרם ותכליתם היו — התגוננות והצלה.

בנסיון הנורא שעבר על בני עמנו, נתגלה, כי הדרך שבה פעלו החברים בהכשרה, אורח החיים והקשרים שנוצרו הכשירו אותם להיות קבוצה מנהיגה בעם. בכל שנות האימים בגיטו, בתנאים האכזריים, פעלו אנשי "החלוץ" במאמצים עליונים לארגן את החיים ולבנות גרעיני התגוננות. לא היתה בידם שום שליטה על עמדת כוח. מה שעשה אותם להיות מובילים בעם היתה התורה שעל פיה התחנכו והתכוננו שרכשו לעצמם בתנועה.

עד עכשיו ראו אור ארבעה ספרים על קיבוצי ההכשרה בפולין והם: סיפורו של קיבוץ הכשרה בלדז'ו, בשדמות גרוכוב, ספר קלוסובה, וספר תל-חי.

זה זמן רב מקנן בחוג של חברי שחריה לשעבר הרצון לרכז בספר דברי חברים על חייהם בהכשרה, תעודות, יומנים, רשימות. תמונות וכו' ולהציב בזה זכרון למפעל

הכשרה גדול, שהכשיר וחינך אלפי צעירים לעליה ולעבודה בארץ. לוועדה היוזמת שהתכנסה בסוף 1979 הוגש תיק מלא חומר תיעודי מתקופת ההכשרה, שלוקט ע"י שרה סגל בארכיון התנועה החלוצית וגנוזך בית לוחמי הגיטאות. תיק זה היה הבסיס להמשך הפעולה.

הוועדה היוזמת החלה בפעולה, ביצירת קשרים עם חברים שהיו בהכשרה בפלוגות שחריה, במטרה לאסוף ולרכז כל חומר תיעודי וכן רשימות חדשות שייכתבו במיוחד לספר. לצורך זה התקיימו שלוש פגישות אזוריות. בדרך זו, וכן בעזרתם של מספר חברים שגילו יחס פעיל לנושא, הצלחנו לרכז מאות כתבות ורשימות של חברים, הרבה צילומים, יומנים ומכתבים מן התקופה ההיא, וכן מספר גדול של רשימות שנכתבו במיוחד בשביל הספר.

אין כל יומרה לחשוב שהספר יוכל לתת תמונה מקיפה של הנושאים והעניינים, שקיבוץ שחריה היה משופע בהם; שיוכל לתת ביטוי לכל המאמצים הכבירים שהקיבוץ השקיע כדי ליצור בסיס לקיום ותוכן חברתי חדש; שיהא בו כדי לשקף את המאבקים שנאבק עם קשיים, עוינות והתנכרות; שיוכל להעלות בזכרוננו את המצוקות האישיות של כל חבר ואת חדות החיים שהיתה פורצת בכל עת מצוא. פרק חיינו בהכשרה היה פרק של חיים תוססים, של ערות ופעילות שאת אותותיהם ניתן היה להכיר לאורך ימים רבים לאחר מכן בארץ. אנו תקווה כי הספר מבטא נאמנה פרק חשוב זה בחיינו.

ערכו את הספר שרה סגל ואריה פיאלקוב בעצה עם ועדת מערכת שנקבעה ע"י הוועד הציבורי.

אפק, 1982

בשלבי הסיום האחרונים של הספר בדפוס חלתה שרה במחלה קשה שממנה לא קמה.

שרה סגל ז"ל שיזמה את הוצאת הספר הזה והשקיעה עבודה רבה באיסוף החומר ומיונו, וכן השתתפה בעריכתו לא זכתה לראותו עם הופעתו, מוגמר ומוגש לחברים ששרדו מן הימים ההם.

בתרומתה להצבת זכרון להכשרה החלוצית בפולין, בספר זה ובספרים קודמים מסוג זה, יש משום ביטוי לקשר ולנאמנות המתמשכת לתנועה שהנחילה לרבים מצפן ודרך בחיים.

כבוד לזכרה!

ח' באב, תשמ"ג, שלושים לפטירתה.

תנועה במשבר

לוי אריה שריד: ימי צרה

לא הספיק "החלוץ" לבצע את תכניותיו ולהעמיק את יסודות החינוך והאידיאה החלוצית של ההכשרה — וקפץ עליו רוגזו של המשבר הגדול בארץ — המשבר השני תוך שלוש שנים.

עליית גראבסקי התמוטטה, ואיתה יחד — תנועת ההמונים של "החלוץ". אולם הפעם היה ההד בתנועה חזק יותר, שכן גם הפגיעה היתה קשה יותר מאשר במשברים האחרים, שפקדו את הציונות ומפעלה.

העליה הרביעית, שרובה בא מפולין, נתקלה כבר בתחילתה בביקורת קשה מצד תנועת הפועלים והיו גם כבר אז, בימי הגיאות, שחזו את התמוטטותה. במחקרו על העליה הרביעית הבליט ארלוזורוב את השינוי שחל בשנתיים שחלפו מאז 1923. בעידן העליה השלישית וההתיישבות בעמק היו המתנחלים והיושבים בכפרים 18.1%, מכלל האוכלוסיה בארץ, בעוד שבמאי 1925 ירד מספרם ל-14.4% מכלל הישוב. "הפירמידה" הכלכלית היהודית הועמדה שוב על חודה הצר ולא על בסיסה. בתל-אביב, שאליה זרמו גלי העולים, עסקו 42.5% מהאוכלוסיה במסחר, 35.1% במלאכה, 7.4%, בתעשייה 14.7% באומנויות חפשיות. וחיים ארלוזורוב קבע: "מיבנה פנימי כזה שישנו בתל-אביב על כל הפעולות הכלכליות והחברתיות, על כל אופיו וחותרו המיוחד של מסחר פעוט ומלאכה ננסית — אנו מוצאים רק בערים ובעיירות של תחום-המושב היהודי ברוסיה". — — —

על אף פגיעותיו החמורות של המשבר לא הכזיבה תנועת "החלוץ" והוכח, שהיא המבצר האנושי של הציונות שידע לעמוד יחיד כמעט בפני הגלים הזועפים של המשבר. המשבר, שנמשך תקופה של שלוש שנים, יצר אוירת-דיכאון בארץ, וכמובן, בחו"ל. בפולין, כמו בארצות עליה אחרות, הטביע המשבר את חותמו הכבד. העתונות היהודית, שארץ-ישראל ובעיותיה עמדה בראש החדשות שלה, סיפרה על המשבר, על הפסקת עבודות הבנייה, על התמוטטות המפעלים הכלכליים (ובכלל זה גם של המשרד

הקבלני ההסתדרותי לעבודות בניין — "סולל-בונה"), על אבטלה המונית של 8000 איש, על רעב בין הפועלים מחוסרי העבודה, על התכניות להפסקת הסיוע של ההנהלה הציונית של הארי סאקר, על היאוש והכפירה שפשו בין הבונים, על סירובה של ממשלת ארץ-ישראל להיענות לדרישת המוסדות היהודיים להעסיק פועלים מחוסרי עבודה.

בשנת 1926 היו היורדים 53.5% מכלל הנכנסים ובשנת 1927 נפסקה כמעט העליה, ומספר היוצאים גדל פי שניים מאשר מספר העולים (שהיו כולם מקטיגוריה "קרובים"). ב-1928 היה מספר העולים (שרובם קרובים) שווה למספר היוצאים. בעליה העובדת, שכולה ע"פ רשיונות ההנהלה הציונית, התמונה קודרת עוד יותר: בשנת 1926 — 5000, בשנת 1927 — 336, בשנת 1928 — (!)17.

התוצאות של משבר העליה הרביעית היו חמורות לאין-ערוך ממשבר העליה השלישית, ואף רישומן היה ניכר יותר. המשבר של העליה השלישית נמשך כשנה. — אכן, "היורדים" היו בחינת מלאכים רעים שבשורות-איוב בפיהם ובלב רועד מפחד חיכו בני הנוער החלוצי בעיירות ליום בואם כליום הפרועות. תופעת היורדים הרבים היתה המכה הקשה, בה הוכחה התנועה, והיו בין היורדים חברים פעילים ב"החלוץ" ובתנועות הציוניות-סוציאליסטיות. בנוסף על "השליחים" — "היורדים", באו המכתבים מן הארץ שהיו רוויים קינים, הגה והי. מכתב כזה היה נקרא על ידי עשרות משפחות בעיירה והידיעות שהיו בו עברו מפה לאוזן. אנחנו, חברי תנועת הנוער החלוצית, חרדנו מאד מ"מגילות עיפה" אלו שהקדירו את שמינו והדריכו מנחתנו. אחד המיפקדים שנערך בסניפי "החלוץ" בגליל פולסיה עם התחלת המשבר משקף את הירידה הגדולה והעזובה בסניפים, ותמונה זו אופיינית ודאי גם לסניפי "החלוץ" בגלילות אחרים: מספר החברים בסניפים הגדולים נע בין 10—15 (רק בבריסק עיר מאוכלסת שתי רבבות יהודים, היו בסניף "החלוץ" בשנת המפקד — 1926 — 30 חברים), פעולה תרבותית — אפסית, חברים בודדים, שיצאו להכשרה עולים, ובדיבור אחד — עזובה ושיממון.

וכמו בפולסיה — כך בפולין כולה: בקיץ 1925 נימנו ב"החלוץ" הפולני 13,600 חברים, ואילו בשלהי קיץ 1926 ירד מספר החברים עד כדי 3900 חברים (יחד עם "החלוץ הצעיר" — 7500). ירידה דומה הסתמנה גם בגליציה: מ-3500—4000 חברים ב-1925 ל-1580 ב-1926. נראה, כי בגליציה היתה הירידה קטנה יותר עקב הצטרפותם של חברי השוה"צ ל"החלוץ" עוד בתחילת שנת 1925, שכן העזיבה היתה גדולה יותר בין החלוצים שאינם יוצאי תנועות נוער. בסוף שנת 1927 היו ב"החלוץ" הפולני רק 4200 חברים (עם החה"צ 7450) ובגליציה — 1579 חברים. — — — המשבר פגע, כמובן גם בהכשרה. הקיבוצים הצטמקו, ובחלקם הגדול חוסלו קיבוצי העבודה העונתית וקיבוצי העבודה השחורה. כבר בתחילת שנת 1926 חדלה הנהירה להכשרה. — — —

בפולין נרשמו להכשרה באביב 1926 בס"ה 457 חברים שיצאו לקיבוצי עבודה לחקלאות, לעבודה שחורה, ועוד 243 חברים לגינות ירק ולחוות חקלאיות — ברובן גינות ירק של "החלוץ הצעיר". בס"ה היו 700 חברים בהכשרה ב-31 קיבוצים (ב-1925 נמצאו 2800 חברים ב-189 קיבוצים כאלה). ובמועצה העולמית של "החלוץ"

בדנציג ב-1927 דווה ע"י המרכז העולמי על 879 חברים בהכשרה בפולין ו-438 בגליציה. ועם זאת גרם המשבר לאי-אלו תמורות: בקיבוצי ההכשרה הונהגה שיטה רציונאלית ומשקית ובוטלה ההכשרה העונתית. מוקמים והולכים קיבוצי עבודה תמידיים, שהחברים נמצאים בהם שנה ושנתיים עד עלייתם ארצה. לפיכך צומצם מספר קיבוצי ההכשרה של "החלוץ", ובשנות המשבר התקיימו, למעשה, 12 קיבוצי הכשרה של "החלוץ" בפולין שמגמתם לשמש קיבוצי הכשרה "תמידיים": 1. משק גרוכוב. 2. קיבוץ חוצבי אבנים ע"ש יוסף טרומפלדור בקלוסובה, וסניפו ברוקטינה (והלין). בסוף 1927 הוקמה הפלוגה במאניביץ' — ס"ה 3 קיבוצים. 3. קיבוץ תל-חי בייזורי, רודה אופאלין, מארצניקאנץ — 3 קיבוצים. 4. קיבוץ שחריה: הפלוגות בקאייאנקה (ליד סמיאטיץ), נוזץ, דומברובה, פאלניץ, וב-1928 הוקמה פלוגה חדשה באיבאצביץ' (פולסיה) — ס"ה 5 קיבוצים.

פרט לאלה התקיימו קבוצות הכשרה עונתיות במקומות שונים בפולין, אך אלו, כאמור, היו נטולות חשיבות ושימת-הלב הוקדשה יותר ויותר לקיבוץ התמידי — קיבוץ חוצבי האבנים בקלוסובה, ששימש בעת ההיא סמל למיפנה "המהפכני" בהכשרת "החלוץ" בפולין.

מסיפוריהם של הפעילים בארץ, ניתן להסיק כי אילולא הרעב, האבטלה ונעילת שערים, היתה העליה החלוצית מפולין בתקופה דגן מצמיחה פרי-הילולים כקודמתה, העליה השלישית, וממלאה תפקיד חשוב בכיבוש חלוצי ובהתיישבות. קיבוצי העליה בארץ מפולין, מגליציה ומשאר הארצות שבהן התקיימה תנועה חלוצית מאורגנת, נאבקו קשות במצוקה עד שקרסו תחת עוצמתן של מהלומות המשבר הקשה בארץ. איתרע המזל ו"קיבוצי העליה", עלו לארץ בתקופת המשבר של שנת 1926, והתפרקו לא רק מחמת האבטלה והרעב, אלא גם מחמת העדר המילואים מחו"ל, בהתחשב באותו תהליך פרמנטטי של ברירה ונשירה, המלוות את התנועה הקיבוצית בארץ מאז ומתמיד. בסוף 1926 בישר איש מרכז הקליטה של ההסתדרות, חיים הלפרין, כי 35% מן העליה מפולין הולכים לכפר, והוא אף הוסיף כי "לולא הפסיקה ההנה"צ את העליה החלוצית, כי אז היינו עומדים בפני תוצאות חשובות בעבודה העברית במושבות".

ואמנם, בשנת המשבר הראשונה נקלטו במושבות 1400 עולים, שהגבירו את העבודה העברית בהן. בחלקם הגדול היו אלה קיבוצי העליה של "החלוץ" מפולין ומגליציה. ברם, באותו זמן הועמדו קיבוצי העליה בפני משבר פנימי קשה, ועיניהם היו נשואות עתה אל חבריהם בגולה — למאות רבות של חלוצים: 400 חברים, שהכשירו עצמם בקבוצות עונתיות ובקיבוצי העבודה בפולין ו-250 חברים מקיבוצי העליה של השומר הצעיר ו"החלוץ" בגליציה, שגם הם עברו הכשרה חלוצית, אושרו לעליה ועשו כבר את כל ההכנות לעלייתם, אך הם עוככו בבתיהם והוסיפו בעירורחיהם על האווירה המדכאה של המשבר "הציוני", עליהם כתב א. ציז'לונג, מראשי קיבוץ עין-חרוד, שעשה אותו זמן בשליחות בפולין: "העליה החלוצית העומדת לעלות עתה, מאורגנת רובה ככולה בקיבוצי עליה. זו עליה מוכשרת ומעולה, שתרכוש לה גם בשעות אלו, עמדות עבודה, אשר רבים מהנמצאים בארץ אינם מסוגלים לכבשן. צריך לתת לקיבוצי העליה האלה לעלות, כי חלק מחבריהם כבר עלו

ארצה ומצפים לעליית חבריהם. הם נגזרו ונתפרקו לחלקיהם בביטחון של התלכדות מחדש בארץ. חוסר עלייתם מאיים עליהם לשכרם ולפוררם, זה יהיה אסון, ולמצב העבודה בארץ יקשה. ולכן גם עולה שוועתם לעליה".

גם הקיבוצים בארץ סירבו להשלים עם הגזירה של הפסקת העליה, שהטילה ההנהלה הציונית על חבריהם בגולה ובשבילם היה זה גזר-דין של התחסלות והתפוררות. — — —

מן הסניפים בפולין החלו להגיע עשרות מכתבים המתנים את סבלם של חבריהם העולים שוויתרו על נתינותם הפולנית ונדרשו ע"י השלטונות לעזוב את המדינה. אצל חלק מן החברים פג חוקם של הפאספורטים, וצפויה היתה סכנה, שכספם יירד לטמיון. במכתבים מסופר, כי בסניפים השתררה אווירת דיכאון.

לשווא היו גם פניותיו של המרכז העולמי של "החלוץ": "הוא דרש 1500 סרטיפיקטים לחלוצים, אך לעליה העובדת בפולין כולה הוקצו כפי שראינו, 17 רשימות עליה בלבד ואת מעט הסרטיפיקטים חילקו בין קרובים. — — —

אין זה אלה טבעי שבנסיבות הקיימות החלו בחוגי "החלוץ" לחשוב על עליה בלתי ליגלית:

בשנת 1927 יצא בשליחות מרכז "החלוץ" בפולין לפריס מנחם פונדיק, חבר קיבוץ ההכשרה "שחריה", לבקש מאת הממשלה הצרפתית רשיון להקמת חווה חלוצית בסוריה. בשליחותו זו נסתייע במארק יארבלום, חבר ותיק של "פועלי ציון" שהתגורר בפאריס, מן המקורבים לליאון בלום, ידיד הציונות וראש ממשלת צרפת בשנות השלושים המאוחרות. חוות הכשרה זו נועדה לשמש תחנת-מעבר לעולים ארצה שלא ברשות המאנדט. באותם הימים נשלח גם איש מן הארץ לפרס, לחפש אפשרויות ליציאתם של אנשי התנועה הציונית ברוסיה, אך נסיון זה לא נשא פרי. בתחילת שנת 1928 הושגה הסכמת ממשלת צרפת להקמת חוות-הכשרה בסביבת ביירות בלבנון, ואהרן ציזלינג, שליח ההסתדרות ל"החלוץ" בפולין בא במטרה לארגן את הברחתם של חניכי החווה מסוריה לארץ. ציזלינג נפגש עם חברי המזכירות של הוה"פ של ההסתדרות, יוסף אהרונוביץ', ד. בן-גוריון ואחרים, אך מזכירות הוועד הפועל התנגדה לתכנית זו בשל תנאי המשבר וחוסר העבודה בארץ. וכמובן, גם הארי סאקר וורנר סנאטור הביעו התנגדות לתכנית, והיא ירדה מן הפרק.

תחושת המצוקה החריפה של חוסר העליה בתנועה החלוצית מצאה את ביטוייה במועצת "החלוץ" בנווץ (קיבוץ "שחריה" ליד סמיאטיץ'), שהתקיימה ב-17—18 באוגוסט 1927. במועצה זו בלטה המבוכה ואף נשמעו בה צלילים נוגים למדי. היה זה יהודה בראגינסקי, האיש שעסק בעליה בכל מאוּדו ונפשו, שהעריך הערכה פסימית את המצב בתנועה: "הננו נמצאים זה יותר משנה במצב של היעדר עליה, אני סבור, שאם המצב הזה ימשך עוד זמן רב, אזי לתנועתנו בתור כוח פעיל ומאורגן לא תהיה תקומה... אין לנו אלא להמשיך את קיומנו מתוך מצב של ידיים כפותות ללא הגשמה..."

חבר אחר מחוג הפעילים של "החלוץ" אהרן ברדיצ'בסקי, הציע לתנועה בתקופת הביניים לעבור לכעין "געגנווארטס ארבייט" ולראות בהכשרה מפעל של "פרודוקטיוויזציה". ברור, אמר, כי ב-2—3 השנים הבאות אי אפשר יהיה בכוח

העליה למשוך חוגים מהנוער לתנועתנו. המצב הזה מחייב לעיין בדרכי פעולתנו. נחוצה העמקת מפעל ההכשרה ומפעל הפרודוקטיוויזציה מעין "געגנווארטס ארבייט". רק כך נוכל לשמור על התפתחות תנועתנו".

נגד דעות אלו התקומם פנחס קוולובסקי (ספיר), מהפעילים בתחום הכלכלי של "החלוץ". הוא אמר: "חברינו בקיבוצים חיים בתנאים קשים ומסכימים לסבול רק בכוח הפרספקטיווה לעליה". הוא שלל את הפסימיות שפשתה בחוגים שונים: "ברור, שישנם סימני ירידה בתנועה, ולא בא המספר המקווה של חברים להכשרה. במשך השנתיים האחרונות קטן מספר החברים עד למחצה, אך אם נשווה את המצב אצלנו אל זה שבחלקים האחרים של התנועה, נראה, שדווקא דרכנו היא הנכונה, שכן ההסתדרות הציונית נמצאת במצב של חורבן".

חבר אחר (ברוך מינקובסקי — מניב) הצביע על הגואל החדש, שבו צריך להשקיע את המאמצים — תנועת הנוער החינוכית, כי "המשבר החיש את פרוצס הצירוף (ההזדככות) של המחנה החלוצי. פסק הגידול הסטיכי, תנועתנו מונה עתה 4,000, העלינו 1,500, ואין זרימה מן החוץ. הגואל החדש שלנו היא תנועת הנוער החינוכית".

קטעים מחוך פרק בספר "החלוץ" ותנועות הנוער בפולין, 1917—1939.

כאן — חורבן, הרס...

(מתוך מכתב מפולין)

פברואר 1926

... "מבחוץ תשכל חרב ובחדרים אימה" ... כך אני מהרהר לי את הרהורי המרים, כשאני מקבל את הפוסטה הארץ-ישראלית. כאן — חורבן, הרס שרידי-עם הנאבק עם מר גורלו, ציבוריות מסוכסכת ומפולגת, בלבול רעיונות ובלבול לשונות. ומן הארץ: בשורת "משבר" — ועורבים שחורים עטים אל השלל. חתירות תחת "חברת העובדים", מלחמת מפלגות מחדדה, ובעין-חרד — מלחמת-יצרים... והדי המצב בארץ הגיעו גם לתנועתנו כאן ומתחילים להיראות סימני רפיון. מתקרבים ימי "השפל", כמו שאנו רגילים לקרוא לתופעות כאלה אצלנו. הגל סחף רבים — וביום-מבחן ייבחנו. והעתונות השוטמת והעוינת פתחה פה והכריזה עכשיו מלחמת קודש על א"י ופועלי ארץ ישראל ו"הכתבים" "משם" מביאים "ידיעות" ומשליכים שיקוצים על "האייביגע קעסט-קינדער" — פועלי ארץ ישראל. כאן בלודז' ובווארשה ובכל מרכזי פולין נשברים כל יום חלונות בכתי הקהילות והמועצות העירוניות ועשרות אלפים פועלים צובאים על בתי הצדקה והחסד — כי גדול האסון — וגדולה מצוקת חוסר העבודה בפולין ואולת יד מלהושיע. והעתונות הבוגדת הזאת לא מצאה לה עכשיו, עניין אחר לענות בו מלבד חוסר העבודה בארץ ישראל — שהכניסה אגב במשך החדשים האחרונים כעשרת אלפי איש חדשים.

מה ב"החלוץ"? — חורף עכשיו, ועבודה ההכשרה פסקה כבר מכמה חדשים. קיימים עוד מעט מאוד קיבוצים בכל פולניה. מתכוונים לקיץ. חשבנו לארגן לקראת הקיץ כ-5 אלפים איש בקיבוצים חקלאיים, אבל מסופקין אם זה יתגשם, כי אולו כל האמצעים — ממש אולו והמצוקה הכספית היא כל כך גדולה עד שאין אפשרות לכלכל גם את האפארט הארגוני של התנועה. עכשיו הוכרז מפעל ל"קרן-החלוץ",

אבל תוצאותיו לפי הנשקף תהיינה זעומות.

המצב הכלכלי בפולין בעוכרנו (הי "המשבר" — מילת בלהות זו מרדפת אותנו לבלי חשך). מפעל-הכשרה אחד שקיים כבר כ-4 שנים ושהושקעו בו סכומים עצומים, הנו מוכרחים עכשיו להפסיק קיומו — זוהי החווה טרומפלדוריה ע"י וילנה מחוסר כל יכולת להעמיסו עלינו ברגע הנוכחי הקשה. יתר מפעלי ההכשרה ומוסדותיה ג"כ נתונים במצב קשה. בכל אופן עד הקיץ הושקחה כמעט כל עבודת ההכשרה, וקיבוצי העבודה המתארגנים בקיץ, לפי שהראה כבר הנסיון, יש בהם הרבה מאוד ליקויים. סיכום עבודתנו כאן הוא לעת עתה די מעציב.

שדה הפעולה שלנו בזמן הקרוב יהיה בודאי קיבוצי העליה — המתארגנים ושיתארגנו. בכל הקיבוצים האלה אמנם שוררת רוח של התבדלות, בחינת "איש על מחנהו ואיש על דגלו", אין הכרת אחדות התנועה הקיבוצית, ההתאחדות אינה משתדלת גם לנטוע הכרת אחדות זאת. יש רצון לשוב לעין-חרוד, לארץ; סוף-סוף כאן קשה, קשה מאוד ולא רק מפני שבין "גויים" אתה חי כאן, אלא דווקא מפני שבין היהודים אנוכי חי, וקשה לראות את בני-עמי בנוולותם. וקר פה: קר לגוף וקר לנפש. בארץ אינך מרגיש כל-כך את ההשתרשות — את היונקות השלוחים לעומק אדמת המולדת. כאן הרגשתי זאת יותר. "בן-מזרח שנדד לירכתי צפון קרה!"...

ושלום לכולכם

שלכם

א. חרשיש

יהודי פולין ללא מוצא

(מתוך מכתב מפולין)

וילנה, ג' תמוז תרפ"ו

המצב במרכז "החלוץ" הפולני הנהו קשה מאוד, הן במובן החמרי והן במובן החומר האנושי. במשך השנה הזאת עלו לארץ הרבה חברים פעילים. אתה טוען, מדוע לא מרגישים אותם בארץ, אבל טענתך לא נכונה הפעם. "הכובש", קב. פינסק לא סודרו בלי כוחות ואם אנחנו בקיבוץ לא מרגישים את זה, זהו מפני שנדרש מהאדם הרבה יותר כוחות להסתגל ולמלא תפקיד בארץ מאשר בגולה; מחוץ לדאגה להתאקלם, הלא כל חדש מוכרח, בכדי לתפוס את הנעשה בארץ, להיחפך לחלמיד, מי ברצון ומי שלא ברצון. ליהדות הפולנית נשאר שתי ברירות או להגר או להתנוון. התרחבות העליה לארץ עוררה תקווה שיש מקום למפלט וגם החלוץ לא ניצל מזה. יהודים זקנים, שלא היתה להם יכולת לעלות בתור בעלי אמצעים, היו מסדרים קבוצות הכשרה, בכדי שיוכלו לעלות בתור חלוצים. כמובן, שקיפו גם לקבל עזרה להוצאות הדרך ואותו הדבר ביחס לצעירות. חוסר הפרספקטיבה בפולניה דחף את הצעירה לשרות החלוץ, ומתוך סיבות אלה נוצר "החלוץ המרכזי" שאיננו דורש הכשרה, אבל נתון את כל הפריבילגיות שיש ל"החלוץ" הכללי (שלנו), ונתמלאו שורות החלוץ המזרחי שאיננו מחייב לעבור לעבודה, ובמצב כזה לא היה אפשר לחשוב ע"ד חינוך חלוצי. אבל עכשיו תחדות לזה שכל אחד יודע, שאין בארץ אפשרות אחרת מאשר עבודה קשה וחיי סבל ורעב, כל המחנה הגדול התפורר. "החלוץ המרכזי" מאן דכאר שמו, אצל ה"מזרחי" נשאר עוד הרבה צעירות. ו"החלוץ" הכללי קטן בשליש. אבל השליש הזה ניתן במידה ידועה לחינוך. הוא מוכן באופן פסיכולוגי לחיי סבל בארץ. אבל מי שירצה להוציא מזה מסקנה, שהמשבר הביא תועלת לציונות ככלל ולנו בפרט, יטעה מאוד. הייאוש תקף את ההמונים ורפיון הרוח והידיים שורר ברחוב היהודי בפולניה משום חוסר המוצא; היהדות מרגישה את עצמה כמו כלואה במאסר, אמנם חפשי אבל מדונה לכליון.

קשה לפגוש עכשיו יהודים בעלי בטחון. יותר נפוץ הלך-הנפש של אחרי ככלות הכל. ויהודים עושים חשבון, שבעוד איוו עשרות שנים יישאר קומץ קטן של יהודים בפולניה והשאר יתנוון הן ע"י חוסר נשואין כי אין לשם מה, והן ע"י חוסר ילודה. קשה לדעת בדיוק על מצב הילודה והתמותה ביהדות הפולנית, אבל בכל עיירה מספרים לך שמספר הנפשות קטן, והמצב רוח הזה מועזע מאוד ורק הרגשת מולדת יכולה לעמוד נגד הדכאון הזה; ומפני זה תבין למה מטפלת כל כך הרבה העתונות הפולנית — באות הכוח של המעמד הבינוני ההולך וכלה — בכל ביצה שלא נולדה ומכריזה בקולי קולות על כל נאום אופטימי של וייצמן או פרסקטיבה של תקווה להטבת המצב בארץ. ומאיך גיסא, העתונות האוייבת מכריזה בקולי קולות על הכשלות של הציונות והמשבר בארץ ואפס התקווה. כולם מרגישים, שאין בסיס ליהדות בפולניה ועיניה נשואות לגאולה מבחוץ. לפעמים עושה עליך היהדות הפולנית רושם של מחנה שבויים הזרים בארץ, שאינם קושרים את גורלם עם גורל הארץ. מפני שבעצם לא כל כך הרדיפות הפוליטיות — הלא אלה לא חסרו גם ברוסיה אלא ההריסה היסודית של העמדות הכלכליות, שיתקו את המרץ והמיתו את הרוח של אי-השלמה עם המציאות ועם גזרות השלטון הפולני.

היהדות ביחוד בגליל וילנה, ובכלל בגלילות הספר עושה רושם מדכא מאוד. הקהות הציבורית של הרחוב היהודי והאדישות בפני החורבן המתחולל במהירות כואת ממש מקפיאה את המחשבה. איך יכול להרגיש עכשיו שנאה לפולניה וזה לא בא מתוך שפולניה שינתה את טעמה, אלא מתוך ירידת מצב הרוח וחולשת הכשרון המלחמתי של הגולה הפולנית. ויש אמת, כנראה, בהערכה ההיסטורית של היהודים ע"ד העם הפולני, שהעם הפולני מדכא את הרוח ומרגיל את היהדות לעבדות. בכל אופן, אין רוח מלחמתית מפעמת עכשיו ביהדות הפולנית. אימת השלטון מפעפת כמו ארס ממת בלב היהודים, עד שלא מעיזים גם לחשוב בגלוי על מפלת פולניה. בקיצור תמונה מעציבה מאוד. רק זעיר פה וזעיר שם פוגשים ניצנים בין הנוער כמו "החלוץ הצעיר" והשומר הצעיר והאדומים שרות המרד והתקווה לא גוועו בהם לגמרי. מכל זה תבינו, עד כמה מושך המצב בפולניה בכלל וב"החלוץ" בפרט לעבודה פה. יש רצון גדול לצאת מהמועקה הזאת ואין לקנא בנו כרגע. תנאי העבודה הולכים וקשים מיום ליום בכל המובנים. "החלוץ" מתוך מצבו הקשה הקטין את מספר העסקנים, ז.א. שהעבודה תהיה יותר משרדית ופחות פוריה ופחות מגע חי עם הציבור. אין אמצעים כספיים וחלק גדול מהזמן נשלל לסיפוק הצרכים הטכניים, מה שמצמצם עוד יותר את האפשרות של העבודה התרבותית, ורק הרגשת החובה לסבל משותף של חברים לרעיון ולמפעל מחייב אותנו להישאר בתנאי עבודה כאלה, כשאתה מרגיש שאיך ממלא את התפקיד שלשמו נקראת.

אהרן פרידמן

אהרן ברדיצ'בסקי: הקיבוץ בהכשרה ובעליה

עוד בסוף שנת 1923 מתחילה להתגבר ההכרה, כי יש צורך לתת ביטוי יותר קונקרטי לרעיון הקיבוצי בתנועה. בהתאם לזה מתחילים להתארגן קיבוצי הכשרה יותר גדולים, במחשבה ל"כיבוש המקום" להכשרה ממושכת יותר. כשהתפרצה העליה הרביעית התחילו להסתדר קיבוצי-עליה גליליים מתוך החברים בקיבוצי-ההכשרה וגם מבין בודדים, שהסכימו לרעיון של קיבוץ "לעליה, להתיישבות ולכיבוש".

לפי יסודות אלה התארגן קיבוץ "הכובש" לגליל וילנה, המרכז בצורה כזו בא"י יותר ממאה חברים; קיבוץ "אחיה" לגליל גרודנה ביאליסטוק המתאחד אחרי כן עם

"הכובש" בא"י; "העובד" לגליל פולניה הקונגרסאית; קיבוץ "פינסק" מתקשר עם עולים מגליל פולסיה. מתארגנות גם קבוצות מקומיות שונות (סוקולקה וכו'). באופן כזה מתחילה פעולה קיבוצית חשובה בשדה ההכשרה והעליה. אופי קצת שונה היה כבר אז לעליה ולהכשרה הקיבוצית בגליל והלין. עוד בראשית שנת 1924 מתארגן בוהלין קיבוץ הכשרה, שמונה יותר ממאה חברים תחת השם "קיבוץ והלין ע"ש יוסף טרומפלדור", שמציב לעצמו תפקיד של ריכוז העליה מוהלין בדרך של התיישבות קיבוצית בא"י. כמי שממשיך רעיון זה, מעמיק ומרחיבו מופיע אחרי כן קיבוץ קלוסובה, שנוסד עוד בשנת 1924 ע"י חברי הסניף הקרוב סארני.

בתוך הניצול הנורא, התנאים האובייקטיביים הקשים, סביבת פועלים גדולה, הולך ונוצר קולקטיב בעל הכרה "כי רק ע"י שיתוף מאקסימלי, עזרה ואחריות הדדית מאקסימלית ואכספנסיה בלתי פוסקת יעלה בידו להחזיק מעמד ולכבוש מקום להכשרת מאות חברים". וחצא אז מקלוסובה הסיסמה: קיבוץ-ההכשרה הקבוע צריך ויכול לשמש כבר כאן בגולה מקום של הווי קיבוצי שלם לפתרון כל השאלות הקשורות בהווי זה: שאלת החברים החולים, חיי משפחה, שיתוף מאקסימלי וכו'. ע"י זה שהחברים נמצאו ביחד זמן ממושך בהכשרה (2 וגם 3 שנים) מפאת הפסקה בעליה נוצרו גם התנאים הפסיכולוגיים והבסיס האובייקטיבי להתפתחות שיטה זו של "גיבוש קיבוצי", שהיתה לענין של ויכוחים רבים בתנועה.

פלוגת קלוסובה הראשונה במספר של בערך 40 חברים, עלתה לא"י בימי העליה הרביעית, והניחה את היסוד ל"קיבוץ-והלין" בחדרה. קיבוץ קלוסובה רואה את עצמו כרזרבה לקיבוץ זה בא"י. עם ייסוד הקיבוץ המאוחד הכולל בתוכו גם את כל קיבוצי העליה שעלו מפולניה עם העליה הרביעית (הכובש, והלין, העובד) רואה הקיבוץ הקלוסובאי את עצמו כרזרבה טבעית לקיבוץ המאוחד ובכיוון זה מפתח גם פעולת חינוך וארגון רחבה.

בפעולת קלוסובה היו, בלי ספק, שגיאות שונות. היתה הפרזה ביחס לאפשרות של חיי הווי קיבוצי שלם בקיבוץ ההכשרה כפי שקיימת בקיבוץ התיישבות בא"י; היו גם שגיאות ארגוניות ומשקיות שונות. אולם תפקידו בתנועה היה רב ערך: הוא נעשה במשך הזמן למקום הכשרה, שריכוזו סביבו מאות חברים, ועורר במידה גדולה לגיבוש הקיבוצי בתנועה.

הקיבוץ השני, שמלא תפקיד חשוב בהכשרה ובהעמקת הגיבוש הקיבוצי, היה קיבוץ שחריה ע"י סמיאטיץ (פודלסיה).

התפתחות הקיבוץ התחילה מארגון משק חקלאי ע"י חברי סניף סמיאטיץ, שהשקיעו מרץ רב ומסירות יוצאת מגדר הרגיל בפעולה זו. החברים עבדו במשוריות (מינסרות) שעות רבות ביום, ואת החלק הגדול ביותר של התמורה בכסף שהשתכרו, היו מכניסים למשק. במשך הזמן נוצרו בעזרת חברי המשק וביוזמם פלוגות במשוריות שנמצאו במרחק לא גדול מהמשק. באופן כזה נוצר גם קשר בין המשק והפלוגות, קופה משותפת, חילופי אנשים בין הפלוגות השונות וכו'. כך קם קיבוץ שחריה. (על השם לקיבוץ הזה חשבו עד עלות השחר — ומשום זה החליטו לקרוא אותו בשם שחריה).

גם בשחריה היו הרבה יסודות רומים לאלה שבקלוסובה, יסודות של קיבוץ קבוע:

דאגה לחולים, קופה משותפת, השאיפה להתרחב, הדאגה ל"כיבוש המקום", הרצון להמשיך בא"י בדרך משותפת וכו'.

אולם מייסדי שחריה הראשונים התנגדו ל"גיבוש-קיבוצי" שיש בו משום הכרזה על דרך התיישבות קבועה בא"י וקשר ארגוני עם הקיבוצים הקיימים כבר בארץ. כתוצאה מן הוויכוחים על הדרך בארץ בא פירוד בקיבוץ. המיעוט בשחריה, שנקרא בשם "שחריה א", התחיל לנהל גם פעולה ארגונית מיוחדת בכיוון של יצירת פלוגות, שתהיינה קשורות אתו כאן ובא"י. הוא התנגד ל"קביעת-הדרך" ולקשר עם הקיבוץ המאוחד בא"י. היו בו חברים שתמכו בצורות התיישבות שונות. רובם היו חסידי הקבוצה הקטנה, אך היו גם מהתומכים במושב. הפלוגה הראשונה של הקבוצה הזו התרכזה בחדרה, אולם לא עלה בידה ליצור לעצמה ריזרבה מתמדת בגולה, ואחר זמן ידוע נפסקת כמעט לגמרי פעולתה בכיוון זה. רוב אנשי שחריה התרכזו ב"שחריה ב", הכריזו על עצמם כעל חלק של הקיבוץ-המאוחד, וחבריהם עולים לתוך שורות הקיבוץ המאוחד בא"י.

במשך הזמן נוצר עוד קיבוץ-הכשרה חשוב, תל-חי, המרכז בידו במשך הזמן את מפעל ההכשרה והעליה בגלילות גרודנה-ביאליסטוק. גם קיבוץ תל-חי, וכמו כן חברי משק גרוכוב וקבוצות וקיבוצים קטנים יותר מכריזים על השתייכותם לקיבוץ-המאוחד, ומראשית העליה החמישית זורם רובה של העליה הקיבוצית המאורגנת בפולין (פרט לעולים חברי השומר הצעיר ופלוגות קטנות מגורדוניה) לשורות הקיבוץ המאוחד בארץ-ישראל.

מאסף, 1929

שנים ראשונות

1925 — 1927

ישעיהו פונדיק (פונדק): ההתחלה

ראשית העליה הרביעית היכתה גלים. צצו סניפי "החלוץ" בערי פולין ועיירותיה. ביום אחד ראינו את אחינו הבוגרים, והם יוצאים בסוס ועגלה ומחרשה בתוכה, אל מחוץ לעיר, לשדה. נודע הדבר בעיירה: הבחורים מ"החלוץ" חכרו שדה וזרעוהו דגן. רחבים הם השדות המשתרעים סביב העיירה, אולם של הגויים הם. הקמה תמיד של גויים היא. והדבר הפשוט — שדה הלחם — הרטיט נימות בלב. עלה משהו מריחה של ארץ-ישראל.

שדה הדגן הבשיל, ובחורי העיירה קצרוהו; גם דשו שיבוליו ומכרו גרעיניו. והורגש: השדה החכור היה מאורע, אולם דרוש מפעל, אשר יכבוש את האדם כולו, בו ישקיע יום-יום את עצמו, יתכשר בחיים ובעבודה משותפת לעליה. אז נחכר משק עזוב באחד הכפרים, מהלך שעה מהעיירה. איכרי הכפר תמהו וצחקו לבני היהודים, הבאים ונטפלים למשק שומם זה, לאדמה הזיבורית. אולם מה ידעו אלה, מהו המשק לבחורים. היו שם שדות וכרים נרחבים; בניני המשק, בית-העץ, האורווה, הגורן והבאר נמצאים בתוך יער ליבנים ואורנים — רוח אחרת מסביב. נקנה זוג הסוסים הראשון. וכאשר תבוא העגלה העירה, וסיפר נער לנער: עגלת המשק באה, והתכנסו סביבה. כחזון היה לנו המשק — כארץ ישראל-מעט. בשבתות ובימי-פגרא היינו רצים לשם. גאה הלב לראות את האח נוהג בסוסים וחורש או משדד, את האחות בחליבת הפרות ובמלאכת-הבית במשק הכפרי. ערב לחיכנו פת-הקיכר. אחרים היו שם השמים מעל ראשינו.

אחר כך אושר המשק ע"י מרכז "החלוץ". החלו לבוא להכשרה חברים מסניפים רחוקים: מגרודנה, מווארשה, מווילנה — ערים אשר לב נער בן עיירה ירחש להן כבוד ולאנשיהן. נוסדו פלוגות לעבודת-חוץ בסביבה. החלו הפגישות, הלכו ברגל ונסעו בעגלות; עשרות-עשרות חברים, למעלה ממאה איש, היו משתתפים לעתים

כפגישו. בשירה ובריקודים באו. בעברם בעיירה היה ניצת אור בעיני היהודים, וגויי הכפר הצביעו — אלה הם "הפלסטינאים". ואנו הילדים, שזה עתה רק הגענו לגיל בר-מצוה, חיכינו ליום, בו יסכימו לקבלנו ל"החלוץ-הצעיר" (קיבלו אז חברים רק בגיל 16—17), ונזכה גם אנו בדרך לארץ ישראל להיות חברים במשק.

ספר "החלוץ", ת"ש

יהושע גבעוני: בשורת האביב

קאיאנקה — כפר על-יד סמיאטיץ', שישה ק"מ מהעיר, כפר ההכשרה הראשון של שחריה. היה הדבר בימי העליה הרביעית. בחורים ובחורות מן העיר התלכדו אז בחבורת הכשרה חלוצית בכפר הקרוב. זוכר אני את "המשק העצמי" שלהם, התחלת קיבוצם — את כיבשתם הראשונה לפני צאתם הכפרה. מכיבשה אחת הגיעו במשך הזמן לעדר צאן, ולא עוד אלא שזכו למקום-מרעה בכפר. אחר ההתחלה הצנועה הונח היסוד לקיבוץ ההכשרה בקאיאנקה.

כפר גויי ארוך טובל בכרידשא רחבי-ידיים, חורשות עצים-לבנה זקופים ויערות עצים-אורן גבוהים. חצר הקיבוץ היתה עם הכניסה לכפר — חצר מרווחת עם באר בטבורה, ואסם-תבואות מול חזיתה, והביקתה הכפרית הנמוכה בצידה. עליית-הגג של הביקתה שימשה מחסן לשחת, מקום לשינה, פינת-סתר להתייחדות ומקלט לילה לאורח. כל החצר מוקפת יערות, שדמות וככרות מרעה. דרך-המלך עוברת ליד הגדר ונמשכת והולכת לעיירות הסביבה ולסניפי-העבודה של הקיבוץ, לפלוגות השכנות העובדות במינסרות של נווץ' ודומברובה.

בחורים ובחורות מסמיאטיץ' ומערים אחרות בפולין קיבלו את הכשרתם לעבודה, לחיי משק חקלאי, לחברה משותפת, כשחזון העליה מתרווץ בנפשם. ימים ארוכים בילו בכפר ממנו נפרדו והלכו לקיבוצים אחרים, ממנו נפרדו להרחבת הגבולין להקמת פלוגות הכשרה נוספות במרחקים: פוסטלניק, איבאצביץ', ועוד. כאן נתכנסה מועצת "החלוץ" של פולין בשנת 1927. בדומברובה השכנה, בתוך יערות עבותים, נפגשו לראשונה באי-כוח קיבוצי ההכשרה מכל הארץ, מקלוסובה שבוהלין ועד לקיבוצי הכשרה העונתיים אשר בגליל וילנה.

מכאן שמו פעמיהם לארץ אחרי מאורעות אב תרפ"ט, עם פרוץ גלי העליה החמישית.

השפעה מיוחדת השפיעה והאצילה קאיאנקה על הנוער החלוצי בסמיאטיץ'. אווירה של ארץ-ישראל ורוח-של-הגשמה עברו מהכפר העירה וכבשו במופת החי את לבו של כל מורד, שואף ועורג בבני-הנעורים. בימי שבת ומועד היה הכפר מקום טיולים רבים. כאן נשמו אווירה אחרת, חדשה-רעננה, אווירת עבודה וטבע, פשטות וחירות. שליחים מארץ-ישראל ואורחים מהמרכז בווארשה נודמנו לעיירה ועשו גם בה שליחותם תודות לקיבוץ ההכשרה. שמורים בזכרוני פרטי ביקוריהם ורשמי-השפעתם של הרצפלד, טבנקין, נתן ביסטרצקי ואחרים. אנחנו ביקרנו את מושבת המדריכים הגלילית של "החלוץ הצעיר" והשתחפנו בפגישת קיבוצי ההכשרה. אתנו

ובינינו התהלך השליח מא"י, איש עין-חרוד, וכבש את לבנו בפשטות לבושו והליכותיו, באש המשיחיות החלוצית הנוערת בדבריו. הוא היה לנו הסמל החי של ארץ ישראל הנבנית, של העמק הנגאל.

הרוח החיה של שחריה היה מנחם פונדיק ז"ל, ממיסדי הקיבוץ ומדריכיו בגולה ובארץ. בן למשפחה ציונית ותיקה היה מנחם, אדם עברי, אציל-נפש, דמות של חלוץ מגשים. נמוך-קומה היה, אך מהיר-צעד ורב פעלים. היה עובר את הרחוב הגרודנאי, במורד הנהר, מן העיר לקאיאנקה או מן המשק לבית הוריו בצעדים מזורזים, רציניים, מודאגים. אישיותו היתה חוף-מבטחים לכל חברי המשק בימי הוויכוחים הסוערים והלבטים הקשים, פרי התקופה ההיא, על המפלגות בארץ ועל צורות ההתיישבות ועל המשך הדרך. בכל תחנות-הנדודים של שחריה בארץ (חדרה, יבנאל, מגדל) היה מנחם סומך כושלים, מעודד מתעייפים ומתיאשים, אלה שדרך-הסכל סגרה בפניהם את ראיית המטרה, חזון העתיד. הוא התנגד להליכת העולים למשק קיים בנוי, כפי שהוצע להם, ותבע התיישבות חדשה, התחלה מבראשית. עיקר השפעתו באה מהיותו מקיים נאה את שדרש נאה. בשטח העבודה ויחסי-חברה תבע הרבה מאחרים, אבל גם תבע הרבה מעצמו והחמיר מאוד כלפי עצמו בכל המחייב הגשמה אישית. ביום-הכיפורים תר"ץ נטרף מנחם בגלי הכנרת, ויהי אבל כבד בין חבריו בארץ, ובסמיאטיץ' כולה.

ספר קהילת סמיאטיץ'

במשק ובמינסרה

קיבוץ שחריה מונה עתה (1927) 130 חברים: 100 חלוצים ו-30 חלוצות. חלק מהם עובד במשק שחריה עצמו, והשאר עובדים במשקים החקלאיים הקרובים אצל בעלי האחוות הפולנים. הסביבה היא יפה מאוד ומוקפת יערות המשתרעים על שטחים גדולים.

מהתחנה באנו אל המינסרה של האחים ורטהיים. במינסרה זו עובדים כשישים חלוצים וחלוצות. האחים ורטהיים הם ציונים. אחד מהם כבר היה בא"י, וצריך לומר בשבחו, שהוא מעסיק יהודים במינסרות שלו. מלבד שישים החלוצים בשחריה עובדים שם עוד יהודים רבים בתור פועלים, פקידים, לבלרים וכו'.

החלוצים, כפי שהודה מר ורטהיים בעצמו, מצטיינים בעבודתם במינסרה יותר מהפועלים הנכרים והוא שבע רצון ביותר מהם. העבודה קשה מאוד ובעד עבודה של שמונה-עשרה שעות ליום מקבלים שלושה זהובים. אבל יש כאלה העובדים בקבלנות ומשתכרים יותר. כל הכסף הולך לקופת הפלוגה וההנהלה של הפלוגה מכלכלת את כל צרכי חברה.

פגשנו את החלוצים והחלוצות על המגרש בסדרם את הקרשים. החלוצים ביקשונו לסור למעונם הדל — בית קטן, אבל נקי וצח. וילונות של נייר על החלונות. תמונת טרומפלדור מתנוססת על הכותל. החלוצות ערכו את השולחן והעלו עליו את המאכלים ככל אשר ברכם ה': פת שחורה, חמאה ודגים מלוחים ולבסוף קאקאו. זו

הייתה כבר סעודת יום־טוב לכבוד האורחים. הונת החלוצים בדרך כלל היא גרועה מאוד. בשר רק פעם בשבוע. פעמיים בשבוע — רק במקרה יוצא מגדר הרגיל. ואף־על־פי־כן צוהלים ובריאים פניהם כל כך, מביעים רעננות ושמחת חיים ללא גבול. ממינסרה זו יצאנו למינסרה השניה בדומברובה. את נסיעתנו ממקום למקום עשינו ברכבת אורגינאלית בלתי ידועה עדיין לגמרי בווארשה — בקרון משני עמודי עץ מהודקים העשוי להובלת הקרשים מהמינסרות אל התחנה. הקרון מתנועע על פסי ברזל בכוח הסוסים... נסענו רכובים על העמודים כשרגלינו תלויות למטה. אבל נסיעה זו דרך היער בלוויית החלוצים והחלוצות, שמילאו את האוויר בצהלותיהם ושיריהם, היתה נעימה מאוד והיא יכולה באמת להיחשב לאחת הנסיעות היותר נפלאות ויפות בעולם.

במינסרה בדומברובה עובדים כשלושים חלוץ וחלוצה. שוב אותו המעון הדל עם תמונתו של טרומפלדור על הכותל ושוב אותם הפנים הבריאים והרעננים, שהם בניגוד גמור לתנאי חייהם הקשים של בעליהם.

גם בדומברובה עובדים יהודים רבים מלבד החלוצים. יש שם גם בית חפילה, "חדר" וגם מקוה כשר כדת, שנבנה על־ידי בעל המינסרה הזקן. בכלל — זה קיבוץ יהודי כהלכה, והחלוצים מטביעים את חותמם על קיבוץ זה, עד שכמעט שהשפה הרשמית שבו היא השפה העברית. והפועלים הנכרים שם יודעים כבר מעט עברית ומבטאים את המלים כמו "שלום", "קבוצה", "חלוץ", "קיבוץ", השגורים בפיהם מאוד.

המשק מכיל שישים מורגות קרקע. מהן 38 — שדה חרישה; 20 יער; 2 — אגם־מרעה. האיננונטאר החי הוא שישה סוסים, ארבע פרות ועופות. מלבד תבואה מגדלים גם ירקות מכל המינים.

היום שחריה כבר עשירה. יש בקיבוץ נגריה וסנדלריה, העיקר רק שנקבל בקרוב את הסרטיפיקאטים המקווים ונוכל לעלות לארץ...

"הצפירה", 1927

משה גרנט: שלוש שהן אחת

א. קאיאנקה - המשק החקלאי

קאיאנקה היה שם המשק החקלאי שלנו. משום היותו מסודר ונקי שימש גם מעין פנסיון לחברים, שזוקקים היו להתאוששות אחרי עבודה קשה או אחרי מחלה רצינית. כך נקלעתי אליו גם אני.

המשק — הווי אומר: חצר גדולה מגודרת יפה ומטופחת. לצד מזרח שלושה צריפים נקיים להפליא למגורים, רפת גדולה בצורת ד' ובה שתי פרות.

בצידי החצר גדלו פרחים שונים, ולפניהם בקווים ישרים — אבני ציון לבנים. בפניה באר כפרית עם מוט ארוך שדלי בקצהו לשאיבת מים מן הבאר. במשק זה עבדו חברי ההכשרה. חלק מהם עבדו אז בניקוי החצר.

למחרת בואי למקום יצאתי מתחום החצר כדי לטייל בשדות המשק. הקמה שבשדה

גבוהה היתה למעלה מהמשוער, הפרה מעבר לגדר המשק קשורה לשרשרת ארוכה לאחד המוטות טיילה ברגל גאוה מוסיפה חשיבות: לא הרחק ממנה קשור היה בצורה דומה גם הסוס, שאותו אהבו חברי המשק, ליטפוהו, והעתירו עליו דברי חיבה. שם הסוס היה: מה כאן. לא הבנתי פשר שם זה. עד שהרהבתי עוז ושאלתי, והתברר לי סיפור המעשה: סוס זה נקנה בכספים משל המשק ומתרומת מרכז "החלוקין". כשהביאו אותו למשק התלקח ויכוח מה השם שיינתן לו. בעצם הוויכוח הגיע חבר שלא ידע מהמתרחש כאן, ושאל: מה כאן? קפץ חבר אחד והכריז בקול עליו והחלטי: הנה, זהו השם: מה כאן, וכך נקרא שמו בין הסוסים.

עולה בזכרוני נופה ומראותיה של קאיאנקה: שדות חיטה, שעורה ותלתן, השדות ירוקים, עוטים קמה חדשה, משובצת פרחים צבעוניים למיניהם. חברים נוגסים בחריצות עם מכונת החרישה את חלקות השדה. משק זעיר זה הניב תוצרת יותר מאשר משקים גדולים שבשכנותו. בירכתי חלקה חרושה התהלכו הילוך של חשיבות זוג חסידות ארוכות-רגליים, מרצינות סבר. חברים אחוזו ביד אמונה במחרשה, במגל, הובילו סוסים אשר שנה קדם לכן פחדו מלגשת אליהם. תוך שנים אחדות צברו ידע חקלאי רב, ביססו את משקם תוך מסירות אין קץ, תוך עבודת נמלים ובתנאי התנורות ממרבית האוכל והחיים הרגילים. המשק חדר לדמם, שיחם ושיגם היה אחד ויחיד — יכול האדמה, סוסים, פרות, חרישה. קניה ומכירה, בקיצור, כל הנושאים הקשורים לחקלאות.

המשק החקלאי רכושו של "החלוקין" היה זה משק בועיר-אנפין. פרט לשדות תבואה, שבהם עבדו טיפחו החברים לעצמם גם פינת ירק ליד צריפי המגורים, כדי להשיב נפש חבר במלפפון, עגבניה, כרוב, אפונה, תפודים, בצל וכד'. בפינת ירק זו טיפלו בעיקר החברות והחברים אשר נאלצו לעסוק בעבודה קלה יותר. אני התגעגעתי לחברי מהמקום שממנו באתי. ויתרתי על הבראה זו וחזרתי למקומי הקודם, לדומברובה.

ב. דומברובה - עבודה במינסרות

קיבוץ שחריה מראשיתו — לא במקום אחד ישב. אחת מפלוגותיו התמקמה בדומברובה, עיירה קטנה מוקפת יערות שבאיזור ביאלובייז', קילומטרים ספורים מנח'ץ, בקרבת העיירות מיליצי'ץ וסמיאטיץ'. ליד עיירה זו היו ממוקמות שתי מינסרות, שבהן עבדו גויים מקומיים רבים. רובם עסקו בכריחת עצי היער הענקיים וטעינתם על קרוניות צרות על פסי רכבת, ובפריקתם. גועי העצים הכרוחים והמעובדים נשלחו ליעדיהם, ואף לחוץ לארץ הגיעו. היה המקום מעין קלחת של אנשים חפוזים, עמלים ומיוזעים בלב היער. שטח העצים הכרותים יצר מעין קרחת בתוך היער העבות הזה, וב"קרחת" זו שכנו כבוד 2 המינסרות ועל ידן רחבה מלאה של מאות אלפי לוחות עץ באורך, ברוחב ובעובי שונה שהיו מסודרים בסוארים מרובעים בגובה אדם.

בשטח המינסרות הוקמו גם צריפים אחדים למגורים ואולם-התכנסות לחלוצים ליד הצריף הבנוי לחלפיות של משפחת גרוסמן, מנהלו הראשי של המפעל. מר גרוסמן התהלך בממלכתו בקומה זקופה וידו בכל. מכאן יצאו הנחיותיו, תרעומתו ואי

שביעות-רצונו, והוא שהכניס חלוצים אלה לעבודה ביער. שתי סיבות הביאוהו לכך. הראשונה — בטחונות, למען לא תחיה משפחה יהודית אחת בין הרבה נוצרים. הסיבה השנייה ולדעתי הדומיננטית, משום יחסו החם לחלוצים. דרכו הוענקו לחלוצים הרבה טובות.

קשים היו חיינו בקיבוץ. הרבה מתוכנו היו "בני טובים" יוצאי בתים מסודרים, אך היו גם כאלה שבאו ממשפחות של עוני ומחסור.

בזמן הראשון בגמר העבודה היינו באים אל דירתנו עייפים ויגעים, היינו שקועים בהרהורים נוגים. אולם, לא עבר זמן רב והתאושנו. בערבים היינו מרבים לרקוד מעגל בתוך מעגל, יד בכתף השתלבה, לבבות נתמזגו, היינו כלהקת מטורפים, רוקדים שעות רבות, עד כלות הנפש. היו מומנטים של התרוממות-רוח. היינו שרים שירים לא רק ביידיש ובעברית, אלא גם בפולנית, רוסית ואוקראינית. ערבי שירה כאלה רבים היו, מכל הבא על הלב. רוב זמננו הפנוי עבר עלינו במצב-רוח מבודח ומשועשע, ממש מעין שמחת עניים.

אסיפות החברים המרובות היו למעשה מעין שיחות בלתי אמצעיות. במרבית אסיפות כאלה השתתף עובדיה יוסלביץ (כיום — פורת, חבר עינת). עובדיה היה מבקר גם במקומות הכשרה אחרים, כדי לחזק ולעודד את החברים בהם. לפעמים, בעיקר בלילות שבת ובמוצאי שבתות בשעת הדמדומים, באמצע השירה, הושלך הס, ועובדיה היה מדבר. דבריו היו חמים ומשכנעים. ככל הזדמנות נזכר אני בעובדיה.

האיש השני שרישמו היה ניכר בחיינו היה זלמן אלפרוביץ' ז"ל. מסוגר קמעא, עניו ומצניע לכת, מאופק בדיבור וחסכן במלים, מלה בסלע. ארשת פניו נינוחה ומסמלת עקשנות. גבר חסון ויפה, שופע בריאות, נעים הליכות ואדיב להפליא, נימת דיבורו רגועה, קולו חדיגוני ועם זה שובה לב.

קוריוו אחד נחרת בזכרוני. בימים של חולי שפעת רבים הפכה דירת הקיבוץ למעין בית חולים זוטא. זלמן היה שרוי בחום גבוה, ובכל זאת התעקש לעבוד. אסתר, נערה עתירת-חן בעלת פנים בהירות ועיניים רושפות, שעבדה אז במזכירות הפלוגה היתה בדרך כלל פעמים מספר ביום מבקרת אצלו במקום עבודתו הקבוע. אמרו, שמתרקמת ביניהם אהבה שקטה וצנועה. היתה מביאה לזלמן מי שתיה צוננים. הפעם בעת מחלתו דחה אותה בטענה שאינו צמא.

ממרכז "החלוץ" היו מבקרים אצלנו לעתים תכופות, מרביתם — ביקורים שגרתיים. המבקרים היו בראגינסקי, מינקובסקי (מניב), קוולובסקי (פנחס ספיר), יצחק פונט ואחרים. בראגינסקי כשליח המרכז כשהיה נוכח באסיפה כללית ושומע את עובדיה מוסר על המצב בקיבוץ ומשתמש אגב כך במונח "דו"ח" היה ממהר לתקן: לא דו"ח כי אם דין וחשבון. עובדיה היה נשמע לו והכל על מקומו בא בשלום.

ג. נוצ' - פעולות תרבות

בוקר בקיבוץ. בחדר האוכל נשמעת ללא הרף חריקת כסאות של קמים ויושבים, באים ויוצאים. המינסרות, כריתת העצים וחטיבתם, טעינת הקרונות וכו' — הכל מחכה לחברים, לעבודתם. חוטפים, איפוא, פת קיבר, מסיימים בספל קפה ורצים

לעבודה. העיניים עדיין עמומות מעיפות, אולם הימים ימי עמל הם, מכתפים איפוא את כלי העבודה על הכתפיים ויוצאים אל השטח, לעבודה.

הגאטרורים שבמינסרות הומים בקול שאגה, טורפים כולי עצים, שנהפכים חיש לקורות, ואלה ללוחות עץ בעובי שונה. מכונות החיתוך והליפוף אינן נחות אף רגע מועפן במשך שתי משמרות עבודה. כך הפכו העצים ללוחות שטוחים, לתעשיית רהיטים, קורות לבניית בתים ואדני רכבות.

מקצוע אומנם לא למדנו, ידינו לא השכילו לנהוג במחרשה, בקומביין, בטראקטור, גם לא בהפעלת מינסרות, אולם חיי הקולקטיב היו לנו אוניברסיטה מעולה.

העבודה בקיבוץ בנוזף, התנהלה בשלוש משמרות, ואילו בערוב היום, נהרו החברים מכל העברים לאולם התרבות שבצריף המלבני, אשר המתין להם שם במאור פנים.

לכל חבר היתה אפשרות מירבית לביטוי אישי. כל נושא, אם היה אקטואלי, עלה ללא דיחוי על שולחן הדיונים. לובנו בעיות חוץ ופנים, תוך ויכוחים בנושאים מרכזיים אידיאולוגיים. כדיונים ופולמוסים אלה, התגלו גם חילוקי דעות, ואלה היו בעיקר על דרך ההגשמה. ביחס לעקרונות הכלליים היתה שותפות דעות ללא עוררין.

לוועד הקיבוץ לא היתה סמכות להחליט על דעת עצמו בבעיות השוטפות. האסיפות היו, איפוא, את מרכז החיים של הקיבוץ. מצב הקיבוץ היה גלוי לעיני כל החברים כאילו כולם היו נחונים בניהולו.

שעת בין ערביים היתה מיועדת לנאומים. אור טרם נדלק, עובדיה יוסלביץ' (פורת) הוא שהיתווה את קווי היסוד של השיחה, שלאחריה התפתחה שיחה ערה.

היינו שרים שירים בידיש, בעברית וברוסית בהרכבים זהים, ובסגנונות שונים. לעתים התלקח השיר והיה לסערה פורצת. ליוו אותו אלה שהסכו ליד השולחן, בדפיקות אגרופיהם, בצלצולי צלחות ופחים, וכיוצא באלה. חברים חיטטו באוצרותיהם הדראמטיים והמוסיקאליים ודלו משם את הפיקאנטי ביותר. אחרי הנאומים והשיחות מספיק היה שמישהו יפצח בשיר וכולם החרו-החזיקו אחריו בשירה אדירה. והיו אלה שירים ופזמונים מולדבניים, היידמקיים, בלורוסיים, רציטאציות, מונולוגים ודיאלוגים של שני קולות, דברים שבחיקוי לשון, דרוש פלפולי, כדיחות וכדחנות עוקצת, סארקסטית וסאטירית, שאמנם נעדר היה מאלה המומנט המקצועי, אבל, אוטנטי ומקורי וחלוצי.

והיו ערבים שהיוו אטראקציה מהנה. היו אלה ערבי הווי מרשימים, שהעניקו חוויות עתירות רגש לעילא ולמהדרין.

חלק ממחשבותינו מוקדו סביב נושא האוכל. עוד בטרם סיימנו ארוחה אחת כבר חלמנו על הארוחה הבאה. עם זאת — סביר למדי הוא, שהחזון הנשגב של העתיד, הסיח דעתנו מקשיי חיינו ומגבלותיהם. התנאים הקשים לא העיבו כלל על הנפש. פעולות התרבות סיפקו חשובה לצרכיו האמוציונליים של החבר ועיממו על המבוכה הנפשית. הפתעות החיים המשותפים לא השאירו זמן לחשבון-נפש. היה מלאי בלתי נדלה של כוחות נפש שעזרו להתגבר על החולשות והכשלונות.

שרו גם הרבה מן השירים, אשר השליחים הביאו באמתחתם. מאוד מקובל היה השיר "מי יבנה הגליל?" — חלוצים יבנו הגליל". פופולרי היה גם ההורה של ביסטריצקי, שאותו שרו דווקא בידיש: "לעבן ואל ביסטריצקי מיט זיין הורה, נישט

קייץ פאקסטראט, נישט קייץ טאנגו, נא אהורה, הורה, הורה, לעבן זאל ביסטריצקי מיט זיין הורה". בכל מצב רוח מרומם השתלבה יד ביד, וההורה השתלבה בחווה מתפרצת.

על יצוענו היינו שוכבים בשעה מוקדמת, אולם לא מיד נרדמנו, עסקנו בהחלפת רשמי היום. והיו כאלה שהמשיכו לשיר שירים של כיסופים והשתפכות הנפש.

חיפה, 1980

ישעיהו שדמי: חלום שנתגשם

נולדתי וגדלתי עד גיל הנעורים בעיר אוגוסטוב. היהדות באיזור זה היתה שורשית, חדורה גאוה לאומית וברובה ציונית. כל בני גילי בעיירתנו, ואני בתוכם, למדנו עברית בתרגום עברי — דבר שהיה חידוש בתקופה ההיא. המורים שלנו החדירו בתלמידיהם אהבת ציון דרך לימוד התנ"ך. סניף "החלוץ הצעיר" בעיירתנו היה אחד הסניפים הראשונים בפולין.

בגיל 16 ראיתי את עצמי ראוי וחייב להגשים בדרך שבה חונכתי ב"החלוץ הצעיר". ואכן, בסוף שנת 1926, יצאתי להכשרה לפלוגת דומברובה של קיבוץ שחריה. עבדנו במינסרה, שהיתה בבעלותה של משפחת ורטהיים. הפקידות ומנהלי העבודה היו כולם חסידים. זכור לי יומי הראשון בעבודה למחרת בואנו למקום. היינו 5 חברים חדשים נוסף לחברים שקדמו לנו במקום. מיד עם כניסתנו למינסרה פנה מנהל העבודה אל זלמן אלפרוביץ ו"ל, שהיה הוותיק במקום ודמות מרכזית בקיבוץ ואמר לו: "מה אתה חושב לך? האם אתה חושב שכאן "חֲדָרִי"? הלא אלה עוד ילדים!"

קיבוץ שחריה בשנות 1926 — 1929 כלל משק חקלאי בקאיאנקה ושתי פלוגות בנוז'ין ובדומברובה, שלושה ישובים קרובים זה לזה. עבדנו, כאמור, במינסרה. קאיאנקה היתה המרכז, ובכל שבת היינו הולכים ברגל לאסיפות שהתקיימו במשק בקאיאנקה. באסיפות אלה היו דנים בענייני דיומא, בענייני ציונות ותנועת העבודה בארץ. בשיחות שלנו התחילו להסתמן אז שתי גישות בקשר לחיינו בארץ. האחת אמרה: קיבוץ גדול והאחרת — קבוצה קטנה.

הרכב החברים בפלוגות היה למופת. כולם חניכי תנועות הנוער, דוברי עברית. למזלנו, לא סבלנו מחוסר עבודה, או מרעב כמו בקיבוצי הכשרה אחרים באותה תקופה. ניהלנו כלכלה בריאה, ללא תפנוקים, אבל גם ללא מחסור. עד כמה שאני זוכר, כולנו היינו בריאים וחזקים, שרים שירי ציון ועבודה ומחכים בכליון עיניים לעליה לארץ. היו מגיעים שליחים מהארץ. אני זוכר את נחום בנארי מעין-חרוד ואת מנחם מדגניה א' ועוד שליחים, שאת שמם אינני זוכר. בסוף 1928 התקיים כנס משותף של הקיבוצים קלוסובה, עם בני מרשק בראש, שחריה ותל-חי (עם זאב שינד ז"ל), בהשתתפות חברים ממרכז "החלוץ". בכינוס זה התבשרנו על העליה הקרובה. אכן זכיתי להיות בין ראשוני העליה החמישית — חלום שהתגשם.

חיפה, 1980

דניאל קפלן: בדרך חתחתים – לארץ

בנוז'ק'דומברובה פעלו מינסרות, שהיו בבעלותה של משפ' ורטהיים. מיקומם היה בפנים היערות ולידם – מספר בתים עלובים למגורים, למשרד ולחלק מפועלי המקום. הפועלים היו נוצרים, והמנהלים יהודים. למקום הזה הגענו, לפי קריאת מרכז "החלוץ", קבוצת חברים כדי לארגן פלוגת הכשרה. המנהל הראשי קיבל אותנו בערמומיות-מה, סיפר לנו על העבודה הקשה הצפויה לנו וכו'. בסיום דבריו שאל בצחוק: "תגידו ילדים, מי שלח אתכם להתחרות עם הקצאפים החסונים האלה, הייתי שולח אתכם עוד לבית-ספר". התרשמנו, שהוא לועג לנו. אמנם ראינו את הפועלים בעבודתם, כולם גויים צעירים, חסונים בגופם, אבל לא ראינו את עצמנו כחגבים ואותם לא חשבנו לענקים. הם לא הפחידו אותנו. הפצרנו איפוא במנהל שיקבל אותנו לעבודה לנסיון. אחרי משא-ומתן ממושך, שבו היה מעורב גם מרכז "החלוץ", נתקבלנו לעבודה במינסרת דומברובה. בדומברובה עצמה מצאנו קבוצת הכשרה בשם שחריה אשר הקדימה אותנו. היו אלה בחורים נחמדים מ"החלוץ" בסמיאטיץ'. הם כבר הספיקו ללמד את עבודת הגשת בולי העצים אל המכונות המנסרות והם שהדריכו גם אותנו בכך.

בעבודה עשינו מאמצים מעל לכוחות, השתדלנו, שפריון העבודה שלנו לא יפגר אחרי הפועלים הוותיקים, ואכן עמדנו במבחן בכבוד. את הקבוצה שלנו קראנו בשם "קבוצת הכוח בדומברובה". תנאי המגורים שלנו היו די קשים: חדר קטן, שמשני צדדיו סידרנו לוחות עץ ללינת לילה. חדר שני שימש כחדר אוכל, לאסיפות ולשיחות. הכל סודר ברוח טובה, עבדנו בשתי משמרות, משמרת יום ומשמרת לילה. משמרת הלילה הקלה עלינו את לינת הלילה.

בין חברי קבוצת שחריה של "החלוץ" מסמיאטיץ', בלט אחד יפה תואר, יפה נפש, נעים הליכות, מקריץ מרוחו על סביבתו הלא הוא מנחם פונדיק. בחור זה נכנס אתנו במשא-ומתן כדי לאחד אותנו עם קבוצת שחריה. הסכמנו לכך, שכן ממילא חיו שתי הקבוצות במשותף בעבודה, בדיור, בתזונה וכו'. כך נוצרה שחריה א'.

נועדתי לעלות עם קבוצת שחריה א'. אבל בינתיים פרץ בארץ משבר כלכלי. העליה הרביעית, זו העליה מפולין שכונתה עליית "גראבסקי", נפסקה. החברים בקיבוצי הכשרה אמנם היו מוכנים לעלות גם במצב זה, אבל ממשלת המאנדט לא הקציבה סרטיפיקאטים. הפגנות ומחאות לא הועילו. עם תחילת שנת 1928 השתנה המצב לטובה, ידיעות משמחות הגיעו מהארץ. המשבר היה בתהליך שבירה וממשלת פלסטינה (א"י) הקציבה מכסת סרטיפיקטים לחלוצים. נפתחה איפוא העליה החמישית. חברי קבוצת "שחריה" נועדו להיות בין הזוכים הראשונים בסרטיפיקאטים, אך בינתיים עבר תוקף תאריך הדרכון אשר קיבלתי, והגיע זמן גיוסי לצבא הפולני. באותו המצב נמצאו גם חברים אחרים מקיבוצי הכשרה, לא היתה ברירה אלא לפרוץ ולעלות בדרך בלתי ליגאלית.

יצאנו לווינה, ומווינה המשכנו הלאה. עוד לנו בכך פנחס ספיר, אשר היה אז חבר מרכז "החלוץ". אתי יחד היו גם שלושה חברים מקלוסובה (בילינסקי, שפיגל, לוינסון). נפגשנו במקרה בוועידת "החלוץ" בווארשה. בעזרת מומחה לדבר הווארכו הדרכונים שלנו. חסרה עוד החותמת של משרד הגירה הפולני. המומחה שלנו עיבד

עבורנו תכנית להמשך הנסיעה דרך גבול צ'כיה, ולאחר מעבר הגבול הצ'כי להצטרף אל קבוצת חלוצים בעלי סרטיפיקאטים ויחד אתם להמשיך לארץ ישראל. התכנון היה בסדר. עסק בזה מבריה גבול מקצועי, אנו התנהגנו לפי כל ההוראות ובכל זאת בביצוע נכשלה התכנית. את הנחל המחלק את עיירת הגבול, עברנו בהצלחה, אבל מן העבר השני משמר הגבול הצ'כי גילה אותנו, ואחר דין־ודברים קצר נאסרנו, החרימו את הנירות שברשותנו, הובילו אותנו ישר למעצר משטרת הגבול. אחרי חקירה ראשונה ובדיקת הדרכונים הבחינו החוקרים, כי חסרה חותמת של משרד ההגירה הפולני. לכישלון כזה לא צפינו. אחת היתה תפילתנו, שרק לא יסגירו אותנו למשטרת הגבול הפולני. ואחרי שלושה ימי מעצר בתא קטן ובתנאים קשים, צילומים, טביעת אצבעות וחקירות, הופיע לפנינו ד"ר רופאייזן איש הסוכנות, ואתו שניים, כנראה מ"החלוץ" בצ'כיה והקציין אשר אסר אותנו. לקחו אותנו ברכבת הממשיכה למריש־אוסטראו. ואכן, משפט מהיר ומזורז נערך אחרי שבועיים, הודינו בהברחת הגבול, והסברנו בקיצור את מניעי פעולתנו זו. השופט פסק לנו שבועיים נוספים של בית־סוהר והחרמת הדרכונים עם הסרטיפיקאטים, החרמת סרטיפיקטים זו היתה מכה קשה עבורנו, אבדה שקשה להחזירה. אחרי שחלפו ימי העונש במאסר בתנאים קשים, הובלנו כבולים באזיקים אל תחנת משטרה במריש־אוסטראו. בתחנה נתקבלנו בסבר פנים ע"י ד"ר צוילינג וחיים הופמן נציגי "החלוץ" בצ'כיה. אמנם היינו בידיים נאמנות של חיים הופמן אבל עם זה קיבלנו אזהרה לעזוב את הארץ תוך עשרים וארבע שעות. לאחר משא ומתן מייגע הצליח הח' הופמן להעביר אותנו לווינה, שם טיפל בנו מרכז "החלוץ" בווינה. בינתיים שגינו עוד משגה, שהתנקם בנו. רשמנו במשטרה את שמותינו הנכונים עם כל הפרטים. כך נתגלינו בכל חטאינו.

שטיינר, חבר מרכז "החלוץ" בווינה, דאג לכלכלתנו ולכל מחסורנו אבל ארבעה סרטיפיקטים מרכז "החלוץ" בווינה לא היה מוכן "להקריב" לנו. גם מרכז "החלוץ" בפולין והמשרד הישראלי ניתקו כל קשר אתנו, כדי שהמשטרה לא תחשוד, כי מוסדות אלה מעורבים בפרשה. נשארנו איפוא תקועים בווינה, באין דרך לעלות ארצה. ביוני, ערב כנס הנוער הסוציאליסטי הבינלאומי, הגיע גם אחי שבתאי, לווינה בתקווה להמשיך יחד דרכנו. והנה ביום אחד באכסניה שלנו הופיעו שני שוטרי חרש וביקשו מאתנו תעודות. אוסרים אותי ואני מובל לתא־מעצר. בינתיים הועברתי, במכונית סגורה ישר לבית־סוהר מרכזי אשר במחוז הראשון. אחי התחיל מיד לטפל במרץ בשחרורי. לאחר בירורים הואשמתי בזיוף דרכון שהוא פשע פלילי, והוכרה זכותה של משטרת פולין לדרוש את הסגרת. בינתיים הועברתי מבית־הסוהר למעצר משטרתי, ועל המשטרה היה להחליט על גורלי. אחרי טיפול נמרץ של "החלוץ" והמשרד הארץ־ישראלי שוחררתי, בתנאי שאעזוב את וינה בהקדם. נדע לי, כי שלושת חברי עמדו להיאסר אלא שהם הזדרזו להסתלק מיד מהמקום, ועברו לציריך, שבה התקיים אז הקונגרס הציוני, ויחד עם אנשי הקונגרס, שחזרו לארץ הצליחו להסתנן ולהגיע למחוז חפצם, לארץ.

בנובמבר סוף־סוף אושר גם לי סרטיפיקאט על חשבון מכסת הסרטיפיקטים של "החלוץ" בווינה, ובאמצע דצמבר 1928 זכיתי גם אני לדרך על אדמת ארצנו.

אני מאמין

אֲאָמִינָה גַם בְּעֵתִיד:
אִף אִם יִרְחַק זֶה הַיּוֹם,
אִךְ בָּא יבֹא — יִשְׁאוּ שְׁלוֹם
אֲו וּבִרְכָה לְאִם מְלֵאִם.

יָשׁוּב יִפְרַח אֲז גַם עִמִּי,
וּבְאֶרֶץ יְקוּם דּוֹר,
בְּרִנָּל־כְּבִלְיוֹ יוֹסֵר מְנוֹ,
עֵין בְּעֵין יִרְאֶה אוֹר.

יִחְיֶה, יֶאֱהָב, יִפְעַל, יַעֲשֵׂה,
דּוֹר בְּאֶרֶץ אֲמֵנָם חַי,
לֹא בְּעֵתִיד — בְּשָׂמִים,
חַי רֵיחַ לוֹ אֵין דִּי.

אֲז שִׁיר חֲדָשׁ יִשִּׁיר מְשׁוֹרֵר,
לִיפִי וְנִשְׁגָּב לְבוֹ עַר;
לוֹ, לְעֵצֵיר, מַעַל קִבְרֵי
פְּרָחִים לְקַטְוֵי לִזְרֹ.

שִׁתְּקִי, שִׁתְּקִי עַל הַחֲלוּמוֹת
זוֹ אֲנִי הַחֵלֶם שָׁח,
שִׁתְּקִי, כִּי בְּאָדָם אֲאָמִין,
כִּי עוֹדֵנִי מֵאָמִין בְּךָ.

כִּי עוֹד נִפְשֵׁי דְרוֹר שְׁאֶפֶת,
לֹא מִכְרַתִּיהָ לְעַגְל־פֶּזוּ,
כִּי עוֹד אֲאָמִין גַּם בְּאָדָם,
גַּם בְּרוּחוֹ, רֵיחַ עוֹ.

רוּחוֹ יִשְׁלִיךְ כְּבִלֵי־הַבָּל,
יְרוּמְמֵנוּ בְּמַתִּי־עַל,
לֹא בְּרַעֲב יְמוֹת עֲבָד,
דְּרוֹר — לְנַפְשׁ, פֶּת — לְדָל.

שִׁתְּקִי, כִּי גַם בְּרַעוֹת אֲאָמִין,
אֲאָמִין, כִּי עוֹד אֲמַצֵּא לְבֹ,
לְבֹ תִקְוֵתִי גַם תִּקְוֵתֵינוּ
יְחוּשׁ אֲשֶׁר, יִבִּין בָּאֵב.

שאלו טשרניחובסקי

מועצת "החלוץ" ומנישת הקיבוצים בקאיאנקה, 1927

איבאצביץ', 1928

איבאצביק, 1929

פלוגת איבאצביק, 1929

פלוגות שחריה בפגישה הראשונה של קיבוצי ההכשרה בפולין

עם מועצת "החלוץ" בפולין שנתקיימה ב-12—18 באוגוסט 1927, במשק שחריה בקאיאנקה נערכה במקום גם הפגישה הראשונה של קיבוצי ההכשרה בפולין. להלן — מדבריהם של נציגי פלוגות שחריה בפגישה זו.

זלמן אלפרוביץ': שחריה היא יצירה חלוצית המכוונת לכל התנועה. שחריה מחנכת את החברים לראות בעבודה את יסוד חייהם. המלים עורה הדדית הופכות אצלנו למציאות.

קיבוץ שחריה — תחילתו במשק קלאי. לפני 3 שנים התכנסה קבוצת חברים מסמיאטיץ והלכו ליצור. בידיים ריקות ובלי נסיון נגשו לעבודה. קיבלו בחכירה אדמה, לא היו כספים, אולם החברים לא באו בדרישות למוסדות, כי אם הלכו לעבוד במינסרות (דומברובה, נוויץ). לא ארבה דברים על הסבל. די רק להזכיר, שעבדו גם 30 שעות רצופות. קנו סוס, עגלה, מחרשה, נוצר היסוד ורק אז פנו למרכז שיושיט עזרה. המשק התפתח מתוך הרצון הכביר של מייסדיו, אבל החברים לא אמרו די בזה, היתה תסיסה להרחיב את היצירה. בראשונה חשבו החברים למכור את המשק ולעלות, אבל אחר כך גברה הדאגה לעתיד התנועה ובעזרת מרכז "החלוץ" הוקמו הפלוגות ליד המינסרות של נוויץ ודומברובה. נוצרו פלוגות-עבודה סביב המשק, בכתינת עין-חרוד בגולה. לפי הצעת המרכז לקחנו על עצמנו את ארגון פלוגות-העבודה החקלאיות. לשם חיווק הפלוגות שלחנו לכל אחת חברים אחדים מהיותר אחראיים בקיבוץ. מתוך כך נוצר גם קשר אמין בין שחריה והפלוגות. עכשיו מונה הקיבוץ 120 איש, המאורגנים ב-6 פלוגות.

הננו דואגים לפיתוח החברה, לשם זה נתארגנה גם מועצת חברות. החברות שלנו עובדות גם על המגרש. כמוכן, הננו מכניסים את החברים לעבודה במטבח. ככלל מהווה הקיבוץ גוף שלם. הקופה היא משותפת. הפלוגות התחלפו בחברים, אמנם יש לציין, שכל אחד דואג יותר לפלוגתו הוא. כל הפלוגות הבינו את חשיבות המשק החקלאי בשביל הקיבוץ. מומן מוכנות אצלנו שתי פלוגות לעליה, יחד כ-40 איש. לו עלו הפלוגות לא"י, היה הקיבוץ מתחזק עוד יותר.

בעבודה ההסברתית תפשה מקום חשוב השיחה המעשית, שבה מביע כל חבר את דעתו ואת הצעותיו על המצב ולשיפור היחסים. יש יחס לשפה, לפי שעה הגענו לשעות של דיבור עברי, מתאמצים להשליט את העברית.

קאמינסקי (משק קאיאנקה): המשק הוא היצירה החשובה ביותר של הקבוצה הראשונה. בתחילה היתה האדמה ממש פראית, עזובה במשך הרבה שנים. בשנה הראשונה התעסקו במרעה צאן בלבד. לאט לאט פיתחו את המשק, נרכשו מכשירים, השנה עובד כבר כמעט כל השטח. עזרה לזה ההלוואה שקיבלנו מהגוינט. משק גרוכוב עומד על מדרגת-התפתחות גבוהה יותר. אנו נתקלים בקשיים יותר רציניים. בגרוכוב משתמשים יותר במכונות, אצלנו מתלבטים בשאלת המכונות, הקשר שלנו עם הטבע הוא יותר חי, בלתי אמצעי.

הרכבת הקבוצה החדשה בשביל המשק התחילה עוד בתחילת הקיץ וטרם נגמרה. מפריעה הנדידה החמידית מהפלוגות למשק. השאלה המכרעת היא שאלת החברה במשק. בכלל, בקיבוצנו החברות הן מטיפוס מעולה יותר של החברים. בחורף החברות לא הצטיינו, עכשיו יש יחס ער ופעיל מצד החברות לחדור לענפי המשק השונים ולכיבוש העבודה במגרש. מצד החברים אין יחס הראוי להתאמצות החברה, אין השתתפות בצער החברה. צריך לחנך ליחס אחר לחברה ולסבלותיה. אנו וקוקים למספר גדול יותר של מבוגרים. בגרוכוב יש מנהל, המשק יותר מפותח והוא יכול להרשות לעצמו שיהיו בו צעירים יותר. אצלנו רבה האחריות המוטלת על החברים ואי-אפשר שיהיו הרבה צעירים. יש צורך

בסביבה שחוכל לחנך את הצעיר.

באמצע החורף נשתנה המצב ותפשנו שוב את עמדתנו בדומברובה. בסוף החורף היה המצב בקיבוץ משביע רצון. בקיץ התרחב הקיבוץ והוטל עלינו לסדר את החברים גם לפי אישורי "היאס", מה שהפריע להתפתחותנו הנורמלית. בעזרת שיטת שחריה עלה בידינו להוכיח שחברים שהיו בלתי מפותחים מסוגלים ליצור דמ-רמה גדול. עלינו להמשיך בכיוון זה. היש עוד לדבר בדבר הצורך הדחוף בעליית הפלוגה הראשונה!?

מרדכי גרינברג (פלוגה א'): הזמן של ההכשרה צריך להיות בלתי מוגבל. עלינו לעקור ולשרש מתוכנו את ההרגלים השליליים של חיי העיר, החבר העובר להכשרה צריך לכן להינתק לגמרי מהסביבה הקודמת. הוא צריך לחיות בהרגשה, שהוא עובר לחיים חדשים ללא הגבלה של זמן. רושם כביר עשתה עלי העובדה שעם בוא 30 איש חדשים לקלוטובה לא חל בה שום שינוי. בקיבוץ הקבוע ישנה מסורת. בגרוכוב זה חסר. צריך להכניס תיקונים בגרוכוב להתאים את ההתפתחות לקו זה. ביקורי החברים הארצישראלים בקיבוצים צריכים להסתדר לא כמו עד כה, עליהם לשבת חודש ויותר בקיבוץ, לעבוד יחד עם החברים, ובאופן כזה להדריך.

אני רוצה להדגיש שוב, ששאלת הקיבוץ והקבוצה אינה קיימת לגמרי בתנאי הגולה. אמנם גם כאן החברים דואגים כבר לצורות חיהם בארץ, אך בכל זאת עבודתם היא בעיקר הכשרתית ועלייתית, הכנה קודמת של חומר אנושי מגוון בין במובן האינטלקטואלי בין ביחס לחינוך שקיבל לפני בואו ל"החלוץ". ולכן חבר שאינו מוצא לו את כל סיפוקו הרוחני בקיבוץ הגדול ומתגעגע, איפוא, לקבוצה הקטנה, יזכור שאסור לו בכל זאת לעזוב כאן את הקיבוץ.

השאלה היא פשוטה: חיי מוסר סוציאליים וישרים או חיי עיר מושחתים.

בגרוכוב ובשחריה לא הייתה ההתאמצות הראויה להשלת השפה העברית, גם בשטח העבודה התרבותית אפשר היה לפעול הרבה, לו העריכו אותה החברים כדבעי. שאלת העליה אינה נדלית במחאות שלנו גרידא. צריך לסדר את העליה, צריך גם לדאוג לרורכה בשביל הקיבוצים, שיעמדו במצב קשה בעלות החברים המנוסים שבהם. צריך לעבד את התקנון לקיבוצים.

לאה רבינוביץ: איני מאמינה בכל יחידה שבקיבוץ שחריה, כי אם בקיבוץ כולו. התפתחות הפלוגות החקלאיות אינה ערובה שהן תשמשנה בתור רורכה לקיבוץ. לדעתי, הקיבוצים צריכים להתאחד וליצור גוש קיבוצי חזק כל-פולני. הדו"ח מהקיבוצים משביעים רצון, ביחוד עושה רושם קלוטובה. בקלוטובה יש חחירה ליצירה, חדרו לענפים חשובים. אנחנו בשחריה לא הגענו לידי כך. בפלוגות הגנו בכחינת פועל שחור.

חסר היה כיוון תרבותי. בלי סנטימנט ומצברוח כלום לא ייעשה בא"י.

יהודה בראגינסקי: (מרכז "החלוץ"): שמעתי אתמול מחברים, שהם בכלל לא קיוו להתגבשות קיבוצית כזו שנתגלחה כאן. ואמנם הגנו נמצאים באמצע תהליך רציני של התגבשות חלוצית. בשנת 1925 בטח לא תיארנו לעצמנו שנגיע לידי כך. בקלוטובה פותרים שאלות חשובות של התנועה הקיבוצית. החברים שם היו חלוצי הארגון המקצועי, שם פתרו את שאלת החולים ועומדים לפתור את שאלת המשפחה בקיבוץ. אחרת היא שחריה. אבל צריך לקחת בחשבון, שהגנו תנועת-הכשרה. החבר הצעיר בא להכשרה ולא דווקא לצורה המסויימת של קלוטובה ושחריה. ויש שקשה לו לחבר החדש להסתגל לקיבוץ, לפעמים עוזבים חברים כאלה את הקיבוץ מבלי יכולת להסתגל לגיבוש של הקיבוץ.

אנו מעוניינים בתנועת-הכשרה רחבה ולא בקיבוצים אחדים מגובשים. ההחלטה של קלוטובה, שאסור לחבר חולה לנסוע הביתה כדי להתרפא, היא היא שגרמה לעבודה יותר מדי מאומצת. עבדו 30 שעות רצופות. עבודה כזו במחצבה או במשוריה מתישה את הכוחות, ועם כל הכבוד, שאנו רוחשים למגמות החברים, עלינו להתנגד לסידור כזה. מוטב, שחבר חולה, יש לו הורים אמידים, ישמש בעזרתם מאשר שהקיבוץ יוכרח להתאמץ למעלה מכוחותיו, זה דוחה חברים מהקיבוץ. הנני ידע להעריך את שאלת החולים, אבל צריך להתחשב גם בעבודה, שהגנו תנועת-הכשרה ואסור לגבש את הקיבוצים על חשבון

התפתחות ההכשרה. אמנם התחשבנו במגמות של קלוסובה, התקציב שהקצבנו היה בעצם מופרז, אבל מאידך על הקיבוץ לבטל את ההחלטה האוסרת לחולים לנסוע הביחה לריפוי. לחקלאות יש ערך גדול בהכשרתנו. נוסף לחשיבות החקלאות בשביל א"י צריך להחשב בזה שזאת ההכשרה היותר בריאה. בחקלאות אין כל כך הרבה חולים כמו בעבודה במחצבה או במשוריה. תעודותינו העיקריות בהכשרה: יצירת רשת של נקודות הכשרה חקלאית, הן משקים עצמיים והן מקומות עונתיים באחוות פרטיות, לסדר סדנאות מלאכה בשביל צעירים, לדאוג להקניית מקצוע לחברה. התעודה העיקרית — הכנת רזרבה בשביל הקיבוצים הקבועים. על המועצה להחליט, שחבר אינו רשאי לעלות לא"י בלתי אם עבר הכשרה במשך שנה. עלינו לחייב גם את חברי הסמינריון ואת החברים הממלאים תפקידי מדריכים להישאר עוד בגולה.

מנחם פונדיק: גם שחריה הכניסה הרבה מהיסודות אשר בקלוסובה. במשך 3 שנים לא פנינו למרכז בדבר עורה לחולים, מלבד אלה שנשלחו לווארשה לבדיקה או ניתוח, אבל בעצם דאגנו לחולים, אם כי אצלנו היו פחות חולים. צדק הח' בראגינסקי, שאין קיבוצנו עדיין קיבוץ ארצי, אנחנו גם לא חשבנו על זה. האידיאל שלנו בא"י היא חבורה, ז.א. קיבוץ של אנשים שלא סימן לעצמו עדיין את הדרך להתיישבות. היסוד של קיבוצנו היא ההכשרה. יש אולי במקצת התגבשות ברעיון, אולם אין לכנות את זה בשם התגבשות קיבוצית. צריך להדגיש, שעבודתנו היא הכשרתית. אמנם יש אצלנו מעוף של קיבוץ, יש הרגשת קשר עם התנועה הקיבוצית. חוסר האנשים כיום בתנועה מחייב, שבראש נעמיד את השאלה החינוכית. עלינו לחזק את החתירה לעבודה כיבושית בשורותינו. עד כה לא היתה אצל העולים הדאגה להמשך, לא היתה מסורת, אנו מתקנים זאת ביצירתנו.

גביבוש יש מעין גמר והסתפקות, מה שגורם להפסקת גידול התנועה, מתוך כך חדלה ההתאמצות. אין לעשות פולחן מקיבוץ גדול או קטן. לדעתי, גרוכוב יכלה לשמש מרכז הכשרה בשביל סביבות וארשה. יש כוחות שיכולים לפעול וצריך להתאמן.

ישנה דרישה לסיפוק הפרט בקיבוץ. ז.א. שאין התלהבות מהרעיון בלבד. מתוך אי-סיפוק מתרחקים גם הרבה אנשים מאתנו. דאגנו גם לסיפוק הפרט, אמנם לא ע"י אינטימיות. עלינו להתאים את התפתחותנו לא ליחיד סגולה, כי אם להמונים. את אלה אסור לעזוב לנפשם, הם דורשים טיפול מיוחד. הננו דואגים להתרחבות מתוך התעמקות. הננו ממוגים את הציונות עם סיפוק הפרט. הקיבוץ הגדול עוד לא פתר זאת.

א. ציולינג (מרכז "החלוץ", עין חרוד): למרות הקשיים והצרות יש מצבר-רוח של התעודות. אין כאן הרגשה של בדידות. להיפך יש מעוף, הכרה, שהננו חלק של תנועה יותר גדולה ומקיפה. יש אמונה, שיכול נוכל גם להקים את ההסתדרות שנהרסו. חמיד אהיה נגד התכווצות ולא אומר, שיש להסתפק במה שנוצר. לדידי, אין סוף לכיבוש גם בארץ. כמו כן, אין ההתגבשות והחינוך שלנו נגמרים. לסבל לא צריך לשאוף, צריך רק להיות מוכן לשאתו.

נקודת-השאיפה שלנו היא החלוציות ב-100 אחוזים, אבל אל נתייאש שלא הגענו עדיין ל-100 אחוזים. ההתקדמות היא תמיד אטית. קלוסובה ושחריה הנן דוגמאות של התפתחות אטית ובטחה, תפקידם רב, כי הם מחזקים את אמונתנו בכוחנו.

חומה חיות (מרכז "החלוץ"): יש לסמן תקופות בהתפתחות "החלוץ" ולכל תקופה הסיסמה שלה. את התקופה של עכשיו מציינת ההכשרה התמידית. ולא מקרה הוא שכולם מדברים על ההכשרה הזו. ההכשרה העונתית אפשרית רק בה בעת שהחבר עולה אחריה לא"י, אחרת היא הולכת לטמיון, החבר מרגיש בהישארו בביתו נסיגה לאחור — במקום א"י באים החיים היומיומיים. ההכשרה העונתית גם היא חשובה. עלינו לדאוג לכל צורות-ההכשרה המקילות על החבר את ההסתגלות לאופן-החיים בא"י. ערך רב יש גם להכשרה המקצועית במוסדות עירוניים.

נשמעה כאן התנגדות לערכוב הצעירים עם הבוגרים. כללים בנוגע לזה אי-אפשר לקבוע, יש לי הרושם שבמשך שחריה המויגה הצליחה. צריכה, איפוא, להיות גמישות.

על מועצת "החלוץ" ועל שחריה

(מתוך מכתבי שליחים)

... שבנו לא מכבר ממועצת "החלוץ" בשחריה, מועצה מיוחדת במינה, ככל אופן חדשה בצורת ארגוננו. השתתפו בא באי-כוח הקיבוצים, שתי מזכירות גליליות של וילנה ולובלין וחברי המרכז. יותר נכון אם אגיד: חברי המרכז עם החלק הכי חשוב מחברי הסמינר, כי בתוך באי-כוח הקיבוצים ובתוך ב"כ המזכירות הגלילית בלובלין היו כלולים חברי הסמינר — 10 במספר.

דנו רק בשלוש שאלות: המצב ב"החלוץ", ההכשרה הקבועה ו"החלוץ הצעיר". אחת אגיד: היתה פגישה יפה. נראתה התנגשות בתנועה, התבגרות החברים והיתה ההרגשה, כי התנועה אינה תלויה שוב במנהלים יחידים, אלא מצאה כבר את עצמה, את מנהליה מתוכה, היא נכנסה למסלולה הנכון והיא נמצאת בידיים נאמנות, שיידעו לנהל הלאה. ככל אופן התנועה הקיבוצית מצאה כאן את דרכה ואת חבריה הנאמנים.

ברם, במלה "תנועה קיבוצית" נחעורר ויכוח קל, אם יש לנו כבר תנועה קיבוצית בגולה, או זוהי רק תופעה קיבוצית. בשאלה זו אופייניים ונכוחים הם דברי הח' מרשק בדו"ח שלו על קלוסובה יותר מכל דברי ההוכחה של יתר החברים. "בתחילת החורף כשנשארו רק שלושה חברים בקיבוץ, דאגתנו כבר אז היתה ליצור תנאים כאלה, שיכשירו את הקיבוץ לקיבוץ מחמיד, לגורם המידי בתנועת "החלוץ". דאגנו לתנועה וקיבלנו עלינו עבודת כאלה, שרק כוח קולקטיבי גדול יכול היה למלאות, פנינו להסתדרויות וחכינו לאנשים". כאלה היו גם דברי החברים משחריה.

האם דברים כאלה אינם הוכחה חותכת, שישנה כבר אצלנו פוטנציה גדולה לתנועה שהולכת ונוצרת וכובשת לה מקומה? אכן, הרבה דברים יפים נשמעו במועצה זו ומעניין היה להתבונן בכל חבר לחוד עד מה גדל במשך השנה, כמה אמונה לו בדרכו!

שאלת "החלוץ הצעיר" שקוינו, כי היא תחפוש מקום גדול במועצה זו, נדחתה בעצם לשורה השנייה ובעיקר תפשה מקום השאלה, שהח' דובקין וציזלינג הציגוה. השאלה האקטואלית ביותר — שאלת האיחוד עם השומר הצעיר. הדברים הללו הסבו את כל תשומת הלב ובשאלת עצם העבודה ב"החלוץ הצעיר" לא עסקו כדבעי. נתקבלה החלטה, שאנו מחייבים את האיחוד. התחלנו להוציא את חוברות "החלוץ הצעיר", לבירור שאלות בתנועה.

.א

באזל, 30 באוגוסט 1927

— — — קיבלתי את ידיעותיכם על האיחוד (ייסוד הקיבוץ המאוחד) הריני רושם אותו בחדרתי-גיל מיוחדת. איני יכול לכלי לבטא זאת במכתב ראשון אחרי המאורע. — — — הנה הולך בכל זאח המחנה הלוך וגדול.

— — — הייתי רוצה מאוד אילו יכולתי למשוך כמה וכמה מכם להיות נוכחים באותה פגישה "החלוץ", שהיתה לפני צאתנו מווארשה, בשחריה, במעמד ב"כ כל הקיבוצים, המועצות הגליליות, כל חברי המרכז וחברים אחרים. עד היום איני יכול להשתחרר מאותו רושם מעחד, שעשתה על כולנו אותה פגישה. בעצם, מה היה: נפגשו באי-כוח כמה מאות חברים הנמצאים בהכשרה. המספר כשהוא לעצמו דל. מסביב שדה-בור. עליה אין, בהסתדרויות (סניפים) לא טוב. ואף על פי כן נתגלה כוח, שאף האופטימי שבנו לא ציפה לו. מידה כה גדולה של נאמנות חלוצית, תרבות קיבוצית, הכרה, מסירות,

ציבור המאמין בדרכו וגם בכוחו, אשר ביצר לעצמו עמדות חדשות. זו הפעם הראשונה, שניתן ביטוי כה יפה לקלוסוכה ולשחריה (נקודות הכשרה של קיבוצי עליה), והתברר, כי כל הקיבוצים האחרים לומדים מהם ומתפתחים בעקבותיהם. זו רורבה חלוצית-קיבוצית נאמנה. בכוח אמנותה ומפעלה תעשה גדולות. ואפשר היה לראות גם עד כמה נשא מפעל הסמינר פרי הלולים: במרכזו עמדו הסמינריסטים והסמינריסטיות.

וכאן הולכת ומסתיימת מועצת המפלגה. שקטה, בינונית ברמתה ולא רעה בכל זאת. שום נכסים חדשים לא תיצור, אולם תועיל לבצר את המחנה ע"י שיחת בירור, ע"י דאגה לעזרת רוסיה וכו'.

א. ציולינג

אוקטובר 1927

— — — במשך הזמן הספקתי להכיר קצת את מהות התנועה בפולניה. עם הפסקת העליה, שהיתה עד כה נשמת התנועה, הועמדה לפני המרכז שאלת הדרך הפעולה לתקופה הקרובה. בכל הסניפים הבשילה ההכרה, כי עבודתנו כרגע היא העמקת הרעיון החלוצי בקרב חוגי הנוער היהודי. ודאי ידוע לכם מצב הציונות ברחוב היהודי בפולניה. ברוב העיירות היה "החלוצ" היחידי העוסק בעבודה הציונית. ואי אפשר עכשיו לתנועה הצעירה הזאת, אשר מיטב כוחותיה עלו לארץ, לעמוד בפרץ הציונות ולהקים תנועה רחבה ובריאה, ואפילו אילו הספיקו לכך הכוחות התרבותיים והארגוניים. מצאנו כי קו פעולתנו עכשיו צריך להיות יצירת קיבוצי הכשרה קבועים.

על אחד מהקיבוצים האלה — קיבוץ שחריה ברצוני למסור לכם. הקיבוץ הזה הנו קיבוץ ארצי בזעיר-אנפין. הפלוגה הראשונה שלו נוצרה לפני שלוש שנים. יש לו משק חקלאי, הנמצא בסביבה יפה מאוד בתוך סבך יערות. המשק הנו פרימיטיבי. הענף העיקרי בו פלחה, קצת ירקות מגדלים לצורכי המקום. בזמן האחרון הכניסו למשק גם 2 פרות ומצבו הוטב בהרבה. בתוצרת החלב משתמשים לצורכי הבית, ועומדים לרכוש עוד 2 פרות. מספר החברים במשק — 12. ביניהם — 5 חברות. המשק מתנהל ע"י החברים בעזרת חברים חקלאים — שכנים מן העיירה הסמוכה, הנחשבים גם כן על חברי הקיבוץ. החברות עובדות בעבודות פנים, בנן ובמחלבה. חברה אחת — רועה.

במרחק 8 ק"מ משחריה נמצאת הפלוגה הראשונה — נו"ץ. החברים כאן עובדים במשוריה (מינסרה). שכר עבודתם אינו מאפשר חיים נורמאליים והם חיים בתנאים קשים מאוד — אבל בצורה קולקטיבית. את מספר החברים אי אפשר כאן לקבוע בדיוק — לעתים מגיע המספר עד 20 ויותר — לפי מצב העניינים ב"החלוצ" בכלל ובהכשרה.

במרחק של 4—5 קילומטר משחריה נמצאת הפלוגה השניה. מקום עבודת זה נכבש בחודשים האחרונים. הפלוגה מנהלת מ"מ כדי לקבל את העבודות היותר אחראיות והמכניסות יותר וישנו כאן גם הסיכוי להכניס הנה מספר יותר גדול של חברות, שהן תמלאנה עבודות יותר קלות — במשוריה. אמנם במשכורת יותר קטנה. שתי הפלוגות יחד מונות כ-50 חבר. לפלוגות קופה משותפת, כל פלוגה מנהלת את חשבונותיה היא. למשק ישנו חשבון מיוחד. אבל ישנם גם עניינים משותפים בין המשק והפלוגות. בזמן הראשון נעזר המשק ע"י הפלוגות בכספים, אשר איפשרו את רכישת האיננוטר העיקרי לקיום המשק. קיים מחסן כללי של בגדים בשביל כל חברי הקיבוץ.

נהלת הקיבוץ נבחרת מבאי כוח כל הפלוגות או באסיפת חברים כללית. לעתים מודמנים החברים לפגישות לבירור שאלות שונות.

תוכנו של הקיבוץ: הכשרה, עליה וכיבוש. חושבים ע"ד עליה בתור פלוגות הקיבוץ, אשר תוכנו

העיקר בארץ יהיה כיבוש. אין להם עמדה ברורה בשאלת צורות ההתיישבות ואינם מדברים גם על התיישבות משותפת של כל החברים וכוודאי, גם מחולקים הם בדעותיהם על צורת ההתיישבות, אולם בחיים מורגש מאוד ההוי הקיבוצי — פרי החיים המשותפים. המרכז ריכוז בקיבוץ חברים אחדים של הסמינריון והם ממלאים תפקיד חשוב מאוד בקיבוץ.

עומדים להתארגן ע"י המרכז בקרבת המקום הזה קיבוצים זמניים להכשרה, קצת אצל בעלי-אחזה וגם אלה יצטרפו ודאי לקיבוץ. זה ירחיב את האופק של הקיבוץ, יעשירו בכוחות תרבותיים ויאפשר לו חיים חברתיים יותר עשירים. לקיבוצי הכשרה אלה יש ערך חינוכי רב. לדוגמה, חברים אשר באו לקיבוץ "לעבור" את זמן ההכשרה הנדרש, בשביל לקבל את האישור לעליה — החליטו עכשיו להישאר בקיבוץ עד לעלייתם ארצה. וחברים כאלה, אם יבואו לארץ, יהיו לברכה לנו.

מצב החברה בהכשרה. הננו משתדלים בכל מקום, שהחברות תקבלנה את ההכשרה המאקסימלית בענפי עבודה שונים. בישיבת המרכז הובררו האפשרויות להקניית מקצועות שונים לחברות במלאכה ובכנין. התגלה כאן רצון כחוגי חברות שונים ליצור משק פועלות מיוחד — כנראה, בהשפעת התנועה בארץ והרצון ליצור טיפוס של חברה העומדת ברשות עצמה ודואגת ואחראית להנהלת המשק. אולם מסופקני, אם יצליח כאן הדבר מחוך חוסר כוחות של מנהלות ומחוך חוסר כל מסורת.

פרומה טיגר

אברהם זילברשייד: בקאיאנקה ובדומברובה

נולדתי בברסטצ'קו, עיירה קטנה בפלך והלין במערב אוקראינה שבין שתי מלחמות העולם הייתה בתחומי פולין. עיירה מוקפת מכל עבריה מים והרבה גשרים קשרו אותה עם פרבריה שרוב תושביה היו אוקראינים ומיעוטם פולנים. 400 משפחות יהודיות חיו בעיירה. השנאה ליהודים היתה גדולה ולא פעם התבטאה ביידוי אבנים ובשיסוי כלבים, כשהיינו עוברים בסימטאותיהם כדי להתרחק בנחל או לטייל ביערות שבסביבה. כמוכן, שהצעירים, וכיחוד מתנועות הנוער החלוציות, לא היו טומנים ידם בצלחת ומחזירים להם כגמולם.

תושבי העיירה היהודים, רובם בעלי מלאכה: חייטים, סנדלרים וסוחרים זעירים, היו ידועים בסביבה באהדתם לציונות שבאה לביטוי באיסוף כספים לקרנות הציוניות, בדאגתם לחינוך הדור הצעיר למורשת היהדות, לאהבה לארץ ישראל ולעברית. בית-ספר "תרבות" היה לשם דבר בעיירה ובסביבה. המורים, שכולם היו מחוץ לעיירה, התייחסו לעבודתם כלעבודת הקודש והיו מסורים לה בלב ונפש. הם שהיקנו לצעירים ידע ואהבת ארץ ישראל והשפה העברית. עם סיום הלימודים הצטרפו רובם לתנועות הנוער החלוציות, יצאו להכשרה ועלו לארץ והמה פזורים בכל חלקי הארץ בערים, במושבים ובקיבוצים.

אני הצטרפתי ל"החלוץ-הצעיר" וב-1927 אחרי חג השבועות יצאתי לקיבוץ שחריה להכשרה חקלאית. רכבת לא עברה בקרבת עיירתנו ונסעתי בעגלה כ-50 ק"מ עד לוצק ומשם ברכבת עד נוץ'. היתה זאת בשבילי נסיעה ראשונה למרחק של מאות ק"מ. בלוצק התברר, שאין לי די כסף להוצאות הנסיעה עד נוץ'. הייתי אובד עצות, לא היה אל מי לפנות בבקשת עזרה. לכן, נסעתי עד בריסק דליטא, נסיעה של קרוב ל-20 שעות ללא אוכל ושתייה.

בפרוטות שנשארו בידי מסרתי חפצי לשמירה ושמתי פעמי לעיר. מתהלך אני ברחובות בריסק, מחפש חלוצים — ואינם. נאמר לי, שאין תנועות נוער חלוציות בעיר, שכן כולן התפזרו עם המשבר בציונות. נתקלתי במספר יורדים מהארץ שרבו בזמן ההוא, ואלה שמו אותי ללעג שבימים כאלה, ימי משבר בציונות וירידה מהארץ, אני יוצא להכשרה. למזלי, נודמנו שני צעירים שהפיצו את השקל הציוני והם עזרו לי להגיע לנווץ.

בנווץ חיכתה לי אכזבה. היה בידי מכתב ממרכז "החלוץ" שנשלחתי להכשרה חקלאית והתברר שבמשק קאיאנקה אין מקום ועלי להישאר בינתיים לעבודה במינסרה בנווץ. לא התלהבתי מהצעה זו, אך מחוסר ברירה נשארתי. בעת ביקורו של בראגינסקי בשחריה נחתם חוזה עם בעל אחוזה פולני, שאחוזתו היתה כשני ק"מ ממשק קאיאנקה על ייסוד פלוגת הכשרה באחוזתו. יצאתי לשם עם עוד חמישה חברים וארבע חברות להקים את הפלוגה. קיבלנו דירה קטנה, ללא ריהוט כלשהוא. ישנו על אצטבאות מלוחות עץ שנקראו נארות. לחברות הוקצתה פינה מיוחדת. ככה קמה פלוגה קיבוצית קטנה שקראנו לה "במעלה" שע"י שחריה. מבחינה כלכלית היה מצבנו טוב יותר מאשר בנווץ ובדומברובה. קיבלנו חלב, גבינה, לחם וירקות תמורת עבודתנו. אך בעל האחוזה, שלא ככתוב בחוזה, העסיק אותנו בבניית רפת, ביציקות בטון, ולפעמים בעבודות שוליות אחרות, כגון לקט אחרי הקציר, איסוף התבואה לגורן וכדומה. ביום ראשון היינו מחליפים את הרועה הנוצרי ויוצאים עם הסוסים למרעה. לא היינו מאושרים ביותר, אך עובדת קירבתנו לקאיאנקה והעזרה שקיבלנו ממנה, עזרה לנו להחזיק מעמד במקום הזה למעלה משלושה חדשים.

רעיון ההכשרה הקבועה טרם הבשיל אז אצלנו, והחברים לאחר עונה מסוימת בהכשרה חזרו ברובם לבתיהם. אני נשארתי מספר שבועות בקאיאנקה ולקראת החורף עברתי לפלוגה בדומברובה שע"י נווץ. בפלוגה זו היו אז למעלה מעשרים חברים וחברות, העבודה במינסרה היתה קשה, תנאי דיור וכלכלה גרועים, לבושנו היה דל, לא היינו מוכנים כלל לקראת החורף, לקור ולכפור העז ששרר באותו חורף. נעלי העבודה שקיבלנו ממרכז "החלוץ" אף הם לא התאימו, הרטיבות חדרה והקפיאה את הרגליים, חברים הצטננו וחלו. בלילות היינו מייבשים את הנעליים והגרביים ע"י התנור, האוויר בחדר שבו ישנו כ-12 חברים שניים-שניים במיטה היה דחוס וקשה מנשוא.

למרות התנאים הקשים היו גם רגעים יפים. בשבתות התקיימו אסיפות כלליות. מקאיאנקה, דומברובה ומפלוגת "במעלה" היו מתאספים בפלוגה בנווץ ומקיימים אסיפות ושיחות על תנועת הפועלים בעולם ובארץ, על חיי הקיבוץ בארץ, על המצב בתנועה הציונית, הסיכויים לעליה וכו'. היו רגעים של רוממות רוח. עצם המפגש בין חברים מכל הפלוגות, השירה בציבור — משירי הארץ, שירים מן ההווי הקיבוצי ומן השירה החסידית, כל אלו עודדו והרימו את המוראל. כך אורנו כוח להחזיק מעמד ולהמשיך.

לחג הפסח ביקרתי בבית ההורים לביקורת גיוס לצבא הפולני וקיבלתי ארכה לשנה. רציתי לחזור לקיבוץ, והנה מרכז "החלוץ" החיע לי, שאני מועמד לעליה, ועלי לחכות בבית עד שיתקבלו סרטיפיקאטים.

בינתיים נשתנה המצב לטובה. חלה התעוררות בתנועה החלוצית והרכה צעירים וצעירות זרמו לקיבוצי ההכשרה. אותם ימים שעשיתי בעיירה היו די קשים בשבילי אף כי השגתי עבודה, ומסכתי להוצאות הדרך לעליה. בשעות הפנאי הייתי פעיל ב"החלוץ-הצעיר".

ב־2 לנובמבר 1929 עליתי ארצה, נשלחתי לפלוגת הכובש בכפר-סבא. בקיץ של 1931 עבדתי בפלוגה המקובצת של הקיבוץ המאוחד בצפון ים-המלח, בסלילת כביש מים-המלח ליריחו. בדצמבר 1931 נשלחתי מהכובש עם מספר חברים להקים פלוגה של הקיבוץ המאוחד לכיבוש העבודה העברית בנס ציונה, הפלוגה שלימים עלתה להתישבות והקימה את דפנה. כעת אני בחיפה, בגימלאות.

חיפה, מארס 1980

בפתח תמורות

1930 – 1928

חנה פרבר גינזבורג: ימים וחוויות

א. בדומברובה ובנוז'ץ

שחריה, שנת 1928 יום... אחרי היומי חדשים בהכשרה.

קיבלוני כאן בשמחה רבה כאילו ציפו לבואי מזמן. "שלום", אמרתי הרש בקול ספוג ביישנות והתרגשות כאחד בהיכנסי לחדר, שחציו הימני שימש כחדר מיטות וחציו השמאלי — כמטבח. החברה, שעמדה ע"י הכיריים ובחשה בסיר הדייסה השחורה (כוסמת) הציצה עלי במבט מעודד ושאלה לשמי ולמקום מגורי. הסתכלתי בפניה השזופות וברגליה היחפות והמרופשות, ומתוך הערצה מיוחדת במינה עניתי לה בקיצור על כל שאלותיה.

"היכן החבילות שלך" שאלתני. כאן הסמיקו פני מבושה. לא הצלחתי להכניס את החבילות לבית פנימה והשארתי ע"י שער החצר. התביישתי על אשר אני, הגיבורה לעתיד, שיש ברצוני לעבוד בכל עבודה קשה, לא היה בכוחי להביא את שתי מזוודותי. החברה, כנראה, לא הבינה למה הסמקתי כל כך, קראה לבחור אחד לעזור לי להביא את החפצים. הבחור נשם בכבודות בסחבו את החבילה והפליט: "אמנם כבדה היא החבילה", התעודדתי, שגם לו קשה הדבר, והבטחון העצמי החל לאט לאט לחזור אלי. הבחור חזר חיש מהר לעבודה ובישר, כנראה, לחברים שהגיעה חברה חדשה.

נכנסתי לחדר השני, שרוב שטחו שימש חדר אוכל וחלק קטן ממנו ע"י הקיר שימש כחדר שינה ובו שתי מיטות. היה זה חדר השינה לבחורות. יותר מכל רהיטי החדר משך את לבי הארגו התלוי על הקיר, שנקרא בשפת החלוצים בשם ארון. פתחתי את דלתות הארון והצצתי לקודש הקדשים. והנה נגלו לעיני שתי אצטבאות. העליונה משמשת ספריה, שעל כל ספר שבה רשום שם החבר שהביאו לכאן, והשניה — לכלים לעזרה ראשונה. בעודי מתפלאה על הסדר הרב השורר בכל ועל סגנון הרהיטים המיוחד במינו והנה שומעת אני קול חבר מאחורי: שלום חברה! את חימניה? (כך כונו חברים חדשים) "מה זה עולה על דעתו?" חשבתי בלבי וקראתי בשם עיר הולדתי.

הבחור הצטחק ויצא חיש מהר לבדח את חבריו. לא ידעתי, מה סיבת הצחוק, האם לא עניתי לענין? שוב אבד לי בטחוני העצמי. החברים החלו להגיע כדי להציץ בחברה החדשה. אחד מהם פצע את ידו ונכנס, כביכול, כדי למרוח את פצעו ביד, השני בא לשחות מים, והשלישי לתקן את מכנסיו, שנקרעו בעבודה. אין מה לעשות. כולם דיברו אלי בידידות רבה והשתדלו לקלוט אותי לחברתם. "לעגו, לעגו לכם, חברה לצים" הגיתי חרש "ברבות הימים עוד אראה לכם את תגרת ידי".

במבט הראשון נדמה היה לי, שכולם דומים איש לרעהו. כולם היו לבושים בערך באותו לבוש. אמנם הצבעים היו שונים אך האופנה היתה אחת.

לאחר שהתרחצו והחליפו את בגדיהם, רק אז התחלתי להבחין את ההבדלים שביניהם. שוב לא ראיתי בהם בחורים כארוזים, בריאים ויחפים, אלא בניס יחידים מפונקים, מעין תלמידי חכמים חוורים ועייפים וזיוום פג.

דומברובה יום...

אכן אין שום בעל-חיים בעולם מצטיין ביותר חברותיות מן האדם.

החברים ישנים שנתם שניים שניים במיטות הרעועות, אשר שלוש רגליהן עקומות והרביעית רגל עץ מרובעת.

ונדמה לי, שכל כך טוב ונוח להם לחברים, עד כי אין האחד מרגיש במציאותו של רעהו. נחרתם שקטה ובריאה וכאילו אומרת: אין דבר, רעי היקר, אמור: קאנט (זו בלע"ז) והיכנס למיטה, התכווץ קצת ומתח הרגליים, בארץ אבותינו נסכול כפליים.

דומברובה, ליל שבת, יום...

מה רב הוא כוח המסורת. זה כשלושה חדשים, שאני בקיבוץ וכל ליל שבת אותה הארוחה, שטעם אחד לה. דגי-מלוח בחומץ ובבצל וקפה לשתייה. אכן הזנה מצויינת אצלנו, וחברי נוחץ מקנאים בנו על זה ומרננים אחרינו. (כנראה, ששאלת השוויון הבין-פלוגתי הופיעה עוד בחוץ לארץ).

דומברובה, צהריים.

השריקה, מה איומה היא שריקה זו. טר-אר-אר-או... מאיימת היא בקול מבשר רעות: חברים לעבודה!

ואנו מה עייפים, אין בנו כח למוש ממקומנו.

קשה ומפרכת היא העבודה. והשריקה אינה יודעת רחם, שוכבת אני פרקדן על הרצפה ונחה את מנוחת הצהריים. השריקה פולחת את האוויר. לא, איני יכולה לקום. כל עצמותי כואבות, אך העבודה קוראת ואנו מזדקפים, מתנערים ומשתדלים להיראות שמחים. "טוב לחיות בארצנו" אנו שרים. "את עיפה" שאל אותי אחד החברים "לא!" "ואתה?" "גם כן לא".

נחץ יום...

פלוגת דומברובה שלחה עזרה לנוחץ. אני באתי לכבס לבנים. לא היתה זאת כביסה סתם. עבודה זו לא היתה משעשעת ביותר. אך הרי אני מכבסת את הכותנות הספוגות זיעה של חברינו היקרים, אשר עזבו חיים נוחים בבית אבא ואמא וקידשו את רעיון העבודה. ברוכה היא הזיעה, שבאה מכוח העבודה וברוכות הידיים המיובלות. יבלות על הידיים רכשנו לנו בנקל והיו גם יחידי סגולה שזכו ל"סרטיפיקאטים"

("סרטיפיקאט" זה, משמעו — פגיעה בבטן שניתן כאות הצטיינות בעד עבודה קשה).
כותבת אני את דברי אלו בחדר-האוכל, מולי על הקיר תלוי כינור. משונה הוא
הכינור הזה. כינור בעל מיתר אחד, ואף אל פיי־כן כינור הוא. יש אומרים, שלפני
הרבה שנים בהיותו ילד, בבית הוריו, היו לו ארבעה מיתרים אבל משהתגלגל והובא
להכשרה למד להסתפק במועט ונשאר לו זה היחיד לפליטה. זכר לחורבן. כמוהו גם
אנו יודעים להסתפק במועט, ובהעביר המנגן הגאוני שלנו את שרביטו על מיתר
אחרון זה נדמה לנו, שאנו שומעים ממבחר המוסיקה, ואם נעצום את העיניים גם את
שקשוק גלי הירדן.

נחיי' יום...

עליה! עליה! האומנם? לא יאומן. שמחה על כל פנים והרגליים כמו מתופפות
מאליהן. הורה! כולם רקדו, גם חיגר וקיטע, מי עייף, מה עייף?
עליה! !

דומברובה. יום...

החברים יוצאים אחד אחד הביתה להתכונן לעליה. מאושרים הם. אבל, לנו
הנשארים מועקה בלב אחרי יציאת כל אחד מהם. הבית מתרוקן, אך אין דבר, יבוא
יום ונתראה בארצנו.

והנה נגזר עלינו לעזוב גם את המקום הזה.

אנו נעבור למקום חדש ואת כל זכרונותינו נשאיר כאן. יד הגורל היא ואין לקבול.
פיטרוננו. "לכו לכם באשר תלכו, אין לנו עוד צורך בכס", רעמו המשוררים בקולי
קולות. והקורות העבות הציצו מבעד לשער. האומנם נעזוב את כל זה? הן חביבה לנו
כל פינה, כאילו כאן נולדנו וגדלנו.

איבאצני'. יום...

כמה הלב לאותם הימים. להשתטח על גבי קרשים אשר בדומברובה ולהוות על
העליה לא". נדמה לי, שפה הכל כל כך פרוזאי. הקרשים כל כך קרים וקשים וההזיות
על א"י גם הן הועם זהרן במקצת. אין בהן אותה חיוניות, שהיתה להן שם בימים ההם.
המונים התחילו מגיעים לקיבוץ ההכשרה, לא למען הכשרה, אלא לשם עליה. שערי
הארץ נפתחו, ואומרים שבקיבוץ מחלקים סרטיפיקאטים לכל הבאים. ורבים הבאים.
יום יום נוספים חברים ואנו מוסיפים לקלוט.

1928

ג. מדומברובה לאיבאצני'

כאשר כלתה העבדה בנחיי' ובדומברובה באו לנו ימים קשים. מספר החברים
הצטמצם מיום ליום ולבסוף נשארו שם 4 חברים וחברה אחת (חזה).
חיינו התנהלו בנחת ובשקט כחיי משפחה קטנה. לולא העיק עלינו חוסר העבודה
העתיד לבוא והגרעון שכבר בא, כי אז היו חיינו כאידיליה. מדי ערב היינו מסיקים את
התנור הגדול, יושבים כולנו על הספסל שממולו ומביטים אל הלהבות המלחכות את

העצים. בבית הקטן שורר שקט, ורק קולות הזמרה הנוגים המתפרצים מלבנו מפריעים את דומיית החדר, אך פתאום מופיע השטן על מפתנו בדמות יהודי זקן ובלוי הנשען על מקלו, מכניס את ראשו בפתח, פולט מפיו ברכת ערבא-טבא ומזכיר לנו את החוב שאנו חייבים לו, ודרך אגב מוסיף, כי אשתו חולה ושאינ לו עצים להסקה וכן הלאה. והמענה אשר בפינו חוזר ונשנה מדי ערב: "לך לך לשלום רבי יהודי, נשלם לך במהרה, כשיהיה לנו" ומתי יהיה לנו? וייסמאן כבר חדל לתת לנו מצרכים, פתאום הכל אזל מחנותו. אבל כל זמן, שלא אפסו תפוחי-האדמה מהמרתף, עוד לא אבדה תקוותנו. אנו קולפים ואוכלים, אוכלים וקולפים וחוזר חלילה.

והנה הגיע היום האחרון.

"כולכם הביתה. ארוזו את בגדיכם והריקו היום את הדירה!"

זה היה בבוקר השכם. טרם הספקתי להסיר את ספלי ארוחת הבוקר מהשולחן. והנה החברים מתפרצים פנימה בקול זמרה. "חג היום, חוה! לבשי את שמלת השבת!" ותוך כדי כך מריעים בשיר. "מוכרחים להיות שמת, מוכרחים להיות שמת, גם כשלא רוצים". ועלתה משירתם גם שמחה אמיחית, שמחת ההתגברות והתקוה המפעמת בלבבות. צועדים אנו באומץ לב לקראת סערות החיים.

ובכן, עשינו כאשר צוינו. צרנו את צרורותינו והיידה, לדרך, טענו את הכל על גבי קרונית ונוסעים לנווץ.

בערב התכנסנו לשיחה בדבר תכניתנו בעתיד. החלטנו לשלוח חבר אחד לחפש מקום עבודה.

עובדיה נסע, ואנחנו ישבנו בבית וציפינו מיום ליום לשובו ולבשורה אשר יביא לנו. וכאשר בא איש לא שאל דבר, פניו העידו בו ששב ריקם.

האם אבדה תקוותנו? לא מינה ולא מקצתה. לאחר יום יומיים של סיפורי הרפתקאותיו, נסע שוב. הפעם — לסביבות פולסיה. ושוב ימי ציפייה וכליון עיניים.

סוף סוף הגיעה השעה המוצלחת. עובדיה שב. פניו צוהלים לקראתנו מרחוק: הידד! יש עבודה! מאושרים נכנסנו הביתה. בערב התכנסנו כולנו מאחורי התנור, כדרכנו, ועובדיה ישב לספר לפנינו את סיפוריו הטראגי-קומיים. כיצד טולטל בדרכים באין לו די כסף להוצאות הדרך, איך נסדרו שם העניינים במקום העבודה החדש וכו', ובדמיונו והנה אנחנו נמצאים כבר שם, באיבאצביץ' והמון חברים נוהרים אלינו מכל תפוצות פולסיה ואנו מייסדים פלוגות רבות של הכשרה. בקיצור, מאושרים אנו. ואם תשאל מה עם החובות? כיצד נוסעים בטרם סילוק החובות? אין דבר, הלא יש לנו "מרכו", יאריך ה' את ימיו, והוא שלח לנו את הח' קוולובסקי, (פנחס ספיר) אשר הלך לכל בעלי חובותינו ונתן להם שטרות בשם המרכו והעסק תם ונשלם.

— — — נשמע קול הקונדוקטור והרכבת נעצרה מלכת, ובכן אנחנו כבר באיבאצביץ'. שואלים אנו על המינסרה "וייס". עברנו את רחובות איבאצביץ' המרופשים, וכשאנו כושלים תחת משאנו באנו סוף סוף לבית, שהיה עתיד להיות דירתנו. הבית היה סגור על מנעול, הצצנו דרך החלון, אה, חדר קטן, הקירות בלתי מטייחים, נו, אבל מה לעשות הלא "כובשים" אנו. עובדיה הלך לחפש את בעל המינסרה ואנחנו נשארנו בחוץ תחת כיפת השמים

המעוננים והמצליפים עלינו טיפות טיפות. מחשבות שונות מחטטות במוח: מה יהיה אחר כך? איך נסתדר כאן? מי יודע אולי לא נקבל כאן עבודה? עסק ביש. אך הנה עובדיה הולך: "בואו חברים הביתה! המנעול היה מזוייף, כשרק נגעו בו נפתח מיד". בחדר עמדו שני שולחנות עבודה גדולים שמילאו כמעט את כל החדר, הריצפה היתה מכוסה בנסורת וגזרי עצים. על הקיר אשר מנגד היו תלויים תרמילים מלאים צרכי מאכל ועל כל ארבעת הקירות זחלו מחנות לגיונות של "צרפתים" (מין רמש כזה). זרקנו את החבילות ארצה, ולאחר שהסתכלנו בכל פינותיו של היכל זה, נזכרנו פתאום כי רעבים אנו. הוצאנו מהילקוט את הלחם שהבאנו מנוז'ק. באותו ילקוט היה גם אבק-סוכר בתרמיל-ניר, שנרטב מהגשם ונקרע והסוכר שבו נתפור ונמס, נדבק על הלחם והמתיקו. תערובת כימית זו של לחם וסוכר נעמה לחיכנו ובין רגע נעלמה כליל ואנו נשארנו רעבים. עייפים מתלאות הדרך שקענו בתרדמה על גבי הצרורות...

כשהתעוררנו משנתנו כאבו עלינו כל איברינו. הבית היה מלא גויים. היו אלה פועלים העובדים אצל "וייס" וחדר זה שאנו נקלענו אליו הוא — דירתם הקבועה. היינו רעבים ובכיס אין פרוטה. ראשית כל עלינו ללכת לפתוח חשבון באיזה חנות. מבעל המינסרה קיבלנו שטר של שלושים זהובים והלכנו לחנות לקנות לנו ארוחת ערב: כיכר לחם ודג מלוח — מעדני מלכים ממש. רווינו את צמאוננו במים קרים, ועכשיו מי ידמה לנו? לאחר שחקרנו ודרשנו על שכנינו נודע לנו, כי הם יעשו כאן עד השבת ואחר כך יסעו הביתה, ואז יטייחו ויסיידו את קירות הבית והיה לנו למשכן. סידרנו לנו משכבים. חברינו במחציתו האחד של החדר, והם, הפועלים הגויים במחציתו השנייה, ואנחנו, ז"א החברות, בתווך, בין אלו לאלו.

בבוקר יצאנו כולנו לעבודה. לא השארנו אף תורני (מבשל) בבית, שכן בבית לא היה אפשר לפתוח את הצרורות ולהוציא משם את הכלים.

בערב, לאחר יום עבודה קשה ומשעממת שבנו הביתה ושוב מצאנו שם את שכנינו החביבים כשהם מבשלים את תבשיליהם בסיריהם הקטנים והשחורים על הכיריים. החדר היה מלא עשן עד למחנק ואוורו ספוג ריחות שונים של תפוחי אדמה מבושלים. אנחנו — לא שמנו לב לשום דבר ופתחנו בשיר קולנו, לתמהונם ולסקרנותם הגדולה של שכנינו.

לאט, לאט התאזרחנו כאן ושימענו הגיע לכול תפוצות איבאצביץ'. יום יום באו אורחים חדשים לבקרנו, כשהם משתוממים: ובכן, עוד ישנם היום חלוצים? ביום השישי לא היתה עבודה בשביל הבחורות, ואני עם הבחורה השנייה נשארנו בבית. השתדלנו לשוות לבית מראה של שבת, אך הרי בבית לא היו שום רהיטים אפילו פשוטים ביותר, שולחן העבודה שימש לנו ביום שולחן לכל דבר, ובלילה הפך מיטה, לוח על גבי שני ארגזים מצדדיו היה לספסל.

החברים שבו מהעבודה קפואים מקור. המפה הלבנה הפרושה על "השולחן" הזכירה כי שבת היום. מתרחצים קצת ויושבים לשולחן, אך בטרם אכילה מזמרים אחדים משירינו. הפועלים הגויים מטים אזניהם ומביעים חוות דעתם על שירינו כי יפים הם מאוד.

במשך כל הזמן לא חדלו שכנינו הגויים לבשל לבשל בשביל כולם וסיר יורד, והדבר נמשך זמן רב. האומנם לא עלה על דעתם, שאפשר לבשל בשביל כולם

בסיר אחד?

ככה בלינו את השבת הראשונה במקום החדש. אמנם, סבלנו, אבל היו אלה יסורי "כיבוש", שחביבים הם עלינו...

בשבע השני היה הגאטור (המשור) פעיל גם ביום וגם בלילה. היינו מעטים ונאלצנו לעבוד בלי הרף 16 שעות רצופות מ-7 בבוקר עד אחת לאחר חצות. ואם קרה, שהגאטור עבד עד שעה חמש בבוקר, היינו עובדים כל הלילה, שכן אילו לא הסכמנו לכך, היינו מאבדים את מקום העבודה. בכליון עיניים היינו מחכים לבוא הרכבת, שאולי תביא לנו חברים חדשים, אבל לדאכוננו לא בא איש.

לאחר מברקים ודרישות ממרכו "החלוץ" הופיע במזל טוב חבר אחד, אחר כך באו שתי חברות ועד שני חברים, וככה לאט לאט הגיע מספרנו ל-25, והחדר, שהיה עבורנו גם חדר שינה גם חדר-אוכל, מטבח, חדר רחצה, חדר קריאה וכתיבה וכו' נעשה צר מאוד. איך שהוא הסתדרנו. בלילה היה חצי מן החדר לארכו של הקיר האחד הופך מיטה אחת גדולה. את חציו השני של החדר תפסו שולחן ושני ספסלים, שגם עליהם שכבו חברים. הצפיפות היתה גדולה מנשוא.

גדולה היתה האנדרלמוסיה בייחוד בבוקר בחיפוש אחרי הבגדים, הנעליים וכו'. הנה עוד עשרים, עשר דקות ושריקה, אוכלים בחיפזון ויוצאים לעבודה, הנשארים בבית אוספים את כלי המיטה ומסדרים אותם בפינה אחת.

לעת ערב, אחר העבודה, הכול יושבים בחברותא על גבי המשכב ושרים. החדר אינו מואר די צרכו. מנורה קטנה תלויה על התקרה, על האח בוערת אש, הבית מלא אדים, ערפל נטוי על כל החדר ומאחת הפינות מתפרצים קולות השיר, ודווקא של השירים הישנים הנוגים והצובטים את הלב.

אויפן פריפעטשאק ברענט א פייערל,
און אין הארץ איז קאלט,
ווייל די אלטע זענען טויטע שוין,
און די יונגע אלט.

או:

אויפן וועג שטייט א בוים,
שטייט ער איינגעבויגן.
פארט א ייד קיין ארץ ישראל,
מיט פארוויינטע אויגן.

חוזרים אנו על השיר עשרות פעמים, וככל שאנו מרכיבים לחזור עליו, כן הוא נעשה נעים יותר ומושך את הלב.

יש אשר יכביד עלינו האוויר בחדר, או יוצאים אנו החוצה. השלג הלבן נוצץ לאור הלבנה, הקור צובט את האזניים, ואנו שולכים את ידינו זו בזו ומרקדים הורה מתחת לכיפת השמים.

הלבנה מביטה וצוחקת, איזה חג היום?
האמנם כה מאושרים הם?

איבאצביץ, ינואר 1929

אברהם סיני (סוכרבסקי): מדומברובה לבלודן

בקובל, העיר שבה גדלתי, התנועה החלוצית היתה פעילה מאוד. רבים מן הצעירים חיפשו דרך להגיע לארץ. והדרך היתה — דרך ההכשרה. בשנת 1927 שמתי פעמי לקיבוץ שחריה שבאיבאצביץ'. תנאי החיים בקיבוץ היו די קשים. כל הקיבוץ הצטופף בשני חדרים: אחד לבחורים ואחד לבחורות. ישנו על הרצפה, וכך גם אכלנו. מדי יום היו מופיעים חברים חדשים. לעתים קרובות היו מגיעים בלילה, וצריך היה להשכיב אותם ומקומות לא היו. לקול ההמולה שקמה, כל החברים כאילו אינסטינקטיבית התהפכו ושכבו "על הצד", "קאנט" בלשון הקיבוצים בימים ההם. כך התפנו מקומות לינה לחדשים שבאו.

עבדנו במינסרה. לאחר כמה חודשים העבירו אותנו לדומברובה. באיבאצביץ לא היתה עבודה לכל החברים ומשום כך, לאחר כמה חודשים, קבוצת חברים, ואני בתוכה, עברה לפלוגה בדומברובה, שבה היתה עבודה ותנאי חיים טובים יותר. גם כאן ישנו שלושה במיטה אחת. דפנות המיטה היו לוחצות על שני הקיצוניים ואלה לחצו משני הצדדים על האמצעי שהיה מתחלף בתור מדי לילה. לעיתים היה מישהו נופל מן המיטה. בכל זאת היו תנאי החיים בדומברובה טובים יותר מאשר באיבאצביץ. גם פה עבדנו במינסרה בכל העבודות שהיו בה: סחיבת קורות עץ, לוחות וכו'. היה זה ישוב ליד יער. ביער עבדו גויים, בהשגחתו של מנהל יהודי, בכריתת עצים. עבדנו יחד עם הגויים. היינו מעמיסים את קורות העצים על עגלות, מביאים אותם למנסרה, שבה היו מנסרים אותם ללוחות. עשינו גם בעבודת המיון של הלוחות וסיווגם בסווארים. בדומברובה הייתי כמעט שנה. בזמן שהותי בדומברובה התקיימה בה פגישה של קיבוצי ההכשרה שהשתתפו בה שליחים מהארץ: נחום בנארי, עקיבא גולדשטיין וצפורה בת-עמי, שני האחרונים מחברי הקבוצות. לאחר זמן של שהייה בדומברובה יצאנו, קבוצת חברים לחפש מקום להקמת פלוגת הכשרה נוספת והגענו לבלודאן להקים ולקיים פלוגת הכשרה. נפגשנו עם יהודי המקום שעזרו לנו.

בבלודן עבדנו בכל מיני עבודות, לא במינסרה, בכל עבודה שהודמנה לנו בעיירה. החיים לא היו קלים גם כאן. בהתחלה חסרו לנו מיטות וישנו על החבילות שלנו בכל מקום שהזדמן. אני זוכר, ששכבתי יחד עם עובדיה פורת, שמפאת גובהו השתלשלו לו רגליו מחוץ למקום משכבו.

אני נזכר בקוריוו אחד שעשה עלי רושם חזק. היתה זו תקופת המשבר בארץ, חוסר עבודה, ירידה וכו', והנה הופיע בדומברובה אחד בשם רופס. אדם זה שגורש מן הארץ ע"י הבריטים, מפאת היותו איש פ.ק.פ. (קומוניסט), בא אלינו לפלוגה והתחיל לספר סיפורי זוועה על הארץ, על הצינונות וכו'. דבריו עשו עלינו רושם קשה מאוד, שהרי אנחנו היינו אידיאליסטים ומאמינים גדולים ופתאום בא אדם מן הארץ ומספר רק דברים רעים. מצב-רוחנו היה איפוא ירוד מאוד. עמדנו בראשים מורדים, שותקים ומחפשים מילים לענות לו. נשתתק גם הוא ופתאום הפליט: "מה אני לכם, מספיק ליל ירח אחד של ישיבה ליד הכנרת כדי להתגבר על כל השלילה שבארץ". הערתו זו הרימה את מצב רוחנו. התשובה ניתנה איפוא בפי עצמו.

בקאיאנקה התקיים מעין סמינר, שמטעם מרכז "החלוץ" השתתפו בו שליח הארץ

נחום בנארי וחומה חיות. גם מרשק ביקר אותנו. ביום אחד קיבלתי ידיעה, שאני ועוד מספר חברים מקלוסובה נקבענו לעלות בדרך בלתי ליגאלית. היה הדבר אחר מאורעות 1929. הגענו לווארשה ושם דרך אגב גנבו ממני את התפילין, שאמא נתנה לי לדרך, סידרו לנו פאספורטים לנסיעה דרך צ'כוסלובקיה.

בס"ה היינו 5 חברים משחריה ומקלוסובה, נחשבנו כספורטאים שנוסעים למשחק כדורגל בצ'כוסלובקיה. בצ'כוסלובקיה סידרו לנו פאספורטים צ'כיים וכך עברנו את הגבול מצ'כיה לאוסטריה. לאחר כחודש ימים, ששהינו בווינה, המשכנו בדרכנו לארץ. כזאת הייתה דרך העליה הבלתי ליגאלית בשנת 1929.

ראיינה ורשמה: שרה ס.

1980 פצת,

שחריה בפגישת קיבוצי ההכשרה בפולין

17 — 21 באוגוסט, 1928

בתאריך הנ"ל החקימה בשחריה קאיאנקה פגישת קיבוצי ההכשרה הכלליים בפולין בהשתתפות 18 צירים, כ"כ קיבוצי ההכשרה, אורחים רבים מהקיבוצים והסניפים וכן חברים ממרכז "החלוץ". בס"ה כ-150 חברים. להלן — מדבריהם של נציגי פלוגות שחריה ושל שניים מחברי המרכז, פנחס קוזלובסקי (ספיר) ויהודה בראגינסקי, שייצגו דעות שונות בשאלות הנדונות. לדברים שנרשמו בידי א. דובקין, חבר מרכז "החלוץ", ונשלחו כמכתב למוכירות הקיבוץ המאוחד בארץ, העיר הכותב אי-אילו הערות הערכה על הפגישה, שגם הן ניתנות בזה.

עובדיה (יוסלביץ', פורת): בהתחלת הסתיו היה מצבו של הקיבוץ די רע. מן הקבוצות העונתיות שהיו בהן 50 חברים יצאו 10 לקלוסובה, 25 חברים התפזרו, ונשארו בקיבוץ רק 15 חברים. סך-הכל היו במשק יחד עם הפלוגות כ-80 איש. הפלוגה הראשונה במספר של 15 חברים עברה לווארשה, כדי לפרוץ דרך לעליה. כ-3 חדשים ישבו החברים בווארשה במצוקה גדולה ואחרי כן הסתדרו בפאלניץ בעבודה במינסרה. בגלל שביחה (שבה השתתפו גם חברינו) הוכרחו לעזוב את המקום וכיום הם עובדים בפוסטלניק במלבינייה. במשק שחריה (קאיאנקה) לא הוטב השנה המצב הכספי בשל היכול הגרוע של השנה שעברה. חלק מחברי המשק עבדו בעבודות חוץ. בפלוגות היו שבועות של חוסר עבודה בשל העבודה הבלתי יציבה במינסרות של נוויץ' דומברובה. הועמק הגרעון הכרוני. לא רצינו לשלוח את החברים הביתה, משום שהדבר נוגד לרעיון של קיבוץ קבוע. מחוסרי העבודה ישבו בקיבוץ וחיכו להתחלת העבודה. רק עם ינואר ש.ז. השתנה המצב לטובה. כל 60 החברים היו בעבודה. התחלנו אפילו לכסות את הגרעון. במשך כל 8 החדשים האחרונים לא סבלנו מחוסר עבודה. הועמדה השאלה בדבר הוספת חברים.

במשך השנה האחרונה עמדה בפני הפלוגות שאלת ההתגבשות של דרכנו הקיבוצית. כידוע ראתה שחריה את עצמה כקיבוץ להכשרה, עליה וכיבוש מבלי לקבוע את דרך חבריה בארץ ישראל — לקיבוץ גדול, קבוצה קטנה או מושב. טבעי הוא, שקיבוץ הקיים יותר משלוש שנים, התחיל לחשוב גם על דרכו בא"י, שהרי גם לפנינו עומדות כל הבעיות והשאלות של התנועה הקיבוצית בארץ. אחרי חדשים של שיחות ואסיפות כלליות החליט קיבוץ שחריה על הסתפחותו לקיבוץ המאוחד. באסיפה הכללית,

שהחליטה על כך, לא השתתפה במקרה הפלוגה הראשונה וגם חברים אחרים. פלוגה זו דרשה לכן בירור מחדש שבו ישתתפו כל חברי הקיבוץ. הכל הסכימו לחידוש הבירור, אולם כרוב של 24 נגד 9 (הפלוגה הראשונה — 15 חברים, לא היו גם בזמן ההצבעה הזו) נדחתה ההצעה בדבר רבייה של ההחלטה על התקשרות עם הקיבוץ המאוחד.

רובין וגרינברג (שחריה): מוחים בשם הפלוגה הראשונה על אשר לא צרפו את דעת 15 חברי הפלוגה הראשונה המתנגדים לקשר עם הקיבוץ המאוחד ל-9 הדעות המתנגדות, כך, שלמעשה ישנם 24 דעות בעד ו-24 דעות נגד. במצב זה ההחלטה על הקשר עם הקיבוץ המאוחד איננה חוקית.

עובדיה ממשוך: בדרך כלל, יש לציין, שהחומר האנושי החדש שבא בשנה הזו לקיבוץ הוא די טוב ויוכל להחליף את החברים העולים ארצה. עמדה לפנינו שאלת החולים, ביחוד של אלה שחלו לרגלי התווה הגרועה. 2 חברים נאלצו לנסוע הביתה למנוחה, הבריאו ושובו לקיבוץ. היתר התרפאו והבריאו על חשבון הקיבוץ בעזרת המרכז. ישנם גם כאלה, שנחלשו במידה כזו, שאינם מסוגלים כבר לעבודה קשה ויש לדאוג למציאת ענפי עבודה נוחים יותר בשבילם, כי אחרת לא יוכלו להישאר בקיבוץ. השקפת הקיבוץ היא, שהוא עצמו צריך להבריאו את חוליו, אולם אנו מניחים אפשרות של מקרים יוצאים מן הכלל, של התחשבות בתנאים ספציפיים. במקרים כאלה אנו מתארים לעצמנו גם אפשרות ריפוי בבית. בקיבוץ בכלל יש 15 חברות (ממספר כללי של 65 איש) מהן 4 במשק. בימי חוסר עבודה בחורף לא עבדו החברות בשום עבודה מחוץ למשק הבית, מה שהשפיע באופן דמוראליזציוני, אולם בזמן שהעבודה מצויה, עובדות החברות כמעט בכל ענפי העבודה, במגרש ובסידור הקרשים. שכן — החצי משכר החברים (חברות 1.85 והזכו ליום; חברים — 3.50 זהוב).

בעבודה התרבותית יש לציין התקדמות ביחוד בקריאת העתונות הא"י. יש יותר מ-20 חברים בקיבוץ, שקוראים בהתמדה את ה"דבר". גם האחרים קוראים זמן לזמן. במשק — העבודה התרבותית חלשה יותר, כי החברים עסוקים שם יותר בעבודה הגופנית. היו גם שיחות כלליות בענין פתח תקוה, מלחמתנו על העליה, הסוכנות ועוד. בדומברונה נתארגנה קבוצה ללימוד תולדות הציונות. אולם בכלל יש לקבוע, ששיטת הקבוצות השתלמות לא הצליחה. יודעים את השפה כדי לדבר כ-75%, אולם בגלל יתר 25% שאינם יודעים, (וגם לא לומדים) רוב החברים מדברים עוד יידיש. בפלוגות אחדות שומעים במידה מרובה את השפה העברית. הקיבוץ מוציא עתון פנימי.

כדי להשוות את תנאי החיים ולהקל על הקניה בסיטונות נוסד מחסן משותף שהתקיים חצי שנה וחוסל. הנסיון נכשל, משום החובות הגדולים שנצטברו ולא היה כסף לסלקם בזמן, ביחד בגלל חוסר העבודה. המטרה להוויל את הקניה לא הושגה.

מוכירות הקיבוץ עמדה בקשר עם חברים בחדים שעזבו את הקיבוץ ודאגה לחיפוש מקומות עבודה חדשים. יש סיכויים בתחום זה. אישרנו 46 חברים (בהן 12 חברות) לעליה. 40 מהם נמצאים בקיבוץ בעבודה כיום ו-6 מהם (בדרך כלל יש כאלה כ-20 איש) עזבו את מקום עבודתם אך קשורים עם הקיבוץ, אולם הוחלט לעכב את עלייתם של 7 חברים מאלה שנחששו לעליה כנרעין להבא. מוכנים, איפוא לעליה, אם לא יעכב המצב הכספי והיוריד, 39 חברים.

מרדכי גרינברג (פלוגה א): בשל הפסקת העליה נכנסנו לתקופה של טיפול בבעיות של הקיבוץ. נוצר מצב שחברים נכנסים לקבוצות ההכשרה לא לשם הכשרה לעבודה ולחלוציות בלבד אלא גם להתקשרות עם דרך מסוימת בא"י, גם של חברים שאינם מסכימים לדרך זו. רוב החברים הבאים להכשרה בטרם יידעו מה זה קיבוץ וקבוצה מכניסים אותם כאן למסגרת שמראש קבעה את דרכה בא"י. כך לא מחנכים. צריך לתת לחבר אפשרות של בחירה חפשית ולא להעמידו בפני עובדה מוגמרת. הסגר העליה הביא לידי פסיכוזה, כאילו קיימת כבר בגולה תנועה קיבוצית שמסוגלת לפתור את כל הפרובלמות הקיבוציות. ניפחו פרובלמות לא קיימות והכניסו חיכוכים אידיאולוגיים לקיבוצים. דוגמת הפלוגה שבטראבניק, שבה שני צדדים רבים אחד עם השני עד כדי גניבת מכתבים וכדומה, מלמדת

הנה היתה שחריה קיבוץ ההכשרה, עליה, וכיבוש. בחורף הזה היו שהציעו, שהקיבוץ יחליט עכשיו על הצטרפותו לקיבוץ המאוחד. אינני יודע, אם זה בא כדי, שחבר המרכז העולמי יוכל במועצת הקיבוץ המאוחד בא"י לספר גחמאות על 150 חברים בשחריה ו-120 חברים הקשורים אהה, שהחליטו כאילו להסתפח לקיבוץ המאוחד, בו בומן, שידוע היטב, שיש בשחריה בסה"כ 65 חברים. וגרוע מזה, כאשר באים להכריע כאן באופן לא נכון בשאלה חשובה זו של צורת החיים בארץ ישראל. היש רשות לקיבוץ ברוב של 24 כנגד 20 להכריע על הצטרפות לקיבוץ זה או אחר בארץ ישראל? הן ע"י כך מעמידים בעל כרחם את 20 החברים מחוץ לקיבוץ ההכשרה. לא נסכים אף פעם, שיהפכו את קיבוץ ההכשרה השייך לכל "החלוץ" לקיבוץ של חלק החברים המגדירים עצמם בדרך זו או אחרת בארץ-ישראל. בשחריה נעשה עול גדול כזה, שקיימו הצבעה בשאלה זו בזמן היעדרם של 17 חברים מן הפלוגה הראשונה, שנמצאו בעבודה במקום אחר. דרשנו רפרנדום ולא מילאו את דרישתנו. קיבלו את ההחלטה לשם נצחנות, והתוצאות של דרך "חינוכית" זו תהיינה פאטליות לתנועה. אין שום שחר בטענה, שהמציאות מכריחה להחליט כבר פה על הצטרפות לקיבוץ המאוחד. החלטה זו מביאה רק לפילוג הקיבוץ, שהיה יכול לעלות ארצה ביחד ושם להחליט על המשך דרכו. מגמה זו להחליט פה על הדרך המסוימת בא"י הכניסה מצב רוח של מלחמה הדדית מיותרת, שתחת סימנה אנו עומדים כבר מהתחלת הפגישה הזו. האם היה מצב כזה, למשל, בפגישה הקיבוצית בשנה שעברה?

אינני מסכים גם לדוקטריניות הקיבוצית ולניפוח פרובלמות. המלחמה בין המרכז וקיבוץ קלוסובה בשאלת העולים מראה על הנוק הרב, שיש בדוגמאות הקיבוציות, שמצאה את בטויה בקלוסובה. אני מציע לסדר קורסים מיוחדים להנהלת משק-בית בשביל חברות.

וילנאי: מה שמפחיד בהיכנסנו כעת לתקופה חדשה, הוא חוסר מקומות עבודה במספר מספיק. גם כשמספר החברים בהכשרה היה מצומצם, סבלנו מחוסר עבודה. צדק גם יהושע מנח (א"י) בהערכתו את המצב הכלכלי בקיבוצים, שהחברים נעשים אינבלידים בגלל התזונה הגרועה. אין אנו רואים פתרון לשאלת העבודה התרבותית ולימוד העברית בקבוצות ללא חברים מארץ ישראל שיישבו בקיבוצים. יש להעמיד ברצינות את שאלת האקטיביזציה של החברים בחיי הקיבוץ, שהרי אנו עדים לתופעה שכל העניינים מתנהלים ע"י חברים בודדים. יש להוציא לפועל את דבר הוצאת העיתון הקיבוצי.

צביה צוקרמן: לא נכון, שהחברה לא התאקלמה בקיבוצי ההכשרה. לא צריך להקים משקים מיוחדים לחברות. כי מה היא הגבורה בהתבדלות מן הבחורים ובהתבצרות בחברה מיוחדת? להיפך, עלינו להוכיח שאנחנו כוח שווה לחבר בחברה הקיבוצית ושאין אנו נופלים מהחברים גם כשאנו עובדים יחד. לגמרי לא נחצות שתי ממלכות נפרדות.

ברל קמינסקי (קאיאנקה): למרות ההתגבשות בקיבוצים יש ירידה רבה של התנועה. אשליה היא האמירה, שהתגברנו על הירידה. לא חשבנו ולא התכוונו לקראת העליה החמישית. כל הנעשה בתנועת ההכשרה הקיבוצית שלנו, מעיד על קפאון ולא על התגבשות. לא הצלחנו לעורר את הרגישות ליצירה עצמית, את הפוטנציאל ליצירה עצמית, שהיא חשובה בחינוך האדם והטיפוס החלוצי. הנה לא עלה בידינו להעלות אף במשהו את הערכים המשקיים שלנו במשקים החקלאיים העצמיים שלנו. כל השיטה של עבודת ההכשרה שלנו אינה משקית. והצרה היא לא רק בזה, שאנו נמצאים בגלל זה תמיד בהתלבטויות של חיפוש כספים, אלא בזה שיש ליקוי גדול בחינוך החברים. אם דאגתנו היא להגדיל את היקף ההכשרה בשביל כל אלה המוכרחים לבוא אחרינו, אין לנו, כמובן, תפקיד להתיישב כאן, ליצור תנועה קיבוצית בגולה בשביל הגולה. החלום הזה, שגם בגולה אפשר לחיות חיי ארץ-ישראל הוא אולי חלום נכון יפה, אבל האם מותר כיום להעמיס את התפקיד הזה על שכמנו? החזית שלנו בארץ ישראל דורשת התאמצות כזו, שאין כוחותינו מספיקים בשבילה. אל תכבידו עליה בחלומות יפים, שאינם ניתנים כיום להגשמה ורק מכניסים בחיינו מצב רוח של פילוג. הנה התקיימו בשחריה עד לפני שנה עם חילוקי

דעות, אבל בכל זאת בסימן של הבנה הדדית ושל רצון ליצירה משותפת. לפתע פתאום נהפכנו לאויבים זה לזה.

לו סיפרתי לכם את כל גלגולי המלחמה הזו ומסביב למה שנקרא קביעת דרך מסוימת לחיים בארץ ישראל, עם הרצון לנצחונות, עם טענות על הצבעה. הרוב הכריע די. תבינו, איזה עוול נעשה ליצירת חיים קיבוציים ולחינוך החברים. אני שולל את הרשות להחליט כאן על צירוף לקיבוץ המאוחד לא רק מנקחת השקפה זו, אלא גם משום שקיבוץ ההכשרה היא מוסד כללי של התנועה כולה. תחליט לה כל פלוגה העולה לארץ, למי היא רוצה להשתייך ואל יכריעו בשאלת חיים זו לגבי המיעוט.

יהודה בראגינסקי: (מרכז "החלוץ") הצד האופייני להכשרתנו הוא הקביעות, הקיבוץ התמידי. בעיות הקיבוצים הקבועים שונות הן לגמרי מן השאלות המעסיקות את הקיבוצים הזמניים, הן הרבה יותר מורכבות (שאלות המשפחה, החולים ועוד) ובהן משולבת שאלת המשך החיים הקיבוציים בא"י. ההתגבשות הקיבוצית באה משום חוסר העליה, שאילצה את החברים לשהות בקיבוצי ההכשרה במשך 4 שנים. למען ההתגבשות אין לראות כעיקר את בחירת צורת החיים בא"י, כגון אפשרי מאוד שהחברים המגדירים עצמם כיום לקיבוץ המאוחד ילכו בא"י למושב. חשוב החינוך הניתן לחברים לקראת האידיאל הקיבוצי. אופייני הוא, שמה שמטש את החברים להכשרה בשנים האחרונות הוא ההווה הקיבוצי ולא התקווה לעליה, גם לא הרצון להתמחות פיזית. כדי להחזיק את החברים במצב של חוסר עליה ושל אי-החשבת ההתמחות הפיזית — מחוץ למשקים החקלאיים — צריך היה למצוא דבר מקשר ומושך אחר, וזה היה האידיאל הקיבוצי שבא כהצלה בימי חוסר עליה. הגיבוש הקיבוצי לא תמיד היה יכול, משום התנאים האובייקטיביים, למצוא את ביטוי המלא. מכאן נובע, למשל, מאבקו של מרכז "החלוץ" עם קלוסובה בשאלת החולים. הרבה סבלנו גם מזה שאיבדנו עמדות בהכשרה החקלאית. אשמים כזה חברינו במידה רבה.

הרצון לפתור את הבעיות המנסרות בקיבוץ הקבוע עיכבו חברים הרבה מללכת לקבוצה החקלאית שהיא באופיה עונתית. לא צעדנו הרבה קדימה בכיסוס המשקים החקלאיים. עדיין לא ברורה דמות המשקים, גרוכוב עוד לא הפכה לחווה והיא במצב של סטאגנציה למרות זה שהשקענו כבר סכומים גדולים בבנין הבית. הבית בגרוכוב "תל-אברהם" רק התחיל להתפתח וטרם ישנם סיכויים ממשיים לביסוסו והרחבתו.

הוצאו להכשרה במשך השנה האחרונה לערך הסכומים הבאים: גרוכוב (מחוץ לבנין הבית) 8000 זהובים; שחריה, המשק 3000 זהובים; תל-אברהם 2700 זהובים; קיבוץ קלוסובה (מחוץ לקניית המגרש והבית) 9350 זהובים (!). ולמגרש ולבנין 3150 זהובים. קיבוץ שחריה (הפלוגות) 3460 זהובים; קיבוץ "תל-חי" 1750 זהובים; הקבוצות העונתיות והקצייות 3600 זהובים. שחריה, פלוגה א', 300 זהובים. בנין הבית בגרוכוב 14000 זהובים (מחוץ לחמרים ששוים עולה גם כן ל-15000 זהובים). עתונות לקיבוצים כ-170 זהובים (?) ההכרה בצרפת (כל הכסף נתקבל מ"היא"ס) 300 זהובים. בסך הכל הוצאות ההכשרה (מחוץ להוצאות האדמיניסטרטיביות) קרוב ל-70.000 זהוב.

פ. קולובסקי (פנחס ספיר — מרכז "החלוץ"): אינני מסכים לאופטימיות של בראגינסקי על תקופה חדשה. המצב בהכשרה אינו מתאים לגמרי לדברי בראגינסקי. חוץ מ-16 חברי פלוגה א' של שחריה ואולי קצת מקלוסובה אין בכל הקבוצות אנשים (חוץ מ-5) הנמצאים בחיי קיבוץ שתי שנים. איפה היא ההתמדה בפתרון בעיות הקיבוץ? מדוע איפוא להגיד, שמה שמושך כעת לקיבוצים, היא לא ההכשרה סתם, אלא פתרון בעיות של חיי קיבוץ? אם נעשה אפילו חשבון של אנשים הנמצאים בקיבוצים לא פחות משנה — ישנם כאלה לכל היותר 100 איש, מהם חלק גדול, שכל מגמתם היא — הכשרה לעליה לארץ ישראל (חברי שחריה). בשנה שעברה היו לנו יותר חברים בהכשרה מאשר בשנה זו, כאשר ריכזנו רק 266 חברים בכל קיבוצי ההכשרה ומהם לערך 100 יוצאי "החלוץ הצעיר" שנכנסו השנה. יצאו מקיבוצי ההכשרה יותר מ-150 חברים. העיקרון של הקיבוציות לא החזיק אותם בקיבוץ. הם יצאו כי לא היתה תקווה לעליה. העליה היא שמשכה והיא תמשך גם להבא. המספרים מלמדים די

חטא חטאנו כלפי הענף השני של פעולתנו — הסניפים המקומיים. ריכזנו את כל הכוחות בקיבוצים והונחנו את הסניפים. התוצאה היא, שצמיצמנו את התנועה וכעת אנו עומדים בהתחלת העליה וברשותנו 150 חברים לעליה. כשהם יעלו, יישאר מספר קטן בקיבוצים. לא נענה גם על דרישת העליה הבאה מהארץ. האם אין זו המפלה הגדולה ביותר של הקורס הזה שהיה שליט אצלנו, שעד הצמבר נוכל להעלות אולי 80—90 איש? שמעתם פה מהדו"ח של הקיבוצים, שבכלל מוכנים לעליה רק 150 איש וברור, שחלק מהם לא יוכל לעלות בשל חוסר כספים וכו'... כל הדיבורים על התגששות התנועה הם דברים בעלמא, שכן יש אילו עשרות בחורים יות, שלאחר העליה הראשונה לא יישאר מכל זה זכר. הדוגמתיות הקיבוצית הפכה את "החלוץ" לכת דוקטרינרית. הסתדרות העובדים בא"י צריכה להתערב נגד הקטנה מלאכותית של הרובה החלוצית בגולה.

כעת נברר בכמה כספים עולה לנו כל הגיבוש הקיבוצי הזה. דווקא לקלוסובה היה הגרעון הגדול ביותר בכל פעולת ההכשרה שלנו. התיישנו לספר, שקלוסובה עלתה לנו יותר מהמשק העצמי בגרוכוב. פלוגת א' של שחריה, במספר של 15 חברים, קיבלה במשך השנה רק 300 זהוב. ו-60 איש בממוצע שהיו במשך השנה בקלוסובה עלו למרכז (מחוץ להשקעות לבית ולמגרש) קרוב ל-10,000 זהוב, והאם שחריה היא פחות חשובה בשבילנו? על איזה סמך יש הרשות לקלוסובה לקבל מהתנועה 180 זהוב לכל איש בזמן שמקומות אחרים מקבלים רק 10 זהוב לאיש? הלא הריווח הממוצע בקלוסובה הוא 4 זהוב לאיש. אם נניח, שרק חצי החברים עובדים הרי צריך היה הריווח להספיק, כי ההוצאות היומיות לאיש הן 1.90 זהוב. האם כדי לפתור פרובלימות צריך להוציא סכומים ענקיים כאלה, שהיינו יכולים לסדר בהם הרבה חברים נוספים בהכשרה? חוץ מזה לגרום לנכות שגם בה הצטיינה קלוסובה יותר מקיבוצים אחרים. מפעלי הכשרה רבים נהרסו בגלל התמיכה בקיבוציות המופרות והדוגמתיות של קלוסובה.

הסכנה העיקרית הנשקפת לתנועה היא המגמה לקבוע פה בגולה את הדרך לחיים בארץ ישראל. כמה חברים מאלה יעזבו את הקיבוצים בארץ ישראל? "הגיבוש" הזה נעשה בקלות יתרה. אבטורד הוא להגדיר חברים כאן לקיבוץ המאוחד ע"י תעמולה וויכוח, כאשר אין שום הבנה בשאלות אלה. סכנת פירוד נשקפת לנו, אם בעלי התעמולה לקיבוץ המאוחד ימישו את מעשיהם כדוגמת ההחלטה המלאכותית על הצטרפות שחריה לקיבוץ המאוחד. את היוף עשו ביחס לטראבניקי כשהדיעו, שהקבוצה נספחה לקיבוץ "הל"חי" שהחליט כבר על דרכו בארץ ישראל. כל זה נעשה כדי לעשות רושם לא מתאים למציאות, שקיבוצי ההכשרה בפולין הצטרפו לקיבוץ המאוחד. גם ציולינג מסר ידיעות לא נכונות וגחמאות ביחס לזה בשוכו לארץ ישראל. הוכנסה מלחמה ורבי בקיבוצי ההכשרה שלנו משום הרצון להכריע ברוב (לפעמים קטן מאוד), שהקיבוצים מצטרפים לקיבוץ המאוחד. הנה הגיעו בטראבניקי בגלל הסכסוכים בדבר ההגדרה לקיבוץ המאוחד עד לידי גניבת מכתבים ויחסים שבושה למסרם באסיפה. בשחריה יש בעובדה פילוג: אנשי המשק, שברובם מכירים בדרך של קבוצה קטנה והם קשורים עם חברי הפלוגה הראשונה, עומדים להתפלג כי לא ירצו להשתייך לפלוגות האחרות, שרוצות דווקא להצטרף לקיבוץ המאוחד. והנה אנו עומדים בפני סכסוך לאיזה חלק שייך המשק. לשם מה ובשביל מה נחוצה לתנועה המלחמה הזו? יודעים אנו את תוצאות המלחמה בין המושביסטים ואנשי הקיבוץ הגדול בעין חרוד. (בנארי דורש מהיו"ר, שלא ירשה לנואם לנגוע בשאלות עין חרוד כי איש לא יענה לו). הנה כתב בנארי בחוברת של מצדדי הקיבוץ המאוחד המוגשת לפנינו וזו דברים המסכנים את כל תנועת "החלוץ" וזו היא הדרישה לקשור את קיבוצי ההכשרה דווקא עם הקיבוץ המאוחד. אין רשות לבנארי, שמציע לחברים בני 17 להחליט כאן על הצטרפותם לקיבוץ המאוחד, למנוע את רשות הדיבור מאלה שרוצים לבקר את הדרך הזו.

בוויכוח הכללי השתתפו עוד: דובקין, בראגינסקי, בנארי, מינקובסקי, גוברמן, רובין (שחריה), פונדיק, מרשק, פונט ועוד.

נחום בנארי וגולדשטיין הירצו על דרכי התנועה הקיבוצית בארץ ישראל. אחרי ההרצאות האלו לא

דובקין ובראגינסקי פתחו בשאלת העליה. כל היום החמישי של הפגישה היה מוקדש לוויכוחים בשאלה הזו.

מסקנה קצרה אחת: הפגישה לא מילאה באופן מתאים את תפקידה. כמעט כל תשומת הלב היתה נתונה לשאלת הריב סביב ההתקשרות עם הקיבוץ המאוחד. היה בנידון זה הרבה בלבול ואי-הבנה. הוסיף לזה ברדיצ'בסקי בדעותיו על הקיבוציות. — — — היו רגעים ש"הצדדים" עמדו כאויבים בנפש זה מול זה. בייחוד נאוו כך דברי קוזלובסקי. כל השאלה נופחה ללא צורך ונעשתה לשאלה המרכזית. וזה ברנע, כשאנו עומדים לפני התחלת העליה וישנה סכנה, שלא נוכל להיענות לדרישת העליה במידה המספיקה. השאלה היא: איך להעביר את מאות אלפי החברים מהסניפים להכשרה, איך להרחיב את קלוסובה, שחריה, ותליחי, איך ליצור אפשרויות הכשרה חדשות ואיך להתכונן לעליה החמישית. על כל זה לא הספיקה הפגישה לדון כלל וכלל.

לדידי, זה הוא סימן רע! בכל זאת נחוץ היה גם הבירור הזה. כי כנראה נעשתה השאלה הזו למכאיבה בתנועה (והענינים בשחריה וטראבניקי יוכיחו). ליד **החלטה לא באנו בפגישה**, אולם הדברים התבררו קצת. הצעתה היתה (ולה מסכימים רוב חברי המרכז):

1. מותר להחליט פה בגולה על דרך מסוימת בארץ.
 2. אין החלטה ממין זה יכולה להתקבל בהכרעה של רוב אלא מתוך הסכמה הדדית.
 3. המסכימים לצורת חיים ידועה בארץ ישראל מתארגנים בתוך "החלוקין", מתכוננים לעליה וכו'.
 4. ההחלטה נוגעת לחברים המסכימים ולא למשק או המוסד, שהנהו קנין התנועה כולה ואין שום רשות חוקית להכריז על השתיכותו לחלק מהתנועה ולדכא את המיעוט, שאינו מסכים. על ידי מוצא זה שהונהג בעובדה רק פורמאלית ישנה האפשרות להשקיט את כל המלחמה, שהתגלתה בצורה חריפה מאוד. החברים, שבחרו את דרכם בארץ ישראל, יוכלו להתארגן פה ולעלות מי לקיבוץ המאוחד, מי בתור קיבוץ עליה וכיבוש (פלוגה א' של שחריה), מי בתור ארגונים לקבוצות קטנות וכו'. והמיעוט, שאינו מסכים לדעת רוב החברים הנמצאים במשק או קיבוץ זה או אחר, לא יוכל לטעון, שמדכאים אותו, כי ההחלטה על הצטרפות, למשל, לקיבוץ המאוחד תהיה מכוונת לחברים ולא למשק או הקיבוץ בתור אפשרות הכשרה קונקרטיה, שהנו קנין "החלוקין" כולו.
- נדמה לי שזהו הפתרון היחיד.

הישקטו הרוחות אחרי בירור הדברים בפגישה זו? — קשה לנבא. יש אומרים, שמצדדים שונים מתכוננים להמשך המלחמה ולארגון מתנגדים ל"קורס" השליט. נוסף לזה באה בתור ריאקציה גם ה"אידיאולוגיה" של עליית בודדים והתנגדות להעמדת הקיבוץ והחינוך הקבוצתי בתור עיקר בפעולתנו. ביחוד ביחס לארגון העליה (פונט, קוזלובסקי). כן הכאיבה לכולנו התנהגותו של מרשק ביחס לשפה העברית. הענין הזה גול מהפגישה שעות רבות וצף על סדר היום 4—5 פעמים. מרשק התעקש. רק ביום האחרון של הפגישה נכנע ודיבר עברית ועברית יפה מאוד, שעלתה לו בלי התאמצות יתירה. כל הענין הזה השאיר רושם רע מאוד. מינקובסקי תקף קשה בכלל את קלוסובה בדבר יחסה לעברית. הענינים שם בנידון זה נתונים כנראה לתיקון.

אנו עומדים כעת בפני ההחלטות בשאלת העליה, והגניי ממהר לרכבת.

בכ"ה א. דובקין

בוויכוח על "גיבוש קיבוצי" בהכשרה

(מתוך מכתב מפולין)

אוגוסט 1928

אני נמצא כעת במושבת מנהלים שניה של "החלוץ הצעיר" בפולין. מקומה — בקאיאנקה, משק שחריה. כחדש ימים הרבצנו תורה גם פה. חסרים כוחות מנהלים במקומות וזהו כל הקושי שבתנועת "החלוץ הצעיר". יש להקים את התנועה מבפנים ובאותם הכוחות העולים ומתפתחים לאט-לאט. לפני שבוע ימים היתה כאן פגישה קיבוצי ההכשרה, שארכה כ-4 ימים. תחילה נקראה הפגישה ע"י הקיבוצים, שקבעו את דרכם לקיבוץ המאוחד. אולם המרכז ראה לנחוץ להפוך את זו לפגישה כללית של כל הקיבוצים. באו מכל הקיבוצים והשתתפו כל חברי המרכז. מתחילה הלך הוויכוח בכיוון של ביקורת נגד קביעת עמדות ו"גיבוש" קיבוצי בגולה. שם הקיבוץ המאוחד נישא על כל פה ולמעשה היה הוא הציר העיקרי של הוויכוח בפגישה זאת. ע.ג. (עקיבא גולדשטיין) השתדל לעורר בתחילה את שאלת העברית, ואם כי אין להצדיק את חברינו, שלא למדו לדבר עברית כהוגן, הכוונה היתה להוכיח, כי בשעה שגיבשו רעיונות קיבוציים לא דאגו ל"גיבוש" העברית. השתדלו להוכיח את כל חסרונותיה של קלוסובה, שהיא משמשת דוגמא ל"גיבוש הקיבוצי" ואשר בה היה רצון ליצור הווי חברתי עוד "כאן" בגולה. וכמובן, שהיו גם חסרונות. בעיקר קשה היא שאלת המחלות ואנשי קלוסובה העמידו אותה על העיקרון שאסור לחבר בשום אופן לנסוע הביתה להתרפא. זה גרם להם הוצאות והפסדים גדולים. והריפוי לא תמיד היה ראדיקלי. כמובן, שיש דברים הדורשים את חיקונם, אבל היה כאן רצון להוריד מיד את קלוסובה, ועל כן גם היא הפכה לגיבורת היום וטיפלו בה לא מעט. לבסוף הועמד הוויכוח על רמה אחרת. נמסרו לנו שתי הרצאות — לי ולע.ג. (עקיבא גולדשטיין) על דרך התנועה הקיבוצית בארץ. השתדלתי להעמיד את הבעיה לכל רחבה. ע.ג. השתדל להוכיח, כי "בכל זאת" אין זה הכול, כי יש ויש מלבד התנועה הקיבוצית המאוחדת והפרובלמות שלה.

סוף-סוף נגמרה הפגישה במסקנות כדרך כל הפגישות וגם מסקנות לא רעות והוויכוח הזה נתן בכל זאת מה שהוא לנוכחים, כי הוא בכל זאת גילה התפתחות חדשה בקיבוצי ההכשרה וגילה את כוחם. סוף-סוף כל הקיבוצים הקבועים מצאו את דרכם בארץ ורק פלוגה א' של שחריה הוסיפה לומר, כי עוד חזון למעוד. קודם חייבים לדרך על סף הארץ כדי לקבוע עמדה.

לאחר פגישה זאת היתה פגישה קצרה עניינית, שארכה פחות מיום אחד של הקיבוצים, שקבעו את עצמם לקיבוץ המאוחד בארץ והם: קלוסובה עם פלוגה במאנייביץ', קיבוץ חל-חי, חברי משק גרוכוב ופלוגה ב' של שחריה.

מצדכם נחוצה תשובה ברורה ביחס לדברים אחרים: א. פלוגת-עליה משותפת: הוחלט שפונים למזכירות בא"י, שתחווה את דעתה. כאן ישנן דעות שונות: קלוסובה נוטה לפלוגה אחת. במידה ידועה גם קיבוץ חל-חי וכמובן, שיש טעם לשבח הן ביחס לדרך וכ"כ במידה ידועה לצרכי הקיבוץ בארץ, כי העליה לא תהיה בבת אחת, אלא למקוטעים ואנו צריכים להטיל בהרבה מקומות. בכל זאת אין אני נוטה לפלוגה אחת. העיקר: לא צריך שפתאום יעלמו הקיבוצים, אשר התקיימו כאן וקבעו להם יד ושם בתנועת "החלוץ". הקיבוץ המאוחד בפולין זהו עדיין יצור חדש, אשר בוודאי יקנה לעצמו זכות אורח בבוא הימים.

נחום בנארי

הפליטה של חיה קצרה "שלוש-אפס" ונכונות קראקונה כ-2000 אחרונה
אין - אלא באינדקס ותוצר לא פאזאר - קצרה... "שחורה"

הפליטה של חיה קצרה ונכונות קראקונה כ-2000 אחרונה
שפתיים אלה בקנה היתולים החולנים האלוהיים אלוהים אבינו... "החלטה" אילן
אח - הפליטה של חיה קצרה האפס

ה (התחלה)

י זמנות (התחלה)

אלונה ההתאוששות השכלה אחי הגבוה נחיי האם זעזעה, אלונה
המאצות של זמנתי הפאזאר זא"ז זמנתי - החלטה - חיה הפקטור את ההכרח
שכלל התחלה החלטה ז"ל אלא תלמי ההוצא - החלטה לאפס - אלא החלטה
היקר זא"ז

הפליטה מכונה להתפקוד הנגדי נחמת הנוצית כולם הוא
אפסות כמות - גרנה זמנתי של זמנתי אלא תוצרה כחורה שהיקר
זמנתי זמנתי זא"ז זמנתי אפסות

הפליטה זמנתי זא"ז זמנתי זמנתי זא"ז זמנתי זמנתי זא"ז
הזמנתי אפסות זא"ז זמנתי זמנתי זא"ז זמנתי זמנתי זא"ז
החלטה אפסות זא"ז זמנתי זמנתי זא"ז זמנתי זמנתי זא"ז

הפליטה כחיה זמנתי זמנתי זא"ז זמנתי זמנתי זא"ז זמנתי זמנתי זא"ז
זמנתי זמנתי זא"ז זמנתי זמנתי זא"ז זמנתי זמנתי זא"ז זמנתי זמנתי זא"ז
זמנתי זמנתי זא"ז זמנתי זמנתי זא"ז זמנתי זמנתי זא"ז זמנתי זמנתי זא"ז

הפליטה מכונה, להחליט החלטה של הנוצית זא"ז - זמנתי זמנתי זא"ז
זמנתי זמנתי זא"ז זמנתי זמנתי זא"ז זמנתי זמנתי זא"ז זמנתי זמנתי זא"ז
זמנתי זמנתי זא"ז זמנתי זמנתי זא"ז זמנתי זמנתי זא"ז זמנתי זמנתי זא"ז

קצרה... "שחורה" זמנתי זמנתי זא"ז זמנתי זמנתי זא"ז זמנתי זמנתי זא"ז
קצרה זמנתי זא"ז זמנתי זמנתי זא"ז זמנתי זמנתי זא"ז זמנתי זמנתי זא"ז
זמנתי זמנתי זא"ז זמנתי זמנתי זא"ז זמנתי זמנתי זא"ז זמנתי זמנתי זא"ז
זמנתי זמנתי זא"ז זמנתי זמנתי זא"ז זמנתי זמנתי זא"ז זמנתי זמנתי זא"ז

בין שחריה לבין מזכירות הקיבוץ המאוחד

(חליפת מכתבים)

ספטמבר 1928

למזכירות הקיבוץ המאוחד בעין-חרוד

ח.י.

אתכם הסליחה על שלא ענינו על מכתבכם עד עכשיו.

ברצוננו במכתב זה לברר לכם את המצב בקיבוץ בקשר עם התקשרותו עם הקיבוץ המאוחד. זה יותר מחצי שנה שבקיבוץ (כידוע, הקיבוץ מורכב מפלוגות עבודה (3) ומשק עצמאי) התנהלו ויכוחים מסביב לשאלה הנ"ל. התבלטו שני כיוונים: כיוון אחד, שרואה בקיבוץ שחריה חיל המצב של התנועה הקיבוצית המאוחדת בא"י ומתוך נקודת השקפה זו הציעו, שהקיבוץ כגוף שלם יתקשר עם הקיבוץ המאוחד בא"י. הכיוון השני רואה בקיבוץ מוסד, שממלא את תפקידו כהכשרה, עליה וכיבוש, אבל הקיבוץ כאן לא מקשר את החבר לצורת חיים מסוימת.

לאחר כמה שיחות ואספות כלליות שהתקיימו בקיבוץ וביחוד בפגישת הקיבוצים שהתקיימה בחודש שעבר דנו בפרוטרוט בנוגע לשאלה זו והוברר: כי קיבוץ ההכשרה אי אפשר שיחקש עם כיוון מסוים של תנועת העבודה בא"י וכתוצאה מזה לא נכון, שקיבוץ שחריה יחליט עפ"י רוב דעות אם להתקשר עם הקיבוץ המאוחד או לא, בה בעת שחלק חשוב בקיבוץ מתנגד לזה.

בקשר עם העליה הקרובה, התארגנו בקיבוץ שתי פלוגות עליה: פלוגה א', שאינה משתייכת לקיבוץ המאוחד, ופלוגה ב', שמשתייכת לקיבוץ המאוחד. ומצב כזה יהיה חריר לפני עליית הפלוגות — עליית הקיבוץ ירשה כל מיני ארגונים, והקיבוץ ככולו לא ישתייך לכיוון אחד של פלוגת עליה.

כמו כן הננו להעירכם על אשר אינכם שולחים לקיבוץ את ה"מבפנים". חשוב מאוד, שתעמדו עמנו בקשר ותודיעונו מהמחאהוהוה אצלכם, ואנו מצידנו, כמובן, נשתדל להיות קשורים אתכם להודיעכם ממצבנו אנו.

בברכת עליה

בשם מזכירות קיבוץ שחריה

עובדיה (יוסלביץ-פורת)

עין חרוד, 28.9.1928

לפלוגה ב', קיבוץ שחריה

אף אנו חושבים, שההתקשרות לקיבוץ המאוחד בארץ צריכה להיות חפשיה ונובעת מתוך הכרתם הפנימית של החברים ואין להכריע בזה על ידי הטלת דעת הרוב על חברים המתנגדים לכך.

בעוד שבוע שבועיים תתכנס מועצת הקיבוץ המאוחד. ותתבררנה שאלות קליטת העליה החדשה ויצוינו הנקודות, אשר אליהן צריכה להיות מופנית העליה מהקיבוצים הקשורים לקיבוץ המאוחד. את ה"מבפנים" אנו שולחים אליכם בקביעות.

בב"ח

מזכירות הקיבוץ (המאוחד)

ירחמיאל גלעדי (קרפיוול): הרצפלד מבקר בקיבוץ

"פון קלוסובה ביז שחריה, אוי, וואס הערן מיר איין
גרייטן מיר זיך צו דער עליה, און מיר לאכן פון איין".

נתמזל מזלי וזכיתי לקבל את הכשרתי החלוצית, גם בקלוסובה וגם בשחריה, שלא לקחת בחשבון את ההכשרה החקלאית שנה לפני כן בחוות צ'ארלונה, יחד עם פניה ברגשטיין ז"ל. בקלוסובה, העבודה העיקרית היתה במחצבת האבן, עבודה מפרכת בהעמסת קרונות רכבת באבני שחם או בהגשה למכונת החציץ, כך כל היום באבק ובחום. היה לי הרושם, שהאבן הדוממת והמשעממת משפיעה גם על האנשים וליבם מתקשה כאבן. היחסים בין החברים היו רחוקים מרחק רב מאלה, ששררו בין חברי קבוצת ההכשרה של צ'ארלונה.

אנחנו, שלושת חלוצים מביאליסטוק לא התאקלמנו יפה בקלוסובה, ולאחר שאחד מאתנו טבע בהתרחצו אחרי העבודה בכריכה ביקשתי לעבור לקיבוץ שחריה. נשלחתי לנוו"ץ שלייד סמיאטיץ' וסודרתי לעבודה במינסרה של דומברובה, מרחק של כ־2 ק"מ מנוו"ץ. מנהלי העבודה שם היו יהודים חרדים לבושים קפוטות ארוכות, והיה לי הרושם, שאנו נמצאים באווירה של "ביערות פולין" של אופאטושו, וחסר רק הרבי מקוצק בכבודו ובעצמו. העצים במקום, אורנים ואלונים גבוהים מאוד, ממש "מרקיעי שחקים". בדרך לנוו"ץ היו מפוזרים גם עצי אגוז צעירים, שפריים, האגוזים, היה מבשיל בסוף הקיץ והיינו קוטפים ממנו בדרכנו לנוו"ץ, להנאתנו.

עבודתנו היתה בעיקר בסידור לוחות העצים בסוארים. הלוחות אחרי הניסור דרכם להתעקם ולכן חייבים היו לאחסן אותם ולייבשם כשהם מסודרים בסוארים גבוהים כדי שהכובד הלוחץ עליהם לא יתן להם להתעקם. בדומברובה היינו קבוצה קטנה ובשבתות היינו נוהגים לבוא לנוו"ץ, לשמוע חדשות, לשיר ביחד משירי הארץ, שירים חלוציים וניגונים חסידיים, לרקוד הורה ולבלות בחברותא.

באחת השבתות התארח בקיבוץ אצלנו אברהם הרצפלד וכדרכו ליווה את סעודת הצהריים בזמירות ושירה מהרפרטואר שלו, החל מ"שורו, הביטו וראו" "על שלוש משמרות נחלק הלילה" "שיר המעלות מיט התפעלות" "יש מהם שאומרים", וכו' וכמוכן, גם ניגונים חסידיים, ניגונו של א.ד. גורדון וניגונו של חסידי מודו"ץ וכו'. הוא גם לימד אותנו ניגון חדש, שטרם ידענו אותו, מין מארש עליו מאוד שהתחבב עלינו מהר ושרנו אותו אח"כ לאורך כל הדרך מנוו"ץ לסמיאטיץ'. הרצפלד היה מוזמן להרצות לפנות ערב בבית הכנסת של סמיאטיץ, מטעם הקרן הקיימת וכולנו, כל חברי הקיבוץ לווינו אותו בצעדה ברגל, עד מקום ההרצאה כשבפינו המארש העליו ההוא שקראנו אותו אח"כ בשם "מארש הרצפלד".

כפר סבא, 1980

מנחם פונדיק

(תרס"ו/1906 — תרצ"א/1930)

בנם בכורם של לאה-פועה ומשה פונדיק. מנחם, יפה התואר והמוכשר, היה מנעוריו נתון כולו בהווי החלוצי, שנתחדש לו לנוער העברי בתפוצות בימים ההם. הוא היה ממייסדי "החלוץ" בעיירה, מבוני ההכשרה ומאישי העליה החלוצית (העליה החמישית), אשר הגשימו בנאמנות ובמסירות את שאיפות חייהם — לעלות לארץ, לבנותה ולהפרות את שממתה.

מנחם ניכר היה בענוות רוחו וברצינותו השתקנית, צנוע ובעל קסם אישי — דמות מדריכה ומשפיעה בקרב הנוער היהודי. הוא היה היווס של המשק "שחריה", ששימש מקום הכשרה למאות חלוצים מערים ועיירות רבות ברחבי פולין; הוא היה המוציא לפועל את הקמתו וביסוסו, הוא היה הרוח החיה בקבוצה והאהוב והנערץ על כל חבריה.

הוא היה מביא את דבר "החלוץ" לכל הסביבה. ולא פעם הלך ברגל מעיירה לעיירה כדי לעורר את הנוער היהודי לתהות על חייו ועל עתיד עמו ולהכשיר עצמו לחיי עבודה והתיישבות בארץ-ישראל.

בגיל צעיר נבחר לחבר במרכז "החלוץ" בפולין, ובשנת 1927 יצא בשליחות המרכז לפאריס "למשא ומתן על השגת רשיון מאת הממשלה הצרפתית להקמת חוות הכשרה בסוריה, אשר נועדה לשמש תחנת מעבר לעולים בדרך הצפון" (ברכה חבס, "פורצי השערים", עמוד 14).

בראשית שנת 1929 עלה לארץ יחד עם חבריו מקבוצת שחריה ואתם היה בכל גלגוליו בארץ עד יומו האחרון. תחנתו הראשונה היתה בגבעת בוסל בחדרה, משם עבר ליבנאל ואחר כך — למגדל. הוא התנגד להליכה למשק קיים או "להקמת קיבוץ חדש סתם". הוא חלם על "איגוד חופשי של קבוצות, שמתוך המציאות הארצישראלית ימצאו להם את צורת חייהם ההתיישבותית" (במכתבו לאחיו ישעיה). חביבה היתה עליו עבודת האדמה. מתוך חדוות החייאת השממה עבד בייבוש ביצות, בניקוי תעלות, בעידור ובנטיעות, ובכל התנאים "שמר על הנר-תמיד" אשר בתוכו. סיסמתו היתה: "דע, אחי, לשמור את אורך אתה בתוך האור הכללי, שלא תמיד אור הוא".

מנחם רכש הערכה טובה וחיבה מאת כל חבריו ומכיריו. ברל כצנלסון, מורה ומנהיגה של תנועת העבודה בארץ, מנה אותו בין החברים הצעירים "אשר עצם מציאותם היה בה כדי להבטיח לנו, כי לא לשוא חיינו". ("בחבלי אדם", עמ', 248 — 249).

באביב ימיו, בגיל עשרים וחמש, טבע בכנרת.
זכרו חקוק באהבה ובהוקרה בלב כל יודעיו

אט"ש

א חלוצל פון פוילין

בין אין מיר אחלוצל,
א חלוצל פון פוילן.
טראג אן אנצוג פול מיט לאטעס,
שיכעלאך אן זוילן.
חלוץ, חלוץ, חלוצל,
חלוצל פון פוילן,
טראגסט אן אנצוג פול מים לאטעס,
שיכעלאך אן זוילן.
די קאווע האט א מעלה,
זי איז פול מיט סאכארינע,
ציט זי זיך פון פוילן
ביז קיין פאלאסטינע.
חלוץ, חלוץ א. א. וו.

חלוצ'ל מפולין

אני חלוץ, חלוץ אני
מפולין המשלגת,
לנעלי אין סליות,
טלאי על טלאי הבגד.
חלוץ, חלוץ, חלוץ אפה
מפולין המשלגת,
לנעליך אין סליות,
טלאי על טלאי הבגד.
לקפה יתרון יש —
מלא הוא סכרינה;
זורם הוא מפולנה
עד לפלקטינה.

מיידיש: חנה רביד

משירי חלוצים בפולין

לירון חיים: לאחר שנים...

זוכרני, הייתי נער צנום ושברירי, בלורית מתעופפת, עיניים מופנמות הוות על עתיד ותקווה.

בימים ההם, ברחוב היהדי היה נטוש ויכוח מר ההיסטורי על מהות המהפכה האישית והלאומית. בכל ישותך התקוממת כנגד ה"תיווך" כפרנסה וכערך לחיים. היית מתמרד בלהט הנעורים נגד קרוביך, ומרגיש בעוד מועד, בשמים המתקדרים. ואז אתה נוטל את מזוודת-הגורל ומגיע לתחנת הביניים, שבשם הכשרה תכונה לשם הזדככות נפשית וגופנית.

כאן בהכשרה אתה מצטרף לאורגי החלומות כמוך. כאן קיימת מסגרת מחייבת. כאן אין פשרות ואין סטיות ממוסכמות. קיימים חישוקים כביכול קשוחים. כאן העבודה היא הערך העליון, ערך ואמונה, סמל ההתחדשות. "תפילת הבוקר" שלך מתחילה בחטיבת עצים. אתה מדשדש ברגליים כושלות בחצרות "פרנסים" ונתקל במבטי רחמנות. הנך מצטמק ומרגיש רעב. כאן כור ההיתוך של חולמים והזוים. להקלת מכאובי גוף יש רק מרפא יחיד והוא ספר העיון... כאן העקרון ואורח החיים חופפים זה את זה. הם לחות הברית. ויש משגיחים על משיגי גבול, לבל יסטו מדרכם. יש הקפדה על זוטות שבחיים, חלילה לך להסתכן "בטעימה בחוץ" ואט הסתכנת, אתה מתחייב באיבוד עולמך התנועתית... יש גם עקרונות ליחסים שבינו לכינה... שעות הדמדומים מיועדים לקריאה בצוותא. אור העששית מחממת ומקרבת לבבות. הימים והלילות מתמשכים כאן ביותר. שכוב על דרגש השינה אתה אורג חלומות ובונה את עצמך ליום הנכסף. אתה רואה לפניך את המסלול לאורכן של השנים הבאות.

עכשיו לאחר שנים אני בוחן את המסע. שביבים רבים נוצצים וקוראים לחשבון נפש. העבר מציב סימני שאלה והרהורים עולים לגבי העתיד. עולים לבטי הזמן. והשאלה נשאלת: וכי יכולת אחרת?

שפיים, 1980

הפלוגה באיבאצביץ' מתרחבת

הפלוגה באיבאצביץ' נוסדה בסוף שנת 1928 וכעבור זמן קצר מנתה 50 חבר. העבודה היא במינסרות המקום. גם כאן, כפרי של מאמצים לחזירה לעבודה ורצון להתרחבות, גדל מספר החברים והגיע בזמנים ידועים, באיבאצביץ' עצמה, למעלה ממאה איש. חוץ מזה נוסדה פלוגה בבלודן, המתקיימת זה כשנתיים בערך. בסוף החורף האחרון נוספו פלוגות בהוטה ובבלוק-ביטן.

רוב חברי שחריה שעלו לארץ מתרכזים בקיבוץ "הכובש" בכפר-סבא. גם מצד אנשי שחריה היתה הדאגה להמשך הקו והמסורת הקיבוצית, וגם הם השאירו "גרעין".

היתה דאגה לסידור העבודה התרבותית והקניית השפה העברית לחברים. פעולה

חשובה זו ניהל הח' ברסלבסקי, ששהה בקיבוץ בחדשי מארס ואפריל. מובן, שקשיים אוביקטיביים הפריעו ומגרעות שונות נעשו הן בהנהלת העניינים הפנימיים והן בסידור העבודה. והנה בחורף — הקודם — חוסר העבודה החלקי בראשיתו וחוסר הארגון הראציונלי בקליטת חברים חדשים גרמו למחלות, דחקות כלכלית נוראה וסוף-סוף גם לגרעון כספי, המעיק על החיים בקיבוץ.

אולם בנסיון שנרכש ידענו להשתמש, וכאביב ש.ז. באו לקיבוץ באיבאצביץ' חברים חדשים. חלק מהם נשלח לפלוגות. קליטת החברים עלתה הפעם יפה. נעשתה פעולה לשיפור החיים הפנימיים, שכן העבודה הירוד כשלעצמו (בעד יום עבודה מקבל חבר 3 ז'; חברה — 2—1.75 ז') משתלם ב"פתקאות", דבר, שאינו מאפשר סידור ראציונלי של ההספקה: על אף זאת ידענו לנצל את כל האפשרויות לשיפור המצב, ואמנם במשך הקיץ הזה היה אחוז החלשים והחולים נמוך מאד. גם הדירות היו "די מרווחות".

הגזירה על העליה החלוצית השפיעה לרעה על חיי הקיבוץ. תחילה חזקה בנו האמונה, כי העליה שהופסקה רק גזרת-שעה הנה ותחודש בקרוב. הבינונו, שמתפקידנו להגביר מרצנו להכנת הרזרבה לארץ. הועמדה השאלה — מהי הדרך שיש ללכת בה כדי למלא את תפקידנו החלוציים קיבוציים? בשאלה זו התנהל ויכוח רב. הובעה דעה, שעלינו לאשר את החברים הנמצאים בקיבוץ זמן ממושך כמתאימים לעליה, ובמקומם יבואו לקיבוץ חברים חדשים מהסניפים. הוסבר, שעלינו בשעת חירום זו לגבש את ערכינו הקיבוציים, הננו פועלים ואל לנו בשעת הסגר העליה לוותר על העבודה ועל החיים הקולקטיביים שבמסגרת-חיים זו, שאליה התקשרנו. הוויכוח היה ער מאוד ומקיף וגם התנהל בצורה חברית ובכנות, וכולם הכירו סוף-סוף בצדקת הנימוקים האחרונים.

באיבאצביץ', ככלל יתר הנקודות, היה מצב העבודה כל הקיץ קשה. המצב הקשה במסחר העצים וחוסר שוק לממכר התוצרת גרמו להפחתתה, ומפעם לפעם חלו הפסקות בעבודה שגרמו לנו נזקים. אמנם חדרנו ותפסנו את כל העבודות, כן דחקנו את רגלי "ארגון בית-ר" מתחרנו במקום. הכנסנו סידורים במטבח, במחסן, במידת האפשר. המלבושים, שהיו בנמצא, הוטלאו וחודשו. אולם העניות גדולה, חסרים בגדים, לבנים, בגדים לימות החורף הממשמשים ובאים, סדרה שאלת ההנעלה. בכלל שורת בקיבוץ הרגשת קביעות במקום.

מינסרה אחת פסקה לעבוד, העברנו חלק חברים ליתר הפלוגות, לע"ע פועלת המינסרה השניה, שאנו עובדים בה ולנו יש עבודה, אולם כעבור מספר ימים גם מינסרה זו תפסיק לעבוד עד העונה החדשה וסכנת חוסר-עבודה צפויה לנו בקרוב. כתוצאה מפגישה, שהתקיימה בחג הפסח האחרון, קיימת קופה משותפת לכל פלוגות שחריה, פועלת מזכירות, הקובעת תקציב לכל פלוגה, מבררת בישיבותיה את השאלות הרציניות העומדות בכל פלוגה ומסדרת את ענייני הקיבוץ המשותפים לפלוגות. חוץ מזה מסתדרים ביקורי חברים מפלוגה אחת לשניה. סידור קשרים אלה חולץ לפעמים תכופות פלוגה ממצב כלכלי ועבודה קשה, וברורה ההכרה, שכל הפלוגות הן ענפים לקיבוץ האחד שחריה.

במחנה, 1930

יעקב חרמוני: באיבאצביץ' ובבלודן

באתי להכשרה באיבאצביץ' בסתיו 1929. מהר מאד מצאתי את מקומי בין החברים, שהיו לי כבני משפחה.

יצאתי לעבודה במינסרה ככל יתר החברים. עבדנו יחד עם פועלים רוסים ופולנים, אשר המשיכו במסורת של עבודה פיזית קשה מדורי דורות. לפרקים קינאתי בהם ולא פעם התעוררו בי ספקות אם באמת נוכל להגיע לכושר העבודה שלהם. שאלתי את עצמי, האם נוכל גם אנחנו, עם של ספסרים וסוחרים להיהפך לעם פרודוקטיבי, להיות לעם עובד? אך כשראיתי את החברים שלנו ובייחוד את יוסקה ז'וק ז"ל, איך הוא פורס כיכר לחם גדול עגול לפרוסות גדולות, מורח בשמן ובהרבה בצל ובחיאבון משביע את רעבונו, השלמתי בליבי שאכן גם אנו יכול נוכל.

זכורני את מסיבת הפרידה עם משה'ל זינגרמן ערב עלייתו ארצה. שולחנות ארוכים ערוכים, מכוסים במפות של נייר לבן ועליהם הלחם העגול הגדול, דגים מלוחים ובצל, ומסביב מסובים החברים ומפיהם פורצת השירה החסידית. ולסיום — הריקוד עד אור הבוקר.

לאחר כמה חדשי הכשרה באיבאצביץ' נשלחתי לפלוגת ההכשרה בבולדן לעזרה. לא בקלות יצאתי לשם. התקיימה אסיפה סוערת שבסופה קיבלתי את הדין. והימים ימי מאורעות 1929. היתה דרושה פעולת הסברה רבה. ואמנם היתה לי עבודה רבה בארגון החיים בפלוגה, בטיפוח יחסי חברות ועזרה הדדית, בשיחות עם חברים וכו'. הפכתי מעין כלי-יכול, מעין פטרוץ של הפלוגה, ולא קלה היתה המלאכה. רבים היו החברים שהשכלתם היתה אלמנטארית ביותר, אך היו גם רבים בעלי השכלה תיכונית ובין שני אלה שררו לפעמים יחסים מתוחים. זכורני פעם שקבוצה של חברים לא יצאה לעבודה בנימוקים לא מקובלים בתנועה חלוצית. לא ידעתי איך לנהוג במקרה זה ורק הודות לעזרתו של הרופא בברוזה-קרטווקה הסמוכה לא נשלחו החברים לבתיהם.

בעלי המינסרה היו יהודים וקשה יותר היה להסתדר איתם מאשר עם גויים. זכורני שעל בקשתי להעסיק בנות נוספות בעבודה קיבלתי תשובה שלילית, שכן הם לא מאמינים שהבנות היהחיות יתחרו עם השיקסעס, ובמיוחד בנות של רב ושל שוחט וכדומה. התעקשנו ויכולנו להם, והבנות נתקבלו לעבודה.

פעם לאחר שיחה על המאורעות בארץ, אחד מבעלי המינסרה שעמד מאחורי החלון והקשיב לה — התנצל בפני אישית על שלא העריך נכונה את עבודתנו וענייננו. ברך אותנו בשם אלוהים: "ברוכים אתם לעם ישראל, מהיום אתם יקרים לי" וכו' ומאז באמת השתפר יחסם של בעלי המינסרה אלינו. עבודה לא חסרה לנו, הכלכלה השתפרה מאד עד כדי כך שחברינו בקיבוץ האם איבאצביץ' היו קוראים לפלוגה שלנו בלחינער קוטלעטעץ. וזאת, משום שהיתה לנו חברה מסורה, שהיתה מעין אם הקבוצה, מבוגרת בהרבה מאיתנו והיא שהיתה מכינה לנו תבשילים וקציצות... שמה חנה טראוב, גרה כיום בתל-אביב.

ביוני 1930 אושרתי לעליה ויצאתי הביתה כדי להתכונן. מצאתי את עצמי כור בין חברי עיירת. ביציאתי מווארשה נתקלנו ליד תחנת הרכבת המוני חברים מווארשה, מפאלניץ, העלו אותי על כתפיהם והכריחוני להגיד מילות פרידה. נאמתי, איפוא,

נאום נלהב על חלוציות, ציונות וכו'. פרצה הורה סוערת של כל הנוכחים, שעוררה את תשומת ליבם וזעמם של המשטרה והפקידות של תחנת הרכבת, וביקשו להפסיק. הגעתי ארצה ב-26 ליוני 1930, נשלחתי לגבעת השלושה, שפקד אותה אז המשבר ביחסים בין הוותיקים לבין העולים החדשים, אנשי קלוסובה. כואב הלב על רבים מחברינו שהיו איתנו בהכשרה ולרוע מזלם נמנע מהם להגיע לחוף מבטחים. רבים מהם נהרגו על ידי קלגסי הנאצים ורבים נפלו כפרטיזאנים וכלוחמים בצבא הרוסי והפולני. נזכור את כולם בעצב ובכאב וביראת כבוד.

אזור, 1982

משה זינגרמן: שחריה – קיבוץ נושא ערכים

תקופת שהותי בהכשרה באיבאצביץ' – היתה קצרה יחסית. בס"ה חצי שנה, בקיץ 1929. פרק זמן קצר זה, הביא מפנה בחיי האישיים והתנועתיים. התקופה שבין 1926 ל-1929 היתה בתנועה תקופת בצורת – ומעבר. בחקופת שפל זו הצטמצמה הפעילות הציונית בגולה, ובתוכה גם בתנועה החלוצית. סניפים רבים נעזבו וחוסלו. חוסר האמון והציניות פשטו בקרב הציבור היהודי ובמיוחד בקרב הנוער. הארגונים האנטיציוניים הרימו ראש ואיימו לכבוש את הנוער כולו.

נקודת האור היחידה בתנועת "החלוץ", באותו זמן, היו קיבוצי ההכשרה המעטים בקלוסובה, שחריה תל-חי וגרוכוב. הם הקרינו מאורם והזינו את התנועה בעת משבר. סביבם התלכדו סניפי "החלוץ-הצעיר". ההכשרה החלוצית, גם בממדיה הקטנים, שמרה על הגחלת החלוצית שלא תדעך – לקראת ימים יבואו.

בסוף שנת 1928 חודשה העליה. היא העליה החמישית. בתחילה זרמה טיפין-טיפין. הרזרבה המעטה שנמצאה בהכשרות – נקראה לעליה. היה צורך למלא את ההכשרות בחברים חדשים, מקרב הסניפים. הקיבוץ באיבאצביץ', היה המשך של שחריה המקורית, הפלוגות בקאיאנקה ובנוז'ץ, שחוסלו עקב משברים חיצוניים ועליית חבריהם ארצה.

איבאצביץ' – עיירה קטנה – פחות מ-100 משפחות יהודיות, בלב יערות פולסיה. יושבת היא על-יד מסילת ברזל באיזור של תעשיית-עץ מפותחת מאוד. התקיימו בה שתי מינסרות גדולות, שהעסיקו מאות עובדים מאיכרי הסביבה. כניסת הקיבוץ לעבודה נתקלה בהתנגדות הפועלים ובחוסר אמון מצד המעבידים היהודיים, ואפילו מצד הציונים שבהם. לא עבר זמן רב, והצעירים בעקשנותם וכושר הסתגלותם הוכיחו, שהם מסוגלים למלא את העבודה ושכושרם אינו יורד משל הפועלים מבטן ומלידה.

חורף 1929 היה קר במיוחד גם בתנאי האקלים השוררים במקום. לעתים הופסקה העבודה כליל. תנאי החיים שהיו בלא-א-הכי קשים מאוד, הוחמרו עוד יותר. על מנת לספק את המינימום ההכרחי, נכנסה הפלוגה לגרעון גדול. בקושי רב אפשר היה להחזיק מעמד. היה צורך לעמול קשה כדי לשלם החובות שהצטברו. הדבר העיק עלינו

תקופה ארוכה.

אביב 1929. רוב החברים שנמצאו בקיבוץ אושרו לעליה, אך בעקבות חידוש העליה החלו לבוא חברים מהסניפים להכשרות. במרכז הפעילות שהתחדשה בקיבוץ עמדה קבוצת חברים מסניף "החלוץ" בסארני. כיוון שקבוצה זו, היתה אופיינית לסניפי התנועה באותם הימים, איחד במקצת את הדיבור עליה.

סארני — עיר יהודית, התברכה בכל גווני הפעילות הציונית. סניף "החלוץ-הצעיר", היה אחד מן הסניפים הגדולים והפעילים בתנועה. קיבוץ קלוסובה הקרוב היתה לו השפעה גדולה על חיי הסניף. היו ביקורי גומלין וכו'. בעיקר הושפעו חברים מכוח המסירות והקנאות ליעד. קלוסובה חידדה בנו את השאיפה להגשמה אישית, וכך בשלה ההכרה שיש לצאת להכשרה. מפאת קרבת המקום והקשרים הקבועים בין סארני וקלוסובה העדפנו לנדוד למקום הכשרה רחוק.

באביב 1929, יצאה, איפוא, קבוצה בת 14 חברים מסניף "החלוץ-הצעיר" (מתוכם האקטיבה של הסניף), ופניה מועדות לקיבוץ שחריה באיבאצביץ'. יצאנו בלילה, כיוון שחלק מאתנו ברח מהבית, משום התנגדות ההורים. תנאי החיים בקיבוץ היו קשים מאוד. הכלכלה, העבודה, הדיור, הלבוש, ההיגיינה — הכל היה ירוד ביותר.

מצאנו את החבריה במקום יושבים "על המזוודות" ומחכים בכליון עיניים למחליפים, שכן רובם אושרו כבר לעליה. רק מתי מספר נשארנו אתנו להכניסנו לעבודה ולחיים במקום כממשיכים את שחריה. לא נרתענו. נרתמנו מיד לעבודה ולשיפור התנאים. למזלנו, מוג האוויר השתפר, העבודה רבתה, נוספו גם חברים צעירים.

כקבוצה מלוכדת עלה לנו הדבר בקלות. רוב מוקדי הפעילות — מזכיר, גזבר, עבודה, כלכלה ועוד היו בידי הקבוצה שלנו.

חברים חדשים המשיכו לבוא. נוספו כוחות פעילים, שתרמו בתחומי החיים השונים. לאחר זמן קצר מנינו 100—120 חברים. הורכבו מוסדות חדשים והחיים אורגנו מחדש, תוך חתירה לשיפורם ולהעלאתם.

באנו להכשרה עם רצון עז ועם התלהבות נעורים ליצור הווי חדש לעומת החיים בעיירות מוצאנו — לחיות חיי-עבודה, חברה ותרבות חדשים. זה חייב גיבוש חברתי, ובראש וראשונה — יצירת תנאים ונורמות חיים קיבוציים מתוקנים וקבועים, שכן היתה בנו התחושה, שנצטרך לחיות בהכשרה זמן ממושך וכי ההכשרה חייבת לשמש מקור משיכה לבני-נוער שיבואו אלינו בהמוניהם.

חיי ההכשרה חייבים להקנות, לא הרגלי עבודה בלבד, דבר שהיה מקובל על הכול, אלא גם הרגלים לחיי שיתוף; כמו כן עליה להקנות לחבריה השקפת עולם ציונית-סוציאליסטית, שתביא אותם אל תנועת העבודה בארץ ולהגשמה בתנועה הקיבוצית. הדבר חייב יצירת תנאים כלכליים-חברתיים מינימליים לקיום אנושי-תרבותי בהכשרה. לא לראות בהכשרה חובה זמנית כדי להקנות זכות עליה, אלא צורת חיים עתידה להגשמה בארץ.

מכאן נבע הרעיון של קיבוץ קבוע כבר בגולה, כלומר — יצירת תנאים, שיאפשרו

במינסרה, איבאצביץ, 1933

ליד צריף המגורים, איבאצביץ, 1930

פלוגת איבאצביץ, 1930

במינסרה, איבאצביץ, 1930

פלוגת איבאצביץ, 1930

במינסרה, איבאצביץ, 1930

במינסרה, איבאצביק, 1933

פלוגת ביטון, 1930

לקיבוץ ההכשרה לפתור לפי יכולתו, את בעיות חבריו מבלי להיזקק לעזרת משפחתו. בקיבוץ הקבוע היה על החבר לחיות עד העליה מבלי לחזור לבית הוריו, אלא לשם הכנות לעליה. נושא ההכשרה הקבועה היה שנוי בוויכוח. במהותו היה הוויכוח אם קיבוץ ההכשרה הוא רק תחנה זמנית בדרך לארץ, או התחלה לחיי הארץ והקיבוץ כבר בהכשרה.

אבל הכשרה קבועה חייבה תנאי קיום משופרים וקשה מאוד היה בתנאי העבודה והחיים ששררו אז, להגיע אליהם. שכר העבודה היה ירוד. יותר מזה, העבודה לא תמיד היתה מצויה לכל החברים. במיוחד היו קשים תנאי הדיור. ואם אפילו היה רצון ויכולת לשכור דירות, לא תמיד ניתן הדבר. גם התחלופה של החברים הכבידה. חרף כל זה הצלחנו לגבש קבוצה גדולה של חברים, למעלה מ-100 חבר, להפיח בהם רוח, אמונה ותקווה שאפשר לבנות חיים קיבוציים סדירים, בדרך לעליה. במשך הקיץ חדרנו למקומות עבודה חדשים והתבססנו בקיימים. עבודה הייתה, אף כי המשיכו לבוא עוד חברים. במינסרה אחת הווינו את מרבית העובדים, ביצענו כל העבודות, כולל המקצועיות. יכולנו למעשה להפעיל את המינסרה בכוחות עצמנו. השגנו עבודה גם בהטענת קרונות ולא היינו תלויים רק במינסרות. במיוחד קשה הייתה הבעיה של עבודת החקרה בחוץ, שכן הפועלות (השיקסות) עשו תמיד כדי להכשיל את החברות שלנו.

הכלכלה — שופרה מאוד, כמעט שלא ידענו מחסור. זכורני רק תקופה קצרה, כשהמינסרה העיקרית שבתה בגלל תיקונים או מסיבה אחרת, אז לא היתה לנו עבודה והכלכלה ירדה פלאים.

הדיור — המשיך להיות קשה, גם לאחר ששכרנו דירות נוספות. כל הזמן זרמו חברים חדשים ולא ניתן היה קצת להתרווח. המיטות סמוכות זו לזו ובכל מיטה — ישנו שניים באופן קבוע. לא היה מקום קבוע לרחצה. ביום שישי היו מוציאים את המיטות ובחסות שמיכות, נקבעה פינה לרחצה. ("האסורניק הידוע").

לדעתי שימש הדיור נקודת תורפה של ההכשרה בגולה. תנאי הדיור וכן העבודה במשמרות ובשבתות הגבילו מאוד את הפעילות החברתית והתרבותית.

למרות התנאים החיצוניים הקשים באין פינה לנוח, להתייחד, להתאסף אחר העבודה למסיבה ולבילוי — חדות הנעורים היתה פורצת כל גבול. בכל הזדמנות קיימנו מפגשים כלליים — אסיפות, דו"חים וביירוים, ויכוחים ערים שבסופם פרצו השירה והריקודים, הוסרו כל הגבולות וההרגשה היתה מושלמת.

זכורני, ניסינו לקרב את הנוער המקומי ומהסביבה והזמנו אותו למסיבה משותפת. הושמעו נאומים, שירה, ריקודים — הקרה זו, נוצר קשר. פתאום כמו שתי בנות נחמדות מהקיבוץ ופצחו בשירה — "פון קלאסאו ביז שחריה" — שיר שחובר ע"י א. גוברמן, שהיה מושר אותו זמן, שיר שביטא את הרגשת הבדידות שלנו בקרב הציבור. לא היינו מובנים ומקובלים בסביבה "אבל אנחנו לדרכנו". הנה כמה שורות מתוך השיר:

אנגעטאן אין בליזע לעכער...
אוי וואס הערן מיר איין
הפקר יונגען, הפקר מענטשן

און מיר דארפן קיינעמס בענטשן...

און מיר לאכן פון אייך...

האורחים נדהמו, הבינו שדברי השיר מכוונים אליהם, נעלבו מאוד והדבר היה לשיחת היום.

הקיבוץ שלנו נחשב אז ברחבי התנועה כקיבוץ מאורגן וטוב בהרכב חבריו ובהווי חייו, ונמשכו אלינו רבים, שלצערנו לא יכולנו להיענות להם, בעיקר בגלל מצוקת השיכון.

באו ימי אב תרפ"ט — ימי המאורעות בארץ. התכנסנו לאסיפות מספר פעמים. דנו על המצב, אמרנו שחשובתנו חייבת להיות חד-משמעית, עליה מיידית. לאחר זמן לא רב הגיעונו שמועות על אישורים קרובים לעליה. המתח גבר. כל השאלות שנסרו בחלל — היו על האישורים לעליה: מי, מתי, וכמה? הגיעו חברי מרכז "החלוץ" קיימנו דיונים ממושכים. בסוף סוכם: בהתחשב עם הצורך בעליה קרובה יעלו מקיבוצנו בשידול זה 60—70 חברים. 3 חדשים בקיבוץ ההכשרה יהיה וותק המינימום לאישור, נוסף ליתר הקריטריונים: יחס לעבודה, לחברה, עברית ועוד.

באוקטובר — נובמבר התפזרו החברים שאושרו להכין את סידורי העליה. לאחר זמן קצר קיבלנו החלטה מהמרכז שלרשותנו לא יעמוד אף סרטיפיקט אחד לחברות (הסרטיפיקטים הבהירים נמסרו לחברות מהמחזור הקודם). כמזכיר הקיבוץ הובהלתי להתייעצות בווארשה. שם פגשתי את דניאל לוי — מזכיר קלוסובה. לאחר בירורים רבים סוכם: בשום אופן לא נסכים לעליית החברים בלי חברות. הדרך היחידה היתה עליה זוגית, שבאמצעותה נכפיל את מספר העולים. גם עד אז היתה מקובלת דרך זו, אבל לא בממדים כאלה. נרתמנו, איפוא למבצע זיווגים. היות והחברים כבר היו בבית הוריהם היתה מלאכה זו מסובכת מאוד. הסברנו במכתבים ובטלפונים, כי בלי זה לא תהיה עליה. הדבר נתקל בקושי בחלק מן החברים שחששו "לניצול לרעה" ובחלק אחר — מנימוקים טכניים. גם הרבנים — יש שהקלו ויש שהחמירו בכך.

באין ברירה הודענו לחברים בזה הלשון: חבר פלוני נפגש עם חברה פלונית, במקום אלמוני, מקיימים חתונה פיקטיבית, ועושים דרכון משותף. הדבר התחיל לפעול, אף כי לא במאה אחוז. קל יותר היה לחברים בסארני. 6 זוגות היינו. לאחר הכנה מסוימת, חיתן אותנו רב מקומי, שבמקרה היה גם ה"רב מטעם". זוג אחר זוג, הוכנסנו מתחת לחופה. ולאחר טכס דתי מלא, יצאנו לאחר שעתיים עם תעודות הנישואין בידינו.

בחדש מארס 1930 עלתה קבוצה בת 30 חברים משחריה ובס"ה עלו מן המחזור שלנו כ-60 חברים.

קבוצת העולים שלנו כוונה ע"י מזכירות הקיבוץ המאוחד לפלוגת "הכובש" בכפר-סבא, שבה נמצאה כבר קבוצת חברים משחריה. המקום נדע כמוקד ארצי למאבק על עבודה עברית ועבודה מאורגנת. קיבוץ "הכובש" נטל חלק חשוב ואולי מכריע, במאבק זה.

נחזור לשחריה. קיבוץ שחריה ידע פילוג כבר בראשית דרכו בארץ.

קבוצה אחת מרכזית בשם שחריה א' בראשות מנחם פונדיק וגרינברג ז"ל ממייסדי שחריה ומראשוני עוליה, תבעו אי-הזדהות עם אף אחת ממסגרות התנועה הקיבוצית, כל עוד התנועה הקיבוצית — הקיבוץ המאוחד וחבר הקבוצות, אינם מאוחדים. בנוסף לזה רצו להקים גוף חדש ולא להצטרף לגוף קיים.

קבוצה שניה, שחריה ב', עם זלמן אלפרוביץ ז"ל הודה עם דרך הקיבוץ המאוחד וקיבלו את הכרעותיו.

שחריה א' ניסתה דרכה בכמה מקומות ובסוף הלכה למגדל בגליל ושם התפרקה מחוסר רזרבה ומחוסר גוף מדריך ומכוון. חלק מחברי קבוצה זו הצטרף לגבעת-חיים, היתר התפזרו.

העליה ברובה הלכה בדרך הקיבוץ המאוחד. ראשוניה התרכזו ב"הכובש" כפר-סבא — היא רמת-הכובש, ולאחר מכן בישובים אחרים של הקיבוץ המאוחד.

ראוי לציון ליקוי יסודי אחד בדרכה של שחריה, שיש להצטער עליו. בין גל עליה אחד למישנהו נוצר נתק. לא היתה כל המשכיות. כל גל לעצמו, ללא גרעין הדרכה וללא קשרים עם הנשאים בהכשרה. ללא ספק, פגע הדבר בכוחו של הקיבוץ.

בסיכומו של דבר, יש לציין: קיבוץ שחריה, בגילגוליו הראשונים — קאיאנקה, נו'ץ, איבאצביץ, ולאחר מכן באראנוביץ על פלוגותיה הרבות ומאות חת חבריה — היה קיבוץ נושא ערכים חלוציים וקיבוציים. רבים מחבריו מגשימים ברחבי הארץ ורבים מחבריו גם בין בוני ישובים קיבוציים חדשים. כולם ללא ספק נושאים עימם את זכרון הימים ההם בהרגשת סיפוק ושליחות עד היום הזה.

רמת-הכובש, יולי 1980

זהבה זמיר: במבט לאחור

חמישים שנה עברו מאז באנו ארצה, בעליה החמישית, קבוצה גדולה של הכשרת שחריה.

צעירים, צעירים מדי היינו, כשנכנסנו למערבולת של אירועים, אשר נמשכו באינטנסיביות לאורך כל שנות חיינו בארץ.

עתה עם קץ חמישים שנה אנו משקיפים אחורה אל האתמול הרחוק: נזכרים, נזכרים ומוזכרים את פרק החיים בהכשרה לפני עלייתנו לארץ.

בזמננו עליה היא מלת-חול רגילה, כהרבה מילים אחרות מאז, שדהו מרוב שימוש — אך באותם הימים היה המושג עליה בעל משמעות עמוקה.

היה במלה זו משהו מרומם את הרוח ומעניק השראה.

בכדי לעלות לארץ צריך "לעבור" הכשרה, להיות מתאים וראוי. ההכשרה שימשה אז שלב מכין, הכרחי לעליה לארץ. עליה — פירושה גם עליית האדם. לארצות

אחרות נוסעים, מהגרים. לארץ — עולים.

ראיתי אור גדול בהגשמה העצמית בהכשרה. לאור הזה נמשכתי. בתוך הנוער

התוסס ומלא מאויים בעיירה הקטנה פעל בי הרצון העז לצאת מגלות לגאולה, לברוח, ומשכה ארץ-החלומות כפי שנראתה לנו אז בחזוננו. בבית-הספר "תרבות" למדתי את השפה העברית, ממנו קיבלתי מורשה רעיונית גדולה שהזינה את הנפש. בעצם, בעודני בבית-הספר נשתלה בי וצמחה האהבה הגדולה והכיסופים לארץ-האבות. עם הכניסה ל"החלוץ-הצעיר" נוספו עוד רעיונות ערכיים למורשת בית-הספר. כגון: צדק, שוויון חברתי, ובעיקר ערך העבודה. את ארץ-ישראל צריך לבנות, אין להסתפק בכיסופים גרידא אליה, הארץ תיבנה בעבודה פיזית, בידינו ממש.

הרעיונות החדשים גברו על השאיפה להמשיך בלימודים. יש לצאת להכשרה להכשיר את הגוף ואת הידיים, שלא היו רגילים כלל לעבודה פיזית קשה. לעזוב בית-הורים ואני טרם עומדת ברשות עצמי, ולצאת להכשרה לא היה פשוט כל כך. הרי זו מהפכה ממש. ההורים מתנגדים בכל תוקף, מתחיל איפוא מאבק עם ההורים, מרד. ע"י עיירתנו, באחד הכפרים, התמקם קיבוץ הכשרה. מפעם לפעם היו החלוצים באים לעיירה שלנו. קינאתי בהם ואילו ההורים ואנשי-העיירה ראו בהם צעירים, שיצאו לתרבות רעה. בחורים ובחורות שגרים יחד, ודאי אוכלים טריפה, ועוד דברים פסולים.

היציאה שלי להכשרה היתה דראמאטית מאוד כיציאתם של רבים אחרים. ההכנות להכשרה התמשכו על פני זמן רב. חשבתי לברוח, לצאת ללא ידיעת ההורים. הכינותי לי צרור בגדים והסתרתי אותו. אמי, שחשדה בי, מצאה את הצרור, ואז נדד הצרור מפעם לפעם למחבוא אחר, עד שלבסוף יצאתי. נסעתי לאיבאצביץ' הרחוקה ולא לקלוסובה הקרובה, בכדי להתרחק ככל האפשר מעיירתנו ומהבית. בהכשרה קיבלוני ב"ברוך הבא". השאלה הראשונה ששאלוני היתה: "האם יש במקום מגורך נהר"? ענית בתום לב, שאכן יש. אז החלו להתל בי: "אז למה לא זרקת את עצמך לנהר בטרם שבאת לכאן"? זהו רק משפט אחד מן ה"לכסיקון" העשיר שנוצר בהכשרה.

בבית הקיבוץ היו שני חדרי מגורים. האחד לחברות והאחר לחברים. בחדרים — מיטות צרות סמוכות זו לזו עד כדי מעבר צר ביניהן, מיטה לשניים או לשלושה. היו ישנים קאנט, משמע — על הצד.

תנאים הגייניים גרועים מאוד. כמעט הכל היו חולים ב"מחלת-מצרים", היא מחלת-העור. האוכל היה גרוע ללא טעם וללא צורה, חולק בקעריות כמו בצבא. מאכל התאוה היה בצל מטוגן בשמן. היו ימים של רעב ממש. כולנו עבדנו במינסרה, הבחורים לרוב ע"י המשור (הגאטור) והבחורות בפינוי הנסורת שהצטברה. צריך היה למלא ארגזים בנסורת ולהעבירם די רחוק לערימת הנסורת. את הארגז שמילאו ודחסו "השיקסעס" היינו נושאות בשתיים, אחזות במוטות שהיו צמודים לארגז, וכך במשך 8 שעות, הלך ושוב, למלא ולרוקן נסורת. היתה זו עבודת-פרך ממש לבחורות, אשר לא הורגלו לעבודה מסוג זה.

הבחורים שלנו, שעבדו ליד המשור, הצליחו להתחרות בנקל עם "השקצים". חסונים, זקופים וגאים היו, והסתגלו מהר לקצב המכונה. אינני זוכרת כלל פעולה תרבותית בקיבוץ. במשך 3 חדשי-ההכשרה שלי לא קראתי

עתון ולא ספר. לא התמרמרו ולא התייסרו, קיבלנו את הכל באופן טבעי, שכך צריך להיות. כאילו ככל שגרוע יותר, טוב יותר. היינו דבקים באידיאלים שלנו. נראינו בעיני עצמנו כאותם היהודים האדוקים שיוצאים "לערוך גלות", ישנים על אבן ולא על כר, מתייסרים, וכך מיטהרים ומתחשלים. כך הכשרנו את עצמנו לקראת עליה לארץ.

היתה התלהבות, היתה אמונה גדולה, היו נעורים, היתה אידיאה שנתנה טעם לחיים. למען כל אלה כדאי לסבול, כדאי לחיות, ואפילו למות. ראינו את עצמנו כמשתתפים במהפכה גדולה בעם ישראל. אשרינו שזכינו לחיות בתקופה הזאת.

רמת הכובש, יולי 1980

לוי ביקובסקי: פרקי הכשרה ועליה

סחיו 1928.

ביום סחיו לאחר החגים עם ערב הגעתי לקיבוץ שחריה באיבאצביץ', להכשרה. איבאצביץ' עיירה קטנה היא: קומץ בתים חדשים בקירבת תחנת הרכבת בקו מסילת הברזל באראנוביץ'-בריסק. יערות של מאות ק"מ שאת עצייהם הכרותים מעבדים במינסרות של איבאצביץ'. הפועלים העובדים ביערות ובמינסרות הם מן הכפרים שבסביבה, גרים בבקתות בודדות מרוחקות זו מזו, וליד כל אחת מהן חלקות אדמה קטנות, מעין משקי עזר, להספקה עצמית.

היהודים, כ־30 משפחות — מוצאם מהעיירות שבסביבה שאת בתייהם בנו בקרבת תחנת הרכבת. בחלקם — מנהלים, משגיחים, מנהלי חשבונות וכו' — במינסרות. ובחלקם — בעלי חנויות ואנשי שרותים אחרים (מאפיה, מלון, בעלי מלאכה). זכות כריתת היערות והמינסרות — בידי יהודים. פועלי המינסרות המבוגרים — יש להם, "היסטוריה" וגם "יחוס". רובם ככולם השתתפו במלחמת העולם הראשונה ולאחריה בכנופיות של באלאחוביץ' ואחרות והיו בין פורעי הפרעות ביהודים. בזו ורצחו בעיירות שבסביבה, רובם, כביכול, באפטיסטים אנשים שקטים, עובדי כפיים, כל השבוע עמלים, ובימי ראשון מתאספים באחד הבתים, קוראים בתנ"ך, ממלמלים פרקי תהלים ותפילות, אין להם לא כנסיה, לא טכסים דתיים, לא צלבים, פסלים ותמונות קדושות, לא קישוטים אחרים, גם לא כמרים.

הרכבת עוצרת בתחנת איבאצביץ', יורד הקונדוקטור (גוי כמובן) ומכריז "סטאציה מיקען" פירושו של דבר — היום אפשר לנסוע לבריסק ללא כרטיס, בתשלום סמלי כלשהו, ואם מזדמן למקום המפקח או מבקר ברכבת או ההכרזה היא פשוטה כמשמעה: "סטאציה איבאצביץ'".

בחצר המינסרה בביתן בנוי קורות עץ שוכנים משרדי המינסרה, ומאלה נתרם חדר אחד, לא מטיח, לקיבוץ. בחדר זה, השתכנו כ־15 בנים ובנות צעירים בני 17—18 והם — "הקיבוץ".

מול הכניסה, בקצהו של החדר הזדקרו כיריים של לבנים, שעליו בערה אש תמיד מתחת לסירים, מחבתות וכדומה. בסמוך לו — מעין אצטבה (נארע בלע"ז) מלוחות-עץ, רפודה קש, מגובבת ערימת שמיכות, כריות, ומעילי חורף. כאן — חדר השינה של 6—7 הבנות שבקיבוץ. סמוך לכניסה שני ארונות עץ בצבע שונה המשמשים — האחד כמזווה, שבו מאוחסנים הלחם ומצרכים אחרים, והאחר — כמחסן הבגדים. לאחר העבודה מקרבים את שני הארונות לכיריים, מסדרים אותם בצורת האות ד', והרי לנו חדר רחצה בשביל הבנות, שבו הן מתרחצות בגיגית גדולה מלאה עם מים חמים, מחליפות בגדים ומכאן — הופ ישר על האצטבה למנוחה ולשינה.

באמצעו של החדר שולחן ארוך ולצידו שני ספסלי-עץ ארוכים. זהו "חדר-האוכל", המשמש גם אולם לאסיפות, לשיחות, לשירה בציבור וכו'. בשעות הערב המאוחרות מזיזים את הארונות, השולחן והספסלים אל הקיר והחדר על רצפתו הפנויה הופך (בקסמים) לחדר-שינה של החברים כשהם שוכבים על גבי מצעי קש, שמיכות ומעילים צבאיים. כך רובצים החברים על הרצפה שפופים וצפופים. בלילה, כאילו מאומנים לכך, מתהפכים כולם בבת-אחת מצד לצד, וממשיכים לישון. במשך הזמן, כאשר באו עוד חברים לקיבוץ, שכרנו חדר נוסף באחד הבתים הקרובים, אשר שימש כחדר-שינה לחברים, ואילו החדר במינסרה המשיך בתיפקודו הקודם ביום ובלילה. כעבור זמן הגיעו אלינו כ-15 חברים-ות מאחד מקיבוצי ההכשרה בסביבה — קיבוץ קיצי היה, ללא עבודה בחורף ונאלצו לעזוב את המקום, אחדים מאלה היו נגועים בגרדת שנדבקנו ממנה. הגרדת מחלה קשה היא, לא נעימה. אך בעזרת תרופה יעילה — מרחצאות אדים חמים — התגברנו עליה. מרחץ-אדים זה — מהו? בחצרו של כל איכר, בסמוך לביקתת מגוריו, היתה מצויה ביקתה זעירה אטומה ללא חלונות. ובה — תנור לבנים, שבכניסו אבנים גדולות לווהטות מעל אש גדולה שבתנור. שפיכת מים על האבנים הלוהטות מעלה אדים לוהטות — שממלאים את כל הביקתה. ערום משתרע אחת על איצטבת-עץ ומזיע כהלכה, זיעה זו — היא שמרפאה, מטהרת. לימים פיתחנו מין ספורט שכזה: מביקתת ההזעה, בעירום מלא, קופצים החוצה ומתגלגלים בשלג, ושוב לביקתת ההזעה וחזר חלילה — ספורט בריא מאוד, מומלץ.

חורף 1928/9

קשה היה חורף זה שלא כרגיל, קור של 35° צלסיוס מתחת לאפס, שלג רב, סופות וסערות ברחבי פולין. הרבה אזניים ואפים קפאו בחורף זה, העבודה ביערות פסקה, הדרכים משובשות, המינסרות שובתות, העבודה היחידה היתה בהעמסת קרנונות רכבת בעצי הסקה — עבודה קשה, העצים מכוסים שלג רב (יותר ממטר), ואנו לא מצוידים בלבוש ובנעליים מתאימות לעבודה קשה, בתנאים קשים אלו.

בחדר — 5×5 גדולו, שרועים על האיצטבאות כ-30 בחורים בריאים, האוויר דחוס, נדחף זיעה, מסריח. החברה מתלוצצים: "גרזן, כי יוטל בחלל יישאר תלוי ועומד". מעטים קמים עם בוקר ויוצאים לעבודה, רובם נשארים סרוחים על האיצטבה, בכל שעות היום. אין בגדים חמים, אין מגפיים לנעול, וכשלא עובדים אין הכנסות, והכלכלה דלה, האוכל דל ובצמצום, עיקרו לחם מטובל בשמן ולפעמים

בשומן כל שהוא, דייסת גריסים ותו לו. לכבוד שבת — התקינו החברות מאכל מיוחד — "מאכל מלכים": דג מלוח מתובל בבצל, כדברי השיר (שיר חסידי ידוע ביידיש): אוי, דגים, דגים, ביי אונז דלפונים, בי אונז — דגים, דגים — איז אווידל פון א'הערינג". (אצלנו הקבצנים — דגים הם זנב של דג מלוח).

על הכל כיפרו השעות המרובות של שירה בציבור, שירה בצוותא, שירי חול ושבת, שירי חלוצים ופועלים, בעברית, ביידיש ובשפות אחרות. לחנים של חסידים מהצרות האדמו"רים השונים שהובאו ע"י החברים מכל רחבי פולין, לחנים של ערגה, כיסופים, געגועים, עצבות, אמונה, תקווה ושמחה רבה, כגון: "אתה אחד ושמן אחד", "דיד נפש אב הרחמן" וכמובן, שירים חלוציים, מהם, חדשים לגמרי כמו "פון קלוסובה ביו שחריה, אוי וואס הערן מיר אייך וגו' — וישנים כמו: "אויפן פריפיצ'אק" וכדומה...

אך החורף הגיע לקיצו ואביב בא. ביערות ובמנסרה הודשה העבודה נוספו ובאו חברים רבים — הפכנו "פתאום" לקיבוץ גדול.

במינסרה עבדנו בשלושה סוגי עבודה: הגשת בולי עץ למכונת המשורים (גאטור בלע"ז); קבלת הלוחות המנוסרים מהמכונה וסידורם וסיווגם בסווארים; הרחקת הנסורת שליד מכונות הנסירה. את הגשת בולי העץ עשינו יחד עם ה"שקצים" — בני האיכרים. חביבה היתה עבודה זו עלינו, למדנו לאמוד את מספר בולי העץ הדרושים למשמרת עבודה. היינו מספיקים למלא את המינסרה תוך 4—5 שעות, ויתר הזמן היינו מבלים בשיחה ובנמנום וכדומה. בהעברת הנסורת, שנחשבה משום מה לעבודה קלה, עבדו החברות יחד עם שקסות, בנות האיכרים. אלו היו אוספות את הנסורת לתוך תיבת עץ בעלת שני מוטות ששימשו כידיות, ושתי בנות מלפנים ומאחור היו נושאות אותה אל הר הנסורת שהצטבר באחת הפינות בחצר. באחד הימים התאוננו החברות שלנו, כי משום מה כבדות מדי תיבות הנסורת, בדקנו וגילינו כי השקסות, בעצה אחת עם השקצים, היו מצניעים בולי עץ, לחים וכבדים מתחת לנסורת, כאשר נתגלה הדבר — התנצלו וחדלו מזה.

רבים בתקופה זו התחילו לבוא לקיבוץ, להכשרה. יום אחד בא אחד כזה גבוה, רזה, עיניים לוהטות, בלונדי, שתי פיאות בלונדיניות מסתלסלות, חתימת נקן, לבוש קפוטה שחורה ארוכה, שציציות "הארבע-כנפות" מציצות ממנה, כובע חסידי, נוסח חסידי פולין, לראשו. שמו יצחק והוא בחור ישיבה. ישר מהישיבה בה למד, ברח ובא אלינו — ללא אישור ממרכז "החלוצ" — להכשרה לעבודה ולעליה. בחור זה השיל מעליו את כל סימני הישיבה החיצוניים ומהר הסתגל לאורח חיינו, והיה כאחד מאתנו. הסתכנו הדברים ולא זכה לעלות ארצה.

העולמים

מ. חבר מרכז "החלוצ" בא פעם לביקור. בערב עמד להרצות באסיפה כללית. להפתעתנו, אורחנו ביקש כי נסדר לו לינה במלון אשר בעיירה. רמזנו לו, כי הדבר לא יתקבל על דעת החברים, ואם אמנם ינהג כך ייתכן שהחבר'ה ישבשו את הופעתו באסיפה. המבקר הנכבד הבין את "הרמז" ונשאר ללון אתנו, בחדר השינה הכללי.

בלילה התעוררנו בבהלה לקולן של צעקות וזעקות. מתברר כי "ליצינים" סידרו לח' המרכז הזה נסיעה ב"אופניים". "מעשה אופניים" זה — מהו? דוחפים פיסות ניר בין אצבעות רגליו של הישן, ומדליקים אותן, כאשר האש נוגעת באצבעותיו מתחיל הישן מניע רגליו כרוכב על אופניים. אין הדבר מגיע, חלילה, לפגיעה של ממש, שכן החברה ממהרים לכבות את האש... ועוד מעשה ליצינים היה מקובל: כאשר הכל שקועים בשינה עמוקה היו עוברים "הליצינים" ממטה למיטה ומורחים את פניהם של הישנים במשחת נעליים צבעונית, ובבוקר לעתים לא הכיר איש לא את עצמו ולא את רעהו, ורב הצחוק.

ועידת "החלוץ" בווארשה

בינואר 1929 התכנסה בווארשה ועידת "החלוץ" בפולין. היתה זו ועידה, לאחר 3 שנים של ירידה גדולה מהארץ ללא עליה, חוסר עבודה בארץ, ובקיבוצי ההכשרה בפולין ישבו מאות חברים למעלה משנתיים מחכים לעליה שאיננה. ההסתדרות הציונית חסרת אונים, פניות מרכז "החלוץ" לעליה, לפריצת שערים היו לשוא. בסניפי "החלוץ" ובקיבוצי הכשרה ציפו לוועידה זו במתיחות רבה. קיבוצנו באיבאצביץ' בחר ב-3 צירים לוועידה — שני חברים (אני אחד מהם) וחברה. יצאתי לוועידה לבוש (לכך דאגו החברות במחסן הבגדים) לפי "מיטב האופנה" המקובלת: חולצה כחולה בעלת צווארון זקוף, סגור, רקום חוטים אדומים, ופתיל אודם (חולצה רוסית — בסלנג), מעיל עור קצר ומגפיים. לפנות ערב עצרה הרכבת בבריסק — תחנת מעבר לרכבת לווארשה שתגיע רק בעוד כ-3 שעות. יצאתי אפוא את התחנה לבקר בעיר. וכך אני מהלך להנאתי ברחובותיה של בריסק — רחובות ישרים, ארוכים מרוצפים לבני-אבן אדומה, הבתים בני 2—3 קומות בנויים לבנים אדומות — חד-גוניות, התנועה מעטה — לתמהוני, לא נתקלתי בדרכי בדמותו של יהודי, אין את מי לשאול דבר. בין העוברים והשבים רבים החיילים. בריסק עיר מבצר היא בפולין דאז, חיל מצב גדול מצוי בה. לתומי נקלעתי בטוילי דווקא לעבר הקסרקטינים ומוסדות צבאיים אחרים, ופרברי פועלים. כך מטייל אני, מסתכל ימינה, שמאלה, והנה לקראתי שני שוטרים עוצרים אותי, מניחים ידם על כתפי בקריאה "בוא אתנו". הביאוני לתחנת משטרה, טרם יודע אני על מה ולמה. בשעת לילה מאוחרת לקחוני לחקירה. שניים היו החוקרים, האחד מכון אקדחו לראשי או לחזי, והאחד חוקר: מי אתה? מניין אתה? ואני עונה ומספר דברים כהווייתם: נוסע אני לווארשה, ציוני אני, וברצוני לנסוע לפלשתינה, והם באחת: קומוניסט אתה, לרגל באת, וכי מה היו מעשיך בסביבת הקסרקטינים, גם לבושך מעיד, שבולשביק אתה, חולצה רוסית, פתיל אדום, והיום הוא יום השנה למותו של לנין (למען האמת — לא ידעתי זאת). מוטב לך כי תגיד את האמת ולא... שעה ארוכה חקרנו, לפנות בוקר שחררוני. חזרתי לתחנה וחכיתי לרכבת היוצאת לווארשה. הוועידה בעיצומה, צירים ואורחים מכל רחבי פולין. — בין הבאים לוועידה — ותיקי ההכשרה של שחריה מחוות קאיאנקה ומקומות הכשרה אחרים. כל אלה — ידועים כחברי קבוצת שחריה א'. זמן רב מחכים הם לעליה, והנה עולים הם לדוכן ובפיהם זעקה: הבו עליה! בכל הדרכים ובכל התנאים, לפרוץ השערים ולעלות...

באחד מימי הוועידה, עזבה את האולם קבוצת חברי שחריה ואליהם הצטרפו רבים מצירי הוועידה ופניהם להפגנה למשרד הארץ-ישראלי (המוסד שטיפל בעליה בימים ההם מטעם ההס' הציונית), פרצו למשרדים, שברו רהיטים, דלתות, ובפיהם זעקה אחת: לפרוץ שערים. הבו עליה!

כעבור זמן קצר נתקבל מספר סרטיפיקטים, ותיקי שחריה היו מראשוני הפורצים של השערים הנעולים. היה הדבר בפברואר-מארס 1929. כך נפתחה תקופת העליה, זו שנקראה המישית, שנמשכה מ-1929 עד 1939. העולים נתקבלו בארץ בשמחה רבה, במיוחד שמחו הקיבוצים שאליהם הגיעו חלק מן העולים. אחדים מאלה הגיעו גם לקיבוץ "הכובש" בכפר-סבא (לימים רמת-הכובש), ערכו להם נשפים וקבלות פנים. המשבר בארץ חלף, תקופה חדשה החלה — תקופה של בנין, התעצמות ועליה גדולה.

"השומר הלאומי"

ממרכז "החלוץ" בא פעם חבר לביקור ואתו הציעה לקבל להכשרה קבוצת חברים כ-12 במספר, של "השומר-הלאומי", מווארשה. "השומר הלאומי" היה הסתדרות נוער ציונית-כללית. דרישתם מן הקיבוץ היתה — אוטונומיה תרבותית-חברתית; לא ירדנו לכוונתם זו והתנגדנו. מסכימים אנו לקבלם אך ללא תנאים. על אף התנגדותינו החליט מרכז "החלוץ" בחיוב וכך הגיעה הקבוצה אלינו. היו אלה בני וארשה הבירה, תלמידי גימנסיה, אחדים מהם סטודנטים בראשית לימודיהם, אשר החליטו להפסיק לימודיהם, להיות חלוצים, לצאת להכשרה ולעלות לארץ ישראל.

לפי המוסכם שוכנה הקבוצה בנפרד. מדי בוקר היו מתקבצים, מניפים על ראש התורן את דגל כחול-לבן (לא הכירו בדגל אדום). מצדיעים למפקדם הח' שמואל ולסגנו שהוא דוד טאבאצ'ניק, שרים "התקוה" ומתפורים. בערבים היו עוסקים בפעולות תרבות שונות — הכל בנפרד. בענייני עבודה נתונים היו לסידור העבודה הכללי, כמו כן היו אוכלים בחדר האוכל הכללי, גם מחסן הבגדים היה משותף, וכמובן הקופה (הכספים) משותפת, כללית. לא ארכו הימים, והם התבוללו בתוכנו כליל. כעבור זמן קצר אושרו לעליה. בארץ הצטרפו להסתדרות הכללית ולמפלגות אחדים מילאו תפקידים שונים, והיו פעילים בארץ. מפקדם היה מזכיר ההסתדרות בבתיים; דוד ט. היה פעיל בפועלי ציון שמאל ולימים — סגן ראש עיריית פתח-תקה.

חג-הפסח. לקראת חג הפסח — משהו זע בלבבות: פשוט געגועים לבית אבא-אמא. ולמרכה המהומה — ירד עלינו מבול של טלגרמות ומכתבים ובכולם "געוואלד", תחנונים לבן ולבת לבוא הביתה לחג הפסח שכן... אבא חולה, אמא חולה וכדומה. התכנסנו, איפוא, לאסיפה אחת ושניה, הוויכוחים מתלהטים ונשמעת ברמה הדעה: אנו קיבוץ-הכשרה קבוע גם לימי חג ומועד; הרי מכשירים אנו עצמנו לעזוב את פולין ואת בית-אבא לחמיד ולעלות בקרוב לא"י; אין להתפור וכו' וכו'. ואמנם הוחלט — אין עוזבים, לא נוסעים הביתה — ל"סדר". עורכים אנו את ה"סדר" בקיבוץ — כולם יחד. ואכן, ערכנו את הסדר כהלכתו על מצות ומרורים, דגים, בשר ויין, אחדים יצאו לבית-הוריהם ונמצאו מפסידים...

אחד במאי. אנו רואים עצמנו כפרולטרים צעירים, מוכנים ומזומנים לחוג בפעם הראשונה בחיינו את חג הפועלים הבינ-לאומי מתוך סולידאריות עם מעמד הפועלים בעולם כולו — שאנחנו עכשיו חלק ממנו. נשבות מעבודה, נכין ארוחת חג, נתכנס לאסיפה חגיגית וגם נשתתף בהפגנה אם רק תתקיים. והנה: הפתעה — חברי "השומר הלאומי" הודיעו: לא! באלף רבתי, האחד במאי, הם טוענים, אינו חג יהודי-לאומי, אינו חגם, לא ישבתו, ביום זה דווקא יצאו כולם לעבודה, בפרהסיה יחללו את החג, ברצון ייענו לדרישות בעלי המינסרות וכו'. קראנו לאסיפה אחת ושניה. האווירה התחממה, ויכוחים, גם איומים שכנגד, גם דברי פיוס ושידולים הדדיים — לא הועילו. היינו חרדים למצב, היום מתקרב ואין פתרון. שיחק לנו המזל ומן השמים באה הישועה: התברר, שהאחד במאי חל באחרון של פסח. הרוחות נרגעו ואת חג האחד במאי, שחל באחרון של פסח או להיפך, חגגנו במשותף, לשביעות רצונם של שני הצדדים.

שיחה ברכבת

באחד מימי חול-המועד פסח היה עלי להתייצב לפני הוועדה הצבאית הרפואית לשם גיוס לצבא. לשם כך עשיתי כמה ימים בבית הורי, התייצבתי לפני הוועדה ונתקבלתי לצבא פולין — הרי הוכחה לכושר הגופני שלי. בדרכי חזרה לקיבוץ סרתי לביקור בסניפי "החלוץ הצעיר" ו"החלוץ" שבאיבאצביץ'. בשיחה שהתקיימה דיברתי על לבם שיזדרו לצאת להכשרה, ואכן אחדים מהם יצאו באותו קיץ להכשרה, ביניהם הח' פסיה ז"ל (לחוביצקה) שעלתה לארץ והיתה חברה ברמת-הכובש — בכיתה התארחתי. הוריה — שומרי מצוות ומסורת, קיבלוני בסבר פנים. ואגב — לא היה בידי כסף להמשיך בנסיעתי, וסודרה לי עבודה לכמה שעות אצל הצבע המקומי שבתמורתה רכשתי כרטיס רכבת.

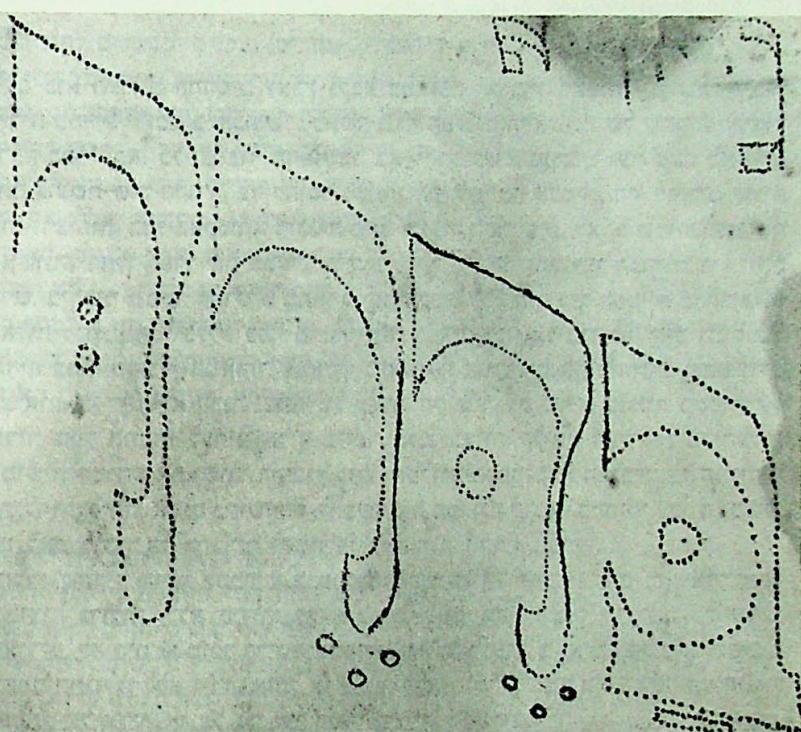
ביום שישי אחרי הצהריים עליתי לרכבת בקו באראנוביץ'-בריסק, שעוצרת באיבאצביץ'. בתא הקרון, שלתוכו נכנסתי, ישב נוסע יחיד, יהודי גבוה בעל הדרת פנים וזקן אפור-שחור, הדור בלבוש הקאפוטה והכיפה שלראשו, עשה רושם של סוחר אמיד. רק זוה הרכבת — היהודי מוציא תרמוס תה חם, עוגיות, מוזג תה, לו ולי ואגב כך פותח בשאלות — מאין ולאן? וכו'. סיפרתי לו — על עירי, על קיבוץ ההכשרה באיבאצביץ' וכו'. נאנח היהודי, ומשיח דאגותיו: הוא מסמורגון, בעיירתו יורדים היהודים לחייו של הרב, שכן בתו ובנו נמצאים בקיבוץ קלוסובה, ובעיירה נפוצו שמועות כי החלוצים בקלוסובה — מחללים שבת בפרהסיה, אוכלי טריפות וכדומה דברים אסורים. האמת הדבר?

הרגעתי את היהודי, בקלוסובה אין כופים חלילה חילול שבת ואכילת טריפות, הדבר נתון להחלטתו ולרצונו של כל חבר — מכיר אני את בנו ובתו של הרב, ולפי מיטב ידיעתי, אין אמת בידיעות הנפוצות עליהם בסמורגון עירם. לדברי — אורו פניו, הרכבת עצרה בבאראנוביץ', היהודי מוזרו לרדת — הוא יעשה שבתו כאן. בטרם נפרדנו — אומר הוא לי, כי גרמתי לו נחת רוח, החייתי ממש את נפשו, הוא בסמורגון יכחיש בתוקף את דברי העלילה. נפרדנו כידידים. בסופם — הבן והבת נתפסו לקומוניזם, לארץ לא הגיעו...

עם בוא העולים החדשים לארץ נקבע במועצת הקיבוץ המאוחד, שחברי קיבוץ שחריה בחו"ל ירוכזו ב"הכובש". כאשר באה הפלוגה הראשונה של שחריה לקיבוץ נדרכה כפר-סבא. כל הציבור מהמושבה בא ל"הכובש" בערבים ועד שעה מאוחרת היתה גועשת שוב ההורה, עד לחוסר נשימה, עד לשכחה עצמית. היו רוקדים שעות רבות ורצופות, בכל האקסטוזה הזכורה מימי העליה השלישית. לאחר שמחת-הפגישה הראשונה, החלו לסדר את הסידורים הפנימיים מחדש. נתעוררו הבדלים בין ותיק לחדש, בין שני גופים. החדשים מתחו ביקורת קשה על ההווי ועל הסטיות ב"הכובש" (שאלות כגון: מחסן כללי, כסף פרטי, יחסי חברים וכו'). דיברו על קיום נבדל של שחריה בתוך הקיבוץ המאוחד. ומאידך גיסא ראו הוותיקים את החדשים שהם זרים למציאות בארץ וללא הבנה נכונה של ענייני הקיבוץ. עם עליית פלוגות נוספות של שחריה הפך הויכוח לעתים חריף ביותר. אכן בעיות קליטת העליה בימי העליה החמישית הטרידו את ישובי הקיבוץ כולו. הפלוגה בכפר-סבא התגברה על הניגודים שנתגלו והצליחה, אמנם בקושי רב, להציע את הפלוגה קדימה בתחומי עבודה ומשק. לאט לאט לוכדו כל החברים והשתלבו באחריות הקולקטיבית.

חברי שחריה הגיעו להכובש בכפר-סבא בשנים 33—1929. הם באו אחד-אחד ובקבוצות גדולות, ללא סידורי קליטה מינימליים ובלי דאגה מוקדמת כל שהיא לסידורים. לא היה אז מוסד קליטה-מרכזי בארץ ולא ועדה מתאימה בקיבוץ. שבועות וחדשים התגוללו ללא דירה, אוהל או צריף, ללא מיטה; ישנים היו באשר ימצאו, על מרפסתו של צריף או על גגו של הבנין היחיד שבמקום.

עוד הידיעה על בוא העולים נמסרת בטלפון למזכירות, והאוטו על מטלטליהם כבר נכנס ובא בשערי המחנה. בכל השנים הללו סער הוויכוח עם קבוצת חברים, מעטים במספר, שהתנגדה לקליטת עליה להכובש. הם נימקו עמדתם בטעמים כלכליים — חוסר עבודה עונתי החוזר ונשנה במושבה כפר-סבא, ובטעמים חברתיים — חוסר סידורי קליטה מינימליים במחנה. אף אירע שקבוצת עולים אחת באה מן האוניה ל"הכובש", ונקלעה הישר לתוך סערת הוויכוח הקשה בחדר האוכל. מבין מאות שבאו ושהו בקיבוץ זמן מה, ניסו רבים להתאקלם, להתערות, אך לא החזיקו מעמד. רק עשרות נשארו, התערו, הקימו משפחות, גידלו בניהם ובנותיהם ובנו את הרמה. דור שלישי לעולי שחריה גדל והולך עתה ברמת הכובש.

הווצא פי"י, פ"חרי"ה פ"ליותא

ה ח ו כ ן : ייכא

- א) רין וחטונ סל, סחרי"ה" עובריהו
- ב) לסצבנו קוולובסקי
- ג) טדכרי חחברים בפגישח הקבוצים
- ד) לאחרי הפגישח ס - י
- ה) לבידור דדכנו סנחם
- ו) ערבים אכוחם
- ז) לשאלוח התכסרה ס - ס
- ח) פזכונה וכפוכי. (אוינפורטציה)
- ט) חחלסוח הטרנו.

מיר יונגע

(צום 10-יאריקן יובילעאום פון החלוץ)

מיר יונגע, מיר די אינגסטע פון דער וועלט,
מיר פשוטע, פשוטסטע אויף דרערד דא,
מיר אומגעריכטע, מיר האבן זיך באוויזן פלוצים,
מיר האבן שטעט פארביטן אויף א פאסטוכער-געצעלט,
און אויף שניידמעסערס צעברעכן מיר די שווערדן —
מיר, חלוצים!

מיר זענען בלאס ווי תורה-בחורים אין די ישיבות,
ווי די נזירים אפגעשיידט פון וויין און ניט געשוירן,
מיט קעפ ווי ביי די לייבן, קעפ צעפלאשעטע און גרזשיוועס,
און איידל ווי די ווייבער האבן האבן אונז געבוירן,
און צארט ווי זיי און חנעוודיק ווי יענע ווייבער,
נאך ליגט דער מאמעס מילך אונז אויף די ליפן,
דער מאמעס גלעט און צערטל אויף די לייבער,
די לייבער דורכזיכטיק און קלאָר — קומט, ציילט די ריפן.

מיר יונגע, מיר די אינגסטע, אן געווער, אן פאנען,
א ליד, א לשון קודשדיקע באגלייט אונז אויף די מארשן,
א ליד א לשון קודשס זינגען דארף מען קאנען,
א לידער, א נביאימשע ווי נביאים אפגעלאכטע,
עם לייכטן אויף די אויגן אונזערע ווי קארשן,
און הימלען גיבן זיך פון דעם אן עפן
מיר גייען... וועגן אפגעצוימטע און פארמאכטע
זענען פאר אונז אפן.

מיר האבן זיך ניט אפגערעדט צו טרעפן
און האבן זיך געטראפן —

אונזער וועג איז כנען —
אן אַלטער ציל!

א ירדן צי א ים —

א חלוץ שפרינגט אריבער.

א חלוץ וויל, וויל, וויל —

און וואָס ער וויל — דאָט טוט ער. און ער האָט ניט מורא,
א חלוץ ווי א לערנער ביי דער תורה —
הונגערט מיט אַפרייד און פרייט זיך מיט אַ פיבער.

א חלוץ זאָנט:
 אומעטום איז פינסטער, אין ארץ ישראל טאָגט!
 א חלוץ זאָנט:
 טרעפסט אַ שטיין אין כנען — שפּאַלט אים!
 א דאָרן — ברעך און מאַך אַ פּלאַקער!
 אַ שטיקל פעלד אַ הפּקרדיק — פּאַראַקער!
 און טרעפסטו אויף אַ באַרג צי אין טאַל
 אַ גאָט אָן אַלטן
 ווי מען האָט געטראָפּן אים אַמאָל —
 זאָג אים דו! דו! דוץ אים!
 — — — — —
 מיר יונגע, מיר, די אינגסטע, מיר חלוצים.

(“פּאָלק און לאַנד”, אַפּריל, 1928)

אַנוּ הַצֵּעִירִים

(לעשור תנועה “החלוץ”)

אַנוּ, הַצֵּעִירִים, הַצֵּעִירִים בְּתַבֵּל אָנוּ,
 הַפְּשוּטִים מִכֹּלם עַלֵי אַדְמוֹת,
 בְּלַחֵי צְפוּיִים לְפִתְעַ הוֹפְעֵנוּ,
 עָרִים הַמְרֵנוּ בְּאַהֲלֵי־רוּעִים
 וְלַחֲרָמְשִׁים בְּתַתְּנוּ הַתְּרַבּוֹת —
 אָנוּ הַחֲלוּצִים!

 חִיּוֹרִים אָנוּ כְּבַחוּרֵי־תוֹרָה בִּישִׁיבוֹת.
 בְּנִזְרִים נְרַחֵק מִיָּזֶן, פֶּרַע שְׁעָרֵנוּ —
 רַעְמָה פְּרוּעָה כְּשֶׁל הָאָרְצוֹת,
 אַךְ עֲנוּגִים אָנוּ בְּאוֹתָן נָשִׁים, אֲמֵהוֹחֵינוּ,
 וְרַךְ וְחַן מִשְׁלֵהֵן שְׁמוֹר עוֹד בְּנוּ,
 חֲלָקֵן עַל שְׁפִחוֹחֵינוּ לַח נִשְׂאָר
 וְלִטָּף אֲהַבָּה שֶׁל אִמָּא עַל בָּשָׂר בְּלָנוּ,

 שְׂצַח הוּא וְשִׁקּוּף, צְלָעוֹת לְסִפּוֹר אֶפְשָׁר.
 אָנוּ הַצֵּעִירִים, בְּלֵא נֶשֶׁק, בְּלֵא דָגָלִים.
 רַק שִׁיר בְּלִשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ נִלְוֶה אֶל מִצְעָדֵינוּ,
 וְלִשִׁיר בְּלִשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ לְדַעַת הֵן צְרִיכִים,
 בְּנִבְיָאִים, אֲשֶׁר הָיוּ לְלַעַג הַבְּרִיּוֹת.

נדלק, קורן האור מתוך עינינו
וכך מצלינו שמים יפתחו
ונצמד... דרכים סגורות וחסומות
לנו פתוחות יהיו;
לא נדברנו, פגישה בינינו לא קבענו,
ונפגשנו, זה את זה מצאנו.

הדרך היא אל כנען —
עד קדמון!

אם זה ירדן או גם —

חלוצי קופץ, צולח —

רוצה הוא ונכון.

אשר ירצה — עושה הוא, פחד לא ידע,

חלוצי, כמו הלומד במחיצת התורה —

עליו הוא ברעב, בקדחתו שמת.

חלוצי אומר:

עלטה ככל, בארץ יום זוהר:

חלוצי אומר:

אכן כי תמצא בכנען — פקענה חישי! —

דרך — שבר נעשה אבוקה!

שדה הפקר — תרוש לזריעה!

ואם תפגש בעמק או בקר

אלה ישיש

כבזמים קדומים, פמספר —

דבר אליו! דבר פקדמונים!

— — — — —

אנו הצעירים, צעירים מפלם חלוצים

יצחק קצנלסון

מיידש: חנה רביד

זלמן אלפרוביץ'

כנף המוות כיסתה על השם זלמן אלפרוביץ'. על הפנים, העיניים, על כל הדמות. כנף חורבן והרס נפרשה על המקום בו פגשתיו לראשונה, לפני 15 שנה לערך. וקשה להעלות בדמיון את תמונת הימים הללו, הנוף ההוא והפנים ההם. כל זה היה ואיננו, חלף ורחק. קיים אך זכר רחוק של ימים עברו, שמור עוד בלב מעט מהחמימות, שנשאה אתה הנפש מ"אז", מתהודים עוד קטעי נעימות שכוחות וחי עוד זכר הדמות על כל רעננות נעוריה, על כל להט בריאותה וכוחה.

הידיעה כי זלמן נפל קרבן למחלה ממאירה, ההכרה כי היה חולה אנוש, כי התהלך חדשים ארוכים נדון למוות וגור דינו האיום חרות בבשרו הצעיר — הכרה זאת, ידיעה זאת, אינן מתמזגות עם הדמות החיה בזכרוני. כל כך חסון וצעיר היה, כל כך יפה. לא ראיתיו בימיו האחרונים, אף בשנים האחרונות לא פגשתיו. ובעיני רוחי עוד חיה קומתו הזקופה וכתפיו החסונות, בלוריתו השחורה והעבותה ושחור עיניו היוקדות, קו הפרופיל הגא והאמיץ וצחוק שניו הצחורות וקצובות. וטובה לעתים ההרגשה כי כזה, אך כזה יוסיף לחיות בדמויני וזכרוני. כסמל צור נעורים לוהט ומעיו, כסמל הנעורים עצמם.

שנת 1926. וארשה עטופת שלגים מפשירים ורוחות טרם־אביב מנשבות. וארשה מגוהצת ומתגנדרת בשלל אורותיה, חיננית ועולזת, צעירה והומה. עכשיו נדמה לי, כי היה בה, בבירה יפה זו, משכרון קיומה וחייה, מעצמת חדותו של עם, מגילום תקוות כמוסות. היתה העיר צעירה ויפה ומזגה מחינה אף על תחנת החלוצים בדרכם. האצילה מאורה, השיבה מנשמת אפה. ואולי גם קרנה מן האור שהאצלו עליה אנחנו מאוצר הזוהר הרב ששפעו ליבותינו, מחדוות נעורינו העוברת על כל גדותיה. לאורך רחובות היהודים ההומים והקולניים פסענו. ברחובות צרים ועמומים אלה, מלאי תנועה מבוהלת, קולניות מרגיזה וצליל יידיש משונה וזר עד מאוד, ידענו חליפות את צרב העלבון הגובל ברחמים ואת עצמת הכאב הקרוב לשנאה. בצעדנו אל עבר ביתנו, הטבענו לאורך מדרכותיהם את גאוות צעדינו הבוטחים, הדגשנו בהדהודם הקצוב את כל עצמת החלטתנו לחיות ולהחיות אחרת. שם, בקצה העיר, בסמטה צדדית, לא רחוק משלוות בית־העלמין פובונוקי הגדול, — המתה כוורת חיינו השוקקת. מכל קצות פולין באנו, חלוצי ישראל, לשקוד על התורה למען חברינו הרבים ולמענו אנו.

כחמישים חבר וחברה זכינו לשבת אז על ספסל הלימודים בסמינריון "החלוק" הראשון בווארשה העיר. מקיני הורים חמים הוצאנו, בחלקנו הגדול אף טעם הכשרה טרם טעמנו. חותם הבית, העיירה חתום עוד בפנינו הצעירים, בנשמותינו הרכות. עוד הרבה מן הישן דבק בשולי בגדינו, דברינו ומחברותינו. וביחוד אנו, הנערות, עוד קורי חלומות הנעורים תלויים על עפעפינו, עוד אוננו צדה את הדי המתהווה מעבר לחוג המציאות, והנפש עדיין מתכווצת, סולדת מהצוותא ההומה, מהחברותא העולזת. אך הלב פועם, השירה כובשת, דברי המרצים נקלטים כזרעים על רגבי הלבבות, לאט לאט, כבהימוג ערפל מול שמש, מסתמנים הקווים, מתגלמת הדמות, נמתח קו השביל. החלום פושט את מחלצות הזוהר, השביל מצפה, הצו ברור, והלב מוכן ודורך.

הוא, זלמן, לא היה זקוק למעבר גדול, להסתמנות קווים איטית, מודרגת. כנשיבת רוח פרצים אוכרהו בהופעותיו בחוכנו. היתה מתעוררת לפעמים איזו תנועת התגוננות אינסטינקטיבית מפני משב הרוח העז והרענן הזה. היתה בו התסיסה הבלתי פוסקת, האש היוקדת בכל מלא הלהבה, הלועגת לכל מחשב, לכל מחשב חשבונות. העיירה סמורגון, ממנה בא, הצטיירה בדמיוני תמיד אחרת מכל יתר הערים והעיירות מהן באו החברים. לפי דמות החברים נצטיירה במוחי איזו תמונה דמיונית משוערת של ערי מוצאם. לה, לסמורגון, ייחדתי איזה מקום מיוחד בין כולן. שמה היה סמל הנעורים התוססים, המהפכנות הצעירה והכובשת. והיתה שגורה בפי כולנו המימרא: "די רעוואלוציאנערע יוגנט פון סמארגאן"...

לי, אשר חזיתי את כל הוד ואימת המהפכה ברוסיה אך בדגלים מתנפנפים ויריות מהדדות, בקברות האחים ובשירת האינטרנאציונל, — היתה כל הופעתו של זלמן, לפנישה ראשונה וקרובה, למגע ראשון של עולם מאוויי ושאיפותי עם הלהט הפורה של דמות החלוץ המהפכן. זו מהפכנות "היום" ללא דחיה ל"מחר", זו העזת נעורים מרחקת ומלהבת, ועמידת השלמות הגאיונה והחפשית.

החלומות הכמוסים על גאולה גדולה ושלמה קרמו עור וגידים של דרך חיים לא רק באור ההלכה שניתנה בשפע מעל במת המרצים; לא רק בדמות החברים מהארץ, שהשפיעו כסמלים מחנכים חיים, ואשר אליהם נשאנו עיניים וכמוהם התפללנו להיות; הגשר שבין קן הבית החם ורוך הילדות לבין סמלי המחר הגדולים — שימשה לי דמות חלוץ מישראל כזלמן. על-ידי דמות זו, הקרובה קרבת גיל ומוצא, הפורקת מתוך שיכרון-חירות גדול את כל מצוות האתמול וחוקיו, שיכרון הפקרות הנעורים השלוכה בחומרה צעירה של אקסוטיות ידועה, של נכונות ויכולת להינוד בבת-שחוק מן הכל למען הדבר האחד — ניתנה במדה מרובה הדחיפה למפנה נפשי וחינוכי גדול. בתקופת התהוות דמותנו הנפשית וההכרתית קשה עלינו הניתוח וההסברה, כיצד ועל-ידי מה חושלה. רק עכשיו, כשזלמן איננו, כשכל זה הפך להיות רחוק מאוד, כשווארשה הצעירה והעולות כובו אורותיה, כשכל פרשת תנועתנו בפולין על תקופותיה וגילויה השונים מופיעה לפני כפרק שנתקטע — יש איזה רצון לנסיון סיכום, לחשבון נפש, וכשאני עושה את חשבוני אני כאחת מן התנועה הגדולה הזאת, כשאני עושה את חשבון הדרך הארוכה שמאחורינו — הריני רואה בה את תחנת הסמינריון כמכרעת ביותר. ובה, בתחנה זו בולטת קומת זלמן הזקופה.

במסע האורים שנשאנו אז בליבותינו — גדולה ובהירה היתה האש שבערה בעיניו, בדרך הוכחתו, בדרכו לשאת את ימי המצוקה והרעב. על עצם היותו כזה, על תפסו בחיי אני מקום זה של דמות מעוררת ומחסנת גם לאחר מרחק שנים — אשא את תודתי בליבי עוד ימים רבים.

ואחר-כך עוד פגישה מקוטעת אחת, ביערות שחריה העבותים. בימי מצוקה קשים לארץ, לתנועה, לכולנו. היתה אז פגישת חברים, ימי עידוד מעלים וטובים. זלמן, בין שורות הקרשים המסודרים של המשוריה, על רקע היערות העבותים הוסיף להיות את אשר היה תמיד: מלא חיים ומרץ, מצהיל כל לב ועין בגאווה על בנים כאלה שצמחו לה לתנועה.

על העליה החלוצית בארץ

(מתוך מכתב)

עיר-חרוד, 1929

מילים אחדות על העליה, שבאה במשך חצי השנה האחרונה. קלוסובה לקייה בעברית, בחוסר האישים המרכזיים שלה. אבל הכוח שמביאים אלה בכל זאת חשוב מאוד. שגיאה היתה, שלא עלה מרשק אחם. עד היום לא עזב אף אחד מהם. זה חשוב. היו עוד הרבה צרות, אבל נוסף למחננו כוח, צעירות, חסיסה וגם שרשים עממיים. השכבה היא כאמת עממית. הבורות גדולה. לו היתה עברית, היה אפשר להתגבר קל יותר. שחריה ב' — גם כן לקייה בעברית. אינני מכיר אותה די. בכל זאת פחות בטחון, אבל יש על מי להישען. אין רצון לפורס. גם קלוסובה, גם שחריה, ישמשו גרעינים מלוכדים ומלכדים. ואם אנו מתחילים כעת מפעלים חשובים בחיפה — וגם בשרון — אזי המשען הוא: קלוסובה ושחריה ב'.

חירות* — הצלחה רבה.

תלחי אינני יודע את הסיבות, אבל חוסר כל הצלחה. עזבו מהם. יעזבו. יחס לעבודה לא טובל. יחס לקיבוץ אינו עמוק, אינו אישי, בלי עברית. בחפיסה חלשה. לא רק אין ליכוד כי אם להיפך — במידת פיזורם יותר תקווה לקליטתם, כי ביחד הכוח הדוחה עולה על הכוח המושך ביניהם. איני יודע לבאר את הסיבות. אבל עליכם לחשוב ולברר לעצמכם ולנו — למען נדע איך לתקן. ביחס אלי. הפעם חאמין, רק טעמי התנועה קבעו. רוצה להשתתף ולהמשיך ב"החלוצין". בכל לבי מעריך ורואה מרכז תנועתנו בפעולה זו. אבל יש בטחון שאסור לי כעת לזוז מעין-חרוד. איני יודע, שנה או שנתיים. אבל כעת בטח — לא. לא עלי קיימת ועומדת עין-חרוד, אבל על כשלוך עין-חרוד — האחריות תפול כעת עלינו — רק עלינו, על אנשי הקיבוץ בתוך עין-חרוד ועל הקיבוץ כולו. אין שום אפשרות של פעולה בשבילי באיזה מקום שהוא, כאשר אני מרגיש אי-בטחון באחריותנו המלאה כעת בעד עין-חרוד. אינני יכול כעת להיות מפני זה מחוץ לעין-חרוד.

— — — לא נוכל להמשיך בלי רורבה וזאת לא באה בלי פעולה.

* קיבוץ עליה מגרמניה, ממייסדי גבעת ברנר.

יצחק טבנקין

"יש להכניס שינוי יסודי בהכשרה..."

מתוך מכתבים

שחריה, איבאצביץ' ינואר, 1930

ההפקרות בחיים הגיעה כאן למדרגה כזו, שהרבה חברים לא יכלו להמצא בגלל זה בקיבוץ. ההלצות וההשתובבויות הזכירו את תעלוליהם של אסירים פליליים בבית הסוהר. אחד היה גונב ("כובש" לפי ביטון) מהשני את חפציו, נעליו וכו'. עכשיו מתנהלת מלחמה נגד תופעות אלו. הקיבוץ מתחיל להסתדר יותר. יש במקום סיכויים טובים להתרחבות העבודה בקיץ, אולם הצלחת העבודה מותנית בזה, אם ימצא לקיבוץ גרעין טוב.

בשיחות, שהיו לי עם החברים, עניתי להם על הרבה שאלות, שנשאלתי על חיי הפועל בארץ ועל הקבוצה. סיפרתי להם על מצב הפועל בעיר, במושבה, במשק החקלאי. דובר על היחסים בינינו לבין הערבים. בשיחה השניה סיפרתי להם בתשובה לשאלותיהם, על חיי המשפחה בקבוצה, על חינוך הילדים, אופן סידור העבודה והמקצועות ולבסוף על עבודת המטבח וסידוריו. כשמספרים לחברים על החיים בארץ, ביחוד בקבוצה, הם מקשיבים לדברים בענין רב. הכול חדש ולא ידוע להם. מתברר לי יותר ויותר, שיש הכרח לרון באופן יסודי במוסדות "החלוץ" על שיטות ההכשרה בגולה.

30.1.1930, שחריה, בלודן,

בבלודן המצב גרוע יותר מאשר בכל הקיבוצים שבהם ביקרתי. החומר האנושי על מדרגת תרבות נמוכה מאוד. תנאי הדירה נוראים. אנשים ישנים על התנור, על הרצפה, ישנים ב"תור". ואין כל פלא, שמספר החולים כה גדול. כאן נמצאים אנשים הזקוקים להבראה וריפוי. אנשים בעלי לב חלש וריאות נגועות. חלק גדול אינו יוצא לעבודה. ונשאלת השאלה: איך יעלו אנשים אלה ארצה? היוכלו לעבוד בארץ? ומהצד השני — אחרי שהם חלו בקיבוץ אי אפשר יהיה שלא לאשר אותם לעליה. ומתגברת אצלי הדעה, שיש להכניס שינוי יסודי בעבודת ההכשרה ב"החלוץ". שוחחתי כאן עם החברים על החיים הפנימיים בקבוצה.

4.2.1930, פינסק,

הערב סיפרתי בפני ילדי בית הספר, תלמידי המחלקות ה', ו', ז', על חיי הילדים באי. סיפרתי להם על הילדים בגיל בית הספר בעין-חרוד, על "כפר ילדים", חג האחד במאי וחג הביכורים. בתשע היתה לי שיחה ב"פרייהייט", עניתי על שאלות שונות: איזו שפה נפוצה יותר בארץ, עברית או יידיש? ההבדל בין הקיבוץ הארצי של השומר הצעיר ויתר הקיבוצים. מה גורם לעזיבת החברים את הקבוצה וכו'.

23.2.1930, איבאצביץ',

ביקור בקיבוץ. ישיבה עם המזכירות. קשה להידבר עם החברים. אין הבנה לדרישות של סדר ומשמעת. לדרישות כאלו מחייחסים כאל פגיעה בזכויות הקיבוץ. והמצב רע מאוד. חולים וחלשים. צפיפות בדירות, תנאי קיום בלתי אנושיים. צורת האדם נפסדת בקיבוץ זה. הוי, כמה מתרבים הפקפוקים כשבאים לקיבוץ. יש רשות לרכו כאן אנשים צעירים, שרובם באים בריאים וחזקים ועוברים חולים וחלשים. ובכל זאת בהתחשב עם המצב בסניפים, (למעשה אין הסתדרות ואין תנועה חיה) זהו הדפוס היחיד היוצר ומכשיר חלוצים, המסגרת הארגונית היחידה, הנותנת אפשרות של ארגון וסידור.

8.1.31, תחנת רכבת קובל,

... ביקרתי בקיבוצים והשתחפתי בפגישות חלוצים בכאראנוביץ' ובנסכיו'. אלה היו לי ימים קשים. העניינים כאן יגיעים. צריך להעביר בקיבוצים אישורים לעליה. ובקיבוץ שחריה צריך לבחור 40 איש מבין 250. בקבוץ יאנוב — 4 מבין 40. בקיבוצים יושבים חברים הנמצאים כבר בהכשרה 10—12

חדשים יש גם שנה וחצי ולמעלה מזה. המצב הכלכלי קשה. יש חוסר עבודה, תנאי הקיום אכזריים, והאנשים מחזיקים מעמד ומצפים לאפשרות עלייתם — זו תוחלתם היחידה. והנה באה שעת העליה המקוה ועולה רק אחד משישה, אחד משמונה. עכשיו עיכבה הסוכנות את העליה המצומצמת הזאת. תבינו באיזו אוררה נעשתה פעולת האישורים, ואיזו עצבות שררה. מה שעבר עלי בשבוע ההוא לא אשכח הרבה זמן. פני החברים מביעים כאב ויסורים, וככי עצור של החברות. אלה הם לבטים ויסורים! דווקא בימים אלה חשבתי הרבה על אדוּתִיכֶם. שני ימים ושני לילות רצופים ישבנו במועצת העליה של קיבוץ שחריה. יצאתי משם אחר כך מדולדל, אין אוניס. לשבת נסעתי לבאראנוביץ'.
ואני עובד הרבה בזמן האחרון. אני עובר ממקום למקום. תמיד בניקורים. אני עובד עכשיו מתוך התאמצות מרובה ומרגיש גם עיפות. רוצה אני להספיק יותר. עוד 3 חודשים נשארו לי וצריך לנצל את הזמן, מי ידע אם יבוא אחר במקומי, וצריך להרבות עכשיו בניקורים, להיפגש פנים אל פנים עם חברים. לדרוש ערות ונאמנות, לספר ולהסביר, והמצב לגמרי לא משמח. המשבר הכלכלי מחמיר משבוע לשבוע, אני נדהם למראה העוני והדלות, בערים ובעיירות של הליץ, העיירה מתנוונת. הרס כלכלי גמור. בלי כל הגומה אפשר לומר, שחורבן כזה לא ידעו ישובים יהודיים כבר מאות שנים. ואין שביב של תקווה, אין שום סיכויים לשינוי לטובה. הנוער מחבטל, בעל המלאכה והפועל נדחפים מעמדויהם האחרונות, המסחר נחרב. הפוליטיקה הממשלתית והתפתחות הקואופרציה בכפרים מסייעות עוד להגברת המשבר, לנישול היהודי מעמדותיו...

הרשל פינסקי (גבת)

משוט בדרכים

(מחוך מכתבים)

נובוגרודק 9.12.1930

לקבוצת "החלוץ הצעיר" בסמינריון

למרות רצוני להיות אחכם בקשר יותר תכוף בגין ביקורי אלו, לא עלה בידי עד עכשיו למצוא שעה פניה ותנאים מינימליים למסירת רשמי פגישתי עם הסיניפים. עכשיו עד שיבואו חברי הסיניף, אני משתמש בשעת-כושר וכופה עלי את הכתיבה. אולי זה יפטור אותי מדו"ח בעל פה על הרבה דברים. במשך הזמן הספקתי לבקר 10 נקודות של החלוץ הצעיר, 3 נקודות של שחריה וסיניף חדש של "החלוץ", שהיה קשור אגב אורחא עם ספק אפשרות יסוד סיניף שלנו בהורדיישץ', תחנה אחת מסטולפצי. בסיניפים העיקריים התעככתי עפ"ר רוב יומיים ואת הנקודות הקטנות ביותר ביקרתי גם כאשר היו מחוץ לתכנית הביקורים.

כשם שאין פרצופיהם של בני-אדם דומים זה לזה, כך גם סניפינו הן בהרכבם הכללי, בצירוף החברים הן בחומר המנהלים והן בשאלות המיוחדות שבאותה השעה הסיניף היה מרוכז בהן. הרגשתי גיוון רב, שמקורו לא רק בצירופים אנושיים מיוחדים שבכל קבוצת נוער בכלל, כי אם גם בעיקר בגלל חזיונות של חוסר שיתוף בסגנון, בנסיך ובמגמות. ביחוד בולט הדבר באופי המנהל שלעתים קרובות, נדמה מקרי לגמרי. אני מניח שכולכם בקיאים במצב סניפינו והערותי לא יוגומו, כי אם יחבלו בהבלטת קווים ידועים גרידא במציאות. בגלל זה אתחיל לפי סדר ביקורי:

פרו'אני הסיניף היותר גדול שביקרתי. מונה קרוב ל-130 חבר. סיניף בר-הרגשה עצמית של בר-סמך

דומה למשקלו להשומר הצעיר ובמצב של עליה יתירה כלפיו. ידע למשוך 30 חברים מה"צוקנופוט" ופעלי-ציון שמאל. מורכב מכל הגילים. שתי קבוצות "דרורים" יפות. הסניף מנהל את עבודתו בשמונה קבוצות. חלק ניכר נוער לומד. בעיקר חברות "תרבות" והגמנסיון הפולני. לחברות הלמידות "תרבות" חשיבות רבה בהנהלת העבודה התרבותית והעברית בסניף. מסירות הדגה מתמדת. ידעי עברית בסניף 30%. קיימים קורסים לעברית וגיאוגרפיה של א"י המתנהלים בקביעות על ידן. יוצאי בתי-הספר הפולנים זקוקים למושגים ולהעמקת קשרים עם התנועה גם בדברים אלמנטריים. חבר המנהלים ראוי במידה מרובה, בתנאים של חוסר הדרכה מיוחדת במושבות הגליל הזה, לתפקידו.

השאלות שהציגו לפני היו מכוונות להווי וליסודות הקיבוץ בתחום השוויון, חיי המשפחה, וסיבות העזיבה של הקיבוץ. חבר אחד עמד על הכסף הפרטי הנפוץ בקיבוץ המאוחד. לפי המכתבים ושמועות עד כדי עבודת שעות נוספות לשם סיפוק צרכים אינדיבידואליים. חברה אחת בקבוצת בחורות ע"ש "עין-חרוד" שאלה אותי אם אני מאמין שאדם יכול לחיות כל ימי חייו בקיבוץ ואם אני בעצמי חושב לחיות כל ימי חיי בקיבוץ. יש אי-אמון ואי-בטחון בחיי המשפחה בקיבוץ. בצורה כזו ובכיוון יחס שווה ומושגים דומים לשאלות אלה נפגשתי בקבוצת בחורות לפני שנה בדנציג. בהסתדרות נוער שטרם היתה חלוצית וטרם קשורה עם ה.ו.ב. בגרמניה. באסיפת הנוער הועמדו שאלות הקשורות עם המצב המדיני שהתהווה. שומרת אחת שאלה, אם כדאי בתנאים אלו ללכת להכשרה. חלוץ בוגר אחד, שעזב את "השומר", התחיל לבסס את הרעיון להתאים את התנועה החלוצית לפעולה בגולה, ולכוון את הפעולה התרבותית לשם זה בתקופה של חוסר עליה. היו גם שאלות כמובן על מהות הקיבוץ המאוחד וכו'. על שחריה ופולגותיה: קוברין, איבאצביץ, בלוק-ביטן, בלודן. האטמוספירה לא היתה כל כך טובה. הדאגה לסרטיפיקאטים אצל יחידים היתה קצת בניואנס אולטימטיבי ביחס להישארותם בקיבוץ. הרגשת החברות בפלוגה — קשה. חסר יחס וליכוד חברי. בשיחה היה צורך בכירור המושג האלמנטרי בדבר זכות הפועל העברי לעבודה במשק היהודי בארץ. היו חברים, שראו בכיבוש עבודה ניגוד למצפון הסוציאליסטי, דחיקת רגל וכו'. זה ביחס לאווירה הכללית שהיתה בפלוגה הקטנה בת 10 חברים. יש, כמובן, גם חברים וחברות טובים. ערות ושמחה לא היו מצויות ביותר. אחרת לגמרי הרגשתי את עצמי באיבאצביץ ובלוק-ביטן. למרות חוסר-עבודה מוחלט, וכלכלה מינימלית שבמינימלית היתה בכל מורגשת עירות רעננה וחלוצית לעיני התנועה, והציפייה לעליה וסרטיפיקאטים היתה גם כן חלוצית. אל יהיה הדבר מוזר, שאני מדגיש ציפייה חלוצית לסרטיפיקאטים. ביליתי יום שלם בשיחות עם החברים. למחרת הלכתי עם קבוצת חברים לבלוק-ביטן. גם שם היתה שרויה רעננות. שני השומרים התמוגו יפה. מחשבים את דרך השו"צ למסקנות כלפי עצמם. לחיות בקיבוץ לא שומרי ולא נבדל.

חיים בן אשר

(גבעת ברנר)

משה ברעם: בהתנגדות למוסכמות

האווירה בעיר מכורתי ודולבונוב היתה ציונית. אין בליבי ספק, כי אווירה זו שבה גדלתי עיצבה את דרכי. הגשמת הרעיון הציוני פירושה הקונקרטי היה בשבילי עליה לארץ ישראל.

כשסיימתי את לימודי ברובנה בבית ספר למסחר שכללו גם מקצועות ריאליים כמו הנהלת חשבונות, ראיית חשבון וכדומה, חשתי כי אין עוד להשתהות ויצאתי להכשרה.

בגיל 14 או 15 הצטרפתי לתנועת הנוער "פרייהייט", ("דרור") שהיתה קשורה עם מפלגת פועלי-ציון. לאחר מכן — הצטרפתי גם ל"החלוץ". שני אלה — כיוונו את צעדי להכשרה.

אבי היה יהודי דתי, קרוב ברוחו לתנועת א"י העובדת. הוא ראה בעבודה ערך מוסרי יהודי עליון. הצו "ששח ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך" יקר היה בעיניו כצו "זכור את יום השבת לקדשו". כחסיד חרד העריך את לימוד התורה, היה צנוע בהליכותיו, חי חיי צמצום והסתפקות במועט. ברוח זו חניך את ילדיו. אין ספק כי דרך חייו השפיעה על השקפת עולמי ואורח חיי כל הימים.

אבי השתדל לחנכני לקיום המצוות המעשיות, עם זה — לא הטיל עלי את מרותו יתר על המידה, הוא הבין לרוח הזמן ולא מנע ממני קריאת ספר, ביקור בראינוע או בתיאטרון. על שאיפתי לעלות לא"י הביט בעין יפה. אף על השקפתי הסוציאליסטית לא חלק שכן ראה שרשיה בתורה ובדברי הנביאים. וכך, ב־1928 נטשתי בית הורי ויצאתי להכשרה.

לקיבוץ ההכשרה שלי שחריה באיבצאביץ' הגעתי בראשית החורף. הפגישה הראשונה היממה במקצת שכן לא הייתי מוכן לכמה דברים שבעיני הוותיקים שבהכשרה נראו טבעיים. קודם כל נקרו בי הרהורי ערעור על התפיסה של הקומונה שנראתה לי כפרימיטיבית. לפי הכרת חלק מחברי שחריה אז, אפילו המיטה איננה נחלתו של הפרט. קשה היה לי להשלים שאין לכל אחד מיטה מיוחדת רק לו להניח את גוו לאחר יום עמל. גם הבגדים היו מתחלפים בין החברים ומשום כך נקיונם לא נשמר. המזון בקיבוץ היה דל ולא דווקא מחמת מחסור במצרכים אלא משום זלזול בהכנתו. במהלך העבודה היו הפסקות קצרות למנוחה אך תחת לנוח היתה החבורה כולה יוצאת בריקוד הורה סוער. זה התאים אמנם לנוער אידיאליסטי, אך לא לפועלים המתעדים לעבוד ולבנות את הארץ.

תופעה שכיחה, שלא נחנה לי מנוח, היתה עובדת היפלטותם של חברים רבים לאחר מספר חודשים ממעגל העבודה כשבריאותם לקויה. שאלתי את עצמי: אם העבודה במינסרה היא כה קשה אולי מוטב לעזוב אותה. ברם, בהרהור שני אמרתי לעצמי: אם הגויים מסוגלים לעבוד בה הרי שנוכל לה גם אנחנו. ככלות הכל — ההכשרה נועדה להכשיר אותנו לעליה ולעבודה בארץ — מדוע איפוא, אחרי כמה חודשים בהכשרה, יאבד החבר את כושרו לעבודה?

רוח של התנגדות פעמה בי וגמלה אצלי ההחלטה, אם כי לא בלב קל, לאסור מלחמה כנגד המצב הזה. איתרע מזלי ובמינסרה שלנו פרצה שביתה. פועלים גויים התמרדו והאיגוד שלהם הכריז על שביתה. לאות סולידאריות הצטרפנו לשובתים וגם כדי שלא לפגוע ביחסים בינינו, שהיו מעורערים בלאו הכי. באספה בשאלת ההצטרפות לשביתה התגלגלה השיחה על אורח חייו בהכשרה. לא יכולתי להחשות ונשאתי נאום נלהב. עצם העזתו של "בחור ירוק" לעלות ולפצות פיו מעל הדוכן עוררה השתאות, אולם הדברים שהשמעתי, כנראה נקלטו שכן לאחר דברי קמו ותיקים יותר וחיזקו את טענותי, ואף נבחרתי למזכירות ההכשרה.

הנבחרים למזכירות היו על פי רוב מבין הפעילים הוותיקים בהכשרה. והנה הפעם — הפתעה, הפור נפל עלי. במרץ רב התחלתי את פעילותי הציבורית ובמרוצת הזמן נבחרתי לשמש סדרן עבודה.

התחלנו לפעול בטיפוח הנקיון, בשיפור איכות המזון וגיוונו, בשיפור מצב הלבוש ותנאי הדיור וכו'. אף שכרנו בית מיוחד שעמד בקרבת מקום למגורים. מיטה הוקצתה לשני חברים קבועים. "פרטיות" זו העלתה את הדאגה למיטה, לבגדים וכו'.

באחד הימים הפציר בי אחד מחמשת השותפים במינסרה שאמציא לו, כסדרן עבודה, אדם הבקי בניהול חשבונות, מכיוון שמקצוע זה היה תחום התמחותי בבית הספר, נעניתי לו. תוך עיון בחשבונות בצוותא עם מנהל החשבונות הראשי נתגלה לי כי לזכותנו יתרות נכבדות של אלפי זהובים, ממש מטמון! אנשי המפעל שקודם לכן לא טרחו להעיר תשומת ליבנו לחוב המצטבר שלהם, לא התכחשו ופרעו אותו. תמורת כסף זה רכשנו בסיטונות ובקנה מידה גדול מצרכים רבים, ורווח לנו.

היינו חבורת צעירים בני 17—21 ולעתים נתפסנו למעשי קונדס, שהרבו אולי בדיחות הדעת, אך הדיירו שינה מעיניהם של החברים שעבדו שעות ארוכות ביום. אחד ממעשי הקונדס היה — לתחוב פיטות ניר בין אצבעות רגליו של הישן ולהצית אותן. עם מגע האש היה מתעורר כשהוא מקרקע ברגליו, מעשה קונדס זה כונה בשם: "רוכב האופניים" שהרי תנועת הרגליים דמתה לזו של רוכב האופניים. מעשה ליצנות אחר שנקרא בשם: "תרופה" היה — תחיבת תערובת של מלח ופלפל לפיו הפעור של הישן, שהיה מתעורר בבהלה ובהתעטשות רבה. נאבקנו כנגד מבצעי מעשי קונדס אלה ובמרוצת הזמן דעכו ופסקו כמעט כליל.

תחילה עבדתי ליד מכונת המשור שבמינסרה וברבות הזמן עסקתי בהוצאת לוחות-עץ מתוך המינסרה וטעינתם על הקרונות.

אחת הבעיות שבהם הרבינו להתלבט היתה בעיית החולים ונפגעי העבודה. שהותי בהכשרה נתנה לי הרבה, הסתגלתי לעבודה, רכשתי ערכים של חיי חברה ועמל ולמדתי לחיות בקומנוה. במרוצת הזמן למדתי להעריך את האדם שחי בחברה, בעבודה ורואה בעבודה דרך חיים. תקופת ההכשרה גם חישלה אותי לדעת לקבל הכרעות ולו גם קשות.

מערכת יחסים מיוחדת במינה התפתחה בינינו לבין קבוצת בית"ר שעשו בהכשרה באותו מקום. הגענו לעימות אתה על רקע העבודה בשבת. ומעשה שהיה כך היה: המינסרה פעלה בשבת כביום חול רגיל. אנו עבדנו בשבת לא חס וחלילה מתוך רצון לחללה, אלא משום הכורח והחשש שלא לאבד את מקום עבודתנו אם נסרב לעבוד ביום זה. בינינו לבין הפועלים האחרים ניטש מאבק על כל מקום עבודה. הם ראו בנו נטע זר שבא לנשל אותם מפרנסתם, בני טובים, זעיר-בורגנים שהעבודה עבורם היא מעין ספורט בזמן שהעבודה בשבילם היא צורך הקיום. נסיבות אלה אילצו אותנו לשמור בקנאות על כל מקום עבודה. לא הסכמנו לשמש "גוי של שבת" ולעבוד במקום הבית"רים שסירבו לעבוד ביום זה. הודענו איפוא לבעל המפעל שאם אמנם נחליף את הבית"רים בעבודה בשבת, תישאר העבודה הזו בידינו גם בימות החול. אמנם לידי התנגשות אלימה לא הגיעו הדברים, אך התנגשות מילולית היתה והיתה. אז התגלה אצלי כשרון הפשרה. הצלחתי להפיס את דעת הכל ואפילו את דעתם של בעלי המפעל. היחסים ששררו בינינו לבין אנשי בית"ר נעשו תקינים למרות הוויכוחים העזים שהיו מלווים לעיתים אף רגשי שנאה הדדיים.

ירושלים, יוני 1980

אשר גולדרינג

נולד ב־1910 בעיירה קטנה ע"י בריסק, חינוכו בחדר ובישיבה. גדל בבית חסידי אדוק, ועם זאת מצא נתיבות הצטרף ל"החלוץ" בעיירתו. בשחר נעוריו הגיע להכשרת שחריה באיבאצביץ'. עם חיסולה של איבאצביץ' וייסוד הקיבוץ בבארנוביץ עבר גולדרינג לפלוגה במאלקוביץ', עבד ביערות, במינסרה, בעבודה קשה. למרות גילו הצעיר, היה ראשון לכל עבודה כיבושית, דוגמה לחברים בפלוגה, בעבודה, באחריות. היה נציגו של הקיבוץ כלפי נותני העבודה ובעלי המינסרה. פעיל בחיים החברתיים והתרבותיים בפלוגה.

היה מראשוני כובשי העבודה בפּינסק, ממעצבי הדמות של פלוגה עירונית. עסק בארגון פלוגות חקלאיות עונתיות, פעיל בתנועת ההכשרה, משתתף בכינוסים ומביע את דעתו כשהוא שוקד על עקרונות ההכשרה והקיבוץ. ראה את הפרט בקולקטיב הדאג לרווחתו, לבריאותו ולעלייתו.

ב־1932 עלה ארצה עם חברתו בחיים חנה שמוקלר, ויחד הגיעו ל"הכובש" בכפר סבא, שהיתה לאחר מכן לרמת הכובש. גם בקיבוץ היה פעיל, משתתף בפעולות ההגנה, ער לבעיות ציבוריות-כלליות.

גורל או נסיבות חיים הוציאוהו מהקיבוץ לרעננה. גם במושבה היה פעיל, לוחם לעבודה עברית ולעבודה מאורגנת. מתריע נגד הורדת שכר בזדון ונגד מפירי ארגון. שוקד למניעת חוסר עבודה, מעחד בניית משקי-עזר וכל עבודה קונסטרוקטיבית אחרת למען הפועלים במושבה. ממשיך בפעילות בהגנה, שבה הגיע לעמדה ודרגה. במלחמת העולם השנייה, עם הגיוס לצבא הבריטי, אשר ז"ל, בעל לאשה ואב לשני ילדים, שלפי המקובל אינו חייב גיוס, — מתגייס וקורא אחרים להתנדבות. להתגייסות. הוא דוחה כל מיני הצעות לשרת בשירות עזר וכדומה. הוא מתגייס לחיל-רגלים, ובו הוא ממשיך בפעולה לעזרתם של חברים חיילים בפתרון בעיות אישיות, משפחתיות וכספיות. מן היוזמים לייסוד קופת עזרה הדדית לחיילים, שממנה התפתח "אוצר החייל". מפעילי התרבות והחברה של היחידה הצבאית שלו.

באיטליה, באחד מלילות הפאטרול ב־1945 נפל. ואף מקום קבורתו לא נודע — חייל אלמוני.

אשר — הטוב, המחייך, איש ההומור העדין, הנאמן והמסור, האיתן ברוחו.

אשר — החלוץ, הפועל, החייל, המתנדב בעם — יהי זכרך ברוך.

שמחה רוניק

ינואר 1981

חוה זובאץ'-קאמינסקי: ראשוני שחריה בארץ

השם שחריה היה שם כולל לשלוש פלוגות הכשרה: נו"ץ, דומברובה והמשק קאאיאנקה. החיים בקאאיאנקה, שבו עשיתי במשק שנתיים (1927—1928), היו מאוד אינטנסיביים. היו בירורים רעיוניים בדבר צורות החיים השונות בארץ. ואכן, חברי שחריה התפזרו בארץ בכל צורות ההתישבות העובדת.

עליתי לארץ עם קבוצת החברים הראשונה של הכשרת שחריה, ובמשך שנים היינו בלא הגדרה לצורת התישבות מסוימת. ראינו את עצמנו חלוצים שעיקר תפקידם כיבוש העבודה.

עבודתנו הראשונה היתה בגבעת בוסל בחדרה בעבודת ייבוש וכל מיני עבודות בסביבה: בנימינה, זכרון-יעקב ועוד. משם עברנו ליבנאל לעבודה בחקלאות, שעד בואנו עבדו בה בעיקר ערבים.

מיכנאל עברנו למגדל ועבדנו עבודות שונות במושבה. מטרתנו היתה להתיישב בסביבה בשטח שכיום יושב עליו קיבוץ גינוסר — אף התחלנו כבר בעבודת הכשרת הקרקע, אך אז התחילו אצלנו בירורים רעיוניים שבעקבותיהם הקבוצה התפלגה ל-3 חלקים. חלק נשאר במגדל ואחר כך הצטרף לקבוצת גורדוניה בחולדה. חלק שני היה ממייסדי מושב בית-שערים, וחלק שלישי הצטרף לקיבוץ המאוחד והלך לגבעת-חיים.

גבעת חיים, 1981

שחריה בראשית 1931

(סחך מכתב)

בלודן, ינואר 1931

בלודן

— — — בלודן — פלוגת שחריה. בחדר הקטן לאור העשית המעושנת והמעלה אור קלוש, כשמסביב נשמעת נחרת החברים שנרדמו אחרי יום העבודה — אני כותב את מכתבי. השמשות בחדר שבורות ואין חתיכת הבד השחור המכסה עליהן מספיקה כדי לעצור את הרוח הקרירה החודרת לחדר. דברים הרבה נצטברו בי — על החיים בסמינר, הלימודים וכו', אך לא יכולתי לחשוב עליהם, כי כל מחשבותי היו נתונים לעתיד, לקיבוץ, לעבודתי בו, על התפקידים המוטלים עלי, על המכשולים והקושיים בדרך ההגשמה הקיבוצית ועל ההתאמצות הדרושה כדי להגשים אותם דברים, שקיבלתי במידה מרובה בארבעת חדשי הסמינר.

בתשע וחצי בוקר הגעתי לבלודן. לא ידעתי לאן לפנות והלכתי למינסרה לשאול על החלוצים. בחדר המינהלה של המינסרה נתקבלתי בבטחון אך גם במעין חיוך של לגלוג, הראו לי את הדרך לפלוגה. בדרך פגש בי סוחר ובהרחבת הדעת שאלני מה אני קונה, וכשעניתי לו בשאלה למקום מגוריהם של החלוצים עיקם את חטמו, כנראה, שנוכר בתקופה שלפני המשבר בשעה שארובות מכונות המינסרה העלו עשן, החלוץ אז גדל במספר חבריו, ובכיסו רבו הרווחים. מצאתי סו"ס את בית הקיבוץ, חבר אחד פגש אותי בשמחה, הכניס אותי לדירת הקיבוץ: 2 חדרים קטנים ובאחד מהם הכיריים.

בבלודן כיום נמצאים 5 בחורים ו-4 בחורות; קשה היה לי לתאר לעצמי שהיו קיבוץ... הם גומרים את העבודה אם ישנה, בשעה ארבע אחה"צ, ולאחריה — כל אחד מתבחד בפיתו, שוכבים לישון. המספר הקטן של חברים שבמקום, כנראה, אינו מאפשר יצירת אטמוספירה אינטימית. אינם ידעים עברית ואין שום סימן לעבודה תרבותית כלל, וגם אין מורגש אצל רובם צורך בה. שוחחנו, למה אין דאגה לפעולה תרבותית כלשהי. התחילו להצטדק: עייפות, קשי החיים, בארץ אפשר ללמוד עברית במשך חודשים וכו'. דיברנו על התנאים הקשים, שבהם חיים הפועלים, ואם איש הקיבוץ לא יגלה התאמצות ללמוד נשקפת לו סכנת עמי-ארצות, וכו'... חסר גם האיש, שינהל את העבודה התרבותית.

... כיום נמצאים במקום 9 חברים ו-11 חברות. המצב רוח בדרך כלל — די טוב, למרות המצב הקשה שבחוסר עבודה והדכאון אצל החברים שלא נאשרו לעליה. הרמה התרבותית של רוב החברים נמוכה, דוקא הזקוקים ביותר נוטים פחות להשתלמות תרבותית. כשמונה חברים אינם יודעים עברית. במשך זמן היותם בקיבוץ למדו מעט. המצב בעבודה הוא די קשה. כל שלוש המינסרות שבמקום אינן עובדות. המצב להבא אינו ברור לגמרי. העבודה, שאנחנו עסוקים בה, היא על פי הרוב מקרית. בכל זאת החלטנו להישאר במקום בכל תנאים שהם. איבאצביץ' היתה תמיד אחד ממקומות העבודה החשובים ביותר וישנה תקווה שתחזור להיות כזאת.

בקיץ נמצא כאן גם קיבוץ של בית"ר. נכנסו לעבודה הודות לזה, שבעל מינסרה אחת הוא רביזיוניסט. הם כבר עזבו את המקום.

הפלוגות שלנו כיום הן: 1. בלחך (כנ"ל), 2. הוטה-מיכאלין, 12 חברים וחברות (3 חברות). העבודה היא במינסרה, בחוך יער, רחוקה מתחנה ומעיר, שייכת לבעל אחוזה אחד. המינסרה עצמה אינה עובדת, והעבודה המצויה היא על המגרש. המצב הכלכלי הוא די קשה. אינם יכולים לקבל את המגיע להם בעד העבודה. יש להם דווקא ריווח קטן. מ-9 החברים הנמצאים במקום יוצאים לעבודה יום יום רק 6, כי ליתר אין נעלים. בקרוב תתחיל המינסרה לעבוד ואז ניתן יהיה להגדיל את מספר החברים. 3. בלוק-ביטן. נמצאים בה כ-12 חברים. העבודה היא במינסרה, שגם אינה עובדת. אינני יכול לכתוב לכם במפורט על המצב בפלוגות, העבודה התרבותית וכו' מפני שלא הייתי שם. לשם בירור המצב החלטנו לקרוא לשיבת המזכירות המשותפת, שבה נדון גם על דרכי פעולתנו להבא.

נסעתי למקום-עבודה אחר — דאצ'קי (17 ק"מ מטליכאן) שבה מתחילה המינסרה לעבוד. בעל הבית הבטיח להעסיק 10 אנשים. אם ניכנס ב-10 אנשים נוכל אחר-כך להוסיף אנשים לעבודה. לפני צאתם של חברי מזכירות הקיבוץ להתכונן לעליה נבחרה מזכירות חדשה בהרכב הח' גוליר, גולדרינג, גולמבה. גולדרינג — גובר; מזכירות — אני וגולדרינג. מנהל העבודה — גוליר. התחלנו בעבודה התרבותית, עיבדנו תכנית פעולה, שכוללת: לימוד עברית, שיחות שיטתיות על תנועת הפועלים בא"י, יסודות "החלוץ", שיחות אקטואליות, הקראות וכו'. לפי התכנית יש לנו יום יום שיעור לעברית בהדרכת גוליר. פעם ביומיים שיחה כללית ופעם קריאה משותפת. יתר התכנית מוצאת לפועל על ידי ועד 2 בחורים.

בדרך כלל המצב בקיבוץ הוא משופר. אולי אף פעם לא היה כזה, רוב הערכים עוברים בריקודים מלאי התלהבות. ישנה סביבה חמה וחברית הנוצרת רק בחברה בעלת-מעל ואחריות משותפת ואשר חיה בהכרה את דרכה. מתנהלת עבודה תרבותית שיטתית, שיעורים לעברית, שיחות על מהות "החלוץ" וכו'. באחת מן השיחות על הקיבוץ החלטנו למחוק מחותמת הקיבוץ את המלה "להכשרה". אני שבע רצון מאד, שיצאתי ישר מהסמינר לקיבוץ. הרבה ספקות ופקפוקים, שלא נתנו לי מרגוע קודם, לא נתאמתו. פחדתי מאד, שאחרי ארבעה חדשי הסמינר קשה יהיה להסתגל לסביבה אחרת, שרמתה התרבותית תהיה הרבה יותר נמוכה מסביבת הסמינר, אני יכול להגיד באופן מוחלט, שחשבתי לא נכון. אני מוצא סיפוק בעצם חיי הקיבוץ וחיי פועל — — —

הוטה

לפני שבועיים התקיימה ישיבת המזכירות המשותפת של הקיבוץ, ביררנו את המצב בקיבוץ ואת תכנית פעולתנו להבא. החלטנו על חיפוש מקומות עבודה חדשים, על הידוק הקשרים בין הקיבוץ והפלוגות, על סידור העבודה התרבותית ולימוד עברית, על פעולת הקיבוץ בתוך הסניפים בסביבה. לפי

החלטת המזכירות יצאתי לשבועיים להוטה לשם סידור העבודה התרבותית וכו'.
באיבאצביץ' ישנה מעט עבודה במינסרה או בטעינת קרונות אדנים. בבלוק-ביטן המצב לא הוטב.
כנראה, שאת הפלוגה נצטרך לפרק, בבלוק ישנה עוד עבודה על המגרש, ומה שיהיה להבא לא ידוע.
ההוטה ישנה עכשיו עבודה. המינסרה מתחילה לעבוד כעבור שבוע. אנחנו עכשיו קולטים חברים חדשים.
הפלוגה תגדל עד 35 חברים. בימי הקיץ תוכל לקלוט עד 60 חברים.
באיבאצביץ' ניהלנו שורה של שיחות על דרכו ומהותו של הקיבוץ הקבוע, המחסן, הקופה המשותפת
וכו'.

חוסר העבודה, ששורר תקופות ארוכות בשנה, הורס את ההשגים. המצב הזה גורם לכך, שהחברים
פונים הביתה בדרישת תמיכה: בגדים, נעליים, וכו'. כל זה יוצר אטמוספירה של חוסר עצמאות ומעלה
שאלות של "שלי ושלך" וכו'. אבל בכל זאת, מרכז הכובד הוא לא המצב הכלכלי אלא בתפיסת העולם
הרעיונית. את שחריה עברו כ-100 חבר, שנמצאים כעת בבית. אנחנו עכשיו משתדלים לרכוש בקיבוץ.
הוצאנו חוזר על המצב בקיבוץ, שבודאי, קיבלתם אותו.
אני נמצא כבר שבועיים בהוטה. המצב החברתי הוא די טוב. ניהלתי שיחות על הקבוצה ועל יחסנו
לעבודה, לשפה, ארגוני שיעורי ערב לעברית.

אליעזר גולמבה (גולני)

אגרת, ינואר 1931

לאחר 50 שנה

הקבוצה הראשונה של עולי שחריה, ובתוכם זלמן אלפרוביץ' ז"ל, — הגיעו לקיבוץ
"הכובש" בכפר-סכא בסוף תרפ"ט.
"הכובש" מנה אז לא יותר מ-30 חברים. זה מה שנשאר מהמחנה הגדול של
קיבוצים בפתח-תקוה, לאחר ההתפוררות הגדולה, בעת המשבר וחוסר עליה.
שחריה היוותה הרובד השני לקיבוץ "הכובש" שהיה בנוי על חלוצים מאיזור וילנה
— מייסדי הקיבוץ.
הצטרפותה של שחריה היה תאריך חשוב בהתפתחותה של הכובש — רמת-הכובש.
חבל, שעד כה לא ניתן לכך ביטוי הולם.
מאז חל גידול והתפתחות מכרעת לקיבוץ "הכובש". הקליטה התרחבה על עולים
וקיבוצים נוספים — קלוסובה, ורבה, גרוכוב, עליה מגרמניה ומגליזות אחרות.
רבים לא נקלטו — בעיקר בגלל קשיי הזמן, ועזבו. אבל גם עתה מספר החברים
יצאי שחריה ברמת הכובש אינו מבוטל.
לא מעטים, כשלו באמצע דרכם בעודם צעירים — מי בהגנה, מי במחלה ועוד.

רמת הכובש, 1980

על פני ערים ועיירות

1931 — 1939

באראנוביץ'
(ופלוגותיה)

משה ברסלבסקי: בדרכי כיבוש

עם הכניסה לערים נחקע 'החלוץ' בלב המציאות היהודית. בתוך הרחוב היהודי, בתוך הבליה והכליה, במקום שהמוני יהודים נידונים לשחיקת הגוף והנפש, מקים 'החלוץ' את קיבוצו, את ביתו. אור בו והמיה ורחש חיים אחרים. מכאן פשוטות הידים לעבודה; לעין כל מונף הגרון והפטיש, לעיני אבות ואמהות, אחים ואחיות, כמלוא הקומה המזדקפת, בגאון ובכבוד — לעיני כל ישראל*.

א

העובר בחדשים האחרונים ברכבות-המסע ברחבי ווליניה ופולסיה, יכול היה, תוהה ותמיה, לקבל מושג-מה מלבטי המחנה החלוצי, ממאמצי הכיבוש הרבים ומהטלטלה שאינה פוסקת. בכל אותו קר-המסילה הארוך למן רובנה בואך סארני, הנמשך הלאה-הלאה לבאראנוביץ' וללידה — בכל אותן התחנות המרוכות נודדים ומהלכים בחורים מישראל, אנשי הקיבוצים שבסביבה, ומבקשים עבודה להם ולחבריהם. אין אף תחנה

* התנועה הקיבוצית בפולין יצאה ל'דרכים' ב-1931. בימים קשים ללא עליה, בהיפסק העבודה, לרגל המשבר, במקומות רבים, כסימן גירוש ונישול ממקומות אחרים, חלה הנדידה הגדולה לכיבוש הערים. עיקרו של הכיבוש הגדול — ב-1932, שגדל והגיע לשיאו ב-1933.

אחת ב'קר' שלא פקדו אותה, עבדו בה לסירוגין, נעקרו ויצאוה לשוטט מחדש. הנה הינם! בכל תחנת רכבת, בהציצך החוצה אל הרחבה או לבין מערכות הקורות והקרשים במגרש הגדול הסמוך, לבקש אותם, את 'היחפים העברים במאה העשרים', אתה גם מוצא ומגלה אותם; אם גם אינך מכיר אותם מתחילה, אתה מגלה אותם. אתה חוטף שיחה מבעד לחלון הרכבת, ובזוו המסע נישאים קולות ה'שלום' בחלל-האוויר. אכן, יש חברות וריעות בתנועה החלוצית.

אתה יורד באחת התחנות, בו ברגע עולים בחורים ובחורות — הם מפליגים הלאה. זוהי פלוגת אחד הקיבוצים המתגלגלת כבר חודש ימים מתחנה לתחנה בסביבות פולסיה ועדיין לא מצאה לה אחיזה. ליד התחנה — חברים העובדים במקום. הם מכירים את החבר הבא מן ה'מרכז', 'עטים' על מזוודתו. 'סרטיפיקאטים בתוכה' — חומד לצון מאן-דהוא, צועדים יחדיו אל ה'קיבוץ'. השעה — שעת חילוף-משמרות, אלה באים ואלה יוצאים לעבודה. עדיין עובדים, אך מעל קירות המשוריה מברשות כבר המודעות פיטורי פועלים בימים הקרובים — המשוריה עומדת לשבות מעבודה. וברכבת — שוב פגישות. מישהו נוסע הביתה מן הקיבוץ להתגייס, חברה נוסעת ל'ריכוז'**. מבעד לחלון טסים שדות ויערות. 'גויים' ו'גויות' קוצרים ומאלמים. חבורת צעירים ורכבים על אופניים בשביל שליד המסילה. ונעים וטוב כשאתה מספיק להבחין תוך כדי טיסת הרכבת, שחברים הם אלה לתנועת-הנוער ואצה להם דרכם למושבה הסמוכה.

במעון 'החלוץ' בעיר הוולינאית אתה נפגש בחמישה-עשר חבר וחברה — 'קלוסוביאקים', שהגיעו לכאן עם בוקר. יוצאים הם לכיבוש נקודה חדשה, הרחק הרחק בדרומה של ווליניה. כאן נתעכבו מחוסר אמצעים להמשיך דרכם. וחברים מתרצצים ברחובות העיר, מחשבים ומטכסים עצה היכן למצוא את הכסף: מחר עליהם להיות במקום ולא —

וקיבוץ קלוסובה 'עורך גלות'. קירות הקיבוץ ניבטים בכתבותיהם האדומות, ובחללו מרחפת תהייה מזורה על דממה זו שנשתררה לפתע באותו מקום, ששנים על שנים פעם בו הלב הקיבוצי הגדול; במקום שערכי-ערב רחשו בו חבורות-חבורות, גלויי ראש ושופי-פנים, סוליות לרגליהם. תוהה הקיבוץ על עצמו בדממה המזורה שאינו רגיל לה. חמישים איש נמצאים פה כיום, ויתרם — היא הגולה הקלוסובאית — נדדו ונאחזו במקומות שונים בוולין.

טסה הרכבת. מרחבים וחורשות ויערות. הנה מגרשים רחבי-ידיים ליד המשוריות — מערכות עצים מסדרות, קורות ענקיות מוטלות, והעיניים משוטטות לבקש את המשפחה החלוצית, המפוזרת והמלוכדת כאחת.

הנה לונינייץ — גם אליה נתגלגלו פלוגות קיבוציות, שוטטו ביערות שבסביבתה וחיו בתנאי כיבוש קשים, אך שבו כלעומת שבאו. תחת זה נכבשה ליובצה הסמוכה, לפני שבועות מספר היו כובשיה בלודוויקובה, מושרשים ומעורים בה, אך עליהם עברה הכוס: שבתה שם המשוריה הגדולה והאנשים יצאו לשוטט ולבקש מקלט חדש, עד... עד אשר תתנער לודוויקובה משפלותה. נעובה לודוויקובה, אך בדירת הקיבוץ עם הכיכר המגודרת וערוגותיה הנתועות, נשאר 'גרעין', השומר על המקום ומקבל

** נקודת-הכשרה בפי חברי 'השומר-הצעיר'.

עליו באהבה גורל הבדידות בקצוי עולם. ושני קיבוצי המקום, שיצאו לבקש נקודות חדשות, מרצם אמנם עמד להם והם כבשו את ליובצ'ה וגם את לוסין, אך עדיין לא באו אל המנוחה ואל הנחלה. שוב עלול הכל להתמוטט, ושוב משוטטים בדרכים ברחבי פולסיה.

במאלקוביץ, בתחנה, עובדים חברי 'שחריה'. ממרחקים, מאיבאצביץ' ומהוטה שנעזבו, באו והגיעו לכאן. אין בית-דירה משותף לכולם, והפיזור בכמה דירות מפצל את חיי הקיבוץ. העבודה במשמרות יומם ולילה אף היא עושה את שלה. בחדר-האוכל הצר, הנלחץ, כאילו, בין חדרי הפועלים הנכרים, עומדת האפלולית גם בעצם היום. בחוץ יורד גשם, דולף הגג, ומתוך הכתלים מפעפע הטחב. כתלי החדר משרים עגמה: עצוב מעט, אחא היקר ואחותי היקרה בתי-ישראל אשר עזבתם אם ואב ובית ותצאו לפלס לכם דרך-חיים חדשה, בתוך מציאות קשה זו. לא משחק הוא, איפוא, כל זה. לפועלים הייתם, לאנשי-עבודה. אמא בוכה במכתבים ומבקשת רחמים לשוב, לשוב אל החנות ואל הפרנסה, ואתם כבר שנתיים ימים במרחקים, בנדחים, על הרה-הגעש החלוצי, עובדים ושרים ורוקדים ומקשיחים את הלב... לא קל! לא קל!

רטט חולף בקוף הקיבוצי הגדול: נוכח השערים הסגורים מתגלים פה ושם בקיעים. צפה ועולה החולשה, זו שאמרה בלבה ובקול: אם כך — כל 'העסק' אינו כדאי. אחרים גם עוזבים. מהפלוגות המרוחקות זו מזו מתכנסים לכאן לברר את העניין מיסודו. שוב מתלבנים הדברים, הערכים שנרכשו נחשלים מחדש. אלה הן שעות, בהן חורג האדם מתוך המסגרת המצירה של חיי יום-יום המשכחים את העיקר ורואה את המציאות, את ההווה ואת הצפוי באור החזון. כי לא לחינם השליכו בני-אדם את הכל אחרי גוום ובחרו בחיים שכמות אלה, בשבירת עצמות, בשינה בצפיפות ובעבודה מפרכת בימי הקרה והשלגים ובניכר. כי לא מליצה נאה בלבד מה שמספרים כאן הכתלים על האכזריות והפלא המשורגים גם יחד בחלוציות העברית*.

משהו שבכיבוש נועז ומפליא יש בחדירת 'שחריה' לבאראנוביץ. לכאן הועתק 'המרכז' של הקיבוץ. כל הפלוגות בסביבה הקרובה והרחוקה נאבקות בנחשולים הקמים כפעם בפעם להציפן והן מושלכות מגל אל גל. אך באראנוביץ קיימת ועומדת. יום-יום עוברים פה חברים בדרכם מפלוגה לפלוגה.

בלב העיר היהודית חי הקיבוץ, ורחש החיים העולה מכאן וחודר אל הבתים הסמוכים והרחוקים, מביא בצליליו המיוחדים הד מעולם זר ותמוה. אנשי הקיבוץ כבר ידועים כחבר פועלים העובדים עבודה שחורה ופשוטה. הם גם מתכנים תכניות על עבודות מקצועיות שונות, יום-יום באים אל הקיבוץ יהודים ויהודיות הדורשים פועלים לכל עבודה, שלפני כן היו נוהגים לעשות אותם בידי ה'גויים'.

הנה נסיון מאלף, הפותח פתח לאפשרויות כיבוש חדשות לתנועה החלוצית.

* מעין פרוכת אדומה היתה תליה על אחד הקירות בחדר-האוכל של קלוטובה ועליה רקום: 'ותרת החלוציות אכזרית במעשיחה ונפלאה במהותה'.

מתמיהים ומפליאים הם ככלות הכל גלוייה של ההכשרה הקיבוצית ברחבי פולין. מטולטלים בגלי המשבר התעשייתי, בחוסר העבודה המתרגש ובא מפעם לפעם, עומדים הקיבוצים ונאחזים בשארית הכוחות, נושמים זמן קצר לרווחה, ושוב מתערער הכל וצפוי לכליה. עוד לא היו לה להכשרה ימים קשים כימי השנה הזאת. גם לא היה עוד כחורף הזה לקושי, למצוקה כלכלית וכספית ודלדול העמדות בהכשרה. חוסר עבודה מוחלט או חלקי היה מנת חלקם של רוב הקיבוצים ימים רבים. העבודה היתה משתלמת בשכר ירוד, וגם זה לא היה נפרע בזמנו, והקיבוץ היה מופקד להתעללות נושים ומפקיעי שכר. עמדות עבודה רבות נתערערו, בחלקן נכבשו מחדש, ובחלקן תלויות ועומדות. נוסף למצוקה מבית ומחוץ, היו באות הגזרות, כשהן מעכירות את תקוות-העליה.

בתוך כל זה חתר הקיבוץ ונאבק. לעומת זה נתגלו מאמצים פנימיים וחושלו כוחות בימי המיצר. דווקא הימים האלה, שכמותם לא היו לקושי, בתנאי הזנה וקיום קשים מנשוא, היו ימים של עליה לרוב הקיבוצים. מאז, מאשתקד ועד היום חלו שינויים מכריעים בכל שטחי החיים מבפנים: עמידה רבת-כוח במלחמת הקיום כקיבוץ פועלים כובש ושליט בעבודה; יציבות וקשרים נפשיים אמיצים למקום; שהייה ממושכת ארוכה במקום, כי פה בית-החיים עד הקיבוץ בא". בעקבות היציבות והקביעות נשתפרו חיי המקום, ונכבשו כיבושים חשובים בשדה הארגוני והמשקי, עלה ההווי הקיבוצי — ומתוך האיש החי בהכשרה התחיל בולט שאר-הערך הקיבוצי — הפרולטארי של איש העבודה.

הישגים רבי-ערך בכל אלה השטחים, לאין ערוך כלפי מה שהיה אשתקד, והתחלה חשובה לעומת מה שצריך ועתיד עוד לבוא.

נתרחבה ונתחסנה בימים האחרונים שחריה. אך כמה גלגולים וטלטולים עברו עליה בשנה האחרונה. עשרות נסיונות של כיבוש בימים ללא-עבודה וללא אפשרות של קיום. באיבאצביץ הגדולה שבתו כל המינסרות ועל הקיבוץ עבר חורף ללא עבודה, אך מן המקום לא הרפו. לבסוף נעזבה איבאצביץ, ושחריה גלתה והסיעה את עצמה למרכזי-עבודה חדשים.

שחריה על פלוגותיה מהווה מעין מדינה בזעיר-אנפין. ל"מדינה" הזו יצר "אימפריאליסטי" שאינו ידע שבעה. רצון לכבוש ולכבוש. עכשיו שבה וכבשה שתי נקודות חדשות. מחדש נכבשה איבאצביץ, הבירה העתיקה, גם חדרו לאחווה חקלאית, במקום שמובטחת גם עבודה לכל ימות השנה. הטלטולים המרובים של החברים אילך ואילך — אלה חזקו את הקשרים ההדדיים ואת הרגשת השותפות בין הפלוגות. בבאראנוביץ כיום למעלה מחמישים חברים. הנסיון חדש אף חשוב. בלב העיר. נסיון של חדירה לענפי עבודה שונים. עובדים גם במינסרה, במקומות שונים בעיר, גם עבדו בעבודות הכביש. שפועלים יהודים יעמדו בתוך העיר ויעבדו בכביש — כזאת בוודאי לא ראתה עוד באראנוביץ היהודית. הנסיון של באראנוביץ הוא כמעט חדש במפעל ההכשרה. אולי צפויים פה פחות תנודות מאשר בהכשרה עד כה. לשחריה עוד פלוגות שונות. אך הריחוק הגאוגרפי גדול. בכ"ז קיימים קשרים אמיצים.

ובבית פנימה — סדרים למופת. אכן צר, מה צר כאן המקום! המיטות — זו על גב זו. מדור תחתון ומדור עליון. באותו החלל הצר שבחדר מציעים עוד לילה-לילה משכבים על הקרקע. אך בכך זאת טוב! החיים במקום צרו דמות לקיבוץ. הוקמו מוסדות רבים, שחברים רבים פעילים ועובדים בהם. כמה ברכה צפונה בנסיון הנרכש כאן לחיי הקיבוץ העתידיים בארץ! נעים לראות את הבחורות, כשהן מחלקות בערבי יום ומנחתה את הבגדים המכובסים לחברים. ריח של ערבי שבתות מ"שם", מקיבוץ בא"י עולה כאן וממלא את החלל.

יש עוד כוח להבליג על העייפות ולהיות ערים ורעננים ולמצוא קורת-רוח וסיפוק במקום, שאוויר-חיים חשוב מקיף אותם — חיי עמל ותרבות. והרגשה המלווה את הכל היא: פה אווינו לנו מקום לשבת...

יש למנות עוד ועוד קיבוצי-עבודה מפורזים ברחבי והלין-פולסיה. נאחזים ומתנחדים ומסוערים ברוח. פה חלה הפסקה, כאן פורצת שבתה, מחזיקים מעמד בכל התנאים וממשיכים.

ככלות הכל, מתמיהים ומפליאים הם גלוייה של ההכשרה הקיבוצית. העליה — כחזון רחוק. נעולים השערים, והדרכים לציון אבלות הן. ובכל זאת — מאות רבות של חברים וחברות נעקרו כבר מעירותיהם ובחיהם ושמם פעמיהם לדרך; עברו לחיי עבודה, וחיי הנפש שלהם מעורים במפעל הקיבוצי הא"י. הקיבוצים התערו בחיי העבודה, לוכדו מבפנים, יצרו ערכים חשובים, שהולכים ונעשים נחלת התנועה. אלפי חברים מצפים בחרדה ומתדפקים על דלתות ההכשרה, אך זו אין בכוחה לקלוט אותם. בימים הקשים האלה, ימי עמידה, שיתוק למחצה בעליה ובעבודה בארץ, חישלה התנועה את כלי-זינה. הם שיעמדו לה בימי הרעה והמצוקה, יצילו אותה מניון וקפאון הצפויים לה בימים שכמות אלה.

בכל הגילויים האלה יש לראות — על אף המשברים התכופים — אותות למציאות חדשה, יציבה יותר בגולה, בנכר, אך קרובה, קרובה לא"י. הולך ומתגשר הריחוק הגדול בין הגולה החלוצית וא"י מתוך חיי העבודה והשיתוף כאן. רוח א"י מתחיל שורה כאן, עתיד להיות שרוי כאן. מעין "מקדש מעט". ארץ ישראל בדרך לארץ ישראל.

העתידי, יולי 1931

ביטן, 1931

במינסרה, בלודן, 1931

הקיבוץ בבאראנוביץ

באראנוביץ, 1933

באראנוביץ', 1932

עם יצחק גרינבוים, שורה תחתונה שלישי משמאל, באראנוביץ, 1933

במינסרה, איבאצביץ, 1930

בקטיף תפוחים, באראנובויץ 1933

מְכַרְחִים הַיֵּינוּ לְלֶכֶת...

מְכַרְחִים הַיֵּינוּ לְשֵׁנוֹא גַם אֶת אֲשֶׁר אֶהְבְּנוּ. אֶהְבְּנוּ הַיָּעַר, הַנַּחַל, הַפָּאָר וְהַשְּׁחֵנָה.
אֶהְבְּנוּ שְׁלֶכֶת, הַרְגָה, הַדְּלִי וְהַחֲלָה, וּבַחֲשָׁאֵי-חֲשָׁאֵי אֶהְבְּנוּ גַם צְלִיל פַּעֲמוֹנֵיהֶם
וְאֵף אֶת הַשְּׂקָצִים הַקְּטָנִים וְשִׁעְרֵם הַלְּבָנוֹן.
אֶהְבְּנוּ הַרְמוֹנִיקָה, חֲלִיל וְזֶמֶר אוֹקְרִינִי. רִיבּוֹת הַפֶּפֶר בְּרִקְוֶדֶן וְלֵאלוֹת הַצְּבָעִים.
אֶהְבְּנוּ הַבְּקָחוֹת הַלְּבָנוֹת עִם גְּגִי הַקֶּשׁ וְהַרְעָפִים הָאֲדָמִים.
אֶהְבְּנוּ אֶת שְׁלֵה־הַחֶרֶף הַנוֹטֵף מֵאֵלֶּה...
עֲרָגְנוּ לַחֲלוֹנוֹת הַזְּעִירִים, פְּלֻעֵינֵי נְשִׁירִים. לַדְּלֵתָהּ בְּגֵדֵר הַזְּרָדִים, לַגְּעִיַת הַשְּׁנֹרִים.
אֵל כֹּל הַתְּפוּחִים הַסְּמוּקִים, אֵל כַּחֲלַת הַשְּׁוֹפִיִּים!
עֲרָגְנוּ לְנֹגֵעַ בְּיָד אֶת גְּבֻעֹלֵי הַזְּרָדִים! — —
וְהַעֲרָגָה עֵינַיִם הַדְּמִיעָה. אֵשׁ הָיָה בְּדַמְעֵי, כְּאִשׁ שֶׁבַחְמָר הַחֲרִיף... מְכַרְחִים הַיֵּינוּ
לַעֲרוֹג בְּכָאֵב, לֹא לַגְּשֵׁת מִקְרוֹב לַגֵּדֶר וְלֹא לְבַעֲלֵים: דּוֹזֵן דּוֹבְרִי, כִּי שְׁסוּ בְּמִזֵּד
כְּלָבֵיהֶם הַרְשָׁעִים — —

מְכַרְחִים הַיֵּינוּ לְלֶכֶת מִכְּרָפִים מוֹצָקִים. אֶהְבְּנוּ מְאֹד שְׁעוֹת-הַעֶשֶׂן בְּכַתֵּי-הַקְּהֵנָה.
אוֹפְרָה. פֶּרֶק. רֹאשׁ מְבֻשָּׂם וּבְכַתֵּי-הַמְּחֹל. אוֹפִיּוֹם. בְּלֹט פִּיזְלָאִי. בּוֹלְנֵרִים וְקָבוֹת.
אֶלְקֶטְרוֹן חֵם... וְהַרְעֵשׁ, הַרְעֵשׁ בְּכָרְפִים! חֲדָשׁוֹת הַרְגַע. עֲלָמוֹת הַקּוֹרְאוֹת לְמִשְׁכָּב.
בְּתִי נִכְאֵת לַעֲתִיקוֹת וְסִפְרִיּוֹת-מְלֶךְ!

מְכַרְחִים הַיֵּינוּ לְלֶכֶת בְּכָאֵב מַעֲרֹוֹת וְלֵהֲבִיט בְּדַמְעֵי שְׂאֵשׁ בּוּ עוֹד פַּעַם לְבָתִּים —
בִּידִיעָה, כִּי יַעֲלוּ בְּמוֹקֵד בְּיוֹם מִן הַיָּמִים.
לֹא נִשְׁקָנוּ הַסְּפִים הַיְקָרִים, לֹא נִשְׁקָנוּ הַפְּתָלִים, לֹא לְטַפְּנוּ בְּכָאֵב אֶת הַכְּלִים,
שְׂכָה אֶהְבְּנוּ.
וְלֹא הַשְּׂמִטְחָנוּ כְּכָלְבִים בְּטָרֵם לְכַתְּנוּ לְאַמֵּץ הַגּוֹף אֵל הַרְצָפָה אִי הַשְּׂמִעֲשֵׁנוּ — —
כִּי מַעֲבָר לְמִצְחִים כְּכָר הַדְּלֶק הַעֲבָר עַד אֶפֶר עִם פְּתָנוֹת הַפְּסִים,
עִם מְטוֹחַ לְבָנוֹת, עִם חֲפּוֹת.
וְכָאוּ וְהַשְּׂמִטְחוּ לְמַרְגְּלוֹתֵינוּ הַשְּׁנִים וְכָאוּ כְּכָלְבִים נֶאֱמָנִים עַל אֲדַמַּת הַגּוֹיִים.

מתוך "אימה גדולה וירח", תרפ"ד

א.צ. גרינברג

מרדכי האלטר: חלוצים באו לעיירה

צפצופה של הרכבת המתקרבת פילח את שלוות-הערב. מרחוק נשמעה נשיפתו הכבדה של הקטר: חר־שה! חר־שה! חר־שה! על הפסים נשפך סילון אור מבהיק, כגרגרי חול.

בהילוך כבד ומתוך קרבה הרכבת אל התחנה. לקול הצפצוף הממושך התעוררה התחנה הקטנה והבודדה ומנורות-החשמל שבחזיתה העלו אורן בבת אחת. חלונות רדומים נפקחו והביטו משתאים אל השלשלת הארוכה של קרונות.

מאחד הקרונות ירדו שני נוסעים. השוטר שהתהלך לפני תחנת-הרכבת השהה מבט תוהה על פני הזרים: מי הם הללו, ומה עסקים יש להם כאן? מכף רגל ועד ראש בחן את הבחור בעל הקומה הבינונית: עינו האחת בלשה את מעיל-העור הקצר, את מכנסיו הרחבים וגרבי-הספורט, ועינו השנייה הציצה אל מתחת לכובע: ז'יד — ודומה כל-כך ל"שגן" מן הכפר. הפנים גסים, הלחיים נפולות והעיניים ערניות. מלמטה-למעלה העביר מבטו על בת-לוויתו של הבחור. כל תלבשתה — מעילה העליון הכחול-כהה, הבליי, הָרֵט המורד על העיניים והנעליים הגדולות והגסות — לא מצאו משום-מה חן בעיניו. אמר לגשת אליהם ולעכבם, אך בטחון-צעדיהם של הבאים הניא אותו ממעשה.

מרחוק נראתה העיירה, עטופה בשלג הצחור של החורף שהקדים לבוא. הגגות חבושים צניפים לבנים, כסבתות זקנות, ומתוך החלונות מנצנצים אורות זעירים. הבחור כפף קומתו, התקין את שרוכי נעליו, הגביה מעט את התרמיל שעל גבו, כמי שמתכוון לצאת לדרך רחוקה. אותה שעה היתה בת-לוויתו מרעדת מקור ומהרהרת על המרחק שכין התחנה ובין העיירה.

— רואה את חנה — אמר הבחור, — אנו באים אל עיירה כגון זו שלנו, שממנה ברחנו.

עגלון לבוש פרוות-איכרים פשוטה, מעורטלת, עמד סמוך לתחנת-הרכבת וחיכה ל"אתחלתא טובה". משראה את הבאים הזמין אותם בקולו הצרוד:

— יאזדא*, בעד חמישים פרוטות העירה!

שני הזרים לא נענו להזמנתו ויצאו לעשות דרכם ברגל.

רוח צדדית דחפה אותם מאחור, עד שהגיעו לכביש המשתלשל במעלה-ההר. מכובד-הצרורות שנשאו התחממו מעט מעט והכתונת התחילה נדבקת אל הגב. כל אותם הדברים שהיו שומעים על נדחים במרחקים, על חברים שטולטלו בדרכים, התחילו מרגישים עכשיו בעצמם ובשרם. וכך היו פוסעים ומהלכים עד שהפסיקה חנה את השתיקה ואת חריקת-צעדיהם החדגונית בתוך השלג:

— מנדל, במה נתחיל?

ידע מנדל במה התחילו "כיבושניקים" אחרים. קודם כל ביקשו לעצמם איזו התעסקות שהיא. אך מה תשובה יכול הוא להשיב לה עכשיו? לכשיגיעו למקום יראו מה יש לעשות.

— ידע אני? אפשר בחטיבת-עצים.

קיבלה חנה תשובה זו בשמחה ואמרה בקול שהיה בו מן הגאווה:
— יודע אתה, בקיבוץ שחריה עובדות הבחורות במינסרה, ליד משור-הסיבוב,
כאחד הבחורים.

ולפני עיניה עברה כבמחזה המינסרה של שחריה: בין ערימות של קרשים מתהלכות
בחורות לבושות מכנסי-עבודה ואינן נבדלות בלבושן מן הבחורים אלא במטפחת שעל
ראשן בלבד.

יודעת חנה, שבימים הראשונים אולי יהיה הכרח להתחיל ב"שירות", והיה ברצונה
לומר למנדל בגלוי, שאין דעתה נוחה מזה. היתה רוצה לעבוד בגן-ירקות, כמו בגרוכוב
או בצ'נסטוכוב. שותלים צמח ומגדלים אותו עד שהוא נותן פרי. אתה רואה את
השתיל בצמיחתו ובגידולו, ודבר זה עצמו כבר יש בו משום תגמול. חשקה נפשך
באספרגוס — הרי אספרגוס. כרוב — הרי כרוב. בצל, גזר — הכל! אבל ידוע ידעה,
שיהיה הכרח להתחיל במשהו אחר.

— במטבח של הקיבוץ הייתי עובדת ברצון! אמרה לאחר הרהורים.
דבריה אלה, הקול הבוטה, הרצון לעמוד בנסיון, עודדו את מנדל. חנה רצינית היא,
יאה לעבודת כיבוש.

השקט מסביב וחריקת-השלג תחת הרגליים עוררו למחשבה. הלוכין הוץ שהיה
פרוש מסביב החיש את מרוץ הרעיונות במוחו.

כדי להנעים את ההליכה התחיל מנדל מביע את מחשבותיו בקול:

— שמעתי שבעיירה יש מפלגה* חזקה, יש סניף.

חנה הביטה בו בתמיהה. תמיהה היא שהוא מביא בחשבון גם את ההסתדרויות.
בקיבוץ "ברוכוב", שהיו שם פרק-זמן קצר, נתפרסם מנדל כבן-חיל, בחור שאינו נזקק
לעזרתם של אחרים. עכשיו רמזה לו על כך דרך עדינות:

— מי שכוחו במתנו אל יסמוך על חזנתו.

עגלון שני, שחזר לביתו ומרכבתו ריקה, חסם בפניהם את הדרך. עמד לרוחב-
הכביש והזמינם לעלות:

— הי, הי בעד עשרים פרוטות!

חנה ומנדל לא נענו. הם הוסיפו ללכת ברגל. אמנם, בלבה היתה חנה מצטערת שלא
הסכימו להצעתו של העגלון, כי קצות אצבעותיה כבר התחילו קופאות. מוכנה היתה
לוותר על אכילה ובלבד שלא תסבול מן הקור, הדוקר כמחטים דקות. אבל מנדל הרהר
אותה שעה בעניין אחר. אם עגלון מבקש רק עשרים פרוטות בשכר הובלתם של שני
נוסעים אל העיר, דאי גדולה כאן העניות — והיכן יסדר כאן פלוגת-הכשרה?
ובאמת, במה יתחיל? הוא נשך את שפתו התחתונה, כדרכו תמיד בשעה שהוא עוסק
בסוגיה חמורה.

הכביש התחיל פתאום נוטה מטה ולסוף נמתח בקו ישר. הם הגיעו לשביל דשוש
בעקבותיהם של הולכי-רגל.

בקילומטר האחרון היה הרוח מנשב כנגדם, טפח על פניהם בלי הרף ודחפם לאחור.
מנדל וחנה הפכו גבם אל הרוח והתחילו פוסעים אחורנית. אך להתקדם הרבה בהליכה
כזו לא יכלו. חזרו והפכו פניהם אל הרוח והלכו כפופים ומכווצים.

* סחם מפלגה כפי החלוצים — מפלגת פועלי-ציון-צ.ס.

הפנסים בצידי הדרך נחרבו. מתוך השלג בצבצו ועלו בקתות כפריות נמוכות, ובאשנביהן הקטנים הבהבו אורות זעירים. על הבתים ומסביבם נח השלג בשלווה, ומעל לשלג הצחור היתה פרושה דומיית-לילה.

הנה התחילו משחירים ריבועי-מגרשים, מוקפים גדרות דחיות, ואחר-כך צצו בתי-עיירה עגומים, שאור צהוב מהבהב בחלונותיהם, ארובות-עשן של בתי-חרושת, שלא העלו עשן, וחורי חלונותיהם המרובעים והגדולים שחורים ומטילים אימה. העיירה היתה מונחת לפנייהם זרה ומתנכרת, מכונסת בתוך עצמה.

מתוך הספר "חלוצים בא לעיירה", תש"ב

אליעזר גולני: כך התחלנו...

בינואר 1931 לאחר סיום הסמינר החלוצי, שבו השתתפתי, — חזרתי לסארני עיר הולדתי ושהיתי בה כחדש בפעילות בסניפי "החלוץ הצעיר" ו"החלוץ". עוד בסמינר נקבע מקומי בקיבוץ שחריה בפלוגת איבאצביץ'. בכואי לאיבאצביץ היו בפלוגה כ-40—45 חברים וחברות. רובם, גם החברות, עבדו במינסרה ליד ה"גאטור" (המשור), בסבלות הלוחות ובסידורם, באיסוף השבבים וכו'.

מיקומה של המינסרה היה ביער. בכריתת העצים ובהעברתם לנסירה. במינסרה עבדו גויים. גם קבוצה מחברי הקיבוץ עבדו אותה עבודה אבל באופן נפרד.

בדרך כלל במינסרה וביער עבדו במשמרות. זכורני, שבהעדר נעלי עבודה במספר הדרוש לכל העובדים, היו הנעליים עוברות מרגל לרגל ממשמרת למשמרת.

באיבאצביץ עשיתי כ-10 שבועות. רצינו לגדול והחלטנו לחפש מקום עבודה נוסף בסביבה. יצאו, איפוא, 4 בחורים, ואני בתוכם, לתור אחרי מקום מתאים. כך הגענו לבאראנוביץ הסמוכה.

עם בואנו פנינו לסניף "החלוץ-הצעיר" במקום ובעזרתו השגנו דירה וכמה מקומות עבודה במינסרה של יוסלביץ'. בדירה היו 2—3 חדרים ומטבח.

כך התחיל הקיבוץ בבאראנוביץ'. היה זה באביב שנת 1931. בעזרת פעילי התנועה של "החלוץ" ופועלי ציון צ.ס. במקום הושגו מקומות עבודה נוספים והקיבוץ גדל במהירות.

נען, 1981

שמחה רזניק: ימים של עמל ושירה

אסרו חג של פסח 1931. נפרדתי מבני משפחתי, אחים ואחיות, ממבטו הפיקח, המיוסר והמודאג של אבא, מליטופיה החמימים של אמא, מחברי בתנועת "החלוץ" ותנועת הנוער בעיירה — מיר, שלווני עד היער ודלונושצ'יונה, מקום הפרידה המסורתי לעוזבים את העיירה בדרך להכשרה.

שעת הנסיעה בעגלה לרכבת ההולכת לבאראנוביץ עברה עלי, כשאני שקוע

במחשבות על החיים שעברו ועל חיי בעתיד, כאילו נמתח הקו, סיכום. החלטתי נחושה: אין דרך חזרה.

ברדתי מהרכבת בתחנת באראנוביץ' ועוד טרם הספקתי לפנות כה וכה, וכבר סובבוני חברי הקיבוץ בצהלה. "בא תימני," (א תימנער) קראו זה לזה. מלבושם הדל והמשומש, מראה פניהם הרזה, הקולניות והחופשיות בדיבורם, כאילו כלל לא איכפת להם מה שמסביב, המבטים היוקדים — כל אלה העידו בהם, שהם חברי הקיבוץ בבאראנוביץ'.

הוכנסתי לבית לא גדול בתוך חצר. חדר אוכל, שולחן עץ ארוך באמצעיתו, ומסביב ספסלי עץ, ספה מרופדת בפינת החדר, כאילו זכר מבית אבא. מצד ימין מטבח, ובהמשך חדר שינה לבחורים ולבחורות, ובו מיטות מיטות, שבקושי ניתן לעבור ביניהן, הצפיפות לא רבה במיוחד. אומרים לי, שאחרי הפסח יגיעו חברים נוספים. ואמנם תוך שבוע שבועיים, הגיעו חברים וחברות מכל קצווי פולין. הצפיפות רבתה ואתה ההמולה. ועד שתימצא דירה גדולה יותר, נשכר חדר, במרחק מה, שקראנו לו "פלוגה".

יומי הראשון בעבודה עבר עלי יחד עם חברה במילוי עפר לבית-עץ שנבנה לא הרחק מהקיבוץ. שנינו ממלאים עפר באֵתים לתוך מריצה, שאותה אני מוביל לתוך הבית על גבי לוח. יש, שאינני תופס את שיווי המשקל הראוי והמריצה יורדת מהלוח. כך בקושי, אני מגיע למקום המיועד. ומה הפלא, הרי יָדִי סופֶר־סתם מקצועני ואיני רגיל בעבודה פיזית. אבל בכוח הרצון להיות פועל ממש, להגשים שאיפה, אישית ולאומית, ולעבוד עבודה פרודוקטיבית, אני מתגבר על הקושי.

ופתאום חשכו עיני. משהו נוזל על הפנים, ולתוך הפה. מסתבר, שהאת שבידי החברה שעבדה לידי, פגע במצח שלי בקרבת העין. עברו כמה ימים והחלמתי. על הידיים המפונקות הופיעו שלפוחיות והן מתפוצצות, בוערות וכואבות.

ובינתיים אנו כבר כמאה חלוצים במקום. עברנו לבית אבן של מיניץ הזקן ברחוב שוסובה. שני חדרים די גדולים אחד לבחורים ואחד לבחורות, מיטה ליד מיטה. מיטות קומותיים, שניים ולרוב שלושה במיטה אחת. קאנט קראנו לזה על שם הפיכת הלוח על צידו בעבודת המינסרה, שכן רוחב המיטה לא איפשר שכיבה אחרת, אלא על הצד. הפנייה אל השכיבה בצד נעשתה תמיד במשותף של כל השלושה ביחד. מיטות האינטרנציונל, כפי שקראנו למיטות הקומותיים, היו חורקות עם כל שכיבה, הסחובות וקימה.

לפעמים התעוררנו לקולו של הפזמון האוקראיני "צי טי ספי שי טי טאק לזישי? — יה ניה ספלי, יה טאק לזי, אי רוֹזֵני דומקי דומאיו" (האם אתה ישן? או סתם שוכב? — אני לא ישן, אני סתם שוכב, ומחשבות ממחשבות חושב). וכך היינו קמים, לובשים במהירות את הבגדים הבלויים והמטולאים ופונים לחדר האוכל, שמסביב לשולחן הארוך והערוך במנות לחם וספלי-פח של תה ללא סוכר או סוכר במשורה, היו כבר מסובים המשכימים קום. מכאן, לקול הצפירה, ממהרים למינסרת קושניר ובה — כל אחד למקומו, יחד עם הפועלים הגויים, שבמשך הזמן החלו לכבד את הפלסתינאים על עבודתם המסורה, אך לפעמים גם כעטו וקינאו.

עבודתנו במינסרה היתה בהסעת כולי העץ המפוררים בשטח למשור הוא ה"גאטור" בעגלה שנקראה "פודבוקה" ואילו העגלה שהסיעה את העצים המנוסרים ללוחות מן

המשור נקראה "אודבזקה". היינו ממיינים את הלוחות ונושאים אותם על הכתף בשניים בגובה הרמת היד מעל הראש. זוגות אחרים של חברים היו מסדרים את הלוחות בריבוע, אחד מעל השני, "שטאבלים", בגובה כמה קומות אדם לייבוש ואחסנה. החברות היו מקלפות את בולי העץ המפוזרים בשטח מקליפותיהם בסכין בעל שתי ידיים שנקראה "סקורובצ'ס". חברות בזוגות היו מוציאות את קצות בולי העץ מעל יד המשור ומסדרות אותם בנפרד.

למינסרה הייתה נכנסת שלוחת רכבת לפריקת עצים ולהעמסת לוחות מנוסרים ומהוקצעים, מכל מיני גדל, עובי ורוחב. קבוצת בחורים מובחרים מיוחדת עבדה בקבלנות בהעמסת הלוחות והקרשים על קרונות הרכבת למשלוח למקומות המיועדים בתוך פולין ומחוצה לה. חברים אלה, שעבודתם הייתה קשה במיוחד, קיבלו מנה מיוחדת נוספת של נקינק ולחם.

לא קלה הייתה העבודה במינסרה. בעלי המינסרה ומנהלי העבודה, כולם יהודים, לא האמינו כי יכול נוכל להחזיק מעמד בעבודה הקשה הזאת יחד עם פועלים גויים מנוסים. אבל עשינו את זה בכוח השיכנוע העצמי וההכרה הלאומית-ציונית. ארוחת הערב הייתה מורכבת ממנת לחם וקעריית מרק דליל של גריסים עם קצת שומן ובצל מטוגן בשמן. ואם הצלחת להשיג תוספת, "דולבקה" בלשוננו, הרי שהייתה זו ארוחת ערב חגיגת ממש.

ואם מישהו מרים קולו בשיר מיד מצטרפים אליו עשרות קולות, והשירים שונים ומשונים, עלזים ועצובים, שירים חסידיים ולאומיים, ארץ-ישראליים וסוציאליים. לעתים מתרוממות הרגליים לרקד, ואז מסתובבים במעגל כמעט הכל. רגליים מטופפות, ידיים משולבות זו בזו ושירה בכל פה פורצת — "כל חיינו הם קולנוע, פילים עד אין סוף, נרקד זה הערב, עד הגורל יחלוף" או "קיבוץ שחריה המאוחד חי, חי וקים" ועם השירה — ריקד השרשרת. בחורים, יד האחד על כתפי רעהו, כעין רכבת קרונות נחפות, ממהרת, מדלגת מחדר לחדר, מעירה ישנים, סוחפת זוגות שנשרו מהמעגל, וכך הלאה עד כלות הכוחות ועד צרידות הקולות. והשעה כבר מאוחרת, ויום עבודה חדש צופה, ושוב רועדים הקולות הצרודים במקצת. והנה כבר בוקר ונשמע הקול הידוע: קומו לעבודה!

והנה שבת. מתרחצים, נחים, יושבים סביב השולחנות, מחכים לארוחת החגיגת ובינתיים — מתופפים בכלי-האוכל — בכף ובמזלג על קעריות הפח ושרים. אחד פוצח בשיר "רבי דוד'ל, רבי דוד'ל מוואסילקובה והיום הוא בטאלנה" הכל מחרים מחזיקים אחריו, "רבי דוד'ל, רבי דוד'ל..." והנה הארוחה באה, כשהיא מוגשת ע"י החברות מהמטבח, בשמחה ובצהלה. לחם ללא מנות, ריאות וכבד מאוידים במיץ, ומרק גריסים צלול. אוכלים בתיאבון, משמע — שפאלטן בלשון השגורה בפינו. אחרי ארוחה שכזאת, אמנם לא נשארנו רעבים אבל קשה לומר שהיינו שבעים כראוי. ואחרי הארוחה שיחת חברים על הארץ, על העליה המיוחדת, על העבודה והיחס אליה, ושוב — שירה, "וטהר לבנו לעבדך באמת", או "יום מנוחה וקדושה לעמך נתת". ואף כי עובדי המינסרה עובדים בשבת, (כי המינסרה איננה יודעת שבת) אינם מוותרים על השירה שבהמשכה ריקד הורה משולהב.

מרד, מרד, נכריז כאן, אל העמק והחורן...

הריקוד נמשך ונמשך. נושרים העייפים, נחים קצת, ומתחברים מחדש. הפעם לשרשרת "עוד לא נותקה השרשרת, עוד נמשכת השרשרת עד היום הזה," והנה נכנסים חברים מהתנועה שבעיר, מצטרפים למעגל הרוקדים, והוא נמשך עד שעה מאוחרת בלילה. אלה שיוצאים מחר לעבודה נושרים למיטות-הקומותיים, "האינטרציונלים". יש שכאלה, שסתם אפסו כוחותיהם ויוצאים, אך מעטים ממשיכים עד כלות הכוחות ב"עוד לא נותקה השרשרת".

בבאראנוביץ הגענו כבר ל-120 ח"ח וגם יותר. יחידים נשרו באיך-תקוה לעליה, חזרו לבית ההורים, אבל הרוב נשאר. עובדים במינסטר קושניר בקביעות. הלחץ של סניפי "החלוצ", לצאת להכשרה, למרות חוסר העליה גובר. ה"בונד", בתעמולתו האנטי-ציונית אמנם הוסיף שמן להגביר אכזבה, אך לא חדלו המתדפקים על דלתות קיבוצי ההכשרה. ועם ריבוי החברים — רבו החיפושים אחרי כל מקום עבודה, "פלאצובקה" בלשוננו, דהיינו: כיבוש עבודה. וכל עבודה טובה, וראש לכל — חטיבת עצים להסקה בבתיים. מנהל העבודה היה מסתובב כל הזמן בעיר, בחצרות הבתים ותר אחרי עצים בחצרות, וכשעינו היתה תופסת ערמת עצים חש לקבל אותה עבור הקיבוץ. לא מאסנו בשום עבודה, ואפילו ביום עבודה בודד. חפירה, סבלות, בנין, כיבוי סיד במחסנים של הומריי-בנין, מיון קורות ברזל וכו' — הכל היה טוב בעינינו. בגמר קטיף תפוחי-עץ, עבדו חברותינו בייבוש התפוחים. היתה זו עבודה, שהייתה מגע עם תכשירים כימיים, שגרמו כאבים. ואם היו נחשלות — החלפנו אותן באחרות. היהודים הטובים בהתחלה ריחמו על אחיהם המסכנים, שחייבים לעבוד עבודה גויית, אך במשך הזמן התרגלו וקיבלו את הדין וכל עבודה שברשותם היו מוסרים לנו.

על אף כל זה היה תמיד חלק ניכר מחברינו מחוסר עבודה. גם שכר העבודה של אלה שעבדו, לא הספיק למחייטנו. גם הגבייה לא היתה כ"כ מסודרת. נאלצנו לקנות בהקפה במאפיה ובמכולת ובשווק הדוכנים למצרכי בשר. יש שלא רצו לתת לנו בהקפה אך עם החזר החובות — שוב נתנו לנו בהקפה. חבר, סנדלר אחד שלנו, עבד בחיקון נעליים, כ"כ סָפָר. שכרנו חדר עם תנור אפיה והתקנו מאפיה, שעבדו בה חברות שידעו מהבית לאפות לחם, אם רק השגנו קמח בהקפה. לעתים היינו קונים במחנה הצבא את שיירי הבשר והעצמות ומתקינים לנו מהם מטעמים. המצב הזה, המצוקה, הסבל, התקוות, האמונה — נתנו משמעות חדשה לשיר הזה שהיינו שרים בדבקות:

ל"ו צדיקים'לאך טראגן וואסער אן א סוף,
שפיי אריין אין די ידיים, סוועט נאך גוט זיין פעטער חיים.
סוועט נאך זיין אגוטער סוף ווייל עס לעבן למד וו,
למד ווד צדיקים'לאך שלעפן וואסער אן א סוף,
ס'וועט זיין אזוי גוט, ירושלים.

והיו מחלות, בעיקר, מחלת הגרדת שקראנו לה "מצרים". ד"ר יעקב קגן טיפל בנו טיפול נאמן בלי תשלום ובמסירות שאין דוגמתה. גם ד"ר נחומבסקי, מנהל בית החולים העירוני לא מנע עזרתו מאתנו. משה מוקסיי נציג פועלי ציון צ.ס. בעירייה

דאג, שיסופקו לנו שירותים עירוניים, כגון, בית מרחץ כל שבוע. בעזרתו קשרנו קשרים עם פ.פ.ס, האיגוד המקצועי ומשרד העבודה. היינו מקבלים כרטיסי נסיעה ברכבת חינם כמחוסרי עבודה, מטעם משרד העבודה.

באחד במאי היינו משתתפים יחד עם פ.פ.ס. והאיגוד המקצועי, פועלי ציון-צ.ס, "החלוץ", פרייהייט, וה"בונד" בהפגנה משותפת. חברים מהקיבוץ שימשו כסדרנים. היינו מאורגנים יחד עם פ.פ.ס. להדיפת כל פרובוקציה מטעם שלטונות פולין או מאספסוף מוסת כל שהוא.

באראנוביץ' הפועלית, יהודים ולא יהודים, ידעו לכבד, להעריך את השקפותינו הלאומיות-ציוניות והסוציאליות, בעיקר העריכו את ערך ההגשמה, שחרתנו על דגלנו וקיימנו בגופנו ובנפשנו.

בסתיו — 1932 אחרי החגים, יצאתי לאיבאצביץ'. איבאצביץ' שלפני שנים היתה מרכז ההכשרה של שחריה היתה הפעם פלוגה קטנה, כסה"כ עשרים חברים-יות. עבדנו במינסרה, קיימנו שיחה, חברים התלוננו על המצב החברתי והתרבותי שהיה קשה. כלילה יצאתי מאיבאצביץ' לקוברין, בה חנתה פלוגה קטנה של 20—30 חברים-ות, עבדו במינסרה ובכל מיני עבודות אחרות בעיירה. חלק היה מחוסר עבודה, ושוב — שיחות, שירה וריקודים. ומקוברין כעבור שבוע — לפינסק. קיבוץ של 50 — 60 איש, חי תוסס, אסיפות חברים, שיחות על ציונות, הארץ, העליה, וכו'. גם בפינסק עבדו בחטיבת עצים, חלק במינסרה ובמפעל הלבדיים של קונדה, הרבה חולים ומחוסרי עבודה, פה ושם עובדים בנגרות אצל נגרים בעיר ובבנין. בפינסק נשארתי כמה זמן ועבדתי בבית החרושת ללבדיים של קונדה. העבודה היתה על חוץ נהר פינה. היו מוציאים בולי עץ עבים מהנהר, שבקיץ הוכנסו אליו, למען שיספגו מים ויתרככו. היו מובילים אותם בקרוניות על פסי ברזל לתוך בית החרושת לאיוד. מן האדים היו מוציאים אותם למכשיר עם סכין אוטומטי שהיה מגרד מן העץ שכבות שכבות כעין סרטים. גם בזה עבדו חברינו, יחד עם גויים מנוסים, שידעו את המלאכה ומהם למדו אותה גם חברינו. עבודה זו היתה קשה במיוחד בחורף. רוח עזה נושבת, מיללת, ממש סופה, פתיחי שלג מעורבכים בגשם מצליפים בפנים, ידיים קפואות וכל הגוף קפוא ורטוב, הלבוש מטולא, הנעליים קרועות, פעורות פה, ולפעמים — עובדים משמרת שניה, הקור גובר והולך. מתחממים קצת בהזדמנות, כאשר הקרונית מגיעה לבית החרושת החם מלא האדים. המעבר מקור לחום, ומחום לקור לא הקל. מאין שאבנו את הכוח ואת העקשנות לגבור על הכל?

חודש עשיתי בפינסק והנה הגיע מברק לחזור לבאראנוביץ'. כמה טוב היה לחזור, להמולה הזו ולחיי הקיבוץ הגדול. באסיפת אישורים לעליה בהשתתפות בנדורי ז"ל בפברואר 1933, אושרתי לעליה. וב-11 למארס הגעתי ארצה.

הל אביב 1980

יהושע וושצ'ינא: לאחר שנה

א

עד לעת האחרונה היתה שחריה קיבוץ של פלוגות קטנות וכל העת נודדות. מצב זה הטביע את חותמו על התוכן והאופי של הקיבוץ ומנע ממנו את הגיבוש הפנימי. כיום מתרכז הקיבוץ בשלוש נקודות: באראנוביץ', פינסק, וילנה. שתיים האחרונות הן פלוגות קטנות שנוסדו לא מזמן, אך סיכויי התפתחותן גדולות למדי. שחריה בבאראנוביץ' הוא נסיון ראשון של קיבוץ בעיר. המעבר לעיר העלה בפני הקיבוץ שאלות חדשות ובלתי מוכרות. העבודה היא רב-גונית, מפורדת בכל קצות העיר. צריך לדעת להתמצא בשטח. ארגונה של העבודה קשה יותר. כן גברה הסכנה מצד השפעת הסביבה, אשר נעזבה על-ידי החבר לא מזמן. לעומת זה נתגלו גם אפשרויות של השפעה על הנוער והציבוריות שענייני הקיבוץ לא היו בטווח התעניינותם. ככל שגדל הקיבוץ פחתה הסכנה להשפעה מצד הסביבה וגדל מעגל ההשפעה של הקיבוץ.

כיום נמצאים בבאראנוביץ' 80 חברים (35 חברות). כולם מועסקים וקיימות אפשרויות של קליטת עשרות אנשים נוספים. העבודה העיקרית היא במינסרה. בגלל מחסור בכוח אדם הונחו עבודות אחרות בעיר, שהעסיקו בעבר עשרות אנשים (חטיבת עצים, עבודת בניין ועוד). רוב העבודה במינסרה היא בקבלנות. רק 7—8 עובדים בעבודה יומית. למרות שכולם מועסקים בעבודה, הרי המצב הכספי די קשה. ואין בכך פלא. ההוצאות הן גדולות (דירה, חימום, תאורה וכן חובות שהצטברו) והשכר ירוד (2 זלוטי ליום עבודה לחבר ו-1.30 לחברה), ובקבלנות ההכנסה עוד יותר נמוכה. בתנאים אלה נעשים מאמצים כדי שלא להיכנס לגרעונות נוספים, על-ידי ארגון יותר יעיל של העבודה ושל ההספקה. כך, למשל, התחלנו באחרונה באפייה עצמית של הלחם, שהכניס חסכון של כ-100 זה' מדי חודש.

בימים אלה מלאה שנה מאז הוקם הקיבוץ בבאראנוביץ'. היתה זו שנה של נסיונות קשים, שנה ללא עליה ושבועות ארוכים של חוסר עבודה. מן המצב הזה יצאנו שלמים ומחוזקים. מתוך אמונה עמוקה ורצון נחוש אנו נכנסים לשנה השניה של קיומנו.

"ידיעות", מארס 1932.

ב

מצבנו בבאראנוביץ' בימים האחרונים הורע בהרבה. במשוריה (מינסרה), מקום עבודתנו היחיד, פחתה העבודה, ולמרות השתפרות יחסו של בעל-המשוריה אלינו. (ענין של "שטימונג", בן שעלה ארצה וכותב מכתבים נלהבים) מוכרח היה לפטר הרבה מחברינו. העבודה בעיר עדיין מעטה היא, עונת הבניה עוד לא התחילה. מספר מחוסרי-העבודה גדל מיום ליום. נמצאים במקום כ-70 איש, ובעבודת-חוץ עסוקים כיום רק 26 בממוצע. עם כל הקימוצים שהוכנסו בהספקה, גדל בכל זאת הגרעון. ואם בחורף היו ימים קשים של חוסר-עבודה, הרי היו לנו אז תקוות והבטחות לימי הקיץ

— וכעת? הננו מפעילים לחץ גדול על העיר כאמצעות העתונות והודעות. חברינו מבקרים בכל בית בחיפוש עבודה. התוצאות של הימים הראשונים משביעות־רצון. מה שמגביר את אמונתנו, שנחזיק מעמד ולא נקטין את מספר האנשים במקום. והנה עניינים חדשים — התחילו לבקר אותנו בימים האחרונים כל מיני ועדות מטעם המשטרה, מחלקת הבריאות ועוד. ישנה ההרגשה, שמתחילה כאן פרשת קלוסובה, שהתחילו "להתעניין" בנו בחוגים ידועים. בדקו כבר את התקרה (אנו גרים על הקומה השניה), והננו כמעט בטוחים, שיוציאו אותנו מהדירה, ובמצבנו אנו הרי זה אומר — להישאר כמעט בחוץ, זה בטח חלקנו בעד השתתפותנו בחגיגת האחד במאי. ובעניין האחד במאי. ב־2 לאפריל קיבלנו הזמנה לישיבה של מועצת האגודות המקצועיות בדבר ההכנות לאחד במאי. השתתפו כ־20 איש, 2 בונדאים, היתר לא־יהודים (חברי פוע"צ. צ.ס. לא באו). אנשי ה"בונד", כמובן, מחו נגד השתתפותנו ועזבו את הישיבה, מה שעורר ויכוח על "כשרותו" הסוציאליסטית של הקיבוץ. הוויכוח היה מעניין מאוד. זוהי בכלל הפעם הראשונה שפועלים לא־יהודים ידברו באופן כה רציני עלינו. הבהרנו להם מהו הקיבוץ, מהם היסודות שלנו וכו'. בסיכום הוחלט שאנו משתתפים בוועדת האחד במאי ושהתנהגותו של ה"בונד" לא היתה חברית. התקיימה אחרי זה עוד ישיבה ובה השתתפו כבר חברי פוע"צ—צ.ס., ושוב בירור ושוב אותה ההחלטה. ה"בונד" הודיע אז, שיארגן לו הפגנה מיוחדת. התחילו כבר בהכנות, אולם עם בואו של ציר הסיים מפ.פ.ס., דיבוא, ויתרו הבונדאים, וכל העסק נגמר במכתב־מחאה שהעבירו לוועדה.

אנו עומדים באריכות על כל זה, כי בטח עוד בהרבה מקומות נפגש עם מפלגות סוציאליסטיות ואגודות מקצועיות. פגישתנו הראשונה היתה מוצלחת. יותר טוב מאשר בבאראנוביץ הוא המצב בפלוגות. בוויילנה 26 איש. חדרו למקומות עבודה קבועים, במשוריות ובבתי־חרושת. דרושים אנשים. גם פינסק תקלוט אנשים נוספים, אם כי מצב העבודה עוד לא ברור. כרגע במקום 20 איש.

העתיד, באראנוביץ, מאי 1932

אברהם חנוביץ: בשירות תמיד

נולדתי בעיר לומז'ה. אבא שלי היה במקצועו חרט־עץ. הורי מתו בילדותי, אמא כשהייתי בן שנתיים ואבא — כשהייתי בגיל שבע. לאחר שנתייתמתי גם מאבי עברתי לחיות עם סבא שלי בפרוור על יד לומז'ה בשם פיוטניצה. סבא שלי היה מלמד תינוקות של בית רבן, היה לו מה שנקרא "חדר" ובו כ־15 תלמידים, ואף אני הצטרפתי ל"חדר" של סבא. בגיל שלוש עשרה התחלתי לעבוד אצל נגר. הייתי הצעיר ביותר במשפחה. אחי הגדולים ואחיותי התפרו לערים הגדולות ולאחר מכן היגרו לארצות הברית. אני הצטרפתי ל"החלוץ הצעיר" ובגיל 17 בערך יצאתי להכשרה. נשלחתי לפלוגת שחריה באיבאצביץ' וכעבור זמן קצר נשלחנו קבוצת חברים לעבודה בהוטה־ביטן — מקום של יערות, מינסרה וענפי שדה. בסך הכל גרו במקום הזה כמה משפחות וביניהם משפחה יהודית אחת. עבדנו במינסרה ובחקלאות וגרנו בצריף. המשפחה היהודית

במקום מצאה את פרנסתה מתעשיית גבינה. מהוטה ביטן עברנו לקוברין ועבדתי בחטיבת עצים ומשם עברתי לבאראנוביץ'. עבדתי עד כמה שזכור לי בחטיבת עצים ובמינסרה.

ב-1935 עליתי לארץ ונשלחתי לפלוגת הים. הגעתי באניה "פולוניה" וכעבור יומיים עבדתי באותה אניה בסבלות המטענים שהובאו בה. כעבור שנה, בערך, גוייסתי ליערות הכרמל. כמה שנים אחרי זה גוייסתי לפלמ"ח ושרתתי בו שלוש שנים. במשך שנים עבדתי במידגה, בברכות הדגים שלנו ובשנים האחרונות חזרתי למקצוע הישן שלי — נגרות.

בימי ההעברה ממשמר-הים לאפק עבדתי בהקמת המחנה בפירוק ובבנייה של הצריפים וכו'.

בשנות המלחמה הייתי בפלמ"ח. שרתתי באילון וחניתא ומשם עברנו לדרום. קיימנו אימונים ברמתיים, רעננה בהתכוננות לקראת אפשרות של פלישת צבאות הציר מן הים. בין היתר ערכנו סיורים רבים בסביבה להכרת השטח.

מהדרום עברנו לתל-יוסף, עין-חרוד ושם עסקנו בעיקר באימונים. אחרי כן הועברנו לנען ולגבעת ברנר וחיינו במשטר, שהיה אז מקובל בפלמ"ח — אימונים ועבודה. היו שם מפעלי הע"ש במחתרת ואנחנו מאורגנים בחוליות היינו סוחבים מהמחנות הצבאיים הבריטיים תחמושת, מביאים אותה לקיבוצי הדרום כמו נגבה, יד-מרדכי. שם היו מעובדים ומותאמים לצרכי ההגנה.

מחקופת נעורי בלומז'ה זכור לי האירוע הבא:

בלומז'ה העיר היו שני פארקים עירוניים. אחד במרכז העיר ובו בעיקר ביקרו היהודים ופארק שני מחוץ לעיר ובסמוך לו בית ספר להנדסאים-חקלאיים, שלמדו בו רק גויים שהצטיינו באנטישמיות שלהם. אנחנו נמשכנו דווקא לפארק שמחוץ לעיר, שהיה גדול יותר, יפה וטוב יותר למשחקים. השקצים הגויים היו מפריעים לנו. ביחוד התנכלו לזוגות מטיילים בפארק ובסביבתו. פעם אחת החלטנו להשיב מלחמה שערה וללמד אותם לקח. קבוצה של 8 חברי, נכנסנו לפארק ושלחנו זוג לטיול. שניהם היו זרזים ויודע-רוץ ויכולנו לסמוך עליהם. אנחנו שכנו במארב. ואמנם שני שקצים התחילו להתנכל להם, רדפו אחריהם וכשאלה בריצתם הגיעו קרוב אלינו, יצאנו מהמארב והרבצנו להם כהוגן. אחד מהם נפצע באופן רציני והשני ברח. כעבור כמה ימים מת הראשון. היה רעש גדול בעיר. אבל הכול היו בטוחים, שלא יהודים עשו את המעשה, מאחר שהיהודים בדרך כלל לא נהגו לבלות בסביבה הזו. הניחו, שזו הייתה תוצאה של תגרה בין הגויים בינם לבין עצמם. אז ליתר בטחון הסתלקנו מלומז'ה ויצאנו להכשרה.

אפק, נובמבר 1981

שמחה ר.: הפלוגה בסאביץ'

סאביץ': בבאראנוביץ מרכז שחריה, חוסר עבודה, ועם זאת קולטת חברים חדשים. עושים מאמצים לכיבוש עבודה נוספת, ומקבלים כל עבודה מוצעת. וכך הגענו בקיץ 1931 לחוות סאביץ', כשלושה קילומטר בנסיעה ברכבת מבאראנוביץ. בחווה הרבה

שטחי אדמה ומעט כוחות עבודה. הגענו לחווה 16 בחורים ו-4 בחורות, בעיצומה של עבודה חקלאית בוערת, שנעשית בידי איכרים שכירי יום, מנוסים בעבודה זו. התמקמנו בטחנת קמח נטושה, מצאנו בה מקום לחדר אוכל ופינת בישול. ליד אבני הריחיים קבענו לנו את חדר השינה, על מזרונני קש. אמנם לא צפוף, אבל עדיין הורגש באוויר ריח הקמח הטחון ואבק הפסולת שהתאבק מכל פינה ומכל סדק. כל הפעולות שלנו בניקוי ובשיפור המקום כדי לשוות לו צורת בית, — לא הועילו. עקבות הטחנה נשארו.

לחם, חלב ותפוחי-אדמה קיבלנו מבעל-האחוזה לפי רצונו ומצפונו. סוכר, אורז וקצת בשר קנינו בכפר סאביץ' כשלושה קילומטר מהחוה. שכר העבודה שנשאר לנו במזומנים, לאחר ניכוי הסכום תמורת המצרכים שקיבלנו מבעל האחוזה, היה ועום ביותר ונאלצנו לקנות גם בהקפה. העבודה — קשה, מזריחת השמש עד שקיעתה, לא שמונה שעות ככל הפועלים החקלאיים באותה חווה. עבודתנו היתה באילום האלומות אחרי הקוצרים ובהעמסתן על העגלות שהובילון לגורן. היו אלה אלומות של כוסמת גדושות, שמנות וגבוהות וצריך היה להיזהר, שלא לטלטלן טלטלת-יתר, כדי שגרעיניהן לא יישפכו החוצה, כשמאחורינו עינו של מנהל העבודה, בוחנת, מסתכלת ומוזירה.

עבדנו גם בדיש אספסת. אספסת זו, שגרעיניה קטנטנים, אדמדמים וחרופים, משמשת כחומר כימי. הדיש היה מעלה אבק סמיך ושחור עד כדי עירפול הראיה. העיניים, האף, הגרון והריאות שאפו את האבק החרוף הזה, וכל יריקה — חתיכת ליחה.

גם החברות עבדו בשדה עם הבחורים, וגם בדיש. בבית נשארה חברה אחת לעבודות הבית. בעבודה הדיש לא פעם נשארו החברות ללא כוח ונאלצו להפסיק ולנוח או בכלל ללכת הביתה. הבחורים איחסנו במחסן התבואה את שקי גרעיני האספסת. עמוס שק שמשקלו 8 פוד (128 ק"ג. שק תבואה רגיל הוא 5 פוד) על הגב היה צריך לעלות על גשרון לוחות ולסדרו על ערמת השקים שבמחסן.

בבואנו לסאביץ' צחקו ולעגו לנו הפועלים הגויים השכירים שבמקום. הם ציפו לכשלונו, אבל תוך זמן קצר הופתעו לטובה וחלקו לנו כבוד. הם אף כיבדו אותנו בכינוי של חיבה מיוחד להם "נשיע ז'ידקי" — יהודים שלנו.

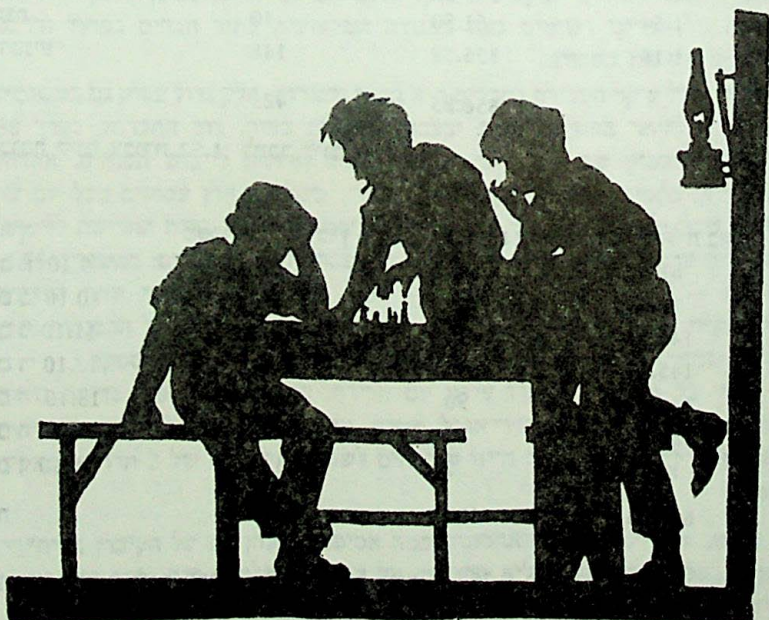
למרות העבודה הקשה ויום העבודה הארוך היינו יושבים לאחר העבודה בשעות המנוחה בחדר האוכל שרים, משוחחים ומתלוצצים. אפילו לעיירה הסמוכה, מיר, כ-18 ק"מ מסאביץ' הגענו בטיול בשמחת-תורה. בימים ההם פרץ מרד האיכרים הבילור-רוסים נגד בעלי האחוות הפולנים, שהתבטא בשריפת גורן גדוש תבואה או בשריפת התבואה בשדה וכדומה. מרד זה לא היה חסר נימה פוליטית, היו שביחות בדרישה להעלאת שכר, לתנאי מגורים טובים יותר, תשלום שכר בזמן וכו'. גם בסאביץ' התקיימה שביחה כזאת. בעל האחוזה בטח בנו וחשב, כי ישתמש בנו כמפירי שביחה, מעין מקל חובלים נגד השובתים. אבל לא כך היה.

הדבר היה ביום ראשון, הוכרזה השביחה בסאביץ'. נציגי הפועלים הבילור-רוסים, שהיכרנו אותם תוך עבודה משותפת ושיחות רבות על שאיפתנו הלאומית והסוציאלית, הודיעו לנו בעוד מועד על השביחה וביקשו מאתנו להצטרף. ידענו, שאם נשבות, נאלץ לארוז את מטלטלנו ולחזור לבאראנוביץ. אגב הבנו, כי

בקשתם מרומזה נימת איום. קיימנו שיחה בינינו והחלטנו לא להיות מפירי שביחה, יהיה מה שיהיה, וכך אומנם השבנו לנציגם. הם שמחו מאוד לתשובתנו ואמרו כי תיארו להם מראש, שכזאת תהיה החלטתנו. בערב, בא מנהל העבודה של החווה אלינו לסידור עבודה, והוא ידע כבר שלא נצא לעבודה בלי הפועלים המקומיים. ואמנם כשעתיים לאחר-מכן נסתיימה השביחה בנצחונם של הפועלים. בעל האחוזה לא יכול היה להרשות לעצמו להשבית את העבודה בחווה דוקא בעונה הבוערת. מאז הפועלים היו לנו לידידים.

ומעשה בכמה בריונים שיכורים, שקיימו נשפיה אצלנו בטחנה ורצו לשתף אותנו ואת החברות שלנו בהילולא בשתיית י"ש, ריקודים וכו'. סירבנו בתוקף. החברות עמדו למעלה על יד אבני הריחיים, ואנו הבחורים התבצרנו, הודיינו במקלות בכוונה לא לתת להם להתפרע. שיכורים היו גם שני בניו של בעל האחוזה וידידינו נציגי הפועלים סילקו אותם, והיתרו בהם, שלא יציקו לנו ויעזבו אותנו לנפשנו. בינתיים הגיע הקיץ לסימו, העבודה בחווה פחתה, ורק מספר קטן מחברינו עבד. ניתנה לנו עבודה אחרת — הוצאת המוץ בגמר הדייש מהמקום, — עבודה קשה ולא משתלמת. בחול המועד סוכות התקיים כנס של פלוגות שחריה בבאראנוביץ. במג אוויר סתווי, יצאתי בבוקר השכם ברגל, מרחק של כעשרה קילומטר, דרך יער אל חנות הרכבת, בדרך לבאראנוביץ, לכנס. בכנס זה הוחלט לחסל את הפלוגה בסאביץ.

תל אביב, 1981

בעבודה ובחברה – אוקטובר 1932

תאריך	מס ה'ח' בקיבוץ	עבדו בעבודה חוץ	הכנסה כללית בזהובים
ביום א' 2.10	111		
ביום ב' 3.10	111	80 ח'ח	121.30
ביום ג' 4.10	111	80 ח'ח	120.85
ביום ד' 5.10	113	86 ח'ח	126.55
ביום ה' 6.10	113	88 ח'ח	140.95
ביום ו' 7.10	114	79 ח'ח	127.50
ביום ז' 8.10	115	70 ח'ח	20.70
	788	483	657.85

הכנסות

מקום עבודה	ימי עבודה	הכנסה בזהובים	הכנסה ליום בזה'
קושניר	36	50.00	1.64
נגרות	49	128.40	2.17
בנאות	55	108.83	1.98
תפירה	15	36.00	2.40
חטיבת עצים	82	115.54	2.93
שונות	40	61.50	1.54
"סושניע"	148	156.58	1.16
סה"כ	425	656.85	

ההכנסה ליום עבודה 1.52; לחבר ליום 0.89

תאריך	מספר ה'ח' בקיבוץ	עבדו בעבודות חוץ	הכנסה כללית בזה'
ביום א' 9.10	114	48	61.60
ביום ב' 10.10	114	19	19.00
ביום ג' 11.10	114	70	145.37
ביום ד' 12.10	114	80	145.37
ביום ה' 13.10	114	90	146.02
ביום ו' 14.10	113	89	133.07
ביום ז' 15.10	114	7	15.30
סה"כ	797	403	665.73

הכנסה ממוצעת ליום עבודה 1.56; לחבר ליום — 0.78

הכנסות

מקום עבודה	ימי עבודה	הכנסה	הכנסה ליום בזה'
קושניר	33	54.29	1.64
נגרות	64	149.00	2.30
בנאות	40	88.00	2.20
תפירה	7	13.50	1.93
חטיבת עצים	46	72.75	1.49
שונות	60	76.70	1.28
"סושניע"	153	174.32	1.34
סה"כ	403	628.56	

106 איש עתה בבאראנוביץ' (6 במלכנה 7 ק"מ מבאראנוביץ').

על אף כל השגיגו במקום, לא יכולנו לתאר לנו ריכוז מספר שכוח של אנשים כאן. עיירה, בלי תעשייה כלשהי סיפקה במשך חודשי הקיץ עבודה לעשרות מחברינו. נוצלו כמעט כל האפשרויות בעיר ובסביבה. כמו כן הקימונו פלוגות זמניות בקרבת העיר, בחקלאות, במלכנה ובעבודות ציבוריות שונות ("טאו" ועוד). שנתנו לנו לאחר סיום העבודה גם עודף ניכר. בבאראנוביץ' עצמה חדרנו לכל מיני עבודות. הקיץ הורחבה עבודתנו בנגרות, שבה עסוקים כעת 12 מחברינו. החדירה למקצוע נתקלה בתחילה בקשיים מצד האגודה המקצועית כאן. אולם הכרחנו אותה במשך הזמן להתחשב איתנו. כל חברינו רשומים כעת באגודה המקצועית בתור חברים בפועל ודרכה מקבלים אנו את העבודה.

בדרך כלל עיקר העבודה לחברים היא בבנין ובנגרות, חלק גדול עסוק גם במשוריה (מינסרה) והיתר בחטיבת עצים ובעבודות שונות בעיר. רוב החברות, בערך 30 (ואפשר להעסיק שם עוד יותר) עובדות בבית חרושת לייבוש תפוחים, אחדות במשוריה, בתפירה, ובבית-חרושת של מחבר'. בעבודות חוץ עסוקים בכל יום עד 80%. שכר העבודה זעום עד מאוד, בעיקר כשביל בחורות. בבית החרושת לייבוש. שכר יום עבודה לחברה 0.95 זהובים, ביתר העבודות 1.90. חברים: במשוריה 2.75; מלכנה — 1.50; בבנין — 2.00 — 2.50. לעומת זה מכניסה יותר העבודה המקצועית. נגרות — 2.50 — 3.00; תפירה — 2.00 — 2.50. כל ההכנסות (חוץ מה"סושניע") הן במזומנים, מה שמאפשר סידור יותר זול של האספקה.

אחרי כל התלאות שעברו עלינו עם הדירה, הסתדרנו סוף סוף בדירה גדולה ומרווחת, עם חדרי שינה, חדרי-אוכל, מטבח, מאפיה, חדר כשביל הבגדים, מזכירות וסנדלריה. לרגל ההתרחבות היינו מוכרחים לשכור עוד דירה של 2 חדרים ומאפיה שניה.

שונות. התקיימו בימים האחרונים כמה אסיפות, שבהן דנו על הקיבוץ הבית"רי, המצב בפלוגה, לקראת העליה החדשה, על הנעשה בפלוגות וכו'. כמו כן התנהלה שיחה על חגיגות ועמדתנו כלפיהם.

בקשר עם ארגון הקיבוץ הבית"רי התקיימו כמה ישיבות ואסיפות ביחד עם באי כוח הסתדרויות הנוער והמפלגות. הובררה עמדת ההסתדרויות הללו לקיבוץ הבית"רי. הודגש הצורך בעזרה ובאחריות שעל הסתדרויות אלו להגיש כעת לקיבוץ.

מהמטרה אין מרגוע. ככל פעם עניינים. בעתון פולני מקומי הופיע מאמר נגדנו, ושוב ביקור המשטרה בקיבוץ, הזמנה לשר המחוז וכו'. אינם "סובלים" את השירים שלנו, זרים להם סדרי חיינו, בדרך כלל הננו בעיניהם תופעה לא רצויה במדינה. כאלה הן הטענות.

ומה נענה להם על זה? בליכוד הכוחות סביב ה"בנין" שלפני שנתיים הקימונו, בביצורו ובחישולו הפנימי.

ידיעות, נובמבר 1932

חינקה רזניק (רבינוביץ): מפלוגה לפלוגה

נולדתי באמדור עיירה קטנה ע"י גרודנה. יהודי העיירה התפרנסו בעיקר ממסחר זעיר וממלאכה; הנוער היהודי גדל בלי תקווה לעתיד טוב יותר. באמדור כבכל העיירות היהודיות התרוצצו כל מיני מפלגות וקבוצות נוער. השפעת הנוער הקומוניסטי היתה חזקה במיוחד.

משחר ילדותי בטרם הבנתי ציונות מהי, הייתי מותקפת כיסופים לארץ-ישראל. הצטרפתי איפוא ל"פרייהייט" ול"החלוץ", במגמה לצאת לקיבוץ הכשרה ודרכו לעלות לארץ.

צעירה מאוד הייתי כאשר אישרו אותי לקיבוץ הכשרה. מקום ההכשרה הראשון שלי היה בחווה בשם וולה. פלוגה חקלאית קטנה, הבחורות עבדו לרוב במטבח ובכביסה. בסוף העונה, היה זה ב-1929 לאחר מאורעות תרפ"ט — אושרו כמה חברים לעליה, ועלו. אני נשלחתי ע"י מרכז "החלוץ" לאיבאצביץ של שחריה. באיבאצביץ התקיימה פלוגה גדולה, נוער אידיאליסטי מכל השכבות, שמחת חיים, ריקודים, שירה, הרבה תקווה לעתיד טוב יותר ובעיקר שאיפה לעלות לארץ. עבדנו במינסרה, בחורות ברובן עבדו בהוצאת נסורת ובסידור סווארים מקרשים, סווארים גבוהים ככל האפשר. העבודה היתה קשה ומפרכת, אבל היה הרבה רצון. המצב הכלכלי היה די טוב כי כולנו עבדנו והשתכרנו למחייתנו. מצב-הרוח היה מרומם. אחרי חצי שנה אושרתי לעליה.

ואו התחילו התלאות. גיירות פאספילד ונעילת שערים. צרפו אותי לעליה עם בחור על סרטיפיקט אחד, "פיקציה" בלשון הימים. בגלל חוסר כספים להוצאות הדרך של אותו בחור נעכתי גם אני, ולא עליתי. אחרי זמן קצר באתי לשחריה, באראנוביץ' — קיבוץ גדול הרבה שמחת חיים וחיי תרבות. עבדתי במינסרה כמו באיבאצביץ'. המצב הכלכלי היה קשה, חוסר עבודה, אבל התקווה לעלות ארצה עודדה וחיוקה את רוחנו.

בקיץ נשלחתי עם עוד חברים לטאביץ', פלוגה חקלאית של שחריה. עבדנו בעבודה חקלאית קשה ומפרכת, מגורים גרועים ביותר ו... החזקנו מעמד. סוף-סוף אושרתי

לעליה בשנית, הפעם בסרטיפיקאט יחיד.
תחנתי הראשונה היתה בתל-יוסף. אהבתי את הקיבוץ והעמק. כשחברי ש.ר. הגיע
ארצה והלך ל"הכובש" עברתי גם אני לשם. תהפוכות הגורל ונסיכות החיים הוציאוני
אל מחוץ לקיבוץ.

הל אביב, 1981

יהושע וושצ'ינא: חודשי גידול והתרחבות

החודשים האחרונים היו לקיבוץ שחריה חודשי גידול והתרחבות. נוספו נקודות
חדשות וגדל מספר החברים בפלוגות הקיימות. מ-120 חברים בחודשי האביב גדל גוש
שחריה ומונה כיום 320 חברים. בפלוגות הקיימות התחזק הקיבוץ והיכה שורשים
לעומק. חדרנו לעבודה מקצועית, (נגרות, תפירה, בגדי נשים) אשר מלבד העלאת
השכר הממוצע מספקת לנו מקומות עבודה מבוססים יותר. קיבלנו עבודה גם
בשירותים הציבוריים של ועד הקהילה בוילנה ובמוסד "טאו" בבאראנוביץ'. עבודה
זו נתנה תעסוקה לכמה חברים במשך חודשים רבים. נעשים נסיונות להקים בתי
מלאכה בפלוגות הקיבוץ (קוברין, באראנוביץ, פינסק) אך לעת-עתה זוהי רק התחלה.
עם כל זאת כל קיבוץ, בעיקר בעיר הגדולה, חייב להקדיש תשומת לב מיוחדת
למראהו החיצוני ולרווחתו. לכן, אין זה מקרה, שבחודשים האחרונים עברו הקיבוצים
בערים הגדולות (באראנוביץ, וילנה, פינסק) לדירות חדשות וגדולות.

גם כיבוש מקומות עבודה הוקל כתוצאה מן הנסיון שנרכש במקומות הקודמים;
ואכן אין לתמוה שפלוגות, אשר התארגנו לפני זמן לא רב בעיירות קטנות ומוגבלות
באפשרויותיהן, גדלו מיד בעשרות אנשים.

היום נמצא הקיבוץ בשמונה נקודות; הוותיקה והגדולה ביותר — באראנוביץ —
מונה 110 חברים. העבודה העיקרית בחודשי הקיץ היתה במינסרה, אך לאחרונה
צומצמה בה העבודה ובימים אלה תיפסק לגמרי. רוב החברים מועסקים עכשיו
בעבודות בנין, נגרות וחטיבת עצים. החברות מועסקות בעיקר במפעל לייבוש תפוחים
ובתפירה.

שכר העבודה הוא נמוך ביותר. בחטיבת עצים עובדים בקבלנות ואי אפשר להרוויח
יותר מ-1.50 זהובים (זלוטי) ליום עבודה. בעבודת הבנין נע השכר בין — ל-2.50
זהובים ליום ובנגרות מ-2.50 עד 3.50 זהובים ליום. בייבוש הפרי, השכר הוא רק זהוב
אחד ליום, ובתפירה בין — ל-2 זהובים ליום, במזומנים (פרט למפעל הייבוש) דבר
המאפשר לנו אספקת המצרכים במחיר די זול.

מזה שנה קיימת בקיבוץ בבאראנוביץ מאפיה לצריכה עצמית, (עובדות בה 2
חברות) המספקת את כל הלחם הדרוש לנו.

עם כניסתנו לעבודה מקצועית נתקלנו בהתנגדותם של האיגודים המקצועיים, אשר
מקשים עלינו את קבלת העבודה. היום, לאחר מספר ישיבות משותפות, נכנסו קבוצות
גדולות של חברינו לאיגודים המקצועיים של פועלי העץ ופועלי המחט; הם משתתפים
באסיפותיהם, משלמים מס חבר ובעזרתם גם מקבלים עבודה.

גם השנה נעשה נסיון מוצלח בקבלת עבודות עונתיות בסביבה הקרובה לעיר. קבוצות קטנות של חברים הועסקו מספר שבועות בחקלאות, בבית חרושת ללבנים ובעבודות אחרות. לכולם היתה קופה משותפת עם הקיבוץ בבאראנוביץ', ומכאן סופק להם חלק מהמצרכים. קבוצות אלו הכניסו בזמן הזה רווח של כמה מאות זהובים. כעת ניצב הקיבוץ בבאראנוביץ' בפני נסיונות קשים; מתקרב חורף קשה ועימו ימים של חוסר עבודה. הקיבוץ עושה כבר הכנותיו לחורף הן במחסן הבגדים והן באספקת מצרכי מזון. והנה הופיעו באופק ביתר"ים: הם מוכרחים לשבור את הקיבוץ, והתחילו נגדו במלחמה ובהתחרות. כל האמצעים כשרים במלחמתם זו — הרב והמשטרה. הקיבוץ מוכן למאבק זה. בכוחנו אנו ובעזרתו של הציבור היהודי ההגון נדע להתנגד למלאכתם ההרסנית ולגרשם מהמקום הזה, שכיבושו עלה לנו בהרבה עמל, כוחות וסבל.

הפלוגות בוילנה ובפינסק מונות כל אחת 40 חברים וללא ספק, יש להן סיכויים גדולים להתפתחות. במצבם הנוכחי אפשר לראותם כהתחלה בלבד. התארגנו פלוגות חדשות בקוברין, אושמיאני וסוונציאן. תוך שבועות מספר גדלו בעשרות אנשים וקיימת תקווה טובה להתרחבות נוספת.

מיידיש: מ.ה. קרושניץ

ידעות, אוקטובר 1932

בהתנגשות עם בית"רים

בזה החזר-מכתב, אחרי עריכה סגנונית קלה, שפירסמה מזכירות קיבוץ שחריה בבאראנוביץ על ההתנגשות עם גודד בית"ר בעיר.

באראנוביץ, 14 בנובמבר 1932

ביום ה-9 לנובמבר (1932) אירעה התנגשות גדולה בין הקיבוץ בבאראנוביץ' והגודד הבית"רי. לא היתה זו ההתנגשות הראשונה אולם הפעם היתה קשה יותר בהיקפה ובתוצאותיה. בזה פרטי ההתנגשות וכל מה שמסביב לה. נפגשנו בעבודה (חטיבת עצים) עם הבית"רים. את העבודה מסר לנו הסוחר, שמכר את העצים ואילו בעלת-הבית, שקנתה את העצים, מסרה את העבודה לגודד הבית"רי. חברינו היו הראשונים שניגשו לעבוד. הבית"רים דרשו מהם שיעזבו את המקום וכאשר אנשינו סירבו להיענות לדרישתם, הועיקו עוד כ-20 איש. מאתנו היו במקום 3 בחורים ובחורה אחת: שפוצ'ניק (פינסק), מנקר יצחק (קלצק), אברמוביץ' (באראנוביץ) ושיינדל צופרשטיין (פינסק). פרצה תגרה. אנשינו למרות היותם מועטים, גילו התנגדות תקיפה. כעבור חצי שעה נודע הדבר בקיבוץ, בבית היו אז כ-5—6 חברים.

כשחברינו הגיעו למקום נתגלה לעיניהם שדה-קטל אמיתי. החצר היתה מוכתמת כתמי דם. פצועים בכל פינה, סכינים מתנופפים באוויר, שוטרים נוהרים מכל קצוות

העיר, מספרם מגיע כבר ל-40 ואנו רק יחידים במערכה. התחלנו להרגיע אותם, אולם לשווא היה עמלנו. כוחות צמאים לטרף התנפלו עלינו, ולולא התערבותם של אנשים, שנקלעו למקום, כי אז בוודאי היו גם נופלים קרבנות.

בינתיים הגיעה המשטרה, ושוב התחילו הבית"רים בגידופים לעברנו: "אתם הקומוניסטים לא תתנו לנו — האזרחים הפולנים לעבד? מקומכם ברוסיה או במאסר!" בקריאות מעין אלו הם ליוו אותנו דרך כל רחובות העיר עד לבית המשטרה. אנשי בית"ר מוכשרים לכול, ובדרך למשטרה הועלתה פרובוקציה נבזית חדשה נגדנו. אחד מהם הוציא מכיסו קאסטט ברזל (אגרופן); מכשיר ברזל המורכב על אצבעות היד, כשהו קמוצות, כדי להכות ולפצוע בו) מוסר אותו לשוטר ומודיע כי בקאסטט זה היכינו אותם. המשטרה רשמה את שלה, אותנו לא חקרו, ושיחררה אותנו.

בסך-הכל הוכו ונפצעו מאתנו: מנקר (פצע בראש), שפוצ'ניק ואברמוביץ. מהם ישנם הרבה פצועים, מהם אחד קשה, שוכב במשך כל הזמן בבית-החולים ומצבו רציני מאוד.

מובן, שכל זה מנוצל על ידיהם. ממרידים את המשטרה, את מושל המחוז. מסיתים נגדנו את דעת הקהל. הם מהווים בעיר כוח גדול ומאורגן, בעל השפעה והוא עושה "שטימונג" עבורם. השמועה שהם הפיצו בעיר, כי הנה אנחנו "הרגנו" אחד מהם העכירה את האווירה מסביבנו. היהודי הפשוט אינו מסוגל להיכנס לפרטי העניין ולעמוד על שורשי הדבר. העובדה, ש"הניזוק" הוא משלהם היא הקובעת שבבילול. אנחנו נחשבים זרים ויותר מאשר תמיד מורגשת בדידותנו בימים אלה. ד"ר כהן (חבר המפלגה, יו"ר) הוא היחיד שעוזר לנו.

התערב בימים האחרונים בענין זה המשרד הא"י המקומי.

ביום השבת, 12 לח.ז. הוזמנו לישיבה לפי היוזמה של הנ"ל, באי-כוח של כל ההסתדרויות בעיר. השתתפו בישיבה כ-30—40 איש. בסדר היום: בירור הסכסוך ובעיית שני הקיבוצים להבא. יום קודם הוקמה, מתוך יוזמה פרטית, ובהסכמתנו, ועדת-חקירה בהרכב אחד מאתנו, רביזיוניסט אחד ואחד בלתי מפלגתי. הוועדה אספה את כל החומר על המאורע והכינה לישיבה דיון מקיף בענין זה. סיכומי ועדת-החקירה נתקבלו בהסכמת כל חבריה.

הבית"רים, שידעו, כי תוצאות החקירה לא יהיו לטובתם, רצו כבר בהתחלה להשתמש מכל זה, אולם הדבר לא עלה בידם. בעל-כרחם היו מוכרחים להכיר בוועדה. דין וחשבון הוועדה היה כולו לטובתנו, תוך הסתמכות על עדותנו. רק את הענין של קסטט הברזל לא עלה בידי הוועדה לברר, באשר ידיעות בענין זה קיבלנו באיחור זמן. הבית"רים, בראותם כי מהלך הישיבה אינו נוטה לטובתם, והיו מעוניינים בכשלונה, מצאו להם שעת כושר לעזוב אותה באמתלה שאחד המשתתפים (ד"ר נוחומובסקי) פגע בכבודם.

ישיבה זו, אף כי לא הביאה שום תוצאות קונקרטיות, היא עבורנו חשובה מאוד, שכן הכניסה הרבה בהירות בכל הסכסוך הזה והרבה ציונים וסתם יהודים, שהיו מקודם נגדנו — נוכחו בצדקתנו. בדרך כלל, מחוץ לרביזיוניסטים, יצאו כולם בהרגשה, שאנחנו הצדקים. עזרה לנו בהרכבה גם התנהגותם החוצפנית של אנשי הבית"ר. יצאנו מהישיבה חדורי הכרה, שבכל זאת עוד לא אבד הכל, שישנם אנשים העומדים לימיננו והמשיעיים על דעת הקהל לטובתנו. ביום שלישי זה, תחייים עוד

ישיבה של המשרד הא"י המקומי והוא עשוי להחליט על פרסום תוצאות החקירה, כמו כן יפורסם גילוי דעת מצידו, שיאשר שרק אנחנו הננו הקיבוץ הליגלי בעיר. אנחנו חושבים לפרסם עלון מיוחד בדפוס, שיבהיר לקהל היהודי את כל העניין. עלון זה ישמש גם כעין תשובה על הכרוז, שהבית"ר הוציא נגדנו בקשר עם המאורעות. ובקשר עם כל אלה עוד ענין מכאיב ומדאיג מאוד, שצריך לעמוד באמת בראש העניינים אצלנו. ביום החמישי 10 לנובמבר, יום אחרי המאורעות נאסר חברנו לייזר מלכין, כנאשם בפציעת הבית"ר בקאסטט הברזל, לפי עדותם של בית"רים אחדים. מובן שזו פרובוקאציה, אולם בינתיים הוא יושב מזה 5 ימים במאסר ונשקף לו עונש די חמור.

הדבר צריך להיות ענינו של כל יחיד בתוכנו, באשר משפטו של לייזר הוא משפט על הקיבוץ כולו. הענין נמסר לעורך-דין. הדבר קשור בהוצאות מרובות. החלטנו לכן להטיל על כל חבר עולה סכום של 5 זהובים.

איך קיבלו את הדברים החברים בקיבוץ? בימים הראשונים היה מצב רוח מדוכא, הדבר זעזע את כולם, מורגש היה מחנק רב. בשבת שלאחרי המאורע, התקיימה האסיפה הראשונה בהשתתפותו של הניאל לוי מווארשה. דיברו הרבה חברים. "לא למלחמה באנו הנה, אלא לעבודה ועליה, בשום אופן לא נוותר". "הננו עדים להתקפה על הפועל בארץ והשאלה אשר לפנינו היא, איך לחנך את האדם שלנו, שיידע להגן על זכותו לעבודה ויהי מה". "מסכיבנו ים של משטמה. אנו עומדים בפני מצב של חוסר עבודה וימים קשים, ועל אף הכל נישאר ונחזיק מעמד". מתוך רצינות ואחריות גדולה נאמרו הדברים. יצאנו מחושלים מאסיפה זו. נוכחנו פעם נוספת, שישנו כוח בקיבוץ שלא על נקלה ניתן לשברו.

ולמחרת, באסיפת הפרידה של החברים העולים נאמרו הדברים: הנה בקיבוץ מצב קשה, ויוצאים אנשים הביתה, אולם לא לשם חיפוש מנוחה ומרגוע. עליהם תמיד, גם מרחוק, להיות עם הקיבוץ, לחיות אתו בשאלותיו ובדאגותיו ובאמנות ובמסירות. יזכרו זאת חברינו בכל המקומות!

בקשר עם המאורעות בבאראנוביץ שהה אצלנו בקיבוץ בימי שישי, שבת וראשון הח' ד. הלוי ממרכז "החלוץ" בווארשה.

מזכירות קיבוץ שחריה

משה ברסלבסקי: בתנופת הגידול

בעצם ההסתערות בחוק סערת הכיבוש וההתרחבות המתמדת, כשהקיבוצים חוגגים את נצחונם, דרוכים לקראת כיבושים נוספים, באה פתע-פתאום בשורת העליה והזכירה: הן יש עליה בעולם — הא? חיל גדול שהלך ועמד מוכן ללכת הלאה, התחיל צורך את צרור חפציו, — מתכוון להיפרד מן הקיבוץ, מעמדות הכיבוש, לקראת עליה לארץ-ישראל

בערב העליה, עוד לפני בוא הבשורה נתכנסו מועצות הקיבוצים. נתכנסו בחמש הבירות של הגושים הקיבוציים הגדולים. היה זה מפקד הכוחות לקראת הבאות. כל

גוש הריהו מדינה רבת פלוגות, וממרחקים, גם ממרחק של מאות ק"מ נתכנסו ובאו — במסע, בעגלות וברגל. היו אלה ימי תכונה. מאות גם אלפים, ליבם הלם באותם הימים עם המפעל, עם הגאות בתנועה, עם הזרימה הגדלה והולכת לתנועה. אפפה הרגשת ימים באים בארץ וב"החלוץ" — משב העליה המתקרבת. נדונו שאלות התנועה, אלו שצפו ועלו באלה הימים: המצב בתנועה, בסניפים ובקיבוצים, על מפעל ההכשרה, על ההכשרה המעורבת בסניף ובקיבוץ, על ביצור העמדות בהקמת מוסדות מלאכה עצמיים וחיסון הכוח הכיבושי, על קופות חיסכון ועזרה הדדית בין הפלוגות, על חלוקת הכוחות המעטים, שישנם לרשותה של התנועה כולה. מתוך מועצות הקיבוצים דיברה התנועה החלוצית כולה. המפעל הקיבוצי היכה גלים ברחבי התנועה.

בבארנוביץ — בירת שחריה נערכה מועצת הקיבוץ ברוב עם והפכה להיות הפגנה לכוח העולה, להישגים של המפעל החלוצי בגולה. קיבוץ שחריה בברנוביץ, — גדול הקיבוצים בגולה, נקודת הכיבוש הראשונה בערים, שגדלה והתרחבה עד למאה ועשרים איש. מחציתם בחורות. בדירת הקיבוץ הגדולה. בחדר-האוכל רחב-הידיים הסב שני ימים ושלוש לילות רצופים ציבור חלוצים, למעלה ממאה וחמישים במספר, — כל חברי הקיבוץ במקום ועשרות הצירים, שהגיעו ובאו מקצווי הארץ, מגלילות וילנה ופולסיה, — ריחוק של מאות ק"מ. המסיבה הזו שיוותה למועצה במידה ידועה דמות של ועידה.

המציאות הקיבוצית רחבת ההיקף נתנה כאן את אותותיה. בהפסקות המה הדר-האוכל כחורת והמונים היו משתלבים במעגל ה"הורה" בהרגשת עצמה וכוח. הנה ליל הסיום, מתקרבת שעת הנעילה — חצות. כל הקיבוץ ער. הנה נאמרים דברי נעילה אחרונים, ומיד כמצייתים לצו נעלם, מסלקים החברים, בלי אומר ודברים את השולחנות והספסלים. וברחבי הדר-האוכל מתלקח שעות על שעות המחול. מבחוץ כבר חודרים אורות השחר של היום העולה — יום עבודה. וכאן סובב המחול והולך, ושטופי-זעזע נישאים במעגל בכוחות איתנים, מתגברים. במטבח כבר מכינים את ארוחת הבוקר, הנה מגישים כבר לשולחנות. המחול מתפרק. מסבים מסביב לשולחנות ואוכלים את הלחם השחור בתה. סדרן העבודה מתרוצץ אילך ואילך. ברשימה התלויה על הקיר רשומים תשעים חבר וחברה לעבודת-החוף. נתקעים הגרזנים בתגורות ופושטים ברחובות הנעורים. מן המועצה דרך ליל השימורים הסוער אל זרועות העמל.

במועצות עצמן כמעט שלא הירבו לדבר על העליה. ההרגשה, שלוותה כל אותן השעות היתה: הן אנו עודנו כאן, לרשות המפעל, לרשות הכיבוש, לרשות התנועה. הותוו קווים לפעולה בקיבוץ לימים הבאים. אך בשלהי המועצה צף וכבש את הציבור ענין העליה. המועצות נסתיימו עם פתיחת מפעל האישיורים. התביעה הנמרצת מן הארץ להחשת העליה קבעה את הקצב, כל הכוחות נרתמו לשם כך. כל כך רבות הן הפלוגות, ובכולן צריך להיות, כל אחת מהן צריכה להשתלב ולחיות עם מבצע העליה. באותם הימים, לפני שנה ושנתיים, בימיה הקשים של ההכשרה, בהפקרות ובסער, היה יום העליה מהווה יום מיוחד של מתיחות וציפיה, רצינות כבדה, קדושה היתה אופפת את אסיפת החברים הראשונה, רצינות והרגשת חג עילאית. היו פותחים בהימנונים, גם בהימנון הקיבוצי, והיה בזה משום ברית עם הארץ. עם הגורל. ואחר-כך, כשהוועדה היתה יושבת סגורה ומסוגרת, דנה בענייני החברים, היה ציבור

החברים ער ומחריש. לפעמים ישבו בחשכה, תוהים בדומיה אל אשר מתרחש שם מאחורי הפרגוד — אולי יצילו משם משהו. דמי וסוד וציפיה. הנה מתכנסים שוב כולם לאסיפה. עצורי נשימה מחכים. מביאים את רשימת החברים, שאושרו לעליה. מצביעים, ידיים מורמות ומורדות. נחתכים גורלות. הציבור ברמתו היה משתקף באסיפה זו ובשעה שלאחריה. הנה מתפרץ מחול עד אפיסת הכוחות. אף גם רוגנים ומטיחים. פה בכי והתיפחות. לא קל... לא קל...

כיום, עם מציאות רשת הקיבוצים הגדולה, התרוצצו חברים ממזכריות הגושים אילך ואילך, מפלוגה לפלוגה. אין שהות: "הבו לבנים — אין פנאי לעמוד אף רגע." בנוש אחד הן ישנן עשרים ולמעלה פלוגות. אל כולן צריך להביא את דבר העליה, מכולן צריך לתת חברים לעליה. חוזרים מן המועצה, עוברים ומתגלגלים מנקודה לנקודה, מתפזרים אלה להכא ואלה להתם. מופיעים לאחת הפלוגות בלילה. עם בוא האורחים נעור העם וקם. מעלים אור. בשורת העליה מבריחה את אותות התנומה. יושבים כבר עד היציאה לעבודה, עד אור הבוקר. מיד מתחילים בבירור: ובו בלילה, לאחר שגם סעדו במשותף, מכנסים את האסיפה הכללית, שבה צריך הציבור לקבוע את העולים, את שליחיו לארץ. ציפיה ורתת. מגיעה שעת חצות. נגמרת האסיפה וכבר מפליגים הללו שבאו הלאה, הלאה, לפלוגות הקרובות, הסמוכות. מאות חלוצים, מחברי הקיבוצים אושרו כעולים לארץ ע"י התנועה, באסיפות הכלליות שנערכו בכל התנועה. טולטלה התנועה טולטלה גדולה באותם הימים. הטולטלה הקיפה מאות וגם אלפים.

אלף וארבע מאות חברים עמדו על הסף, לקראת עלייתם, מאות ואלפים חברים חדשים הובהלו להכשרה מן הסניפים לבוא מיד לשמירה על העמדות, לחילוף משמרות. פלוגות הקיבוץ הומות מחברים באים. ומחברים עוברים. מטלטלים בדרכים שונות, למרחקים מקצה המדינה עד קצה, לעליה, להכשרה, מפלוגה לפלוגה. הנה גם שיירי העליה הקודמת עוד בדרך. זו זרימת הדמים הגדולה בדרך לארץ.

המצוקה הכלכלית מעיקה ומכבידה וללא כסף מתגלגלים בדרך הסלולה מאז.

בימים האלה של הזרימה וחילוף המשמרות גילתה ההכשרה החלוצית מאמצים רבים כדי להחזיק מעמד, לשמור על העמדות ועל ההישגים לבל יסחפו בטולטלה הגדולה, גם חתרה והלכה לקראת מפעלים חדשים. היה גם המשך לאותה הפעולה, שהתחילה בקיבוצים לפני יציאת העולים בביצור הפלוגות, בהרחבת שטח הכיבוש ובהרחבת ענפי העבודה. הקיבוץ המשיך את תנופת הכיבוש בעבודה השחורה והמקצועית, ועל הכל בהתחלות משקיות עצמיות ובהקמת מוסדות מלאכה. במאמץ עצמי, בעזרה הדדית ובאחריות הדדית וכן ע"י הלוואות החלו להקים פה ושם מפעלים עצמיים: נגריה, מתפרה, סנדלריה, בית כריכה וכו'. משתלטת ההרגשה, שהקיבוץ צריך להיות חי נושא את עצמו, שעליו להתקיים מעמל כפיו. במיוחד צריך לציין את החדירה לעבודת שירות. הדבר גם נעשה מובן מאליו. מסתמנים קווים, שהנם אותות בגרות לאופי הפועלי של קיבוץ הכשרה.

מן הכרוניקה של אותם הימים, ימים ראשונים לעליה.

מן הארץ מברקים בזה אחר זה: החישו את העליה! עמדות עבודה נשמטות

ואובדות.

מקיבוצי ההכשרה: שלחו אנשים! כך וכך חברים, כך וכך חברות. אנו מאבדים "פלצובקות".
מן הארץ: "תגרות דמים בירושלים. סכסוכי עבודה, רביזיוניסטים מפיריישביתה. פרומין. גם מפה ומשם ידיעות דומות לזו.
מן הקיבוצים: בבאראנוביץ — התנגשות עם הקיבוץ הבית"רי שבא לכאן להתחרות בנו בקבלת עבודה. פצועים. ידיעות ממקומות שונים על הדירת הבית"רים להתחרות. לא נמנע מהתנגשויות.
בארץ: "ניר". גיוס הון מעמדי. הקמת משקים עממיים בעזרת העבודה השכירה. עלו לוואדי חווארית, אלה ואלה.
בגולה קופות-חסכון בקיבוצים. הקמת מוסדות מלאכה עצמיים. הלוואות למפעלים קונסטרוקטיביים בהכשרה וכו'.

העתי, מארס 1933

מיכאל דניאלי (ברגמן): בחתירת-סתר לארץ

נולדתי ב-1913. מגיל 15 הייתי חבר ב"החלוץ הצעיר". ב-1932 יצאתי להכשרה לקיבוץ שחריה בוילנה. הגעתי לשם כמה ימים לפני חג הפסח.
הקיבוץ, שנוסד רק לפני זמן קצר, מנה כמה עשרות חברים. התגוררנו ברח' פונארסקה 43. מזכיר הקיבוץ היה זלמן טוקאצ'ינסקי.
העבודה העיקרית אז היתה בספקטים (חממות) של כץ, גידול ירקות מתחת לחלונות זכוכית. הבחורים עבדו בשאיבת מים מהבאר וסחיבתם בדליים להשקיית הצמחים שמתחת לחלונות. היתה זו עבודה פיסית קשה ומפרכת שנמשכה כ-12 שעות ביום, מהנץ החמה ועד שקיעתה.
בסמוך לחג השבועות עבר הקיבוץ לדירה גדולה ומרווחת יותר ברח' סוכוץ'. מספר החברים גדל והיה צורך בחיפוש מקומות עבודה נוספים. נודמנה אז עבודה בחקלאות באחוזה של פריץ, ששמה "זאטרוצ'ה", על יד העיירה טרוקי.
יצאנו 30 חבריה — בחורים ובחורות — לאחוזה ושהינו שם כל הקיץ. עבדנו בכל העבודות החקלאיות בשדה ובענפי החצר: ברפת, בסוסים, עגלונות במשק ובשדה, קציר מספוא, עישוב סלק ואיסופו, קציר התבואה, הובלתה לגורן ודיש. עבודת הדיש היתה קשה במיוחד בגלל האבק הרב שנוצר, והרבה חבריה, בעיקר בחורות, חלו בתקופה זו.
הפריץ עצמו התגורר בחוץ-לארץ. באחוזה שלטה אמו ועל ידה ניהל את החווה מנהל המשק, שכיר, פולני ממרכז פולין, שידע גם גרמנית.
בתקופת הקציר והובלת האלומות לגורן נמשכה העבודה ברציפות ביום ובלילה מפני חשש לגשם. בשבת לא עבדנו. פעם ביום שישי נתבקשנו להמשיך לעבוד גם בשבת. אז יצא שליח מטעם בעלת האחוזה אל הרב בטרוקי לבקש היתר בשבילנו לעבוד בשבת, ואכן להפתעתנו הרב נתן את ההיתר.
האחוזה על יערותיה ושדותיה השתרעה על איים באיזור של אגמי מים רבים,

וגבלה בגבול הליטאי. על כמה מהאיים שרדו חורבות של ארמונות מלכים מתקופת היגלוניס, השושלת של מלכי פולין ששלטה על 2 המדינות פולין וליטא.

העיירה טרוקי שכנה מעבר לאגם ואפשר היה להגיע אליה רק בסירות. טרוקי היתה מאוכלסת ביהודים וקראים. בשעות הפנאי אהבנו לסור לעיירה ולבקר אצל הקראים, לתהות על קנקנם ולעקוב אחר התנהגותם ואורח חייהם.

בעיירה זו שמעתי אגדה, שהסבירה אימרה עממית מפורסמת בוילנה ולא רק בה. האימרה היא: "איך הער דיר אין טראק" (אני שומע אותך בטרוקי). האגדה היא: "ישנה מנהרה מתחת לאדמה, שתחילתה בבית הכנסת הגדול בוילנה והיא נמשכת עד טרוקי". ומכאן האימרה. אגב, גם בעירי פינסק, רווחה אגדה דומה לזו: מערה מתחת לבית הכנסת הגדול נמשכת לעבר קארלין והלאה. אגדה זו שמעתי בילדותי. יום אחד קרה, שהאדמה ברחוב הראשי בקארלין התמוטטה ונוצר בור עמוק. שלטונות העיר גדרו את המקום והשאירו את הלוע הפתוח למשך כמה שנים.

אני חושב, שהאגדות האלו, קשורות בפרעות ופורענויות, שהיו מנת חלקם של היהודים בפולין וברוסיה. בעיתות צרה היו היהודים מתכנסים בבתי הכנסת, ומכאן האגדות על מנהרות מفلט שמתחת לאדמה. יש לדעת שפינסק וקארלין היו בעבר הרחוק שתי ערים נפרדות. במשך השנים גדלו הערים והתרחבו עד, שנגעו זו בזו והפכו לעיר אחת, פינסק.

במשך הקיץ התגבשה הקבוצה בזאטרוצ'ה ואף אחד לא עזב אותה. עשינו שם עד חג הסוכות וחזרנו לוילנה.

בסוכות 1932 נאשרתי לעליה וחזרתי הביתה לפינסק.

מחוסר אפשרות לשלם את מכסת הכסף, שהוטלה עלי ע"י מרכז "החלוץ" להוצאות העליה, נשארתי בבית. ב-1933 חזרתי להכשרה והפעם לבאראנוביץ'. בתקופה זו עשתה בהכשרה בבאראנוביץ הסטודיו הדרמטית של לדז'. והיו בעיות חברתיות קשות עם אנשיה.

בתקופה זו עברנו חוויה קשה. המפלגות היריבות מימין ומשמאל, ה"בונד" ובית"ר, הלשינו על הקיבוץ בפני השלטונות, שהוא מהווה תא קומוניסטי. אז פשטה המשטרה באחד הלילות על הקיבוץ וערכה בו חיפוש. הקיבוץ התגורר אז ברח' הולובקי ומפאת הצפיפות שכר עוד כמה דירות בסביבה. החיפוש נערך בו בזמן בכל הדירות. יחד עם חברים אחרים נאסרתי גם אני. לרוע מזלי מצאו אצלי יומן כתוב בדיו אדומה, צבע שהיה חשוד במיוחד. לאחר יומיים של חקירות שוחררתי יחד עם היומן.

בקיץ נשלחו קבוצות חברים לעבודה בחקלאות בכפרים שבסביבה. הייתי בקבוצה של כ-15 איש שיצאה לכפר לעבוד בתעשיית הגבינה הקשה (הנקראת "גבינה צהובה").

הגבינה גובשה בצורת ראש כרוב. ה"ראשים" אוסנו במרתף בתוך אסם, שבו התגוררנו כשמתחתנו מחסן הגבינות.

לאחר איחסון של כמה שבועות היינו מעלים את ה"ראשים", רוחצים ומנקים ומכינים לשיווק. התהלכה אז אימרה, שהגבינה הטובה ביותר היא זו שעכברים כרסמו אותה.

במאוס 1934 התארגנה קבוצה לעליה לארץ עם סרטיפיקאטים. בסיס היציאה היה

— הקיבוץ בבאראנוביץ. החלטתי להצטרף לקבוצה ולנסות להגיע לארץ בלי כרטיס, בלי דרכון ובלי סרטיפיקאט.

החבר'ה עזרו לי לאורך כל הדרך מבאראנוביץ לווארשה ברכבת. מווארשה המשכתי ברכבת המיוחדת לעולים, שנסעה עד לנמל קונסטנצה ברומניה, מקום עגינת האניה, שלקחה את העולים לארץ ישראל.

בשעות הביקורת ברכבת הייתי מסתתר, כשהחבר'ה מחפים עלי. כך המשכתי עד הגבול הרומני, ואז גילו הרומנים שאני מחוסר תעודות ועצרו אותי במשטרה שלהם, וכשהרכבת יצאה בדרכה הלאה, שיחררו אותי ושלחו אותי בחזרה לגבול פולין. מתחנת הגבול הלכתי ברגל לעיירת הגבול סניאטיין, שם התארחתי בקיבוץ ההכשרה של "החלוץ המרכזי".

מכאן התחילה בשבילי פרשת נדודים שנמשכה למעלה מ-3 שבועות עד שהגעתי הביתה, לפינסק. נדדתי ממקום למקום ומעיר לעיר ב"טרמפים", בעגלות וברכבות בלי כרטיסים. חציתי את כל גליציה המזרחית מסניאטיין עד לבוב ומלבוב עד רובנה, דרך כל העיירות והקיבוצים שלאורך הדרך, ומרובנה דרך ווהלין עד פולסיה, ובערב פסח הגעתי הביתה. כל זה אירע באביב 1934.

באוגוסט 1934 נקראתי ע"י מרכז, "החלוץ" לעליה בסרטיפיקאט. יצאתי לווארשה ולאחר שהיה של שבועיים שם יצאתי בדרכי לארץ.

אפק, 1981

בעבודה ארעית

בבאראנוביץ, בשבועות האחרונים הננו מתקיימים בעיקר על עבודה ארעית. משוריית קושניר עומדת. בימים אלה תיפסק העבודה גם במשוריה השניה. כיום עובדות בה רק 4 בחורות ובחור אחד.

לפני שבוע התחילה העבודה ב"סושניע" (בית-הרושת לייבוש פירות), התנאים טרם ידועים. טרם ידוע עוד, כמה זמן העבודה תימשך. לעת עתה עובדות שמה בקביעות 12 חברות. בימים אלו תחיל עבודת האריוה, וגם בעבודה זו הבטיחו להעסיק אנשים מאתנו...

הקיץ התחלנו לעבוד בענף השרות. סוג עבודה לגמרי חדש בבאראנוביץ. התנאים הם 20-25 זה' לחודש. האופי המיוחד של עבודה זו דורש זהירות גדולה בקביעת אנשים.

בהשוואה לחדשים הראשונים של הקיץ, פחת בזמן האחרון מספר העובדים בעבודות מקצועיות ורק בימים האחרונים, ערב החגים, גדל בהן מספר החברות העובדות בתפירה. ההכנסה ליום עבודה בענף זה הוא — 1.50—2 זה'.

עיקר העבודה לבחורים כיום היא בחטיבת עצים ובעבודת בנין, כמו כן בעבודות עיר שונות ובעבודות מקצועיות, כגון: נגרות, תפירה, תפרות ומסגרות.

שכר העבודה ירד בהרבה. חטיבת עצים, למשל, במקום — 60—80 פרוטות בעד חטיבת מטר עצים בשנה שעברה, מקבלים כיום 40-70 פר'. יומית בנגרות — 2.10

זה' במקום 2.50-3 זה'. באופן ממוצע ההכנסה על כל חבר עובד, אינה עולה על 1.10 — 1.20 זה' ליום.

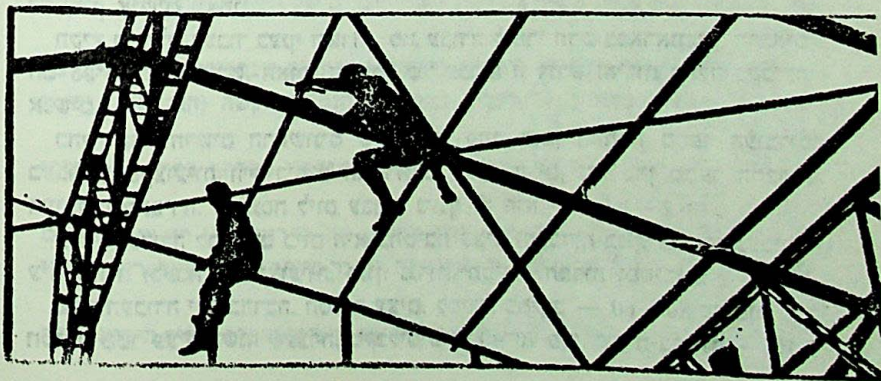
עד עכשיו לא עלה בידינו להקים את מוסדות המלאכה. במתפרה עובדות רק שתי בחורות. חסרים אנשים שיעבדו בקביעות, חסרים רהיטים, מכונת תפירה שניה, והעיקר — חוסר לגליזציה אינו מאפשר פירסום פומבי של מוסד זה. כן גם עם הנגריה, חוסר באנשים, במכשירים, במקום מחאים ולגליזציה — מעכבים את התפתחותה. יתכן, שלימי החורף נקים סנדלריה, גם כיום עובדים בסנדלרות בקביעות 3 חברים, אולם הם מספקים רק את צרכי הפלוגה עצמה. עבודת חוץ כמעט שאינם מקבלים.

כיום נמצאים בפלוגה בבאראנוביץ 180 חברים. מהם 72 בחורות. המספר הזה הוא למעלה מאפשרויותיו של המקום, ואם כי כעת כמעט שאין חוסר עבודה, נהיה נאלצים בכל זאת בימים הקרובים להוציא חלק גדול של חברים ולהעבירם לפלוגות אחרות.

גידולו של הקיבוץ גרם לצפיפות נוראה. ישנים ב"שלישיות", על הרצפה ובכל מקום, שאפשר להניח עליו את הראש. סובל מזה גם הנקיון. למרות המאמצים בשבועות האחרונים להשיג דירה חדשה נוספת, טרם מצאנו כזו. אגב: פיזור האנשים בכמה דירות משפיע על המצב החברתי. דירה שתוכל להכיל בקרבה את הקיבוץ כולו, אינה כאן בנמצא. באופן רציני צפה שוב השאלה, שטיפלנו כבר בה בראשית הקיץ, וזוהי: כיצד להקים בית עבור הקיבוץ במקום.

שאלת החולים עמדה לפנינו הקיץ בכל חריפותה. במשך החורף נחלש מספר חברים מהעבודה. והיו לנו כמה חולים רציניים. בתכנית מזכירות הקבוץ היה לארגן בית-הבראה במחוז זה, אולם הדבר לא הוצא לפועל. ארגנו, לכן, בעצמנו (בקרבת ליכוביץ', במטלובו'), בית הבראה בועיר אנפין. היו שם במשך 3 שבועות 3 חברים והבריאו יפה. זה עלה לנו ב-180 זה', כמובן, שבוזה שאלת החולים במקום עדיין לא נפתרה. יש צורך להקים במחוז זה עבור באראנוביץ והפלוגות בית-הבראה כמוסד קבוע. ישנם גם חולים, הדורשים ריפוי ממין אחר לגמרי. עזרת הפלוגות והמרכז תהיה מוכרחה לבוא.

אגרת, ספטמבר 1933

חיי קיבוץ ופעילות בתנועה

(מתוך מכתבים)

באראנוביץ', 26.8.33

לשרה (סגל) – שלום רב!

א

... והנה אני לאחר מושבות הקיץ. אתמול לעת ערב כשנסעתי ברכבת, התבוננתי דרך החלון למרחב הגדול ונדמה היה לי, שהעולם רוקד איזה ריקוד נצחי ואזורי ואנו נסחפים לתוך הריקוד הזה הפראי והלא אנושי. אני מרגישה זאת גם עכשיו, אבל אין לי ביטוי לרגש זה.

ובקיבוץ רעש, המון אנשים. סטודיה דראמטית, שהתחילה כבר לשמח את הקהל. ואני — יש בי צמאון לדבר מה גדול וחזק. מה אחי, הגירי. ... מאז עזבתי את הסמינריון — אין בי שלמות, אף פעם לא היתה בי שלמות, אפילו בהיותי קטנה. אולי אז כשהייתי אדוקה ומאמינה באלוהים. אז היתה בי שלווה, האמנתי יותר מכולם והכל מילאתי במסירות ובתום. הסמינריון נתן לי דבר מה עמוק. יש בי התקוממות להרבה דברים מקובלים ולפעמים אני מואסת בדברים רבים בקיבוץ. בעיקר, כשאני מזדמנת לפלוגות הקטנות. הרעשנות המופרות ועוד ועוד ואל תחשבי, שנרתעתי מיד עם הפגשי בכיעור. לא ולא.

בימים הראשונים שלי בקיבוץ הייתי איש מועצה, סמינריון, "החלוץ הצעיר": לא הכירו בי את העיקר — את חברת הקיבוץ. והנה פרשת ביקורים. כמה שונאת אני את הנסיעות, חוסר הקביעות, תלישות ככל מקום. במשך הזמן כבר המקום השלישי. לא להתאקלם באף מקום. הייתי כמה ימים בבית. בהתחלה — מסירות, אהבה וא"כ לא נתנו לחזור. ברחתי מהבית, מאהבת ההורים ומעצמי. וכעת שותקים, יכלו לעלות ואינם עולים, מחכים לי "שייגמרו" "ימי גלותי", כלשונם.

... החלטתי פחות לחשוב, לשגות בהבלים ולעבוד. ובאמת, למרות הכל הוצאתי חזר ראשון והחקשרתי עם הסניפים. ארגנתי את המושבות וכאן הרבה קשיים. אין עזרה. הסניפים מוחנכים. הסרה בהם מעט עקשנות. לא נענו לפי הצרכים. מושבת קיץ ראשונה בגליל, ו"החלוץ הצעיר" קטן ודל כאן. במושבת הרעים (מדריכים) רק שישה אנשים. שבועיים בלי חבר המרכז. לא רציחי לפזרה. נדמה לי שזו תהיה חולשה. עברתי כאן למרות ההכרה שליוותה אותי, שאינני במקומי. והנה בא ק. המושבה נסתיימה אתמול. דברי הסיום של ק. על מחשבה עצמית "אין רשות לאדם לדבר, בשעה שאין לו דבר מה מיוחד להגיד", "החה"צ צריך לגדול" — כל זה אמר לי הרבה לקרוא, להתפתח, לעבוד בעקשנות למרות הרצון העז לעלות... לחזור לחטט בחוך עצמי.

חביבה (שפיר - ויינר)

באראנוביץ, 2.10.33

...לפעמים נדמה שאינני חיה, ואולי נעשיתי למכונה. פעם היה אחרת. שבועות אחדים התמחיתי במקצוע של כיכוס לבנים במכבסה. לפעמים היה לי טוב בכך. 130 איש — ואני מכינה לכולם לבנים. חולצות נקיות לחג. בשבוע שעבר הלכתי לבית חרושת לייבוש תפוחים. רצייתי לעבוד ע"י המכונה. שם בבית החרושת היכרתי את סוד מלחמת המעמדות. לו ראית את נותני העבודה. מטיילים להם תוך גדלות עצמית ומשגיחים, שמא מישהו יקח תפוח, שמא ידבר מישהו. יודעים לצעוק. המשיגים בחור עלוב. לא יכולתי להסתגל. הרבה פעמים עשיתי את רצונם. גם ילדים צעירים עובדים פה. לפעמים רצייתי לגשת אליהם, לשוחח. אולם באחרונה מנת חלקי השתיקה וההתבדלות.

ואיפה האמונה הגדולה שהיחה בי פעם, כשידעתי בחוקף הילחם על שלי? נתקלקלתי וקשה לי מאוד להסכים עם הרבה דברים בקיבוץ.

... טוב עוד שהתנועה אינה סטאטית ומתקיימות גם פגישות, ואז נפגשים עם אנשים ושומעים מלה חיה ונדמה: "עם לעבט זיך אפ" רימי הפגישה צריכים להספיק להרבה ימי חול... וכמה אני לא בסדר כלפי כולם. לפנים כשידעתי לאהוב את האנשים, היה לי טוב. לפעמים הייתי גם מאושרת. את זוכרת איך עמדנו פעם על הספסל בלוצק וכשאנשים שבו מהעבודה, רקדו, העיגול התרחב וגדל ואנחנו אמרנו אז: "שוטים עוזבים את הקיבוץ"; מאז ועד עתה נוצר מרחק. ישנם אנשים, שיכולים בקלות לפטוח על הקיבוץ, אולם אחרים באו הנה בכדי לחיות. הם הגיעו הנה בכדי למצוא חברה חדשה, חיים יותר יפים ולהם יותר קשה להסכים עם הקיים.

...מתכווננים כבר לאישורים לעליה בקיבוץ זה מורגש כבר על כל צד.

רצייתי לכתוב לך הרבה ואחרת. זה לא עולה. ואולי בכלל יש להפסיק לכתוב, עד שאתרחק מלשון הקינות. דבר מה סוער בקרבי. והמכתב יצא כזה. הומנתך למועצת הקיבוצים נתקבלה. כתבי וכתבי. את אינך יכולה לדעת, מה ממלאים מכתביך בחיי כעת.

קראתי לפגישות לחול המועד סוכות. גם בבאראנוביץ' תחקיים פגישה גם של "החלוץ" וגם של "החלוץ הצעיר".

שלום לך. עד אין קץ.

שלך חביבה

באראנוביץ', 29.12.1933

השעה קרובה לשלוש בלילה. כל היום היו ישיבות ואסיפה בקיבוץ. ענייני הסטודיה הדראמאטית. כעת מועצת "החלוץ". לא היה בדעתי לכתוב. לבסוף לא יכולתי לעמוד בזה. רוצה מאד מאוד, שתכתבי למרות אי כתיבתי. כאן בישיבת המועצה מציעים לצאת לביקורים בסניפי "החלוץ". הפעם אינני מסרבת הרבה. רוצה קצת לנוח מאותו מצב של להיות חברת הסניף בתוך הקיבוץ. מעיק ומדאיג המצב בסניף. הוא רק מתחיל להתארגן. באחרונה התחלתי לחיות בסניף ממש, לא רק באסיפות. בעיר מתייחסים רע מאוד ל"החלוץ הצעיר". החומר האנושי ירוד בכל המובנים. ילדים ונערים, שאין להם מושג מהנעשה

סביבם ובחוסר, שאין להם חיים. לפעמים אני מבינה אותם וחבל לי עליהם ולפעמים קשה אתם. אך לעזוב באמצע למרות הקשיים לא אוכל כבר.

אינני בטוחה עדיין מה יהיה אתי, אתקשר קודם עם מרכז ההלוץ הצעיר.

ענין שלם כאן עם הסטודיה. מתיחות ביחסים בימים האחרונים. רואים עצמם ברשות המרכז ולא ברשות הקיבוץ. האטמוספירה כאן קשה. ובכל זאת באראנוביץ' קיבוץ מיוחד הן לשלילה והן לחיוב. דברים קשים, מצב קשה, חוסר לחם — אורח תכופ בשבועות האחרונים. ימים שלמים של חוסר עבודה מוחלט וכתוצאה מזה דמוראליזציה והתפלספות על דרכו של הקיבוץ. תנאי הדירה קשים. רטוב, מתעורר אצל אנשים רצון לברוח, לחפש נחיות, דרך יותר קלה, בעיקר, עכשיו במצב העליה הזה. זהו קיבוץ שכל התופעות החדשות בתנועה משתקפות כאן מיד בחיים. לפעמים טוב לי מאוד בחברת אנשים אלה. החצי יחפים במובן הפשוט והמציאותי. פשוט הסרות נעליים. ואז "האני" שלי בטל לגמרי, ואני רואה, שאני קיימת רק בתור אחת מהגוף השלם של הקיבוץ ולפעמים צר לי מאוד על השתלטות ההפקרות: הרי לא לזה אנו שואפים. אלא לחיים חדשים, עמוקים יותר, יחסים כנים, והיכן הם? ואז מעיקה הבודדות עד דמעות ובקושי רב עוצרים בעדן, והרגשת כאב נפשי עמוק מלווה, ומתעוררת כמיהה לחופש, ליציאה ולהליכה אין סופית.

חביבה

ד

3.1.1934

קשה הכתיבה. ובכל זאת, את רואה, אינני יכולה מבלי לכתוב אליך. "גרשון הגדול" (שליח מעין חרוד) נסע ושוב חלל ריק. טוב היה לי אותו יום, ערב ולילה. שוחח אתי ושאל. הוא אמר: קיבוץ זה אומר "שפה משותפת". שאל, אם נשאר בי עוד משהו מהסמינריון, הוא הבין הרבה. הוא יודע להגיד את האמת באכזריות ויחד עם זה להגיד וללטף כאב רחמן. הרגשתי אליו קרבה מיוחדת. הוא הכניס חיים בקיבוץ.

בפלווגה מתפוררים האנשים. הסטודיה יצאה לסלונים. מצב קשה של חוסר עבודה ונעליים. לפעמים רוצה אני להתקרב לאנשים להתמוג בתוכם. קרובים הם לי, גורל משותף ובכל זאת כמה רחוקים. מדוע "אדם לאדם ככוכב לכוכב במרום?" צריכה לבוא מהפכה גם בשטח זה של יחסי אדם לאדם, אימון לאדם וכר.

... ואני מתכוננת ליציאה לסניפי "החלוץ". לא סרבתי כמעט הפעם. רוצה להכיר את הגליל והסניפים. אולי להתרענן קצת. מאידך מדאיג גורל הסניף בבאראנוביץ'. קשה להישאר ולהמשיך להיות חברת הסניף בתוך הקיבוץ וקשה עוד יותר לעזובו במצב זה. באחרונה התקרבותי לאנשים. פשוטים, עניים, מהם סובלים רעב, חוסר בנדים. יש ואני מנצלת את הקיבוץ עבור אנשי הסניף, מכספי המוצעה לפעמים — עבורם. כיום כבר קשה לי להיות ערב בקיבוץ מבלי ללכת אליהם. למרות הקשיים אני מאמינה בכוחה של השפעה חברית וחינוך יסודי מתוך חיים איתם תמיד.

חביבה

באראנוביץ' 29.3.34

למכתבך האחרון אוסיף רק בדבר באראנוביץ'. המציאות דורשת גישה יותר יסודית. באחרונה התחיל בכל זאת משהו לזוז כאן מעצמו. בימים האחרונים ישיבות ואסיפות והכל בשאלות המקום. האנשים בכל זאת התחילו לחפש דרכים לתיקון המעוות. חורף קשה; הגיעו חברים חדשים המכניס את המצב, וכנראה, שהמפעל המשותף של כלנו יהיה כעת להרים ואולי גם לבנות את באראנוביץ'. נתחיל מהסידורים המשקיים. מפריע כאן המצב הכספי. גרעון שנצטבר במשך החורף, חוסר נעליים. כעת יש לתת לאנשים, שבעצמם מתוך ידיעה עצמית, יכוונו את השינויים. השינויים אכן יבואו החל מקטנות וגמור בגדולות. באראנוביץ' מוכרח מעצמה להיכנות, רק מעצמה!

כתבי ושלום לך

חביבה

ן

באראנוביץ' 11.5.1934

דחיית הוועידה והשתיקה כמה אכזרית כעת. אני עובדת במשוריה. הימים נמשכים "ציען זיך אויס" והשעות "קאטשן זיך". לעינינו משתולל הבית"ר. באחד במאי היחה הפגנת פ.פ.ס. וה"בונד", כל אחד לחד, והרי הם אלה, שאתמול נפגשתי אהם בעבודה במשוריה, וכאן — קרע. ובקיבוץ יש עבודה ולחם וניקיון. פעולה תרבותית איננה. בשבוע הבא חושבים להתחיל, היות שבמשוריה יעבדו רק משמרת אחת. אין כעת סערה בקיבוץ, יש שקט מעיק. מצפים לאישורים לעליה. ההרגשה, שאנו עומדים לפני ימים "סוערים".
...ושרים כעת כאן הכחורים החדשים. השירה נוגה ולבכית.

חביבה

נתן אשל (ווגשול): בנתיב ההגשמה

נולדתי בשנת 1916 בער זאמושץ' שבמרכז פולין; עיר עתיקת יומין, שנוסדה בשנת-1580 ע"י האציל הפולני יאן זאמויסקי. בזאמושץ' חיו למעלה מ-15.000 יהודים שבחייהם הכלכליים, החברתיים והתרבותיים היו שלובים בחיי העיר כולה. רבים המשכילים שיצאו מעירנו, והמפורסמים שביניהם המנהיגה הסוציאליסטית בגרמניה רוזה לוכסמבורג והסופר הדגול י.ל. פרץ.

בחברה היהודית פעלו כל המפלגות הידועות משמאל ומימין: הקומוניסטים וה"בונד" וכן פועלי ציון — צ.ס.ו"התאחדות", ציונים ראדיקליים, שמנהיגם היה יצחק גרינבוים, רביזיוניסטים מעטים שהשפעתם היתה שולית, מזרחי ואגודת ישראל.

לכל מפלגה גדולה היתה תנועת-נוער משלה.

אבי מוטל (מרדכי) ווגשול ז"ל היה איש דתי, אך ציוני נלהב מחסידי יצחק גרינבוים ואף פעיל במפלגתו. אבי היה מנוי על העתון העברי "הצפירה" עד שפסק להופיע, ולאחר מכן — על העתון הציוני בידיש "היינט".

דודי ז"ל בנצי (בן-ציון) אחי אמי ז"ל היה ממנהיגי ה"בונד" והוא סיפק לי בחשאי ספרות סוציאליסטית בידיש ופולנית.

מאבי ז"ל קיבלתי חינוך עברי וציוני. את לימודי התחלתי בבית-הספר העברי היחיד בעיר ובאיזור "קדימה" שמנהלו ומחנכו בכיתות הגבוהות היה המשכיל והציוני הדגול שלום ויינר ז"ל, אביו של המשורר והמלחין מתתיהו שלם ז"ל מרמת-יוחנן. מבית אבא ומחנכי שלום ויינר בבית הספר "קדימה" שאבתי את הרוח הציונית, ומדודי בנצי את האידאיה הסוציאליסטית, וכך משחר נעורי נוצרה בנפשי הסינתזה הציונית-סוציאליסטית. באופן טבעי הצטרפתי לתנועת הנוער-העובד "חירות" שנוסדה בעירנו בהשפעת אברהם ביאלופולסקי, חבר מרכז פועלי-ציון צ"ס בווארשה וממנהיגיה. גימנסיה עברית לא התקיימה בעירנו. לכן, עם 8 שנות לימוד וחינוך בבית-הספר העברי "קדימה", נאלצתי לעבור לגימנסיה הכללית, שהיתה תחת חסותה של הקהילה היהודית (אבי לא הסכים, שאלמד בגימנסיה הממלכתית הפולנית, שבו חויבו התלמידים היהודים ללמוד בשבתות ובחגים היהודיים). שפת הלימודים הרשמית היתה פולנית, אך עדיין המשכנו ללמוד 6 שעות בשבוע בעברית תנ"ך, תלמוד, תולדות עם ישראל וספרות עברית. בגלל כל מיני פרובוקציות של הקומוניסטים נאלצנו לפרק את תנועת "חירות" שלנו והצטרפנו מעטים מתוכנו לתנועת-הנוער "גורדוניה" ורובנו, ואני בתוכם, לתנועת "פרייהייט" — תנועת הנוער של מפלגת "פועלי ציון" צ.ס. עד מהרה נעשינו מדריכים ופעילים בתנועת "פרייהייט" ומשפיעים על חניכינו הבוגרים, בני 18 ומעלה, לצאת לקיבוצי ההכשרה. קבוצת חברים שהנהיגה בסניף פוע"צ עזרה לנו בתחום הארגוני והחמרי והשפיעה עלינו רעיונית. בתמיכתה קיימנו פעילות רבה ומגוונת בסניף גדול ופעיל שמנה מאות צעירים, בחלקם נוער לומד וברובם נוער עובד, שהתחנכו אידאית ליציאה להכשרה ולהגשמה. גם חברינו הבוגרים הפעילים בתנועת פועלי-ציון עלו ברובם ארצה. הצטרפו לקיבוצים, מושבים והיו פעילים במפא"י ובמפלגת העבודה.

בשנת 1934 הוזמן אותי דודי הרווק והאמיד שבארצות-הברית לבוא אליו והוא הבטיח, שיאפשר לי לימודים באחת מהאוניברסיטאות שם. לבטים פנימיים רבים עברתי בתקופה זו. אמי, א "אידישע מאמע", רצתה מאוד, שאהיה רופא או מהנדס ואילו אבי טען, שההכרעה בידי והוא יקבל כל הכרעה שלי. לבסוף הכרעתי לקראת הגשמה וליציאה להכשרה ואף זכיתי לברכת אבי ואמי.

בהשפעת יעקב נעמן (ניימרק) שהיה פעיל בהכשרת "דרור", יצאתי לקיבוץ "דרור" בעיר לבוב שבגליציה. לאחר חצי שנה של הכשרה בלבוב, קיבלתי את ההצעה להשתתף בסמינר הארצי של פעילי "פרייהייט" בז'לונקה שע"י וארשה. לאחר סיום הסמינר נשלחתי ע"י מרכז "פרייהייט" לקיבוץ שחוריה שבבאראנוביץ. הוטל עלי התפקיד לרכז את פעולת המועצה האזורית של סניפי "פרייהייט" בפולסיה. עבודתי העיקרית היחה בכיקורים בסניפי התנועה באיזור, בהוצאת מדריכים פעילים לסמינרים וחברי התנועה למחנות קיץ. 12-16 ימים בחודש היו משוריינים לעבודה

בקיבוץ והיתר — לפעולה במועצה. עד מהרה נוצרו קשרים חבריים הדוקים וידידותיים ביותר ביני לבין חברי הקיבוץ, שרובם היו מבוגרים ממני.

זכיתי לחיות בקיבוץ בבאראנוביץ בתקופת התבססותו ופריחתו. עבודה לא חסרה, הכלכלה היתה יחסית לקיבוצי הכשרה האחרים, טובה והחיים החברתיים והתרבותיים די מאורגנים. השיכון המרכזי של הקיבוץ ומוסדותיו היה בבנין גדול ונאה המוקף גן עצי-פרי ופרחים. החברים, ברובם עבדו, ואני בחוכם, במינסרה. העבודה היתה קשה. לעתים מעל ל-8 שעות ביום. סחבנו לוחות וקרשים בידיים וסדרנום בערמות גדולות וגבוהות.

היינו צעירים ומלאי מרץ ולאחרי העבודה הרבינו בפעילויות שונות, בריקודים ובהרבה טיולים ליליים תוך שירה, כשפייבל ויגדרהויז (כעת בשפיים) מנגן במנדולינה שלו ויעקב גורדון (כעת בעיץ-כרמל) שר סולו בקולו הנאה.

תוך שהותי בקיבוץ הגיע תורי להתייצב לפני ועדת הגיוס לשרות בצבא פולין. מצב בריאותי היה תקין ובטוח היה, שיגייסו אותי לצבא. היתה התחשבות מיוחדת בקיבוץ במצבי זה ונאשרתי לעליה. יצא איפוא, שאחרי תקופה קצרה יחסית ונעימה ביותר בקיבוץ בבאראנוביץ, עליתי בינואר 1936 ארצה עם עוד מאתיים חלוצים, באניה האיטלקית "גליליאה".

הגעתי ארצה דרך נמל חיפה עם פרוץ המאורעות ושבידת הערבים כנמל חיפה. נחנו כמה ימים בבית-העולים ע"ש ברוכוב שעל הרה-כרמל (היום נמצא שם בית-החולים כרמל). לאחר שהות של כמה ימים במקום, בהם התנהלו שיחות כלליות ואישיות עם ועדת העליה של הקיבוץ המאוחד, שנציגה אז היה בני מרשק ז"ל, נשלחתי יחד עם קבוצת חברים מהכשרת באראנוביץ לפלוגה הצעירה פלוגת-הים שבקרית-חיים.

אפק, 1981

יעקב שופט (ריכטר): מועצות גליליות בפעולתן (1932 – 1934)

א. המועצה הגלילית של "החלוץ" בפולסיה

המועצה הגלילית של "החלוץ" בפולסיה (איזור פינסק, באראנוביץ, סלונים ועוד) מתחילתה לא היתה קשורה בקיבוץ שחריה. מועצות "החלוץ" פעלו רק בסניפים. ריכוז כל מועצה נחשב למשרה מלאה ובשכר, ונקבע לפי מפתח "מפלגתי"-תנועתי בין שני החלקים העיקריים שהרכיבו את "החלוץ": בין הגוש החלוצי הכללי, שכלל את חניכי החלוץ הצעיר, פרייהייט וסתם חלוצים, ובין השומר הצעיר. המועצה בחבל פולסיה היתה בידי השומר הצעיר, שקיבוצי ההכשרה שלו היו נפרדים ולכן לא נוצר גם קשר "פראגמטי" ארגוני בין מוכרות גוש שחריה לבין מרכז המועצה. עם זאת היה תיאום מסויים, שנבע מעצם הפעולה, שהיתה משותפת ביעדה העיקרי — ההכשרה לעליה ולעבודה בארץ.

במינסרה, באראנוביץ 1933

חוטבי עצים, באראנוביץ, 1934

חוטבי עצים, באראנוביץ, 1934

במינסרה, באראנוביץ, 1934

במינסרה, באראנוביץ, 1934

באראנוביץ, 1935

מוכירות'ניקים...

בית חרושת לשמן, באראנוביץ, 1934

במטבח, באראנוביץ, 1935

שנת 1932 בערך פעל מרכז "החלוץ" כדי להביא להשפעה הדדית מירבית בין קיבוצי-ההכשרה לסניפים, ונראה היה, שהקשר יהיה הדוק יותר, כשמזכירות הקיבוצים והמועצות הגליליות יפעלו במשולב. כך התמקמו המועצות הגליליות של "החלוץ" יחד עם הפעילים שבהן, בתוך הקיבוצים.

המועצה הגלילית של פולסיה התמקמה תחילה בפינסק ועבד בה איש אחד, חבר השוה"צ שכנא נשקס מסלונים (חבר בית אלפא, נפטר בתחילת תשמ"ב). הפעולה היתה מסועפת, וכללה עבודה 'משרדית' — פרסום חוזרים לסניפים, קשר מכתבים, וגם ביקורים בערים ובעיירות לעזרת הסניפים בארגון ובהדרכה. משהתפתחה הפעולה במועצה נעניתי לבקשתו האישית של שכנא והצטרפתי לעבודה משותפת.

לאחר תקופת פעילות נתקיימה בבריסק, בקיבוץ-ההכשרה, ועידה גלילית של סניפי "החלוץ". בוועידה זו הוחלט בין היתר להעביר את המועצה שלנו מפינסק לבאראנוביץ, שבה ישבה המזכירות של שחריה. אמנם ניתן היה לשער, כי מועצה שחבר השוה"צ מפעיל אותה לא "תשתכן" בקיבוץ חלוצי "כללי" וספק, אם יקויים שיתוף פעולה בין שני הגופים; בכל זאת — הכריע העיקרון, כי ראוי שההנהלות של הסניפים והקיבוצים תהינה סמוכות זו לזו.

את העבודה שלנו עשינו בדירתו-חדרו של שכנא נשקס, מרכז המועצה. אני חייתי בקיבוץ, אף כי מצבי האישי היה כזה, שיכולתי לעלות לארץ ללא הכשרה, שכן בידו היתה או "המלצה" מאת אחותי — חברה במשק יגור, ורק תקלות בסידור תעודותי דחו זמנית את עלייתי.

שכנא שהיה ממונה רשמית לתפקידו, קיבל מהמרכז משכורת מלאה ולזכותי ניתן סכום סמלי, (20 זהובים) שהועברו ישירות למוזכירות הקיבוץ.

פעולתנו בתנועה לא נשתנתה באופיה עם המעבר למקום חדש. אלא שעם גידול התנועה, החל משנת 1932 ואילך, גדלו גם הסניפים שבאזורנו והפעולה התרחבה ביותר. אל "החלוץ" נצטרפו אז בני שכבות עממיות יותר, שנוקקו להשכלה מינימלית על הציונות, "החלוץ", לימוד עברית וכו'. נוסף על כך צריך היה לחזק ולחסן את הנוער נגד ההתקפות האידיאולוגיות האנטי-ציוניות מצד ה"בונד" והקומוניסטים ונגד התעמולה הריביוניסטית.

הפעולה שלנו נעשתה דחופה יותר ומרובה, הביקורים בסניפים — תכופים וממושכים יותר. אירגנו גם מושבת-קיץ. בזאת ניסינו להעלות את רמתם של הפעילים במקומותיהם, אולם היקף המבצע היה קטן. הוצאות הנסיעה והקיום במחנה כזה הכבידו על בני העוני שבעיירות, ואולי גם השפיע הרכבו של "החלוץ", שהיה מבוגרי הסתדרויות נוער שונות ואלו הפנו את חניכיהם ל"מושבות" שלהם.

אני חייתי בקיבוץ — כחבר לכל דבר (ללא יציאה לעבודה, שזה, כמובן, עיקר הקשר), בתנאי המגורים הקשים, ברמת ההזנה וההלבשה וכו'. במקרים של מצוקה בידיים עובדות הייתי מתכבד בקימת-חצות פתאומית והולך לתחנת-הרכבת לעזור בדחיפת קרונות עמוסי-עצים, שהקיבוץ התחייב בחוזה העבודה לספקם בעוד מועד. הייתי מתעורר עם כל החברים ומצרף את יכולתי הדלה בעבודה עם החברים. באסיפות, בשיחות ובוויכוחים בנושאים מקומיים ובענייני התנועה הייתי נוטל חלק ומתבטא בקביעות. גם מרכז המועצה, שכנא נוכח באסיפות לא פעם, אך מכיוון שהוא לא חי בקיבוץ, נמנע מלהתבטא במעמד זה. עם זה הורגשה, כאמור, השותפות בדרך

וקירבת הקיבוץ השפיעה.

היינו מגיעים לסניפים. בכל מיני דרכים: ברכבת, ויותר מזה בעגלות וגם באופניים, במרחקים קצרים — ברגל, ובסביבות פינסק — באניות־קטור; סיפורי הפגישות עם עשרות חברים בסניפים קטנים ועם מאות בסניפים הגדולים: ה"כרוניקות" של המתרחש בכל מקום ומקום וכדומה — כל אלה יש בהם למלא קבצים וספרים שלמים.

ימי הביקור היו לעיתים חג לחברי הסניף. השיחות והישיבות שהתנהלו, רעיונות לפעולות יוזמות שהועלו — היו גורם ממריץ לפעילות לתקופה ממושכת. הרגשתנו הייתה שהביקורים מעוררים ומעודדים.

בביקורי באותם ישובים שנמצא בהם קיבוץ הכשרה, היה הקיבוץ האכסניה שלי, וכך הכתי "בדרך אנב" את הפלוגות השונות של שחריה, לפני ולפנים. היקף פעולתנו גדל עם הזמן. גם "המכשירים" התעצמו. הוגדלו התקציבים הכספיים. נרכשו מכונות כתיבה ושיכפול ואבזורים אחרים לעבודה המתרבה. המרכז העביר למועצות פעולות בנושאים נוספים. מבין אלה אני זוכר, כי ההדרכה לפעולה למען הקק"ל התרחבה ביותר. בתחום זה היינו מפרסמים חוזרים מיוחדים להסברה ולביקורת. הבעיה הייתה בכך, שבוגרי תנועות הנוער האוטונומיות שבתוך "החלוץ" דאגו יותר ל"תנועת־האם" שלהם מאשר לבית המשותף של "החלוץ".

ערך פעולתה של המועצה גדל בעיקר בתחום האישורים של חברים לציאה להכשרה. מספר הדורשים גדל אז למאות, אף הגיע לאלפים. השאלונים האישיים המפורטים עברו את הביקורת שלנו. נדרשה גם ביקורת של מצב הסניפים, שכן אלה, שלא קיימו פעולה מסודרת או לא שלמו את המס המינימלי, לא היקנו לחבריהם זכות להכשרה. בנושא זה היו טענות ולחצים מצד החברים שנפגעו.

המועצה קבעה גם את מקום ההכשרה של החבר. היה מקובל בתנועה לכוון חברים בעלי יכולת־פעולה ובעלי השכלה עברית למחוזות, שנוקקו במיוחד לאנשים מסוג זה. "מדיניות הפיזור" הזו התנגשה לפעמים ברצון המועמדים. היו שטענו, כי אין להם כסף להוצאות הדרך למקום מרוחק ואנו היינו עסוקים בבירור עניינים, בבדיקת טענות, בהמלצות בפני המרכז וכדומה.

המועצה הפכה, איפוא, בהדרגה למוסד פעיל מאוד, המטפל בענייניהם של אנשים רבים בנושאים רגישים, חיוניים ביותר. השאיפה למהר ולצאת, לעזוב את פולין יחד עם הרצון לעלות לארץ הנכספת הפכו את תנועת "החלוץ" לגוף חי וחיוני להמוני צעירים, והמועצה באינטנסיביות פעולתה שיקפה את המתחולל.

בין המועצות הגליליות השונות במרחבי פולין לא היה מגע רב, כי הקשרים הישירים, ההוראות, הדו"חות וההכוונה כולה — באו מן המרכז בווארשה, אולם דרך פגישות ומגעים שונים הגענו לידיעה הדדית של המתרחש. הרגשנו, כי אנו הננו שותפים למפעל רב מידות בתחיית־העם. למרות המציאות היום־יומית האפורה שלא שפעה הזדמנויות לסיפוק ולשביעות־רצון, חיינו במתח של ימי גידול והתקדמות.

ב. המועצה הגלילית של "פרייהייט" (דרור) בפולסיה

קצר יותר הוא סיפור פעולתה של המועצה הגלילית של תנועת-הנוער "פרייהייט", (לאחר ימים "דרור") שפעלה בקיבוץ בבאראנוביץ'.

ב-1933 נתקיים בקיבוץ בגרוכוב שע"י וארשה סמינר של "החלוץ", מפעל רב-ערך, שהקים ועורר לפעולה משמרת שלמה, כמעט דור של פעילים בפולין שהמשיכו בפעילות גם בארץ.

לאחר סיום הסמינר נשלחו כל המשתתפים — חלקם ע"י מרכז "החלוץ" ויתרם ע"י מרכזי תנועותיהם — לפעילות מרכזית ואזורית.

מרכז "פרייהייט" שלח אז לקיבוץ לבאראנוביץ' את גיטל פולאק (כיום שופט) מפניסק. לאחר זמן מה של חיי הכשרה רגילים קיבלה הוראה מהצ.ק. (מרכז "פרייהייט") שבווארשה להתחיל בפעולה במועצה הגלילית של סניפי "פרייהייט" באיזור.

הכלים לפעולת המועצה הזו היו מצומצמים ביותר. ה"משרד" לחליפת מכתבים, משלוח חוזרים והודעות וכד' נמצא במוודרה שמתחת למיטה. כסף להוצאות לביקורים לא היה. מרכז "פרייהייט" לא סיפק דבר. אך הרי מוכרחים לפעול, והנה העזרה באה מגובר הקיבוץ לייבל וולקון, שהיה גם המזכיר. דמי כרטיס הנסיעה הספיקו עד לעיירה הקרובה, ומשם והלאה צריך היה לסמוך על הסניפים שישתתפו בהוצאות. הנסיעה היתה ברכבת, בעגלה וגם ברגל.

המצב הכללי באיזור זה שבין באראנוביץ' לניסוויז' היה מדכא — דלות, עוני מרוד. המועדונים — עלובים. כזה היה אופייה המיוחד של תנועת-נוער המעלה את חבריה הפעילים לקיבוצי ההכשרה ולארץ. בלט לטובה הסניף בניסוויז', שהיה המצטיין באיזור, אך משיצא החבר הפעיל שלו אברהם ברזין להכשרה, לפינסק — נוצר חלל שלא נתמלא. על כל נושא, שדובר בו בזמן הביקור היתה התשובה: "וזאת עשה אברהם, כיום אין המשך". נעשה אז מאמץ לשקם את הסניף. אחיו של אברהם נתמנה למרכז והושגה התקדמות כלשהי. במידת-מה בלט הסניף בסטולפצי ברמתו ובפעילותו.

אחר מחזור ביקורים מסרה גיטל דו"ח למרכז "פרייהייט", ניהלה חליפת מכתבים וחוזרים עם הסניפים שנתעוררו "לחיים" מכוח הדחיפה הראשונה שבאה מן המועצה. כך נתייצבה פעולה סדירה.

שתי תופעות מנוגדות, אך טבעיות בלטו בפעולה בסניפים, שמהם יצאו הפעילים להכשרה או עלו לארץ. נחלשה לעיתים הפעולה מחוסר ממשיכים, אך בסניפים האחרים, שחבריהם לא נתעוררו לצאת להכשרה הורגשו ריקות, חוסר-עניין ורפיון בכל הפעולות. וזאת אעפ"י ש"פרייהייט" הגדירה עצמה כתנועה "פוליטית-חלוצית" ופעילותה כללה גם חינוך למפלגה (פוע"צ-צ"ס) ומעורבות בחיים המדיניים והחברתיים של הרחוב היהודי ושל המדינה בה חיו.

פרק זמן קיומה של המועצה הגלילית הזו של "פרייהייט" היה קצר, כסה"כ שנה אחת, שנת 1933. מרכז המועצה ג. פולאק הועברה ע"י מרכז "פרייהייט" לקראקוב, לפעילות בגליציה, שקבוצת פעיליה עלו אז לארץ, וצריך היה למלא בדחיפות את מקומם בהפעלת סניפי התנועה שם.

הל אביב, אפריל 1982

אסתר מאירי (ליפשיץ): בהתלהבות ובהתרוממות רוח

שנת 4-1933 — שנת עלייתו של היטלר לשלטון — היתה גם שנת התרחבות של תנועת "החלוץ" בפולין. כל נער יהודי בעל מצפון הזדעזע ורצה לממש את תגובתו במעשים. ו"החלוץ" דרש מעשים. בהמונים נהר הנוער לשורות תנועת "החלוץ", שפתחה את שעריה בפני כולם.

כשהייתי עוד תלמידה בגימנסיה וחברה בתנועת "החלוץ הצעיר", ציפיתי בכליון עיניים לחדש מאי, אשר בו אסיים את הלימודים. יכול להיות, שהייתי מוותרת על התעודה; אבל גילי הצעיר ממילא לא איפשר לי להיות כבר בין המגשימים (הייתי אז בסך הכל בת 16).

מיד אחרי בחינות הבגרות אמרתי לאבי, שאני נאלצת להיפרד; אני רוצה להגיע לארץ-ישראל, ולכן עלי — להכשיר את עצמי לכך: "הרי כלום אינני יודעת"! גם אחי הבוגר הצטרף לדרישתי. אבא נאות לדברינו; ובלבו חשב בוודאי: "ישחקו מעט הנערים — ויחזרו בסופו של דבר הביתה! הרי לא יעמדו בתנאים של פועלים בפולין..." וכך הגעתי לבאראנוביץ'.

תמיד אזכור את הערב בו עברתי את שעריו של קיבוץ ההכשרה. מצאתי את כל החבריא מסובים לארוחת ערב: לחם שחור חם ומשקה מהביל הוגש אף לי מיד. בסוף הארוחה היתה שירה. השירים — בהרבה שפות: רוסית יידיש, עברית. "חבריא — בחורה חדשה הגיעה! נא להכיר את התימנקה!" (תימנקה זה היה כינוי לחברה חדשה ותימיני לבחור). לכבוד המאורע יצאו כולם בהורה סוערת מלווה במחאות כפיים ותזמורת בקבוקים ומזלגות. כאשר עייפו החבר'ה סיפרו ציזובטים. שמעתי כבר, שבפלוגה בערך 100 חברים, שהבחורות עובדות בשפתן והבחורים במשוריות ובחטיבת עצים, ושיש גויים וצריך להספיק כמהם וע"כ צריך להזדרז בעבודה; שאין מספיק נעליים ועושים נעליים משקים.

אבל מחקדמים בכל. הנה "הארמון" הזה בו אנו גרים. ממש גן-עדן לעומת הדירות הקדומות: קצת צפוף, אבל מסתדרים. כך ישבנו עד חצות. (בימי ראשון בפולין לא היו עובדים). וכאשר התפזרו החבר'ה, אמר לי המזכיר, שעלי כעת להכיר את מיטתי; לא תהיה זאת מיטה בה אני רגילה מבית ההורים — אבל מה לעשות? כאשר הפלוגה תתפתח ואנו נתרגל יותר לעבודה ונשתכר יותר, נוכל להרחיב את הדירה ולשפר את התנאים.

כשהגעתי למיטה, ראיתי דבר משונה: מיטה מעץ לשתי חברות, ועליה מחוברת בקרשים בגובה של חצי מטר עוד מיטה, אף היא, לשתי חברות. חדרי החברים והחברות היו נפרדים. קצת משונה היה לי להיכנס לישון עם אדם זר, אבל הרעיון שהיתה זו חברה לדרך חיים משותפים, עזר, וכך, כמעט בבגדים, נכנסתי למיטתי ומרוב עייפות והתרגשות, נרדמתי.

מנהג היה, בהכשרה שכימים ראשונים אין נותנים לחבר חדש לצאת לעבודה. ה"ירוק" צריך קצת להתבונן ולהכיר את המקום — וצריך גם להכיר אותו. למחרת מסרתי את בגדי שהבאתי למחסן, והיות והבאתי הרבה בגדים ובעיקר נעליים, שחסרו כל כך לחברה, התחלקו הבגדים בין הנצרכים, ולי נשאר רק המינימום הדרוש לפי הנורמה המקובלת.

רק כעבור שלושה ימים יצאתי לעבודה בפשתן. הייתי מאוד צעירה וקיבלתי כל דבר בהתלהבות ותוך התרוממות רוח, וכן גם רוב החברים. הפגישה עם פועלות אוקראיניות לא היתה מיוחדת במינה — הן עבדו לחדד ואנחנו לחדד. שלמו לנו לפי ההספק, אבל לא השתכרנו הרבה, כי הפועלים בפולין חיו ברמת חיים נמוכה מאוד. היו מצרכים חיוניים, שלא ראינו במשך ימים רבים על שולחנו, כמו סוכר, בשר וחמאה.

כל זה לא הפריע לנו להתלהבותנו החלוצית. היינו צעירים ומטרה גדולה היתה לנו ענינו: לחיות מעבודה שלנו, ולאחר מכן לעלות ולבנות מולדת. השתדלנו לייפות את בחינו הזמניים ככל שיכולנו.

זוכרת אני את האסיפה, שענינה היה: לקנות מפות לבנות לשולחנות לערבי שבת או אוכל יותר טוב. בחרנו לקנות מפות לבנות.

היינו נוהגים לבקר בעיר. זוכרת אני שהחלטנו ללכת לראות סרט — ולא היו מספיק נעליים. (זוג נעליים היה יקר מאוד). או מצאנו תחבולה, איך לצאת: חלק הלך, וכאשר הגיעו לקולנוע, שלחו ע"י שליח את הנעליים לחלק השני, וכך היגענו כולנו לסרט.

היתה בנו אמונה רבה בצדקת דרכנו, ולכן אפשר היה להתגבר על כל החולשות: הרי יכולנו להיעזר בהורינו — איגרת קטנה לאבא ואמא, והיינו מקבלים מכל טוב. אבל לא רצינו להיות תלויים. היינו שותפים ליצירה, שכולה פרי ידינו ומתשבותינו — וכזאת היא היתה צריכה להישאר.

טוב שידענו להיות עקשנים. בלי עקשנות שכזאת אולי לא היתה קמה היצירה החלוצית. על אף המחסור החמרי ידענו ימים של אור ועליית נשמה. כל ליל שבת וכל חג היו לחוויה. גם השתלמנו בהכשרה: היו חוגים לעברית, ספרות וכו'.

נרקמו בתוכנו יחסי חברות עמוקים, אשר נמשכו ונמשכים עד עצם היום הזה, גם בין אלה שלא היה להם כוח נפשי להגיע להגשמה מלאה — לקיבוץ בארץ. נתקשרו גם יחסי אהבה, והיה כאשר זוג היה מתבודד לקריאה משותפת בספרות התנועה, ידוע ידענו שאת "המאסף" לתנועת "החלוץ" קוראים, או את "מסדה" וזה היה גם סימן, שמשוהו הולך ומתרקם בינו לבינה. שנים חלפו. שערי הארץ נשארו סגורים מחמת המאנדט הבריטי. לא יכולנו להשלים עם הדבר ועלתה מאתנו הדרישה: "בכל הדרכים לארץ, יש לפרוץ את ההסגר!"

וההסגר נפרץ. באחת הוועידות החליטה התנועה על עליה בלתי לגאלית ארצה. והחלוצים עלו בכל הדרכים.

קשיים ובעיות

(מחוך מכתב לחבר)

באראנוביץ', 1.12.1933

ימים קשים עוברים עלינו כעת. בראש וראשונה — המצב בעבודה. אפשר היה לחוות זאת מראש — הרקב האנשים קובע הרבה. להישאר לעונת החורף עם 50% חברות מסוכן במקצת. נגמרה כבר העבודה בבית החרושת לייבוש תפוחים שנמשכה עד שבוע זה והעסיקה בכל יום כ-40 איש. קשים היו שם תנאי העבודה. חוסר במוזמנים, שוברות וכו' — כל זה הנמיך עוד יותר את השכר, שהיה בין כך ירוד. אולם בכל זאת איך שלא יהיה — הסתפקנו בזאת. כעת כל זה איך. הבעלים חושבים עוד בעונת החורף להתחיל בעיבוד ריָּה, שבה הם מבטיחים להעסיק כ-10 חברות. אולם הכל עדין עומד במסמן שאלה. עבודות מקצועיות — אינן. חוסר עבודה כללי ניכר בעיר במקצועות "שלנו". מלבד נגרים כולם הולכים בטל; חייטים, חופרות וכו'. כל זה תפס לפעמים סעיף ניכר בתקציב שלנו. כיום ההכנסות מינימאליות. הולכים בכל יום לחפש, לכבוש, ושבים ריקים. התחלנו לטפל יותר במתפרה שלנו, קוראים למחרת לשיבת נשים בנידון זה. מה שייצא — נראה.

אנשי פינסק יצאו, וביחד אחם גם הנגרים שלנו. אין כעת בעלי-מקצוע מנוסים אצלנו ודווקא כאן ישנה דרישה להם. וולומנסקי בא שוב עם הצעה להעסיק כ-15 איש משלנו. רוצה הכל למסור לנו. עד כמה שזה בכלל ריאלי, קשה לקבוע, אולם בכל זאת אילו היה הדבר ריאלי — גם אז אין את מי לשלוח. וקושיניר — הרבה תקוות תלינו בהתחלת העבודה במינסרה. היא עובדת זה השבוע השני, אולם מקומנו בתוכה לעת עתה בלתי ניכר. תנאי העבודה הם כמו אשתקד. לנו נמסרו עבודות המגרש וטעינת קרונות. אולם בשטח זה העבודה עדיין מעטה. בימים הראשונים עבדו שם כ-54 חברים. כעת כבר גדל המספר עד 13-10 מדי יום. אולם טרם הוברר, עד מתי בכלל תימשך שם העבודה, כי החווה עם השותפים לקראת השנה עדיין לא חודש ולפי דבריו — ספק, אם המינסרה בשנת 1934 תפעל בכלל. אצל יוסלביץ עובדות רק 4 חברות, 2 חברים גם בחטיבה "אברעקזעס". כוהו המצב. וזה גם שמטביע חותמו על הכל. מ-160 איש יוצאים לעבודה רק 40%-50%. לפעמים גם זה לא. זה משפיע על ההספק וגם על מצב רוחו של החבר.

עדיין לא גדל הגרוע. הוא נשאר כמקודם. בהשוואה להתחלת הקיץ, אפילו הוקטן בסכום די ניכר. אולם הימים הקשים הלא רק מחחילים, ויש להתכונן ולהיות מוכן לכל. אנו מטכסים כל מיני עצות. מה לעשות — יש להקטין את מספר האנשים, אולם השאלה היא לאן נעבירם. בפלוגות מצב קשה. על איבאצביץ לא אכתוב. ליכוביץ' — נאבקת על קיומה, סובלת מחוסר עבודה. אוהו המצב בקארטוו-ברזה, פינסק וכו'. כל אותם המקומות אינם יכולים לבוא בחשבון. אנו מקווים לסדר דבר-מה שוב בלישנה. המינסרה מתחילה שם לפעול, כן גם בעוד מקום — אולי ע"י זה ימצא הפתרון. הכל צריך להתברר במשך חודש זה.

חדשים לא קלטנו וגם זה היקשה בהרבה. המחסן ריק, נעליים אינן ואין מה ללבוש. עלתה על סדר היום שאלת החבילות מהבית, שהתחילו להיות "אורח שכיח" מאד בקיבוץ. מסתמכים בנידון זה גם על קיבוצים אחרים. הנה שם מקבלים, שם מותר ומדוע כאן לא. לא תמיד כל הנימוקים שלנו מתקבלים ע"י האנשים. כשאדם סובל, קר לו, אין לו במה לצאת לעבודה וכשיצא, לעתים מצטנן. העיקר הפחד מהמחלות — הוא הקובע בהרבה בנידון זה.

טוענים החברים: עליה כיום אינה, הקיבוץ נעשה "קבוע", יש לכן לשמור על הבריאות. כרוה: המצב בעליה יכניס דיכאון בקיבוצים, יפעל את שלו. כל זה לא בא עדיין לידי ביטוי אצלנו. אולם, מנקרת,

במוח השאלה, הנעמוד כולנו בנסיך. התחלתי כמה פעמים עם החברים לשוחח על זה. משחמטים מהשוכה ומבלי משים עולה עד הדעת שנת 1931. ומאידך, פעולת כיבוש כאן בפולניה, שהלהיבה. חושבים גם כעת על זה.

דומני, "ימי המתיחות" בבאראנוביץ חלפו ללא שוב. שאלות דימוקראטיה, דיקטאטורה, מזכירות והמון — כל אלה כמעט שאינן קיימות עוד. היו במשך הזמן כמה אסיפות בירור, וכן גם שיחות עם חברים. ישנו בכלל רצון להפנות את תשומת-לב החברים לדברים יותר חיוניים מאשר אלה. ברור, שהפיוזור שלנו קובע הרבה. קשה לדעת תמיד מה נעשה מאחוריך. אולם על כל פנים בציבור עצמו אין הדבר בא לידי גילוי.

שאלה חדשה עומדת כעת על סדר היום: אנשי לודו'. הסטודיה (הדראמאטיה) ומקומה בתוכנו. עד עכשיו טרם התאקלמו חברה בחיי הקיבוץ, חיים להם לחוד. התרכזו במקום אחד ללא השפעה כלשהי על החיים בקיבוץ בכלל. חשבנו כולנו — אנשים אלה הלא יש בכוחם לחולל דבר מה, להפיה רוח חיים בעצמות יבשות. יצא אחרת, כמו מקודם כן גם כעת עומדת השאלה: האם זוהי סטודיה המתאכסנת בקיבוץ או של הקיבוץ? הדבר גורם למרירות אצל החברים. האסיפה האחרונה במיוחד, גילתה זאת. לא תמיד הצד המתקף נותן את התשובה המתאימה. הם טוענים עוד היום: "כתבנו למרכז טרם צאתנו על אי"לה תנאים, והוא הסכים להם, על סמך זה באנו הנה. רצונכם בכך או טוב — אחרת..." המסקנה אינה נאמרת עד הסוף. זה עושה רושם לא טוב. בין 160 חבר יושבים להם 11 איש לפי תנאים מיוחדים, מזור במקצת. בגללם התחדדו בימים האחרונים גם היחסים בינינו והמפלגה. רצו "להפעיל" ונעשו פעילים. מופיעים בכל שבוע. כל נשף או דבר-מה אחר עובר בהשתתפותם. וכשהחלטנו להדול מזה — על כל פנים למשך זמן מסוים קיבלו זאת כאילו אנו בכלל רוצים להתבדל. המצב משונה — הכל כאילו נחבל בהסכמתם, ומאידך היו הולכים אל קגן ומתריעים כאילו הם מוכנים לכל, רק המזכירות אינה מאפשרת להם.

אנו משתדלים כל ערב לנצל לדבר מה. החבר יש לו יותר מדי זמן חפשי וזה משיפע לרעה. חוג, אסיפה, שיחה — דבר מה מוכרח להתקיים. הנהגנו גם ביקורת אישית על החבר בהודמוניות כגון אלה שלא ישתחרר מזה.

הזכרתי כבר למעלה על המצב בפלוגות. הנה נכנס חבר מקארטווי-ברזה ומוסר: כל החברים יושבים בטל, אין עבודה ואין סיכויים. מפינסק גם כן ידיעות מעין אלה. זה החודש השלישי, שלא משלמים שכר-דירה וישנו כבר צו הוצאה מהדירה. בהורודישצ'ה עודף של חברות, חסרים דווקא חברים. העבירו לשם גם בעלי-משפחה וזה מכניס קושי מיוחד אצלם. שם בכלל ההרכב, לאחר האישורים, השתנה. כ-60% מהחברים יצאו ויש להכניס חדשים בעבודה. נחקלים כאן בקשיים שונים, והנה בנוסף לכל — עוד בעלי-משפחה. בא חבר וחברה. היא חולה, אינה עובדת. המרכז, כותב, שיש לשלחה הביתה, אולם הלא זוהי משפחה ואין להפריד ביניהם. מתלבטים שם האנשים בקשיים שונים ואינם ידעים מה לעשות. בפלוגות אנשים צעירים — אובדי עצות. יש לעשות דבר מה עבורם. פשוט חוסר-נסיך. אולם מי יעשה זאת — מזכירות הגוש? אינה כזו כעת. כאן אולי לשכת-קשר עם הפלוגות. יותר לא. אין גם אפשרות, שחיה יותר. ישנם הרבה דברים במקום עצמו המונחים בגלל חוסר אנשים. מדי פעם מכתבים מהפלוגות, דורשים לבוא ואין את מי לשלוח. לעזוב את באראנוביץ כעת אפילו לכמה ימים גם כן קשה. בארגון העליה, יש באמת להתערב, ביחד בסידור הפלוגות. אולם גם אשמחם בזה. ארגונה של כל פלוגה וקריאתה לווארשה נעשית ע"י המרכז. לנו מודיעים כבר לאחר הכל. בגלל זה קשה לחוות דעה, הקשרים עם העולים הם לע"ע יותר מהודקים מאשר קודם. אנחנו מכינים כעת את הערכות הקופה. מה לעשות עם מספר אנשים, שהוא כעת גדול מאוד, שיושב בבית זה מזמן ואין לו כספים. הדרוש אותם חזרה? מה חושבים על זה במרכז? ישנם גם כאלה, שהיה אולי צורך בביטל אישורם. לכולם אין כספים

ולהעלותם על חשבון הקופה — חבל, דומני, על מאמצים מיוחדים.

שאלה מיוחדת היא ביחס לחברים, שדרכיותיהם מוכנות זה מכבר ובעוד כמה שבועות כוחן יפוג — מה לעשות עם אלה — בעצמי לא אדע.

זה רק שבתי מקושניר. דיברתי אתו על העבודה להבא. לא ברור עדין. הוא אומר, שאם לא יפעל כאן, יעבור לעבוד בקרבת באראנוביץ' — ויעסיק כמוכן את אנשינו. בינתיים, גם הצעה משלו הנובעת מזאת: קרה שלשום מקרה על המגרש. חבר מאתנו נלחץ במקצת בין שני קרונות. מצבו הוטב. שוכב לעת עתה בבית-החולים. על כל פנים סכנה איננה. הוא בינתיים נפחד ומציע: שהקיבוץ באופן רשמי, באמצעות חוזה, יקבל עליו את האחריות המלאה על עבודת המגרש, ע"י זה ישוחרר גם הוא מאחריות רשמית לגורל האנשים בתאונות. האחריות כולה תיפול עלינו. זה חשוב עבורו. הוא אומר, שהיות ואנשינו הם חדשים, "חימנים", לא מנוסים בעבודה, הוא אינו רוצה להיות אחראי לכל מקרה של תאונה.

ענין בנין הדירה — טרם נעשה בשטח זה דבר-מה. מפעל ארלוזורוב היה המעכב. היום דיברתי עם כמה מפקקים בהצלחת המפעל. בכל זאת אין כמובן להזניח זאת. ישנן גם הצעות בדבר מגרש בסכום של 1600-1800 זה, שאפשר להשיגו. 1000 מ' מרובעים. התנאים — תשלום במשך 3 שנים. אולם גם כאן אותה השאלה: אם להתחיל, או יש למנות אדם מיוחד מאתנו, שיטפל אך ורק בזאת, וכזה אינני רואה כאן. מחר תתקיים ישיבת הוועדה ובאי-כוח ההסתדרויות בענין זה. יש צורך גם בפעולה בגליל פולסיה ככלל למען אותו מפעל. הייתי רוצה בקשר עם זה — ולו אפילו במיוחד — להיות בווארשה.

לייבל וולקון

רשימת-העזרים.

וילנע	עיר
מאיר זאצקין	ומאן עהמן
גרשון קארצקי	מהרש"ק זאצקין
יוסף קאסעליץ	יוסף זיסלעניק
חבורקה כ"ט	שרה געהאדעליץ
חנה הארנשפייגל	עפרה זייג
שאנע ארנע	התה האלעניק
רחל קיי"ן	צבורה שורף
גיטל ע'יפקאהיץ	איטה גיטראן
מינה וואלעטין	1313
אמט מייער	יוסף ספיר
לפרה עזראסקי	חיה סגאלסקה
והיהה קעלער	פאטדי
חיה רהינעליץ	פראמקא איינצ'אק
סאנצ'ין	לשא גאן
מינה פאפער	ליקאעלצ'נע
הדיהה ישנאסקה	הינדא אלעכאהיץ
יהודה כ"ט	קארניץ
מאדאצ'נע	הרבה פאדק מיין
חנה איינעלמן	אריה העלענסקי
לשמה רהינעליץ	

רשימת החדשים לע"ה - 35-11-13.

יהודה אלקינד (ע'נה)	יזחק קאפליץ	רחקה סגל (וילנע)
ישאע קריפענסקי (ליסאבא)	שינה גרלעהיץ	נתן פרידל
אמט וואסקיג (שצ'אוו)	סאנע ציזלענסקי	שינה ינאסקי
אדמה מארהיץ (וילנע)	מרים הארלקה (קארניץ)	היינה העלענסקי
התה איינעלסין (ע'נה)	פייגע האדניץ (ע'נה)	צבי קארין

האצעה

ההג'ה ההרהרה גע'ע'וה ויהארות ממל קההאעלע.

דבושקה מנדל (פולסקי): 4 חודשים בבית הסוהר

ברצוני לספר על מאורע מיוחד, שעבר עלי בהיותי בהכשרה בקיבוץ בבאראנוביץ. שנת 1936 היתה שנה קשה ליהודים בפולין. בשנה זו רבו הפרעות ביהודים והתחולל הפוגרום הידוע בפשיטיק. הרוחות ברחוב סערו וכדי לבטא את הזעם יצאה גם מפלגת פועלי-ציון (צ.ס.) בבאראנוביץ' להפגנה ברשיון המשטרה, והקיבוץ כגוף מאורגן השתתף אף הוא בהפגנה זו. המפלגה הקומוניסטית בפולין, שלא היתה לגאלית, ניצלה הזדמנות להפגין את נוכחותה וחבריה פרצו לשורות ההפגנה ופתחו בסיסמאות ובקריאות נגד המשטר והממשלה.

בתגובה על כך עצרה המשטרה כמעט חצי מאנשי הקיבוץ ורבים מאנשי העיר. לאחר מעצר של 24 שעות ושחררו האנשים ורק שישה מבין חברי הקיבוץ, חמישה בחורים ואני, נעצרנו לכמה ימים נוספים להמשך החקירות. לא ידעתי, בעצם, ולא ידעת עד עכשיו, למה עצרו אותי דווקא. בהפגנה הנ"ל הייתי ענודה בסמל "פרייהייט" ואולי זה הדבר, שהחשיד אותי בעיני המשטרה.

בחקופת מעצרי עד למשפט הראשון היה עלי להתייצב כמשטרה פעמיים בשבוע, לפעמים היו באים גם בלילה לבדוק, אם חס וחלילה הפושעת הגדולה לא ברחה. והנה בא יום המשפט — הייתי אז מאוד צעירה וכאילו לא פחדתי משום דבר. בכל זאת הרגשתי פיק ברכיים.

נשפטנו בפרשה זו, אני ועוד 4 בחורים, לארבעה חודשי מאסר. יעקב גורדון שהיה מזכיר הקיבוץ נשפט לשישה חודשי מאסר. ערערנו על פסק הדין באמצעות עורך הדין היהודי הידוע מווילנה צ'רניכוב, אך ללא הועיל. הערעור לא נתקבל.

לבקשתי קיבלתי רשיון מהמשטרה לבקר בבית. אך בבית היה עלי להתייצב במשטרה לעיני ההורים. יש לציין שההורים קיבלו את כל הענין ברוח טובה.

חזרתי לקיבוץ בבאראנוביץ' ועבדתי בכל מיני מקומות עבודה. גם עבדתי יחד עם עוד שלוש בחורות בשרותו של רופא משותק ובהשגחה עליו. היינו עובדות במשמרות. באחד הלילות כשעבדתי במשמרת לילה ליד אותו רופא, הופיעו שוטרים והובילו לבית הסוהר. כך צעדתי ברחוב כשמימיני ומשמאלי ומאחורי שוטרים. היתה הרגשה מאוד לא נעימה, מזופתת מאוד. באותו לילה נלקחה לבית הסוהר פרוצה פולניה ויצא שנפגשנו ויחד הובלנו ברחוב והוכנסנו לבית הסוהר. אני הוכנסתי לתא אחד יחד עם 19 גויות פושעות פליליות. הן הסתכלו עלי, על היהודיה האחת, מלמעלה למטה ולא היה נעים ביותר.

למרות גילי הצעיר וחוסר הנסיון, חשבתי, שצריך לנצל את הזמן וללמוד משהו. החלטתי להמשיך ללמוד את השפה הפולנית, שפה שלא אהבתי אותה במיוחד. לאחר שבועיים, שבהם לא ניתן לי לצאת החוצה לטיול, הרשו לי לצאת לטיול. הטיול — משמעו הסתובבות במעגל סביב עיגול של דשא לפי פקודה.

בשבועיים אלה של מאסר מלא התחלתי ללמוד א.ב. מורס. המלמדות היו אסירות קומוניסטיות, שישבו מעבר לקיר. השגתי פיסת נייר, רשמתי לי את כל תורת הסימנים להתקשרות הדדית. אך עשיתי דבר שלא ייעשה — השארתי את רשימות הסימנים בכיס בגדי ומכיוון שלפני היציאה לעבודה היו מחפשים בכגדים, מצאו אצלי את הרשימות האלה וקיבלתי עונש מאסר יחיד בתא מיוחד כמעט חשוך, בלי מיטה ותחת

שמירה של שומר לאורך כל הלילה.

אחרי שבועיים של מאסר יחיד הורשיתי פעם ראשונה לצאת החוצה לטיול. אור הקיץ סינוור, השמש היתה חזקה. פעם בפתחת דלת התא, אני שומעת פתאום קול שירה ברוסית וצחוק לבבי. דרך הסורג הקטן הבחנתי ביעקב גורדון. היה מאוד מרגש, והוקל על הלב.

הירשו לנו לשלוח מכתבים הביתה בשפה הפולנית, אחת לשבועיים. הייתי כותבת גם את המכתבים של האסירות לבני משפחתם, והן היו אסירות תודה לי על כך. גם לי היה הדבר חשוב: לפחות קצת הערכה ממישהו במאסר. התפתחו בינינו קשרים טובים. כ"כ קיבלתי "דברים טובים" מהבית. היו מבקרים אותי חברים מהקיבוץ ומביאים חבילות-מתנות. הייתי מבקשת הרבה סיגריות, שהייתי מחלקת אותן לאסירות בתא. מאורע מאוד חגיגי אירע במשפחתי בתקופת מאסרי — חתונה של אחותי ולפי המקובל אין דוחים חתונה. אמנם יכולתי להשתתף בחתונה אבל תחת משמר, דבר שמאוד לא נעם לי דווקא בחתונה. לא רציתי לצער את ההורים המסכנים עם בת פושעת שכזאת.

אחות זו, כמו גם הורי, ניספו בשואה, נורו ונזרקו לבורות הקברים בקרבת עירתי. במאסר עבדתי שבועיים בכביסה. תקופה מסוימת עבדתי בתפירה. הבחורים שלנו שבתא מעבר לקיר עבדו בנגרות. היינו משוחחים "דרך" הקירות — וכך היינו "הורגים" את הזמן.

לאחר 4 חודשי מאסר שוחררתי. גורדון הועבר לבית כלא לעיר בריסק ושוחרר כעבור שני חודשי מאסר.

חצי שנה לאחר שחרורי מבית הכלא החל לחשי־רשח בקיבוץ על עליה בלתי ליגלית, שהיתה קרויה עליה ב'. גם אני הייתי מועמדת לעליה זו. סידרתי לי תעודת אזרחות פולנית ויצאתי לווארשה, שבה שהיתי 3 שבועות, עד ההפלגה. הפלגנו בשתי אניות משא "אטראטו" ו"קולוראדו". לאחר 3 שבועות של שיטוט בלב ים נפגשו שתי האוניות, שנקשרו זו לזו ודרך קרש שהיווה מעין גשר עברנו מאוניה לאוניה. עד היום אינני תופסת, כיצד זה קרה שלא נפלנו לים. יש לציין, שהאוניה שלנו היתה האחרונה שלא נתפסה. ירדנו בחוף שפיים בעזרת אנשי ההגנה. התפורנו לישובים שונים בסביבה. אני הגעתי לרישפון.

למחרת בבוקר הגיעה המשטרה הבריטית שחיפשה אחרינו, אך העלתה חרס. עשיתי שנתיים בשפיים וממנה — למשמר הים, שהיא כיום אפק.

אפק, 1981

הסתדרות „החלוץ” בפולין אוש „שחריה” וילנה
„CHALUCYM” WILNO, SUBOCZ 37-26 TEL. 6.59.

Pocztówka

ORG. „HECHALUC-PIONIER”
w POLSCE.

Warszawa, Orła 11, tel.: 692-47 i 421-28.

הסתדרות „החלוץ” בפולין

הועד המרכזי

posimy o zwrot.

התדרו - בפולין -
Stow. „HECHALUC - HACAIR” WARSZAWA GĘSIA 14 m. 7

אגודת צעירים פון דער י.ד. אר.ב. יוגנט „פרייהייט” אין פולין • צענטראל-קאמיטעט
ZW. SOC. ŻYD. MŁODZIEŻY ROB. „FRAJHAJT” W POLSCE • KOM. CENTRALNY

ווארשע, געסע 14 מ. 7

רעסאָרַט

193

דעם

ORG. „HECHALUC PIONIER” w POLSCE
Oddział w Baranowiczach
GRUPA PRACY.

הסתדרות „החלוץ” בפולין
קבוצה „שחריה” בפברנובין.
Legit. członek. № 2 פרטים חובר

ימים ולילות

(מתוך מכתבים)

* א *

באראנוביץ', 15.3.36

ברכיקה,

רואה את, אני כותבת במיוחד רק כי... כי... את מבינה. יש לי בולדואר יחיד. שלא לכתוב, הביתה, הוא מן הנמנעות. אחר כך אתבונן סביב איך אתה רואה פה עם חליפת המכתבים. אני קצת נדהמת. כמה שתרבי לחשוב על הקיבוץ — תמצאי משהו אחר, כי זו מציאות ולא הזיה. מי היה מצפה, כי היציאה להכשרה תוליד בי הרגשה כזאת? קודם-כל אפאטיה. היא הרעה שבהרגשות (אם אפשר לה לאפטיה שתהא נקראת הרגשה). לא נכנסתי עדיין לתוך החיים. לא כבשתי לי כל מעמד. אני חשה עצמי בודדה בסביבה של 250 איש. והבדידות מולידה געגועים. כמה זה נואל, וכאחת מענה. בכל-זאת צריך יהיה להחזיק עצמי ברסן, שלא להפקיר עצמי לכירסום הרגשות שונות. הייתי היום אצל רופא. אומר, כי אני מסוגלה להיות איש-קיבוץ. הגארדרובה שלי לא נלקחה עדיין, מחר ודאי כבר אלך לעבודה. אולי אמצא פה מרגוע. אין אני יודעת עדיין את האנשים. אני מבחינה רק הבחנה שטחית. אני מוצאת פה הרבה בחורות יפות, מחייה נפשות. אומרים, כי קיבוץ באראנוביץ' יש בו הרבה אנשים טובים. לא היכרתים עדיין, אך כמדומני, אמת הדבר. סידורי הקיבוץ עושים רושם חיובי. הבית המרכזי נמצא בבנין אחוזת אציל. החדרים גדולים, כעלי חלונות רחבים ורבי-אור. נקיין. הבית מוקף קן ובוסתן גדול. באביב ובקיץ יהיה פה נהדר. המעניין ביותר היה בערב הראשון, בלינה. הבחורות חשבו כי אני כבר ישנה, ואני שוכבת לי ושומעת מה מדברות עלי; ממיטה אחת לאחרת מהלכת השיחה. האחת שואלת: דא ליגט די תימניקה? האחרת: "עפעס א משוגענע בחורטע — ערשט נעמען אזוינס אף הכשרה". השלישית: "איך האב געהערט אזו איז אקולטורעלע קאטשיגארקע ארץ, מען זעט נאָכ'ן ערשטן אָנשטעל". מן החדר עולה קול: "דאָרט ליעגט די פינסקער בחורטע? אהא, דו דארפסט דאך זי קענען, דיינע א זעמליאטשקע". קול עונה: "יע, נאך א יונגע בחורטע, אינגאנצען אכצען יאהר".

ושוב איזה קול: "אבער א שיינע יאטשיכע".

נו, השחשעשתי כהוגן. השחשעשתי כהוגן. והפנים: הלאה הרגשות! בלא רכרוכית, צריך אדם לקחת עצמו בידיו, להיעשות חבר שווה בקואופראטיב. ואת, ברכיקה כתבי וככל המרובה. והי הפעם היחידה שאני כותבת לך פולנית. בפעם השניה לא תהיה סכנת ביקורת. הביאי ממנין את מצבי עתה ואל חרשי מכתב מפורט. זה יבוא אחר כך, אני מצפה לחשובתך. נו, שובבנית, קבלי פריסת שלומי ושלום נלבב.

חנצ'ה (פלוטניצקה)

ברכיקה, זה הכל שטחי מאוד. יש הרבה דברים עדינים שאי-אפשר עתה לכתוב עליהם.

* מכתב ראשון מקיבוץ ההכשרה. חורגם מפולנית.

באראנוביץ', 25.5.36

שלום רב לך, ברכיקה!

אח מכתבך קיבלתי לפני זמן רב ולא עניתי בגלל מחסור בכולים. יקחך השד, כה רבות חכיתי לך! חמימה אני, רמות לי שאח באה וכלו עיני. בישרתי על בואך לשכנתי במיטה והיא הסכימה לוותר למענך על מקומה ולבסוף — עורבא פרח.

אח, ברכיקה, מה רב רצוני לראותך כאן בין החברייא שלנו. בחורים כארזים! ובחורות ישנן נחמדות מאוד. באחת כהן ממש התאהבתי: זאת היא מ.פ. מוילנה. בעלת גורה נהדרת: גבוהה, זקופה, ידיה ורגליה ארוכות ופניה שחורים כשל חימניה. וכה סימפאטי! ישנה עוד אחת — ש.ק. — פניה יפים מאוד ונוסף לזה היא בחורה אינטליגנטית. בחור וילנאי — ר.ק. — בחור סנטימנטלי. בחירת לבו בארץ והוא מתגעגע וסובל...

השבת השכמנו קום והלכנו למקום יפה הנקרא אצלנו: "עין היס". בלינו שעות חוך התעמלות, קפיצות ותחרויות. בשוכנו הביחה הצטלמנו קבוצות קבוצות. הייתי רוצה מאוד לשלוח לך אחת מהתמונות הללו, אך אין לי כסף למשלוח. אם יש לך אפשרות תעבירי לי כמה כולים. אגב, תמונתך מוצלחת מאוד. גרמה לי שמחה רבה!

המקבלים אחם לעתים קרובות מכתבים מהארץ? —

אני מתארת לי מה עובר על בני ביתנו. זה זמן רב שלא קיבלתי מהם מכתב. לו לכל-הפחות היה שם הכל בסדר! דאי קראת את הידיעה, שאחד משלושת הקרבנות בירושלים הוא א. ילובסקי. אני מתארת לי איזה רושם עשה הדבר על קרובי פנינסק — חברינו בארץ שותחים דם ואין באפשרותנו לעזור להם! פה אצלנו אין חיים באופן מוחשי את המאורעות. אולי בגלל ההרגשה, שיש על מי לסמוך: ישוב המונה 400.000 יהודים! החיים שוטפים להם פה בזרמם הרגיל ובויעים אותנו.

הקיץ הביא את שלו: מטיילים, משחקים, משתופים. אך למרות כל אלה יש געגועים אל הנהר בפנינסק, על הרחצות והשחיות בו. השטח את בסירות? ומה נשמע בקן ובגימנסיה? יש לי רצון רב לנסוע לוילנה, אלא שאין לי שום אפשרות להגשים את רצוני זה. קבוצת חברים מתכננת חגיגות לטייל בחג השבועות לסוויט'י, מהלך של 30 ק"מ, אך לא אוכל להשתתף גם בטויל זה, כי יש לנו בימי החג פגישת פעילים של "פרייהייט" ומלבד זאת עובדת אני עכשיו בשירות.

מקום עבדתי די טוב, העבודה אינה קשה, אך לא נוחה, כי היא קושרת אותי יותר מדי אל המקום ואין לי יום מנוחה. אני מתכוננת להתחיל במשא-ומתן עם סידור-העבודה...

בקיבוץ היו אסיפות מלאות דברי-שטות: האנשים דנו על עניינים מחוץ קהות כואח, עד כי האזניים כאבו למשמע דבריהם. מובן, שישנם גם אנשים היודעים לתקן את המעוות, אלא הרי את יודעת, שאין אליהם האמן הדרוש מצד הציבור; כבר הניחו עליהם את חותמת הנאטשאליסטבו.

אם את שוכחת פעם ש"המוכירות'ניק" הוא "פסול" ואת משוחחת אתו שעה קלה כדבר איש אל רעהו, הרי אין את נחשבת עוד בין ה"נאשבראט" ומחילה טינה אלך... מובן, שזה נובע מקנאות. האנשים הקטנונים אינם יכולים להשלים עם העובדה, כי יש מישהו העולה עליהם. כאלה הם העניינים בכל הקיבוצים. — — — זה מעורר גועל וצריך להיפטר ממכה זו בהקדם.

אני חיה חיי בטלנות, איני קוראת, איני לומדת. מסתפקת בקריאת עתון בלבד. אין להשיג ספר טוב. עברית אני לומדת במקצת. איני מתקדמת. בחוג של 30 לומדים אי-אפשר ללמוד. אני שייכת לחוג ה',

"חוג הסטודנטים" קוראים לו והוא בעל מדרגה. החבריא קוראת אותי "מסיקה תרבותית", אבל אני מתנהגת עדיין באופן נימוסי, צנוע, אינני נוגעת בזכוכ על הכתל. אגב, עוד דעה ישנה עלי: זו איננה אהבת לעסוק ב"פרובלימות"...
השעה כבר מאוחרת ואני פטפטתי די רותר. תזעני כהוגן בשעת הקריאה. —

חנצ'ה

ג

1.7.36 באראנוביץ',

לכריקה שלום רב!

כבר זמן רב ציפיתי למכתבך. ואסכי איחר להגיע הנה, היה בו מה לקרוא: גנדרנית שכזו! מה הגנדרנות הזאת?! הנה, למשל, את מתאוננת שהמכתבים הארוכים הם למורת-רוחך והן את יודעת, שאני נהנית מהם. ועוד איזו הנאה! ממש נחת-רוח! מה? כאילו לא הבינתי לרוחך? ואני מבטיחך שלא כן. —

הרגשותי הישנות טושטשו כבר לגמרי, נכנסתי לחיים ומצאתי בהם עניין ובשם העניין הזה יכולתי ליעץ לך לבוא לכאן. לא עשיתי זאת. מדוע? מן הכתוב בשולי מכתבך אני רואה, כי הבינות בעצמך. ואני שבעת רצון, נו, נו! כמה צחקתי למקרא מכתבך! קראתי פעם ופעמיים ולא יכולתי להרגע. הצחוק פרץ ממש מקרבי. ככה כותבים רק פאסקודניקעס! העיקר: תקוותך, שטרם נפטרתי מהעולם — מבוססת. הוי ברכי'ה! הרבה-הרבה מיתרים ו"שפנפים" נותקו ונמחו בקרבי, לא היית מכירה אותי. בקיבוץ מקובלת אני כשוכבה ובאמת זומן לזמן תוקפת אותי רוח-שובבות. העבודה הפיזית גוזלת הרבה רצון ומרץ. החדיגנות של העבודה מטמטמת הרבה חושים ומחלישה את כוח הדמיון. ענין דוקא יש, אבל הוא תלוי ביחסי האנשים. אילו יכולתי להפגישך עם האנשים ועל-ידיהם לעורר בך את העניין לחיינו! אך אין זה קל, ולכן — לא התייפח! אחרי הכל לא כלי-כך רע אצלנו! מאפורית-החיים עולים ימי-הגדולים, מסיבות, מופיע עתון-קיר, עתון-חי ועוד. הנה התחילו אצלנו לעסוק בספורט. וכבר ישנן כמה קבוצות של בנות המתעסקות בהתעמלות. — הנה מתארח אצלנו ד"ר שטייג שבא לבדוק את מצב בריאותה של החבריא והנהיג כאן שיטת הונה רציונאלית: מעתה מאכילים אותנו בויטאמינים ובקאלוריות. האוכל טעים ומזין, אך מה שחשוב יותר, שהשיטה החדשה מבדחת את דעת החבריא, מתלוצצים בלי-הרף על חשבון הויטאמינים והקאלוריות. יקרה ובשעת-העבודה והפסקת-הצהרים יקום ברנש ויכריז בקולי-קולות:

הוי, שמע-נא! הגש-נא צלחת קאלוריות! ומזרקות-צחוק תזנקנה מלבות כלנו.
היום היחה ישיבת ועדת הספורט. רוצים לקדם את העבודה. מחר קונים את התריסר הראשון של מכנסי-ההתעמלות לבחורים. הבחורות כבר צוידו במכנסי ספורט. מה עוד? הבוקר נפל השלג הראשון! הוא היה נפלא! ואת אשר קרה לנו הבוקר כבר שמעת? התורן העיר אותנו בטעות בשעה 4.30 במקום להעיר ב-5.30 ואנו רצנו בחשכת הליל מדירת הפלוגה לדירת הקיבוץ. רצייתי לנצל את שעת הבוקר ולכתוב לך, אבל משום-מה הוטרדתי ועתה נעצמות עיני ואפילו את העונות אין עוד ביכולתי לקרוא ודאי, שלא אוכל כבר לסיים את הספר (קוראת אני את ספרו של יעקב פאט: "מסע על פני רוסיה הטובייתית"). בדרך כלל קוראת אני מעט (נדמה לי, שאח במקומי לא היית טובה יותר).
הייתי רוצה לראות אותך בלבושך החדש, בוודאי הוא מתאים לך. הידיעות האחרונות מחיי קיבוץ

ביאליסטוק, אינן משמחות. שמעתי, שהמצב שם קשה. אל תספרי על כך בבית. בקשתי מפרומקה, שתבוא לכאן לזמן-מה. טרם קיבלתי תשובה. הפעם די לך בפטפוט'י ואת, במטותא מכבודך, הרבי לכתוב לטובתך ולבריאותך. לוחצת את ידך הארוכה

חנצ'ה

פ.ס. חסרוקתי כמו שהיחה: צמות-צמותיים. אמנם רוז במקצת — כנראה שלא נעמה להן תזונת הקיבוץ.

ד

באראנוביץ, 19.3.37

ברכ'קה,

— — — מה להגיד לך? את מגוימה בענין עצמאותי דעתך עלי כעל אדם המסוגל לסלול דרכו בחיים בעצה ובתבונה. מה חרוק החזון מן המציאות! די לי, אם עולה בידי פעם לחוג נצחון על חולשה המתגלית בי, וגם זה, אגב, הודות לצורת החיים, שאני חיה בה. בבית קל יותר להשלים עם חולשות. כאן את עומדת בפני הברייה: להיות פעילה וערה או לחמוק ולעמד מן הצד. לברייה השניה לא אכנע כל-כך מהר. ואין גם מנוס: המצב בקיבוץ הולך ורע. הקיבוץ מתרוקן מאנשים ומתערער היסוד הכלכלי והחברתי. בזמן האחרון סבלנו מעויבה גדולה, חלק חברים יצא באשר התייצב לפי צו הגיוס של המדינה. ועתה המאורע האחרון, שמצא אותנו: נדחתה בקשת הערעור של חברינו האסירים הפוליטיים ולשישה חברים צפוי מאסר של 4—6 חודשים. זו מכה גדולה לקיבוץ בכלל ולאנשים האלה בפרט. חארי לך: מאסר בתנאי הכלא כאן (רעב, עלבונות, בלי רשות להגיש מזונות מהחוץ וכו'). כמו מה-רגעש גולשים עלינו צרות שונות וכמעט, שכבר התרגלנו לכך ומקבלים אותן במין אדישות פאטאלית, כאילו היה זה דבר טבעי ומובן. ישנם רגעים, שאת נאנקת מכאב. מענה ומייסר אי-הבטחון: הנחזיק מעמד? הנחגבר על כל אלה? העול מעיק יותר ויותר והאקטיבה קטנה ודלה במספרה. הנה עברנו חורף קשה, אבל ספק אם בקיץ יקל לנו. נחרשים קמטים על גבי המצח ופתרון אין. אולם ישנם ערבים בחיינו! געגועים וכיסופים טמירים מפגישים אותך בחשכת חדר-הקריאה עם חברים אחרים ואו פורצת שירה כוכשת לבבות, וקל על הלב ונעים. רגעים כאלה הם ספורים, אבל אחת אדע: בזכות הרגעים האלה נשכח עצבן ימים ארוכים. עוד ישנה פה חבריאי יקרה! כל אחד לפי טבעו ומהותו, הנה אסתר ישורון — המאמינה בתום ובטוהר — תנעים קולה בשיר וורטינסקי, רענקל גורדן ישיר את שיריו העממיים והעסיסיים, ופייבלה "הזקן" החביב ימתח את הקשתנית עלי כנורו — ועלי מצווים לשיר מנגינות-מורח...

וכך זורם לו אפיק חיינו. עיפה החבריא, עמוסה נטל ועול, לא פעם יכרע האחד ונחוץ לך כשרך-צייד כדי לארוכ לרגע המאושר והמוין. כנראה, שכך נחיה ונמשיך, אין להתחכם הרבה! בהכרה וברצון קיבלנו עלינו חיי פועל וחלוץ והימים הם כאלה... ימים רחפים ימים, יום דומה לחברו, אפור ונוגה. וחזרו יום על משנהו ואם גם יהמה הלב לקצת יופי, וחלומות ישעשעו את דמיונך — הרי עליך לכלוא כל זאת בידעך כי זה עלול להפריע את עבודתך. אל חלומות ואל דמיונות! אך אצלי ישנם רגעים, שקטעי חלומות ירדפוני וישגוני. או אני קוראת דרור לרגשותי שלי. ידעת אני, שלא טוב כך, וגרוע מזה: איני יכולה גם לשבוע מלוא הכף. כנראה, יש בי משהו לא נורמאלי, אולי את ידעת מה הדבר ומה הרז אשר יהמה בי?

משהו זר ומשונה תוקפני ואינני יודעת: האם העולם השתגע או דעתי נטרפה עלי? — — —
התקיימה פה מועצת התרבות. השתתף בה י. מנען. אדם נפלא! ממש הרגשת חג השרו עלינו כל דבריו.
ביקרנו השבוע בהצגת "יונג טעאטער": "מיסיסיפי". היה יפה. אבל נכשלו בהצגה של "אייזונגסער".
לדעתי, הלהקה שלנו בהדרכת גולדנברג הציגה זאת ביתר הצלחה. בכל אופן הרבה קורת־רוח גרם לנו
הביקור בהצגה זו. רואה את, עוד הרבה רוח־חיים ועליונות פועמים בנו. אל תחשבי, שמנודים אנו —
שלך

חנצ'ה

ד"ש מפרומקה. היא נמצאת עתה ביופוב בבית־הכראה. אל תגלי זאת בבית, לא כדאי לצער את
הוקנים.

*ה

באראנוביץ', 17.7.37

יקירים שלי,

ודאי דנים אתם אותי לכף־חובה על שתיקתי הממושכת. נדמה לי, שאת מכתבי האחרון קיבלתם בזמן
שפרומקה היתה בבית. הסיבה היא: הייתי בדרכים זמן רב. שוטטתי בכל מאוז ונובורדוק. מוצאת אני
בעבודתי זו ענין רב. ניתן לי להיפגש בדרכים עם אנשים שונים ולבקר מקומות שונים והעיקר: אני
לומדת לדעת את תנאי־חיים של יהודי איזור הספר. ואני מוכרחה להגיד לכם, שהמצב הוא קשה ומר.
בכל מקום אותו הדבר — חוסר פרנסה, חקוקה, דלות מנוונת ללא תקווה כל שהיא להחליץ מהמצר.
בנדודי אלה התחלתי להרגיש ולהבין את "הבעיה היהודית". אני רוצה שתבינו אותי: הקיבוץ משחרר
במידה רבה את היחיד מדאגת הפרנסה. אנב, בקיבוץ באראנוביץ' אנו חיים לא רע. אולי כבר סיפרה לכם
פרומקה ואולי אני אודמן אליכם ואוכל לספר לכם כהנה וכהנה.

יש לנו שבע פרות הנותנות חלב רב והחלב מכניס ריווח יפה. וגם עופות רבים נוספו ללולנו. ונתח יש
לנו בשפע: פרה המליטה והעגלה חביבה מאוד; אפרוחים בוקעים במדגרה והם חמודים. אחרי העבודה
עוסקים אנו בספורט ו"נהנים מהחיים". אין אנו, כמובן, חפשיים מדאגות, בעיקר דאגות התנועה. מצב
היהודים קשה והשאלה הזאת אינה נותנת לנו מנוח. גם המצב בא"י מדאיג מאוד: ענין החלוקה. כמשא
כבר זה רובץ על כל יהודי ועלינו באופן מיוחד.

איך קיבלתם את פרומקה? בבאראנוביץ' אוהבים אותה. היא הנה אדם יפה מאוד! אנחנו עכשיו לפני
מחנות־הקיץ. ב־25 לחדש שוב אצא לדרכים. את מכתביכם אלי תשלחו לבאראנוביץ'. איך מצב־
בריאותך, אמא? ומה שלומך, אבא? אין אתה צריך להתחרט, שעזרת לי לנסוע לקיבוץ. לכשנפגש, אספר
לך מה רבה חשיבותו של מפעל זה.

ועכשיו אני עוברת לפרק החשוב ביותר: עליה. היא הפכה אצלנו לדבר ממשי. אנו מתכוונים לעליה
גדולה. באראנוביץ' ארגנה למטרה זו קופת־חברים. כל חבר מכניס לקופה 25 זהוב. אם אין באפשרותכם
לשלוח לי את הסכום הזה, אבקשכם להעביר אלי את כתובתו של אליהו בארץ ואפנה אליו. הענין רציני.
צריך להניח את היסוד.

אני מחכה למכתבכם, שלום לקרובים ולידידים.

חנצ'ה

* מכתב אל ההורים בפנינסק.

פסח רוזוב: בשמירה

אני משחזר מה שכתבתי בעתון קיר של קיבוץ שחריה בבאראנוביץ' בשנת 1937, אחרי מאורעות פשיטיק.

שנת 1937 היתה קשה במיוחד ליהדות פולין. היתה זו שנת מאורעות פשיטיק. רוחות קרות מצד הגבול הגרמני התפשטו על כל ארץ פולין. הישוב היהודי הגדול בפולין עמד אין אונים מול הגל האנטישמי. היו התנפלויות ותעמולה שלא לקנות אצל יהודים. חבורות-נוער פולני היו מארגנות התנכלויות בנוער יהודי. בלילה היה פחד לצאת לכד ברחוב. בקרב הנוער עלה הרעיון לארגן הגנה עצמית, ובראש המארגנים — קיבוצי ההכשרה.

גם חברי קיבוץ באראנוביץ' סבלו מהתנפלויות מצד צעירי "אוזון", שהמועדון שלהם נמצא על אם הדרך שבין רחוב נארוטוביץ', שבו נמצא חדר האוכל ואולם הקריאה של הקיבוץ לבין רחוב סנאטורסקי, שבו נמצא חדר שינה של הקיבוץ. הקיבוץ התארגן, איפוא לשמירה ולהגנה. היו חברים, ששמרו בעיקר בלילה והיו, שישנו בבגדיהם מוכנים לפעולה מיידית בשעת הצורך.

והנה פעם בשעה 11 בלילה, עם גמר העבודה במשמרת השנייה, בבית החרושת של שמן הלכנו מן העבודה ובידי כל אחד מאתנו חפץ לשם התגוננות. אני הסתרתי בכיס חתיכת ברזל, שאינה מסוגלת להזיק עד כדי שפיכת דם, אבל מספיק יעילה כדי להתגונן. צעדנו בסך בלי פחד בדרך אל הקיבוץ. הטבחית החיננית שעבדה בשמירת לילה קיבלה אותנו עם ספל חלב חם וסנדביץ'. בין לגימה ללגימה הודיעה לי הטבחית, שעלי לצאת לשמירה בפלוגת סנאטורסקי משעה אחת עד שלוש לפנות בוקר. לאחר הארוחה החפוזה מהרתי לסנאטורסקי. שקט מוחלט שרר ברחוב, רק מהמועדון של הנוער הפולני "אוזון", שנמצא במרחק מה מהקיבוץ בקעו קולות צווחה כמו של חיות טרף. במקום החלפתי את החבר, שבעוד זמן מה היה עליו לצאת לעבודתו ואני נשארתי בשמירה. ממול, מהצד השני של הרחוב על מגרש רחב ידיים וחשוך הודקרה כנסיה פראבוסלבית. הסתובבתי ברחוב מסביב לדירת הקיבוץ, מביט לצדדים וגם למעלה לעבר הירח וצבא הכוכבים. כך במשך כמה שעות עד ששמעתי צעדים מתקרבים. כן, אלה היו השומרים שבאו להחליף אותי.

רמת גן, 1980

יעקב גורדון: מכבשונו של קיבוץ

וילנה בשנות השלושים. נחשול האנטישמיות גאה. מדיניות השלטון הפולני פגעה בכל תחומי החיים היהודיים. קשה ביותר היתה פגיעתה בתחום הכלכלי. היהודים רוששו. מקורות הפרנסה נסתמו. אפשרויות ההשכלה הוגבלו. נומרוס קלאוזוס. לגירות הכלכליות התלוו תקיפות ע"י "האנדקיס". יהודים שהתגוננו, הואשמו באשמת תקיפת פולנים. הצעירים חדלו לטייל בגן העיר בערבים מחשש התנפלויות. חוסר מוצא, דכאון ומצוקה היו מנת חלקו של הנוער והצעירים.

בהפגנה, באראנוביץ, 1935

בייבוש תפוחים, באראנוביץ, 1935

בגן הירק, באראנוביץ, 1935

עומדים מימין, ראשוו יהושע ונגר (יגור), שלישית חנצ'ה פלוטניצקה, באראנוביץ, 1936

בהפגנת אחד במאי, באראנוביץ' 1936

בייבוש תפוחים, באראנוביץ', 1936

בעבודת פשתן, באראנוביץ, 1937

בעבודת פשתן, באראנוביץ, 1937

בוילנה היהודית, כשישה ריבוא יהודים. חיים ערים ציבוריים תססו בה. רוחשת פעילות פורה בכל תחומי החיים. קהילה אוטונומית נבחרת, מוסדות כלכליים, בנקים, מוסדות עזרה הדדית, מוסדות תרבות, קשת מגוונת של מפלגות, ארגונים וחוגים אידיאיים, רשת מפוארת של בתי ספר בעברית וביידיש, מפלגות ציוניות ותנועות נוער ציוניות מהשומר הצעיר עד בית"ר. חוגים אידיאיים, שטיפחו באהבה את שפת יידיש והאמינו בצמיחת תרבות יידיש על קרקע הגולה. כל אלה חברו לעמידה על הנפש מול גלי השטנה והפורענות. הנוער על כל זרמיו התקומם נגד המציאות הקיימת — "הבונד" תנועה עממית רחבה ארגן את הפועל היהודי למאבק על שיפור תנאי קיומו, נטע בו הכרה מעמדית, שלל את הציונות ונשא את עיניו לאוטונומיה תרבותית. הקומוניזם הזין את הנוער באשליות על עולם המחיר שיפתור את הבעיות. בני נוער רבים שנלכדו באשליות אלה, נרדפו ע"י השלטונות ולעיתים קרובות נאסרו והושמו בבתי הסוהר. חלק מאלה שהבריחו את הגבול לברית המועצות, נכלאו והוגלו.

"החלוץ" היה אחד הביטויים למאבקו של הנוער היהודי. המפעל הציוני בארץ הסיכוי לעליה ולהיחלצות מהמצוקה החומרית והנפשית, הזרימו רבים לסניף "החלוץ" וממנו להכשרה. אולם כאשר התברר, שהישיבה בהכשרה היא ממושכת, משום העליה המוגבלת, פסקה הזרימה לסניף וחלה יציבות, שמשמעותה חוסר גידול. קיבוץ ההכשרה בוילנה, שכן בסביבה מאוכלסת ע"י דלת העם בבתיים שכונו "הבתיים-הזולים". אבי ז"ל, שביקר בקיבוץ בחוקף תפקידו כחבר ועדת הסעד של הקהילה, תהה, כיצד אפשר לשהות בקיבוץ תקופה ממושכת בתנאים הקיימים.

סניף "החלוץ" שכן בבית קומות במעלה רחוב קרופניצ'י. אולם הסניף היה באותה תקופה במרד. גידולו של הסניף הגיע לשיאו בתקופת מערכת הבחירות הסוערות לקונגרס הציוני ה-18. החיים בסניף התנהלו על מי מנוחות: חוגים, אסיפות, פעולה למען ק.ק.ל., חיי שגרה. מאורע מיוחד הסעיר את הסניף — התקפת אנשי בית"ר והרביזיוניסטים. בהדיפת הפורעים נפצעו מספר חברים וביניהם גם אני. לאחר, שהרגשתי מחנק וחוסר מוצא אחרי סיום לימודי בבית הספר התיכון, ואחרי שנתיים חברות בסניף החלטתי לצאת להכשרה. קיבלתי אישור לקיבוץ שחריה בבאראנוביץ'. ואמנם בבוקר אחד חורפי ומושלג של ינואר 1934 יצאנו, שני חברי סניף "החלוץ" בוילנה, יוסף ארון ז"ל — נפל במלחמת השחרור — ואני לבאראנוביץ'.

ידיעות על העיר באראנוביץ' הצטמצמו בקריאת סיפורו של שלום עליכם "תחנת-באראנוביץ'", באמרתו כי "באראנוביץ' מונחת בחוק". ידעתי גם כי מולקה ברנצ'וק, חבר "החלוץ" בוילנה, פעיל במועצת "החלוץ" של גליל פולסיה אשר בבאראנוביץ'. בקיבוץ קיבל את פנינו המזכיר לייבל וולקון ז"ל. נמוך קומה, כחוש, שחוח, איש ידע מכאוב, מבט נבון וחדר. דיבורו איטי ושקול. בעברית רהוטה, וביידיש ווהלינאית מתגננת תהה על קנקננו. ניסה לחשוף את מניעי בואנו לקיבוץ, בחורף, בעונה הקשה ביותר.

הקיבוץ שכן בבית עץ רחב-מידות. הבית הכיל חדר אוכל, מטבח, מחסן בגדים, סנדלריה, מזכירות, חדרי שינה ובהם קבועים "האינטרנאציונלים" — מיטות עץ של קומותיים. הקירות טחובים. קדרות עמדה בבית. מספר חברים, מבוגרים השתרכו בנעלי בית בחדר-האוכל והוסיפו לאוירת הקדרות והנכאים.

לארוחת ערב הסבנו מסביב לשולחנות ארוכים. הוגשה "ציקוריה" בצלחות פח, חתיכת סוכר ופת לחם. אחרי פת הערבית הדלה, פתח חלק מהחברים בשירה: שירים רוסיים, ניגונים חסידיים רוויי עצב ותוגה, שירי "השתפכות הנפש". שעה ארוכה הדהדה השירה, האם ביטאה געגועים לבית, צער על ימים חולפים, כיסופים לארץ, כמיהה לעליה? עדה משתפכת בצקון לחשה.

בחצות יצאתי החוצה. קידמוני כפור עז מרענן, שלג מסנוור עיניים. החלקתי על המדרכות הקפואות בדרכי ל"פלוגה". משום שבבית המרכזי של הקיבוץ לא היו מספיק מקומות לינה, נשכרו דירות נוספות להלנת החברים. הדירות כונו בפי אנשי הקיבוץ "פלוגות". בפלוגה נפגשתי עם מולקה, שחזר מסיוור בסניפי "החלוקן" בפולסיה. מולקה היה שותפי למיטה. בסלנג הקיבוצי — "קאנטאווצ'יק" — מונח גזור מהמלה "קאנט" — צד בעברית. מולקה העלה בפני את בעיות הקיבוץ, את המצב הכלכלי-חברתי, את ההכרח בשינוי פני הדברים, — אתגר שעומד בפני חברים חודשים.

ב-100 חברים עשו אז בהכשרה בקיבוץ. חלק מהם — ותיקים שמתעמים שונים לא אושרו לעליה. לא עמדה להם זכות הוותק. לבם היה מר עליהם, על המזכירות ועל מרכז "החלוקן". הם לא יכלו לחזור הביתה, לעיירה השוקעת בניוונה או לחוסר העבודה בעיר. לחלק מהם גם לא היה לאן לחזור. הם חיו בקיבוץ בתקווה בין אסיפת אישורים אחת לאסיפת אישורים שלאחריה שלאחר חצי שנה ויותר. עצם הווייתם יצרה אווירה של דכדוך. והיו חברים מקרוב באו, שיצאו יום יום לעבודה קשה ומפרכת ופת דלה בצקלונם. התקווה שהסרטיפיקטים (רשיונות העליה) יגיעו וכי הם יאושרו לעליה בקרוב הזינה אותם.

את החלק האידיאלי היו חניכי תנועות הנוער "פרייהייט" ו"החלוקן-הצעיר". בקיבוץ היה ריכוז גדול של חברי "פרייהייט", אשר הכריעו ביציאתם להגשמה את הוויכוח ב"פרייהייט" על דרך בוגרי התנועה. הם היו המגשימים. החיים בקיבוץ היו מבחן הכנה לחיי שיתוף ועבודה, ולחיי קיבוץ בארץ. קשיי יום יום לא הנמיכו קומתם. עבודה מפרכת, חוסר ביגוד, תזונה דלה, כל אלה חישלו אותם. בגאווה התהלכו בחוצות העיר בחיפוש אחרי העבודה. בבגדים מטולאים ובקומה זקופה הופיעו בסניף "פרייהייט" ובמפלגה.

הציפייה לעליה, לבנין חיים חדשים וחברה אחרת היה המלט, שליכד את הקיבוץ על כל רבדיו. המחשבה והמעשה שניהם היו מכוונים למטרה הנכספת. ההכשרה לחיים חדשים הצדיקה את הוויית החיים הקשה. האידיאה הוגשמה בעקביות, בעקשנות ובאמונה.

אולם, הקיבוץ נאבק בקשיי קיום. חסרה היתה בקיבוץ שכבה מינהלית ארגונית, שתיצור דפוסי חיים הולמים חיי הכשרה קבועים. הגזברות התנהלה מהיד אל הפה. מנהל האספקה היה קונה מצרכים בהקפה אצל קמעונאים במחירים מופקעים. לא היתה קיימת הנהלת חשבונות סדירה, החשבונות ממש נשרו מן הכיס. במשך תקופה ארוכה לאחר שפייבל ויגדרהויו קיבל לידו את הניהול המשקי-כלכלי, צבאו עליו נושים ונושכי נשך. מצב הדיור היה בכל רע. צפיפות בחדרי השינה בתנאים סאניטריים לקויים. התזונה דלה. האיננונטאר של "מנהל המשק" היה מיצבור של

מזרני קש, ומיטות עץ. חסרה היתה שכבת חברים בעלי רמה תרבותית ושאר-רוח, שתגון ותעשיר את חיי היום-יום האפורים. הציבור העריך את איש העבודה ה"וואגאנשטיק" — שכוחו רב-בהעמסת הקרונות במינסרה, נחות היה מעמדו של העוסק בענייני תרבות, שכונה "קולטורעלער קאטשיגאר" (מסיק תרבותי). "יתכן, שזה היה אחד הגורמים לכישלון קליטתה של הסטודיה ה'לודו'אית. סטודיו דרמטית זו של חברי "החלוץ" ב'לודו' התחילה את הכשרתה בקיבוץ באראנוביץ' במגמה לשמור על ייחודה, ונאלצה לעבור לקיבוץ "תל-חי" בביאליסטוק.

שכבת הפעילים היתה דלילה, וממנה התגבשה המזכירות, שהיתה הנושא העיקרי באחריות לקיומו של הקיבוץ; היא ששמרה על החישוקים; על העקרונות; שנאבקה על הדרך; לחמה נגד סטיות כמו כסף פרטי, ביגוד פרטי, חבילות מהבית וכיוצא באלה. היא ששקדה על מצוות "עשה" ו"בל תעשה". המזכיר ריכו בידיה את מירב הסמכויות, את ענייני העליה, הקופה המשותפת. הוא קבע גורל חברים. לא היה פרט ממעשיהם שנעלם מעיניו. הוא היה הפטרון של מועצות תנועות הנוער, שבסיס פעולתם היה הקיבוץ. הוא היה בא-כוח הקיבוץ כלפי הציבור היהודי. כזה היה המצב בבאראנוביץ', וקרוב לוודאי גם בגושי ההכשרה האחרים.

בחוקף תפקידו, הוותק שלו, קנאותו לעקרונות ותבונתו, רכש לייבל וולקון מעמד בלתי מעורער. "האופוזיציה" לא הצליחה לערער את מעמדו, אחד האופוזיציונרים, יעקב פורמן, איש קאלושין, בעל כושר ביטוי לא הצליח בהתמודדותו באסיפות עם לייבל ככד הפה.

גם התנאים האוביקטיביים לא סייעו לקיום הקיבוץ בבאראנוביץ'. פולסיה היתה אחד המחוזות הנחשלים והדלים בפולין. באראנוביץ' — עיר לא גדולה ובה כ-25.000 תושבים, כמחציתם יהודים. צומת מסילות הברזל הפכוה למרכז תרבותי ומסחרי ומרכז לאספקה לאוכלוסיה החקלאית בסביבה. היהודים עסקו במסחר, רב היה מספר פקידים המסחר היהודים, בעלי מלאכה, חנוונים, רבים היו הרופאים היהודים בעיר. חברי הקיבוץ עבדו במינסרות (משוריות בלשון הימים ההם) שהיו בבעלות יהודית של קושניר ויוסלביץ', בבית חרושת לייבוש תפוחי אדמה, במפעל לעיבוד כותנה. החברות עבדו בשירות אצל עקרות בית ובתפירה. הקיבוץ קיים מתפרה לצורכי החוץ. קיבוץ בית-ר עזב את העיר. אולם התפתחות האיגודים המקצועיים, שהיו בהשפעת המפלגות האנטי-ציוניות, מנעו בעד חדירת חברי הקיבוץ למקומות עבודה טובים. בעיניהם היו חברי הקיבוץ "מפירי שביתה". שכר העבודה היה נמוך. העבודה — עונתית ובלתי קבועה. ומכיוון, שמקורות הקיום היו בלתי יציבים, קשה היה לקיים הכשרה ארעית בבאראנוביץ', מכל שכן — הכשרה קבועה.

עם בוא האביב של 1934 היתה רוח אחרת. קרני השמש חדרו לבית. הקיבוץ השיל את בגדי החורף ואת המעטה הקדורני. הבית נוקה וסוייר. התחילו להגיע חברים נוספים. קבוצת חברי סניף "החלוץ" מווילנה, קבוצות של חברים מ"פרייהייט" ומ"החלוץ הצעיר" וחברי תנועה ומפלגה, המשוחף לכולם המטען האידיאי והתרבותי. הגידול היה כמותי ואיכותי כאחד. הצעירים ברוח העלומים, שהיה אצור בהם, הביאו עמם תום נעורים, אופטימיות ושמחת חיים. לעומתם — הסתם-חלוצים המבוגרים יותר, היו בעלי יכולת ארגונית ובעלי רמה תרבותית. זרימה זו נמשכה

כשנתיים, וכך התרכזה בקיבוץ חבורת אנשים בעלי-יכולת. במכתביה מבאראנוביץ בתקופה זו כתבה חנצ'ה פלוטניצקה ז"ל: "אני מוצאת פה הרבה בחורות יפות, 'מחיייה נפשות'. אומרים כי בקיבוץ באראנוביץ יש הרבה אנשים טובים. לא הכרתים עדיין. אך כמדומני, אמת הדבר, בחורים כארזים ובחורות ישן נחמדות מאוד." (ראה מכתבי חנצ'ה).

הסתמן מפנה. החברים החדשים הביאו אתם משב רוח רענן, רצון ויכולת לפעול. מתוכם התגבשה קבוצה, שברבות הימים היוותה את חבר הפעילים, האקטיבה — בלשון התנועה. נרקמו יחסי חברות, שנמשכים עד היום הזה.

הקיבוץ גדל וחלו בו שינויים משמעותיים. פייבל קיבל לידיו את הניהול המשקי כלכלי. הוא הנהיג הנהלת חשבונות, ערך תקציב. התקשר עם ספקים סיטונאיים. השיג אשראי והבטיח אספקה סדירה של המצרכים. הורגשה יד מכוונת ומארגנת. לימים פעל פייבל בהדרכה כלכלית משקית בכל פלוגות גוש שחריה.

בת שבע פריד (רבינר — עין כרמל), בוגרת מחזור ראשון של בית ספר לאחיות יהדיות מוסמכות בוויילנה, התחילה בפעולה נמרצת בתחום הבריאות וההיגיינה. היא קשרה קשרים עם רופאי העיר, דאגה לתזונה לחולים, לחמה בגורמי מחלות העור שפשטו מחמת הצפיפות והתנאים ההיגייניים הלקויים, סידרה ביקורים קבועים של החברים בבתי מרחצאות. ביוזמת המרכז התקיים קורס לחובשות של פלוגות הגוש, בהדרכת ד"ר צ'רניאבסקי.

הקיץ עשה את שלו. אחרי העבודה הדהדה השירה בערבים בגן. התקיימו חוגים לספורט, ללימוד עברית, משחקי כדור עף, ורוח טובה היתה שורה בכול. בספטמבר 1934 חלו חילופי משמרות במוזכירות. לייבל התעתד לעלות, והביא ממלא מקום את אברהם גיבלבר (אפק) מפלוגת יאנוב. אברהם התחיל לתפקד כמוזכיר הגוש.

באראנוביץ' — פלוגות סביב לה. ב-1935 היו בגוש שחריה באראנוביץ' 18 פלוגות ובהן כ-1000 חברים. זה היה הגוש הגדול ביותר. נבחרה מזכירות חדשה, פייבל ניצח על הפעולה המשקית כלכלית. פניה פומרניץ (מגדל) ואברהם ברום (שפיים) — על הפעילות החברתית תרבותית. אני נבחרתי כמוזכיר הקיבוץ, וכן עסקתי בסידור ענייני העליה של הגוש. המזכירות עבדה כצוות בשיתוף פעולה מלא. הקיבוץ גדל, נוסף לחברים החדשים חזרו גם ותיקים שאישורם לעליה בוטל מחמת חוסר העליה, והם הביאו עמם מרירות ותסכול. סיכויי העליה הבלתי לגאלית היו קלושים, אחרי כשלון "וולוס" — אניית המעפילים שנדדה בלב ימים, פסק לזמן ממושך המאמץ לארגון עליה ב'. הישיבה בקיבוץ הפכה להיות ישיבת קבע. היה ברור, כי יש לשנות באופן ראדיקלי את התנאים, ובראש וראשונה את תנאי הדיור.

לאחר מאמצים וחיפושים רבים הצלחנו בעזרתו של ד"ר קגן, ובסיוע כספי של מרכז "החלוצ", לשכור בית של סנאטור פולני. הבית שנשכר למטרת קלוב ציוני, עמד בקרבת גן העיר, טובל בירק, מוקף גן עצים-פרי. עם הכניסה לבית בראשית 1936 שונתה ההווייה הקיבוצית מן הקצה אל הקצה. היה זה בית, שהרהיב את העין והרחיב את דעת השוכנים בו. חדרים מרווחים גדולים, חלונות מפולסים לאור, באולם המרכזי סודר חדר הקריאה. ונאמנה עדותו של לוליק — חיים הדרי איש גבת, שפעל אז

בפולין כשליח הקיבוץ המאוחד — שכותב באחד ממכתביו למרכז "החלוץ": "חדר קריאה זה עולה בגודלו ובנוחיותו גם על זה שבקיבוץ לודז".

שנות 1935/7 היו שנים של גיבוש וארגון ושל יציקת דפוסי חיים. הוקם משק עזר. חרנו אדמה לגן ירק, נרכשו פרות, הוקם לול. נרקמה רקמה חברתית. האסיפה הכללית התייצבה כמוסד עליון. מזכירות מבצעת, ועדות פעילות, עלון קיר יומי. חוגים ללימוד עברית, להשכלה כללית, ספריה, פעילות ספורטיבית, חוגים להתעמלות, להגנה עצמית, מסיבות חג ושבת, ערבי שירה בבית ובגן. להקה שהתארגנה בהדרכתו של הקריין אליהו גולדנברג ז"ל, התכוננה להופעה לציון חג יובל 20 שנה ל"החלוץ".

האקטיבה המרכזית התגבשה, חבר הפעילים התרחב, חברי מועצות תנועות הנוער "פרייהייט" ו"החלוץ-הצעיר" פעלו בגליל פולסיה. הקיבוץ היה המרכז לפעולות תנועות הנוער. חברי תנועות הנוער הצעירים, השתתפו בסמינרים של התנועה ושובצו עם סיום הסמינרים לפעולה בתנועה.

כזאת היתה דרכה של אסתר מאירי ליפשיץ ז"ל — (אפק), שבאה לקיבוץ צעירה מתרוננת בת 17 אביבים. כזאת היתה דרכה של חנצ'ה פלוטניצקה ז"ל והובת הצמות, שביידיש הפינסקאית התריסה נגד החברים: "חברים, וואס בויםלט איר די צינגער?" (חברים, מה הנכם משמנים את הלשונות?).

חנצ'ה, אסתר ורבים כמותן באו לקיבוץ טעוני רגשות, חלומות נעורים, סקרנות אינטלקטואלית, השתאות וצמאון לדעת. בקיבוץ מצאו סדן לכוחות הנעורים שפעמו בהם, כבשו את מקומם בעבודה, בחברה ובתנועה.

תרומה סגולית תרמו שליחי הקיבוץ מן הארץ. הם היו מבקרים בקיבוצים משתתפים בכינוסים ובאסיפות. כאלה היו אז יעקב אשד ז"ל, אליעזר רגב ז"ל ויבדל לחיים ארוכים יוסקה רבינוביץ. דבריהם שיכנעו, יישבו דעתם של חברים. "הם הגביהו את השמים" כדברי אליעזר רגב.

והיו שליחים, שחיו בקיבוץ תקופה ממושכת: פעלו, כיוונו והדריכו כל אחד לפי דרכו. חיים הדרי בשמו הידוע לוליק, איש גבת, הדריך את חברי המזכירות, את הפעילים, העריכוהו כאיש ההגות והעט, איש הקיבוץ האינטלקטואלי. יהושע ונגר ז"ל, איש יגור, חי בתוך "העם". ידע להקשיב לחבר, לעודדו במצוקתו. חברים מצאו בו סעד. קרבתו אל החבר, הבנתו את חולשותיו, והמגע האישי השפיעו השפעה מבורכת. השליחים האצילו מרוח הארץ והקיבוץ על ההכשרה תוך מעורבות פעילה בחייה ואורחותיה.

באחד ממכתביה כותבת חנצ'ה ז"ל: "סדרי הקיבוץ עושים רושם חיובי. הבית המרכזי נמצא בבנין של אציל פולני. החדרים גדולים. הבית מוקף גן ובוסתן גדול. באביב ובקיץ יהיה פה נהדר. מאפרוריות החיים עולים ימי החג הגדולים. מסיבות, מופיע עתון קיר, עתון חי, הנה התחילו לעסוק אצלנו בספורט. הנה מתארח אצלנו ד"ר שטייג, שבא לבדוק את מצב בריאות החברים והנהיג שיטת הזנה רציונלית." ד"ר שטייג ז"ל היה פרופסור ומנהל מכון הלב בבית החולים ביילינסון, ידיד התנועה הקיבוצית, נשלח ע"י ההסתדרות לבדוק את מצב הבריאות של חברי הקיבוצים. התזונה היתה נקדחת התורפה בקיבוץ, תזונה בלתי מספקת ובלתי מיזנה. מצב הבריאות

לא היה משיע רצון. מחמת הציפייה הממושכת לעליה, השהייה רבת השנים בקיבוץ, וחוסר סיכוי לעליה בשנים הקרובות, רבו החולים. הקיבוץ, בהתאם לעקרונות היה אחראי לגורל חבריו, וצריך היה לפתור את כל שאלות החיים ואת בעיית החולים בתוכו. הוא לא נתן חופשת הבראה בבית לחברים, וצריך היה לדאוג להבראת החולים במקום. במציאות הקיימת, לא היה בכוחו של הקיבוץ לפתור את כל הבעיות. היתה בבאראנוביץ דאגה לחולים, סודרה גם הבראה לחברים בריאים, אבל לא יכולנו ולא הצלחנו להתמודד עם המחלות הפסיכוסומטיות. ד"ר שטייג עשה תקופה ממושכת בבאראנוביץ. הוא לימד לבשל, להכין תפריט עשיר קלוריות, ויטאמינים. הוא בדק את החולים, וקבע מי לחופשה, להבראה בבית ההורים ומי להבראה בקיבוץ. לפעמים קבע, שיש לתת חופשה לחברים, גם כשהדבר היה בניגוד לעמדת מוסדות התנועה. הוא היה מדגים ע"י בדיקת גבו של חבר באמצעות עפרונות צבעוניים, מהי מחלה פסיכוסומטית, ואחרי בדיקות אחדות כאלה, כשהיה מתברר שכאבי הגב של החבר הם אמנם כאבים של ממש היה ד"ר שטייג מאשר לו חופשה.

ד"ר שטייג פעל גם בפאטרונאט. הופעתו בפאטרונאט, שרוב חבריו היו רופאים, היתה משכנעת. היה מסביר שאחו החולים, בקרב ציבור כה גדול, בתנאים הקיימים הוא אחוז נורמאלי, ובמקום למתוח ביקורת יש לעשות למען שיפור התנאים. היה משכנע בפשטותו, בלבביותו, בגישתו היסודית לבעיות המסוככות בחיי הקיבוץ. שנות 1934—1937 התייחדו במאמצים רצופים ליצירת תנאים, לביסוסו של קיבוץ ההכשרה הקבוע בבאראנוביץ. עמל רב הושקע כדי לעצב מסגרת חיים מקיפה וכוללת, שתחנך לחיי עבודה, לשיתוף ולמילוי תפקידים חלוציים בארץ. בשנות המשבר, כששערי הארץ היו נעולים, שמרו קיבוצי ההכשרה על מאגר כוח האדם שבפוטנציה היה פורץ השערים.

קיבוצי ההכשרה בעצם קיומם, היוו עובדה מדינית, הם היו כוח לחץ על התנועה הקיבוצית, על ההסתדרות, על החלק האקטיבי בתנועה הציונית, והם שהיו הגורם לארגון מפעל העליה הבלתי ליגלית, שהיתה קרויה עליה ב'. עתה במבט לאחור, ברור שההכשרה הקבועה למרות התנאים הקשים, שהיתה נתונה בהם, ליכדה וחישלה את הכוחות החלוציים, כשנכחם מאיימת האלטרנטיבה של חיי ניוון וחוסר תוחלת בעיירה השוקעת, חוסר מעש וחוסר תקווה בעיר הגדולה. וכאשר בשנים 1938—1939 פרצה העליה הבלתי ליגלית בממדים גדולים יותר, היה הדבר בזכות אלה שישבו בהכשרה, ועיניהם נשואות אל חופי הארץ. ובבוא הזמן הם היו בפורצים, שהגיעו אל החוף המיוחל.

עין כרמל, 1981

הדפוס סאניאליסטישע ארבעטער • פארטי
 פועלי ציון (פאר מיט צ. ס. פ.)
 אין פוילן - צענטראל-קאמיטעט
 זרנאניואציע אין *Wielka*

פארטיי-קארטע

נר. 61 איפן יאר 1938
 פאמיליע *Wielka*

נאמען *כעק*

עלטער *1914*
 פאך *בולגאריש*

אדרעס *34/8 glass*
 סעקרעטאריאט פון צ. פ. ק. *Wielka*

1938 *Wielka*

הסתדרות "החלוץ" העולמית
 הסתדרות "החלוץ" בפולין

פונקט-חבר

מס. 206

פולקא

אנה

דאס

1930

1912

השם *הסתדרות "החלוץ"*

Wielka

1784

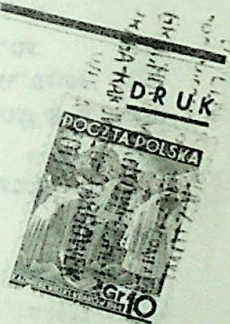
"FRAJHAJT - HECHALUC-HACAIR"
 WARSZAWA, GĘSIA 14
 Palest.

"אונזערע ידיעות"
 פון "החלוץ" אין "הערבד" אין פוילן
 ווארשע

פרעסע-קארטע וד.

ה' *א*
 אין א *א*
 פון אונזער שייטטריפט.
 נילטיק ביז
 רעדאקטאר
 סעקרעטאר
 ווארשע, דעם

א. כ. 223130217

„HEATID“

Pismo społeczno literackie

REDAKCJA i ADMINISTRACJA

„Heatid“, Warszawa, Orla 11 m. 7. P. K. O. 9.971. Telefon 92-47.

Druk.

העיתון

עגונה המרכזי של הסתדרות החלוץ העולמית

המערכת והמנהלה

דער הימן פון האלץ העקער

דעם קלאץ א זעץ אין קאפ
א האק
א קנאק.
צופלאצט,
צופלאצט דער האלץ אויף שטיקער.
דעם קלעצל א דריי
אטנאל אויף צוויי.

די העקל איז בייסיק,
די העקל איז פלייסיק;
זי עסט,
זי פרעסט

דעם האלץ, דעם האלץ.
איך האלט און שפאלט
האלץ

פאלט, פאלט, פאלט.
היי קלעצער דערלאנגט
צום האנט, צום האנט!
די העקל אין לופט
זי רופט, זי רופט:

"היי, היי מיין צייט
האלץ פאר אלטע לייט,
נעמט מענשן אן ביטע
א האלץ פאר אייער פליטע,
אט איינע, א צווייטע, א דריטע".

די שפענדלאך און שפענער
ווי הענער.
אלץ ווילדער
דער געפילדער;
זיי פליען ארויף,
אין קוגע, אין קוגע
אויפן הויף!

מיר גייען מיט שטאלץ
צו האלץ, צו האלץ;
מיר גייען, מיר גייען
מיט זעגן מיט העק!
זעגן און העק
איז אונזער געפעק
מיר גייען, מיר גייען
מיט זעגן, מיט העק!
סיגייט א רעגן —
מיר זעגן, מיר זעגן
זעגן, זעגן, זעגן.

ס'שנייט, עס שנייט,
מיר שטייען זאלבע צווייט.
די זעגן זיי גלאנצן,
פון האנט צו האנט זיי טאנצן
זיי שפרינגן,
זיי קלינגן,
זיי זינגן
א ליד, א ליד:
"ווער קיינמאל מיר
אצי טו די זעג
פון ברעג צו ברעג".

מיט טרערן
די בערן — די קלעצער
זיי וויינן ביים זעגן
זעגן, זעגן, זעגן.
ס'איז גוט, ס'איז גוט,
ס'רינט דאס ווייסע בלוט
פון שפענער, פון קלעצער.

מיר שפאלטן די קלעצער
מיט העק, מיט העק!
האפ, האפ, האפ, האפ

הַבְּעִירוּ הַפִּירִים,
קָחוּ לָכֶם אֶחָד, קָחוּ שְׁנַיִם!
שְׂבָבִים וְקִסְמִים
כְּמוֹ תְּרַנְּגוּלִים
בְּרַעַשׁ
בְּגַעַשׁ
עֲפִים חִישׁ מֵהָר
בְּיַחַד, בְּיַחַד
אֶל הַחֶצֶר.

הַשְׁלַךְ בְּמָקוֹ! —
הַנְּפִילָה — כְּפִצְצָה:
יְעוּפוּ, יִגְבִּיהוּ,
מַעַל גִּגוֹת יִמְרִיאוּ —
עוֹלָם וּמְלוֹאוּ
מִקְצֵה עַד קִצֵּה
עֲצִים יִכּוֹסוּ;
כֹּל מְקוֹם יִתְמַלֵּא.
עֲצִים, עֲצִים —
גִּזְרִים הֵם.
יִקֹּם וְגַם עֲבִים הֵם,
צְמוּדִים פֹּה נִעְרָמוּ,
כְּבָנִים בְּחִיק אִמָּם הֵם — — —

נֶסֶר, נֶסֶר בְּשִׁירָה,
דֶּרֶךְ בְּנֵה תְּדַשֶּׁה
שֶׁל עֲמִלִים גְּאִים
כֹּאן, בֵּין הָעֲצִים...
זֶה שִׁיר הַמְּשׁוֹרִים:
"אֵל יַגַּע, תְּלוּצִים!
לְעוֹלָם — אֵל יַגַּע, תְּלוּצִים."

שמעון בוז

מיידיש: חנה רביד

בְּנִסְרָנוּ בּוֹכִים הֵם —
נֶסֶר, נֶסֶר, נֶסֶרָה.

מָה טוֹב, מָה טוֹב! —
דָּם לָבֶן לָרוֹב
נִיגָר מְגוּעִים, מְשֻׁבָּבִים.

הַגְּרֹזֵן הִיפָּה
הַגְּזוּעַ נִבְקָעוּ! —
הוֹפּ, הוֹפּ, הִי
בְּרֵאשׁ הָעֵץ הִפָּה!
הַרְבֵּץ!

נִפְץ!

נִתְץ!

נִפְרַק הָעֵץ, שְׂבָרִים הוּא.
הַגְּזוּעַ גִּלְגַּל,
הִטַּב חֶטוֹב וּפְצָל!

הַגְּרֹזֵן, כְּמוֹ נוֹשֵׁךְ הוּא,
חֶרֶץ וְעוֹד אֵיךְ הוּא,
אוֹכֵל,
זוֹלֵל

הָעֵץ, כֹּל עֵץ.

נִבְקָע הַכֹּל!

הָעֵץ —

פּוֹל, פּוֹל, פּוֹל!

גּוֹעִים תָּנוּ מִדַּ

לֵד, לֵד!

הַגְּרֹזֵן מִתְּנַשֵּׂא

וְקוֹרָא וְקוֹרָא:

הִרִי זוֹ שְׁעָתִי —

עֵץ לְכֹל עֲנִי!

הַעֲמִיסוּ עַל כְּתַפְּיִים,

א שליידער א ווארף
 ביים פאל — א קנאל.
 און העכער און העכער
 די קוגע איבער דעכער
 די וועלט
 פארשטעלט
 מיט קלעצער
 פולע פלעצער.
 און האלץ און האלץ
 אין שטיקער
 דא דינער, דא דינער
 צוזאמן, צוזאמן
 ווי קינדער ביי א מאמן...

און מיר חלוצים
 נאך קינדער,
 נאך קינדער;
 און אלץ און אלץ געשווינדער
 צום טאקט,
 צום טאקט
 צום טאקט עס ווערט געהאקט.

און פלוצים
 מיר חלוצים,
 מיר זינגן
 ביים צוינגן,
 מיר זינגן
 פון מארגן
 ווי שוואלכן אָן זארגן.
 און חברה און האק
 און ארבייט זיך געשמאק,
 און חברה און זעג
 און ארבייט אן א ברעג
 און זינג און זעג
 און בוי א נייע וועג.
 פון ארבייט און פון שטאלץ
 און דווקא דא ביי האלץ.

און זעג זינגט מיר א ליד:
 "ווער חלוץ קיינמאל מיד,
 ווער חלוץ קיינמאל
 מיד".

קובנה, 1935

המנון חוטבי העצים

נַעֲמֹד בְּצַדִּים.
 בּוֹהָקִים מְשׁוֹרֵינוּ
 מְרַקְדִּים בֵּין יְדֵינוּ.
 קוֹפְצִים הֵם,
 צְלִיל־צְלִיל הֵם,
 פּוֹצְחִים הֵם
 בְּשִׁיר, בְּשִׁיר:
 "הַמֶּשֶׁךְ בְּקֶצֶב הַמְּהִיר,
 אַחַז מְשׁוֹר בְּיָדוֹ,
 מְשׁוֹךְ מִצַּד אֶל צַד."
 בְּדַמַּע —
 בּוֹלֵי־עֵץ כְּדָבָים הֵם,

נִצְעָדָה גְּאִים
 לְעֵצִים, לְעֵצִים;
 נִצְעָדָה, נִצְעָדָה
 חֲמוּשֵׁי גְרוֹנִים.
 גְּרִיזָן וּמְשׁוֹר —
 זֶה הַרְכוּשׁ, זֶה הַצֶּרֶד —
 נִצְעָדָה, נִצְעָדָה
 עִם גְּרִיזָן וּמְשׁוֹר!
 גַּם עַת סֶעַר סוֹעֵר —
 גְּנֹסֵר, גְּנֹסֵר!
 נֶסֶר, נֶסֶר, נֶסֶר.
 בְּשִׁלְגִים, בְּשִׁלְגִים

שנת 1937

(מתוך עלונים ומכתבים)

פברואר

עיר שקטה קופאת על שמריה כיאות לעיר-שדה. אך לעומת כל המיוחד שבה יש בה מכל הניון של עיר אירופאית, אך בועיר-אנפין.

פינת חיים אחרת לגמרי הקיבוץ. כאן התלקטו 200 איש בכוח האידיאה ואנו מהווים כוח מלוכד, שטוה מסכת חיים מיוחדת על כל ליקוייה, המלווים כל צורת חיים חדשה המתפתחת והולכת. הקיבוץ מתבסס. מכה שורשים, הסתדר בדירות נוחות. מפתח משקיעור, ובשוק העבודה חדר למקומות עבודה מרוכזים וידוע בעיר כוחו, כי רב הוא. שיפור והידור החיים כחמיד, התפתחות כלכלית משקית. פינה לא מבודדת. יש בה התעוררות תרבותית, ורצון כביר להעמיק, לגלות את הנעלם ולדלות את החבויר. כמכשיר עור לחיים התחילה להתפתח הספריה לעומת הספריה בעיר שהחלידו ציריה. הנוער פנה עורף לבית-מקדשו זה. רק חברי הקיבוץ יבקררוהו מפעם לפעם.

בחדר הקריאה נרקמים החיים התרבותיים. אחרי ימים אפורים של עבודה מפרכת — ערבי ברכה של קריאה ולימוד. חדר הקריאה קורן אור, כולו אומר הוד וחדרת-קודש.

עברו על הקיבוץ מומנטים חברתיים קשים. מן ההתאבקות על נפש התנועה נוכח רפיון אידיאי, חוסר אמונה ושורשים עמוקים, יצא הקיבוץ מחושל לקראת יעדו היסטורי, הדור הכרת ערכו בתנועה הציונית. עבר גם פרוצס של התאקלמות וצירוף בכור הקיבוץ. חברי הפלוגות הקטנות נקלטו לתוך מסכת החיים האינטנסיבית, אף כי בהתחלה הרגישו בדידות. היה זה עבורם ועבור הקיבוץ מעשה של גיבוש חברתי קשה.

החיים נעשים יותר ויותר מורכבים. מפגרת ההסברה בהבהרת מושגים. יש ותקצר היר. מכאן תסיסה מתמדת ואתה — עליה חברתית. יש פעילות והפעלת המחנה — לכן מכשירי אינפורמציה והסברה, יומנים דיאגרמות, ישיבות ועדות ואסיפות.

באראנוביץ' 28.2.37

לחברים במשרד הק.ק.ל.

בחשוכה למכתבכם מיום 24.2 מס' 262 הננו להודיעכם, שהתקשרנו עם כל הפלוגות בדבר ארגון הפעולה למען הק.ק.ל. הפלוגות בבאראנוביץ', הורודישץ, בריסק — משתפות בפעולה השוטפת ובהעברת המפעלים. הפלוגות קוברין ופינסק — לא עושות בשטח זה. נדמה לי, שלא נויז את הענין רק במכתבים וחוזרים. בשעת הביקורים אפשרי יהיה לסדר זאת.

בהכשרה, פברואר 1937

י. גורדון

סיכום הכנסות והוצאות בפברואר 1937

הוצאה			הכנסה		
%	זה'		%	זה'	
61.3	2499.90	כלכלה	13.7	516.50	משוריות
1.9	81.05	טבק	26.6	1000.25	פשתן
8.1	329.50	שכר-דירה	5.5	206.65	בית-חרושת לשמן
7.9	315.50	הסקה	14.1	519.90	שירות
2.3	92.78	מאור	0.7	28.60	יבשניות
0.8	29.90	הלבשה	5.5	205.35	תפירה
4.2	169.21	הנעלה	0.8	30.60	צבעות
2.6	107.13	כביסה	1.5	57.50	מסגרות
1.3	56.29	הספקה קטנה	7.1	267.35	חטיבת-עצים
3.9	156.12	ריפוי	2.1	82.65	מתפרה
1.4	58.80	מספרה	1.0	47.90	נגריה
1.7	67.80	תרבות	20.7	778.60	שונות
1.3	53.24	מוזכירות	0.7	30.00	משק-עזר
0.3	15.00	בולים	100	3771.85	
0.4	13.20	הוצאות חברים		146.40	הכנסות-שונות
0.5	23.15	משק		3918.25	
0.1	7.71	שונות		253.13	גרעון
100	4076.28		100	4171.38	
	95.10	משק-עזר			
100	4171.38				

בהכשרה, אפריל 1937

באראנוביץ' 3.5

— — — ואשר למפעל השקל. במקום התחלנו כבר באיזו שהיא פעולה. אחרי שקיבלנו את מכתבכם, בו קבעתם ועד גלילי התכנסנו לשיבה, רצינו להחליט באי-אלו שאלות, בכדי שנוכל לגשת לפעולה, אך טרם ברורים לנו כמה דברים והם:

א. איזהו השטח הגיאוגרפי של הגליל האם רק מחוז באראנוביץ' או כל גליל פולסיה (פינסק, בריסק, וסביבותיהן)?

ב. מה עם כסף לפעולה (בקורים וכו')?

דעו מעטים מאד האנשים הבאים בחשבון לפעולה והמלאכה מרובה. — — —

פניה (פומרניץ)

באראנוביץ', מאי 1937

— — — רוצה אני להביע דעה באי-אלה דברים. נדמה לי שבמרכז עבודתנו הוא עכשיו השקל. נדמה שאנו עושים את העבודה לא במדיה מספיקה. כל הפעולות צריכות עכשיו להידחות. כל האנשים לשקל.

יהושע (ונגר, יגור)

בעבודה ובחברה

בעבודה המצב די טוב. חסרים לנו אנשים לעבודה. במשך החודש היינו נאלצים לעבוד 12 שעות ליום ויותר בכדי לספק את דרישות נותני העבודה. אנו נגשים לפעולה להרמת שכר העבודה. התקציב למאוס נקבע לפי ההוצאה של פברואר, הוספנו לתקציב בקשר עם הפסח. שיחול במאוס 200 זה' למחסן ולבדק הדירה.

בחברה אין לציין חדשות. היתה עויבה של חברה אחת במשך החורף. יש לציין, שישנה תסיסה בענין קבלת חופש של חג הפסח. היתה ישיבה שדנה בנושא זה. זה עלול להרוס את היסודות הכלכליים של הפלוגה. החלטנו לפנות להברים הנמצאים בחופש שישבו מיד לקיבוץ וכמספר השבים לאפשר שוב חופש. מפלוגתנו נמצאים 5 חברים בחופש.

העבודה התרבותית התנהלה במשך החודש, אולם יש לציין שחסרה שיטה בעבודתנו. החוגים מתנהלים לאיטם. פנינו למוכירות בבקשה שיבקר אותנו הח' ונגר. — — — החלטנו לגשת לפעולה משקית מסונפת. הדירה והסביבה מתאימות לפיתוח המשק. הדירה בקצה העיר. יש לנו גן ע"י הדירה (אולם לא מספיק לצרכי הקיבוץ). זו בערך תכנית פעולתנו בעונה הקרובה:

משק חי:

להוסיף פרה שלישית 180 זה'
עופות ממין משובח 35 זה'

גן-ירק:

זריעה לגננו:

500 שתילים עגבניות 25 זה'
מלפפונים 10 זה'
שנוח 20 זה'
שדה לחכירה 1/2 מורג 60 זה'
זריעת תפוחי-אדמה 40 זה'
מכשירי חקלאות 15 זה'
ביחד 385 זה'

הערה: זבל יש לנו מהרפת שלנו.

חיים

תקופת מעבר קשה

מאז ומתמיד היה החורף תקופת מעבר קשה וזעזוע כלכלי עבור הקיבוץ. החורף החריף את המצב. נכנסנו לעונה מתה זו "בסרח עודף" של גרעון. פגע חוסר העבודה, עליית המחירים של המצרכים הראשוניים, הפער בין עליית המחירים לבין רמת שכר העבודה בפולסיה — הם מגלויי התקופה. בסיכום גרעון גדול שכובל את הידיים. המצב החמיר מפני שהוא נפגש עם מצב חברתי מתוח. השינוי תלוי במצב העבודה, ומעטים הסיכויים להטבתו. מרוכזים אנו בעבודות קבועות: בפשתן — מקום עבודה חשוב לחברות — העבודה פוחתת והולכת; בית-החרושת לשמן בשנים כתיקונן העסיק 25 חברים, כיום — לרגלי העסקים הירודים של בעליו, העבודה נפסקה; המשוריות שהיוו את הבסיס לקיום הפלוגה, באחת מהן מרובות ההפרעות על העבודה הנורמלית; משוריה שניה איבדנו כמו ידונו; במשוריה שלישית פרצה שביתה לאחר שבעליה פשטו את הרגל. לפני החג רב הביקוש לידים עובדות ומצויה עבודה מקרית — אך לא ניתן לבסס על זה את התקציב.

נוצר מצב קשה, מחנק כספי שבלם את ההתפתחות המשקית. את האשראי אי אפשר להגדיל, קשורים אנו עם בתי-מסחר סיטוניים וכל הזנחה בשטח זה עלולה להתנקם קשה. בלידת ברירה הורדנו את רמת החיים. קוצצו כל ההוצאות עד למינימום. בראש וראשונה הספקה ומחסן.

בתקופה קשה זו יש נקודות אור. למשק נוספה פרה רביעית, כן תרבינה! ענף זה הוא נסיוני, "אצוקער קיכל ליום טוב" שהקיבוץ מתפאר בו: רפת, לול בזעיר אנפין, גינות ירק, גן עצי-פרי, ענף זה יכול לשמש מקור הכנסה חשוב אולם חוסר נסיון והעוזה, אפשרויות ואמצעים מוגבלים מונעים את זאת. בחיק גם תכניות על הקמת מוסדות מלאכה נוספים והרחבת הקיימים. אין להרחיב על הנחיצות במפעלי מלאכה וחשיבותם הן כלפי התצרוכת והן כלפי הרחבת שטח העבודה וההכנסה. שוב האמצעים קובעים.

בשדה התרבות

הצרכים מרובים והכוחות מעטים. המסגרות אינן מקיפות את כל החברים והכלים שברשותנו לא מנוצלים כראוי לעיצוב דמות החבר, הכנתו לקראת תקופת הכרעה. לא ידענו לעורר אותו למחשבה ולהעמיקה. השתנה היחס לעברית. האטמוספירה העברית בפוטנציה להשתלט. מתנהלים חוגים לעברית ולהשתלמות. רב הצמאון להשתלמות עצמית וקריאה. חופעה אופיינית בתקופה זו — הבריחה לספר הקל המבריה מחשבות נוגות — ריבוי הקוראים. הספרייה היא בקו של עליה מתמדת, מונה 700 ספרים ואינה משביעה את הרעב. קוראים 150 חברים! מקבלים אנו גם ספרים מספריות העיר. ידענו גם לגלות כוחות לפעולה ציבורית. הפעולה למען הק.ק.ל. מתנהלת בהתמדה ובהצלחה ומוכתרת בהצלחה גם הפעולה בליגה למען א"י העובדת ב"פרייהייט".

באראנוביץ', יוני 1937

הגיעו לבאראנוביץ' 18 חברים מפלוגת קוברין, (היתר עברו לפינסק וברסק). נמצאו לצים במקום יוצאו לקראתם בלחם ומלח. ולא היתה זו הלצה בלבד. חיכו לנוספים בכליון עיניים. היתה עבודה מרובה טרם בואם.

ובערב הראשון ישבו מסובים לשולחן, האורחים והחדשים. פרצה שירה, עד מאוחר בלילה השתפכו צלילי השירים. השירה עברה להורה — שולבו זרועות של שני גופים קיבוציים בהורה סוערת — ויהיו לאחד!

למחרת עם היום האפור, יום העמל, לא פג טעם מסיבת הקליטה. מספר האנשים גדל ובינתיים המעב כעבודה השתנה. נגמרה העבודה העונתית וכמה חברים נשארו מחוסרי עבודה. לאחר כמה ימים חדרנו לעבודות ארעיות — בבנון, צבעות וכו'. אך מספר החברות המובטלות עדיין די ניכר. מתוך זה הקופה "נבובה". אי אפשר להגמיק את רמת החיים למרות כל החשבונות הריאליים, זה עלול להשפיע לרע על החבר — ומאידך הקייטנה. ידע הקיבוץ לסדר השנה מפעל נועז. קיבוץ בירכתי פולסיה. שכר העבודה נמוך. רמת חיים ירודה של פועל שגר לו באחד הרחובות היפים ביותר בעיר, כבתים מפוארים, מוקפים ירק, גינות נוי, ערוגות פרחים ודשאים מוריקים לאורך השבילים. דירה שניה, כבית־קיץ, עומדת בין עצי־אורן גבוהים.

הוכנה דירה למבריאים ב"קייטנה פנימית". 10 חברים נמצאים בקייטנה. נקבעו להם שבועיים להבראה. 5 חברים קיבלו גם חופש מעבודה, והבריאים שביניהם יוצאים לעבודה, ואח שעותיהם הפניויות הם מבלים חיים בקייטנה ממש. לאחר השבועיים יבואו 10 אחרים במקומם. לפי התכנית שעובדה, יעברו הבראה כזאת 80 חברים.

במשק־העזר — התקדמות. כלול נוספו אפרוחים ואתם יחד הפרובלימה של טיפוח וגידול. תפוחי־האדמה גדלו יפה. ובגני הירק סימני שפע. וידועה הרפת עם שש הפרות. מתקשרים החברים לקרקע. בימי המנוחה תראה קבוצות, קבוצות יוצאים להסתכל בצמחים הגדלים. הריחו פעם זבל ושינה האדם את טעמו. האסיפות היו תכופות בזמן האחרון. היו כמה עניינים לסידור מידי. שאלת החופש, במשך כמה שבועות היתה אקטואלית והעיקה. אך מועצת הקיבוץ לא נאותה לשום הסברות. כל מקרה לא היה "יוצא מן הכלל". כל זה עבר. החברים נכנסו שוב לאפיק החיים הנורמאלי כתמיד. הנמצאים בחופש, שלא שבו בתאריך שנקבע להם — הוצאו. בין אלה חברה אחת, שביום שובה לקיבוץ הוצאה. האסיפה ידעה לעמוד על גובה ולנמק באופן חלוצי את מעשיה. חבר אחד אשר לא התנהג כראוי עם חברו, הועמד ע"י האסיפה במצב כזה שהוכרח לעזוב (אגב, הח' דרשו להוציאו). יודע הקיבוץ להרחיק ממנו יחידים שאינם יכולים להימצא במסגרתנו.

ובחברה; החוג לספרות א"לית מצליח. התחלנו בחוג לקריאה משותפת של "דבר", "צורורים" וכו'. יש סיכויים שיצליח. החוג המרכזי להשתלמות בשאלות התורה — מתמיד. בספורט התחילה הפעולה מחדש, אחרי שובם של החברים מהקורס. התמלמות פעמיים בשבוע, מלבד משחקי רשתות בכל יום, כדור־סל וכו'. התחילו גם להתאמן לירות בקשת. עליוות ורענונות בפני החברים. מתמתחים השירירים ו"מצב הרוח" חולף. זה מצד אחד אך מעבר לחומה הגבוהה ולשער הברזל יושבים 6 אסירים שלנו, מנותקים מכל זה. החברים האלה נחלשו בגופם וסובלים סבל רב, על עוון כפול, כאסירים וכיהודים.

פניה

באראנוביץ', 5.9.37

הגנו כעת בחקופת ההכנות לחורף ואין לנו אמצעים. המו"מ, שניהלנו עם הפאטרונאט שלנו בדבר הלוואה, נסתיים ללא תוצאות. עיבדנו תכנית. מה עלינו לעשות ולהכין כעת (המינימום בכמה שטחים): הלבשה, דירה, מזונות ומספוא לפרות. דרושים לנו לשם זה קרוב ל-2000 זה. חלק מזה היינו יכולים לקבל בתור הלוואה והיתר בתור תמיכה. ללוות סכום כה גדול לא היה לנו האפשרות לסלקו במשך חדשי החורף, שהם חדשי חוסר עבודה והוצאות מרובות. בפרט שגדלנו כה באופן פתאומי, יש צורך בדירה נוספת וטרם ידוע לנו, מה יעלה בגורלה של אחת הדירות הקדמות. בעל הבית דרש שנפנה אותה, אך לא היתה לנו דירה אחרת במקומה ובכך מסר אותנו למשפט, שלא הסתים עדיין. אפילו ננצח, יהיה עלינו לשלם יותר ממאה זהוב לחדש. בזמן האחרון הגיעו אלינו שמועות, שאת הדירה המרכזית שלנו חושב בעל-הבית למכור. בבאראנוביץ אין דירות מתאימות לקיבוץ.

פניה

13.9.37

מבאראנוביץ' קיבלתי מכתב מעין שירת נכאים. על דירה אחת נשפטים וקרוב לוודאי שיאבדו אותה. ציפיות, אין איפה לישון. דירת הגראף עומדת להימכר ואחס מבינים מה זה בשביל באראנוביץ', אם נאבד דירה זו. וממני לא מרפה הרעיון על השקעות בדירות לקיבוצים הגדולים, כי זה ישתלם, לדעת. מרכז "החלוץ" צריך לעניין בזה חוגים שונים. ומה עם הלוואה לקראת ההכנות לחורף? בבאראנוביץ' הם עשו חשבון, שנחוצים להם אלפיים זהוב להכנות לחורף ומוסיפים לי, כמובן, שבקבלת הלוואה בלבד לא סגי. בזה כלול סכום של 800 זה' תמיכה מהמרכז. אני לא האיש, שיכול לחבוע את ריב הגוש, כל זמן שעניין הולין לא מסודר (והלין לא נותנת לי מנוח). צריך לציין, ששכר העבודה בבאראנוביץ' הוא די נמוך. באראנוביץ' היא בין הפלוגות המסתפקות במועט, בעיקר בהספקה. היא גם סובלת לעתים מחוסר עבודה. אבל כל מה שמשקיעים בה אינו הולך לאיבוד ונותן פרי. ראויה פלוגה כזאת לחסן אותה, אם יש אמצעים, אחרי תמיכת הולין, כדאי וכדאי לחמוך בה. בזה אני ממליץ רק על באראנוביץ', כי זה המבצר שלנו כיום בהכשרה.

יהושע (ונגר)

באראנוביץ', 13.9.37

— — — את החברים החדשים מכניסים לאט-לאט לחיי הקיבוץ אבל הם לא מחוסנים בידעו ובמושגים קיבוציים ותנועתיים. יחידים נחונים לכל מיני השפעות. אף פעם לא עמדנו לפני שאלת קליטה כמו הפעם עם אנשי הגיוס החדשים. הגיל שלהם ובואם בקבוצות לקיבוצים, מכניסים חיים ושמה לקיבוץ.

בזה התכנית להכנות לקראת החורף. ניצלנו את כל האפשרויות לגיוס הסכום הזה אבל יש עוד גרעון. נהיה זקוקים לעזרת המרכז.

א. ברום

תכנית לקראת החורף בקיבוץ באראנוביץ'

		1. מחסן בגדים:	
		א. כלי-מיטה	
	2. 10 זוגות לבחורות זה' 210 זה'	1. 40 סדינים 104 זה'	
ז. הנעלה			
	1. נעליים 500 זה' 1.675 זה'	2. 20 ציפות 41 זה'	
		3. 25 מזרנים 100 זה' 245 זה'	
		ב. מעילי-עבודה	
	1. 700 פוד מספוא 910 זה'	1. 25 לבחורים 200 זה'	
		2. 30 לבחורות 150 זה' 350 זה'	
		ג. מעילים אחרי עבודה	
	1. 100 פוד תפוחי-אדמה 450 זה'	1. 10 לבחורים 100 זה'	
	2. 600 פוד גזר 480 זה'		
	3. 400 פוד סלק 240 זה' 1.170 זה'		
		ד. לבנים:	
	1. בשלושת בתי הקיבוץ 400 זה'	1. 20 זוגות לבחורים 70 זה' 70 זה'	
		ה. בגדי-עבודה	
	1. 200 מטר עצים 2.000 זה'	1. 20 לבחורים 150 זה'	
	סה"כ 6.155 זה'	2. 10 לבחורות 50 זה' 200 זה'	
		ו. בגדים אחרי העבודה	
		1. 15 זוגות לבחורים 150 זה'	

הצעה לכיסוי הוצאות ההכנות לחורף

2.500 זה'	1. שטרות הקיבוץ—
1.000 זה'	2. הלוואה מבנק—
1.000 זה'	3. קופת הקיבוץ—
4.500 זה'	
1.655 זה'	גרעון
6.155 זה'	

בהכשרה, אוקטובר 1937

תכנית לפיתוח משק-העזר של הקיבוץ בבאראנוביץ' לשנת 1938

		רפת	
	800	5 פרות נוספות	
	150	הגדלת הרפת (בנין)	
1.200	250	מרעה לקיץ	
		לול	
	250	100 עופות	

חקלאות

60	חלוקת אדמה למזרעת מרעה
400 פ.	תפוחי-אדמה (זריעה)
250	100 עגלות זבל
80	חכירת 4 גנים לירקות
150	זריעה לגני ירקות
250	אורוות
	סוס ועגלה

2.540

בסה"כ

הערותינו לתוכנית:

1. רפת. כיום ברפת 7 פרוח. הצעתנו להגדיל את הרפת עד 12. הרפת נתנה בשנת 1937 חוץ מהעבודה שהרפת שילמה עבורה 292.56. והזבל שנמצא אצלנו, שווה ל-400 זה'. בסה"כ רווח נקי עד 700 זה'.

2. לול הענף הזה משתלם יפה, וכדאי להשקיע בו. ריווח נקי ב-1937 — 100.60 זה'.

3. חקלאות. בשנת 1937 השקענו 652 זה', חוץ מהעבודה שהשתלמה מענף זה היה רווח נקי 201.20 זה'.

סה"כ רווח ממשק-העזר 594.36 זה'.

4. אורווה. היקף כזה של משק לא יכול לעבוד בלי סוס. שיחסוך כמה מאות זה' ע"י הובלת זבל ועבודות אחרות.

במצב שבו נמצא הקיבוץ כיום רואים אנו במשק-העזר מקור עזרה להכנסות הקיבוץ, כי מהעבודה המכניסה הקיבוץ לא יוכל לקיים את עצמו וממילא לא יוכל לכסות את הגרעון של החורף המגיע כבר ל-2.000 זה'.

ושלום לכם

פייבל ויגדרהויז

בחורף 1938

(מתוך מכתב)

באראנוביץ 2.2.38

כבר כשבועיים, שאנו אחרי האסיפה השנתית והרושם שהשאירה טרם פג. האסיפה נמשכה שני ערבים. אף פעם, עד האסיפה הזאת, לא שמענו דו"חות כה ממצים ומקיפים. כל דו"ח מלווה הערכה חברתית ואנליזה של הגורמים הפועלים בחברה. ובוויכוח — דברים אחראיים תוך גילוי לב וגם בשפה מסוגנת. האסיפה הזאת היא שלב נוסף בהתפתחותו של הקיבוץ ומסמנת סיום תקופה.

בחיים היום-יומיים: חוסר העבודה נמשך עדיין, אך בשבוע זה התחיל העבודה. משוריה אחת כבר התחילה לפעול והיא תעסיק חברים רבים. ביום החמישי נצטרך כבר לצאת לעבודה במשוריה זו. וכעת אנו נעמדים בפני קושי חמור: מעטים מאוד החברים בקיבוץ. הכרחי להוסיף לבאראנוביץ' כמה עשרות חברים. עשינו גם כמה שגיאות, לא דאגנו לאנשים נוספים. אבל כרגע קשה מאוד. להמשיך במספר כזה לא נוכל. עלינו להתחיל לצאת מהגרעונות אחרי החורף הקשה. הנה נשארה לנו פלוגה אחת לחיסול והיא יאנוב, אך כל הפלוגות דורשות אנשים ואין הקומץ משביע את הארי.

בהורודישין' כעת המצב מעורפל, כעבור זמן ודאי יתברר משהו בקשר לחיסולה של יאנוב והעברת חבריה. הורודישין' לא תוכל כעת לקלוט אנשים, שהרי פינסק ובריסק דורשות חברים, ואת הפלוגות האלה צריך להגדיל ולא במספר קטן. וזה — לא רק משום מצבם הכלכלי אלא גם החברתי, כדי לעורר במשהו. ברור שזה לא ישנה בהרבה את המצב החברתי בפלוגות, דרושה פעולה שיטתית וממושכת. אשר למצב החברתי בבאראנוביץ' — הרי ידענו לנצל את הזמן הפנוי של תקופת חוסר העבודה ללימוד, השתלמות וקריאה. ברור, שגם למטבע זו ישנם שני צדדים: ההתעסקות התמידית במשהו שללה מן המובטל את הרגשת האבטלה.

אסיים. רק על כמה עניינים דרך אגב כתבתי. השאלה העיקרית: "תוספת".

כ"ח

פניה

25.3.38

בבאראנוביץ' המצב השתנה קצת. התחילו לפעול המשוריות. ישנה עבודה, אך אין כעת חברים לעבודה ומחרץ לזה יש גם מספר חברות המחוסרות עבודה. חוסר העבודה מתמיד אצלנו תקופה ארוכה ואין לנו סיכויים לצאת מזה.

ברור שבמצב כזה קשה לבנות תקציב, ובכלל קשה לנרמל את החיים. המצב החברתי והתרבותי כמקודם. מדי פעם בפעם מחדשים משהו, מנסים נסיון — שתוצאותיו שונות.

א. אשר לעבודת הספינות בבל. פינסק, התקשרתי עם החברים, אשר עליהם לגמור את המשא ומתן, תשובה טרם קיבלנו. סידרנו כבר רשימת חברים הבאים בחשבון למפעל זה. כשנדע ברורות, נסדר אותם כקבוצה בגוף הפלוגה.

ב. התקשרנו עם פעולת הק.ק.ל והנוער. גם בפינסק, חוץ מבאראנוביץ' הולך ונבנה סניף. ביקשנו מחברי הורודישין' לחמוך בפעולה זו. אפילו אח קרקע הבור של בריסק חושבים אנו לנסות לחרוש.

ג. קופת-החסכון. העניין הזה בעצלתיים. התקשרנו עם הפלוגות ועחדנו אותן.

ד. היחה לנו ישיבה של חברי מזכירות הגוש בהשתתפותו של גלוח. החלטנו על חצי ירח לימחים בבריסק. יצא לשם גלוח וביחד עם ברל גרמרניק, (שצריך היה לצאת לבריסק בימים האחרונים) ינהלו את חצי-הירח. ברל יישאר זמן ידוע. אחרי חצי ירח זה — שבועיים של לימודים בפינסק, אם לא תהיינה פעולות אחרות בקשר עם הגיוס או יובל "החלוץ", שיעסיקו את האנשים שעליהם לעשות פעולה זו. זו פעולתנו בזמן הקרוב.

את הקיבוץ מצאתי כמקודם. איוה שהוא עצב נסוך, שקט, מספרנו קטן. ישנה כעת עבודה לחברים ואין חברים לעבודה. חברות כעת מחוסרות עבודה. בקרוב נוכל לסכם שנה של חוסר עבודה. כזהו המצב בבאראנוביץ'.

כ"ח: פניה

בהכשרה, מארס 1938

באראנוביץ' 1938.5.22

- א. קבענו את תאריך האקדמיה ב־6 ליוני. אולם יש לנו, אך הקושי הוא בהכנת החלק האמנותי. התחלנו להכין משהו, אך בכוחות עצמיים לא נצליח. התקשרנו בדבר השתתפותו של הח' קוסטיץ. ואשר להשתתפותו של יצחק קצנלסון עליכם להחיע לו, וגם אנו נזמינו, אך מוכרח להשתתף מישהו מהמרקו.
- ב. שתי המועצות של הסתדרויות הנוער מארגנות כינוס הסניפים הקרובים ביום חג היובל, בבאראנוביץ'. אולי נוכל לרכו גם את המגויסים, אם לא יצאו להכשרה במשך הזמן.
- בקשר עם הגיוס שוב יצאו 3 חברים לביקורים בסביבה.
- ג. סכום של 50 זה' שהחלטנו עליהם מסרנו בהסכמתו של גרביצקי לשתי הסתדרויות הנוער.
- ד. אשר למפעל הספינות בפניסק. בקשר עם הידיעה בהורדישצ'ה על חיסולה (מתנהל עוד מרמ עם המיניסטריון בווארשה. אנו משתדלים בכ' לדחות את רוע הגזירה) צריך מישהו מווארשה לבקר את הורדישצ'ה וכמו כן להכניס מישהו מחברי הורדישצ'ה לעבודה זו.
- ה. אשר לדירה שוב צפויים לנו סכנות. בעלת־הבית דוחה את ענין החוזה ומדי פעם שולחת ועדות שונות לשכור את הדירה. הנה היום באו באי־כוח של גימנסיה שרוצים לשכור אותה.
- ו. את שאלון הק.ק.ל. נמלא בימים הקרובים ונעביר.
- ז. הגיעה היום מגויסת מפרח'אני.

פניה

בסימן של חוסר אנשים

באראנוביץ' 1938.7.15

עודף ההכנסות של חודש יוני מעבדה וממשק העזר הוא 527 זה'. בזה רק מעבודה 315 זה'. ההכנסה עלתה, ככה שחבר עובד השתכר 1.94 זה' ליום וחבר בקיבוץ בממוצע 1.94 ליום. הורדנו את ההספקה ל־56 פר, הורדה שלהבא לא נצליח לעשותה. האנשים עובדים למעלה מ־8 שעות ביום וכבר ישנם הרבה נחלשים וצריך להיטיב את הכלכלה. בהצעת התקציב של החודש תתווסף הוצאה חד־פעמית להעברת הבדק. בהצעה — גם כלכלה נוספת לנחלשים במקום קייטנה, הוצאה שלא הוכנסה להצעת התקציב. לגדיניה יצאו החברים: רבקה גולדברג ואהרון דויטש; הוצאות נסיעתם — 100 זה'. מצב הבריאות הורע שוב. שוב ישנם חולים.

באראנוביץ' 1938.7.21

— — — המצב בפלוגות בסימן של חוסר ידיים עובדות. בריסק הולכת ויוצאות בכל יום מהעבודות שלה כי אין אנשים. העזרה לבריסק לע' לא מצליחה. הפלוגה בפניסק הוקטנה בזמן האחרון ואי־אפשר להוציא אנשים. מעכבים גם את יציאת האנשים להכנות. אותו הדבר בהורדישצ'ה, שאינה יכולה להקטין עוד את מספר האנשים הנמצאים במקום, ומקבל אני מהם בכל יום מכתבים קשים מאוד. בבאראנוביץ' עצמה מורגש מאוד חוסר אנשים. ממשוריית יוסלביץ' כמעט שיצאו כבר, ואין כל עצה. ועכשיו, לקראת

עונת העבודה בייבוש תפוחים דרושים אנשים, ואין.
התחלנו כבר בכדק. גם זה בפיגור, כי קשה להוציא אנשים לעבודה זו.
התקיימה אסיפה והיא הצליחה. האנשים מוכנים לכול, להתאמצות, לעבוד יותר מ־8 שעות בכדי
לכסות את הגרעון. אבל אין קבוצה שתכוון את כל זה. האקטיבה קטנה. לא מספיקה.

שלום
אברהם ברום

יעקב גורדון: רסיסי הווי

א. הצילום

תאווה אחת משותפת אהיה בכל חברי הקיבוץ והיא תאוות הצילום. כל מעמד, כל אירוע, כל
התרחשות תבעה, ואף היתה ראויה לצילום. בואו של חבר חדש, יציאת חבר לחופשה, ביקור שליח,
אישורים לעליה, חוגי בני עיר, הכול וכולם דורשים הנצחתם. והכסף מאין ימצא? נמצא המקור: בולים.
בולים, שהיו מתקבלים מהבית, שימשו מטבע עובר לסוחר תמורת הצילומים.

ב. האינטרנציונלים

הסיסמה היתה מיטה לכל חבר. אולם המציאות היתה שונה: מיטות עץ בני קומותיים ובכל קומה־מיטה
יש שנים שניים. יש וחבר חדש היה נעצר לפני האינטרנציונל, עומד וחששות בלבו: כיצד לישן, ולא
ליפול בלילה מהאינטרנציונל מהקומה השניה? למען להפיג את חששותיו ולהבטיח שינה רגועה, היו
קושרים אותו בחבלים למיטה ובבוקר היה מתעורר למצהלות החברים. ומעשה שהיה באחד מן החברים,
שבאחת מחיפוש המיטרה נמצא בחדר השינה של החברות בקומת־המיטה העליונה של
האינטרנציונל. כשנשאל החבר על מעשיו למעלה, ענה כי הוא מחפש את ערדליו. אכן, הוא לא היה
היחיד שחיפש את ערדליו!

ג. "מתיחות"

ה"מתיחות", תעלולי המשובה היו חלק מהווי. לא תמיד הן היו מעודנות. כשהגיעה לאה פרלשטיין
ז"ל לקיבוץ בפעם הראשונה, בחופשת הקיץ בתור מורה מטעם הסתדרות המורים כדי ללמד עבריה, קיבל
אותה חבר שהרכיב משקפיים והציג עצמו כמזכיר הקיבוץ. הוא הודיע לה בצורה חדר־משמעית שבקיבוץ
אין צורך במורים, שנחוצים עובדים וסידר אותה לקלף תפוחי אדמה בלילה.
על שומר לילה חבר חדש, הוטל לצחצח את כל נעלי החברים. הוא התמיד בעבודתו במשך כל הלילה
ורק בבוקר גילה כי נפל קרבן למתיחה.
את מ.ק., אחד מוותיקי המקום, מצאנו כפוף מתחת למיטתו של לייבל וולקן ונר בידו. כשנשאל לפשר
מעשיו חתח מיטת המזכיר, ענה שהוא מחפש את הצדק.

ד. הסלנג

מילים מיוחדות וצירופי מילים נוצרו בקיבוץ וקנו להם מהלכים בחיי היומיום. הסלנג דלהלן היה שגור

בקיבוץ בבאראנוביץ. (כזה ואחר היה שגור גם בקיבוצים אחרים).
חבר חדש — חימני; ותיק — סטאזשניק; מצרים — גרדח; מסיק תרבותי — קולטורעלער קאטשוגארן
(עוסק בעניני תרבות); פועל מעולה — וואגאנשטשיק — (טוען קרונות); שוחף למיטה —
קאנטאווטשיק; אינטרנאציונל — מיטת עץ של שתי קומות.

ה. אישורים לעליה — הנבחרים

אחד המעמדים הדרמטיים והקשים היה האישורים לעליה. במעמד זה באו לידי פורקן המתח, התיסכול, האכזבה, זעם חברים ותיקים שאישוריהם בוטלו, חששות צעירים חייבי גיוס לצבא הפולני, שרק העליה לארץ יכלה לחלצם ממנו. המתח היה רב, לא רק בגלל המספר הקטן של הסרטיפיקאטים, אלא משום שלקריטריון היחיד האוביקטיבי, הוותק, לא היה משקל מכריע באישור לעליה. לא עמדה לחברים זכות ויתקם הרב בהכשרה. התנועה אימצה קריטריונים נוספים: יחס לעבודה, יחס לחברה, כושר הסתגלות לחיי שיתוף ועבודה ולחיי קיבוץ בארץ. כל הקריטריונים, פרט לקריטריון האוביקטיבי, הוותק היו שרירותיים. באסיפות הובאו לאישור הנבחרים. תהליך האישורים היה אמנם דמוקרטי ביותר. האסיפה היתה בוחרת בוועדת אישורים וזו היתה דנה ומביאה הצעות לאישור האסיפה. אולם גם ועדת האישורים היתה מתעלמת מזכות הוותק. האסיפות היו איפוא, סוערות ולעתים מלאות התפרצויות זעם על ותיקים, במקרה כאשר חברים חדשים הועדפו על פניהם. במקרים כאלה הוטחו אשמות כבדות נגד המרכז.

המאכזב הוא, שגם עליית הנבחרים לא התממשה, משום שערי הארץ הנעולים ע"י השליט הבריטי, וגדולה ביותר היתה האכזבה כאשר חלק גדול מן הנבחרים, שעלו ארצה, שמו פניהם העירה ולא הלכו לקיבוץ.

המצב של חוסר עליה, ושל שהיית שנים בקיבוץ עורר תסיסה ומרידות, ועל גל זה עלו השנות נגד ההכשרה הקבועה בכלל. קרה, ומספר חברים קראו לאסיפה בגן העיר, שבה ניסחו את דרישותיהם. הם תבעו לאשר לעליה את כל החברים ולאפשר לכל חבר הרוצה בכך לחכות בבית לחור עלייתו. דרישה זו הועלתה באסיפת הקיבוץ ונדחתה.

ו. מימון העליה — הקופה המשותפת

לרשותה של תנועת "החלוץ" לא עמדה קרן למימון העליה. המרכז צריך היה להכניס למשרד הארץ-ישראלי כ-450 זהוב עבור כל עולה. השגת סכום זה הייתה בבחינת משימה בלתי אפשרית למרבית החברים. למען לעזור לחברים מחוסרי האמצעים, הקים המרכז קופה משותפת לפי העקרון: בעל היכולת ירבה חל האמצעים ימעיט. כל גוש חייב היה לאזן את הקופה. העקרון היה יפה ונכון, אך במציאות היה הדבר שונה. היה מיקוח קשה עם חברים, לפעמים בגלל אי הערכה נכונה של מצבם הכלכלי. מוכירי הגושים קיבלו עליהם אחריות כבדה בקביעת הסכומים, שעל החברים להכניס לקופה. ההורים עשו למעלה מיכולתם, מכרו את רכושם הדל למען לאפשר עליית הבן ובעיקר עליית הבת. כאילו עמדו להשיא אותה, ומה לא עושים בכדי להשיג נדוניה לבת?

ז. הציבור היהודי והקיבוץ

הציבור היהודי בבאראנוביץ היה מסועף ופעיל. מצויים היו בו כל צבעי הקשת של מפלגות, מוסדות כלכליים, מוסדות עזרה הדדית, איגודים מקצועיים, מוסדות תרבות, מוסדות רפואיים וכו'.

החלק האוהד והמסייע לקיבוץ היו חברי הליגה למען א"י העובדת, וחברי מפלגת פועלי-ציון בראשם. המפלגה ידה היה רב בפעילות ככל שטחי החיים. היתה חלוצת הדדיה בין הקיבוץ והמפלגה. הקיבוץ זקוק היה לעזרת המפלגה והמפלגה מצאה בקיבוץ כר לפעולה ומאות חברים, שחזקו את כוחה ומשקלה בציבוריות בעיר.

האיש המרכזי במפלגה היה ד"ר יעקב קגן, שפעל רבות למען הקיבוץ. הוא עזר בסידור אשראי, בשכירת הבית החדש, בחכירת אדמה לגן-ירק; סייע בקשרים עם הרופאים, עם מוסדות הרפואה, עם השלטונות והעירייה; הוא כיוון את פעולת הפאטרונט; הקדיש מזמנו וממרצו לענייני הקיבוץ. ביתו ולבו היו פתוחים לפנינו. ד"ר קגן ביקר בארץ — שאיפתו או חלומה היה להתיישב באחד הקיבוצים — כרופא כללי, ולא זכה.

ידיד רוע היה לנו אבא זקן ז"ל. איש אשכולות ספוג תרבות עברית רשית, איש תנועה ומוסר, בעל מצפון, איש אידיאה וערכים אנושיים, מעין מצפון העיר. במקצועו כמנהל חשבונות ייצג מאות פקדי מסחר. שליח ציבור שעשה עבודתו נאמנה. תרומתו לקיבוץ היתה בשטח התרבותי-החברתי. הוא אף הודריך חוג בקיבוץ בשאלה הלאומית. הועלתה הצעה להעבירו לפעילות מרכזית במרכז "החלוץ", אך לא נסתיע הדבר והוא נספה בשואה.

הקיבוץ פעל בסניף "פרייהייט" שהניכיו התחממו לאורו. הקשרים עם סניף "החלוץ", שרוב חבריו היו מהשומרי-הצעיר היו קווקטיים בלבד. עם סניף זה הגענו לעימות בדין וביוזכוח על שליחת צירים לוועידת "החלוץ" שלא התקיימה. קרובים ופעילים היו: מורי "תרבות"; זאב לרמן ובלה ז"ל. ד"ר גרינשפאן ויבדל לחיים ארוכים אהרן קגן. אחיו של ד"ר יעקב קגן.

הפאטרוונט היה משענת מוסרית בלבד, לעומת זה עזרה ממשית, שקשה לא להגויס בערכה, הגישו לנו רופאי העיר: ד"ר בוסל, ד"ר נחומבסקי, ד"ר פרס ואחרים.

ח. סדר פסח

סדר הפסח החגיגי שנערך ב-1936 היה האירוע הציבורי הראשון בבית החדש. הסדר נערך באולם התרבות, בהשתתפות אוהדים, ידידים וחברי המפלגה. במרכז הסדר — ההגדה הקיבוצית, הגדה היתולית, עוקצנית, חריפה ופוגעת, חושפת חולשות ומלגלגת. פסוקי ההגדה המסורתית אונסו, עוותו וטושטשו, כלשונו ופירושו של טוביה החולב. ואחרי הסדר ריקודים עד כלות. סדר פסח זה הותיר בי משקע מר. עריכת הסדר הייתה כרוכה בהוצאה גדולה. שוחחתי על כך דרך אגב עם אבא זקין, והוא פנה על דעת עצמו, באמצעות אחד הדיינים, שאחו היה בקשרי ידידות, אל פרנסי הקהילה שיספקו מצות לקיבוץ. פרנסי הקהילה אנשי "אגודה" התנו מתן מצות לקיבוץ הציוני בנייעור חמץ כללי, רכישת מערכת כלים חדשה לפסח ומצרכים כשרים לפסח. תשובתנו היתה שלילית. אז פנו לרב העיר, והרב פסק: כי בכדי לצאת ידי חובת אכילת מצות בפסח כזית מספיק, אולם מאחר שהחלוצים הם מומרים להכעיס, גם כזית לא מספיק. הדיין מסר על פסיקה זו לאבא זקין. פסיקה של רב בישראל כי החלוצים הם מומרים להכעיס ועזעה אותי.

ט. השלטונות והקיבוץ

באראנוביץ הייתה עיר ספר, מקום רגיש במערכת הבטחונית מחמת הקירבה לגבול עם בריח המועצות. סכנת הבלשביזם, היא שהכתיבה את מדיניות השלטונות באזורי הספר, שבהם גדול היה מספר בני המיעוטים, שלא הגו חיבה מיוחדת לשלטונות הפולניים. השלטון הפולני הגדיל את אחוז החושבים

הפולנים ע"י העברת פולנים ממרכז פולין למחוזות הספר. הבולשת והמשטרה החשאית עקבו אחרי פעילותם של החוגים השמאליים והקומוניסטיים, שרובם ככולם היו יהודים. מזכירי המפלגה הקומוניסטית בעיר ובמחוז היו יהודים. המשטרה חשדה בחברי הקיבוץ, ולא אחת נאסרו חברים פעילים במסעותיהם במחוז. הבולשת הייתה עורכת ביקורי פתע בקיבוץ. הקיבוץ חייב היה לדווח על קיום האסיפה השנתית שלו ובחירת המוסדות. באסיפה השנתית היה נוכח באיכות המשטרה. הקיבוץ חייב היה להקפיד על רישום תנועת החברים. המעקב היה מתמיד וצמוד.

האנטישמיות בעיר גברה. נעשו נסיונות תקיפה על חברי הקיבוץ, שבמקרים כאלה התגוננו. מפקד המשטרה, פציינט של ד"ר בוסל, הזמין אותנו פעם והוהיר אותנו — אותי ואת פייבל, מפני תוצאות התנהגות פרובוקטיבית של חברי הקיבוץ, ודרש מאתנו, שחברי הקיבוץ לא יתגרו בצעירים הפולנים. לדידו עצם הטיולים שלנו בקבוצות בגן העיר מהווה התגרות. הוא הבהיר לנו, שהשיחה אתנו נובעת מדאגתו ורצונו לשמור על השקט בעיר ולמנוע חרפת יחסים בינינו לבין האוכלוסיה הפולנית. תשובתנו הייתה, שעל המשטרה להגן על התושבים וכי אנו לא נאסור על טיולי חברינו בגן העיר.

י. הפגנת האחד במאי

הפגנות האחד במאי היו בולטות במחאתן נגד השלטון. היו ביטוי למאבק ומפגן-לכווחן של המפלגות. בתור שכאלו — היו לצנינים בעיני השלטונות.

המשטרה הייתה עורכת מאסרים מונעים לקראת האחד במאי. פעם היה גם פייבל משום מה בין הנעצרים למאסר מונע. הפגנות אלו של האחד במאי הבליטו גם את הפירוד בתנועת הפועלים בפולין ובעיר.

בשנות השלושים הלכו רבים שבי אחרי סיסמת החזית העממית כדוגמת צרפת. הקומוניסטים ידעו לנצל את החזית המאוחדת לחדירה לעמדות המפלגות הסוציאלי-דמוקרטיות.

לקראת הפגנת האחד במאי 1936 נערכה פגישה באי כוח המפלגות: בונד, פ.פ.ס. (המפלגה הסוציאליסטית הפולנית), באי-כוח איגודים מקצועיים שהיו בהשפעת הקומוניסטים, אני השתתפתי מטעם הקיבוץ. הוצע בפגישה לקיים הפגנה משותפת — כתנאי שלא יונפו דגלים וסימאאות. האפשרות של הפגנה מאוחדת, שתפגין את אחדות תנועת הפועלים במקום ההפגנות הנפרדות המפגנות את הפירוד, הלהיבה את החברים. אך מאחר, שמוכירות הקיבוץ התנגדה להפגנה מאוחדת, וזו הייתה גם דעת מרכז "החלוץ", קרא ועד פועלי-ציון-צ.ס. לאסיפה כללית של חברי המפלגה ושל הקיבוץ. המחייבים טענו שאין צורך, שכדאי לוותר על הנפת דגלים משלנו, מכיוון שזהותנו ידועה לציבור, ובלבד שתתקיים הפגנה משותפת. המתנגדים, שהיו המיעוט, טענו שאין לוותר על דגל תמורת אחדות רגעית מזוייפת. הרוב הכריע אפוא בעד הפגנה משותפת.

באחד במאי צעד ציבור של אלפים, פולנים ויהודים בהפגנה מרשימה. פעילות בוועדה המארגנת נרשמה בבולשת לחובתי ולחובת הקיבוץ ובבוא היום פקדו עלי עוון כבד זה.

י"א. בהפגנה ובמאסר

גל האנטישמיות גאה בפולין. גזירות כלכליות נחכו על היהודים, ופרעות שהגיעו לשיאן בעיריה פשיטיק. היהודים בפולין ערכו הפגנות ואסיפות מחאה. המשטרה בבאראנוביץ אסרה על הפגנה ואסיפה. חברי הקיבוץ, וחברי המפלגה יצאו להפגנה שקטה על מדרכות הרחוב המרכזי, ואחר ההליכה הזו נחבקשו בעלי העסקים לסגור את חנויותיהם. המשטרה שעקבה אחרי המפגנים, נכנסה לפעולה, ואסרה קבוצת חברים, את חבר המפלגה ישראל דובקובסקי וז"ל, וחמישה חברי קיבוץ. ביניהם דבוקסקי

פולסקי מנדל אפק. משה שבחאי (עינת) ואוחי. הוגש נגדנו כתב אישום על שארגנו והשתתפנו בהפגנה אסורה נגד השלטונות.

במשפט, שהתקיים נשפטתי לשלושה שבועות מאסר באשמת ארגון ההפגנה. המשפט עורר הד בציבוריות היהודית. הפרקליטים ניסו לשוות למשפט אופי מעשי ולא מדיני, ולנהל אותו על "אש קטנה", כדי שנצא זכאים בדין. במהלך המשפט, בעקבות חקירת הקטגוריה, הועמדה במרכז המדיניות של השלטון הפולני כלפי היהודים, הגזירות הכלכליות, הנגישות והפרעות ביהודים. החברים האחרים נדונו לארבעה חודשי מאסר, ואילו אני שהואשמתי באירגון ההפגנה נשפטתי לשישה חודשי מאסר. היגשנו ערעור לבית הדין המחוזי לערעורים, ייצג אותנו הפרקליט הנודע צ'רניטוב, איש וילנה, אך הוא כמעט לא הורגש במשפט. משום שאב בית-הדין בכלל לא נתן לו לפצות את פיו. בתום המשפט אמר לי צ'רניטוב: "מחניק בבתי המשפט, אין לי אוויר לנשימה". גם הערעור שלנו לבית הדין הגבוה בווארשה נדחה. נלקחנו איפוא אחרי כבוד לרצות את עווננו בכלא באראנוביץ'. מכלא באראנוביץ' הועברתי למחנה עונשין רחוביץ ע"י קוברין, שבו ישבו כ-600 אסירים מדיניים השפוטים למאסר עד שנתיים. במחנה מאסר זה שרר משטר חמור: תתיזונה ועבודת-פרך בייבוש אדמת הביצה של פולסיה. הפרנו תעלה לאורך קילומטרים שנקוה את הביצות. במשך שהותי במחנה הורשה לבקר אותי רק פעם אחת. ביקר אותי פיבל, שהביא לי ד"ש מחברי הקיבוץ.

לאחר השחרור שהיתי כשבוע ימים בבית הבראה של "החלוץ" ביוזפוב, חזרתי לאיתני החדות לטיפולא של בת שבע פריד (רבינר) וצוות העובדות והדיסה. לאחר ביקור קצר בבית ההורים עברתי למרכז "החלוץ" בווארשה לפעילות תנועתית.

עין כרמל, יולי 1981

שרה סוקולר: על מרדכי טננבוים בבאראנוביץ'

בסתיו 1937 הגעתי להכשרה לקיבוץ שחריה בבאראנוביץ'. היה זה במסגרת הגיוס הראשון של חברים צעירים שהוצא לפועל גם בסניפי "החלוץ" ו"החלוץ הצעיר" בלודמיר, עירתי.

ביוני 1938 נשלחתי מטעם הקיבוץ לסמינר העולמי של "החלוץ", שנתקיים בווארשה במרתף של בתי-וואוולברג. הסמינר הסתיים בשליש האחרון של ספטמבר 1938 ומסיימיו אף השתתפו בוועידת האיחוד של "פרייהייט-החלוץ-הצעיר". בסמינר זה נעשתה פעולה מיוחדת להוצאת חברים רבים ממשתתפיו (חברי סניפים) להכשרה, לקיבוצים. ואכן, עם תום הסמינר, שובצו חברי הסניפים שבסמינר לקיבוצים השונים.

בסמינר זה נפגשתי לראשונה עם מרדכי טננבוים, שהשתתף בסמינר מטעם סניף "החלוץ" בווארשה.

לקיבוץ באראנוביץ' נשלחו שני חברים: מרדכי טננבוים מסניף "החלוץ" ו"פרייהייט" בווארשה, וחנה זילברצווייג — מסניף "החלוץ" ו"פרייהייט" מעיריה שע"י הרובישוב. הנה כי כן, יצאו מבאראנוביץ' לסמינר הנ"ל שני חברים (נוסף אלי — ישעיהו שטיין, חבר החה"צ מסניף קובל, שהגיע לקיבוץ כמוני, במסגרת הגיוס הראשון) וחזרו ארבעה: נוספו לנו, כאמור, מרדכי וחנה. הגענו יחד לבאראנוביץ'.

בסוף ספטמבר או ראשית אוקטובר 1938.

בבאראנוביץ' היו אז כ־200 חברים בגילים שונים: מהם ותיקים מאוד, שישבו כבר שנים בהכשרה ובחלקם צעירים (בני 18—19). המצב החברתי לא היה קל. היתה זאת התקופה של עליה ב', ורבים מהוותיקים ציפו בקוצר־רוח ליום המקווה לעליה. הרגשת התווצה היתה עילה מספקת לשיבוש החיים התקינים בקיבוץ. מרדכי בא ברצון טוב ומלא מרץ לעשות בקיבוץ, אך מצבו בתוך ההווי הכללי לא היה קל. הוא בלט באישיותו: אינטלקטואלי, עשיר בתרבות עברית, שולט בספרות פולנית, מבין במוסיקה, בעל רגש ומרבה לשיר. אינדיבידואליסט מובהק וקבלת עול מסגרת היתה קשה עליו.

גם בעבודה היה מיוחד במינו. עבד מתוך חדווה והיה מרבה לשיר בעבודה, אך היו לו עקרונות משלו, שלא תמיד נתקבלו על דעת החברה.

הוא רצה לעשות הרבה בתחומי תרבות והשכלה, אך הנכונות של החברים, פרט לצעירים היתה מוגבלת ביותר. נראה לי, שעניין זה גרם לו סבל.

בחורף 1938 נשלחו מרדכי, חנה ואני לקורס מיוחד למדריכי עברית, שנתקיים בקיבוץ שחריה בוויילנה ברח' סובוץ'. לקחנו אתנו ספרי־לימוד, מילונים וכיו"ב ולמדנו שם שבועות מספר.

זכור לי, שמרדכי למד מעט מאוד בקורס. היה נעדר מן השיעורים ובמקום זה היה משוטט בעיר. אהב לבקר במוזיאונים, בכנסיות ובמיוחד גילה ענין בעדות השונות בעיר: קראים, טטרים וארמנים. יום אחד נתלוונו אליו, לפי הזמנתו, וביקרנו בבית־הכנסת של הקראים.

עם סיומו של הקורס חזרנו עמוסי ספרים מוויילנה לבאראנוביץ'. ברכבת שוחחנו כל הזמן בינינו בעברית. מולנו ישבה אשה פולניה אחת, שלא גרעה עין מאתנו, כאילו עקבה אחרינו. באחת מתחנות הרכבת עלו לרכבת שוטרים. האשה הצביעה עלינו ונאסרנו שלושתנו. הורדנו מהרכבת. והשוטרים הובילו אותנו לתחנת המשטרה: אני וחנה לחדר ומרדכי לחדר.

את הערב והלילה עשינו במעצר במשטרה. לא ידענו את סיבת מעצרנו. שמענו, שיש מצוד אחר קומוניסטים. למחרת בבוקר הובילו אותנו השוטרים דרך רחובות העיירה לחקירה. שמנו לב שיהודי העיירה נתקהלו ועקבו אחרינו בחדרה.

כמורכן הפליאה אותנו העובדה, שקיבלנו במאסר אוכל טוב, שנשלח אלינו כמה פעמים. מי שלח לנו אותו, ומניין ידעו עלינו? לא הבינונו.

בערב יום המחרת שוחררנו, והנה בין מקבלי פנינו גם מרדכי. התברר לנו לאחרי־מכן, שמרדכי שהובל לחדר למעצר, הצליח להתחמק מידי המשטרה, הגיע לראש־הקהילה ולאנשי "החלוץ" בעיירה, התקשר עם הקיבוץ בבאראנוביץ' והוא שדאג שישלחו לנו אוכל.

מאורע זה שכולו ביטוי לתושיה שלו העלה מאוד את כבודו של מרדכי בקיבוץ. גם אנו היינו מלאי פליאה על כושרו ותושייתו להתחמק ממאסרו ולפעול כפי שפעל. ב־1939 עברתי לבריסק על מנת לחדש את פלוגת שחריה.

אברהם ברוס: בתקופה סוערת

עשיתי בקיבוץ שחריה בבאראנוביץ' מ-1934 עד 1939, עד חודשים ספורים לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה. היתה זו תקופה סוערת בפולין, בציבור היהודי של פולין ובעולם כולו, תקופת עליית הפאשיזם בעולם: היטלר בגרמניה, מוסוליני באיטליה, פראנקו בספרד, דיכוי מרד הפועלים באוסטריה, התגברות האנטישמיות ופוגרומים בפולין, ובארץ — תקופת ה"מאורעות".

לכל אלה היתה השפעה מכרעת על יהודי פולין, ובמיוחד על הנוער. אפשרויות העבודה והלימודים היו מוגבלות; מקומות עבודה רבים היו סגורים בפני היהודים; בלימודים פעל ה"נומרוס קלאוזוס", ולמעשה בתחומים רבים — נומרוס נולוס. הקיבוץ היהודי בפולין היה מפורד ועם זה מרוכז במרכזים גדולים; חלק ניכר ממנו חי בעיירות קטנות במזרח ובמערב פולין: והלין, סביבות וילנה, באראנוביץ', פינסק, בריסק ובקונגורס פולין הגדולה, בעיירות סביב וארשה, לודז', זאגלמביה, קילץ וכו'. החיים הציבוריים היהודיים היו די מפותחים: החלק הדתי התרכז סביב אגודת-ישראל, התנועה הציונית על אגפיה וגוניה הרבים, הציבור הגדול שהתרכז סביב א"י העובדת, "החלוץ" והמפלגות הציוניות-סוציאליסטיות. עם תנועת "החלוץ" הגדולה היו קשורות תנועות הנוער הרבות — "החלוץ הצעיר", "פרייהייט", השומר הצעיר, גורדוניה. והיתה תנועת הציונים הכלליים, הרוויזיוניסטים, התנועות האנטי-ציוניות הגדולות — "בונד" וקומוניסטים. בתקופה זו הלכה וגברה התנועה החלוצית וכל הקשור אתה. תנועת "החלוץ" עצמה מנתה כ-40—50 אלף חברים, וכיניהם כ-10 אלפים בקיבוצי ההכשרה ברחבי פולין.

רשיונות עליה, (הסרטיפיקטים) שהיו במספר מוגבל, הוקצו ברובם ליהודי גרמניה, ורק עשרות עד מאות הוקצו ל"החלוץ" בפולין, לאלפי החלוצים שישבו בקיבוצי ההכשרה. הסיכוי לעליה הלך והתרחק, דכאון ויאוש השתלטו במחנה החלוצי. גוש שחריה על שני גושי המשנה שלו — באראנוביץ' וסביבתה ווילנה וסביבתה, היה אחד הגושים הגדולים במזרח פולין. גוש באראנוביץ' — פלוגותיו היו מפורזות במשולש: באראנוביץ'-פינסק-בריסק.

היה הכרח לפרוץ את המצור על העליה וב-1934 ארגן "החלוץ" עליה בלתי ליגאלית, שהיתה קרויה עליה ב'. אניה אחת הגיעה ארצה בהצלחה, אותה אניה בשם "וולוס" בפעם השנייה הסתובבה חודשים רבים בים בליווי אניות מלחמה בריטיות. כל מאמציה להגיע לחופי הארץ עלו בתוהו והיא חזרה לפולין. הופסקה איפוא עליה ב' והיאוש גבר בקיבוצי ההכשרה. חברים רבים, שאושרו לעליה וחיכו לעלייתם — חזרו לקיבוצי ההכשרה, ומחדש התעורר הוויכוח, האם ההכשרה היא זמנית ובאין עליה חוזר החבר לחייו הקודמים עד עלייתו, או שההכשרה היא מסגרת קבע של חיי-עבודה ושיתוף ללא חזרה לחיי העיירה על כל המשתמע מכך. שוב נתחדשה ההחלטה על ההכשרה שהיא הכשרת קבע — החלטה שהיתה לה משמעות רצינית.

חיי ההכשרה היו חיי עוני, שבאו לידי גילוי בדיור צפוף, שינה בשניים ולפעמים בשלושה במיטות דו-קומתיות, 20—30 איש בחדר ועבודה קשה לא מקצועית, ולרוב גם לא קבועה. בפלוגות שחריה היתה העבודה העיקרית במינסרות שרובה בחורף וכשהקור בו הגיע לעיתים ל-20—30 מעלות מתחת לאפס. כיבוש עבודה — הווה

אומר: להסתובב ברחובות לתור אחרי עגלה שמובילה בולי עצים להסקה לתושבי העיר, ללכת בעקבותיה עד הגיעה ליעדה ו"לתפוס" את עבודת חטיבת העצים. הבחורות עבדו בעבודות משק־בית או בעבודות אחרות, ששכרן — שכר רעב. לעיתים — תושבי העיר באראנוביץ', יהודים רחמנים בני רחמנים, נכמרו רחמיהם לראות נערים יהודים עובדים בעבודות קשות וכחרו לתת אותן ללא יהודים. היו אפוא הרבה ימים של חוסר עבודה, עם זה — היה שריר וקיים העיקרון — חיים וקיום מעבודה!

באראנוביץ' היתה עיר ציונית ובה השפעה רבה לתנועת א"י העובדת, שרבים מהאינטליגנציה והאקדמאים הסתופפו בשורותיה. הקשרים עם קיבוץ ההכשרה, ובמיוחד של הרופאים היהודים בעיר היו הדוקים מאוד, ובתנאים הקשים של חיי הקיבוץ היה להם מה לעשות ולעזור.

רבים היו הביקורים שביקרו חברי מרכז "החלוץ" ושליחי א"י את הקיבוץ. היו מרצים על הארץ, תנאים, בעיותיה וכו'. אך העיקר היה — לעודד את החברים להמשיך בהכשרה עד העליה, שסיכוייה לא נראו באופק. ערב האישורים לעליה של 4—5 חברים מתוך מאות, שישבו שנים בהכשרה, היה ערב של עינויים. מהם הקריטריונים להעדפתו של חבר זה לעליה על פני חבר אחר? מצוקת העליה, לאחר הנסיון המר של "וולוס", היתה ללא נשוא.

חיי קולקטיב בבאראנוביץ', שהיתה קרובה לגבול עם רוסיה החשידה את הקיבוץ, והטילה צל עליו, כך שנמצאנו כל הזמן תחת עין פקוחה של המשטר. בימים של ערב האחד במאי היו נאסרים חברים, שכן היינו משתתפים במספרים גדולים ולפעמים במשותף עם מפלגות הפועלים האחרות, יהודיות ולא יהודיות, בהפגנת האחד במאי — מעשה שהיה לצנינים בעיני המשטר, ששינאתו ליהודים היתה גדולה ביותר. לא חסרו גם התנגשויות אלימות, התנפלויות ברחוב על יהודים וגם על חברינו, על פי רוב כשהיו מהלכים יחידים. הקיבוץ שכן בסביבה של פולנים ומסוכן היה לצאת ברחוב בערב, במיוחד לבחורות, לא בקבוצות גדולות. תופעה זו, שלא היתה מיוחדת לבאראנוביץ', לבשה בפולין כולה צורה של פוגרומים. ידוע הפוגרום בעירה פשיטיק ובעיר גדולה כמו בריסק, בעלת אוכלוסיה יהודית גדולה. בימי הפוגרום, הייתי בביקור בקיבוץ ההכשרה שם וראיתי כיצד במשך שלושה ימים הופקרה העיר לשד ולבזיה של החנויות היהודיות והרכוש היהודי. אלפי פולנים מהעיר ומכפרי הסביבה במשך שלושה ימים רצופים היו מובילים את הרכוש היהודי הנשדד לבתיהם. אמנם באזורים מסויימים, מקום מגוריהם של בעלי־מלאכה יהודים — מסגרים, נפחים ושל קיבוץ ההכשרה, אורגנה הגנה ואליהם לא חדרו הפורעים, אבל האיזור היהודי ברובו היה פרוץ. זכור לי, שביום השלישי לפוגרום הגיעו אלינו להכשרה שליחי הארץ — אליעזר רגב מגבעת־ברנר ובן־שחר מרמת־דוד וסיפרו לנו, שהם היו היהודים היחידים שהגיעו לקיבוץ עם הרכבת. אחת מצורות התגובה של היהודים למצב זה היתה סגירת חנויות, הפסקת העבודה וציאה לרחוב. בבאראנוביץ' היה מקובל לצעוד על המדרכות

ברחוב הראשי. בין הצועדים בלט במיוחד הגוש הגדול של חברי קיבוץ ההכשרה. באחת מן התהלוכות ההפגנתיות נגד האנטישמיות נאסרה קבוצת חברים של הקיבוץ כמארגני ההפגנה, ובין הנאסרים — יעקב גורדון ודבושקה פולסקין (מנדל). (על מאסרים אלה ברשימות מיוחדות בספר זה). אחרי יהודים, שאינם תושבי המקום ובמיוחד החלוצים, כשהם לבושים חולצות פתוחות ללא עניבות ומעילים קצרים שהיו מזדמנים לעיר זו — היו עוקבים בקפדנות. חברים מקיבוצים, שנקלעו לעיר, היו נעצרים ונחקרים. החקירות לעיתים היו מלוות בעינויים ומכות והיה צריך להוכיח, שאין אתה מחפש דרך לעבור את הגבול פולין-רוסיה, שכן כאמור, היה האיזור הזה, הסמוך לגבול הרוסי, מועד לפורענות.

חוסר העליה, העזיבות, חוסר עבודה, חיי חברה ותרבות דלים וכו' גרמו לחיסולן של הפלוגות הקטנות, והעברת חבריהם לפלוגות הגדולות.

בתקופה קשה זו פרץ מעין מרד. קבוצת חברים התקוממה כנגד הישיבה הקבועה הממושכת בהכשרה באין עליה, ותבעה לאשר חברים לעליה, לשלחם הביתה וזכותם לעליה תעמוד להם ולפי תור יעלו בבוא הזמן. ההתארגנות הגיעה לממדים גדולים וכיום אחד, בהעדר מזכירי הגושים (שהשתתפו בכנס מזכירי הגושים בווארשה). החקיימה אסיפה מיוחדת של החברים האלה בכוונה להעביר החלטה כזו בקיבוץ כולו. הרבה מאמצים וכוח שכנוע היה צריך להשקיע כדי להחזיר את החיים למסלולם.

בתקופה זו, שנות 1937—1938, רוכזו בפלוגות באראנוביץ' עצמה כ-250 חברים ונוסף לכך — החברים בפינסק, בריסק וכו'. חוסר עליה או עליה קטנה — העיק ללא נשוא. מספר בחורות נשלחו ליוגוסלביה כדי להתקשר בקשרי נשואין באופן פיקטיבי (פיקציות) עם חברים מגרמניה, שישבו שם. כל שביל, כל פרצה עוררו תקוות וגם קנאה באלה שעלו.

והנה בסודי סדות הגיעה ידיעה מווארשה על אפשרות חידוש העליה הבלתי ליגאלית. לא ניתן היה לקיים בירור ואישורי חברים גלויים. הדבר נעשה בסודיות רבה. באו בחשבון רק בחורים מעטים. הדבר היה כרוך בסכנה, עד לסכנת נפשות ממש.

המועמדים לעליה זו נעלמו מבלי להיפרד ומבלי ידיעה של אף אחד באישון לילה. למחרת כאשר הורגש בהיעלמותם של כמה בחורים, התעורר החשש. חבר אחד הדליק נר, ומעשה קונדס חיפש מתחת למיטה. לשאלה לפשר מעשהו ענה: מחפש אני את החברים שנעלמו הלילה ואת "האמת".

כך נתארגנה הקבוצה הראשונה בקשיים גדולים. כמה עשרות חברים שרוכזו בווארשה להכנה, משום שנתגלו עיכובים הסתובבו בווארשה מספר שבועות עד שסוף סוף עלה בידי מרכז "החלוץ" להתגבר על הקשיים, וספינה, קטנה ורעועה, יצאה לדרך. המבצע הצליח, ובתחילת שנת 1938 החברים הגיעו ארצה.

האות ניתן. התעודדנו, התארגנה קבוצה שניה והפעם גדולה יותר ועם בחורות. וכך התחילה מחדש עליה ב' שנמשכה עד פרוץ מלחמת העולם השנייה בספטמבר 1939. האניות, שיצאו מתחילת 1938 עד למאי 1939, הגיעו בשלום. הקבוצות גדלו והגיעו לאניות שבכל אחת מהן כ-400—500 חברים. עם הכיפות יציאות האניות גדל ועלה המורל. כמעט כל הקבוצה, שישבה בהכשרה 5—6 שנים, עלתה לארץ בדרך זו.

האניה, שהגיעה לחופי הארץ ב־15 למאי 1939, נתפסה בחוף ע"י הבריטים ונעצרה. לאחר טיפול של ימים שוחררו החברים. הפעולה נמשכה. גם התחושה, שאנו ערב מלחמה, הגבירה את הפעילות במפעל עליה ב', ולא רק מפולניה. שותפים לעליה זו היו גם ארצות אחרות ובמיוחד אלה, אשר בינתיים סופחו לגרמניה — אוסטריה וצ'כיה.

חידוש העליה נתן תוקף לתנועה והתחילה יציאה מחודשת להכשרה, והפעם של צעירים יותר. משמרות התחלפו, שקדנו על פעולה תרבותית ולימוד השפה העברית. קשרי מרכז "החלוץ" עם מורי בתי-ספר "תרבות" בשפה העברית הביאו בחופשת הלימודים מורים רבים להוראת עברית בקיבוצי ההכשרה. לבאראנוביץ' הגיעה מורה אחת של "תרבות", לאה פרלשטיין. בעת שהותה בהכשרה לימדה ופעלה רבות. עם פרוץ המלחמה נמצאה בקיבוץ ההכשרה ברוכוב בלודו'. בימי המלחמה היתה פעילה בארגון ההגנה היהודית, שימשה כשליחה בין המרכזים היהודיים וההכשרות וכו'. נתפסה ע"י הנאצים שהרגוה.

באותם ימים הגיע להכשרה בבאראנוביץ' בחור מווארשה, שהתקשר ל"החלוץ" בסיום לימודיו באוניברסיטה בנושאי המורח התיכון ושפותיהם. בחור זה אמור היה לשמש מרכז פעולת התרבות במרכז "החלוץ" ובינתיים נשלח לתקופת הכשרה לבאראנוביץ'. המדובר — במרדכי טננבוים, שנודע בזמן המלחמה כמרדכי תמרוף — נפל כמפקד המרד בביאליסטוק.

היינו שקועים במפעל העליה וחידוש ההכשרה. המלחמה וההתנקשויות בהכשרה מצד השלטונות לא הופסקו. פעם, בתחילת שנת 1939, בשעות המוקדמות של שבת בבוקר הוקף הקיבוץ כוחות משטרה. הקשר הטלפוני עם העיר נותק. המשטרה חיפשה נשק. החיפוש נמשך שעות רבות. כל חבר נדרש לזהות את עצמו ונבדק אם הוא רשום כהלכה. במקרה ביקרו באותה שבת בקיבוץ קרובי חברים, שלא היו רשומים בפנקס החברים וכן נמצא בתוכנו חבר שעבד במרכז — מולקה ברנצ'וק (עין-כרמל). כל אלה נעצרו ונשפטו לשבועיים מעצר. נכון, שהיינו מתאמנים לקראת עלייתנו בעזרת מקל עץ דמוי רובה, גם היו לנו מספר רימונים ריקים. את גופי הרימונים מצאו אך לא את רובי העץ. היתה חקירה ותביעה להעמיד למשפט את האחראי הרשמי של ההכשרה. בחקירה נרמז לי, על העליה הבלתי ליגאלית שידועה להם, וראוי שאעלה כדי להימנע ממשפט עם גור דין. עלי להודות לקצין משטרה זה על הרמז הזה. הדבר זירו את עלייתי ובאחת ההפלגות עליתי ובהצלחה. אנייתנו לא נתפסה. ירדנו בשפיים. נדמה לי, שהנני מהעולים היחידים, שנשארתי באותו קיבוץ שלחופו ירדתי — שפיים. בתקופה זו התקשרה הכשרת שחריה באראנוביץ' עם שפיים. זכורני, שבעת ישיבה בווארשה, בקיץ 1938, נתקבלה הידיעה המרה, כי חברים משפיים עלו על מוקש וארבעה מתוכם נהרגו. ראינו את עצמנו קשורים עם המקום, עם החברים ושותפות הגורל התהדקה.

אחרי המלחמה התרכזה באיטליה קבוצת חברים ניצולים, שיסדו קיבוץ הכשרה על שם שחריה. חבריו עלו ארצה, בספטמבר 1945, גם הם בעליה בלתי ליגאלית, באניה שלא נתפסה, שהגיעה לחוף שפיים.

בפולגות

פינסק

אהרן ישראלי (ויינר): עיר יהודית, עיבדת

פולסיה, ובתוכה פינסק, היתה אחד מאזורי הרפובליקה הפולנית, ולפי מצבה הגיאוגרפי — אזור־ספר על גבול פולין—רוסיה. בפולסיה שבתחום פולין (כולל ווהלין) ישבו 3,600,000 נפש בקירוב, מזה כעשרה אחוזים פולנים, תשעה אחוזים יהודים, מספר קטן של מיעוטים לאומיים אחרים, והשאר — הרוב המכריע — בילורוסים — אוקראינים — פוליסאים. שמונים אחוז מכל התושבים היו יושבי־כפרים. היהודים רובם ככולם ישבו בערים ובעיירות, והיו 57.5 אחוזים מכל האוכלוסיה העירונית. ההרכב הלאומי של האיזור ומקומו הגיאוגרפי קבעו מלכתחילה את יחס השלטונות אל התושבים, שנחשדו באי־נאמנות למדינה. ביחוד חשודים היו יושבי הערים, שמטבע ברייתם עשויים הם לעסוק ב"פוליטיקה". גם בתקופה הליבראלית יותר, בראשית תקומת פולין, היה כאן ממשל של מצב־חירום למחצה. החוקה הפולנית, זו שנתקבלה בשנת 1921, היתה מתקדמת למדי והבטיחה דימוקראטיה, חופש ההתארגנות, המצפון וכו' לכל האזרחים בלי הבדל דת, גזע ולאום. אולם באזורי־הספר היתה אפליה מפורשת לרעה — לעומת שאר חלקי פולין. כל פעולה או דרישה להגשים את החוקה הלכה למעשה הן בנוגע לסיפוק הצרכים של המיעוטים הלאומיים, והן בנוגע לחופש־הפעולה של מפלגות הפועלים מהמיעוטים הלאומיים — נראו בעיני השלטונות כמסכנות את המדינה. פינסק, שהיתה קרובה לקו־הגבול המזרחי, חלו עליה כל ההגבלות והחומרות שהשלטונות הנהיגו באזורי־הספר. עם גבור הריאקציה בפולין, גבר הלחץ על כל התושבים. ועל פינסק ושכמותה — על אחת כמה וכמה. בתנאים אלה ובאווירה זאת התנהלו החיים הציבוריים בעיר.

יהודי פינסק בדורות האחרונים התפרנסו ברובם מיגיע־כפיים ומעבודה גופנית. בכך נשתנתה פינסק מערי־מחוז אחרות שבתחום המושב ברוסיה הצארית, ומאוחר יותר — גם בערי פולסיה הפולנית. שוני זה אצל לה צביון משלה, צביון של עיר עובדת.

בכל התקופות היו היהודים רוב בעיר ואצלו לה במידה רבה אופי יהודי. המשברים הכלכליים שחזרו ונשנו גרמו לחוסר־עבודה, להתחרות בין פועלים על מקום־העבודה, ולירידת השכר הריאלי, ודרושה היתה קודם־כל פעולה בתחום המקצועי־הכלכלי. בזה עסקו האגודות המקצועיות. הפעולה המקצועית התרחבה

הקיפה את מרבית הפועלים במקצועות ובמקומות-העבודה, גם אלה שלא קל היה לארגנם, כגון העובדים במקומות-עבודה קטנים, עובדי החנויות ובתי-העסק וכדומה. היו הישגים, היו כשלונות, אך האיגוד המקצועי עמד בדרך-כלל במשימה, במידה שארגון וסולידאריות של פועלים עשויים להועיל.

זו היתה הפעולה היום-יומית, פעמים אינטנסיבית, פעמים חלשה יותר, לפי התנאים והמצב במדינה ובעיר, אך המתח המהפכני עבר הפעם למוקד אחר. המדובר הוא במאבק על סיפוק צרכים לאומיים של התושבים היהודים בעיר ובארץ כולה. משימה זו הועמדה במרכז ההסברה והעשייה, בה קופל הכל והשתקף הכל. הישגים או כשלונות במערכה זו היתה להם השפעה חוזרת על התחום המקצועי והציבורי, ובהם גם השתקפו ההתפתחות והתמורות הפוליטיות בארץ כולה. היה, כמוכן, הבדל רב בהבנת ה"בונד" את הצרכים הלאומיים, ובהבנת פועלי-ציון ימין או שמאל, כשם שהיה הבדל בתפיסה הסוציאליסטית של אותן מפלגות. כל מפלגה לפי דרכה עשתה את המלחמה הזאת במערכות הבחירות לסיים, למוסדות המוניציפאליים בעיר, ובכל מקום שאפשר היה לעשותה.

אולם החשוב והאופייני ביותר לארגוני הפועלים היה המעשה בשדה החינוך, התרבות וההשכלה. בזה עלתה פינסק על כל ערי פולסיה, ולא רק פולסיה. הדרישה למסור את החינוך לידי היהודים עצמם היתה עד אותה תקופה סעיף בפרוגרמה של מפלגות-הפועלים, מעין סיסמה פוליטית, ואולם עתה התגלם הסעיף במעשה. הוקמו בפינסק בתי-ספר עממיים, בתי-ספר למלאכה, בתי-יתומים, ספריות, שיעורי-ערב לנוער עובד ולמבוגרים. שנים אחדות היו המוסדות האלה היחידים בעיר, והם נוסדו, כווננו, הודרכו אף הוחזקו — לחדרת השלטונות ולמגינת-לב החוגים האזרחיים — בידי מפלגות-הפועלים הסוציאליסטיות. היו אמנם תנאים מסייעים: התמיכה הכספית מאמריקה, תקופת מעבר מלשון מדינה אחת (רוסית) ללשון חדשה (פולנית), כשהחדשה עדיין אינה פופולארית ואינה מקובלת, אף אינה מושכת ביותר. אולם היוזמה להקמת מוסדות-חינוך היתה בידי מפלגות-הפועלים, והן "שלטו" בחינוך המודרני שלטון יחיד. רק מאוחר יותר התאושו החוגים האחרים והקימו בתי-ספר משלהם.

מכאן באורח-טבעי, הובילה הדרך למערכה נועזת על השתתפות העירייה בהחזקת מוסדות החינוך, ועל זכות התושבים היהודים להשתמש בידיהם בכל המוסדות העירוניים. העמידה התקיפה והגאה של נציגי הפועלים בעירייה הנבחרת, בניגוד להתחמקות נבחרי החוגים האזרחיים, גם נשאה פרי. הושגו הישגים ניכרים, שדומה כי לא היו כדוגמתם בשאר ערי פולסיה ופולין. ניתן להגיד כי פרשת בתי-הספר האלה היתה אחת הפרשיות המזוהרות ביותר, לא רק של ציבור הפועלים, אלא של פינסק היהודית כולה. יזמה, מרץ, התמסרות והתנדבות שוקעו בהם לתפארת המוסדות ולכבוד העושים.

ציונות בשנים ההן בפולין, ובתוכה גם בפינסק, פנים אחדות לה ורבים ושונים טענו לכתר הציונות. מתן חינוך עברי לילדים — היתה ציונות. הצבעה בעד רשימות של מפלגות ציוניות, ויהא זה לסיים, לקהילה או לכל תא בארגון או במוסד — אף זו היתה ציונות. פרודוקטיבזאציה של נוער — גם היא היתה אחד מסעיפי הפרוגרמה

בית המגורים, באראנוביץ, 1938

בן הירק, עם יצחק טבנקין, עומד באמצע, באראנוביץ, 1938

עם טבנקין, באראנוביץ, 1938

בית המגורים, באראנוביץ, 1938

בן הירק, עם יצחק טבנקין, עומד באמצע, באראנוביץ, 1938

עם טבנקין, באראנוביץ, 1938

פלוגת וילה, 1933

בית המגורים סובוקי בוילה

1934, בייסק, 1934

1934, בייסק, 1934

הפלוגה בהורדישקי, 1933

הורדישקי' קבוצת הספורט, 1936

הציונית. אך קנה-המידה האמיתי ומבחן הנאמנות הציונית היו ביסודו של דבר עליה לארץ-ישראל בפועל ממש. בנידון זה ניתן להגיד, כי יחסית היתה פינסק אחת הערים הציוניות ביותר בפולין. אין להשיג עכשיו נתונים על מספר העולים מפינסק לארץ בתקופה הנידונה. אלה שבזמנם עסקו בעניני עליה, הן בסניף המקומי של המשרד (י. אייזנברג), והן בהסתדרויות החלוציות, זוכרים כי רבים-רבים עלו לארץ. מרביתם אנשים צעירים, אך גם משפחות שלמות. בארץ נקל למצוא פינסקאים בכל מקום: בעיר, במושבה, בקיבוץ ובמושב. מצויים כאן חברי כל המפלגות הציוניות וכל הארגונים החלוציים, סתם-יהודים מפינסק, ואפילו בונדאים מספר ומי שהיו קומוניסטים. אך שורת האמת מחייבת לציין במפורש, כי פותחי העליה בעיר ומרבית העולים מהמחנה החלוצי — היו חברי צעירי-ציון — פועלי-ציון, ומאותם החוגים שהתרכזו סביבם: "פרייהייט", "החלוץ-הצעיר", "החלוץ", חברי אגודות מקצועיות. היתה הרבה אמת בדברי המפלגות היריבות משמאל, שטענו כי פועלי-ציון אלה — "הם במערב ולכם במזרח". אכן, ציונות אצל כלל החברים היתה לא רק אידיאולוגיה אלא דרך חיים. לרבים בפועל ממש — עליה לארץ, ולכולם סגנון-חיים ומחשבה שחייבו רבות גם בחיים בפינסק. הפרוגרמה הרשמית של המפלגה ותנועת-הנוער שלה לא חיבה עליה לארץ. אבל כל מי שהיגר לארץ אחרת, חש הוא עצמו וכך חשו גם חבריו שיש בזה מן העריקה. מחנה זה בפינסק היה מעין "אי" ארצישראלי בגולת פולין. עוד בטרם קמו בפינסק תנועות-נוער חלוציות, שהעליה לגביהן היא חובה וזכות כאחת, ובטרם היות קיברציה-הכשרה של "החלוץ" בערי פולין — נמשכו לפינסק שליחי ארץ-ישראל העובדת לנשום אווירה חלוצית, וכאן לפתוח מבצעים כספיים או חינוכיים למען ארץ-ישראל. בפינסק קמה הליגה הראשונה למען ארץ-ישראל העובדת. חבריה הראשונים היו פועלי-ציון ימין והנלווים אליהם מהנוער ומהאגודות המקצועיות בעיר. בהכרזה הרשמית על קיום הליגה השתתף שליח מרכז פועלי-ציון ימין יחיאל הלפרין (כעבור שנים — בארץ, עיתונאי ב"דבר"). בפינסק הוחל לראשונה בפולין בהפצת מניות בנק-הפועלים, בהשתתפות זלמן רובשוב (שזר) שנשלח לשם זה לפינסק. כאן גם הוקם בשנת 1925 קיבוץ-ההכשרה של "החלוץ" הראשון בפולסיה. בפינסק נוצר "נוסח" מיוחד של "החלוץ" ו"החלוץ הצעיר", נוסח שנתפרסם בתנועה בהרכב הפרוליטארי של החברים, ביחס הלכבי לידידיש ולספרותה, גם בידעת העברית ובפעילות הפוליטית הענפה. פינסק זו היתה "שם-דבר" בתנועה בפולין ועד להסתדרות בארץ הגיע שמעה.

מתוך "מפלגות הפועלים היהודיות בפינסק"

"40 איש ודרושים עוד..."

אוקטובר 1932. רבתה העבודה בזמן האחרון, בעיקר בבנין. חסרים בכל יום ידיים עובדות. הארעיות בעבודה מקשה ואינה מאפשרת קבלת חברים חדשים, בה בשעה שהסיכויים לקראת החורף הבא הם מאוד מעורפלים. כעת במקום 40 איש, ודרושים עוד חמישה.

בעיר נמצאת כבר פלוגת "החלוץ המרכזי" בת 17 חברים. היא הסתדרה בגננות. אחרי משא ומתן שניהלנו אחם ועם המשרד הא"י, הודיעו שנשארים רק באופן זמני, עד החגים. ופינסק — זו "עיר הבירה" בפולסיה, שעם כיבושה תלינו כה הרבה תקוות, הכזיבה אותנו לא פעם. היא בפיתחה נתונה תמיד במצב פנימי קשה. דעתנו היא, כי דווקא ההצטמצמות וההסתגרות הן הגורמות לזה. הגיע הזמן, שפלוגה זו תצא למרחב. בעיר "רבתיי"עם" כפינסק, ישנן אפשרויות של גידול והרחבה, צריך רק שתהיה הבנה לזה.

אגרת 1932

במרכז העיר

נובמבר 1933. רבות עברו על פלוגה זו במשך זמן קיומה. למרות היות פינסק אחת הערים הגדולות בפולסיה, — מפורסמת היתה בדלות השוררת בתוכה. מצב זה היקשה על חיי הפלוגה והתארגנותה במקום. והיו גם גורמים נוספים כמו חוסר דירה מתאימה וכו'.

בקיץ 1933, חל שינוי לטובה במצב הפלוגה. שכרנו דירה חדשה, מרווחת, במרכז העיר. הודות לכך רכשנו מקומות עבודה חדשים. פלוגתנו נתפרסמה בין נותני-עבודה. הוטבו גם הסידורים הפנימיים: הורגש הסדר והנקיון בבית. והוגברו הדאגה והטיפול בעניינים.

בפלוגה כעת 60 חבר. ישנם סיכויים להתרחבות עד ל-100. לעבודות החוץ יוצאים מדי יום כ-45 חברים. 8-9 חב' עסוקים בעבודות פנים. עובדים במשוריות, בבית-חרושת לדיקט ובגרות. קיימת גם מתפרה בקיבוץ. שכר העבודה נמוך. ההכנסה ליום — 4,5 זה', ההוצאה — 3,2 זה'. ההספקה כאן בזול.

עם האישורים האחרונים לעליה יצאו מהפלוגה 21 חברים, ביניהם הוותיקים ביותר. באים כעת לפלוגה חברים חדשים. ישנה דאגה מצד כל החברים להכניס את החברים החדשים לעבודה ולחיים בפלוגה.

אגרת 1933

אריה אברמובסקי: על אף הכול...

בדרום פולין ליד נהר השטשארא המשמש כדרך מים ארצית להובלת עצים ומשאות, על פרשת דרכים של מסילות ברזל שאחת מהן מובילה למוסקבה, שוכנת עיירה יהודית קטנה בשם ביטן. מסביב לעיירה יערות מתמשכים למרחקים. בפנים היערות תעשיות בעזרת מכונות מעטות וכוח אדם רב. במרחק 20 ק"מ מעיירה זו שוכנת לה עיירה אחרת הלא היא איבאצביץ' וגם בקירבתה תעשיות עץ ובמרחק 5 ק"מ מביטן בתוך היער מחנה עבודה בשם בלוק-ביטן שגם הוא עוסק בתעשיית עץ. בשני המקומות האלה, איבאצביץ' ובלוק-ביטן נאחזו פלוגות הכשרה של שחריה.

לא פסחו על העיירה מאורעות ומלחמות. ובסוף מלחמת העולם הראשונה נקרעה יחד עם האיזור כולו מרוסיה הלבנה וסופחה לפולין.

עיירה זו, שתחילתה אכסניית דרכים לעוברי דרך בנהר וביבשה, נהפכה ברבות הימים לעיירה מרכזית לסביבה הכפרית ומרכז תפעולי לתעשיות העץ בסביבה.

עשירים גדולים לא היו בעיירה, אנשי העיירה ברובם היו בעלי-מלאכה, פועלי יום, בחלקם אנשי מסחר זעיר וכד'. רבים היו מחוסרי עבודה, יתומים ואלמנות שמצוקתם היתה רבה. קשים היו החיים וגם לא תמיד בטוחים בסביבה של רוסים דתיים ושליטים קתולים אדוקים. הקינאה והשנאה ליהודים, אף כי לא בלטו כל כך, פעלו במעמקים ובאו לידי ביטוי בימי ראשון וחג. בימים אלה האיכר והפועל הרוסי היו באים לעיירה, שוחים לשכרה משתוללים ומגלים מה שמקנן במעמקי לבם.

היו בעיירה מוסדות תרבות וחינוך, מוסדות לעזרה הדדית, מפלגות פועלים והסתדרויות נוער. המפלגה הקומוניסטית פעלה במחתרת והמפלגה השלטת ברחוב היהודי, עד לייסוד מפלגת פועלי-ציון צ.ס. ותנועת-הנוער שלה "פרייהייט", היה ה"בונד", שמלחמתו העיקרית בעיירה היתה כנגד הציונות. בקולי קולות היה טוען, שהציונות אינה אלא אוטופיה, ארץ ישראל קטנה ודלה, תפוסה ע"י הערבים וכו'. במשך הזמן גם ה"בונד" הפסיק להיות בשורה ואתגר. היהדות החרדית המשיכה לטעון נגד הציונות ונגד העליה לארץ.

שתי ספריות גדולות היו בעיירה, האחת של ה"בונד" על שם י.ל.פרץ והיא הלכה והתדלדלה. והאחרת של פועלי ציון על שם י.ח.ברנר שהלכה והתרחבה, אבל המפנה הגדול בעיירה בא בשנים 1928—1930 עם הופעתם של חלוצי ההכשרות של שחריה באיבאצביץ' ובלוק-ביטן. חלוצים אלה הביאו אתם רוח חדשה, בשורה ואתגר, וכך נוסדה תנועת "החלוצ" בעיירה.

ביתנו הגדול אם כי הפרנסה היתה דחוקה, היה בית פתוח לרבים בעיירה ומרכז לתנועה. זמן רב גם הספרייה מצאה לה את מקומה בביתנו. החלוצים, שהיו בדרך בין איבאצביץ' לבלוק ביטן, היו מוצאים אכסניה חמה בביתנו. היה להם טוב אצלנו ולנו נעים אתם. לפעמים היו משתהים כמה ימים במקום ומשתתפים בפעילות התנועה. קנאתי בהם, רצייתי להיות אתם — אבל הייתי צעיר מדי.

אחי אברהם, שהיה האיש המרכזי ב"פרייהייט", יצא להכשרה לקלוסובה ב-1932 ואחרי חצי שנה גם אני יצאתי לשחריה באראנוביץ. שמחתי, כשהועברתי לפלוגה לפינסק, שכן באראנוביץ היתה קרובה מדי לעיירתי.

בהכשרה בפינסק היו החיים קשים — דירה קטנה וחשוכה, שניים במיטה, מיטה מעל מיטה, ולא עבר זמן רב ותקפה אותי כמו רבים אחרים מחלת הגרדת. שהיתה מכונה אצלנו מחלת "מצרים". היה גם חוסר עבודה, מתוך רחמנות של יהודי העיר למסכנים החלוצים המשוטטים בעיר כגויים לחפש עבודה בחטיבת עצים, יש ולא קיבלו אותנו לעבודה והעדיפו את הגויים. במשך הזמן התגברנו והוכחנו, שאנו פועלים טובים. הגענו למקומות עבודה קבועים, בבתי חרושת ללבידים, בבתי מלאכה שונים, במשק בית ועוד. עברנו לגור למרכז העיר. הכסף שהשתכרנו הספיק בקושי לקיום הפיזי, אבל לא לנעליים ולביגוד. היתה קנאות לעצמאות כלכלית ונגד היעזרות בקרובים וידידים. קנאות חמורה זו היתה הכרחית אז, שכן היא שימשה דבק חברתי ושמרה על המסגרת.

לאחר זמן חליתי מאוד. נותחתי ונחלשתי. תחילה סירבתי לצאת לחופש הביתה להבראה. גם סירבתי לקבל אוכל טוב יותר. רק באין ברירה נכנעתי ויצאתי הביתה לבית ההורים. באו לבקרני שתי חברות-מכירות, שטרם צאתי להכשרה עוד לא היו בתנועה, וחקרו אותי רבות על החיים בהכשרה. עוודתי אותן לצאת להכשרה. היו אלו צביה לובטקין ו"ל וחנה ז'בי (גורשטיין) (כיום במעוז חיים) וזמן קצר אחרי השיחה הזאת הן יצאו להכשרה.

הצפיה לעליה היא שהעסיקה את החברים יותר מהכל.

בעקב ההכרח הדחוף להפריש מספר גדול יותר של רשיונות עליה לחלוצים מגרמניה לאחר עלייתו של היטלר לשלטון — הצטמצם עוד יותר מספר הרשיונות לחלוצי פולין. אבל השאלה הייתה, איך לחלק את מעט הרשיונות שנשארו? החלטה לאשר לעליה נבחרים מסוג מיוחד גרמה לקינאה, ערעור השוויון והטוהר החברתי. החלטה זו העיקה במיוחד. בי אישית היא לא פגעה. היא פגעה בחברים שישבו כבר הרבה זמן בהכשרה. אלה לא דיברו, אבל היו עצובים, גם אחרים שהתנגדו — לא צעקו ולא ערערו. שתיקה זו הייתה קשה מן הצעקה.

המחנה כאילו התחלק לשניים, טובים ולא טובים. מי קבע את זה? הקובעים נהיו לחזקים, כאילו הוציאו את עצמם מהכלל ואף לא הרגישו בדבר. החברים התבדחו, שחברים המגדלים שפם, השומרים על נקיונם, משחוכבים ושמיחים, לובשים מכנסים מגוהצים, אלה ודאי לא יגשימו בארץ — והנה אחרי כל עליה היינו מתבשרים על כמה מ"הנבחרים" האלה שהכזיבו...

על אף הכול — אפשר לסכם ולומר שמפעל ההכשרה היה גדול ונפלא ואסור לנו לשכוח אותו.

חיפה, 1981

יחזקאל אביבי (פרילינג): נקודת אור

בפעם הראשונה יצאתי להכשרה בשנת 1931, בימי גזירות פאספילד ו"הספר הלבן". הייתי אז בן 17. המקום — חווה פולנית בשם וירביצה ע"י העיירה ז'ולקבקה. עבדנו בקציר ובאיסוף התבואה מהשדות מעלות השחר עד שעות הערב המאוחרות. בגמר עונת הקציר חזרנו הביתה והמשכנו בפעילות תנועתית בסניף. כך נמשך הדבר עד שנת 1933 ואז יצאתי שנית להכשרה הפעם לקיבוץ שחריה בפניסק, מרחק של כמה מאות קילומטרים מן העיירה שלי שבסביבות זאמושץ.

עברנו במפעל הדיקטים שבעליו היו צוקר והולצמן. במשך הזמן ראו בנו עובדים מצטיינים. היינו לרוח החיה בכל הסביבה הלא-יהודית. הצלחנו לארגן את פועלי המקום, שעבדו במפעל בשכר נמוך וללא תנאים סוציאליים. אף קיימנו שביטה ביחד עם פועלי הסביבה והוכחנו, שאנו נאמנים לאינטרסים של כלל ציבור הפועלים במקום.

אני זוכר את תקופת שהותי בקיבוץ שחריה כנקודת אור בחיי.

בני ברק, 1980

יהודה קלמן: ימי מאבק ואידיאליים.

יצאתי להכשרה במאי 1933. היתה זו יציאתי השנייה להכשרה (לאחר שעשיתי חצי שנה בהכשרה חקלאית עונתית בקיץ 1930), והפעם — לקיבוץ שחריה בפינסק. הגעתי לקיבוץ בפינסק בשעה 9 בערב. חדר האוכל הגדול ברחוב ברנארדינסקה 8 היה מואר באור חזק של שתי מנורות לוקס. החדר המה אנשים צעירים רועשים ושמחים, שקיבלוני בקריאות "אנייער קרבן" (קרבן חדש) "תימנער", "יומפום" וכדומה. זאת היתה קבלת הפנים הראשונה, הקבועה, כמעט רשמית לבואם של חברים חדשים.

משה יענקל הסנדלר, הופיע ראשון לפני כאלם ובתנועות ידיים והעוויות פנים, מעשה פנטומימאי, פתח בחקירה על מוצאי, עברי וכו'. סופר לנו, שמרכז "החלוץ" שלח הנה בחור אילם, בחור טוב. כמובן, שרצו בזה "למתוח" אותי, אך לא התרגשתי ביותר, שכן הייתי כבר ותיק בתנועת "החלוץ" ובהכשרה וידעתי את כל המנהגים וה"מתיחות" בקיבוצי ההכשרה.

קשים היו החיים בפלוגה בתקופה הראשונה לקיומה. כל יום צריך היה לחפש עבודה מחדש, בחטיבת עצים, בעזרה בבניה, תיקונים בבתיים ובמדרכות-העץ ברחובותיה של פינסק, במחסנים שונים וכו'. תקופה מסוימת עבדו בחורות אחדות בגן-ירק, לרוב בהברחת עורבים. אחרות עבדו בשירותים אצל משפחות בעיר. שניים, שלושה בחורים עבדו זמן ממושך ביישור ובגלילת חוטי-תיל ושניים אחרים באחד המחסנים. אבל כמעט אף פעם לא היתה עבודה לכל. סבלנו מחוסר עבודה כרוני שנע בין 60—70%—50. לא אחת הסתובבו הבחורים בעיר בקור של 30° עם הגרזינים על הכתפיים ושוב כלעומת שיצאו מבלי להביא פרוטה בכיס. היו ימים שהיינו ממש רעבים לחם. עם זאת לא נפלה רוחנו. גיל הנעורים, המרץ העצור, החינוך בתנועות הנוער החלוציות, והעיקר המטרה שבאופק — עליה לארץ ישראל — הציתו לבבות, נתנו טעם לסבל ועם בוא הערב היו פורצים בשירה וריקודים שנמשכו עד מאוחר בלילה.

שאלת העבודה היתה השאלה המרכזית בחיי הפלוגה. מסביבה נתקמה כל מסכת החיים החברתיים והתרבותיים. כל מאמצינו היו מופנים לחדירה לבתי-חרושת ומינסרות והדבר עלה לנו בקשיים מרובים, גם נתקלנו בהתנגדות של פועלים מקומיים שראו בנו זרים. הרבה התלבטנו בשאלה זו יחד עם חברי המפלגה המקומיים, לבסוף הוקם פאטרונאט מפעילי מפלגתנו ובראשו הח' פסח פקאץ' והרבה מהצלחותינו יש לזקוף לזכות הפאטרונאט. הצלחנו לחדור למינסרה של קונדה, אצל לוינ' עבדו חברים אחדים עוד לפני כן. קיבלנו מקומות עבודה בבית החרושת לגפרורים של לוריה, חדרנו ל"בית-החרושת לרהיטים", שבו היו מייצרים פלאטות לרהיטים שנשלחו אף ליפו. באחד מן המשלוחים הכנסנו ד"ש לפועלי ישראל.

פעלנו גם להקמת משק עזר. וכפי שנודע לי ממכתבים, שקיבלתי כבר בהיותי בארץ, הצליחו ב-1935 בעזרתו של מרכז "החלוץ" לרכוש פרה, שסיפקה חלב בשביל כל הפלוגה, תרנגולות אחדות וכך הונח יסוד למשק חי. כשנים האחרונות שלפני פרוץ המלחמה התבססה הפלוגה, הושגו מקומות עבודה

נוספים והוכפל מספר חברי הפלוגה. עם שיפור מצבנו בעבודה התחילה להתייצב הפעולה התרבותית. התקיימו שיעורים לעברית, שיחות על הקיבוץ בארץ, על ההסתדרות וכו'. הוצא עלון קיר, שגם כותב הטורים האלה תרם לו משהו. בתקופת היותי בהכשרה השתתפתי גם במושבת מנהלים שבה נשמעו הרצאות על ההסתדרות והקיבוץ, דוד ברש הרצה על תנועת הפועלים ובידיעת הארץ. מסניף "פרייהייט" בפינסק השתתפה במושבה פרומקה פלוטניצקה. רבים מהנוער בעיר היו מבקרים אותנו ביחד בלילות שבת. בין המבקרים הקבועים היה פסח פקאץ. הוא הנעים לנו את הערכים בשיחה ובשירה.

בין המבקרות הקבועות בפלוגה היו האחיות פרומקה וחנצה פלוטניצקי. מפרומקה למדנו את השיר של פאפיערניקוב: "ואל זיין אז איך בוי אין דער לופט מיינע שלעסער". אופייני לפינסקאים היתה האבתם ליידיש, שהיתה עסיסית ושגורה בפיהם. לעומתם חברי "השומר הצעיר" דיברו לא מעט עברית וזכורה לי אחת ההופעות הפומביות שלהם שהשאירה רושם רב, כולה בעברית, בין היתר אינסצניזאציה של שירו של שלונסקי: "מול הישימון" ו"האזינו אחים — שמאל, שמאל". היינו מבקרים גם בסניף "פרייהייט" בערבים.

ראוי להזכיר את העזרה הרבה שקיבלנו מד"ר אליעזר ברגמן, חבר המפלגה, סגן ראש העירייה שלא חסך משעותיו היקרות והעניק טיפול רפואי חינם לכל חברי הפלוגה. היה איש מאוד אהוד עלינו ועל כל היהודים בפינסק. אחרי שהישגנו מקומות עבודה קבועים, קיבלנו גם עזרה רפואית מקופת החולים הממשלתית.

היינו שרויים בציפיה דרוכה לפני כל ביקור של שליח או חבר מרכז "החלוץ". היינו סקרנים לשמוע על סיכויים לעליה ועל הנעשה, היינו מתלוצצים: "אולי יביא איתו כמה סרטיפיקאטים". ביקורו של זאב פיינשטיין איש אילת-השחר וחבר המרכז העולמי של "החלוץ" בקיץ 1934 השאיר עלינו רושם רב. זוכר אני את ביקורו של אהרון רייכמן. התקיימה שיחה אתו על בעיות הלינה המעורבת של בחורים ובחורות בחדר אחד, בעייה שבעצם לא היתה קיימת אצלנו. כמו כן ביקר אותנו שליח הארץ חיים הדרי (גבת).

מאורע בלתי נשכח בחיי הפלוגה היו האישורים לעליה. היתה התרגשות לקראת ערב זה. אלה מבין הנאשרים לעליה, שהיו בעלי אמצעים כספיים, חויבו בסכום גדול יותר לטובת מחוסרי האמצעים.

האיש שמילא תפקידים רבים בפלוגה המזכיר, סדרן-עבודה ואיש תרבות היה אבא פוסטן. גבוה, רחב גרם, אף-נשר ועיניים בולטות, גדולות. דיבורו איטי, מבטא כל מילה בקול הבס שלו ובהדגשה, כשחקן כמה. היה משתפך בשירים רוסיים ובשירי רחל. עלה בשנת 1934 עם קבוצת חברים מהכשרת פינסק, שלוש-עשרה שנים חי בגבת, הלך העירה, וגורל אכזרי הכריעהו.

היתה זאת תקופה ערה וסוערת. תקופה יפה. תקופה של סבל ומאבק, של אידיאליזם ואמונה באדם ובעתיד טוב יותר.

גבת, אפריל 1981

גרשון שחר (שלכטר): אורות וצללים

באתי לקיבוץ בפּינסק בשנת 1933. הדירה היתה עוד ברחוב ברנארדינסקה. התקבצנו מכל העיירות בפולין. כולם חניכי תנועות נוער חלוציות: "החלוץ הצעיר", "פרייהייט", צעירים בגילאים 18—20. לכולם היתה שאיפה אחת לקבל סרטיפיקאט ולעלות לארץ ישראל, והציפיה לסרטיפיקאט הנכסף נמשכה די הרבה שנים. התנאים הכלכליים היו מתחת לכל ביקורת. בשנים הראשונות היו ימים שהיינו אפילו רעבים ללחם. כשאני סיפרתי זאת לילדים שלי (הם מאוד אהבו לשמוע את הסיפורים מן ההכשרה) ועכשיו לנכדים, הם בכלל לא הבינו את הדבר והקשו לשאול: איך זה אנשים בלי ילדים, ללא הוצאות מיוחדות אינם מסוגלים להשתכר למחייתם? והרי משכורתם של הפועלים בכלל היתה זעומה ביותר.

תנאי הדירור בקיבוץ היו די קשים. הקירות היו ספוגים טחב ועובש והטיח — מקולף. ההוצאות לשכר דירה ולבגדים לא היו גדולות ביותר. בגדים הבאנו מהבית. בגדי העבודה היו מרופטים, דהויים ומלאים טלאים, ובכל זאת — המשכורת לא הספיקה אפילו להוצאות המזון. בשבת שהיתה יום של לא-עבודה — כמעט שלא אכלו. אני זוכר את סנדרקע, שהיה מסתובב בשבת בחדר האוכל ושר ברוסית: "קטא ניי רובוטאי ניי קושאי" (מי שאינו עובד, אינו אוכל). מצב זה השפיע לרעה על בריאות האנשים. היו הרבה קלקולי קיבה ואולקוסים, עד כדי הכרה בניחותים. איך בכל זאת התזקנו מעמד? הכל, כנראה, בכוח הרצון החזק לעלות ארצה. לבית ההורים לא יכולנו לחזור, כי לא היה לאן לחזור. מעניין, שלמרות הכל, לא היו הרבה עזיבות. בהתחלה — העבודה של החברים היתה ברובה בחטיבת עצים ובמנסרות. החברות עבדו בשירותים אצל משפחות עשירות בעיר: ניקוי הבית, בישול וכדומה. מעניין, שבעיר גדולה ומפותחת כמו פּינסק, היו מבשלים את האוכל בתנור של לבנים ובו היו גם אופים לחם. היו מסיקים את התנור בעצים ובעזרת קלשון מכניסים לתוכו את סירי התבשילים השונים. היה מקרה עם חברה שלנו, כנראה לא מנוסה ביותר במלאכה הזאת, שתוך כדי עבודה התהפך הסיר וכל תכולתו נשפכה לתוך התנור. היא נבהלה וברחה מהבית אל הקיבוץ כשהיא בוכה. ה"בעלבוסטה" הלכה אחריה לקיבוץ להשקיטה ולפייסה שתחזור, אך הדבר לא הועיל, החברה לא חזרה לעבוד שוב בשירותים.

חטיבת עצים היתה עבודה קשה ועבדו בה בעיקר גויים. אנחנו, שהיינו אנשי "מהפכה" התעקשנו להיות ככל הגויים ולעבוד בכל העבודות הקשות. עבדנו במינסרות יחד עם גויים, שהיו מביטים עלינו בתמהון רב. היינו פושטים ברחובות פּינסק, משוטטים קבוצות קבוצות עם גרוזינים ומשורים; גם בחורות הצטרפו לפעמים. והנה קוריוז: יצאנו פעם ל"כיבוש", (ככה נקרא החיפוש אחרי עבודה). עברנו ליד חצר אחת עם ערימת עצים. היינו 5 חברים: המנוח יהודה קלמן (חבר גבת), יוסף טכור, (כיום בעין-חרוד), זלמקע (נספה בשואה), לאה טויר (בארץ) ואני. דפקתי בדלת בענין חטיבת העצים שבחצר. הסתכלה עלינו האשה בתמהון ואמרה: "יינגע קינדערלאך, נעבעך די מאמעס מילך ליגט זיי נאך אויף די ליפין, האם האימהות שלכם נותנות לכם לעבוד בעבודה קשה כזאת? הלא זאת עבודה של גויים?" בינתיים הופיע בעלה והסביר לה, שהמדובר הוא בחלוצים שלנו, שיועדים לעבוד כמו גויים

וכו'. האשה לא כל כך השתכנעה, אך הסכימה לבסוף. התחלנו לעבוד בניסור בולי העץ וזו עומדת לה ומסתכלת דרך החלון בעבודתנו. פתאום פרצה בצעקה לבעלה: "משה, משה! איך קאן דאס ניט זעהן, יידישע קינדערלאך, נעבעך דארפן האקען האלק, טו מיר אטובה! תשלם להם תשלום מלא כאילו גמרו הכל. ושילכו להם לשלום..."

בהתחלה כשחברים באו להכשרה, היו מביאים אתם בגדים טובים, אפילו, חליפות יקרות. המחסנאית היחה לוקחת את כל הבגדים ומכניסה אותם לתוך ארגז במחסן, כי לא היה שימוש בהם. לעבודה קיבלנו בגדים מרופטים, מטולאים בכל הצבעים. כמובן, שלא התביישנו ללבוש אותם. להיפך: הלבוש היה חלק מן "המהפכה" ומן החלוציות. כיום כשאני רואה את ההיפים שבאים לקיבוץ לבושים ברישול ובטלאים, אני מחייך לעצמי ומספר להם, שגם אנחנו עוד לפני 40 שנה נהגנו כך. אלא מה? למכנסיים שלנו הדביקו טלאים משום שהיו קרועים ומלאים חורים, והם עושים זאת למכנסים שלמים לשם יופי... גם אצלנו היו חברים, שהפריזו בזה. משה'ל כהן, למשל, (שבא מקיבוץ ז'טל) היה נוהג לחתוך חלק תחתון של מכנס אחד מהמכנסיים שלו ומהלך עם מכנס אחד ארוך ואחד קצר. היחה זו מעין אופנה: חוסר תשומת לב ללבוש וכל המרבה ברישול ובטלאים הוא קבוצניק טוב יותר. ושוב מקרה אחד: חבר שלנו בשם ניסעלע, בחור מבית עני בא למחסן הבגדים לקבל את מכנסיו שניחנו לתיקון. המחסנאית אסתר מ. מוציאה מהמדף זוג מכנסי-חאקי מטולאים בטלאים בצבע שחור וירוק. הסתכל הבחור על המכנסיים ואומר לה בחיוך "אני לא מבין, אמנם לי לא איכפת, אבל בכל זאת מה היה איכפת לך, אילו היו גם הטלאים מחאקי, הלא אין זה מרבה עבודה?" המחסנאית, ששמעה הערה "זעיר בורגנית" שכזאת, קפצה כאילו נוכשה ע"י נחש וקראה בכעס: "מה? לא יפים המכנסיים? אולי בחליפה יפה חשקה נפשך? האם לנשף ריקדים אתה הולך היום?" בינתיים, לשמע הצעקות התקהלו מסביבה חברים, וזו כשראתה את כל החבריא קיבלה משנה מרץ והמשיכה בקול: "בא הנה ניסעלע, אני אקשט אותך גם עם דג מלוח" (ככה קראנו לעניבה) ותוך כדי דיבור תפסה עניבה שעל אחד המדפים וענדה לצווארו. הבחור נדהם וכקפוא עמד רתוק למקומו ללא הגה מפיו. אך כשגמרה לענוד לו את העניבה, הניף ידו והעיף לה סטירת לחי מצלצלת.

היינו חברה מגובשת שופעת חיים מעין משפחה גדולה של אחים ואחיות. במשך הזמן נרקמו גם רומנים והתהוו זוגות, "פראבלעמן" בסלאנג הקיבוצי. אגב, המונח הזה "פראבלעם", לא ידוע לי מה מקורו. אומרים, שמקורו בקלוסובה ויצא לראשונה מפי בני מרשק שדיבר באסיפה על הנשואים בקיבוץ ההכשרה כעל "פרובלימה" שיש לדון בה... פראבלעמירן, משמע — להתעלס באהבים. והרי היינו צעירים ב"גיל האהבה".

השינה היחה במיטות ברוחב של 80 ס"מ, בשתי קומות, שקראנו להם "אינטרנאציונלים": שניים למטה ושניים למעלה. למיטה הצרה הזאת נדחק לעיתים שלישי ולפעמים היה זה ה"פראבלעם". ואז התהפכו כולם על הצד "קאנט" בלשון השגורה בקיבוצים. בכלל התהלכה בקיבוצים שפת אידיש עם סלנג מיוחד במינו. היום בעידן המתירנות, אפשר לומר, שהיינו אז די אחראיים די מאופקים בתחום זה. רוב

הזוגות, שהתהוו בקיבוצים, הגיעו ארצה וחיים חיי משפחה מאושרים עם ילדים ונכדים. כמובן היו גם אכזבות. היו מקרים, שנאשר לעליה רק אחד מבני הזוג והשני נשאר לאנחות. לא נעים לציין, שלא היתה שום התחשבות והבנה מטעם הנהגות הקיבוצים שלנו למקרים אלו והיו נוהגים בהם בקשיחות. היה מקרה, שחבר שלנו שמחה ג., שהיה בקיבוץ יותר מחמש שנים, קיבל צו קריאה לצבא הפולני. הוא פנה למוסדות, שיאפשרו לו לעלות ארצה, היה מוכן לשלם התצאות עליה ביד רחבה. גם חברתו יהודית התחננה, שיאפשרו לה לעלות אך בשום אופן לא הסכימו, "אין דבר", ענו לה בתוקף "אנחנו צריכים חיילים בארץ", היא אמנם הגיעה לארץ והקימה משפחה, אך היא אינה שוכחת, אינה סולחת ומדברת על כך בפגישות שלנו...

זכורני, גרנו בדירה שבעליה היה גוי ובנו כיהן כשופט העיר. דירה של 2 קומות, אנחנו גרנו למטה, והם — בקומה השניה. פעם השגיחו בזוגות שלנו בחוץ מתחבקים ומתנשקים לחומם. חשבו, שדירתם הפכה פה לבית בושתי. לאחר כמה לילות ביקר במקום בלש של המשטרה, הסתובב בחדרי השינה ומחפש בכל המיטות, פעם אחרת הופיע לאחר חצות. הפך בדלת וקרא "משטרה, נא לפתוח!" התעוררו כולם ופתחו בריב עם האורח הלא-קרוא. משהו התחמם ורצה להרביץ לו. קמה מהומה גדולה. משהו תפס את הענין ומיהר לחדרי השינה של הבחורות לבדוק אם לא נשאר איזה פראבלעם ללינת לילה... הבלש עם פנסו עבר בין המיטות והציץ בהן, ליתר בטחון אפילו הרים שמיות, לא תפס כלום והסתלק לו. ומאז לא הופיע שוב, לא הוא ולא אחר.

בסך הכל אפשר לומר, שחינו חיים יפים ומעניינים וחיים שמחים. מה שהציק לנו היה הרעב. עבדנו קשה והישיבה בקיבוץ נמשכה לעתים שנים. ידענו שאין להאשים אף אחד. קיבלנו את הדבר בסבלנות, שהרי חלוצים היינו. ידענו, שאנחנו חיים בקומונה ואין לחרוג מן העקרונות. אסור היה לקבל כסף מהבית. מותר היה לקבל בולים, וההורים היו מכניסים תמיד בולים במכתב, כדי שהבן יוכל מיד לענות. במשך הזמן הפכו הבולים למעין כסף קיבוצי.... היה תחביב אחד בקיבוץ, הצילום, שהפך במשך הזמן למעין "שגעון". הירבו להצטלם בעיר. שגעון הצילום תפס את הכל. היה רצון להנציח את החיים המעניינים האלו בהכשרה, להשאיר זכרון מחברים שנסעו או עלו ארצה. היינו, איפוא, מתחלפים בתמונות, ובעיקר שולחים הביתה כמתנת חג. אמא שלי, למשל, היתה מתרוצצת עם התמונות בין הדודים והדודות, השכנים וכל החברים שלי ומתפארת בתמונות הבן שלה בקיבוץ: הנה פה הוא מנסר עצים, פה הוא עם החברה שלו, ופה עם כל הקיבוץ וכו'. כמובן, הדבר עלה הרבה כסף והיינו מבקשים מהורים, שישלחו לנו בולים, ששימשו מטבע עובר לסוחר אצל הצלם. היו הרבה "איסורים" בקיבוץ. אך המסחר עם הבולים, היה מין איסור כזה, שעברו עליו בשתיקה.

היו עוד "איסורים", שנראים לנו כיום כמצחיקים ביותר. למשל, חברים קיבלו חבילות של דברים טובים, מההורים, שכלל לא נתבקשו לעשות זאת. חבילות אלה, שהיו בבחינת "איסור" נשלחו אחר כבוד בחזרה לשולחיהם, והרי אפשר היה לחלק את הדברים הטובים לכל החברים בערב? או למשל, חברות שעבדו בשירות אצל משפחות בעיר בבישול וכדומה. אסור היה להן להיענות ולטעום מן המאכלים, שהן

עצמן הכינו אותם. אפילו כוס תה לא שתו. הבעל-בית'סטע היחה נעלבת, בשום אופן לא הבינה התנהגות שכזאת... היו מקרים, שבאו לקיבוץ להתאונן ולדבר על כך בפני מזכירות הקיבוץ. זכורני את אבא פוסטן, שהיה אז מזכיר, מעין "אבא" שלנו, קפדן היה בשמירה על עקרונות הקיבוץ. בשום אופן לא הסכים לסטיות. הוא היה המבוגר שבנו, יושב ראש באסיפות, בעל לשון חדה, בעל כוח שיכנוע רב. הוא היה תוקף ומקיץ כל סטיה קטנה ואף אחד לא היה מעיז להתנגד לו.

מצב כלכלי קשה שרר בקיבוץ בשנות 34—1933. בתקופה זו פירסם העתון "היינט" סדרת מאמרי ביקורת של ב. יאושזון על קיבוצי ההכשרה, תוך תביעה מן הסוכנות שיתערבו בעניין. בין היתר טען, שקיבוצי ההכשרה מכינים בעלי מום וכדומה. הוא הציע לקצר זמן שהותו של כל חבר בהכשרה לחצי שנה, ולאחר מכן שימתין בבית הוריו לתור העליה שלו. התעורר אז פולמוס גדול בעתונים בעד ונגד. זכורני, שהרבה חברים בקיבוצים היו מרוצים ממאמריו של יאושזון. אף כי לא גילו זאת בפומבי. התעוררה דעת-קהל לעזור לקיבוצים. הוקמו פאטרונאטים, קיבוצים קטנים פורקו ופוזרו וחבריהם עברו לקיבוצים גדולים יותר. גם בפינסק הוקם פאטרונאט כזה, שטיפל חגא לנו, שנקבל עבודה בבתי-חרושת גדולים. אז התחלנו לעבוד בבתי חרושת של דיקטים אצל קונדה ולוריה, והמצב השתפר בהרבה. מעניין, שהמצב הכלכלי הזה שהיה קשה בהתחלה, לא השפיע על מצב הרוח של החברים. היינו שרים ורוקדים עד חצות, דבר שהציק לשכנים ומשום כך דרשו מבעל הבית של הדירה שלנו שיסלק אותנו. משנת 1932 עד 1939 עברנו ארבע דירות בארבעה רחובות; ברנארדינסקי, פילסודסקי, קוליובה, נאדבונוה.

משהו על החגים בקיבוץ. בימים ההם ובמצב הקיים ללא טיפים ללא תקליטים וללא חומר למסיבות קיימנו בכוחות עצמנו ובידיים ריקות חגים ומסיבות. שמחה גזו'נסקי ואני היינו יושבים לפעמים כל הלילה ו"שוכרים את הראש", בחיפוש אחרי חומר ואמצעים למסיבה. את שירי ארץ ישראל למדנו על פי רוב מהשליחים. היינו משתמשים במנגינות משירים ידועים לפזמונים שחיברנו בהתאם לחג או למסיבה. מקטעי ההגדה של פסח עשינו פארודיה על חיי החברה בקיבוץ. על פי רוב היינו מתבדחים על חשבון החברים. הפזמון "ויהי בחצות הלילה" התאים במיוחד ל"פראבלעמן". היינו לוקחים פסוקים מה"הגדה" ומתרגמים אותם לידיש מפולפלת ובהומור והחברים היו מתמוגגים. בדרך כלל היחה זו ביקורת קלה ולא יותר מדי עוקצנית. היה אצלנו שליח מהארץ אליעזר גלזו, (מכפר ויתקין) שחי אתנו בקיבוץ די הרבה זמן. "טיפלנו" בו בצורה הומוריסטית באמצעות מגילת אסתר. חברים התפוצצו מצחוק. לתמהוני, לא נעלב, לא נפגע, אלא להיפך ניגש אלי, חיבק אותי ואמר בהתרגשות רבה "גרשון, זה היה טוב מאד! תן לי את המגילה הזאת למזכרת לבני משפחתי".

הפכנו את ההגדה לפסח ו"התאמנו" אותה לחיי החברה שלנו. הפכנו משפטים, הלבשנו עליהם מילים ביידיש בצירוף כל מיני פלפולים ופירושים כיד הביקורת הטובה עלינו. בדרך כלל שפת המסיבות היחה יידיש. את קושיות "מה נשתנה" התאמתי לארבעה אירועים חשובים של השנה, וצפורה לויפר הזמרת שלנו (עכשו בעין-חרוד) היחה שרה מפזמוני ההגדה.

אולם הבידור והתיאטרון בפינסק היה בבעלותו של יהודי אחד בשם בויארסקי שהיה ציוני. בערבים שבהם נשאר מקומות פנויים באולם, זכינו בכניסת חינום. כמה פעמים השתתפנו בהצגות כסאטיסטים ובתמורה על כך זכינו בכניסה חינום של כל החברים. היינו לומדים ויודעים את כל השירים שבהצגה. לפעמים, לחגים ולמסיבות שלנו היינו מחברים למנגינות האלו מילים אחרות מותאמות להווי שלנו. לאחד מן השירים האלה "ווי נעמט מען אסערטיפיקאט" חיברתי מילים מתאימות למצבנו והנה הן:

מיר זענען שוין בחורים אין די יארן,	אין יעדן בריוו טוען זיי דערמאנען,
אין קיבוץ יוצן מיר שוין לאנג.	עד מתי? פרעגן זיי ביי מיר.
אין ארץ קאן מען נאך ניט פארן.	געקאנט שוין ניקאלאיען אבדינען,
פיר יערליך איז ניט קיין געשאנק.	און ביי דיר איז דאך אן אשיעור.

די מאמע שרייבט וויפל איז דער שיעור,	דאמאלסט ווערט אויפן הערצעלע ביטער,
עס מוז דאך אלעס זיין מיט אסוף.	און די געדאנקען לאזן ניט צו רו.
דאמאלס, גיט דיר אויך שוין אריר,	טרויעריק ווערן די געמיטער,
און ניט ווילענדיק זינגט זיך אויף:	און שטילערהייט זינגט מען זיך צו:
רעפריין: אוי אוי אוי, ווי נעמט	רעפריין: אוי אוי אוי ווי נעמט
מען אסערטיפיקאט?	אסערטיפיקאט?

כן, אל הסרטיפיקאט נכספנו והיכינו לו הרבה שנים. פעם, בשמחת-תורה התאספנו כמה חברים, חבשנו כובעים והלכנו לבית הכנסת לראות את חסידי קארלין בשמחתם. מי שלא ראה שמחה זו של חסידי קארלין, לא ראה שמחה מימיו. לאחר כל הקפה היו שרים ורוקדים עד כלות הנשמה, ממש. את השיר "זאל שוין זיין די גאולה, משיח זאל שוין קומען" היו שרים ורוקדים בהתלהבות שאין לתאר, היו קופצים עד התקרה, כאילו הנה הנה הם תופסים את המשיח, כשהוא יורד מן השמים. והרי גם אנחנו בעצם נכספנו לגאולה!... ואכן, פתאום באופן ספונטאני נסחפנו למעגל הרוקדים ויחד עם החסידים זעקנו בקולי קולות "זאל שוין זיין די גאולה!..."

היינו מאוד נרגשים מן הפגישה ועם שובנו לקיבוץ הזעקנו אל כל החברים מהמיטות ועם הפיז'מות התלקחה הורה בחדר האוכל: "זאל שוין זיין די גאולה, משיח זאל שוין קומען", בהוספת המילה א"סערטיפיקאט זאל שוין זיין!". כך צמדדים ושלובים אחד בשני התלקח הריקוד מעלה מעלה. הציפיה הארוכה הזאת לסרטיפיקאט ומכתבי ההורים חדורי היאוש זעקו מגרוננו בשירה הזאת. היתה זו זעקה עד לב השמים: "זאל שוין זיין די גאולה, משיח זאל שוין קומען, אסערטיפיקאט זאל שוין זיין!"

משיח לא בא, וגם הסרטיפיקאט לא בא. היו כאלה שישבו בקיבוץ שש-שבע שנים כמעט ללא תקוה. מספר הסרטיפיקאטים היה זעום. לולא עליה ב' מי יודע אם היינו מגיעים לארץ ישראל. אני עלייתי ארצה בשנת 1939 בעליה ב'. בדיוק אחרי חודש פרצה המלחמה האיומה — מלחמת העולם השנייה.

נבעת חיים (איחוד), 1981

חיים גרזון: תחנות בדרך

בשנת 1933 אני יוצא להכשרה לפלוגת שחריה אשר בליכוביץ' (פולסיה) מפעל ההכשרה החל אז להרחיב גבולות. כל עיירה שימשה יעד לפלוגת הכשרה. צמד בחורים מצויידים במשור וגרון היו מגיעים לעיירה. סניף "החלוץ" משמש כאכסניה, ואחריהם באים הנוספים — והרי לך פלוגת הכשרה. בהכשרה בעיירה ליכוביץ' היינו קבוצה קטנה, 20 חברים לערך, שבאו מכל רחבי המדינה. עשינו כל שביכולתנו. סידרנו חוגים לעברית, אך ליצור הווי של ממש לא יכולנו. המחסור באמצעי קיום העיק עלינו בכל שטחי החיים. למרות זה נרקמו במקום יחסי חברות והבנה הדדית. הסיכוי לעליה, הוא שנתן לנו את הכוח לעמוד בפני הקשיים ולהמשיך. מקור עזרה ועידוד מצאנו אצל חברי סניף "החלוץ", שנרתמו לפעולה, עזרו לנו, חיפשו לנו עבודות ולפעמים אף הצליחו. נוצר קשר הדוק בינינו וביניהם.

והנה מקרה הנראה כצ'זובאט. יצאה פקודה מטעם השלטונות, שכל בעל-בית בעיירה חייב עד תאריך מסויים להציב גדר לפני חזית ביתו ולסייד את הארובה כדי לשוות צורה אסתטית לעיירה. עבורנו היה הדבר גזרה של ממש. לסייד את הארובות, נחא — עבודה שתשמש לנו מקור לפרנסה, אך להציב גדר — מנין לנו האמצעים? יום רודף יום, הארובה שלנו מסויידת למשעי, אך חזית ביתנו מבווישת. ואז נכנסו חברי הסניף לפעולה, כי ידעים הם שאין ממרים את פי השלטונות. בערב יושבים עד אחרי חצות הדינים "בכובד ראש" על המצב. והנה נפלה ההחלטה ומבצעים אותה בסוד. החבר'ה יוצאים מהסניף. העיירה ישנה שנת ישירים. עוברים ליד גדר שהוצבה באותו יום. חבר'ה נעצרים לידו מושכים לכאן ולכאן והגדר נענית, ועל כל אביזריה מועברת עד חזית ביתנו. ולהפתעתנו, בכוקר עומדת גדר על כנה, יפה ומבריקה. בשנת 1934 הפסקתי את הכשרתי. נקראתי לשירות צבאי וחזרתי להכשרה רק כעבור שנה וחצי לערך. המצב בתנועה השתנה. פסקו הגידול וההתרחבות וקיימת נסיגה. עוד פגשתי בהכשרה את כל החברים, רק בודדים הצליחו לעלות. הספק החל לכרסם בלב כל פרט האם בכלל יגיע אי-פעם לעליה, והחלה נשירה רבתי בפלוגות. תוספת מהסניפים לא הגיעה ולנוכח המצב שנתהווה הוסקה המסקנה היחידה לסגת. במשך מספר חדשים הייתי פעמיים נוכח בחיסול פלוגות. כל חיסול היה מלווה בצער וכאב בלב החברים, שהרי למרות הקשיים הסתגלו החברים למקום וקשה היה להיפרד ממנו.

בשנת 1936 הגענו קבוצה של 20 חברים, שרידים מכל מיני פלוגות שהתחסלו, לקיבוץ ההכשרה בפּינסק. במשך הזמן צורפו עוד חברים מפלוגות יאנוב וקוברין. ככה שהתאסף כבר "עם רב" במקום. בהגיענו לפינסק, היה המצב בפלוגה כמו ביתר הפלוגות. במקום נמצאו כמה עשרות חברים. הפלוגה עברה זעזועים קשים. גל של עויבות פקדה. היו רפיון ואולת-יד. אף פה היתה פרנסתנו על חטיבת עצים ושירותי-בית, העבודות המסורתיות של קיבוצי ההכשרה. אבל ראינו במקום סיכויים להתבססות. בשכנותנו הקרובה שכנה פלוגת הורודישץ', פלוגה שמנתה יותר ממאה חברים, ומבוססת מבחינה חמריית.

בין הקיבוץ בפּינסק לבין הפלוגה בהורודישץ' היה מגע הדוק בפגישות ומועצות. היתה לנו הרגשה של יחדיו. ומעל הכל העיר פינסק כשלעצמה, עיר ואם בישראל בת רבבות תושבים, מוסדות תרבות ואנשי ציבור, תנועה ציונית ענפה, עיר תעשייה, בתי-חרושת גדולים והמוני פועלים יהודים עם מסורת של דורות של עבודה. הופעל פאטרונאט למען הקיבוץ, בו שותפו מנכבדי העיר, והם עשו כמיטב יכולתם לעזור לנו ולהקל. בעזרתם חדרנו לבתי-החרושת. לא קלה היתה משימה זו עבורנו, מול התנכרות של מנהלים, ולפעמים גם מול גישה עויינת מצד הפועלים. היינו צריכים להוכיח את עצמנו, וזה היה מעין אתגר בשבילנו. במשך הזמן נשבר הקיפאון ועשרות חברים נקלטו בעבודה ואף לעבודות המקצועיות חדרנו. הרגשתנו השתפרה, הנה אנו פועלים המקיימים את עצמנו בעמל כפינו. ימי המצוקה חלפו. אף במישור החברתי חל גירוש, פסקו העויבות, גמלה ההחלטה להמשיך עד בוא יום עלייתנו.

עם חיסול הפלוגות הקטנות רווח גם למרכז "החלוץ". יש לציין את העזרה וההדרכה שקיבלנו. שליח מהארץ חי בתוכנו זמן ממושך. בכוח אמונתו השפיע עלינו והדריך אותנו. התקשרנו עם אישים וידידים שלנו בעיר, והם היו באים אלינו להרצות בערבים. לא אשכח את הסופר והמורה יוסף צ'סלר ז"ל, את סידרת הרצאותיו על החסידות. השתתפנו בערבי ספרות של ליל שבת בגמנסיה "תרבות". מיטב המרצים הרצו בערבים אלה. כל זה העניק הנאה וסיפוק.

ימים חולפים. עוברת שנה, ועוד שנה, ופעמי העליה כוששים לבוא. האווירה נעשית דחוסה ומעיקה על לב החברים: עד מתי? והרעיון על עליה בלתי-לגאלית חדר עמוק בלב החברים: לעשות את הצעד האחרון. החלה תסיסה רבתי בתוך המחנה. ארגנו פגישות, שיחות ובירורים בתוכנו. באחת הפגישות בהורודישץ' העברנו את עמדתנו למרכז "החלוץ". אגב, תסיסה זו עברה בכל מחנה ההכשרה שבפולין והיוותה לחץ. לא אתיימר להגיד, שאנו היינו הגורם הראשי במפעל-ההעפלה, אך שותפים לפעולה זו ודאי שהיינו. השערים נפרצו וההעפלה החלה. אמנם מאוחר מדי, ובהיקף מצומצם מדי, היקף שלא ענה על צרכי העליה של תנועת "החלוץ". בשנת 1938 הגעתי לארץ באוניה היונית "ארטמיס".

כעת, כשאני סוקר את השנים האלו, רואה אני אותן באור חיובי. היו אלו שנים של כיסופים ומלאות תוכן. שהותנו תקופה ממושכת בהכשרה חישלה אותנו. הבאנו אתנו ידיים מיובלות, הרגלי עבודה והיינו כשרים וראויים לכל תפקיד בבואנו לארץ: ככיבוש עבודה, התישבות, הגנה ולכל מה שנדרש מאתנו.

בכתבי את שורות אלו עוברות לפני דמויות חברים יקרים שעשו אתנו כברת-דרך ארוכה אך המר להם גורלם ולחוף הנכסף לא הגיעו. עליהם יאבל הלב.

גבת, 1981

הפלוגה בשנים 8 – 1937

(מתוך עלונים ומכתבים)

פברואר 1937

בראשית השנה פיטרה הנהלת בית-החרושת את כל הפועלים ורחפה גם עלינו הסכנה להידחק מעבודתנו. במשך הימים התברר המצב והפיטורים לא פגעו בנו. כל חברינו, שעבדו בביה"ח, ממשיכים לעבוד. בינתיים זה גרם הפסד מרובה. נכנסנו לשנה החדשה עם חוסר עבודה. זה השפיע השפעה שלילית על התקציב. מדצמבר יצאנו בעודף של 300 זה. גם תקציב ינואר בנוי על יסוד זה. אשר לפעולתנו החרבותית: החוגים לעברית מחקימים כפי שציינו בתכנית. המורה ליכט ממשיך בחוג לידיעת הארץ. עלה בידינו למשוך לפעולה עוד מורה מ"חרבות", שמנהל חוג לספרות עברית. מבקרים אנו כל שבוע את ההרצאות המתקיימות בגמנסיה "חרבות". המצב החברתי בפלוגה שופר בזמן האחרון. המצב הנורמאלי בעבודה משפיע על המצב החברתי. אחרון אחרון — בית החרושת של לוריה קיבל לעת עתה לעבודה חברה אחת. אנו רואים בו פריצת הגדר לחדירה שלנו למקום עבודה חשוב זה.

מארס 1937

אני רוצה לפרט לכם מהנעשה והמתרחש בפלוגה: לפי דו"ח פברואר עלתה ההכנסה הכללית בהשוואה לחדשים הקודמים מ-57 זה ליום 66 זה, ז.א. ההכנסה לח' עלתה מ-1.45 ל-1.51 והגענו לעודף של 41 זה. אולם יש לציין שביחד עם ההכנסות עלו גם ההוצאות. בעיקר עלו ההוצאות להספקה שנתייקרה.

אפריל 1937

הננו להדיעכם כי ב-10/4 החקיימה אסיפה חצי-שנתית ובחירות למזכירות חדשה. חלו שינויים רק בסידור הגזכרות. הוועדות מתחילות את פעולתן באלה הימים. לפי דו"ח עלו ההכנסות במארס ל-1.61 זה, במארס. גרעון החדש מגיע ל-10.75 זה, אולם יש לקחת בחשבון עובר מ-1.51 בפברואר ל-1.61 זה, במארס. גרעון החדש מגיע ל-10.75 זה, אולם יש לקחת בחשבון את התקציב שהקצבנו להספקת הפסח, 70 זה, בערך, בדק הדירה בסכום של 61.85 ותמיכה חד-פעמית להורי חבר 20 זה. ימי העבודה המכניסה ירדו בגלל החג. ההוצאה לכלכלה לח' ליום 56 פר. ההוצאה הכללית 1.02 זה. לפי דו"ח החצי-שנתי הכולל 5 חדשים יש לנו עודף של 240.55 זה. בעבודה המצב די טוב. אין באפשרותנו לספק את דרישות נותני העבודה לפועלים. בימים האחרונים עובדים הח' 2 משמרות ליום. הבטחנו ב"לשצשה" חברים נוספים לעבודה אולם אין הם מסתפקים בהבטחות גרידא, ואם לא יבואו אנשים בימים הקרובים, אנו מפסידים מקומות עבודה חשובים. בביה"ח של לוריה נחבלה עוד חברה אחת לעבודה. — — — בשמחה קיבלנו את ידיעה שאישרתם את תכניתנו למשק-העזר שלנו ואנו ניגשים לפעולה. באלה הימים נקבל הלואה של 75 זה, ויש לנו סיכויים לקבל עוד 75 ע"ח המשק. באלה הימים נקנה פרה משוכחה בעד 250 זה. שתי הפרות שלנו המליטו. אנו מרחיבים גם את הלול שלנו. אם נגדיל את המשק שלנו הוא יוכל באמת להיות עזר לקיבוץ.

חיים

אוקטובר 1937

עוסקים בהכנות לקראת החורף. מכינים תפוחי-אדמה, עד עכשיו הכינו 100 קילו ריבה, תוצרת עצמית. יש החקדמות בחברה ובארגון, לפי הדו"ח הם עומדים כעת בגרעון של 300 זה, זה לא רע. פינסק יכולה ואולי גם מוכרחה לגדול, יש לה אפשרויות גדולות. ובכן שוב מה עם אנשים נוספים? קראתי שישלחו לפינסק מ"הגיוס", מתי? כדאי לשלוח, גם בזה נכניס חיים לקיבוץ. מה עם ד"ר שטייג? כדאי שיבקר גם את פלוגות גוש באראנוביץ', גם את יאנוב, פלוגה קטנה זו מתאמצת ולא יכולה להשגיה על בריאות חברה — — —

יהושע (ונגר)

פברואר 1938

בליל שבת התקיימה אקדמיה בהשתתפות כל ארגוני הנוער שלנו. האקדמיה הצליחה מאוד. בשבת התקיימה אסיפת חברות בקיבוץ. היתה השתתפות ערה. בוויכוח השתתפו 12 חברות. התקיימה גם ישיבת הנהלת הקיבוץ, ויש לקוות, שהעניינים יתקדמו. חסרים פה כמה בחורים בעלי עמדה ציבורית. בשבת התקיימה הרצאה ב"פרייהייט". השתתפו כמאה חברים-יות. יש צורך באדם מיוחד שיחמסר ל"פרייהייט".
אמש היתה ישיבת חברים בקיבוץ שנמשכה עד 12 בלילה על ההווה הקיבוצי בארץ.

מאי 1938

בענין הספנות. חדרנו כבר עם 4 אנשים: שניים מהורודישץ'; אחד מפינסק ואחד מבריסק. באראנוביץ לא משתתפת. בכלל כדאי להדגיש, שאת כל הפעולה הטילו רק על פינסק והורודישץ'. הפעולה נמשכת. יש אפשרות לחדור עם עוד אנשים, אבל לדאבוננו הגדול, אין פינסק יכולה לעשות את זה. ישלחו לנו אנשים נוספים, או נוכל להשתתף בפעולה זו עם מספר אנשים יותר גדול.

חנה

יולי 1938

זה כמה חדשים שחדרנו ואנו ממשיכים בעבודה בספנות בנמל פינסק. אנו עובדים בספינות משא, גם בספינות נוסעים. שניים מאיתנו יצאו לגדיניה. במקומם נכניס אחרים.
מבאראנוביץ' עדיין לא קיבלנו כל עזרה באנשים. צריך היה להגיע חבר אחד וטרם הגיע. אנו מחכים ומצפים לבואו.
יש לציין, שהחברים מסורים מאוד לעבודה ונכונים לכל הקשיים שקיימים בעבודה זו.
בעיר מתייחסים למפעל החדש הזה שלנו באהדה רבה, מה שמאפשר לנו לרכוש עוד כמה מקומות עבודה. לשם כך חסרים אנשים נוספים. עליכם לשלוח חברים מקיבוצים אחרים.
את ה-100 זה קיבלנו. אנו שמחים מאוד על התענינותכם ותשומת לבכם לבעיות שלנו. זה מוסיף לנו הרבה מרץ. כדאי מאוד שמישהו מכם יבקר אותנו בימים הקרובים.
לא ברור לנו אם קבוצת החברים העובדת בספינות צריכה להתארגן כקבוצה מיוחדת כשלעצמה, או שצריכה להיות קשורה בכל בקיבוץ פינסק.
תעבירו לנו חומר לקריאה, מתאים לעבודתנו, גם את כל הספרות שמוציא המרכז.

קבוצת חברים בהכשרה בספנות בפינסק

— — — הנני מלא אותו הרעיון, שהנני ספן. זה מוסיף כוח. זה מראה את כוחו של "החלוץ" בחדירה לכל ענפי העבודה. אותן הנסיעות הארוכות, רחוק מכל קרוב וחבר. אחת עם עצמך ותו לא. לא תוכל לשער, כמה נעים להיפגש עם אניה בדרך, שבה עובד חבר שלנו. אותה הפגישה עם החבר הספן, והאיתות עם הידיים והשלום שפורחים מאחד לשני, יש בזה ביטוי של אמונה בכוח החלוץ. הם נוחתים כוח לסבול ולעבוד 18—20 שעות ולהיות מנוצל ע"י כל מיני אנטישמיים. כעבור זמן יהיה אחרת — —

חבר

יולי 1938

— — — יצא היום שחלומות ואידיאות התחילו להתגשם. ימים ושנים חלמתי על כיבוש הים בא"י, כי ידעתי, איזה ערך יש לעם הבונה מחדש את ארצו כשיש לו גישה לים.

היום המפריד ארצות וקונטיננטים. הים המפריד זה אלפיים שנה את עם ישראל ממולדתו, הים יכול במשך הזמן להיפך למקשר בין עמו וארצו.

והנה ניתנה ההזדמנות. הודות ליזמחם של כמה חברים עלה בידינו לחדור לעבודת הספינות בנמל פינסק. ואני בין ראשוני הכובשים. עבודתנו העיקרית היא הסקה ומכונאות. אולם חוץ מזה, אני לומד גם את עבודת רב החובל. שעות העבודה הן 14—16 ליום וגם הניצול הוא גדול גם מצד בעל-הבית הציוני וגם מהפועלים הנוצריים. אולם יש להבליג ולוותר על הרבה דברים. לרוב נמצאים בדרך (ברציפות) 3—4 ימים.

עם העבודה חולף הזמן חיש מהר. אולם בשעות המעטות הפנויות מהעבודה, תוקף אותך רגש של בדידות. אדם לא יהדי לא פוגשים. עתון קוראים פעם בארבעה ימים. ובעיקר בלילות בשכבך על מיטת האניה עולים וצפים מחשבות שונות. נזכר אתה בשעות אלה בקיבוץ. חדר-אוכל הומה מאנשים. ראדיו מנגן. חדר הקריאה חפוס על גדותיו. והנה שריקה נשמעת: החברים חוזרים מהעבודה — — — יש לפעמים ואתה מחלבט קשה. אבל אחת ברור: ברית כרחח בחייך עם התנועה ועליך למלא את כל דרישותיה, וביתר מרץ אתה הולך למחרת לעבודה ובלבך חוזן על עשרות, מאות, אלפים של צעירי ישראל המכשירית עצמם לעבודה ימית — — —

יוסף

על העבודה בספנות

(מתוך מכתב)

25.3.1938 פינסק

ענין העבודה בספינות. חבר אחד התחיל לעבוד ביום שלישי. גמרנו ע"כ עם בעל-ספינה חדש לגמרי. לא מאלה שניהלנו מ"מ. החבר ילמד מקצוע בהסקה, שיוכל להביא תועלת בארץ. משכורת יקבל 30 זה' לחודש וכשילמד יקבל 75 זה'. נותן העבודה מבטיח, שילמד במשך חודש. אוכל יקח מהבית. הוא יבוא

בכל יומיים הביתה. הכנסנו את פייבל קולוצ'ינסקי, כי לא היה לנו חבר אחר, מסגר.
המצב הקיבוץ טוב. כולם עובדים ומתכוונים לחג הפסח. עוסקים בבדק בית, מנקים וכו'.
במשק העזר המליטה פרה עגל. בסכום 100 ה', שהקציב המרכז למשק-עזר, יקנו פרה נוספת.

א. גלזו (כפר ויחקין)

הורודישץ'

יפה בנקיר: כפר עם בית-חרושת

כ-13 קילומטר מהעיר פינסק שכן כפר בשם הורודישץ' וכשני קילומטרים מהכפר — בית-חרושת לייצור דיקטים. המקום התאים במיוחד, כי לידו עברה רכבת, ומן הצד השני השתרע אגם, שדרכו היו מעבירים את העצים ברפסדות לבית-החרושת. הרכבת היתה מעבירה את הסחורה הגמורה. על-יד בית-החרושת הוקמו בתים לעובדים שהגיעו מפינסק, נוסף לפועלים משני הכפרים השכנים. בס"ה עבדו בבית החרושת כ-1000 איש.

קיבוץ ההכשרה שלנו הוקם ב-1932 ע"י הקיבוץ בפיינסק. גרנו בצירפים של בית-חרושת. לאט לאט רכשנו מקומות עבודה. לחמנו קשה על כל מקום ומקום, עד שהגענו ל-120 מקומות. עבדנו בכל סוגי העבודה שהיתה. ביום ראשון יום המנוחה לנוצרים, היינו מפעילים את בית-החרושת בכוחות עצמנו. עבדנו ב-3 משמרות. המיוחד בקיבוץ ההכשרה שלנו היה בזה שכולנו היינו מרוכזים יחד; הן בעבודה והן לאחריה, מה שאיפשר לנו לחיות חיי חברה. שליחי הארץ, שהיו מבקרים אותנו, היו מתרשמים לטובה, והיו אומרים לנו: אתם חיים פה חיי הארץ. במשך כל שנות קיומו עברו את קיבוץ ההכשרה בהורודושץ' מאות חלוצים, מהם שעלו ארצה וחיים בה ומהם רבים שלא זכו.

גבת 1980

מולקה ברנצ'וק: ישוב חלוצי

חנות-רכבת זעירה בפולסיה, קבוצת בתים ליד נחל מים, אפילו לא כפר. דרך חולית, גומא וחבצלות באדמת ביצות; צריחה בלתי פוסקת של שחפים. כשליט במרחבי הסביבה ניצב בית-החרושת הגדול ללבידים ועל ידו המינסרה. עוד בדרך לכאן חשים את ריח העץ, מושרה ומאודה — ריח הלבידים. נדמה לך, כי הכל מסביב הוא האגם מכוסה בעצים אלה שעד לכניסתם למכונת הקילוף נמצאים בהשרייה עמוקה ואחר כך באידוי טוב; האדמה כאן מכוסה בשכבה עבה של קליפות עצים. בית

החרושת רועש תמיד והרעש החדגוני מנסר את הדממה — נעשה חלק מהסביבה, בדיוק כמו קרקור הצפרדעים וצריחת השחפים.

בית החרושת, רועש ללא הפסק, אינו מבדיל בין יום ללילה, אינו מכיר בחגים לא של היהודים ולא של הנוצרים. הוא נעשה "דתי" רק ביום הכיפורים, בחג הפסח או כאשר קיים מחסור בדבק; אז חוגגת כאן גם הסביבה שהשתחררה מהרעש התמידי. אז נושמים לרווחה גם האנשים, שמתוך הרגל מודדים גם את חייהם לפי "משמרות"; לרוב מרגישים את החג בקיבוץ — ביום שזוה נפגשים כל חבריו ביחד; יום זה אינו חולף סתם, ככה.

120 חברים מונה כאן הקיבוץ — כולם מועסקים בבית החרושת ללבידים ועל כך גאוותם של החברים בהורדישץ.

— "פועלי חרושת — אנחנו".

"אצלנו בהורדישץ" אי אפשר להתבטל, כאן בית חרושת ממש; המכונה תובעת, המכונה מאיצה והמשגיח גם כן אינו מפגר".

בית החרושת עובד עכשיו ללא הפסקות ועבודה יש לרוב; אך לא תמיד כזה היה המצב. יש לה, להורדישץ נסיון ועבר בהכשרה החלוצית: הרבה קיבוצים עברו במקום עד שחדר לכאן והצליח להתבסס קיבוץ שחריה. הקיבוצים, שהיו כאן בעבר, אף הם ידעו להעריך חשיבותו של מקום עבודה מרוכז זה בתוך כפר, ובכל זאת לא הצליחו להחזיק בו מעמד: בית החרושת עבד בצורה לא סדירה, שכר העבודה היה נמוך ועבודה אחרת לא היתה בסביבה. חברי קיבוץ "כרית" היו הולכים ברגל מרחק של 8 קילומטרים, כדי להשיג עבודה בחקלאות. השכר היה זעום (פולסיה), לא הצליחו להחזיק מעמד זמן ממושך ונאלצו לעזוב את המקום. לאחר שקיבוץ "כרית", אחרון קיבוצי "השומר-הצעיר" עזב את המקום, הגיעו לכאן חברי שחריה מפנינסק. גם להם היתה קשה האחזיה במקום, אבל בהיותם קשורים כיחידה אחת ובקופה אחת עם הקיבוץ בפנינסק, יכלו להתרחב או להצטמצם לפי צרכי המקום, וכך נמשך הדבר, עד שבית החרושת נכנס למעגל של עבודה סדירה והקיבוץ התחיל להתפתח ולגדול. להתפתח במקום זה היה די קשה. היתה סכנה, שהקיבוץ ייפך למחנה עבודה אשר חבריו הם משרתי המכונה בלבד, והחיים יתחלקו ל"משמרות" של שינה ועבודה. הפרעה גדולה לחיי קיבוץ נורמליים היו המשמרות בעבודה, שלוש במספר. הקיבוץ כיחידה אחת לא היה נפגש; היו נפגשים רק בבית החרושת עם חילופי המשמרות. אפילו יום מנוחה כללי אין כאן: בית החרושת עובד גם בשבתות וגם בימי ראשון. יש כאן עבודות קשות מאוד כמו בכבישת הלבדים (פועלי המכבש הם "המיוחסים" שבין הפועלים), בווודיה, בהדבקת הלבדים (הדבק עשוי מדם), והעבודה בלילות.

עם זה קיימים כאן תנאים לחיים קיבוציים מלוכדים: העבודה מרוכזת במקום אחד, אם כי בתנאים קשים, נותנת אפשרויות גדולות. גם השממה שמסביב מאיצה את האנשים ליצור נוסח חיים והווי מיוחדים.

ואכן, הקיבוץ הצליח במידה רבה להתגבר על הקשיים. להורדישץ הישגים רבים הן בשטח הכלכלי והן בשטח התרבותי. מה שנראה היה פעם כבלתי אפשרי, הפך למציאות.

חברי הקיבוץ למדו מבית החרושת, וגם החיים בקיבוץ אורגנו חלקית לפי משמרות.

הלימודים והפעילות בחוגים נמשכת כל היום, ולחבר השב מעבודתו ניתנת בכל עת האפשרות להשתתף בהם וללמוד.

הפלוגה הקימה חוג דראמטי, המקיף חברים רבים. חוג זה — חלק רב לו בכל ערבי ההווי והחגים בקיבוץ. קיימים בקיבוץ גם סניפים של המפלגה ו"הפועל". בזמן האחרון הוקם גם משק-עזר.

הבדידות והניתוק מיישוב יהודי מגבירים את ההתענינות בנעשה מסביב; הורודישין ערה מאוד לכל צליל המגיע ממרחקים, לכל מילה לדבר התנועה. מדי יום ממתנינים לרכבת, אולי יודמן חבר, העובר כאן באקראי (וכאלה מזדמנים כמעט תמיד, כי נדירת החלוצים ברכבות היא די ניכרת), ואולי מישהו יגיע להורודישין?

אורחים מתקבלים כאן בסבר פנים יפות, יותר מאשר בכל הקיבוצים, אך תובעים מהם לספר ולספר: על הנשמע בעולם הרחב, בתנועה, בקיבוצים וגם על "מה שמדברים בקשר לאישורים לעליה."

החברים גאים מאוד על יצירתם בהורודישין. לכל חבר חדש, לכל אורח מספרים תולדות הפלוגה ועל כל מה שעבר עליה עד שהגיעה לשלב הנוכחי. גאוות כל חבר כאן על הקיבוץ, על העבודה במפעל. כל אחד מספר על הישגיו האישיים בעבודה. הקיבוץ בהורודישין מהווה יישוב יהודי פרולטארי, בתוך הסביבה הדלה של השממה הפולסית; מתייחסים אליו בהערכה רבה איכרי הסביבה ופועלי בית החרושת, ושמו ידוע בכל הסביבה. ומקרה שקרה: חלוץ כתב על מכתבו את הכתובת (בפולנית) חלוצים ע"י פינסק, ללא ציון המקום, והמכתב הגיע להורודישין.

מיידיש: מ.ה. קרושניץ

"ידיעות", 1935

ברל אריאלי (גרמרניק): בטרם שקיעה

50 שנה עברו מאז, ואנחנו כיום פחות תמימים, יותר בעלי נסיון ויותר מציאותיים. אפשר לקבוע בוודאות, שרבים, רבים נהרו לקיבוצי ההכשרה בגלל המצב הכלכלי-פוליטי הקשה שבו היתה שרויה יהדות פולין ובמיוחד הנוער: בטלה, חוסר בסיס כלכלי ואנטישמיות גלויה וקשה היה לשאת זאת. בין הבאים היו רבים, שבאו להכשרה על מנת להיהפך לאנשים פרודוקטיביים ולעלות ארצה כדי להגשים את משאת-נפשם.

אני, לא עם שחר הגעתי להכשרה, אלא עם זריחת השמש. נקודות ההכשרה צצו כפטריות אחרי גשם. הדבר היה בסוף שנת 1933, קיבלתי אישור לצאת להכשרה להורודישין ע"י פינסק.

בבואי מצאתי לפני שטח מגודר ובתוכו בית-החרושת ומסביב לו במרחק מה כמה בתי עץ וצריפים, שבהם שוכן הקיבוץ, אשר מנה כבר אז 130 חברים. החברים כולם עבדו בבית-החרושת, דבר בלתי שכיח בקיבוצי ההכשרה בתקופה זו — לא חטיבת עצים, לא שירות בית, אלא עבודה סדירה במשמרות, יחד עם פועלים גויים: פולנים ואוקראינים, ששנאתם אלינו ובכלל ליהודים גדולה מאוד. עם זאת — במלחמת

הקיום והמאבק על תנאים סוציאליים ושכר, ראינו את עצמנו כשותפים להם. לא ראינו את עצמנו כזמניים אלא כגוף קבוע הנאבק על תנאים טובים יותר במשותף. אקדים את המאוחר: בסוף 1936 או התחלת 1937 פרצה שביחה ולא ידענו איך להתנהג. הבעלים ודאי חשבו אז, שבאמצעותנו יוכלו לשכור את השביחה. יש לציין, שחברי ההכשרה התמחו במשך הזמן בכל העבודות של בית-החרושת: סחיבת עצים מהאגמים, הכנת דבק מדם קרוש שריחו נדף למרחקים; היו אלה עבודות קשות ובלתי נעימות. חברי באראנוביץ' היו אומרים, "חבר הורדישקי" כשהוא רק מגיע לתחנת הרכבת בבאראנוביץ', כבר מרגישים בו בקיבוץ". ונכון, היה נודף מאתנו ריח מיוחד, שקשה היה להיפטר ממנו. בהתייעצות עם מרכז "החלוץ", ובעיקר עם אברהם גבלבר, החלטנו לשכות מתוך סולידריות פועלית ולא מעט מתוך פחד, והבעלים הבינו לרוחנו. הדי השביחה הגיעו לכל קיבוצי ההכשרה שתרמו למען השוכתים.

החברה בהורדישקי' היתה די מגוונת: סתם-חלוצים, חברי פרייהייט ומעטים חניכי "החלוץ הצעיר". נבלעתי כמו כולם בעבודה במשמרות, אבל משהו קומם אותי נגד המצב הבלתי נסבל וחיפשתי מוצא. רציתי לעבור למקום אחר והדבר ניתן לי ועברתי ליאנוב. לאחר זמן קצר חזרתי להורדישקי', ויחד עם החברים מנדל קוטלר, 'היאל שטרן ז"ל, טוביה ברנצ'וק, שושנה, יוסף דרבינסקי, התחלנו בפעולה. בין משמרת למשמרת ארגנו חוגים לעברית שהיו תמיד מלאים, התקיימו הרצאות בנושאים שונים מפי חברי המקום, שליחים מהארץ או חברי מרכז "החלוץ". ואז חל המפנה הגדול בחיי ההכשרה. בגלל העליה המצומצמת מאוד היה הכרח להחליט מחדש על "הכשרה קבועה וממושכת".

וכך הוטלה איפוא המשימה להפוך את החיים הזמניים לחיי קבע. כאמור, גרנו בצריפי עץ של בית החרושת ובכמה בתים שכורים. הקיבוץ גדל והצפיפות היתה ללא נשוא. אנשי משמרת הלילה היו נכנסים למיטות החמות של אנשי המשמרת הראשונה. בימים, שביח-החרושת עמד לשם ניקוי, החמיר המצב, כי נאלצנו לישון בשלשות. הצפיפות, התנאים הסניטאריים הגרועים, התזונה הדלה נתנו את אותותיהם והרבה נפגעו במחלת הגרדת. רופאים יהודים מפינסק, היו מטפלים בנפגעים. במשך הזמן שופר סל המזונות, שגוון בירקות, פירות, חמאה, שופרו תנאי השינה: סדינים נקיים וכיסויים על המיטות וכו'.

הפכנו איפוא את החיים הזמניים לחיי קבע עם מוסדות נבחרים; מזכירות, ועדות, אסיפות לפעמים בהשתתפות מזכירות הגוש או המרכז. ערכנו ירח לימודים בהשתתפות שליחים מהארץ, דוד כנעני, יהושע ונגר, חיים הדרי, לויטה — פעמיים ביום נפגשנו כל החברים, לשיחות. הגדיל לעשות יהושע ונגר בפשטותו, בספוריו, בשיחה עם כל חבר וחבר. שחו בצמא את דברי המרצים. בערבי הקיץ היינו מתאספים יחד עם דוד כנעני, יושבים על הקורות שצפו על פני המים או על יד בית הקברות הנוצרי, שטבל בירק ועצי נוי והשיחה היתה קולחת.

לא עם שחר הגעתי — אבל גם את השקיעה לא ראיתי! יחד עם כל בית ישראל בפולין חוסל הקיבוץ בהורדישקי'. חלק מחבריו הספיק להגיע ארצה ורבים רבים לא זכו.

דובה סוסל: עם בוקר בקיבוץ

שקט ודממה מסביב. הכל מכוסה במעיל אפור. בוקר-השכם. הכל שקוע בדומיה עמוקה. מופיעים ומבריקים באור ירוק שדות התבואה. אני אוהבת מאוד את הצמיחה והטבע מסביבי. המקומות הקרובים ללבי הם כרי-הדשא, החורשה הקטנה מרחוק, השקופה ומלאת אור, סבכים וקבוצות עצים, שדרות קצרות ועבותות, עצים בודדים, פרחי-בר, ועצי-קישוט, שבילים ישרים, ומסביב לנהר ההולך ומשתרע דממה של צהרי-קיץ השוררת בפינות הכפר. הדממה נפסקת. עם דפיקת-המכונות, שם בית-חרושת שעובדים החלוצים. מהארובה עולה עשן עבה המשתלשל לאיטו, כאילו בחפצו לבטא את כל העייפות של הנמצאים בתוך הקירות הגבוהים. עם הצפצוף פורצת חברה עליזה הצועדת בלי עייפות אחרי העבודה בשירה וזמרה. בין הניגונים ניגון אחד המעורר לתחיה את כל "חברת-הצוענים". החברה עוברת, ושוב שקט. מתעוררת בי הרגשת-גאון, כי אתמול היו החיים כה אבסטרקטיים, כה זרים וריקים, והיום הם מציאותיים וטבעיים.

בעשן מסתמן סימן-שאלה. מה אומרת שירה זו? אולי זהו ששון אחרי יום עבודה קשה ולא יותר? אולי זו שמחה מתקוות-הגשמה? אולי אלה הם באמת החיים היפים שאנו דורשים? אולי כבר הגענו למטרותנו? אבל קול-קורא: לא!! מטרך שמה מעבר לים, שמה לפניך דרך ארוכה וקשה. כל צורות החיים האלה הן יפות וראויות להגשמה בדרך אחת. ורק על ידי התעמקות וחדירה לתוכם יכול להווצר הטיפוס הרצוי של החלוץ.

הורודישקי, "העתיד" 1935

מולקה: ליכוד חברתי ועירות פוליטית

מאז האישורים האחרונים התקדמה הפלוגה בהורודישקי למרות תנאיה הקשים ומצב העבודה המיוחד שבו היא נתונה. הפלוגה משועבדת לבית-החרושת וצריכה תמיד למלא את דרישותיו לידיים עובדות. עובדים בלי יום מנוחה. בפלוגה כיום 103 חברים. בבית החרושת עובדים מדי יום ביומו בשלוש משמרות (שבעה ימים בשבוע) — 85 איש. המשמרת הראשונה מ-6 עד 2, השניה מ-2 עד 10, השלישית מ-10 עד 6. בחורות — בשתי משמרות. העבודה ב-3 משמרות מקשה מאוד על החיים בקיבוץ. יש חברים, שבמשך זמן רב לא נפגשים. קשה לפעמים להחליף את המשמרות וחלק של החברים עובד בלילה. אי-אפשר לסדר אסיפה בהשתתפות כל החברים. המצב החמרי של הפלוגה לא רע. יש אמנם גרעון של 650 זה, אבל קנו כעת מכונת תפירה בעד 100 זה, ולבנים. במשך חצי השנה האחרונה הכינו 59 זוגות נעליים. כעת הוכנו גם לבנים.

תנאי הדירה לא טובים. הקיבוץ מפוזר בכמה פלוגות, והדירות הן צרות. דירה גדולה יותר אי-אפשר להשיג.

התזונה לא רעה, אבל אפשר להכניס ראציונליזציה.

קשה תמיד היתה שאלת העבודה התרבותית בפלוגה. התנאים המיוחדים שלה, העבודה בשלוש משמרות, אי-הקביעות במשמרות (מוכרחים להחליף את החברים העובדים כלילה) לא איפשרו עבודה שיטתית בחוגים, לימוד עברית וכו'. הקיבוץ נמצא בכפר מנותק מהעולם, הספרייה דלה — אין מה לקרוא.

קושי גדול ביותר בסידור עבודה תרבותית ולימודים בהורודיש' הוא באי-אמונתם של החברים באפשרות הדבר. נסיונות רבים שנעשו לא עלו יפה. כמעט כולם בפלוגה היו בדעה, שאף פעם לא יסדר הדבר.

והנה בא שינוי ניכר בתחום זה. נמצאה דרך לניהול חוגים. נקבע חבר מיוחד שמטפל בזה. החבר הזה שוחרר מהעבודה בבית-החרושת וכל היום מנהל חוגים לעברית. כל חוג מתאסף פעמיים ביום. באופן כזה ניתנה האפשרות לכל חבר להשתייך לחוגו. כדאי לציין — לומדים בהורודיש' ועושים חיל. מורגשת בקיבוץ אטמוספירה של לימוד רציני. החוג עוסק לא רק בלימוד עברית. כחומר לימוד משמשים בעיקר הוצאות "החלוץ", "דבר" ה"צוררים". אבל כמו בכל המקומות, חסר גם כאן חומר ללימוד השפה. יש כמה חברים העובדים בתנאים מיוחדים, (בעיקר אלה, שעובדים על המגרש) שאינם יכולים ללמוד את השפה בחוגים, אותם צריך ללמד באופן אישי. רצינית מאוד שאלת הספרים בהורודיש', מוכרחים לפתור את השאלה.

מצטיינת הורודיש' בליכודה ובעירותה. העבודה במקום אחד והכפר מסייעים לכך הרבה. מורגשת עירות רבה לכל דבר, לכל הד מהתנועה. ההתעניינות בשיחות ואסיפות גדולה. קיים בקיבוץ סניף של המפלגה, שמנהל פעולה. מספר חברי הקיבוץ, שהגדירו את עצמם כחברי המפלגה הולך וגדל הודות לפעולה זו. כדאי לציין את עירות החברות. לפני זמן מה התקיימה אסיפה מיוחדת של החברות. באספה זו דנו בין היתר על מקום החברה בקיבוץ, על הפעלתה במוסדות הפלוגה. אסיפה זו הרבה השפיעה על פעילות החברה. אין בהורודיש' כלי אינפורמציה על הנעשה בפלוגה, על חייה היום יומיים. המזכירות לא מגישה את זה לחברים, טרם נמצאה הדרך, איך להביא לכל חבר את הנעשה בפלוגה.

למרות כל הקשיים ישנן אפשרויות גדולות להורודיש'. דרושים רק הרבה מאמצים וכוחות, התמסרות לעבודה וגם עזרה מרכזית.

צורר מכתבים, פברואר 1935

ש. זארוםב: המוזה בקיבוץ

האסיפה — נגד-מלחמה — בהורודיש', כונסה באחד מימי א' לפנות ערב, לאחר שחלק מן החברה קם משנתו ובטרם יצטרך החלק האחר לצאת לעבודה למשמרת הלילה. היו מסובים ליד שולחנות קיבוציים ארוכים, והנואמים עמדו בתוך הצפיפות בין החברים. השחקנים שקראו היו ישובים בשקט וברצינות. בחגיגות ובצניעות עברה האסיפה. נמצאו בהורודיש' כנרים ומנדוליניסטים טובים, משוררים אמיתיים וכן סופרים ולהקה דרמטית אמיתית, שקיימה לעתים הופעות בעירות הסמוכות.

וזאת, כדי להשיג ספריה בשביל הקיבוץ. מציגים מן הרפרטואר היהודי הישן, משל פינסקי, אש, גורדון. השחקנים מתאוננים שחסר רפרטואר. אין לי מושג, מה טיב המשחק שלהם, אך תמצא בקיבוץ שחקנים חובבים טובים ביותר.

בכל הקיבוצים תלויים תמונות של מנהיגים, שצוירו בידי אמנים מקומיים: מארקס, הרצל, ברוכוב, ביאליק, ברנר, לפעמים גם מנדלי ושלוס-עליכם ופרץ, ברישום, בחיתוך ובציור בידי חלוצים. אך אם נדמה לך, שמארקס נראה רוגז מדי, אל תתרשם כי לצייר יש אופי קשה. לעתים נדמה לך, כי פני ביאליק הן בוכיות, אל תחשוך שמא הצייר עצמו בכיין. הוא דווקא חברה'מן בעל מזג טוב. ברצותך, יוכל הוא לצייר לך את מארקס עם ביטוי גזלני ודווקא בחור עליו יצייר את ביאליק בוכה. הדבר לא תלוי במציירים.

בקיבוצי פינסק והורודישץ' תלויות תמונות נוף שצוירו בידי חבר מיאנוב, שמציגות חורשות אורן או עצי מחט עם קו אדום באופק שצריך לבטא את שקיעת החמה. אך המזכיר מנסה לשכנע אותי, שזה דוקא להיפך, לא שקיעה כי אם עליית השחר. הקו האדום, אומר הוא, אינו במערב, כי אם במזרח. חשוב לו מאוד מאוד, שאראה בציור דווקא את השחר העולה. אני עושה זאת למענו.

"ידיעות", ינואר 1936

שבועיים לימודים

(מתוך מכתב)

הורודישץ' 4.2.1936

בסימן טוב ובמזל טוב פתחנו שלשום את חצי ירח הלימודים בהורודישץ', וזה באמת דבר שהוא מאוד בזמנו ובמקומו. המצב בפלוגה כאן באופן יחסי טוב. הפתיחה היתה יפה, חגיגית, חברית ונעימה. והנאה מיוחדת גרמה לי מסיבה נאה זו לאחר הימים הקשים שביליתי כאן לפני חודשים מספר. היום התחלנו כבר בלימודים ואף זה יש להתאים לשיטת המשמרות (כידוע, החברים עובדים ב־3 משמרות) והרי אנו (דוד ואני) הופכים "קאטארניקעס" ומוכרחים בו ביום לחזור פעמיים על אותה השיחה ממש בפני שומעים שונים. תפקיד מאוד לא נוח ולא נעים. תחילה יש התלהבות אצל החברים ושקידה. כל חוג לומד שתי שעות ביום, מחוץ לשירה, תמונות ושאר ירקות. היהיה עמי הכות הזה במשך כל השבועיים — לעתיד פתרונים, וכעת לענין הדחוף.

אתמול שהה כאן בעל-הבית מר צוקר. ניצלנו את ההזדמנות והלכנו אליו. הבאנו לפניו 4 עניינים: 1. חופשות לחברים. 2. העלאת השכר. 3. תמיכה להקמת בניין למכססה ומקלחת. 4. בית לקיבוץ. בשני העניינים הראשונים, כנראה, שלא רצה לקבל את דרישותינו והשתמט מלנגוע בזה באמתלה שזה בסמכותה של ההנהלה במקום, והוא לא מתערב בזה. נמשך בזה כאן עם ההנהלה. בעניין המכססה הסכים למלא את בקשתנו בתמיכה של 300 זה' שהוא חצי מן הסכום, שבנין זה צריך לעלות. לענין האחרון (הבית) הזכרתי לו את כל פרשת המו"מ וההבטחות השונות. והוא, כדרכו, שוב התחיל מזה, שאנו צריכים להשתחף בסכום יותר גדול. הסכים, שצריך לחפש דרכים כדי בתחילת האביב לגשת לבנין

הבית. הוא אתמול יצא לווארשה וישהה שם 10—12 ימים. סיכמנו, שתבקרו אותו בווארשה. תדונו בענין. מווארשה הוא ישוב לימים מספר להורדישין ונסכם כאן את הדברים. אסור להרפות ממנו. יש ללחוץ וללחוץ, או אולי נקים את הבית לקיבוץ. יש להסביר לו, שאנו לא יכולים בעסק הזה להשקיע סכומים גדולים. נשעבד לו 150 זהובים לחודש שכר דירה. בשעת הדחק יש להסכים גם ל-200, בתנאי שהבית הזה ישחרר אותנו בכלל משכר-דירה.

חיים (לוליק) הדרי (גבת)

מנחם הלוי (מנדל קוטלר): בימי גאות

את ההכירות עם קיבוץ ההכשרה שחריה עשיתי עוד בשנות השלושים הראשונות בעיירת הולדתי סווינציאני ע"י וילנה קודם יציאתי להכשרה. את העיירה שלנו היו מבקרים חלוצים מקיבוץ ההכשרה של שחריה בוילנה. אני הייתי אז במעבר מן "החלוץ הצעיר" ל"החלוץ". היינו שמחים להיפגש באופן בלתי אמצעי עם חברי הקיבוץ, והיינו מבקרים לעתים קרובות בקיבוץ ומגישים כל עזרה אפשרית. תנאי החיים בקיבוץ לא היו קלים. לא תמיד היתה עבודה לכולם. השכר לפועלים היה אז נמוך מאוד בפולניה. פעם בחורף באנו לביקור בקיבוץ. מצאנו את החברים יושבים מכורבלים בכל לבוש אפשרי ורועדים מקור, מחוסר עצים להסקה. אנו, חברים אחדים של סניף "החלוץ" החלטנו לדאוג להם. מחסן העצים של הקהילה היהודית היה בשכנות עם הסניף שלנו. קיבלנו סוס ועגלה מאחד ההורים של חבר שלנו. מאוחר בערב העמסנו עצים על העגלה דרך חלון הסניף והבאנו אותם ישר לקיבוץ. גם הם נצרכים. כמובן שהשמחה היתה גדולה מאוד. כך המשכנו פעמים אחדות בחורף. באחד מימי החורף יצאנו, אחדים מחברי הסניף לעזור לחברי ההכשרה לכבוש נקודה חדשה בעיירה שכנה לינטופי. הנסיון לא הצליח וכעבור שבוע-שבועיים חזרנו מבויישים הביתה.

בתקופה הזאת נטלטל הנוער היהודי בלבטי נפש קשים. לא היה רצון להמשיך בחיי הניוון בעיירות. היתה נחוצה מהפכה. אבל איזו מהפכה?

לחלק מהנוער קסם הדגם של המשטר החדש ברוסיה, שהבטיח ליצור עולם חדש, אדם פרולטארי, שוויון זכויות ליהודים, שוויון הזדמנויות, פיתוח תרבות יהודית, מהפכה עולמית. ומולו — הקסם של המולדת הישנה-חדשה בא"י הרחוקה. ארץ דלה, אבל עטופה חזק של יצירת אדם יהודי חדש.

אנו, אנשי התנועה החלוצית ניהלנו מאבק בלתי מתפשר עם חזון השווא של הקומוניזם. דגלנו בהגשמה אישית, בעבודה, בעברית, ביציאה להכשרה ובעליה לארץ. באחד מימי ינואר 1934 יצאתי להכשרה להורדישין שבפולסיה הרחוקה מאות ק"מ. ירד שלג. הצינה חדרת לעצמות. הורי התנגדו ליציאתי. לחיצות ידים, דמעות וברכת הדרך. עם כל העצב שבפרידה ידעתי, שאני מתקרב למעשה החלוצי.

הקיבוץ בהורדישין מנה אז כ-150 חברים. הימים היו אז ימי גאות בעליה. לאחר חמישה — שישה חדשים היו חוזרים מקיבוצי ההכשרה עם אישור לעליה. התחלופה של החברים בקיבוץ היתה די גדולה, לכן לא הקפידו כל כך על שיפור תנאי החיים.

אמנם המשכורת היתה נמוכה, אבל חברי הקיבוץ ברובם עבדו בעבודה מכניסה בבית החרושת. היו שתי דירות לשינה. אחת לבחורים, והאחרת — לבחורות, שניים במיטה. מיטות העץ עמדו סמוכות זו לזו כמעט בלי מעבר ביניהן. באמצע אחד החדרים עמד התנור, ששימש בחורף לחימום ולייבוש הבגדים הרטובים.

זוכר אני במעורפל את הדמויות, את המבטים העצובים של עיניים יהודיות, אלה היו "ההיפים" של אז. אבל ללא סמים. לא עיניים בוהות סתם אלא עיניים מורדות נגד אורח החיים הבעל-ביתי בעיירה, לקראת כל עבודה קשה ופשטות בחיים וביחסים. בינתיים העליה נפסקה ובקיבוצי ההכשרה צריך היה לשבת עד לעליה לא חדשים, אלא שנים. מצב זה, חייב שיפור תנאי החיים באוכל, בלבוש, במגורים ובהיגיינה. לפועלים היינו, לאנשי עבודה ממש. ההורים בוכים במכתבים ומבקשים רחמים לשוב הביתה. ואנחנו במרחקים עובדים ושרים מקשיחים את הלב ולפעמים עצוב ולא קל. אבל אין אנחנו רואים עצמנו כ"קרבנות" של משהו או של משהו. אנו משתדלים ליהפך לאנשים חדשים וליצור דמות אדם חדשה.

עברו שנים ולא חשנו כשינוי שחל בנו. חשנו בכך, כשנפגשנו עם חברים, הורים, בני משפחה — אורח ביטוי אחר, נסיון חיים, מטען רוחני, בגרות ואחריות. היות ולא היו רשיונות עליה, נאלצתי לשרת בצבא הפולני, בחיל הרגלים, בוילנה. שנה וחצי מסרתי "למולדת" הפולנית. ארבעה יהודים היינו במחלקה של עשרות נוצרים. גם זה הוסיף נסיון חיים. לאחר השרות בצבא חזרתי להורודישק'. בינתיים חלו שינויים בקיבוץ. יתר דאגה לתנאי החיים בלבוש, בתנאי מגורים, באוכל, בהיגיינה. המיטות מוצעות בסדינים, לפעמים גם כרים ועירים לקישוט. הסיסמה "מיטה לכל חבר" מתגשמת. מתנהלת פעולה תרבותית — לימוד עברית, חוגים שונים, למרות תנאי העבודה במשמרות.

באביב 1938 נתחדשה העליה הבלתי ליגלית ובהתחלה יולי 1938 ליל אישורים לעליה. כחתן לכלה מצפה החלוץ ללילה זה, ליל — עליית נשמות. אסור לדבר, אסור לספר אך הכול ידעים: מעפילים לארץ. נסעתי לבית הורי לגייס כסף לעליה, לסדר סידורים אחרונים וביום קיץ חם נפרדתי מההורים, מקרובים, מידידים, מבני המשפחה וישר לווארשה. שם התאספנו 158 בחורים ובחורות מוכנים למסע הבלתי ליגלי לארץ. למרות ה"מאורעות" בארץ איש לא חסר. שלושה ימים ברכבת עד יוון כסטודנטים ומשם היה עלינו להפליג לפי הרשיון לאיטליה. ואנו במקום מערבה פנינו מזרחה. באניה "ארטמיזיה" הגענו בליל שבת אחד, בשלוש לפנות בוקר לחופי הארץ בסביבות נתניה.

מעו"חיים, 1980

הפלוגה בשנת 1937

(מתוך עלונים ומכתבים)

פברואר

בוה אנו מדיעים לכם, כי אתמול פרצה שביתה כאן. מצב העניינים הוא לעת עתה רע מאוד. ההנהלה עקשנית מאד והיא לא רוצה בשום אופן להתחיל במשאומתן עם באי-כוח אגודת ז.ז.ז. פעמים הזמינו אותם לפגישה עם המפקח והם לא באו. בתור מחאה הכרזו הפועלים כיום השלישי שביתה לשעה ואתמול לשעתיים וגם זה לא הועיל. להיפך, האדמיניסטרציה פיטרה מהעבודה שני פועלים, שהם מנהלי האגודה. וזה היה הנימוק העיקרי להכרות השביתה הכללית.

מצבנו רע מאד. ישנה סכנה, שהשביתה תימשך ואיננו מוכנים מבחינה כלכלית לשביתה ארוכה, בפרט כעת כששורר יוקר נורא כזה.

אנו מכירים די טוב את פרצופם של מנהיגי הז.ז.ז. והעיקר בזמן האחרון, (גם בביה"ח אתמול התבטאו באופן ברור, שהם לא רוצים שעל אדמתם הפולנית זרים — בטח התכוונו ליהודים — יצברו כסף מזיעת אפם, והם יחיו חיי סבל) כשמתבלט באופן ברור עמדתם האנטישמית. קשה לנו מאוד בתור פועלים יהודים להתקשר אתם, למרות זה שחלק מדרישותיהם הן גם דרישותינו, ותפקידנו בתור פועלים בעלי הכרה סוציאליסטית להצטרף למלחמת הפועלים.

לע"ע היחסים בינינו ובין הפועלים הנוצרים הם לא רעים, כי אנו משתתפים בשביתה והם גם מזמינים אותנו לכל ההתעצויות והפגישות. הבטיחו גם לשמור על האחז שלנו בעבודה, כשיחתמו על החוזה הקולקטיבי. אבל למרות כל זה, צפויה סכנה שההסתה והשנאה, שזורעים בין הפועלים כנגד ההנהלה היהודית, יכולה להניב פירות וליצור אטמוספירה אנטישמית בכלל.

בכל אופן המצב הוא מכל הצדדים מסוכן ומסוכן מאד ודרושה זהירות רבה ועירות למצב.

אתמול כתבנו לכם בפרוטרוט על השביתה, ובעיקר על מצבנו כעת. במשך היום אין שיוניים. הדירקציה עוד לא הסכימה עד עכשיו להתחיל במשאומתן עם באי-כוח האגודה. גם אגודת ז.ז.ז. הודיעה, שאם הדירקציה לא תתחיל במשאומתן, ימשיכו בשביתה. לפי מה שאנו חושבים, ישנה סכנה, שהשביתה תימשך ואז נעמד בפני שאלות מאוד קשות.

כשנודע לנו, שמתכוונים לשביתה, התחלנו גם אנו להתכונן. קנינו כמה שקים קמח וגם תפוחי אדמה יש לנו. ככה, שאנו מוכנים לכמה ימים בהספקה. אבל אם השביתה תימשך, קשה יהיה עבורנו לסדר את ההספקה, כי כספים במזומנים אין לנו (יש לנו חוב בביה"ח, שאנו יכולים לקבלו כעת) ובהקפה כמובן שלא יתנו לנו כעת בשעת השביתה.

אבל למרות כל הסכנות האורבות לנו, המצב רוח בפלוגה איננו מדכא. כולנו מבינים את רצינות המצב. אבל מקבלים באהבה את גורלנו, כי כזה הוא גורלו של כל אחד הקושר את חייו עם העבודה. ההרגשה שאנו חלק (אפילו קטן) מהפרולטריון הלוחם, נותנת לנו כוח לסבול ולהילחם על קיומנו.

טוביה ברנצ'וק

השבוע התקימה אספה בענין התקציב. לפי דו"ח דצמבר ירד לגמרי הגרעון והגענו כבר לעודף של כמה מאות זה, מלבד משק העזר והאינונטר. בקביעת התקציב להבא נקטנו בכ"ז בשיטה של חסכון כדי לנרמל את המצב הכלכלי.

השבוע קונים לבנים בעד 300 זה. מחוץ לזה אקטואלית שאלת קניית כלי מטה במידה מספיקה בסכום של 600 זה. אנו משתדלים להשיג הלוואה לכך.

ובפעולה התרבותית למרות המאמץ מצדנו לא הצלחנו לפעול הרבה בשטח זה. החוגים לעברית מתקיים, בישיבת ועדת תרבות החלטנו להפעיל את החוגים להשתלמות. החלטנו גם להעביר משפט ספרותי בפלוגה. ובשורה לכס: למשק העזר נוספה פרה חמישית. כן ירבו.

בבית החרושה לדיקטים בהורודישץ, בו מרוכות כל העבודה של הקיבוץ במקום, נמשכת שביחה זה שבועיים.

בבית החרושה עובדים כ-600 פועלים. רוב הפועלים מלבד חברי הקיבוץ במספר של 100 וכ-80 פועלים יהודים מהסביבה, הם נוצרים המשייכים לאגודת ז.ו.ו.

השביחה אורגנה ע"י אגודת ז.ו.ו. הדרישות הן בחלקן העלאת שכר העבודה ב-25% ובעיקר מכוונת נגד העבודה היהודית במקום (דורשים חתימת חוזה קולקטיבי עם האגודה במגמה מפורשת לדחוק את הפועלים היהודים מבית-החרושה). אם כי חברינו לא מסכימים לכל הדרישות של האגודה, אנו משתתפים בשביחה. ה"ח" משתדלים להבטיח את אחוז העובדים היהודים במקום ואת קיום הקיבוץ וגידולו. ההספקה וההוצאות של הקיבוץ צומצמו. לפי חישוב האמצעים, שאפשר יהיה לגייס, יוכל הקיבוץ להחזיק מעמד במשך חודש ימים. מובן, שיכנס ע"י זה לגרעון גדול. המרכז שלה לקיבוץ בתור עזרה ראשונה 300 זה. מצב הרוח בקיבוץ די טוב. בעניני השביחה קימת בקיבוץ משמעת מופתית. הענינים נמסרו לקבוצת חברים אחראיים והם מוסרים מפעם לפעם דו"ח לכל החברים. מנצלים את ימי הבטלה לקריאה ולימוד בחוגים לעברית ולהשתלמות. בקשר עם השביחה שוהה במקום כבר שבוע ימים הח' גיבלבר.

חליפת מכתבים בין הפלוגות בבנדין ובהורודישץ

(בקשר עם תרומה לקרן-השביחה)

בנדין, 20.3.1937

לחברים בהורודישץ — שלום רב!

עם קבלת הקריאה מצד המרכז לבוא לעזרתכם העברנו אליכם היום 50 זה. הגנת החיים והמלחמה לקיום ולזכות לעבודה לצעירים יהודים מתחילות כאן.

כור צורך לחלוצי עם ישראל הנמשך מגולה מרודה ועד לפירס ועד לעבודת כיבוש. כולנו בתור. היום — אתם במערכה. אורך-רוחכם ונצחונכם יחזק את המחנה. חזקו לכן ואימצו.

המוכיר

הורדישץ' 1937.4.3

את הכספים והמכתבים קיבלנו. כן, חברים! מכל הקיבוצים המפורזים בכל רחבי פולניה קיבלנו מכתבי עידוד ועזרה כספית. הרגשנו את עצמנו לא יחידים במערכה וידענו, כי מאחורינו עומדת תנועה, תנועה של צעירי ישראל, שעומדים במלחמה קשה על הזכות לעבודה ולקיום. וההרגשה הזאת היא, שחיוקה אותנו ונתנה לנו כוחות להתגבר על כל הקושיים ולהמשיך הלאה במפעלנו.

בשם המזכירות טוביה (ברנצ'וק)

אפריל

אשר לענייני העבודה. העבודה בביה"ח הולכת בטמפו גדול. מגדילים מיום ליום את התוצרת. ישנן כעת אפשרויות גדולות של כיבוש עמדות עבודה חשובות וחבל מאוד, שאין באפשרותנו לנצל את זה. העיקר — אנו דואגים, לכל הפחות, להחזיק בעמדות העבודה, שהיו לנו עד עכשיו, וגם זה קשה. ואשר לענין ההוספה. ההנהלה הואילה בטובה להעלות את שכר העבודה ב-10% ולפני יומיים הודיעו על זה. אבל צוקר (בעל בית-החרושת) עוד לא אישר, כי הוא לא נמצא כעת בהורדישצ'ה. בפעולה התרבותית. בשטח זה שורר אצלנו כעת קצת "א וואפענשטילשטאנד" אחרי הפעולה המאומצת, שהתנהלה בזמן השביחה. זה בעיקר מסיבת המצב המחוח בפלוגה. קשה מאוד כעת לרכו את החברה ללמוד. את העתונות קוראים דוקא בהתעניינות רבה ומתעניינים בכל השאלות הפוליטיות בעולם ובעיקר בציונות. מצפים בקוצר רוח להחלטות הועדה המלכותית. מה עם ה-200 זה? למשק העזר? אנו מחכים לקבלת הכסף בכדי לקנות פרה.

טוביה ברנצ'וק

אוגוסט

בשבוע זה החקימה אספה שנמשכה 3 ימים. בעיקר דנו באסיפה זו על המצב הכספי בפלוגה, שהורע בזמן האחרון בהרבה. הגרעון מגיע כעת ל-1.000 זה, אמנם היו הישגים רבים גם בזמן האחרון. קנו בעד 500 זה; לבנים לחדרי השינה. השקיעו גם כמה מאות זה; בהכנות לקראת החורף, (הנעלה והלבשה) אבל למרות הכל לא היינו צריכים להימצא במצב כספי כזה, כי סוף סוף אנו הרי חיים בחשבון ונוהרים מהוצאות מיותרות. הקניות האחרונות היו הכרחיות, ואגב חשבנו, שבמשך זמן קצר נוכל לשלם את החובות עבור הקניות הללו, אבל סיבות שונות גרמו כעת להקטנת ההכנסות וזה העמיד אותנו במצב קשה מאוד. סבלנו בקיץ זה הרבה ממחלת המאלריה. חלו כ-15 חברים וזה עלה לנו בהרבה כספים (חוץ מהפסד בעבודה).

הפלוגה בהורדישץ מונה כעת כ-95 חב' ובמקום 80 חברים, שהיו יוצאים לעבודה קדם יוצאים כעת רק 55—60 ח'. את עבודות הפנים קשה מאוד להקטין. אגב גם מספר החברים כעת הוא לא קבוע. כי הדישה לחופש היא גדולה מאוד. לעת-עתה אנו נותנים חופש רק במקרים יוצאים מן הכלל. וגם לאחר שובו של חבר אחר מחופש, אבל אני לא ידע עד מתי נוכל לעצור באופן כזה. כעת נמצאים בחופש רק

כמה חברים 5—6, אבל צריך לחשוב, שבקרוב יצטרכו לצאת לחופש עוד חברים, ככה שמספר החברים בפלוגה יופחת עוד יותר. ונוסף לכל הקשיים נוסף לנו ענין הבדק בביה"ח, שנמשך כבר חודש ימים. אמנם ביה"ח עובד, אבל לא באופן נורמלי והחפוקה קטנה וגם זה משפיע לרעה על מצבנו הכספי. קשה מאוד ואני באמת אינני יודע איך נצא מהתסבוכת (אגב, נפוצו שמועות, שבית-החרושת בכלל בזמן הכי קרוב יפסיק את העבודה לאיזה זמן).

— — — בשטח החברתי, המצב דווקא הוטב בהרבה. לא מורגשת כעת אותה המתחוחת וההתמרמרות שהיתה קודם. גם היחסים בין החברים הוטבו קצת. השתחררו מכל הקטנטנות, שהיו שקועים בהן קודם ומתעניינים דווקא בדברים יותר חשובים. החברים מגלים ענין רב בפעולה החרבותית. ארגנו שוב חוגים לעברית, המתקיימים שלוש פעמים בשבוע וההשתתפות לא רעה. יש גם אפשרות לפעולה יותר רחבה בשטח זה, בימים אלה נקרא לישיבה של ועדת התרבות ונעבד תכנית לעתיד הקרוב.

להטבת המצב החברתי בקיבוץ גרמו בעיקר המאורעות הפוליטיים האחרונים. ההצעה למדינה היחידה — עוררה תקוות חדשות בלבבות ונשתנה קצת מצב הרוח אצל החברים. ולפי דעתי, יכולים דווקא כעת לבסס את הקיבוץ ולנצל את כל האפשרויות לפעולה.

להורדיש' דרושה קודם כל תוספת אנשים (לכל הפחות 10—15) וזה הכרחי תיכף, כי אחרת לא תוכל להחזיק מעמד. 2. שליח, שיבוא אלינו תיכף ויכניס קצת סדר בחיים בכל השטחים. 3. תמיכה מיוחדת בהכנת הדירות והמשק לקראת החורף. את העניינים בהורדיש' לא צריך כעת להזניח, כי כל הזנחה יכולה אחר-כך להתנקם בנו קשה.

טוביה

אוקטובר

כשהנך נפגש עם אנשי הורדיש'צה הם עושים רושם אדיר. מחנה פרולטרי. ובקיבוץ סדר וניקיון. מפעל חשוב שביצעו הוא ענין השמיכות לפרישה על המטות. נוסף לכך, שזה יפה ומאיר את החדר, זה בעיקר שומר על נקיונם של לבני המטה. הייתי מציע לכל הקיבוצים לעשות כך. יש להם 1200 זה' גרען כתוצאה מזה, שלא עבדו כמה ימים בבית-החרושת בגלל בדק. מה שמאוד נחוץ להורדיש'צה זה הוספת אנשים. בבית-החרושת השלימו אתם ונרמו להם שאם ישלחו עוד אנשים יתקבלו לעבודה. תוספת אנשים היה מיטיב אתם, כי בחורף אפשר לשלם את החובות. אין חולים. אני מוסר את הענין לדאגתכם. כל הזדמנות שיש בידכם, יחיד או קבוצה, יש לשלוח להורדיש'צה. היתה לי ישיבה שנמשכה 5 שעות בענינים ספציפיים להורדיש'צה. ענינים בין חבר לחבר, בין חבר למוסד. דברו כאן על העובים. יש חברים שמתנגדים בהחלט לקבלת עובים. אני רואה בזה ערך חשוב, אם כי לי יש דעה אחרת. בפלוגה כולה התגבשה דעה החליט על כל אחד באופן אינדיבידואלי. הורדיש'צה מכינה לחורף 700 ק"ג תפוחי-אדמה סלק ועוד.

למרות הכל – נושאים בעול...

(מתוך מכתב)

הורודישץ' 19.2.1938

בוה דו"ח ממשק-העזר בשנת 1937.

ככה, אין אצלנו שום חדשות. בתנאי עבודה קשים (4 ימי עבודה בשבוע) ובתקציב מצומצם מאוד חיים אנו כעת, ולא ברור עד מתי נוכל להמשיך כך. ונוסף לכך – סכנת חיסול אורבת לנו. משלטונות המחוז בפּינסק הודיעו למרכז "החלוץ" שהקיבוץ בהורודישץ' יחוסל לאחר 14 יום. ההנמקה – כל מיני עניינים פורמאליים. אבל הסיבה האמיתית היא, כנראה – הרצון להכניס לעבודה בבית-החרושת בהורודישץ' פועלי "אוזון" במקום חברי הקיבוץ וע"י כך גם להילחם באגודה המקצועית של ז.ז.ו. הנמצאת במקום. המרכז עירער על החלטת שלטונות המחוז בפני שר הפלך בריסק ובפני הממשלה המרכזית. יש תקווה, שיעלה בידינו לבטל את רוע הגזירה. סכנה זו מטביעה חותמה על כל פעולתנו. אנו מעריכים את המצב כרציני מאוד, אם אפילו נצליח לרחות את הגזירה לזמן-מה. עצם העובדה, שהתחילו להוציא לפועל את כל אשר יזמו במשך שנים, מבטיחה בפנינו את הצפוי לנו בזמן הקרוב. למרות הכל מתאמצים אנו בשאריח כוחותינו ונושאים בעול.

בחיים הפנימיים בפלוגה חלו שינויים לטובה: פעולה תרבותית, שינוי יחסים בין חבר לחבר, עירות לכל המתרחש מסיבב לתנועתנו וכי. וזה עבורנו נחמה במאבקנו הקשה לקיומנו.

ושלום לכם

טוביה

דין וחשבון ממשק-העזר בהורודישץ' בשנת 1937

הוצאה		הכנסה	
הסכום	התוכן	הסכום	התוכן
הסכום הכללי		הסכום הכללי	
692.70	הספקה לבהמות ולעופות	1235.69	הכנסה מחלב 3½ 807 ל.
129.10	עבור אחו למרעה ולרועה	88.47	הכנסה מהלול 1469 ביצים
458.00	קניית פרה וסוס	271.51	הכנסה מכירת ברווזים
89.50	קניית ברווזים	233.00	הכנסה ממכירת סוס
		33.50	הכנסה ממכירת זבל
1464.75	הוצאות שונות	2042.17	4 עגלות
762.42	עודף כללי ב-1937	185.00	חמיכת המרכז
2227.17		2227.17	

יחיאל שטרן: חמש שנים

א. כך התגבשה חברה מלוכדת

הורודישיץ' הוא כפר נידח באיזור ביצות וחול שבפולסיה, רוסיה הלבנה. איזור מפגר, ללא כבישים, רק רכבת וארשה עד גבול רוסיה היתה עוברת כאן פעמיים ביום. כמה בתי עץ מפוזרים בשטח רחב ידיים, ונהר רחב עובר לכל אורך הכפר. מבחינה כלכלית היה האיזור המפגר ביותר בפולניה, איזור שרוב אזרחיו רעבו ללחם. פרנסת אנשי הכפר — על דיג מהנהר פינה שחצה את כל האיזור. להרבה תושבים היו סירות פרימיטיביות בעבודה עצמית. חלק גדול מתושבי הכפרים הסמוכים עבדו בבית חרושת לדיקטים בתנאי שכר ירודים מאוד. ובכל זאת היו האנשים שמחים בחלקם. בלכתם לעבודה ובשובם היו שרים שירים רוסיים נוגים. התהלכו יחפים, או ברגליים עטופים בסמרטוטים; לבושים בגדי בד מסריגה עצמית. אותם בגדי עבודה, שלא החליפו, היו מסריחים מזיעה ומהדבק העשוי מדם של פרות, שהיו אוספים מבתי מטבחים כדי להדביק בו את לוחות הדיקט. גרים בביקתות עלובות של עץ מכוסות גג של קש. הרצפה עשויה טיט ועפר ללא מיטות לישון. כל בני המשפחה היו ישנים על התנור, שבו בישלו את הארוחות הדלות. בעלי בית החרושת, שני יהודים, דיקר ושניידר מווארשה, בחרו את המקום הזה למפעלם, משום שדרכו עבר הנהר פינה, שאיפשר הסעת העצים במחיר זול עד קרוב לבית החרושת, וגם משום העבודה הזולה מאוד והבלתי מאורגנת וללא תנאים סוציאליים, שהיתה מצויה בשפע כאן.

המקום הזה נבחר להיות מקום הכשרה למרות התנאים הקשים. חברי השומר הצעיר, שהקדימו ויסדו פה נקדת הכשרה, לא יכלו להתזיק מעמד ועזבו. בעלי בית החרושת נענו וקיבלו אותנו לעבודה בתנאי, שנעבד בכל העבודות שישנן גם הגרועות ביותר, שאין הפועלים הגויים רוצים לעבוד בהן. היינו נאלצים להחליף בעבודה בשבתות את מקומם של היהודים הבוודים שעבדו במפעל, וכיום ראשון את מקומם של הפועלים הגויים. אנחנו אנשי הקיבוץ עבדנו בכלל ללא שבת ומנוחה. עם זאת, לא הספיק שכר העבודה אפילו לתזונה הגונה. בעלי הבתים היו עורכים לנו מין חשבון כזה שכולו גרעון.

העבודה לבחורים החזקים ביותר היתה בהוצאת קורות עץ מהנהר. היו נכנסים עד למתניים לנהר, קושרים בשרשרות את קורות העץ ומחברים אותם לסוסים, שסחבו אותן ליבשה. עבדנו גם בפנים בית החרושת במכבש. מדביקים לוחות דיקט, מרימים ונושאים משאות כבדים המעלים בחום איום אדים חזקים ומסריחים. הבחורות עבדו במעגלות עם דבק עשוי מדם של פרות מעורב עם סיד מסריח מאוד.

במקום משכורת היינו מקבלים פתקאות לחנות מכולת של קרוב משפחה של מנהל בית החרושת ותמורתם קיבלנו מצרכים במחירים מפולפלים, ורק אחרי מאבק קשה

של שנים הצלחנו לקבל את המשכורת בכסף מזומן. התבשיל, שהוכן במטבח בידי חברות מחוסרות ידיעה ונסיון בבישול, לא היה מן המשובחים ביותר בטעמו. את הלחם אפינו בעצמנו במאפיה הפרימיטיבית שלנו. לרוב היה הלחם דביק ושחור, ואכלנו אותו עם ספל קפה שכונה "גשם" כי לתוך סיר מים של 100 ליטר ומחצית הוכנסה חבילת ציקוריה שהיה נותן לקפה צבע של מי גשם, בלי סוכר. סוכר חולק במנות בהתאם לעבודה, לבחורות חצי קוביה, כי עבדתן נחשבה לקלה יותר, ולבחורים, שעבדו קשה יותר קוביה שלמה, ולפעמים גם שניים או שלושה לאלה שעבדו בעבודה קשה מאוד. קשה להגיד, שזה לא השפיע על הבריאות של חלק גדול מהחברים. כחמישים אחוז היו חולים בפנדיציט כתוצאה ממי הנהר שהיו מעורבים עם חול. אחרים חלו במלריה. היו כאלה שהיו נגועים בפרונקוליס ופצעים.

הבגדים, שהחברים הביאו מבתי הוריהם בלו מהר ואסור היה לקבל בגדים מהבית. היינו לבושים בבגדים קרועים ומתהלכים יחפים. ל-150 חברים וחברות היו בס"ה 40 זוגות נעליים, ששימשו רק לעבודה בבית החרושת, כשהם עוברים מרגל לרגל ליד שער בית החרושת, וחולצי הנעליים ממשיכים יחפים בדרכם לדירת הקיבוץ. כך בכל מזג אוויר בגשם ובחורף כמזג אוויר של 35 מעלות מתחת לאפס. יש שהיינו עוטפים הרגליים בסמרטוטים. אבל הכל נתקבל בהבנה ובאהבה, שהרי בתנועות נוער היינו מילדותנו, חלוצי העם העוברים לפני המחנה ועלינו לבנות ארץ על יסודות הסוציאליזם והיושר לעם ישראל בארץ ישראל.

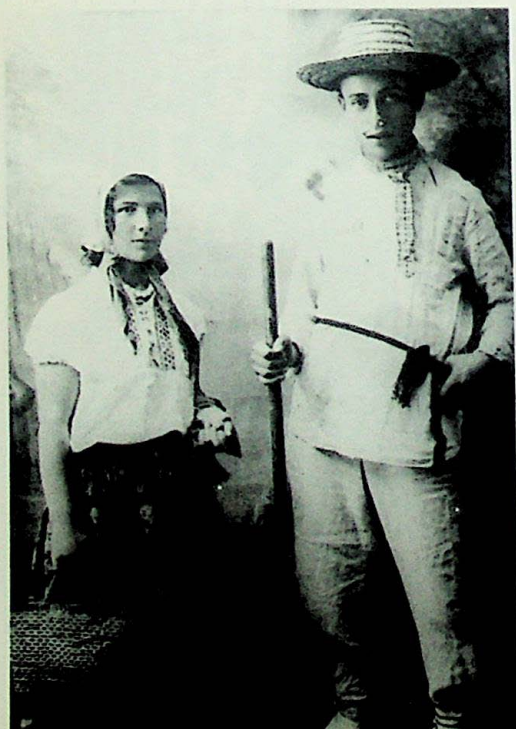
ככה התנהלו החיים תודות לקומץ חברים פעילים אנשי תרבות ורוח. אחד מהם היה ברל גרמרניק כעת חבר קיבוץ מעוז-חיים, שתרם הרבה לחיי החברה והתרבות בקיבוץ, לימד את החברים עברית, אירגן משפטים ספרותיים, שהשתתפו בהם חוץ מכל חברי הקיבוץ, גם עובדי המשרד של בית החרושת וגם סתם יהודים מהסביבה, הצגות תיאטרון; הח' צבי ונדרמן היה מרצה על סוציאליזם, על ברוכוב, על הפילוסופיה של ניטשה ועוד; גם הח' חיים (לולק) הדרי (פומרנץ) מקיבוץ גבת, בא להדרכת סמינריון על תנועת העבודה בארץ. ביקרו אותנו חברי מזכירות הגוש: מולקה ברנצ'וק, יעקב גורדון, פייבל ויגדרהויו ואברהם גיבלבר.

כך התגבשה חברה מלוכדת. במשך הזמן השתפרו מאוד תנאי החיים. הודות להדרכתו של פייבל ויגדרהויו שופרה התזונה. גם גידלנו 5 פרות חולבות, שנתנו חלב ותוצרת חלב לצרכים שלנו. היו לנו כמאה ברווזים שגדלו ושוטטו בנהר. גם סוס ועגלה היו ברשותנו ששימשו להסעת מצרכים מפינסק. מיטות ה"קאנט" הקומותיים הוחלפו למיטות יפות תוצרת עצמית מכוסות כיסויים נאים. היינו גם מרכיבים לרקוד כמובן, ריקודי הורה.

את חגי ישראל היינו חוגגים ברוב פאר בתנאים שלנו. היה אוכל טוב יותר בטעם טוב של בית אבא ואמא. גם עוגות. ארוחה כזאת היתה נגמרת בריקוד הורה ושירה בחוץ בשלושה מעגלים, עד אור הבוקר. ולאחריו מרוצים מעצמנו ישר למשמרת הראשונה בבית החרושת. נשארנו קשרי חברות וידידות בין האנשים, ובכינוסים ובפגישות חברים הם עולים ומתהדקים.

הורודישקי, עם הפרה האחת, שני משמאל יהושע ונגר (יגור), 1936

חלוצים בלבוש מוליסאי, הורודישקי 1934

הפלוגה בואטרודצ'ה, קציר דגנים, 1932

זאטרודצה, בעידור סלק 1932

זאטרוצה, דייש אפונה 1932

הפלונה בסטולפצי, 1932

הפלוגה בפרו'אני, 1931

הפלוגה בקוברין, 1932

השמש כבר שקעה מעל נהר פינה. החבר'ה הספורטאים כבר חזרו משיט על הנהר בחמש הסירות שלנו. חמש הפרות שלנו כבר חזרו מהמרעה, כשהן שבעות ועטיניהן מלאים חלב, מובלים ע"י הנער הרועה ומוכנות לחליבה האחרונה בידי רחל. התרנגולות שלנו מנמנמות על העמודים כלול. שקט בחוץ, רק מרחוק נשמע קרקור הצפרדעים משפת הנהר. הזוגות הנאהבים האחרונים כבר חזרו מבית הקברות הקרוב מה"פרובלמאציה".

חלק מן החבר'ה עובדים בבית החרושת משמרת שניה. החברה התורנית הלכה ומנות האוכל בידיה להביא ארוחת-ערב לחברים במשמרת: לחם, נקניק או ביצה וספל "גשם" עם קוביות הסוכר. אחדים מן המשמרת הראשונה, חברי משמרת הלילה, שבו ממנוחתם מהביתם "סיביר" ו"קאווקו" המרוחקים לארוחת ערב, או לקרוא עתון, או סתם לשיחת חולין לצריף הגדול ששימש כחדר האוכל וחדר-קריאה כאחת. והנה — פתאום נפתחת הדלת בסערה וגוי גבוה לבוש במעיל גס, פוסטאלס (נעלי קש) לרגליו, ושוט בידו פורץ פנימה בסערה, מבוהל: "רבותי הצילו! — הסוס שלי שוקע בבוץ על שפת הנהר..." בלי שאלות וחקירות כל הבחורים קופצים החוצה, ומתוך החושך נראה הסוס השוקע בבוץ כשהוא סוחב אתו את העגלה. ניגשנו תיכף ומיד אל המלאכה, זרקנו מרחוק חבלים ארוכים על הסוס, ובכוחות משותפים ובצעקות "הי הופ" משכנו ומשכנו והצלחנו להוציאו מהבוץ.

את הגוי הבוכה מרוב שמחה הכנסנו לחדר האוכל, וכיבדנו אותו בספל תה חם ממותק עם פרוסת הגוזה של לחם לבן לקינוח. היתה זו בשבילו ארוחת ערב חגיגית. הוא בירך אותנו בכל טוב על שהיצלנו את רכושו, את הסוס ועגלתו. אנחנו גם שמשנו כמכבי האש בכפר. כל אנשי הכפר והסביבה מצאו אצלנו סעד ועזרה כל זמן שהקיבוץ היה קיים. שמנו בפי כל היה "פלסטניצי". לעומת זה אנשי המימשל הפולני לא הביטו בעין יפה על היחסים הטובים שלנו עם הגויים האלה.

ג. שמחת הכנסת ספר תורה לבית הכנסת

הכנסת ספר תורה לבית הכנסת היתה מלווה שמחה גדולה מאוד בכל עיירה יהודית. זכורני, השמחה החלה עוד כמה שבועות לפני כן. "פני" הישוב היו מתכבדים בכתיבת אות, הכלי-זמרים היו מנגנים, שותים לחיים. עם גמר הכתיבה התקהלו בבית בעל-הבית המנדב את הספר תורה ושוב — "הכלי-זמרים" מנגנים, ספר התורה כשהוא מקושט נישא מתחת לחופה בליווית כל אנשי העיירה בריקודים ושירה, ובראש כמה בחורים רוכבים על סוסים כשכולם מקושטים בתלבושות מיוחדות עד לבית הכנסת. ובפנים בית הכנסת המקושט חגיגית, שולחנות ערוכים מכל טוב, וככה עד אור הבקר בשמחה, שירה וריקודים.

אחרת לגמרי נחוג המאורע הזה בכפר הורודישץ'. בשנת 1937 הממשלה הפולנית הוציאה חוק שליד כל בית-חרושת יהיה מועדון לפועלים. אבל בעלי בתי החרושת פחדו, שמועדון כזה עלול להביא להתארגנות הפועלים, שבה לא היו מעוניינים הודיעו לממשלה שהפועלים שלהם אינם רוצים במועדון אלא בבית-כנסת. ומכיוון שאין

בית-כנסת בלי ספר תורה רכשו איפוא ספר תורה, הביאו תזמורת והקיבוץ שלנו כקבוצה יהודית מאורגנת נתבקש לטפל בכל הטכס הזה של הבאת ספר התורה מתחנת הרכבת לבית הכנסת בליווי ריקודים ושירה, כנהוג. לכך היתה התנגדות בקיבוץ. טענתנו היתה, שאם אמנם אנחנו יהודים ראויים למצוה הגדולה הזאת הרי, שאין להטיל עלינו עבודה בשבתות ובחגים, ועל כן דרישתנו היא להפסיק לעבוד בשבתות ובחגים. לכך בשום אופן לא הסכימו. בסוף שזכרו קבוצה של גויים מהכפרים הסמוכים והם שנשאו את ספר התורה, ובליווי תזמורת ושירים רוסיים הוכנס ספר התורה לבית-הכנסת. כעונש עלינו, הועמדו ע"י הכניסה לבית הכנסת כמה גויים חזקים, שלא לתת לאף אחד מאנשי הקיבוץ להיכנס פנימה לטעום מהחקרובת.

הנה כך בפעם הראשונה בהיסטוריה הוכנס ספר תורה לבית-הכנסת בידי גויים ובשמחת גויים.

בוה הענין עדיין לא נגמר. בעלי-בתי החרושת איימו בחיסול הקיבוץ. ואז מרכז "החלוץ" נכנס לתמונה תוך איום כי הדיקטים שלהם המיוצאים למזרח התיכון דרך נמל חיפה בעבודת אנשי הקיבוצים בארץ ומהם חברי פלוגת הים, ייזקו. האיום השפיע מאוד והענין השתק.

תל אביב, 1979.

חיה שקד: בחובשות ומיילדות

השאיפה לעלות לארץ ישראל התעוררה בי בתקופת לימודי יחד עם תלמידים פולנים בבית הספר לאחיות-מיילדות בווארשה.

למדתי בבית-הספר לאחיות על שם "זופיה הקדושה" יחד עם עוד תלמידות יהודיות מעטות שכל אחת מהן השתדלה שלא לגלות את מוצאה. עשינו כמיטב יכולתנו הן בלימודים העיוניים והן בעבודה המעשית. האווירה היתה מתוחה רווייה שנאה ליהודים. אלי אישית התייחסו יפה, הייתי מקובלת על הכיתה. הייתי תלמידה טובה וחרוצה אך הרגשתי שאני זרה. עם סיום הלימודים החלטתי לחפש דרך להגיע ארצה. אבא שלי, שקיים אותי בתקופת הלימודים, התנגד לעלייתי ומשום כך עזבתי את הבית וקבלתי עבודה בעיירה נידחת קטנה בשם ויונה בקרבת הגבול הפרוסי-ליטאי. רוב תושביה של העיירה היו פולנים וליטאים ורק מעט יהודים.

עבודתי כמיילדת היתה אחראית ורבת מתח. לעיתים קרובות נזעקתי לכפרים בסביבה. בתי חולים לא היו באזור וגם הרופא היה מרוחק. לפעמים היה עלי להישאר ימים מספר בכפרים. כעבור שנתיים עזבתי את ויונה ועברתי לעיירה שניה בשם סייני. בעיירה זו מצאתי קהילה יהודית ונוער ציוני רובו בהסתדרות בית"ר אך אני עם עוד חברים ארגנו סניף של "החלוץ". הדבר עלה לנו בקשיים רבים, כי ההסתדרות הרביזיוניסטית שבסובאלקי הקרובה התנכלה לנו. מכאן יצאתי לקיבוץ להכשרה. מקום הכשרתי הראשון היה בקיבוץ שבעיירה לאחוביץ'. מצאתי את הקיבוץ, כמה עשרות בחורים ובחורות גרים בבית הרוס ושרויים בחוסר עבודה. כמה בחורות עבדו במשק בית. הקופה היתה ריקה. בכל חדר מן החדרים הקטנים גרו 10—12 אנשים

בצפיפות גדולה מאוד. תנאי קיום דלים ללא ביגוד מתאים וללא חימום חורף. אנשי העיירה גילו אלינו יחס של השתתפות אך מעט מאוד נכונות לעזרה ודאגה לספק לנו עבודה. מיד כשהגעתי למקום, התחלתי לחפש עבודה בתור אחות. פעם בעוברי ברחוב ליד בית עם שלט של רופא יהודי. נכנסתי פנימה והצגתי את עצמי. הרופא הסתכל עלי בחוסר אמון וסירב להמליץ עלי כעל אחות מיילדת. אך, הרי היתה לי תעודה וגם המלצות של כמה רופאים מוכרים, כך שכעבור מספר ימים התחלתי לעבוד במקצועי ובהצלחה.

קרה אז מקרה, שמשפחה שלמה חלתה במחלת הטיפוס. שלט מטעם משרד הבריאות אסר על כניסה לבית זה מחשש הדבקות. ואז פנו אלי נכבדי העיר וביקשו ממני שאני אטפל במשפחה. קיבלתי את התפקיד בשמחה, קיוויתי שאוכל להציל את המשפחה מסכנת מוות. חברי בפלוגה לא התנגדו. הצטיידתי בבגדים לשבועיים ונכנסתי לבית. כל בני המשפחה וביניהם גם 2 ילדים קטנים היו במצב של חוסר הכרה. טיפלתי בהם ביום ובלילה, אחרי 3 שבועות ירד להם החום הגבוה ולאט לאט חזרו לכוחותיהם. הרופא, שטיפל בחולים, התרשם מאוד מכוח הרצון שלי בטיפולי עם החולים. סיפוקי היה רב.

אנו חברי קיבוץ ההכשרה היינו מלוכדים ומעורבים בחיי סניף "החלוץ" המקומי. הנוער המקומי היה בא אלינו ויחד בילינו הרבה בשירה ובריקודים לעתים עד אור הבוקר. בינתיים מצבנו הכלכלי השתפר, ודווקא אז הגיע חבר המרכז, בדק את המאזן שלנו והחליט לחסל את הפלוגה. אחד מנימוקיו לצעד זה היה — עיסוקו של הקיבוץ בעבודה בלתי פרודוקטיבית כמו טיפול בחולים. התפורנו בצער רב.

אני נקבעתי לפלוגת ההכשרה בסטולפצי. הגעתי למקום ערב שבת. נכנסתי לחדר חשוך כשבידי חבילתי הדלה, שאלתו הראשונה של המזכיר היתה: "למה באת?" והוסיף ברוגזה: "איננו זקוקים לאנשים נוספים, גם לאלה שבמקום אין עבודה, גם אין כאן מקום לינה, והיות ומחר שבת תסעי מכאן ביום ראשון". כך ישבתי במקום כמעט עד חצות וכשהכול התפורר לחדרי השינה מצאתי לי מקום פנינה על אחד הספסלים וככה עבר עלי הלילה. בבוקר ביקשתי מן המזכיר שיתקשר עם פלוגת באראנוביץ' וישאל לאן אני צריכה לנסוע. ובינתיים עד בוא התשובה, אחכה כאן.

ביום ראשון יצאתי לחפש עבודה. הגעתי לרופא המקומי. הייתי כבר מנוסה בכגון זה. עברו ימים ובינתיים קשרתי קשרים עם חברים מהסניף המקומי. תשובה ממזכירות הגוש בבאראנוביץ' טרם הגיעה. התחלתי לעבוד כאחות ובעיירה רבו הפניות אלי. הייתי נוסעת בכרכרות כדי להספיק לבקר את כל החולים שחיכו לי לטיפולים שונים. היות ולא היה במקום בית חולים לילודות וגם היה מקובל ללדת בבית — נקראתי גם ללידות. שמי הלך לפני. וכך הצלחתי להישאר במקום. גם מקום לינה ניתן לי. היות ורציתי להיות פרודוקטיבית עבדתי גם במטבח, ובלילה בכביסה. לא היה מקום כביסה מסודר והיינו נאלצים לכבס את הכביסה במטבח בלילות.

המצב הכלכלי בסטולפצי היה יחסית די טוב. ההרכב האנושי היה די טוב ויחסי הבנה ועזרה הדדית שררו בין החברים. המצב הזה לא נמשך הרבה זמן ומכיוון שלא היה אפשר להגדיל את הפלוגה הוחלט לחסלה. עברתי לפלוגת באראנוביץ', כאן קיבלתי הודעה מהמרכז לעבור לפלוגת הורדישץ' הזקוקה לאחות לטיפול בחולי קדחת, שהיתה מצויה באיזור ביצות זה. רופא מעיר פינסק הקרובה היה מבקר את

החולים, חברי הקיבוץ וגם פועלים מבית החרושת ואני כאחות הייתי עוזרת על ידו בהזרקות וכו'. כמיילדת הייתי מבוקשת מאוד. הייתי נוסעת לכפרים בסביבה ומגישה את עזרתי לנשים בלידתן.

כאן בפלוגת הורודישקי' החיים היו הרבה יותר מסודרים. החברים כולם עבדו בבית החרושת. היו כאן גם חיי חברה ותרבות. מהר מאוד התקשרתי למקום הזה ועם נופו שהיה מקסים.

כחובשת היתה לי עבודה רבה. הרבה חברים היו חולי מלריה. לעיתים הייתי נוסעת עם חברים חולים לרופאים לפינסק.

בהורודישקי' היו חברים שהיו כבר 4 שנים בהכשרה. היו שהתייאשו ועזבו. היה זה בשנת 1938. המצב הפוליטי בפולין היה חמור ומורגש היה שמלחמה מתקרבת. והנה במפתיע נתקבלה בקיבוץ הודעה סודית על עליה בלתי-ליגאלית. לא ידענו מה עומד לפנינו, לא היה לנו בטחון שאכן נגיע בדרך זו בשלום ארצה, אך כל אחד מאיתנו היה מוכן לכך בכל דרך. לא אשכח את הרגע המאושר בחיי כשהמוזכיר הודיע לי, שאני ברשימת העולים-המעפילים. הצטערתי רק שלא כל הזכאים לעלות יכולים להצטרף אלינו.

נסעתי הביתה ולא גיליתי לבני המשפחה, מה עומד לקרות. ארזתי לי כמה דברים אישיים ויצאתי לדרך, לווארשה ומשם הלאה...
אחרי שבוע ימים הגענו בשלום ארצה. אני נשלחתי לקבוצת החוגים ברעננה (כיום — מעוז חיים).

חיפה, 1981

בפגישת עולים

שחר... כפר קטן נידח בלב פולסיה. קומץ בתים מפוזרים לאורך רחוב מכוסה חולות. מרחוק מוריקה חורשת עצים. אגם מים מהבהב — שקט... רק מדי פעם עוברת רכבת, מתעכבת לרגע קט ופולטת נוסעים — הופרע השקט. חלוצים וחלוצות עם התרמיל על השכם וכולם משרכים דרכם לקיבוץ בהורודישקי' — הקיבוץ בתנאים הספציפיים. חיים בכפר בעבודת תמיד של משמרות בבית החרושת. חיים חד-גוונים ללא שינויים. בית החרושת על זמני העבודה המדויקים שבו עלול להפוך גם את העובדים בו לאנשי מכונה מתוחים שחייהם חד-גוניים אך חברי הקיבוץ לא התאימו את עצמם לחיי המכונה, ולחד-גוניות שבהם. בוקר. רבה התכונה. הכפר החלוצי כולו חי. עוברים ושבים, בחורות עולות מן האגם ובידיהן קני-סוף לקישוט האולם — משהו מרענן ומשמח. נתעדנו החושים. אנו וירק. אולם הפגישה מלא מפה לפה. שירה פורצת כמו מאליה. שירים רוסיים, עממיים, צלילים בקצב מרדני ומלא מרץ. ובטרם נדמה השירה — רגעים נעלים. נשכחים הקשיים: עליה, קופה, עברית וכו'. התנערות מדאגות מטרידות. השירה מסתיימת ומתחילות השיחות: העליה והשאלות הקשורות בה, האישורים ומדוס האישורים. בקושי מתחילה השיחה. כל אחד נושא בחובו שאלות הרבה הדורשות פתרון, אך יש וחסר הביטוי, להבלטת הרעיון. הועלו שאלות ממצאות החיים הקבוציים: עברית,

הבחינות, הפרט והכלל, חלוציות אכזרית וכו'. רבות דנו בשאלת העליה וקליטתה בארץ. חיפשו כל מיני סיבות לעזיבות ואיך למנוע אותן. היה דיון ממושך ורציני תוך מחשבה ורצון להטבת המצב. השיחה עמדה על הגובה, אך מעטים היו המתווכחים זה לא טוב.

בערב התקיים נשף אמנותי, שהוכן על ידי חברי קיבוץ הורודישץ: תמונות חיות, שירה, דיקלום. עד מאוחר בלילה. למחרת התפזרו העולים... ושבה הדממה כשהיתה.

1936

איבאצביץ'

בחזרה...

אוקטובר 1932. באופן מיוחד כדאי לציין את כניסתנו המחודשת לאיבאצביץ', דווקא כעת, בזמן שבמקום שורר חוסר עבודה. מצב זה מאפשר רק את קיומה של פלוגה קטנה. נוכחנו עד כמה מוקדמת היתה עזיבתנו את המקום ב"שנות השובע". מקום זה — יש בו אפשרויות רבות של עבודה והכרחי לשמור עליו. הפלוגה כעת נאבקת על קיומה. אולם ישנם סיכויים להרחבה ולא רחוק היום וקיבוץ שחריה באיבאצביץ' יחדש ימיו כקדם.

שבנו לאיבאצביץ' דווקא בימים שהעבודה פחתה במקום עד למינימום. בימים שבבאראנוביץ' היה מורגש חוסר בידיים עובדות, יצאנו לכבוש מחדש את איבאצביץ'. היה מעין יחס מיוחד מצד כולנו, שמקום זה שבו הושקעו כל-כך הרבה כוחות ומרץ של חברינו במשך שנים ישוב לידינו.

כיום במקום 13 איש. עובדת רק משוריה אחת ב-3 משמרות (קודם "רבמיל") שהיא בידי נוצרים.

בשתי המשוריות האחרות (וייס וקוביק) העבודה נפסקה לגמרי. חברינו עובדים בעבודות המגרש. יש סברה, שלקראת החורף העבודה תתחדש, אבל כל זה טרם ברור. הבטיחו עבודה גם בטעינת קרונות, אך נחוץ לזה סוס, שבלעדיו אי-אפשר יהיה לעשות את העבודה. הסתדרו יפה בדירה שעל-יד המשוריה.

"דיעוח", 1932

אנטופול

חנה זהבי (גלרשטיין): אחרי ארבעים ושתיים שנה

אחרי 42 שנות חיים בקיבוץ מעוז-חיים שבצמק בית שאן נעים להיזכר בפלוגה ההכשרה שבהן חייתי עד עלייתי ארצה.

הפלוגה הראשונה — אנטופול. קיבוץ קטן בסה"כ 23 חברים, שבאו מן הפלוגה בקורבין ל"כיבוש עבדה". עיירה זו אנטופול שבפולסיה צביון מיוחד היה לה. יהודים עוסקים בחקלאות לפרנסתם. מגדלים מלפפונים לכיבוש.

עבודתנו היתה בעישוב, באיסוף וגם בניקוי החביות לכבישת המלפפונים ששימשו, קודם לדגים מלוחים. לא פעם היינו עובדים בגשם שוטף בשתילת סלק מפני שלפי דברי מעסיקנו טוב יותר לשחול בעת הגשם ובאדמה רטובה. יחפות ורטובות עד לשד עצמותינו היינו ממשיכות בעבודתנו. אז הרגשתי את טעם העבודה ומשמעותה תחת יד מעבד.

יום העבודה נמשך מארבע לפנות בוקר, שעת הזריחה בפולין, עד הערב, עם הפסקות קטנות לאוכל, לעת שריקות הרכבת העוברת. שריקת הרכבת שלעת ערב גם בישרה לנו את סיום העבודה. היה קשה להתרגל, אבל התגברנו והתרגלנו והיה טוב. תנאי המגורים היו גרועים. גרנו בשני חדרי שינה קטנים עם מיטות קומתיים אינטרנאציונלים בסלנג של ההכשרה, בצפיפות גדולה. לא היתה אפשרות של רחצה ראויה. אפילו נהר לא היה בקרבת העיירה.

כדאי לציין, שבהשפעת הקיבוץ התחילו הבנות מתנועות הנוער שבעיירה לצאת יחד אתנו לעבוד בשדה והדבר היה נעים מאוד. הכל היה טוב ונעים בקיץ אבל בחורף היינו שרויים בחוסר עבודה ובלית ברירה התחסלה הפלוגה וחזרנו לקורבין, פלוגת האם.

בקורבין היו החיים קצת שונים. היתה לנו דירה גדולה, ששימשה קודם לקסרקטין לבצבא, חדרי שינה גדולים בלא תנורים לחימום בחורף. עבודת הבחורות היתה בעיקר בשירות משק בית — 8 שעות ביום. בפעילות התרבותית שיתף סניף המפלגה את הקיבוץ. היה פאטרונט בעיירה שדאג לשירותי בריאות ולהשגת עבודה לקיבוץ. החיים היו מאורגנים איכשהו אבל הטרידה אותנו במיוחד בעיית העליה, שנפסקת לחלוטין. מצב זה היה מערער את חיי החברה. היאוש התחיל לכרסם ולמי שלא הספיק לו אורך הרוח עזב הביתה, לבית אבא-אמא.

התפורנו לשלושה קיבוצים; בריסק, פינסק ובאראנוביץ. בחלקי נפל לעבור לפינסק. באחד מן הימים היתה מורגשת סודיות מזוהה. התלחשויות, טלפונים תכופים לפעילים. מדי שבוע היה נעלם חבר מבלי להיפרד וכו' והנה פלא... כלונו נפגשנו באניה או בארץ. היתה זו עליה, שפעלה שנה לפני המלחמה והצילה את רוב חברי הקיבוץ בפינסק של אז.

מעוז-חיים, 1980

יאנוב

(מחוך עלונים ומכתבים)

מאי 1937. המצב בעבודה השתנה לטובה, בחודש העבר היו מחוסרי-עבודה אך לגרעון לא נכנסנו. כעת נתחדשה העבודה במשוריה וחסרות ידיים עובדות. החלטנו לפנות אליכם ולבקש שתעבירו אלינו 7 חברים ו-3 חברות. כשתחזירו את העולים לקיבוצים, תקחו את זה בחשבון.

תוצאות המו"מ עם המעביד בקשר להעלאת השכר, נגמר בהוספה של 15%. גם חודש דצמבר נכלל בחשבון ההוספה. הפעולה התרבותית מפגרת. אין התענינות של החברים. אנו מתאמצים לשנות את פני הדברים.

חזרו שני עולים לפלוגה. חבר אחד דרש חופש ולא קיבל. ההכנסה במשך החודש 888.20 זה'. המשוריה הכניסה 851.61 זה' ההוצאה — 934.7 זה' ההוצאה להספקה 603.20 זה'; לתרבות, רדיו ועתונות — 38.40; החדש הסתכם בגרעון של 46.55 זה'. המצב בעבודה לא רע. המצב הכלכלי טוב. לעומת זה גדולה הנסיגה החברתית-רעיונית.

אשר לפעולה למען הק.ק.ל. סו"ס דורכגעבראכן דעם אייז. התחילו בפעולה בסימן טוב של חודש ניסן והצליחו.

הפלוגה מנותקת ונתונה לנפשה ולבדידותה. בתכנית פעולתנו ביקור ממושך וארגון חצי-ירח לימודים בפלוגה.

י.ג.

בשובה למכתבכם מיום 30/4 הננו להודיעכם, שאחרי מאמצים עלה סוף סוף בידינו לארגן את ועדת השקל בעיר. לוועדה נכנס גם חבר מהקיבוץ. ועדת השקל דרשה 400 שקלים. השקלים נתקבלו לפני יומיים, ומיד לקחנו עבור הקיבוץ 100 שקלים והתחלנו בהפצתם. אבל קשה מאוד יהיה לנו לנהל את פעולת הפצת השקלים, כי הליגה אינה קיימת, הסתדרויות נוער גם כן אינן וכל האחריות נופלת עלינו, אולם נדאג שהמפעל יצליח.

יעקב

ספטמבר 1937. עשיתי יומיים בבריסק. "שלחתי" את ברום לקינו ונסעתי ליאנוב. יש פה קצת נקיון אולם לא בכל, אבל "השטימונג" — אין "שטימונג" בכלל. הכל מתאוננים על חוסר טעם בחיים. הכול מבינים, שבלי תרבות אין חיים. בביקורי הראשון סידרתי שישחררו את מוטל לוינ מתפקידים ולשריין אותו לעניינים תרבותיים. כשרק יצאתי את יאנוב, בחרו בו כמנהל עבודה. ומובן שזה לא רק שלא נותן לו לנהל עבודה תרבותית אלא גם גול אותו מלהיות עם החברה בבית, ולכן פעלתי הפעם שוב כדי לשחרר אותו. לחברה ישנה אשליה, שהפעולה תעשה רק ע"י ממונה מבחוץ, מהגוש. הרסתי להם את האשליה הזו. האי-חיסול לא עווד אותם. נשאר בקפאונם כפלוגה קטנה על ענייניה הקטנים, נערמו כאן המון דברים קטנים וקטנטנים, שצריך לפענחם. וכיצד לרענן אותם? לא מורגש יאוש, אלא חיים — חיים

שחריה

27.4%

- סווינצ'אני
- גלובוקי
- פוסטאב
- ולייקה
- קורניץ
- מולדצ'ינה
- אושמיאני
- וישניבה

וולוקומפיה

• וילנה

זאטרוצ'ה

• אושמיאני

• וישניבה

• שצ'וצין

• סטולפצי

• ויטל

• הורדישץ

• ניסוויז'

• גרודנה

• ז'אלודק

• סאביץ'

• באראנוביץ'

• לאחוביץ'

תל-חי

12.4%

• בלוק'ביטן

• איבאצביץ'

• ברוה קארטווקה

• בלודן

• לוניניץ

• דומברובה

• פרוז'יאני

• הורודישצ'ה

• הורדזיי

• קאיאנקה

• נוז'ץ

• אנטופול

• פינסק

• קוברין

• בריסק

• קלוסובה

• ולודאבה

• לוצק

• ורבה

ברוכוב

23.5%

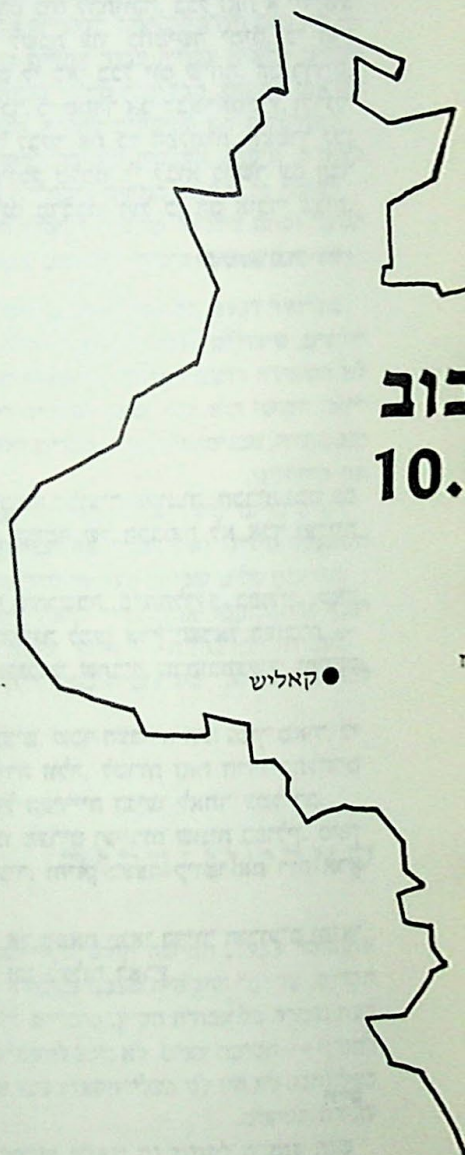
קלוסובה

26.2%

מפת קיבוצי ההכשרה של הגוש החלוצי הכללי
בפולין – בלי גליציה
"שחריה" ופלוגותיה – 1935
הגושים באחוזים

פלוגות שחריה

קאיאנקה
נח"ץ
דומברובה
איבאצביץ'
בלוק-ביטן
באראנוביץ'
פינסק
הורדישץ
סאביץ'
וילנה
אנטופול
אושמיאני
בריסק
בודסלאב
ולודאבה
וישינבה
וילייקה
וולוקומפיה
ז'יטל
זאטרוצ'ה
ז'אלודק
טראספול
יאנוב
לידה
הורדווי
מולדצ'נה
סווינציאני
סטולפצי
ניסוויץ'
לאחוביץ'
לוניניץ
פרוז'אני
פוסטאב
פארצ'ב
מאלקוביץ'
קוברין
קורניץ
ראקוב
שצ'וצין
גלובוקי
ברזה-קארטוקה
בלוזן

של ממילא, וזה עוד גרוע יותר, כי אדי יאוש אפשר לפור, לאוורר, אבל כיצד ליצור חיים של שמחה, חיי טעם?

היו לי שתי שיחות על החלוקה (דיברתי רק אני). בשביל החברים היה זה דבר חדש לשמוע "נגד" כזה. איך הם אומרים: "ביסט דאך א פארביסענער ניין זאגער". ולמרות היותם מושפעים, עד כדי כך, שאין להם כוח להתווכח, בכל זאת א יידישע מלוכה ואפשרויות של עליה... אצטרך כאן לשבת עוד כחמישה ימים, כי חוץ מהדברים הסיפוריים כמו אסיפות, ישיבות, יש לי כאן בכל יום שיחה. הם רוצים, שיהיה זה כעין ירח-לימדים, אבל אין לי זמן לכך, כי ממחר אני לבאראנוביץ. ולרגלי העניינים, שעליהם דיברנו בפגישה, הנני רוצה לבקר את כל הפלוגות. אצטרך לכן לעבור בטיסה גם את פינסק והורודישץ'. מפינסק טלפנו לי לבוא בקשר עם חבר שהכירו בו הרופאים כחולה רציני בשחפת, וגם מדבקת, ועל כן הם אובדי עצות.

יהושע (ונגר, יגור)

אגרת 1937

לוניניץ

עוד בשנת 23—1922 התקיימה בלוניניץ קבוצה חלוצית מקומית. חברה נמנו עם הנוער של צ.ס. שעברו את הכשרתם במקום. קיומה של הקבוצה לא ארך ועליית הפעילים שלה גרמה להתפוררותה.

בשנת 1933, שנת הכיבושים של תנועת ההכשרה ב"החלוץ" בפולין, קמה בלוניניץ — בעזרת חברי פועלי-ציון צ.ס. והליגה למען ארץ-ישראל העובדת — פלוגת הכשרה של שחריה. קבוצת חלוצים מקיבוצי שחריה שבהורודישץ' ופינסק באה ו"כבשה" את המקום.

עיקר עבודתם של החברים היתה בחטיבת עצים. שכר העבודה היה נמוך מאוד, כי איכרי הסביבה הציפו את העיר בהצעות עבודה זולה. למרות זאת חדרו החלוצים לעבודות מסוג זה, ואף לעבודות ציבוריות של העירייה הגיעו לאחר עמל רב. פלוגת הקיבוץ מנתה 25 בחורים, שהתקבצו מערים ועירות שונות בפולין. מעון הקיבוץ שימש מקום כינוס לנוער היהודי בעיר, וחזיק בעצם קיומו את רוח ארץ ישראל במקום.

הפלוגה בלוניניץ התקיימה במשך שנתיים אך מפאת תנאי הדיור הגרועים ותנאי הקיום הקשים, נאלצה להתחסל. רוב חבריה זכו לעלות לארץ.

ספר לוניניץ

חיים

קוברין

(מתוך עלונים ומכתבים)

אוקטובר 1932. שלושה חדשים קיימת הפלוגה בקוברין. עיירה קטנה בלי כל תעשייה — לא פעם חדרו קיבוצים חלוציים אל המקום הזה, ולא הצליחו, אף הפעם עלה בידי חברינו למצוא עבודה עבור אחדים במשוריה היחידה הנמצאת בעיר ובאופן שזכה להיאחו במקום. הבחורות סודרו בגננות.

מעורפלים הם הסיכויים לחורף. חטיבת עצים — עבודה זו כמעט שאיננה בעיר. נשאת, איפוא, העבודה היחידה במשוריה, ליד הגאטור האחד. לעומת זה, קיימת במקום ציבוריות ציונית סימפאטית. חברי המפלגה, הסתדרויות הנוער וסתם ציונים, קרובים לקיבוץ דואגים לו. 20 חברים יהיו בימים הקרובים בקוברין. כיום יש עבודה לכולם.

פברואר 1937. פלוגתנו מונה 45 חברים. שניים בחופש, יש חולה אחד רציני ו־8 ח' חלשים, שיכולים לעבוד רק עבודה קלה. בזמן האחרון עזבו אותנו שני חברים. עזיבתם לא השאירה רושם בפלוגה. בעבודות חוץ עובדים 30 חברים. מרוויחים בס"ה 45 זה' ליום. הקושי הוא בזה, שאנו עובדים רק 5 ימים בשבוע. עבודתנו, עבודה קשה בעיר ובמשוריה, מכניסה ומתמדת, חברים חלשים נאלצים להתאמץ ולעבוד, וזה מדלדל קצת את כוחותינו.

יש סיכויים להרחיב את הפלוגה. אם לא יבואו מיד 10 חברים, עמדות העבודה תשמטנה מידינו ואיך נכסה את הגרעון העולה עד 1000 זה'?

מאיימת עלינו שביחה מעין זה שהיתה בהורודישצ'ה. אנו לא יודעים את טיבה, אך זה יסבך אותנו. בכל אופן צריך לדאוג לתוספת כוחות.

בעבודה התרבותית — חוסר שיטה והתמדה. כל מיני גורמים בעוכרנו. העברנו למרכז 2 שאלוני משתתפים בסמינריון.

קארטוז-ברזה

אוקטובר 1933. חמישה חודשים קיימת פלוגתנו. במשך הזמן גדלה ומונה כעת 30 חברים. עד ימי החג היה מצבנו בעבודה טוב. עבדנו בבנין בתים, גננות וחטיבת עצים. כעת נגמרה כל עבודת הקיץ. סיכויים לעבודה להבא אינם. נשאר לנו ענף עבודה אחד לחורף — חטיבת עצים. לא נוכל להעסיק בעבודה זו את כל החברים. בעלי מקצוע אינם בפלוגתנו. לא היו לנו בעלי-מקצוע כמו נגר, נפח, סנדלר, ספר, יכולנו לסדרם במקומות עבודה קבועים.

כעת עומדת לפנינו גם שאלת הדירה. דירתנו צרה ורחוקה מהעיר. ימי הגשמים

הביצות של הסחיו מקשים על עבודתנו בעיירה. התגברנו על קשיים רבים בניהול העבודה התרבותית. קיימים חוגים לעברית שלוש פעמים בשבוע ולעתים תכופות מתנהלות שיחות. חגגנו את חג הנוער הסוציאליסטי ושוחחנו על מצב הסוציאליזם הבין-לאומי ועמדת תנועתנו הסוציאליסטית בחיי העם העברי. המסיבה השאירה רושם טוב בפלוגה. אנו מבקשים מכם שתכתבו לנו תנאי החתימה על "דבר". תשוקתנו לעתון "דבר" רבה מאד, אבל בגלל הקשיים הכספיים אין ביכולתנו לקבלו, לכן אנו מבקשים לקבל אותו בהנחה הגדולה ביותר.

אגרת, 1933

הכנסה והוצאה בדצמבר 1936 בפלוגות דלקמן:

קוברין	ינוב	בריסק	פינסק	הורודישץ	באראנוביץ	
אין	1000.00	1956.42	2086.18	4035.21	5270.00	1. הכנסה
ידיעות	887.20	2144.32	1794.18	3581.61	5375.00	2. הוצאה
	1.47	1.38	1.49	1.58	1.64	3. הכנסה ליום
	0.71	0.76	0.91	0.98	0.93	4. הכנסה לחבר
	0.71	0.76	0.80	0.81	0.94	5. הוצאה לחבר
	0.42	0.47	0.50	0.50	0.53	6. הוצ. לכלכלה
	46.00	65.00	40.00	90.63	47.55	7. הוצ. לתרבות
1000.00		600.00	1326.50		3070.73	8. הגרעון הכללי
	5.83			146.93		9. העודף

ידיעות כלליות

בקשר עם האישורים לעליה ביקרו הח' ש. רוניק באיבאצביץ, קובריק ופינסק; יהושע וושצ'ינה, בוילייקה ואושמיאנה; ולמן טוקאצ'ינסקי בסוונציאני. האישורים בבאראנוביץ התקיימו בהשתתפות הח' ברסלבסקי ולוי.

שמחה רוניק יצא ל-3 שבועות לפינסק. הוחלט גם להעביר את חיים קלמנובסקי (באראנוביץ), חיים הכנוביץ' (אושמיאנה) לפינסק ואת בורובסקי דוד (פינסק) לבאראנוביץ. ביום 5 לנובמבר ש.ו. התקיימה בבאראנוביץ' ישיבת המזכירות לסיכום האישורים בפלוגות, קביעת הווגות, הקופה המשותפת ועוד. אושרו בס"ה כ-100 איש. בישיבה זו עמדו לביור גם ענייני הפלוגות. הוחלט על עזרה לפלוגה בוילנה בסכום של 50 זהוב.

לרגל צאת הרבה חברים הביחה להתכונן לעליה נחקימו כבר ככמה פלוגות אסיפות ארגון ובחירות של הנהלות מקומיות. בוילנה נבחרה מזכירות ובה הח': ולמן טוקאצ'ינסקי, חנן ויינר, ליפצ'יק, קסטנברום ולינה; בבאראנוביץ' הח': אסתר, גרינברג, לייבל וולקון, יהושע וושצ'ינה, חיים ינקלביץ ומשה'ל פלדמן.

יוסף אירואליביץ יוצא לביקורים ב"פרייהייט" ל-3 שבועות בקשר עם חודש הארגון. אחרי גמר הביקורים ישוב לפלוגה בבאראנוביץ.

מועצת "החלוץ" של גליל וילנה עברה לפלוגה בוילנה. הח' ישעיהו פונדיק שעובד בה עבר לחיות בקיבוץ.

מקוברין באו ידיעות מעציבות על מצב העבודה שהורע. הפלוגה עובדת בעבודות יער. קיים חוסר עבודה גדול. יוצאים לכיבוש לפרח'אני.
נתקבלו 50 ו' מאיבאצביץ לקופת הקיבוץ.

מוזכרות גוש שחריה בבאדאנוביץ'

אוקטובר 1932

וילנה

(ופלוגותיה)

יצחק ארד: עשרים שנה בחיי יהודי וילנה

החל ב-9 באוקטובר 1920 ועד ל-19 בספטמבר 1939 היתה וילנה תחת שלטון פולני. העיר וילנה והאזור כולו הפכו לאזור סֶפֶר של פולין בלי עורף כלכלי טבעי שהיה ברוסיה ובליטא. המימשל הפולני ניהל מדיניות של פולוניזאציה בעיר ובסביבתה. מדיניות זו התבטאה בתחום החינוכי-תרבותי, בתחום הכלכלי ובתחום הפוליטי.

מצבם הכלכלי של היהודים הורע. במוסדות הממשלה ובמוסדות העירוניים היו העובדים היהודיים רק 2.8 אחוזים, בעוד שחלקם באוכלוסיית העיר היה גדול פי עשרה. היהודים הוצאו מהתעשיות שנהפכו למונופול ממשלתי. בתחום המסחר, דחקו הפולנים את רגלי היהודים, וזאת על ידי מדיניות ממשלתית של אשראי, מתן רשיונות לפתיחת חנויות גדולות וניהול תעמולה בקרב הפולנים לקנות רק אצל פולנים. גם במוסדות להשכלה היו היהודים מופלים לרעה. המימשל הפולני לא תמך כספית בבתי ספר ששפת הלימוד בהם היתה יידיש או עברית והיהודים נאלצו לפתח מערכת חינוך משלהם במימנם של יהודים מקומיים וממקורות חו"ל. השלטונות הפולניים שאפו להחדיר את התרבות הפולנית בקרב היהודית והם פתחו בתי ספר ממלכתיים בפולנית לילדים היהודיים. בבתי הספר הטכניים-ממשלתיים הוגבל מספר היהודים ל-5% בלבד. באוניברסיטת וילנה הונהג בפועל נומרוס קלאוזוס. הנציגים היהודיים במועצת העירייה נלחמו על זכויותיהם של היהודים ונגד קיפוחם. כן פתחו היהודים מוסדות סעד עצמאיים ומערכת חינוך משלהם.

חיי התרבות והחינוך. בניגוד לירידתה הכלכלית של וילנה היהודית, פרחו והתפתחו בה חיי תרבות יהודיים ערים. גם החוגים הציוניים וגם החוגים היידישיסטיים (בונד, פולקיסטים וכו') פעלו למען שמירת האופי הלאומי של הקהילה וטיפוח ההכרה הלאומית, וזאת באמצעות מערכת חינוך ומוסדות תרבות. רוב רובם של הילדים היהודיים התחנכו בבתי ספר יסודיים, ששפת הלימוד שלהם היתה יידיש או עברית.

בתי הספר ביידיש הופעלו על-ידי "ועד מרכזי להשכלה". בתי ספר בעברית הופעלו על-ידי רשת "תרבות". לכל אחת משתי מערכות החינוך, לזו שביידיש ולזו שבעברית, היו בתי ספר תיכוניים וסמינאר למורים משלהם. כן היו בתי ספר יסודיים דתיים "יבנה" מטעם "המזרחי" ו"תלמוד תורה" של החוגים האורתודוקסיים.

בוילנה היו גם שני בתי ספר יהודיים תיכוניים ובתי ספר מקצועיים אחדים. יהודי וילנה הפעילו מוסדות רבים ובהם רוכזו אוצרות של תרבות יהודית. בין הספריות הגדולות בלטה במיוחד ספריית "סטראשון", שנוסדה בשנת 1893 ובה כ-35 אלף כרכים, מחציתם ספרות רבנית. כן היו בספרייה זאת כתבי-יד עתיקים החל מהמאה ה-15. "החברה היהודית ההיסטורית והאתנוגרפית", שנוסדה ב-1903, אספה חומר יהודי יקר ערך בתחומי היסטוריה, פולקלור, ספרות, דראמה, מוסיקה וציור. בספרייה של החברה היו כתבי-יד מקוריים בידיש ובעברית של סופרים ידועי שם. "המכון היהודי המדעי" (ייו"א — יידישער וויסענשאפטליכער אינסטיטוט), ב"ייו"א" היה אוסף גדול של כ-20 אלף ספרים, עיתונות בידיש שהופיעה בכל חלקי העולם, אוסף תמונות של ציירים יהודיים ואוצר של מוסיקה. בוילנה היו מספר הוצאות לאור של ספרים יהודיים וכן הופיעו חמישה עיתונים יומיים והוצאות פריויות.

הקהילה היהודית. בהתאם לחוק פולני מ-7 בפברואר 1919, נדרשה כל קבוצה דתית במקום מגוריה לבחור במועצה משלה שתנהל את ענייניה הדתיים. יהודי וילנה התנגדו לחוק זה ודרשו, שהמועצה הנבחרת תייצגם כמיעוט לאומי לכל דבר, ולא רק בענייני דת. יהודי וילנה נאבקו נגד החוק עד שנאלצו להכנע ולבחור בקהילה על פי החוק הפולני. ב-29 ביולי 1928 נבחרה מועצה לקהילה היהודית, ובה 25 נציגים מ-9 מפלגות וקבוצות. כראש המועצה נבחר ד"ר ויגודסקי (ציוני) וועד פועל שמנה 12 איש. המועצה החליטה, שכל הפרסומים הרשמיים שלה יהיו בידיש ובעברית. תקופת כהונתה של המועצה היתה חמש שנים, ובתום תקופה זו צריך היה לערוך בחירות חדשות. השלטון הפולני, שלבש בינתיים צורה דיקטטורית לחצאין, לא רצה בבחירות דמוקרטיות ממשיות מתוך חשש שהדבר יעורר את דעת הקהל ודרישות ליתר דמוקרטיה גם בתחומים אחרים. אחרי דחייה של שנתיים פוזה המועצה היהודית הנבחרת, והממשלה מינתה מועצה יהודית מטעמה. מצב זה נמשך עד 1938, כאשר בלחץ דעת הקהל נערכו בחירות למועצת הקהילה היהודית בהשתתפות כל המפלגות. ליו"ר המועצה נבחר עו"ד ש. מילקונוביצקי, נציג "פועלי ציון". מועצה זו התקיימה עד לפיזור על-ידי השלטון הסובייטי ב-1940. במשך כל תקופת השלטון הפולני התנהל מאבק על השליטה ברחוב היהודי בין המפלגות הציוניות לבין ה"בונד". במועצת הקהילה שלטו הציונים, ואילו ל"בונד" היתה השפעה חזקה באיגודים המקצועיים היהודיים.

התגברות האנטישמיות. בשנים האחרונות של השלטון הפולני התגברה האנטישמיות ואפליית יהודים בכל תחומי החיים. האנטישמיות לבשה צורה אלימה המכוונת נגד רכוש יהודי, חיים יהודיים, בתי כנסת ובתי קברות. הגורמים האנטישמיים התרכזו בעיקר בקרב מפלגת ה"אנדקיס" (הדמוקראטים הלאומיים) ובקרב ה"נאראס" (הראדיקאליים הלאומיים). בתחילת פברואר 1935 התפוצצה פצצה בבית כנסת ויהודים הותקפו ונפגעו. המסע האנטי-יהודי התנהל במיוחד באוניברסיטה של וילנה נגד הסטודנטים היהודיים. בסתיו 1937 נקבעו באוניברסיטאות ככל פולין מקומות ישיבה נפרדים ליהודים, בצד שמאל של חדרי הלימוד. מצב זה של התגברות האנטישמיות ואפלייה נמשך עד סמוך לפרוץ מלחמת גרמניה—פולין.

מתוך "מאבק וכליון של יהודי וילנה"

מולקה ברנצ'וק: קיבוץ בנופה של ירושלים דליטא

ספק אם רבים מתושבי וילנה ידעו, שברחוב סובאטש קיים מספר 37. תושבי וילנה הכירו את חלקו הראשון של רחוב סובאטש, שהתחיל בסימטא מן הרחוב הרחב (ברייטע גאס) במפגשו עם רחוב אוסטרא-בראמא, מול האולם העירוני. סובאטש היה רחוב צר וארוך, שהוביל ממרכז העיר אל פרבריה המרוחקים. רק הבתים שבחלק הראשון של הרחוב היו ממוספרים לפי סדר ואחדים מהם היו ידועים לרבים מתושבי העיר — כגון מספר 9, בו שכן כבוד בית הכנסת של הסביבה, או מספר 19, בו שכן מקדמת דנא בית הספר למלאכה "עזרה ע"י עבודה", שבו למדו מאות מבני וילנה וסביבתה מלאכות שונות בכיתות סדירות ובשיעורי ערב. במספרי העשרים נגמרו בתי הרחוב ואת מקומם תפסו גדרות חומה גבוהים, לצידם מדרכה צרה. מאחורי החומות הסתתרו, גני פרי של כמה מנזרים וכנסיות, מקום משכנם של נזירים ונזירות שבחדו את עצמם מהסביבה. שני מגדלי כנסיה גבוהים ושעונים בפסגתם, שמדי 16 דקות הודיעו את השעה, שלטו בכיפה על כל הסביבה. בהמשך הסימטא נפרדו הגדרות מן הרחוב וטיפסו על הגבעות שמדרום ולעיני ההלך נפתח נוף מרהיב עין של הפרבר רוז'לה (שיבוש יהודי של ירוזליים) — גם כאן סובאטש, אבל אחרת — בתי עץ קטנים מוקפים גינות ירק ועצי-פרי וממול, מעבר לנהר הוילייקה — יערות הבלמונט — ההר היפה, שם שהורישי למקום הקיסר נפוליאון, כאשר חנה בוילנה בדרכו לעבר מוסקבה.

בכניסה לרוז'לה הוקמו בראשית המאה בכספי הברונית הירש, שהצטיינה בדאגתה לעניי וילנה, שני בתי חומה רחבי ממדים בני שש קומות לשכן בהם אנשים מדלת העם מחוסרי גג ופרנסה. את ניהול הבתים היא מסרה לידי "הצדקה הגדולה" — המוסד שקיבל לידו את כל נכסי ה"קהל", שייצג בזמנו את ה"אוטונומיה" של יהודי וילנה. לשני הבתים האלה החדבק המספר 37. שני הבתים האלה היו גוש יוצא דופן בשכונה הכפרית ונופה. כך גם דיירי "המעונות הזולים" — השם השגור בפי יהודי וילנה לבתים האלה — נציגי כל השכבות של דלת העם, חסרי מזל וחסרי פרנסה, חסרי מקצוע, אלמנות, יתומים, סבלים ובעלי עגלה וסתם אנשים משולי החברה, נצרכים לכל דבר ומבודדים מהחברה. כאן השתכן בראשית שנות השלושים קיבוץ שחריה. ציוני וילנה השיגו כאן בשביל הקיבוץ שני חדרים באחת הקומות, שאט אט בעזרת כוח הכיבוש התרחבו לשתי קומות. "המעונות הזולים" התפרסמו עם הזמן כבית הקיבוץ בסובאטש 37, חוברו בטלפון מס' 59—6 למרכז העיר — יתכן שזה היה הטלפון הראשון בכל שכונת רוז'לה — המקום לא שונה, מזלו שונה —

הופעת "הכובשים הראשונים" של שחריה בוילנה חקוקה היטב בזכרוני. נזכרתי אז בחוויית ילדות מתקופת המהפכה הבולשביקית (ואני אז בן שש לערך). גרנו באותו זמן בעיירה קטנה ע"י לידה. לביחנו נכנסה שכנה וביקשה להשאל ליה אח ה"סמובאר" שלנו. "אני מוכרחה מהר להכין תה" — אמרה — "הברשטביקים באים אלי (התכוונה לבולשביקים, כמוכן). הם אנשים טובים, גם הבן שלי הוא ברשטביק, אני ממרתת להכין להם תה" — ואומנם הגיעו לעיירה כמה חיילים עם שינלים ארוכים ורובים מכודנים — אבל את אף אחד לא הפחידו והייתה שמחה

ליהודים — — — ככה חוויתי את הופעת שלושת החלוצים הראשונים, שהגיעו לייסד את הקיבוץ בוילנה (יהושע וושצ'ינה היה אחד מהם), ואני אז פעיל בוועד הסניף.

סניף "החלוץ" בוילנה, ברח' קרופניצ'י, שקק חיים. חברים רבים היו מבקרים בו ערב ערב; התנהלו פעולות חברה ותרבות נרחבים ולכבוד רב היה לנו לתת יד להקמת קיבוץ הכשרה במקום. העזרה בהקמת הקיבוץ היתה משימה חינוכית ראשונה במעלה בשביל אנשי הסניף, שכל חבר בו ראה את עצמו בעתיד הקרוב בקיבוץ הכשרה. הציבוריות היהודית בוילנה היתה מגוונת מאוד. בקשת המפלגתית של יהדות וילנה לא חסרה אף מפלגה מאלה שאפיינו את יהדות פולין. היו בה כל תנועות הנוער שברחוב היהודי בפולין וכל הזרמים החינוכיים. בעיר התנהלו חיי חברה, תרבות ואמנות וחיים פוליטיים ערים ומגוונים. חלק מהנוער — ככלל מקום — היה נתון להסתגלות למצב הקיים, הלך ללמוד לבתי-הספר הפולנים-יהודיים, שהעניקו תעודות בגרות, או לבתי-הספר המקצועיים ללמוד מקצוע נדרש, שיאפשר השתלבות בחיי היום יום במדינה. אבל לא חסרו גם תלמידים בבתי האולפנה, שלימדו בידיש או בעברית, שבהם חונך הנוער שלא להסתגל למציאות האפורה, אלא לשינוי פני-אדם ועולם. בתי-הספר האלה היו קרקע הגידול לכל תנועות הנוער בעיר. רישומן של אלה היה ניכר מאוד בחיי הנוער בעיר. תנועות הנוער הציוניות והציוניות-סוציאליסטיות היו חזקות ורישומן היה ניכר מאוד בחיים הציבוריים בעיר. לא היו מאבקים חריפים בין תנועות הנוער השונות — מתיחות יתרה התקיימה בין נוער א"י העובדת: השומר הצעיר, גורדוניה, "החלוץ" לבין תנועת בית"ר, שרישומה היה ניכר מאוד בוילנה. הופעתו של קיבוץ שחריה בעיר הוסיף ממד חדש לתנועות הנוער הציוניות-סוציאליסטיות. החיים בקיבוץ המחישו הלכה למעשה את המהות שבהכשרה, מעבר לעבודה של ממש, לכל עבודה, את התוכן של חיי-שיתוף וכל יתר מצוות עשה ואל-תעשה שבהגשמה החלוצית לקראת העליה לארץ ישראל.

גם הציבור המבוגר שבעיר קיבל את הקיבוץ באהדה רבה. וילנה היהודית נתברכה בנציגי ציבור מסורים ונאמנים, שהיו משכמם ומעלה ושייצגו את כל השכבות באוכלוסיה היהודית. וילנה היהודית היתה עד לתקופה של שלטון פולין מרכז למטרופולין היהודי בכל תחום המושב של רוסיה הצארית. קשרי תרבות קשרו את וילנה עם אודיסה, קיוב, מינסק, קובנה, ריגה ופטרבורג. היהודים חייבים היו לכלכל את עניניהם בתבונה בחברה רב-לאומית שכללה רוסים, בילורוסים, ליטאים, פולנים וכל יתר העמים שבאזור. על רקע זה צמחה בעיר מנהיגות בעלת שיעור קומה ובעלת תבונה פוליטית, שייצגה את הציבור היהודי בתקופה של מלחמה, חילופי-שלטון, ניגודי אינטרסים בין מדינות, תקופות של רעב ושפל כלכלי וכד' ועמדה בקשר עם יהדות העולם. בתקופת שלטון פולין ירדה קרנה של וילנה כמרכז יהודי פוליטי. העיר והחבל הפכו לפרובינציה עניה של מדינת פולין, שנותרה ממקורות החיות והפרנסה שלה — עם גבול סגור לליטא (המוצא לים למסחר) ולרוסיה, העורף של העיר. מחד היו היהודים נתונים ללחץ הפולניזציה של כל החבל ולאנטישמיות גואה מאדך, שהבליטו את חוסר התקווה של הקיום היהודי במקום. בתנאים האלה היתה דאגת הציבור היהודי ונציגיו נתונה לפיתוח מוסדות לעזרה סוציאלית ועזרה הדדית; לדאגה

למפעל חינוכי עצמי לילדי היהודים בשפות יידיש ועברית, שיוכל לעמוד מול לחץ הפולוניזציה, לפיתוח מוסדות כלכליים: קואופראטיבים, ארגוני מלאכה, בתי-ספר למסחר ומלאכה, קופות מלווה וכד' — לעזרת המסחר והמלאכה היהודית. וכן גם להכשיר אנשים להגירה לארצות שמעבר לים. עסקני הציבור של וילנה התמודדו עם כל אלה בהצלחה והקימו מוסדות לתפארת. קיבוץ שחריה נהנה מכל הפעילות הזו. הציבור היהודי הגיש לו כל עזרה, שהיה זקוק לה בשטח הכלכלי, הרפואי, התרבותי, המשפטי והפוליטי. הוא תפס מקום כבוד כיחידה עצמאית במסגרת התנועות של ארץ ישראל העובדת. חבריו היו בין הנהנים מחיי הרוח והתרבות התוססים בעיר והיו מתקבלים באהדה ובחמימות לכל אשר באו בעיר ובמקומות העבודה שלהם.

ממה התפרנס הקיבוץ? — חזקה על קיבוץ-הכשרה, שצריך היה להתפרנס מעבודה. וילנה נתונה היתה במשבר כלכלי קשה. העיר חסרה תשתית תעשייתית והיתה מרוחקת משווקים. עיקר הפרנסה של היהודים היתה במלאכה זעירה, במסחר ובמקצועות חפשיים. שכר העבודה היה ירוד מאוד. כמו במקומות ההכשרה האחרים כן גם בוילנה השיג הקיבוץ מספר מקומות עבודה במינסרות העצים, בבית חרושת לזכוכית, לעיבוד פשתה וכד'. מספר חברות עבדו בחקלאות במשק יהודי בקרבת העיר. כן עסק הקיבוץ בכל יתר הפרנסות האופייניות לקיבוץ-הכשרה. כגון: חטיבת עצים בחורף, שירות-בית לחברות ומלאכות אחרות שנודמנו באקראי. דינו לא היה שונה מדין יתר יהודי וילנה שהלכו והתפרנסו זה מזה.

בקיבוץ שחריה וילנה שכנה כבוד המועצה הגלילית של "החלוץ" ו"החלוץ-הצעיר" לגליל-וילנה. המועצה הזו פיתחה פעילות ענפה בחבל ועמדה בקשר עם הסניפים באיזור וילנה, לידה וגרודנה. כשנה לפני צאתי להכשרה השתתפתי בעבודת המועצה וביקרתי הרבה סניפים שבמחוז, השתתפתי במושבות קיץ. היו אלה השנים של פריחה ושיגשוג בסניפי "החלוץ" ונהירה להכשרה. הקיבוץ בוילנה היה מקום משיכה לרבים מחלוצי האיזור שחיי הקיבוץ המחישו להם את החיים בארץ, אליהם נכספו בכל ליבם. היה קשר עמוק של חברות בין חברי הקיבוץ, עובדי המועצה ויתר הפעילים לבין השליחים מהארץ, שהודמנו למקום ושהו בו.

קשרי חברות עמוקים נקשרו ביני ובני ביתי לשליח חיים ביבר ז"ל מעין חרוד שעשה בראשית שנות השלושים בוילנה. היה אדם בעל אינטליגנציה עמוקה ולב רגיש מאוד שלא השלים עם הקו שהיה מקובל אז במרכז "החלוץ". מאוד נגעו ללבי סיפור תלאותיו כעובד רפת בעין-חרוד, עבודת-לילה, חליבת 10—12 שעות, כאבי ידיים. הערצתי אותו בעקשנותו שלא לחדול מזה, להמשיך ולהמשיך... כאיש ועד הסניף במקום וכעובד המועצה ביליתי ימים רבים בבית הקיבוץ עד שבינואר 1934 יצאתי לקיבוץ שחריה בבאראנוביץ', כעובד המועצה הגלילית בפולסיה.

חזרתי לוילנה באוקטובר 1939 — ימי המלחמה, כאשר וילנה עברה לשלטון ליטא, והקיבוץ היה מרכז למאות חלוצים שהגיעו הנה מכל רחבי פולין בתקווה להמשיך ולמצוא דרכים לארץ...

עין כרמל, 1981

משה ברסלבסקי: בלב הדלות היהודית

א. "מלכות עבודה"

אתה סר לוילנה העיר. ב-9 Krupnicza הס דממה. ה"שומרים" יצאו כולם מן העיר למושבות. בסניף "החלוץ" שממה. אין מעלים אור בלילה. את הקיבוץ אתה מחפש. הן הוא עקר את דירתו. סמטאות מתפתלות, הנה כבר העיר בשוליה, ולפניך מזדקרים שני בניני-ענק, גדולים ואדירים, משכן למאות משפחות. כאן!

בחצר מתהוללים במשוכה ובשאון ילדים, פרועים ומרחים. אתה ניגש אל החבורה הזו וזרק אל תוכה את המלים: ווו ווינען זיי?...

"זיין". ולא יותר! אינך מפרש מי. לא "קיבוץ", לא "חלוצים". אך הללו כבר יודעים למי הדברים מכוונים. כי ילדים אחדים כבר רצים לפניך, במסירות, מנפנפים בידיהם: הנה שם! הנה שם!

בדירת הקיבוץ מתגלה עולם גדול, מתמיה. איזה מרחב! מי פילל ומי מילל, שקיבוץ בגולה יזכה לכגון דא, לרחבות מעין זו? מסדרון גדול, ארוך. חדר-אוכל. חדר קריאה במיוחד. חדרי שינה רבים, מחסן ועוד ועוד. חדרים גדולים, רחבי-ידיים. האור רב. כן, כאן יכולים לגור בנקל מאה וחמישים איש. הרחבות הגדולה פתוחה לקראת עם רב. "די ביליגע הייזער", — זה שמם זה זכרם בוילנה. מאות משפחות, משפחות עובדות ודלת-העם דרות בכאן. בלילות תגרות ומהלומות, "בלילה, אחא, שמור את עצמותך".

בוקר של יום מנוחה. בקיבוץ מתארחים חברי הפלוגה מזאטרוצ'י, שבאו לנשף שערך הקיבוץ לחנוכת המעון. על רחבת הדשא שליד הבנין הגדול מתיישבים ועורכים מסיבה. שרים. מושכים איזה ניגון חדש. אח"כ משוחחים. בחצר מתרוצצים ילדים, גם איזה מבוגרים. ניגשים, יושבים מן הצד, מקשיבים. הילדים מרוכזים יחד — ילדים חוורים, בלאי בגד, מגואלים, פרועים, בני העוני והדלות היהודית. יושבים וצובטים זה את זה. בכ"ז מקשיבים לשירה. מהם גם מוחאים כף, מהם גם תופסים "משהו מן הניגון".

— או, את הללו צריך לארגן.

— מה אתה סח? הקטנים הללו פראים. באנדיטים...

— ילדי רחוב מושחתים...

— דווקא את הללו! וכי "קונץ" הוא זה לקחת את המוכחרים, את המעודנים. את אלה לקחת מן היום, בילדותם, להרגילם לסדר, לניקיון, להצילם מן הכליה, לתת להם את השיר, את שמחת-החברות, תרועת חיים חדשה.

— פה בבניינים הללו בלבד אפשר להקים הסתדרות גדולה, רבת-עם, המונים! עלה בזכרון הסרט הרוסי החדש: "בדרך אל החיים": ילדי רחוב, מופקרים, קרועים ופרועים, ילדי המרתפים והמאורות שלאחר המהפכה הרוסית. מהם מקימים חברה ילדים גדולה, עובדת, מנסים לבלום את כוחות הפרא הללו, את היצרים הפרועים ולרתום אותם לעמל, לחיי צוותא, — לחיים חדשים. עולם חדש מרהיב ומופלא של עבודה ושיתוף. אך במחתרת, במעמקים עוד סוערים כוחות אפלים, כוחות מרי פרועים, שאינם רוצים להיכנע, שאינם רוצים לקבל מרות עמל ותרבות. הם מונקים

לפעמים מן המארב כפרוץ לבה מן הוולקן ושוב נרגעים. סער וקרבי!
והן כוזה יהא ה"חלוצי", יהא הקיבוץ, תהי התנועה. מפלט לבנים ובנות מן העם, מן
העוני והדלות, מן הרחוב והמרתפים, מן הבלימה ואפס המעשה. אבק פורח, שמהווה
"יש" "בדרך לחיים" חדשים.

הקיבוץ נתקע כאן בלב הדלות היהודית. בתוך הדלות הזו המנוונת דלות חוגגת.
מעין "מלכות העוני". בתוך עבודת הסימטאות היהודית המנמיכה את הקומה.
המשפילה את הערך, מעין "מלכות עבודה", עמל חוגג. — — — משהו שביראת-
כבוד כבר ממלא את הללו, דרי הבתים הללו, המרודים למראה ה"חלוצים", למראה
אורח החיים החדש, לשירה, לחדווה. ההרהור, שצף ועולה הוא: אם תשבר ביום מן
הימים חומת השנאה המפעמת מאז ומעולם של פועלים יהודים בגולה לא"י — —
מכאן יבוא הפרץ. הקיבוץ החלוצי בעיר הוא, שיפרוץ פרץ ראשון במשטמה הזו —
— אשורנו ולא מרחוק!

"העתיד", 1931

ב. שניים או חזין...

הללו, שהסתערו לפני שנים במאותיהם על ההכשרה, שנמלטו מן העיירה היהודית
ונאחזו באחוזות חקלאיות, במשוריות, במחצבות ובעבודות-יער, הרחק-הרחק מן
הסימטה היהודית, וחיו בקיבוצי-הכשרה, בתחנות נידחות, ביניהם לבין עצמם
'פאלאסטינצים' בין גויים-נכרים — הללו נתגלו לפתע פתאום באותו רחוב יהודי,
בעיר ובעיירה שמהם נמלטו, נתגלו כמות שהם, בדמותם הפרולטארית החלוצית.
ברגל וברכב, בצרורות ובכלי-עבודה בגרון ובמשור, שבו וחזרו חבורות-חבורות
לאותם המקומות. מתוכם יצאו באחד הימים — שבו על-מנת לתקוע בהם יתד. הלא
נתערערו כל העמדות, הן שבתו המשוריות, פה ושם הורחק הקיבוץ בזרוע. לשוא
ניטלטלו הבחורים הללו ועברו תחנות לעשרות, תחנה אחרי תחנה. נאלמו דום
המשוריות; הושלך הס במגרשים. רע!

באותם ימים קשים, ימי רעב לעבודה וללחם, כשהעינים שוטטו לכל עבר למוצא
ולאחיזה — הוטלה בחלל העולם החלוצי קריאה חדשה להסתערות: העירה! ממקום
נמלטנו — אליו נחזור. אלא שעתה באו ברכוש נוסף, בידיים נוקשות ומיובלות,
בהכרת גאון על היותם פועלים-כובשים. מן הבית נמלטו ביחידות, ואילו עכשיו
חוזרים הם בצוותא, חברים לכלל מלופד; בנים למשפחה הקיבוצית העובדת.
ככיבוש הערים עברה התנועה הקיבוצית מבחן גדול, נתנסתה ותוכל. כוח מופלא
התגלה במאמצים ובהסתערות. מניין הכוחות הללו לאי-שהעם הפשוט או לעלם
העברי שגמר את הגימנסיון, לצאת לדרך בימי קרה ושלגים, לעבור ברגל וברכבת ללא
פרוטה, ללא אמצעי-מחיה, לישון על הרצפה במעונות בלתי-מוסקים, וכך להתגלגל
שבועות רצופים בדרך? — הם נשלחו לכיבוש. עכשיו מעיק עליהם גורל חברים, גורל
קיבוץ המשווע לעבודה. לקיום. והם מכתתים רגליהם עוברים בארץ ממקום למקום,
חוקרים ודורשים עבודה. לא על מי-מנוחות תתנהל ספינתנו הקיבוצית.
ובפרשת הכיבושים יש לספר רבות. על נדחים ועל פגישות, על עזרת חברים מן
הסניפים ועל התנכרות, על הליכה מבית לבית, ומחצר לחצר לבקשר עבודה ועל

תביעה לעבודה במוסדות ובקהילה היהודית. ועל כל אלה — גם על נפתולים פנימיים, על התנגשות בין חברים לחברים, בין קיבוץ לקיבוץ. וכה יסופר בין השאר:

'הנה יצאו שני קיבוצים כאחד, קיבוץ "פלאנטי" (השומה"צ) וקיבוץ 'שחריה', לתור את הארץ ולהיאחזו בה בעבודה. ולא ידע קיבוץ דבר צאת רעהו. וישאו את עיניהם אל וילנה הרחוקה והגדולה, ותישר בעיניהם, ויעלו אליה — אלה מזה ואלה מזה. ויהי בבואם לוילנה העיר, ויעלו עם ערב אל בית 'החלוץ' ויראו זה את זה ויתמהו מאוד: איכה באתם הלום? — ואתם מה מעשיכם פה? ויענו אלה אף אלה: לכבוש את העיר באנו. ותיטוש המלחמה בוילנה בין 'שחריה' ובין 'פלאנטי', ובוילנה רק מתי-מעט מהם ועבודה עוד אין. אלה אומרים: לנו העיר, ואלה בשלהם: לא, כי שלנו העיר. ויבהילו את חברי המועצה, ואגרות וטלגרמות יצאו דחופות לבירה בווארשה, אורלה *11, ותיהום וילנה החלוצית ותהי כמרקחה.

וכשוך מעט סערת הרוחות. ישבו חברי הקיבוצים בצוותא ופרשו לפנייהם מפת פולין. גדולה הארץ ורחבת-ידיים וערים בה רבות. ויהיו משוטטים ברחבי המפה ועושים בה כבשלהם, 'כובשים' ומחלקים. והמוצא נראה: סלונים העיר ל'פלאנטי', ואילו וילנה — ל'שחריה', אך בזכות זו נמסרת ביאליסטוק לקיבוץ 'פלאנטי' לאחוזת-עולם, 'ובזה באנו על החתום וכו', וחברי 'פלאנטי' יוצאים את העיר, ופניהם מועדות לביאליסטוק לנסות בה מחדש את גורלם בכיבוש.

אך אותה שעה שהוויילנאים עשו בה בביאליסטוק כעולה על רוחם, לא ידעו, שקיבוץ שלישי — הלא הוא קיבוץ 'תל-ח' — שם פעמיו לאותה עיר. הן נשמטו כל העמדות, נעזבה ניאמאן הנישאה, שבתו הרפסודות, וכלידה, בדירה הצפופה, מכונסים עשרות חברים בדכאון ובשתיקה, ולחם אין, ועבודה אין. וחברים יוצאים לדרך מתגלגלים מסניף לסניף, עוברים מאה ק"מ ברגל, מנסים לכבוש. תשו הכוחות בדרך מטילטול, מעייפות, מלילות ללא-שינה — אך כבוש טרם כבשו. והנה הגיעו לביאליסטוק. מכנסים אסיפה בבית 'החלוץ', פונים אל הקהילה; מושטת גם יד לעזרה. נדמה, הנה יבוא הקץ לנדודים: 'לכאן יבואו, ייאספו חברינו המצפים'.

ואנשי 'פלאנטי' באים לתומם מוילנה, הם באים ובידיהם ה'קושאן' על ביאליסטוק, חתום ומאושר בגושפנקא של מרכז 'החלוץ'. ושוב דין-דברים. האדם שכיתת רגליו והתענה בדרכים עד בואו לכאן, היודע כי גורל חבריו, גורל קיבוצו כולו תלוי במקום זה — לא יוותר, בשום אופן לא יוותר, — והמלחמה נטושה. וכשחבר מן ה'מרכז' סר לביאליסטוק ויושב עם שני הקיבוצים לבירור העניין, מתגוללת מגילת סבל והסתערות: מדברים רתח, בחום, ביקוד: הדברים רוויים כאב ומרי: כך מגינים על היקר.

בחדר קטן של הקיבוץ שבקצות העיר מסובים חברי הקיבוצים ורבים מחברי הסניף המקומי. גם אלה האחרונים באו, יושבים על גבי המיטות מצטופפים בעמידה — וכולם קשב. רבה המתחות; הרוחות סוערות; 'סגייט אין לעבן'. מפעם לפעם מחפרץ מאן-דהוא בקריאת-ביניים.

• כתובת מרכז "החלוץ".

הבירור נמשך. בתוך הסערה נפלטים גם דברים נוקבים, מטיחים זה כלפי זה:
— אהה, אתם סבורים לכם, כנראה, שבסבל כזה תכבשו עבודה?
— ואתם חושבים שבחולצות מרוקמות כובשים עבודה!
הו, אין עוד אידיליה ב"החלוץ". על האידיליה הו שבין 'החלוצים' ו'השומרים' לא
יושר לעת-עתה אלא בשיר:

החלוצים והשומרים — — פְּלֵם הוֹלְכִים שְׁלוֹבֵי־זְרוּעַ
פְּלֵי פֶלַח וּבְלֵי מוֹרָא — —

אולי, אולי, עוד יבואו ימים טובים, אבל בינתיים — — מתנגשים בלומז'ה,
בגרודנה. והנה שוב בוילנה.

"העמיד", 1932.

ישעיהו פונדיק (פונדק): שנה ראשונה

כיום 90 חבר וחברה בפלוגה בוילנה. לפני כחודשיים מלאה שנה לחדירתנו לכאן.
בשני חברים היתה ההתחלה, ובקושי רב עלתה. כבר בימים הראשונים היה עלינו
”להלחם” על המקום עם קיבוץ ”פלאנטי” של השומר-הצעיר, אשר חבריו גם הם
הגיעו אחרינו לכיבוש המקום וקיבוצם מונה רק כמה עשרות חברים. לפי החלטת
המרכז נשארנו אנו במקום. עיקר עבודתנו אז וברובה גם כיום, חטיבת-עצים אצל
אנשים פרטיים ובקהילה היהודית בוילנה. עבדו גם במחסן תבואה. במשך החורף
הראשון לקיומנו גדלנו לאט, רק ל-15—20 ח'. היו אלה ימי הסגר העליה, וימי חוסר
עבודה גדול לפלוגה בבאראנוביץ'. תנאי הדירה היו קשים מאוד, צריך היה להשיג
כספים לתשלום מראש עבור כמה חדשים שכר-דירה והדירה עצמה לא התאימה
לצרכינו.

עם בוא הקיץ הוטב המצב בעבודה. רוב החברים הועסק בגנות, ובעבודות הקהילה.
גדלנו עד 40—50 חברים. ארגנו אז את הפלוגה החקלאית-הקיבוצית (היחידה בפולניה
בשנה שעברה) בזאטרוצ'ה ועם סוף הקיץ קלטנו את כל חבריה קרוב ל-30 במספר.
עברנו לדירה גדולה ומרווחת, ובה שלושה חדרי שינה (2 לבחורים 1 לבחורות), חדר-
אוכל גדול, חדר כללי המשמש גם חדר-קריאה, חדר למחסן הבגדים, חדר למועצות
הגליליות של ”החלוץ” ו”החלוץ-הצעיר”. דירה זו, הגדולה ביותר אולי מדירות
הקיבוצים בפולניה, כבר כיום היא צרה מהכילנו, והרי עלינו להתרחב, וישנם סיכויים
לכך בוילנה עם עשרות אלפי יהודיה.
יש לנו טלפון, הדרוש מאוד, והוא עוזר לנו הרבה בהשגת עבודה, כי דירתנו נמצאת
בקצה העיר.

הסידורים בדירתנו הולכים ומשתכללים, הנה סודרו בזמן האחרון מיטות שינה
הגונות לכל החברים. הוגדל המטבח, סיידו מחדש את חדר-האוכל וכו'.
הולכת ועולה הפעולה התרבותית בפלוגה. מזמן לזמן מתקיימת שיחה בשאלות
התנועה, מתנהלות שיחות בשאלות כלליות (מהאחרונות ”האשה בחברה והחברה
בקבוץ”, ”טיול בערי פולניה” — לפי דברי חברים מהעיריות. ערבי-שבת, שתוכנם

הוא: דברי חברים, הקראות, דיקלומים, שירה, משחקים וכו'). קיימים חוגים לעברית, לתולדות תנועת הפועלים בא"י ולספרות. מופיע באחרונה עתון-קיר שבועי "מחיינו". חברי הקיבוץ משתתפים גם בפעולה התרבותית-כללית של הסניף ולהיפך. לאחרונה השתתף הקיבוץ במסיבות עונג שבת שנערכו בסניף, באסיפה לברוכוב ול"יום ההסתדרות". בחנוכה נערך בקיבוץ נשף לביבות, עשיר תוכן, שהשתתפו בו גם חברי הסניף. פתיחת כינוס המנהלים של הסניף התקיימה בקיבוץ. חברי כינוס המנהלים עם חברי הקיבוץ השתתפו בהצגת "מסדה". התקיימה גם שיחה משותפת בינינו על "הקיבוץ והסניף" התחלנו להקים את ספריית הפלוגה. קוינו לעזרת סניפי "החלוץ" והסתדרויות א"י העובדת בהספקת ספרים, אך לע"ע טרם נענינו. חברים מהקיבוץ לוקחים חבל אקטיבי בפעולת סניף "החלוץ הצעיר" בוילנה. בעבודה אין קביעות. בחלקה הגדול היא מתבססת על חטיבת עצים. חדרנו לבית חרושת לזכוכית. יש לנו שם שש יומיות קבועות ועוד כמה לא קבועות. אולם שכר העבודה זעום. 1.60 זה' ליום. כמה חברים עובדים בקביעות במשוריות. לחברינו הנגרים יש עבודה כמעט קבועה. קיימת סנדלריה, החברות, כמה מהן עובדות בבית חרושת לשימורים, סוכריות, בתפירה, ובזמן האחרון בעבודות בית בעיר. "הסתערנו" על כמה עקרות בית בעיר, והן מבטיחות עבודה לחברות. לעתים חסרות ידיים עובדות ולעתים ישנו חוסר עבודה גדול. אנו סבורים, שקיימת אפשרות להגדיל את הפלוגה. דרשנו מהמרכז 40 חברים חדשים. עצם מציאותם של חברים בפלוגה ייצור לחץ להשיג עבודה נוספת. בזמן הקרוב נעבור את המאה חברים בפלוגה. אנו חושבים להגיע בקיץ למאתים ויותר חברים.

לא פעם יצאנו ל"כיבוש". "מעשי ידניו" הן הפלוגות באושיאנה וסונוציאני. דל הגליל באפשרויותיו, אולם תקוותנו, שבמאמצים עוד נרחיב את רשת ההכשרה בגליל. מחפשים אנו דרך להתקשר עם סניפי "החלוץ" בגליל, בחלקו נעשה הדבר ע"י ישיבתה של המועצה הגלילית של "החלוץ" בקיבוץ. אנו חושבים להוציא מזמן לזמן את "ידיעות השבוע" שלנו לסניפים.

"ניב", ינואר 1933

מראה החדר הכללי של הקיבוץ

(מתוך מכתב לסניף)

... ביקשתם, שאכתוב לכם גם פרטים על מראה החדר הכללי ורהיטיו, בקשר עם ידיעות שקיבלתם שקישוטו יפה. אני נענה בחפץ לב לבקשתכם.

חדרנו הכללי (בו גם מזכירות הפלוגה) הנהו באמת החדר היפה ביותר בדירתנו הגדולה. הוא נמצא כמעט מול דלת הכניסה למסדרון דירת הקיבוץ, קצת ימינה — הדלת לחדר הכללי.

אמסור לכם מראה כל קיר לחדר. בחדרנו תלויה מנורת חשמל גדולה, חסר עוד חשמל בחדר הבחורות והמחסן.

בקר שממול לכניסה, 2 הלונות גדולים. לאורך הקיר הזה מלמעלה מאדימה הסיסמא: "פועלי כל הלאומים התאחדו". בקטע הקיר שבין שני החלונות מתנוססת מימין — תמונת ברוכוב ומשמאל תמונת

טרומפלדור, ובין שתי התמונות על גליץ נייר ירוק דיאגרמה — "שחריה ופולגותיה" מיום קיומה, כוללת את כל הנקודות, אשר בהן חיתה אי-פעם חזיה כיום פלוגה של שחריה. מצד ימין של הקיר, בפניה — הטלפון (היחיד, כנראה, בקיבוצים בפולניה), מכשיר חשוב בידי הנהלת העבודה. סמוך, בפניה השמאלית של הקיר — מפת התנועה הקיבוצית בא"י (לפי מ. ברסלבסקי).

על הקיר מימין לפתח, — הקישוט הראשי: מלמעלה הסיסמא: "התנועה הקיבוצית היא תנועת המרד העברי", מתחתה בנובה הקיר כמעט — תמונת עבודה בצבעים: חורש, חוצבים, מעשה ידי צייר צעיר אשר התגורר בשכונת לקיבוץ. בצד השמאלי של הקיר — מפת מפעל ההכשרה בפולניה. בפניה זו עומד שולחן מזכירות הפלוגה ולידו ספסל יפה עם משען מעשה ידי נגרינו.

הקיר משמאל לכניסה אף הוא מקושט יפה. לאורכו מלמעלה הסיסמא — "לפועל במלחמתו אין מה לאבד חוץ מכבלינו", מתחת לסיסמא זו על שלושה גליונות נייר ירוקים התלויים במרחק ידוע זה מזה — תמונות של חברינו בסניפים, בפגישות ובפלוגות הקיבוץ כאן תלויה גם תמונת סניפנו. תמונת המשתתפים במועצת הקיבוץ האחרונה ועוד. לאורך הקיר — ספסל עם משענת ואחריו שולחן ארוך.

נשאר לי עוד לחאר לכם את הקיר הרביעי, זה שבו עצמו פתח הכניסה. בקטע הקיר משמאל לכניסה, על גבי גליונות נייר ארוכים תלוי עתון הקיר השבועי של הפלוגה, "מחינו". מימין לפתח, על הקיר מלמעלה הסיסמא — "עלה נעלה בכל התנאים". שטח הקיר מיועד בעיקרו, לדיאגרמות החדשיות ע"ד ההכנסה וההוצאה בפלוגה, ליומן הקיבוץ, שמוסר מדי יום על המצב בעבודה ובענינים שוטפים. ו"לידיעות השבוע" מפלוגתנו ומפלוגות הקיבוץ. בחלק קיר זה גם העתקות מכתבים שהתקבלו למזכירות, חחרי המרכז וכו'. בפניה אשר בין קיר זה לקיר אשר עליו תמונת העבודה הגדולה, תלויה תיבת זכוכית ובתוכה — "העזרה הראשונה" שלנו. מימין לה ליד הקיר — ארון המזכירות. ליד קיר זה ספסל גדול, ואני שוב מדיגש עם משענת (כי בשום בית פרטי אף בקיבוצים אחרים, דומני, לא נמצאים ספסלים עם משענות יפים כאלה). ליד ספסל זה שולחן ארוך דומה לשולחן שליד הקיר שממולו, וספסל קצר יותר לאורך השטח שבין שני החלונות, ובאורך זה — השולחן שעל ידו. חדר כללי זה, כל ימות השבוע משמש אולם קריאה ובשבתות ובשעת הצורך — אולם האסיפות. באולם זה התקיימו כמה פעמים אסיפות של "החלוצ-צעיר", נשף חנוכה גדול בהשתתפות הסניף, גם הפתיחה של כינוס המנהלים הגלילי.

י.ב.

"ניב", ינואר 1933

במאמצים לשיפור החיים

יולנה 30.8.1933

באה הפסקה בגידולה של הפלוגה. חברים חדשים לא מתוספים כמקודם. כיום נמצאים במקום 170 ח"ח. מהם 60% בחורות.

המצב בעבודה הורע בזמן האחרון. ישנם מחוסרי עבודה, בעיקר בחורות. נפסקה העבודה בבית-החרושת של זכוכית בגלל הבדק, שיימשך כחמישה שבועות. העבודה במשתלות נפסקה. גם משביתת המשוריות סבלנו מאוד. אחרי השביתה שבו רק אחדים לעבודה. ובכלל לקראת החורף המתקרב נפסקת העבודה בהרבה מקומות ועמדות עבודה חדשות מתוספות מעט מאוד. גדל מספר העבודות בתפירה ושירות. עם החגים המתקרבים יש סיכויים להגדיל את מספר העובדים בענפים אלה.

התחילה גם העבודה בחטיבת-עצים, הענף שמעסיק בחורף את רוב חברינו. חדרנו בזמן האחרון גם לתעשיית העור, שמעסיקה כיום 10 חברים. יש סיכויים להעסיק מספר גדול של חברים, אפשר מאוד שתתחיל כבר באלה הימים העבודה בבית-העלמין, שתעסיק כ-18 חברים. יום עסוקים הנגרים וכל יתר כעלי המקצוע. בדרך כלל, יוצאים כעת לעבודה למעלה מ-50% של החברים.

למרות מצבנו הכספי הקשה התחלנו להקים מוסדות מלאכה. חשיבות הדבר עבורנו רבה מאוד, ביחוד כשרוב העבודה אצלנו מקרית.

המצב הכספי הורע במשך השבועות האחרונים. בימים האחרונים קשה גם סידור ההספקה היומית. החובות לחנוונים ולאופים כ-3000 זה, הגרעון כ-2500 זה. בימים האחרונים עלה בידניו להשיג שוב אשראי ללחם ולמכולת. ניגשנו במרץ לחפש מקומות עבודה חדשים בעיר.

בזמן האחרון התקיימו אסיפות וישיבות רבות לבירור המצב במקום. הוצאנו גם כמה חברים. המאמצים האלה לשיפור החיים והכנסת סדר ככול — הביאו לתוצאות חיוביות.

בזמן האחרון התמסרנו להקניית ידיעות אלמנטריות לחברים על התנועה ועל המפעל הקיבוצי. אנשים צעירים בתנועה אינם רואים את הקיבוץ כצורת חיים עבורם, כי אם כ"אפקומעניש". גישה זו באה לביטוי ביחוד בציפיה לגמור את "הסטאז" והחשבונות שנעשים בקשר עם זה. הרגשת הארעיות הזאת קובעת גם את היחס של החבר לצרכי הקיבוץ, העבודה והמשק.

הננו מתמסרים כעת לעבודה התרבותית, שהיתה מוזנחת בחדשים האחרונים. כמה פעמים בשבוע מתקיימות שיחות בשאלות יום-יום בקיבוץ. הבירור והדיון המשותף בשאלות אלו מקדם בהרבה את מצב העניינים בקיבוץ. מתקיימות גם שיחות על תנועת הפועלים, שאלות התנועה הקיבוצית, סקירות מעתונות וכו', מלבד זה מתקיימים חוגים לעברית, לומדים כמעט כל יום.

מצב החולים הוטב קצת. הוקטן מספר החולים. אולם ישנם עוד חולים אחדים רציניים, שזקוקים לניתוחים. התקשרנו עם כמה רופאים בעיר בבקשת עזרה מדיצינית. רופאים אחדים ביקרו את החולים חנם.

למרות המצב החמרי הקשה אין אנו מפסיקים את שיפור הסידורים בבית. גומרים כבר את הבדק בחדר השינה. מוסיפים עוד מיטות, גומרים את הבדק בחדר הרחצה שהופסק באמצע. לאחר זה נתחיל לעשות בדק יסודי בכל הבית לקראת החורף. וגוברת הרגשה בפלוגה, כי ישנה עליה.

אגרת [הגוש החלוצי הכללי], 1933

גם זה קרה

(מתוך מכתב)

וילנה 31.10.1933

קליגר, רב שלום לך!

אחמול שבתי מהאישורים בפלוגות שנמשכו כ־10 יום, וקבלתי את גלויחך על כחיבת דבר־מה לאגרת. אני עכשיו במצב רוח קשה מאוד, מחוץ לעיני הקיבוץ נוסף עכשיו איזה ענין גרוע. קרה־מקרה אצלנו, עם בחור שלא מסרו לו את הבגדים, שהביא אהו משום שנקרעו. הלך הבחור למשטרה, שעשתה מזה ענין חשוב, ומסרה אותנו למשפט ואני קיבלתי אחמול הזמנה למשפט שיחייבים ב־16.11 ש.ז. ומאשימים אותי לא פחות ולא יותר, אלא שלא רצייתי להחזיר רכוש פרטי, ולפי הקודקס העונש בעד זה עלול להיות עד 5 שנים. (בית סוהר). התקשרנו עם העו"ד ברנצ'וק, ואולי לא יצא מזה כלום. אבל בכל זאת אם לא ייעשה משהו עלול הדבר לגרום לא־ינעמות.

עכשיו — ראשית עם וילנה והמחוז. בוילנה המצב די טוב, עבודה יש אבל המצב בכספים הוא רע מאוד, יש גרעון של 3000 זה'. בכל זאת הסידורים הפנימיים וההספקה עולה מיום ליום, הסכנה שהיתה שיהיה רעב — איננה. הסיכויים לעבודה להבא טובים מאוד. לו היו רק אנשים שיטפלו בדבר, אפשר בנקל להגדיל את הקיבוץ ל־200 חברים והיו מסתדרים יפה, ולא אגוים, שאולי היה הקיבוץ בוילנה מן הקיבוצים היחידים למופת בפולניה. ישנה עכשיו תכנית ויכולת לסדר סדנאות מלאכה, וגם להקים בגליל זה בית הבראה לכל הגליל, ואמנם כבר נגשנו לפעולה בכיוון זה.

הפלוגות הסתדרו יפה והתרחבו. באמת נחת רוח לעבור עכשיו בבוקר לעומת מה שהיה חודשים קודם. חדרו לכל מיני עבודות בעיר. והנה אנו נמצאים עכשיו במצב קשה מבחינה חברתית. כמעט בכל הפלוגות יוצאים האנשים "המרכזיים". מכל הפלוגות דרישות לאנשים "מוכירים" "ממין משובח", כאילו הדבר חלוי במוכירות בוילנה. אין גם אצלנו אנשים כאלה, ואין מוצא. החלטנו בכל זאת להטיל על הפלוגות לפתור שאלה זו בכוחות עצמם, ולשם זה נסכם בקרוב על קיום קורס ממושך בפלוגות, שבוע בכל מקום.

זלמן (טוקאצ'ינסקי)

אטמוספירה קשה

וילנה, 4.11.1933

למשה, (קליגר) שלום!

בקיבוץ כעת אטמוספירה קשה. מרבים לדחך על דרכי ההכשרה בגולה. יש ויכוח כיצד להבטיח בדרכים חינוכיות את הליכת חברינו לקיבוץ בארץ. לקיבוץ מתקבלים מכתבים מחברים שהלכו לקיבוץ, חברים מקבלים מכתבים של עוזבים. היו אצלנו חברים, שהאמנו שהם בטח ילכו לקיבוץ והנה עזבו. לו ראיית, אין חברים ניגשים אלינו, כאילו רצו להגיד "הבט! הנה נאמניך, והם עזבו ומה אתה דורש ממני"?! באותם רגעים קשה מאוד — כאילו זרו לך מלח על פצעים טריים.

אנו דנים כאן בוילנה על אירגון פלוגת־עליה. זה, נדמה לנו, מבטיח יותר את הליכת החברים לקיבוץ

בארץ. חשבנו, שמוטב שזה יהיה מלווה ביעד מוגדר. אחת הסימאות — הליכה לגליל. אני חושב, שאולי כל העליה החלוצית שלנו צריכה להתחלק לפלוגות עליה ובכל פלוגה להבטיח גרעין חברים. עד העליה יש לקיים פגישות לבירורים לקראת העליה.

צריך לבדוק יפה יפה את דרכי החינוך שלנו. המועצה האחרונה בגרוכוב אמנם טיפלה בזה, אבל לא חידשה ולא נתנה פתרון אפילו חלקי.

ה"מתיחות" — עליה הוחלט במועצה, היא דבר טוב — זה יביא אולי יותר חברים להסתדרות — אבל לא לקיבוץ.

בקיבוץ חברים שעובדו מחמת אי ידיעת העברית — כועסים ורוגזים. אמנם ידיעת עברית חשובה, אבל הם לא יתחנכו על ידי זה.

ישראל (קופיט)

בעבודה לא-קבועה

בזמן האחרון אנו מתקיימים בעיקר על עבודה מקרית, ואנו סובלים מאוד ממקריות זו. הדבר מכביד על סידור העבודה. לא ידענו לחדור עד עצם היום הזה למשוריות המקומיות ולבתי-חרושת. יש מספר מועט של מקומות עבודה קבועים. קיימות אפשרויות רבות בוויילנה, אבל אלה אינן מנוצלות על ידינו ובמידה מסויימת בנו האשמה. אינם מגלים אחריות ראויה. נותני העבודה מתייחסים אלינו כאל פועלים ממדרגה שנייה.

עסוקים כעת מדי יום כ-60% מן החברים, וכאמור, רובם בעבודות לא קבועות. בתעשיית העור, לבנים, חטיבת עצים וכו'. את הענף האחרון לא ניצלנו מספיק השנה. בחטיבת עצים עובדים חברים אחדים ואפשר היה להעסיק בזה מספר גדול יותר של אנשים. חדרנו לבית חרושת חדש לזוכיית. הדבר עלה לנו בקשיים רבים. עד עכשיו לא עבד שם אף יהודי אחד. בבית חרושת הראשון לזוכיית עובדים 18 חברים בכל יום. כמה חברים עובדים בחייטות, בתפירה, בנגרות וכו'.

נסתיימה העבודה בבית העלמין, אולם במצב הנוכחי יש סיכויים ואין לחשוש לחוסר עבודה. בימים אלו חסרים חברים לעבודה ובהרבה מקרים אנו מוותרים על הזמנות לעבודה. חברים חדשים טרם הגיעו ונשקפת סכנה של אבדן מקומות עבודה. לעומת זה חסרה עבודה לחברות בתפירה ובשירות. קצתן עובדות.

סוף סוף התחלנו בסידור מתפרה. הסידורים לכך בבית נמשכים בלי הפסק למרות המצב הכספי הקשה. ניגשנו לסידור המחסן, מיטות בחדרים וכו'.

התמסרנו לפעולה התרבותית, בעיקר ללימוד השפה העברית. מיותר להוסיף, שהאישיורים הגדילו את מספר הלומדים והגבירו את הרצון לדעת את השפה. קיימים לשם זה 4 חוגים שמתקיימים ברציפות. מלבד זה מתקיימות שיחות; סקירות עתונות א"י וכללית, ערבי עונג שבת וכו'. בכל שבועיים מופיע עתון קיר, הנותן ביטוי למתרחש בקיבוץ ובתנועה בכלל. בשבת הבאה נקיים ערב על הפאשיזם. קבענו איש מיוחד אחראי לפעולה התרבותית ולסידור הספרייה. הוסכם על מפעל שלשלת למען הספרייה.

חולים. כתחום זה הורע המצב. מספר החולים גדל וכיניהם הרבה רציניים הזקוקים לניחוח וכן חולים שונים הנוזקים לעזרה רפואית קבועה. מקשה עלינו דבר בואם של חברים חולים מהפלוגות. פעלנו בימים האחרונים למען סידור בית הבראה בוילנה. התקשרנו עם חברת "טאז" שתמסור לרשותנו דירה וכלי מטבח. סידור בית הבראה כרוך בהרבה קשיים, אולם יש תקווה, שנצליח להתגבר עליהם ואמנם נקים את המוסד החשוב הזה.

אגרת, דצמבר 1933

קִיבוץ גדול בעיר גדולה

כשהנך נכנס לקיבוץ, מיד תוקפת אותך הרגשה, כי הנך נמצא בקיבוץ גדול ובעיר גדולה. חדרים מרווחים, מסדרון ארוך, חשמל, רדיו, טלפון מצלצל כל היום — דרישות לפועלים, ידיעות מן החברים הפזורים בכל חלקי העיר והקיבוץ לא ינום ולא יישן. הוא ער וסוער. הולכים ושבים מהעבודה ביום וגם בלילה.

כשהחברים שוב אינם בעיניך אלמונים ואתה מתודע לכול אחד מהם ומכיר את דרכו לקיבוץ, מתגלה לעיניך מה גדול התפקיד, שממלאה בחיינו התנועה הקיבוצית כפתרון לדלות היהודית ובהעברת רבים לעבודה. אופיינית בשביל תנועתנו היא פלוגת וילנה. לוויילנה זו — עיר מתרוששת. שמקורות הפרנסה שלה הולכים ומסתתמים, שאנשים לאלפים מחבטלים, באנו ותקענו יתד והנה קם קיבוץ בן — 150 איש. שליש מהעובדים הם בעבודה קבועה בבתי חרושת וסדנאות. בבתי חרושת לזוכיכת — 22 חברים, בבית הבר — 6, בבית חרושת של חלווה ושוקולד — 15; בתפירה 8 ובשירות — 8 חברים. חלק מהחברים עסוקים יום יום בעבודות מקריות. ישנם סיכויים, שבשבעות הקרובים יוטב המצב ויתחילו לעבוד במשתלוח.

המצב הכספי הורע בימים האחרונים, הגרעון גדל ומגיע ל-3000 זהובים. לאופה אחד נשארו חייבים כאלפיים זהובים ומשלמים אותם בשיעורים. ההספקה מסודרת יפה ועולה — 45 פר' ליום, כבר כחדשיים, שאנו אופים בעצמנו לחם. הלחם טוב ועולה — 15 פר' לק"ג.

ישנם אצלנו כמה חולים רציניים, שחלו בקיבוץ כבר מזמן. למרות שמטפלים יפה בחולים, בכל זאת נוספו בזמן האחרון כמה חולים. חדר החולים שלנו מלא על גדותיו. אנו סובלים גם מהחולים של הפלוגות, שמבקשים שנקבל אותם אלינו. יש לנו עזרה רפואית בחלקה חנם, כמו כן מבקר אותנו רופא חבר הליגה למען ארץ ישראל העובדת.

יש לציין, שהעבודה התרבותית מתנהלת באופן שיטתי, מתקיימים — 4 חוגים לעברית וגם חוג למשתלמים. החוגים מתקיימים בכל יום. שלוש פעמים בשבוע — שיחות בשאלות הקיבוץ והציונות הסוציאליסטית ובכל יום ששי ושבת סקירות מהעתונות, הרצאות ונשפי חברים.

אגרת לעולים, ינואר 1934

כנסים לדרך הסלולה

מתוך מכתב

וילנה 31.1.1934

ישראל, (קופיט), שלום!

במשך הימים מאז שיצאת לא חלו שינויים, הוטב במקצת המצב בכספים, נשמנו לרוחה, ואנחנו שוב כנסים לדרך הסלולה. יצטרכו להגדיל את ההספקה. דחינו את זה לשבועיים, כיון שישנם הרבה ענייני חולים, שדורשים סידור. נגש לסדר אותם כמובן ע"ח הבריאים. מה לעשות? אין דרך ועזרה אחרת! יקר הקושי הוא עם החולים מהפלוגות. לא נותנים מנוח. מוכרחים להחזיר, אין עצה אחרת. וגם בעבודה לא הכי טוב, נפסקה העבודה בבית הברד ואצל קירושנר, וגם לא מתמסרים כהוגן לחיפוש עבודה, אתה ידוע, שצריכים בכוח ממש להכריח את חברי המזכירות, שיעשו את עבודתם הם כהוגן. אתמול היה לי מצב רוח נורא, תשמעו! בעלת המאפיה הפסיקה לתת לחם, חייבים לה 100 זה' מהשבוע הקודם. הלכתי אליה וסידרתי שוב שיתנו לחם ושם פגשו אותי גם כמה חנווניות ודרשו ממני כסף. באמת אנשינו מסדרים את העניינים כילדים.

תתאר לך את מצב רוחי, אבל מה לעשות, יש להמשיך.

זלמן (טוקאצ'ינסקי)

בכול – שיטה ותכנית

(מתוך מכתב)

12.7.1934

לחברים בווארשה, שלום

בווילנה רווחתי נחת מהקיבוץ. הלוואי, שהיינו מגיעים בקיבוצים אחרים למצב כזה של ארגון החיים. בכל שטחי החיים ישנה יד מכוונת ומטפלת, אין מקריות, בכול ניכרת שיטה ותוכנית — ממש פלוגה ארץ-ישראלית. בכל ענייני הפלוגה, כגדולים כקטנים, מטפלת המזכירות באחריות ובמסירות. החדוש, שמצאתי בפלוגת וילנה המבדיל אותה מקיבוצים אחרים: שמירה מעולה על "הפכים קטנים" של החיים היום-יומיים של החברים.

זוהי כמעט הפלוגה הראשונה, שמצאתי בה תוכנית מחושבת ומכוונת של הזנה ראציונלית והקפדה מאקסימלית להוצאתה לפועל. המטבח לפי המצב והתנאים מסודר די יפה. האוכל מגוון, טעים וזול מאוד, הרבה יותר זול מאשר בפלוגות אחרות, שבהן שורר רעב ממש. העובדים בכל עבודות הבית הם קבועים לחודשים אחדים. יחס העובדים, או יותר נכון העובדות (כי רוב עבודות הבית מתמלאות כאן ע"י חברות משום חוסר עבודה לחברות) הוא לאין ערוך הרבה יותר רציני, עמוק ואחראי לתפקידים מאשר בקיבוצים אחרים. בווילנה מצאתי תפריט של מאכלים לכל ימות השבוע, שתוכנן ע"י המזכירות ועובדות המטבח. אני מציינת את זה, כי ברוב הקיבוצים המזכירות חושבת, שזה למטה מערכה לעסוק בדברים כה פעוטים כגון: דאגה לאוכל לחברים. בארץ ישראל למדו כבר זמן לזמן את הקשר הרב בין מטבח מסודר ומצב חברתי טוב בקיבוץ ולהיפך, אבל כאן הדברים האלה טרם חדרו להכרתם של החברים המכוונים את החיים בכלל.

בכלל, ישנה בווילנה חתירה מאומצת לשיפורים בחיים היום-יומיים למרות המצב הכלכלי הקשה

בעונת החורף: חוסר-עבודה לאחז גדול מאוד של חברים ובעיקר של חברות. הפלוגה מונה כיום מאה ושישים חברים ומהם יוצאים לעבודת-חוץ 70-75 חבר. שאלת חוסר-העבודה בפלוגה היא כיום השאלה הכי-רצינית של הקיבוץ, אבל אין בהלה, מקפידים גם במצב זה, שלא להוריד את רמת-החיים וגם לא להיכנס לגרעון, כי יש הנהלה משקית טובה היודעת חשבון והיודעת לכוון את החיים בפלוגה. ישיבות המזכירות הן פתוחות והמון חברים באים להקשיב לדיונים. ישנה עירנות רבה והישיבות עושות רושם של אסיפות כלליות. גם אסיפות כלליות מתקיימות לעתים תכופות ומעמד האסיפה עושה רושם גדול. הדרגה האוכל מתמלא כולו. החברים יושבים צופים על הספסלים ומספר חברים לא קטן על הרצפה. ישנה הקשבה, עירנות והשתתפות החברים בדיונים גם כשדנים בדברים קשים מאוד. גם באסיפה ניכרת יד המכוונת את העניינים. לאסיפה הכללית יש השפעה מחנכת על החברים, ובלי כל ספק, יש בכוחה למנוע כשלונות אישיים של החברים, כי השפעת הגבת הציבור על ליקויים ופגמים בחיים היום-יומיים היא עצומה.

הקיבוץ בוילנה חותר לקראת ביסוס משקי: לפני שבוע ימים פתחו כאן מתפרה, שכרו למטרה זו דירה יפה במרכז העיר ויש סיכויים להצלחת המפעל. המתפרה הזאת עתידה לפתור במידה רבה את שאלת העבודה לחברה, שהיא כיום מעיקה מאוד על קיומה הכלכלי של הפלוגה ואולי במידה רבה יותר על מצבה החברתי. ידוע לנו למדי מהניסיון בארץ, ששאלת חוסר עבודה בקיבוץ היא לא רק בעיה כלכלית, ההפסד החברתי הנגרם על ידה עולה על ההפסד הכלכלי.

הפלוגה משדלחל להשיג רשיון לסידור מאפיה, כי לא ייתכן, שקיבוץ כה גדול יקנה לחם. הדבר הזה צריך לעלות 400-500 זהוב, וכמובן, שקשה מאוד תהיה לפלוגה הגשמת מפעל כזה בכוחותיה היא, והיא תהיה זקוקה להלוואה מהמרכז. הפלוגה הוציאה לא מעט כסף לבדק הבית ולמשק הבית. המצב במחסן הבגדים הוא קשה מאוד. חסרים נעליים להרבה חברים ובגדים חמים. אין ביכולתו של הקיבוץ לספק את צרכי החברים הכי מינימליים.

חברות הקיבוץ ביקשוני לסדר אסיפת חברים מיוחדת והשאלה העיקרית היתה שאלת חוסר העבודה לחברה בקיבוץ. חוסר העבודה מדכא את החברות ומוציא אותן מחיי הקיבוץ גם בשטח החברתי. הטענה היתה, כי חברים פעילים בקיבוץ יכולים להיות רק חברים עובדים. חוסר העבודה, גורם גם לשיבוש היחסים בין החברות בינן לבין עצמן ובינן בין החברים. החברה חיה בהרגשה של זלוזל כלפיה. כשהוצע באסיפת החברות, שכל החברות מחוסרות העבודה תצאנה בכל בוקר יחד עם כל העובדים לחיפוש עבודה, — כי בלי כל ספק יכולה עיר בוילנה לספק עבודה לחברות כמו לחברים, — לא ניתן הדבר מחוסר נעליים, כי החברות הנשארות בבית הן יחפות פשוטו כמשמעו. בכלל יש בוילנה חברות לא מעטות נבונות, בעלות הכרה ושאפשר היה לרחמן לתפקידים די אחראיים. אבל מפריעים ההרגלים המושרשים עמוק גם בהכרתן, שלא להטיל על החברה תפקידים מאוד אחראיים של כיוון עניינים. חברים מאוד טובים אמרו לי, שבקיבוץ כאן האוטוריטה של החברה, אפילו הכי חשובה בקיבוץ, לא תספיק להחזיר בהכרת החברים הערכה לאישיותה וכתוצאה מזה גם לפעולתה, ולכן יש לעת-עתה להסתפק במסירת תפקידים ממדרגה שניה, של עוזרות, לחברות ולא תפקידים הדרושים אינציאטיבה עצמית רבה.

מרים (שלימוביץ, עין חרוד)

יוסף ירון (רחלזון): בנגרות ובמועצה הגלילית

נולדתי בעיירה בביילורוסיה בשם וולינצה (Wolynce). אבא שלי השתתף כחייל במלחמת העולם הראשונה ועם פרוץ המהפכה הצטרף לצבא האדום שממנו שוחרר ב-1921.

במקצועו היה אבא שלי קבלן בניין ומומחה בבעיות בנייה מעץ. הוא מילא תפקידים בבנייה של פרויקטים גדולים, כמו תחנות רכבת ומשום כך היה נעדר לתקופות ארוכות מהבית ואנו הילדים — חמישה במספר — היינו נשארים בבית עם אמא.

בעיירת הולדתי וולינצה גדלתי בין ילדי הגויים. איתנו בבית גרו סבא וסבתא מצד אבא, שלא יכלו להשלים עם כך שאגדל ללא השכלה יהודית. כל יום אחרי שובי מבית-הספר הגויי היחה סבתא מובילה אותי אל הרב והוא לימדנו "יידישקייט", חומש וגמרא, ואכן בזכותה של סבתא שלי רכשתי מטען של תרבות תורנית.

משפחתה של אמא גרה בדיסנה העיר ואליה עברנו בשנת 1917 גם אנחנו, אמא והילדים. דיסנה הייתה חצוייה לשניים ע"י הנהר דווינה. משפחת אמא גרה בגדה השמאלית של הנהר, אבל מאחר שבית הספר היה בגדה הימנית, עברנו לגור בגדר הימנית. אחרי מלחמת רוסיה פולין ב-1920, חולקה העיר לשניים. משפחת אמא נשארה בצד הרוסי ואילו משפחתנו — בפולין.

בדיסנה תחת השלטון הפולני למדתי קודם בבית-ספר עממי פולני ולאחר מכן בגימנסיה הפולנית. רוב התלמידים היו יהודים והיחס אליהם היה טוב. בגיל 13 בערך הצטרפתי לסניף "החלוץ הצעיר", שזה מקרוב התארגן בעיירה. בגיל 18 עברתי ל"החלוץ", אבל אז גוייסתי לצבא הפולני. שרתתי בחיל הרגלים. כשסיימתי את השרות, חזרתי לעירי ולסניף "החלוץ" והוטל עלי תפקיד מוזכר הסניף. כעבור זמן נשלחתי להכשרה ללידה וכעבור חצי שנה בערך, אושרתי לעליה וחזרתי הביתה. אך אז ביקר את סניפנו חיים ביבר, שליח הקיבוץ המאוחד ל"החלוץ" בפולין, שפעל אז בגליל וילנה, וחיפש מוזכר למועצה הגלילית של "החלוץ". הוא השפיע עלי לוותר בינתיים על העליה ולעבור לעבודה במועצת "החלוץ" בוילנה. מועצת גליל וילנה מנתה אז קרוב ל-50 סניפים. עיקר הפעילות במועצה הייתה בביקורים בסניפים ומשום כך הייתי הרבה מזמני בנסיעות. לאחר איזה זמן צורפו לעבודה יחד אתי זאב שפירא וראובן צירלין. באותו זמן צורפתי גם לעבודה במזכירות קיבוצי ההכשרה של גוש שחריה בגליל וילנה. עסקתי בביקורים וקשרים עם הפלוגות והחברים, ענייני עליה וכו'.

כדי להכשיר עצמי לחיי עבודה בארץ, למדתי נגרות ועבדתי במקצוע עוד בדיסנה. בוילנה, בקיבוץ עבדתי הרבה בעבודות נגרות, בייחוד בתיקונים. אחד מתפקידי בקיבוץ, שבהם הייתי עסוק, היה הקשרים עם הפאטרונאט למען הקיבוץ. בפאטרונאט השתתפו דמויות מרכזיות של הציבוריות היהודית בוילנה. זכורים לי השמות זייצשנור וד"ר ויגודסקי.

הפאטרונאט דאג לנו למקומות עבודה, להקמת בית הבראה ולהבטחת עורה רפואית של רופאי וילנה חניס אין כסף, לחברי הקיבוץ.

אני זוכר, שפעם אמר לי ד"ר ויגודסקי, שאם יקרה וחבר שלנו מועמד לעליה יזדקק להוצאות עלייתו, שאפנה אותו אליו. ואכן נודמן לי מקרה כזה. חבר שעבד במוכרות "פרייהייט" בוילנה ואושר לעליה, בא אלי מדוכא מאד באין לו ההוצאות ההכרחיות לעליה. הלכתי עם פלטק לויגודסקי והבעיה נפתרה.

הרבה מומני הקדשתי לסידור ה"פיקציות", כלומר הנישואים הפיקטיביים בין בחורים בעלי רשיון עליה עם בת זוג. הייתי בקשר עם כמה רבנים שסידרו את הדבר. זכור לי, פעם בערב שבת קיבלתי הודעה דחופה מהמרכז להכין מיד מספר די גדול של ניירות "נישואים". הגעתי לרב בערב שבת בדיוק כשהוא מוכן לצאת לבית-הכנסת לתפילת ליל שבת. הוא הבין שהמדובר הוא ב"פיקוח נפש", רמו לי לגשת לארון, שבו נמצאו השאלונים והאישורים לנישואים, ויצא... ישבתי בביתו כמה שעות ועשיתי את כל העבודה הנחוצה לאישור הנישואים והסרטיפיקטים נוצלו עד תום.

זכורה לי אפיזודה משעשעת עם יפה ברוידה השליחה. פעם בחורף הועדנו אותה לפגישה, לשעה 9.00 בערב, עם הוועד הציוני בוילנה. בפגישה זו, שהרבה עמל הושקע כדי שתצא לפועל, היא היתה אמורה לספר על א". את ויגודסקי, שהיה כבר די זקן, היינו מביאים לאירועים מעין אלה לאחרונה. והנה נאספו כולם. גם ויגודסקי, אך יפה איננה. היינו במצוקה. פשוט לא ידענו מה לעשות. לבסוף באיחור די גדול הופיעה יפה, כולה מכוסה שלג, קורנת וקוראת: "היא היתה נהדרת! היא היתה נהדרת!" לא ידענו במי המדובר. הסתבר שהתכוונה לזמרת הפולנית הנקה אורדנובנה. שהיתה מאד אהובה על הקהל היהודי ומפורסמת בעיקר בשירה: "א יידישע מאמע" (אם יהודית).

אפק, נובמבר 1981

בתוך השינוי הגדול

(מחוך מכתבים)

א

וילנה 29.8.1934

— הפגישה שלי עם הקיבוץ כאן הזכירה לי בהרבה את פגישתי הראשונה עם פלוגת ראשון-לציון. מצאתי את המצב הרבה יותר טוב מאשר קוויחי למצוא. לא מצאתי פה מכל אותם הדברים השונים והמשונים, אשר התרגלנו לשמוע כל כך הרבה עליהם. מבט חטוף ראשון מניח את הדעת — הרגשת קבע של מפעל. נדהמתי ממש, כשראיתי חדר נקי, מיטה מסודרת יפה מכוסה סדין לבן. חדר כל נקי, מקושט קצת ואנשים יושבים ומשוחחים בניחותא, זה כנראה, משהו. אינני יודע, מה השפיע על שינוי זה. מה שלא יהיה הגורם — נוצר מצב לאפשרות של פעולה.

מה במקום? 147 ח"ח. מה שמחבלט ביותר: הבחורה עולה על הבחור בסגולותיה, באופיה האנושי. בדרך כלל, ישנה משמעת פנימית, מעטים במקום המשתמטים מהעבודה. הקורסים לעברית מתנהלים בקביעות. ערב ערב אני מבקר בקורסים. אירגנתי חוג של חברים ידעני עברית. בזמן שאהיה במקום, אטפל בהם. תפקידי בחוג זה — לעורר את החברים לקריאה. שוחחתי איתם פעמיים השבוע. חסרים

הפלוגה בקארטון ברזה, 1934

הפלוגה באנטופול 1934

בריסק, 1933

קורס סאניטרי, 1934

הפלוגה בפיוסק, 1932

ליד בית המגורים, פיוסק 1932

פינסק, 1933

פינסק, 1933

הרגלי קריאה. פחדים לפתוח ספר. גם אין מה לקרוא. בכל הקיבוץ לא תמצא אף ספר. רע מאוד, שתנועתנו אינה יכולה להתמסר ליסוד ספריה מרכזית, וחבריה נדונים לחוסר קשר וממילא לחוסר יחס לספר. מתוך יחסי ואהבתי לספר אני רואה את כל יסודות הכשלות בפעולתנו בשטח זה. חילקתי כמה ספרים בין החברים, הקראתי בחוג אחד פרק של ברנר על הגיטו היהודי בלונדון. היתה מתיחות גדולה מאוד בזמן ההקראה. אתמול בשעה מאוחרת פגשתי כמה בחורות וישבות וקוראות בצוותא את אותו הפרק מחדש. אני מניח, שזה דבר קשה, אבל באם נרגיל את הח' לזה, יהיו לנו אסירי-תודה. הקשר לספרות ולפובליציסטיקה שלנו — הרצינית דווקא — תוציא את תנועתנו מיוון המצולה. לכאורה רושם לא רע. אני נוהר מאוד בביטוי זה, כי השאלות של המקום הן כלל וכלל לא פשוטות וקלות. אין גרעין מכוון — בקושי צורפה מזכירות, אך הם פחדים להעמיס את נטל העול על שכמם החלש! סידרנו רק את העניינים הטכניים: סידור עבודה והגבורות. אני מקווה, שבוה נשליט סדר. אין לזלזל בזה. אבל חסר האיש, אשר ירכו את העניינים ויכוון. החברים פה חשובו, שהגאולה תבוא ע"י שליח, ואני הוא הגואל. בישיבה הסברתי רבות, למה לא אוכל להיות כחובת לכל דבר במקום.

ב

לידה 17.9.1934

למזכירות הקיבוץ, המאוחד, שלום רב

רק עתה ניתנה לי האפשרות לכתוב לכם. לאחר שהשתקעתי בוילנה וחי בה כבר כחודש ימים. חשבתי כבר מזמן, שעלינו להיזהר בהערכת מצבנו בגולה, לא להיחפס לקיצוניות חיובית או שלילית. נדמה לי, שרק עכשיו אנו נכנסים לתקופה, שנוכל להיות כנים בסיפור-המעשה. עכשיו אנו מחחילים להרגיש ולדעת מה מתהווה בתוך הקלחת של ההכשרה שלנו: הן בתוך עמנו אנו יושבים. בקיבוצים נדמה לי, שאנו כבר בתוך השינוי הגדול, שהתחיל להתלוות עם האישורים האחרונים לעליה. יש להבדיל בין הפלוגות הגדולות ובין הקטנות. בפלוגות הגדולות אין כבר אפילו שמץ, ממה שראו ברל וטבנקין בזמן היותם פה. יש רצון והתמחדדות למען שינוי פני הדברים. עקרנו מהשושר את כל הלקסיקון הידוע. הושלט סדר בחיים. נקיון במגורים ובחדרי השינה. חדר-האוכל בוולנה אינו נופל בסידורו וטוב טעמו מחדר-האוכל בפלוגה ותיקה בארץ. שולחנות נקיים מכוסים שעוויות, (את זה סידרנו לפני שבוע) תמונות יפות על הקירות. פינה יפה למדעות, חשמל וכו'. גם המטבח מסודר; לא כל כך מסודרים הפרדוקטים למטבח, התקציב הוא זעום ולא מספיק, וצריך לדאוג לעליה ברמת החיים. חבר עובדוה קבוע. אין מרירות וישנם גילויי אחריות.

רועשים וסואנים החיים בוילנה. 160 ח'. בערב הקיבוץ הומה כמו בכורות. הכל נמצא בתנועה. רובם לומדים עברית. אין ברירה. ידועי עברית גם קוראים יחד. קראתי אחם מתוך כתבי ברנר כרך ו' ונפקחו העיניים. וראיתי אחר כך בחורות ובחורים יושבים מכונסים יחד וקוראים את "מעשים" של ברנר המתאר את החיים הרוחניים והציוניים בניטו בלונדון. חילקתי ביניהם את רכושי הדל: 4 ספרים של ברנר ועוד כמה ספרים. במקום אין ספריה ומשום כך נגמלו החברים מקריאה. אפשר להגיד, שזו הקרח. יצאנו מקפאוננו. ישנה חרדה לגורל העליה. עברנו את התקופה ש-20% כלבד הלכו לקיבוצים. אינני יודע אם אמנם 80% ילכו כן לקיבוץ, אבל הרוב — החלק המכריע ילך. ההכרעה עוברת לארץ לאווירה הכללית בישוב ובכושר קיבוצינו לקלות. אם חל שינוי רציני בפלוגות הגדולות, הרי קשה הוא המצב בפלוגות הקטנות. אמנם בכמה מקומות בא שינוי, אך בדרך כלל אין התקדמות. תנאי עבודה נוראים (בבאראנוביץ' ובמולדצ'נה עובדות בחורות ב-

80 פר' 14 שעות ליום). באישורים, שהיו הקיץ דלדלנו את הפלוגות. שגינו באישורים. עשינו עוול לתנועה, אסור היה בכת אחת לדלדל את הפלוגות — אפילו במחיר של 80% הליכה לקיבוצים. זה מתקנס ומסכך, ואין בזה רווח. מה לעשות עם הפלוגות הקטנות של 25-30 ח', בזה צריכה לדון יחד כל התנועה.

גם בענין העברית זזנו קדימה. טרם החלטתי, אם להתחיל במלחמה גלויה על דיבור יום-יומי, כי אין לי הבטחון, שכבר אפשר להצליח במלחמה זו. אחכה אולי עד כמה חודשים. ישנם כבר רבים אשר מדברים עברית.

שכר פעולתנו נראה וכולט. שינינו מושגים מסולפים. רואים מעכשיו את המזכירות כמוסד פנימי נחוץ והיחסים משתפרים והולכים. אני מקווה, שאנו רק בהתחלת הדרך לעליה חברתית. הולך ומשתנה היחס לקיבוצים בציבוריות. השבוע ביקרו גרינבוים ואדווין סמואל בוילנה, והיו נרגשים מאוד. לא יכלו לרסן את התלהבותם והביעו אותה בגלוי. סמואל אמר לי, וילנה זאת היא ירושלים של הגלות. וגרינבוים אמר לי, שבטח הקיבוץ בוילנה הוא העשיר ביותר. היתה לנו שיחה שארכה כשעה. הם הרבה זמן יזכרו את הביקור הזה, שגילה להם את המהות האמיתית שבהכשרה שלנו. לווארשה כתבתי יותר על הביקור, אולי יעבירו לכם את המכתב. אבל באותו ערב הרצה גרינבוים בתיאטרון העירוני והתפאר, שהסוכנות עוזרת בסרטיפיקטים למעמד הבינוני יותר מכל הנהלה שקדמה לה — כן דווקא הסוכנות האדומה. הנה כבר השנה קיבלו סוג ב' יותר סרטיפיקטים מחלוצים. וזאת תהיה השיטה גם להבא. כן, דברים שכאלה אמר גרינבוים בהרצאתו המעניינת בוילנה. מי יודע, אם לא נצטרך להילחם איתו מלחמה חריפה, שטרם ידענוה.

ביקרתי כבר בשש פלוגות. אחרי וילנה באה לידה המונה 100 ח', וישנן בה אפשרויות של גידול מבחינה כלכלית. אבל מפגרת בחייה החברתיים. הסחובכתי בקרבת הגבול, הייתי כ-500 מטר מקולחה רוסי ע"י ראדושקוביץ, עיירה גוססה המתפארת בעברה, בה נולד מאנה. בתיאור העיירה כתוב "מינסק הסמוכה לראדושקוביץ" ללמדך, שפעם ראדושקוביץ היתה העיר ומינסק עיירה פרובינציאלית, עכשיו ראדושקוביץ עיירה גוססה, הגבול גזר על גסיסתה. ב"ימים הנוראים" עולים לבית-הקברות ומצטלמים ע"י הקבר של מאנה. מציצים לרוסיה והזוים בהקיץ. גם אני טיילתי לי לאט ע"י הגבול, רגעיים ממושכים הבטתי לעבר השני של הגבול הפולני — לרוסיה, "הושט היד וגע אבל שמה לא תגיע", ושם הן נעשים מאמצים גדולים — למרות השגיאות המלוות את העבודה — לשינוי חיי האדם, ואנשים כמהים לסדר עולם חדש. אחד וחצי ק"מ מכאן — קולחח, קומונה, אין רכוש פרטי. וחזק הרצון להיות שם, ולו רק להציץ.

שלום לכולכם!

שלמה מיניץ (עין-חרד)

ש. זארומב: עם ההולכים בסך...

החג נפתח במסיבה שנערכה אור לאחד במאי. הוציאו את השולחנות מן האולם הכללי ומן החדרים הובאו ספסלים, שסודרו בצורת חי"ת, כדי שכל החברים יוכלו לראות איש את רעהו וגם לכוון את העיניים אל מול שולחן הנואמים. מאחרי השולחן התנוסס הדגל האדום הגדול של קיבוץ שחריה. המנורה הגדולה התלויה מעל התקרה היתה עטופה צעיף משי אדום, ומפניה נתאדם כל אשר בחדר: הכתלים, הדלתות, פני הנאספים, חולצותיהן הצחורות של הנערות. מבעד החלונות התפרצו סילוני אור

ורבצו ריבועים אדומים על האדמה החבוקה כחשכת שלהי החדש. מאדימות מציצות תמונותיהם של מארכס, הרצל, ברנר, ארלוזורוב וסירקין. אדום, אדום, אדום בקיבוץ. רק העיניים נשארו כשהיו — רכות ונוחות. עיניהם הטובות של חברי הקיבוץ. מקהלה בת מאה ושמונים איש שרה את שיריה. מקהלה גדולה ומאומנת לה לוויילנה, השרה כדין וכדת בארבעה קולות. עתה שרים את ה"אינטרנאציונל". חבר אחד עומד ומספר בפרשת היום. חבר שני מדבר על המסיבות, בהן יחוגו הפועלים את חג המעמד השנה, שנת 1935.

ובזה נפתח החג. אלא, שבמחסן טרם נשלמו ההכנות לחג. כל הלילה עוד תהא שם התכונה רבה. יש להכין לחברים כולם בגדים ונעליים. אף העובדים במטבח לא יתנו שינה לעפעפיהם. יש להכין סעודת הבוקר מבעוד לילה. זריזים שבנו גומרים, אומרים לא לעלות על משכבם כלל ועיקר, גזירה פן יאחרו, חלילה, את מועד התהלוכה. בינתיים יפנו כה וכה ויתעסקו בהכנות בכל שתמצא ידם: מצחצחים את הנעליים, מנקים את הבגדים. בפרוודור עמדו חברים רבים בתור ליד המראה הגדולה ושני הספרים של הקיבוץ ידיהם מלאות עבודה. מחר ישכימו קום, בעלות השחר. חוץ משניים שישארו לשמור על הבית, יצאו כל החברים ויעמדו הכן בחוצות העיר. המפקד קרא אליו את החברים הסדרנים — ה"גווארדיה" של הקיבוץ — ומסר להם הוראות מהוראות שונות, כיצד ללכת, ואיך לשמור על הסדר, למען תהא התהלוכה נאה ורבת-רושם. על החברים לאזור עוו, לא להיגרר אחרי פרובוקאציות, להימנע מהתנגשויות קלות. מחלקים מקלות. אחד בחור חסון ממשמש אגב חיוכים בכלי הזין ואומר להשליכו מעל פניו: "אין לי צורך בזה, ידי תושיע לי." אך המפקד גזור עליו ליטול את המקל: "לפרשים הרבות, לקוזאקים כידונים, ולסדרן — המקל יאה לו." השיחה קצרה, חטופה. מודיע שוב ושוב על סדר התהלוכה, ושמות הרחובות בהם תעבור: לשמור על הקצב והשלימות, לא להניח לשום אדם מן הצד להתערב או לעבור את התהלוכה: ועיקר העיקרים — לשמור על קהל המפגינים מפרובוקאציה, מפאניקה.

היה זה יום סגריר. השמים נמוכים, נמוכים וקודרים. רוח עזה נשבה והצליפה על העננים כדי להוציא מהם פיתי שלג, שלג באחד במאי 1935. הרוח שרקה ויללה, היכתה על תופי האזניים וחדרה לעצמות. דגלים נתנפפו והיו כתלויים בנס, סרטי נייר למאות עם כתובות וסיסמאות היו כאבק פורה. צלילי שתי התזמורות הגיעו לאוזני המפגינים בשברים ותרועה, קטועים וחטופים; קולות ובנות קולות פרחו ונידרדרו לפנים ולאחור, בוקעים ונמוגים, נמוגים ומתחזקים. גדולה וארוכה היתה התהלוכה. בראש, לפני הקיבוץ, צעדו אנשי ה.פ.פ.ס., האגודות המקצועיות על דגליהם וסיסמאותיהם. אגודה אגודה לחוד — קצבים, טיחים, נגרים, בנאים ופועלים סתם. אחרי הקיבוץ צעדו בסך חברי "העובד", הנוער הלומד; ובקצה התהלוכה שוב אנשי הקיבוץ המאסף, "החומה ומגן" לתהלוכה כולה.

— — — וצעדו החלוצים, הלכו ושרו, ארבע שעות רצופות הלכו ושירי הלאום והמעמד בפיהם. צעדו בסך בחוליה בתוך השלשלת הגדולה של מיליוני פועלים בתבל כולה. יחד איתם חגגנו אף אנו את חג הפועלים הגדול.

"ידיעות", 1935

נתן יואל: בעיות מדאיגות

אפריל 1936. בקיבוץ (במקום) כעת 167 ח"ח, 60% מזה עסוקים בעבודת-חוץ (מכניסה), 10-12% חולים והיתר בעבודת פנים. העבודה המכניסה, לרוב קבועה, היא בבתי-חרושת לדבק, סבון, דיקט, פשתן, שוקולדה, שמן ובורסקאות. כ"כ במנסרות, בתפירה ובשירות וכו'. שכר העבודה הוא 3.50 — 1.50 זה'. באופן ממוצע לח' עובד 2.10-2.20 זה'. חברי הקיבוץ ידועים בעיר כפועלים טובים (גם בחוגי הפועלים מחשיבים אותנו מאוד), ובגלל זה אין אנו יכולים לספק את הדרישות לידיים עובדות, ואיננו יכולים גם לנצל את אפשרויות החדירה למקומות-עבודה קבועים. נותני-העבודה, דורשים מאתנו אנשים נוספים ואין לנו אפשרות לספק את דרישותיהם. הכרחי, לכן, להגדיל את הקיבוץ.

אשתקד שלמנו לקהילה העברית שכר-דירה מראש 2700 זה' לשנה. השנה נגמרה כבר ועלינו שוב לפי החוזה לשלם שכר-דירה לשנה מראש וזה קשה מאוד. פנינו לקהילה והסברנו, שמכיוון שאנו עומדים להמשיך בבדק, שהתחלנו עוד אשתקד והשקענו כבר בו כ-8000 זה', ומכיוון, שגם השנה נצטרך להשקיע סכום כזה בבדק (אינסטלציה של מים וכו') אנו מבקשים, שהקהילה תשתתף, לכל הפחות, באותו הסכום, שאנו משלמים שכר-דירה. תשובה מהקהילה טרם קבלנו.

מדאיגה מאוד שאלת החולים. יש לנו כ-15-17 חולים. אנו מוציאים את המקסימום שיש באפשרותנו להוציא למען החולים 550-600 זה' לחודש וזה לא מספיק. בבית ההבראה ביופוב נמצאת חברה אחת, ובסנאטוריום של "טאז" בוילנה חבר אחד, שזקוק בימים הקרובים לניתוח. החלטנו הקיץ לסדר קיטנה לנחלשים אבל זה נברר עוד עם הד"ר פרסטר, שעומד לבקר אותנו בימים הקרובים.

נמצאת אצלנו קבוצת גרמנים. 6 בחורים ו-4 בחורות. העבודה, שאינם ידעים את השפה הפולנית מקשה על סידורם בעבודות-חוץ. כל חברינו על המגרשים השונים עובדים עם פועלים נוצרים. בכל זאת התחילו להתאקלם.

נמצאים בחופש 30 חברים. מצב העבודה אינו מרשה להוציא כל כך הרבה חברים. יהיה עלינו ל"התאכזר" ולא להוסיף ולתת חופש לחברים נוספים. כמו כן החלטנו להחזיר את הח' היושבים בבית. ורק אז לאפשר יציאה לחופש של חברים נוספים.

בהכשרה, אפריל 1936

רסיסים

בדק

בדק! בדק! בדק!

פלוגת וילנה כולה דעתה ולבה נתונים לכך: בדק-בית. החדרים השוממים והפרועים מהקומה החמישית של חומת הקהילה הווילנאית חיכו שנים, הרבו לחכות עד שבאה היד המתקנת והמיטיבה גם לעזובה הזאת.

20 חדרים טעונים בדק. צריך לסייד, לצבוע, לבנות תנורים חדשים, לתקן את הדלתות והחלונות, להתקין דלתות חדשות, להכניס חשמל כיוון, מים, להכין מיטות לכל חבר ועוד ועוד.

בא חבר מעיירה לבקר בקיבוץ. אני מראה לו את החדרים החדשים. הוא מתפעל: אכן, שיפורים ותיקונים. ויש קביעות בחיים. אפשר לחיות. הסכמתי לדבריו. הוספתי: בשיפורים אלה לא נסחפק. לא נאמר די.

והצבע שקוע כולו בחיפוש אחרי צבעים מתאימים. הבנאי מוסיף לבנה לתנור, הנגר מקציע עוד קרש, ושירת הבדק עולה ומתגברת.

יקותיאל

יילנה, יולי 1936.

רגעים בעבודה

בדחיפת יד קלה של התורן נתעוררתי משנתי. השעה עדיין לפני חמש, ואני בעל כורחי מוכרח להפסיק את שנתי המתוקה. התורן מפליט מלה אחת "מינסרה".

התגברתי על יצרי בקפיצה, ואני על הרצפה. בחדר הרחצה — תנועה והמולה. זה נכנס זה יוצא. זה את זה שואל לאן? התשובות: דיקטה! בית-חרושת לסבון! מינסרה!

"הבחורצ'יק" הולך בפעם הראשונה למינסרה, הוא עדיין איננו מכיר את העבודה שם, ואי למחרת יבקש את מנהל העבודה שיהליפו את מקום עבודתו. דברים אלו שמעתי מפי שני בחורים כ"ארוזים", שעמדו מהצד ולעגו לי. "נראה!" אמרתי בלבי, "מי ילעג האחרון". יצאנו חבורה של כמה חברים, המשורים ביד, לעבודה. בחלקי נפל "גוי" אחד שאיתו היה עלי לסדר את הקרשים למיניהם. את שמי לא ידע ובכן קראני בשם "פלסטינצ'יק". העבודה מייגעת. השמש לוהטת. מרוב חום קשה להניע אבר. לו ירד גשם ולו רק כמה טיפות.

הנה — השמים התקדרו וגשם התחיל לטפטף. פשטתי את חולצתי, הרימותי את ראשי וספגתי לקרבי את הטיפות הקרירות.

י. וילקומירסקי

במערכה, יילנה, יולי 1936

בעיות חברתיות

(מתוך מכתב)

יילנה 11.7.1937

— — — הספקתי כבר להיכנס לעניני הפלוגה. התחלנו במאבק באי-הסדרים בעניני-עבודה, כסף פרטי, מחסן וכו'. המוסדות, המזכירות והמועצה נלחמים בזה בלב שלם. בכל אופן מחקיים דיון, מתוך השקפה קיבוצית. קצת יותר קשה עם האסיפה הכללית, קשה להרים אותה, מדברים הרבה מאד בכל נושא ויש אירצון "לענוש" חבר. בכ"ז במקצת שונתה כבר דמות האסיפה, ויש בה תכופות גם ביטוי יפה. בשתי האסיפות, שהתקיימו בשבת זו ולפני שבועיים החליטו להוציא חברה בעד אי-יציאה לעבודה. חברה שעשתה לה נעליים בעד כספה קיבלה נויפה באסיפה והוחלט שעליה להחזיר את הנעליים הביתה. החלטתה כזאת בוילנה היא הישג ידוע. הוחלט גם להבא להגיב בחומרה על מקרים כאלה. ביררו את העניינים גם במחסן והוטלה האחריות על עובדיו שהכל יהיה כסדר. וגם בעניני עבודה חוטלה במקצת

ההפקרות שהיתה שוררת באי-ציות לסידור העבודה וכל אחד כרצונו יעשה. חברה אחת הוצאה ואחרים קיבלו אזהרות. בשתי האסיפות החקיים בשאלה זאת דיון מקיף בהשתתפות הרבה חברים. בוולנה יש בעיה קשה מאוד עם ההליכה לעבודה. מהקיבוץ למקומות העבודה ישנו מרחק של 6 — 5 ק"מ. החברים היו מקבלים לכן לנסיעה לעבודה 50 פר' בכל יום. החדש רכש הקיבוץ בהדרגה מספר זוגות אופניים לתשלום בשיעורין ובתקציב של החדש הבא הוצא כבר סעיף הנסיעות לעבודה, שהיה משמש כאן פתח לכל חטאת, כי לרוב החברים לא היו נוסעים ומוציאים את הכסף למטרות אחרות. התקציב שנשאר לחדש אוגוסט מגיע ל-5200 זה', מזה 2600 זה' להספקה, 650 זה' לקייטנה, ריפוי והספקת חולים. חודש אוגוסט התחיל בסימן של עבודה ולמרות קליטתה של כל פלוגת בילסק חסרות ידיים עובדות.

כמובן, רבות עוד השאלות המשקיות הדורשות פתרון: שאלת המחסן, שהוא כאן דל מאוד: שאלת הנעליים ג"כ כאובה וגורמת להרבה מרירות בחיי הקיבוץ. הקיבוץ הוא בכ"ז לא "נגיד" ומבלי לנגוע ברמת-החיים אינו יכול לפתור אותן. ולכן גם לקראת החורף שאלות אלו עומדות בכל תוקפן. ועל הכל, הבעיה המרכזית — הביוב. לדעתי, צריך לעשות מאמצים ולגמור בזה למען יהא בנין שלם בוולנה. ביקרתי בקייטנה בנובו-ורוקי, ואין מלים בפי לתאר לכם עד כמה התפעלתי מהמפעל הזה. אדם זר לא יבין את זאת: לו היו אומרים לפני שלושה-ארבע שנים בקיבוצי והלין, שקיבוצניק, לאו דווקא חולה מסוכן, יוכל לצאת לנוח ל-3 שבועות ע"ח הקיבוץ (והלא תמיכת המרכז באמת קטנה) — לבטח היה נשמע הדבר כדמיוני. והנה כאן מתנהל כבר המפעל כחודשיים. עבור כ-26 חברים. אתמול חזרה הקבוצה השנייה ולכל אחד נוספו כ-45 ק"ג. היום יצאו לשם 12 חב' חדשים. החברה בקיבוץ כעת מעריכה מאוד את המפעל. הצעתי להמשיך לקיים את הקייטנה עד כמה שרק אפשר יהיה, בכדי שיהנו ממנו מקסימום חברי הקיבוץ.

ואחרון אחרון — העבודה התרבותית. החלטנו להתחיל בעבודה אינטנסיבית. היו כמה מסיבות יפות. מסיבה אחת לשירה הארץ-ישראלית החדשה, שעברה יפה מאוד בהשתתפות כל הקיבוץ. הוותיקים אומרים שאינם זוכרים מומן מסיבה מעין זאת. היתה רוח אחרת באותו ערב. ישבו קבוצות-קבוצות עד אור הבוקר ושרו. מסיבה שניה על ההגנה (עם אפרים מא"י) ושלישית — מוקדשת לקונגרס הציוני העשירי. ב-3 לאוגוסט בשעת פתיחת הקונגרס, התכנס כל הקיבוץ והתייחד עם מעמד ציריך. נשמעו דברי הערכה, נקראו קטעים מדברי הרצל וכו'.

סודרו 3 חוגים: א. לידעות כלליות (גיאוגרפיה, היסטוריה) בהדרכת לאה פרלשטיין ב. לתולדות תנועת הפועלים בא"י — מדרין צירלין. ג. לספרות — אוטיקר. בשני החוגים האחרונים התחילה כבר הפעולה. בחוג לתנועת הפועלים התקיימה שיחה אחת, הערב — השנייה. בחוג לספרות אנו קוראים את ברנר, החקיימו כבר שתי שיחות. הועמדו לרשות החברים כל כתבי ברנר בעברית ומה שתורגם לידיש, וקוראים. התור לקריאת הספר מקיף עשרות חברים. והו העיקר. בשיחות החוגים נוכחים גם רוב חברי הקיבוץ.

ישנן עוד הרבה בעיות בתחום הפעולה התרבותית ובסידורי הספריה שהונחה: ישנם חברים, שאינם קוראים עתון יומי, שנמצא בחדר הקריאה. אנו חותמים על כמעט כל העתונות היומית וכו'. גם מדריכי "הסדרן" (הגנה) שהיו בז'ילונקי מנהלים פעולתם בחוגים, וגם זה מכניס עניין וחיים בקיבוץ. בשבת הבאה נקיים אסיפה כללית ועל סדר-יומה בחירת מוסדות חדשים: מזכירות ומועצה. אגב, נתקה התפטר גם מן הגזברות ובמקומו נכנס שטיינברג, ששומר מבית-האסורים.

טוב גם שסו"ס יגיע שליח לוולנה. אני חושב, שוהי טעות גדולה, שהשאיירו קיבוץ גדול כזה בלי שליח. זה היה כמעט הקיבוץ היחידי מבין הקיבוצים המרכזיים, שלא ישב בו שליח זמן ממושך.

ישראל אוטיקר

וולוקומפיה

במרחק של 4 ק"מ מהקיבוץ — בוולוקומפיה, נמצאת אדמת המשק שלנו — שטח של 3 הקטרים אשר גבולותיו: מצד אחד הכביש ומולו נהר הוויליה המשתרעת לאורך האדמה ומצדו השני נחל קטן הנופל לתוך הוויליה. רצועת אדמה לא גדולה משתרעת גם לעברו השני של הכביש, שנשלל בזמן האחרון.

בשטח נמצאים 3 בתים, באחד מהם — 3 חדרים עם תנורים ומטבח. בבית השני שני חדרים קיציים. בית שלישי נמצא בתוך שטח מגודר לחוד ויש בו 3 חדרים בלי תנורים (בית זה, אנו רואים כמתאים לבית-הבראה קבוע של הקיבוץ). לידו בימת-קיץ להצגות ומגרש מרושת קרשים לקהל וגם שני מגרשי טניס מסודרים. בשטח גם רפת גדולה ו-2 מרתפים.

לפי תוכנית האגרונומים תחולק הקרקע לזריעת $1/2$ הקטר עגבניות; $1/3$ הקטר ירקות; $1/2$ הקטר תפוחי-אדמה, $1 \frac{3}{4}$ הקטר פלחה. משמע רק כ- $3/4$ הקטר משק אינטנסיבי והשאר בעיבוד אקסטנסיבי. חלוקה זו באה מטעמי זהירות, כי האדמה היא קלה ואינה מתאימה להתחיל בה מיד במשק אינטנסיבי. האדמה תדרוש טיוב וחיבול רב עד שתהפוך לאדמה טובה. הוחלט להגדיל את המשק האינטנסיבי מדי שנה. בישיבת המועצה ביום השבת נקבעה קבוצת האנשים שתצא ביום ראשון להתיישב בוולוקומפיה. שלושת הראשונים הם: ברלה צינמן, ישעיהו ג. וחיה סוסטר. שלושת החברים הנוספים ייקבעו השבוע.

ביום ראשון בבוקר נודע, שבשעה 11 כבר צריך להיות במקום. יגיע לשם גם בעל-האחוזה. בקיבוץ רבתה ההמולה. זה עוסק באריזה וזה בהכנת העגלה. חברים רבים, שלא עבדו באותו יום, יצאו עם קבוצת-הכובשים לעזור להם בסידורים. ראשון הגיע למקום ברלה צ., המתנדב הראשון והנלהב למשק, כשהוא מוביל קשור בשרשרת את כלבנו קארל. אחריו באה קבוצת הולכי רגל. יחד עם בעל-האחוזה סיירנו במקום, היכרנו את השטח והתוודענו עם השכנים הנוצרים. גשם קל התחיל לטפטף והחברים ראו בזה "סימן של ברכה".

בינתיים הגיע "ריץ" ובפיו בשורה: העגלה עם "הרכוש" מתקרבת. שייקה נהג בה והרבה חברים ליוו אותה. הורידו את הכלים, המיטות, החפצים וסידרו אותם בבית, שאינו דורש שום תיקונים כמעט ומתאים למגורים. החדרים מרווחים. היינו פטורים מהקמת אוהלים, צריפים וכדומה. גם מגדל וחומה לא הובאו.

החברים ישבו עם בעל-האחוזה ויחד איתו סודרה תוכנית הפעולה לימים הקרובים, דובר על עתיד המקום ואפשרויותיו. בעל-האחוזה גילה נכונות רבה לעזור לנו.

העבודות הראשונות תהיינה בסיקול האבנים והובלת זבל. דובר על הצורך בהקמת גדר עץ מסביב. לאחר בירור העניינים עזב בעל-האחוזה בצהריים את המקום. חברינו נשארו, קיימו סעודת-מצווה ראשונה, מעין מסיבה צנועה ולפנות ערב חזרו העירה. שני חברים מטעם "הסדרן" נשארו ללון שם ובליל הירח היפה טיילו בשדות ובדקן את גבולותיו. גם לשכנים נודע כבר על בואם של האורחים החדשים והם תמהים על מעשי החלוצים. בכ"ז שאלת הבטחון בחורף (בק"ץ נמצאים שם אלפי אנשים בקיטנות) דורשת דיון. סופר לנו, שכמה מהשכנים אינם מצטיינים באדיבות יתרה

ובאהבה ליהודים. חברינו עשו היכרות אתם ומקווים לחיות אתם בטוב. בכפר גרים עוד מספר יהודים בעלי-חניות. אכן, אתמול בבוקר קיבוצנו חרג בפעם הראשונה במשך שש שנות קיומו ממסגרת העבודה בעיר ותקע יתד גם בכפר, בעבודה בשדה. הלוואי והתחלה זו, בימים קשים בתנועה, תעלה, תפתח ותשגשג יחד עם כל התנועה ותהיה למפעל גדול של קיבוצנו ושל תנועת ההכשרה בכלל.

מן היומן

19 באוקטובר 1938

היום, ה-19 באוקטובר, עלו חברינו על הקרקע בולוקומפיה. בקיבוץ שוררת אוירת חג והתרוממות הנפש. כל מי שיכול עוזר במשהו; אחד אורז המצעים והשני מעמיס את המיטות; אחדים אורזים מצרכי המזון לימים הראשונים. והנה מופיע הח' ב', המחזיק את כלבנו קשור לחבל, מאושר על שנפל בחלקו להיות בין הראשונים; במצב-רוח חגיגי הוא צועד בראש ואחריו זוה העגלה העמוסה חפצים שונים, בדרך לעליה הראשונה על הקרקע.

במקום נפגשנו עם עו"ד זאקס ושוחחנו איתו על הסידורים בעתיד. גם עו"ד זאקס שרוי היום במצב רוח חגיגי ופניו הביעו שמחה אמיתית, כאשר נגעו רגליו באדמת משקנו החדש, בריקוד ההורה הראשון. עם סיום יום העבודה הראשון התפזרו החברים ובמקום נשאר 3 אנשים (2 חברים וחברה אחת) מאושרים, כי עלה בגורלם להיות מהראשונים על הקרקע של המשק. יבורך מפעלנו החדש ביום תקומתו! נמשיך בו במסירות ודאגה. לחברים הכובשים, אנו מושיטים יד עזרה.

25 באוקטובר 1937

מאחר שהזמן קצר והמלאכה מרובה, נאלצנו להגדיל מספר החברים במשק עד ל-10, כולל הגנן (מזה 2 חברות במשק הבית). בינתיים כבר נעשתה עבודה רבה: הוקמו העמודים מסביב לשדה ואורנו-ריה מבטון; נחפרו החפירות ל-110 חלונות-חממות; נחפר באר על יד הבית ואנו שותים כבר ממימיו; נחפרו 50 בורות לנטיעת עצים באביב ונורעו הירקות: גור, פטרוסיליון, תרד וכדומה. הבעיה הראשונה עכשיו היא רכישת זבל בכמות גדולה, שהיום די קשה להשיגו. השבוע התחלנו לשפץ חדר בשביל הגב' אלכסנדרה ועו"ד זאקס, אשר יבלו את שעתם החופשית במשק. החדות לבחורות הנמצאות במשק, שורר שם סדר ונקיון מופתי. כל יום מבקרים אותנו אורחים שונים והם מלאי התפעלות מהמעשה. על אף העובדה, שהם מנותקים מן הקיבוץ ומן העיר ולפעמים גם מעיתון, טובה הרגשתם של החברים העושים מלאכתם באחריות ובנאמנות רבה. היום ביקרו אצלנו הגב' אלכסנדרה ועו"ד זאקס. הומונה מזולת, שתעלה לנו 50 זהובים.

26 בדצמבר 1937

היום ביקר במשקנו ד"ר שטייג — שליח ממחלקת הבריאות שעל יד הסוכנות היהודית בא"י; בהודמנות זו הוכנה התכנית לבית-ההבראה שלנו בעתיד. ד"ר שטייג היה מלא התלהבות והודיע על כך לחברים בקיבוץ.

היום נסעו הגב' זאקס ומר ד. שפירא, בליווי 2 חברים שלנו, לקנות פרה עבור המשק; הפרה היא מתנה מאת הגב' אלכסנדרה זאקס ושולם עבורה סכום של 350 זהובים. שם הפרה חביבה.

מיידיש: מ.ה. קרושניץ

בהכשרה, אוקטובר 1937

המשק ובית ההבראה בוולוקומפיה

בזמן הזה הצליח קיבוץ שחריה בוילנה להקים משק חקלאי ובית-הבראה בוולוקומפיה פרבר של וילנה העתיקה, על חופיה היפים של פולין. לפני שנה בערך ביום הראשון של ראש-השנה, הודיע לנו ידידינו עו"ד ש. מילקאנוביצקי, כי בשיחה שהיתה לו ולעו"ד י. צ'רניחוב עם עו"ד א. זאקס, הביע מר זאקס נכונותו להעמיד לרשות הקיבוץ בוילנה את נחלתו לתקופה של 6 שנים להקמת חווה חקלאית.

מספר ימים לאחר קבלת הידיעה, כבר עלו חברינו הראשונים על הקרקע: 3 הקטר אדמה, 3 בתי מגורים (מתוכם אחד חורפי), רפת ומרתפים, במקום הקייט הווילנאי וולוקומפיה, המרוחק 4 קילומטרים ממרכז העיר. הגישה למקום נוחה, בכביש ובנהר. הנחלה כולה, ששוויה 19200 זה' הכניסה עד 1000 זהובים בשנה, אך הקרקע עובדה ברמה נמוכה מאוד.

הבעיה הראשונה, שהועמדנו בפניה, היתה התאמת הנחלה לצרכיה של חווה חקלאית.

הבעיות הכספיות

המבצע החדש נתקבל בברכה מיוחדת על ידי מרכז "החלוץ" בווארשה ומיד שלח אלינו את האגרונום של החווה החקלאית החלוצית בגרוכוב — המהנדס קרינסקי. ביחד עם המהנדס המקומי מר קפלן וידידינו דוד שפירא, נבדקה הקרקע והוכנה תוכנית משקית: בשנה הראשונה יעובד 1/4 בעיבוד אינטנסיבי והיתר עיבוד אקסטנסיבי ובהדרגה יוגדל השטח האינטנסיבי. בו בזמן העמיד המרכז לרשותנו סכום של — 1000 זהובים (ויותר מאוחר עוד 300 זהובים). גם חברת "אורט" נתנה לנו — 1500 זהובים, הלוואה בתשלומים לחמש שנים.

אך זה היה מעט מדי לרכישת הציוד הדרוש: אינוונטר חי ודומם, חממות, אורנוריה וכדומה.

קודם לכול היה צורך בהקמת גדר מסביב לנחלה, באורך של 600 מטרים, ובחפירת באר מים. ושוב בא לעזרתנו עו"ד א. זאקס, אשר העמיד לרשותנו את הסכום הדרוש (מעל 2600 זהובים). בהשגת האמצעים הכספיים עזרו לנו ידידינו עו"ד י. טשרניחוב ומר ירמיהו חולם, ששוחחו עם כמה אישים והסבירו להם חשיבותו של מפעלנו החדש; בקלות השגנו אצלם מעל 1600 זהובים.

החווה כיום מהווה משק מאורגן, שענפיו העיקריים הם: גננות, עם ענף לפרחים (לעת-עתה הכל בממדים קטנים), אורנוז'ריה, 110 חלונות-חממות, פרה, סוס, לול תרנגולות; הוכן שטח מזובל ונרכשו כלי עבודה וציוד. מועסקים במשק עד 15 חברים וחברות (מתוך 2 חברות במשק הבית) בהדרכתו של מומחה, שהיה בזמנו מנהל מחלקת הגינון בעיריית וילנה.

מטרת המשק

מהי המטרה המרכזית של המשק החדש? השטח הקטן, ההשקעות המוגבלות והאמצעים הכספיים הדלים שלנו אינם מאפשרים לקיים גיית-ספר חקלאי רגיל. תפקידנו המוגבל הוא לתת לחברים ידיעה אלמנטרית בחקלאות, במיוחד בענף גן הירק ובכל הענפים הקשורים בו, כולל משק החלב, גידול עופות ואחרים, הכל תוך שתי שנות עבודה מעשית. בסתיו ובחורף יינתנו שיעורים עיוניים, תיאורטיים, כך שהחל משנת 1939 יסיימו 15 חברים הכשרתם האלמנטרית בחקלאות, ירכשו הרגלי עבודת שדה, גידול בהמות ועופות, תוך חינוך למשמעת בעבודה. זה היה התנאי, שהעמיד בפנינו עו"ד אליהו זאקס.

בשבילנו, חברי הקיבוץ, היתה בזאת חשיבות מיוחדת. אנו מונים בין 150 ל-200 חברים, המועסקים בענפי עבודה שונים: בחרושת, משק-בית, ועבודות גופניות זמניות. כל הזמן לא היתה לנו דריסת רגל בהכשרה חקלאית. המשק החדש מקום עבודה חקלאי ועצמאי — הינו הטוב ביותר להכשרה חקלאית ולהכנת האנשים לעבודה חקלאית במשקים של ארץ-ישראל. בסיפוק אנו יכולים לקבוע, שהמשק הינו לא רק עובדה קיימת, אלא, גם הישג חשוב בחייהם של החלוצים בוילנה. עכשיו קיימת הבעיה, איך להבטיח להבא את קיומו ופיתוחו.

המשק חייב להגיע למצב בו יוכל לקיים את עצמו; 15 החברים המועסקים בו חייבים מלבד הכשרתם החקלאית גם להתקיים מעבודתם ולדאוג לגידולו ופיתוחו. עד ליום, שהמשק יוכל לקיים את עצמו, נטל עליו הקיבוץ בוילנה את הדאגה לקיומם של החברים העובדים בו. זהו, כמובן, נטל כבד בשביל הקיבוץ והוא נושא אותו בסיפוק וברצון, אך זה חייב להיות עניין זמני בלבד.

ככדי להגיע למצב של קיום עצמי, הכרחי להגדיל את ההשקעות במשק שהן: 500 חלונות-חממות, משק חלב של 6 פרות, לול עופות מוגדל, מערכת מים אוטומטית וכדומה.

אנו מאמינים, שנצליח במשימות העומדות בפנינו בהסתמך על כוחנו אנו ועל התמיכה הכספית ואהדתו של הציבור היהודי בוילנה.

בית-ההבראה

העובדות הללו נתנו לנו את האומץ לבנות, תוך מהלך הקמת המשק, את בית-ההבראה. למטרה זו העמידו לרשותנו הגב' אלכסנדרה ועו"ד אליהו זאקס בניין, הנמצא בתוך הנחלה של המשק. כפי שהזכרנו קודם, נמצאת הנחלה בוולוקומפיה, הנחשבת כאחת ממקומות הקייט היפים ביותר ע"י וילנה. מקום יבש, יער אורנים והוויליה היפה; המקום מתאים ביותר לבית-הבראה למחלימים ולסובלים מחולשה

כללית והזקוקים מלבד המנוחה גם לתזונה משופרת.

את הבניין, שהוא כמעט חדש, צריך היה לשפץ ולהתאים ליעודו. למטרה זו שלח אלינו מרכז "החלוקין" את החברה בת-שבע, מנהלת בית ההבראה של התנועה ביופוב ע"י אוטבוצק. ביחד עם הגב' אלכסנדרה זאקס, באווירה של מסירות ודבקות ברעיון, הצליחו תוך זמן קצר לבצע שיפוצים ושינויים בבניין לרכוש את הציוד הדרוש והכשרת 2 חברות לניהול הבית, הן מבחינה משקית-תברואתית והן מבחינת הגשת העזרה הרפואית הדרושה, בבית-ההבראה 10 מיטות; הוועדה בהשתתפות ידידנו ד"ר י. פרידמן, קובעת את זמן השעות לחברים הנשלחים להבראה והנע בין שבועיים לחודש ימים; במשך הקיץ יהיו כאן בין 40 ל-50 חברים-ות. עד היום הצדיקו התוצאות את ציפיותינו במלואן. החברים שבים ממש בריאים, מלאי מרץ וגאים בהשתייכותם לקולקטיב, שהצלחת בדרך ההכשרה לדאוג גם ליחיד שבתוכו. בית-ההבראה מוחזק ע"י הקיבוץ בוולנה ובתמיכת המרכז. דין וחשבון כספי ומספרי מובא בנפרד בחלק הבא של דו"ח זה.

אנו רוצים להדגיש באופן מיוחד, כי על ההישג הנאה בהקמת בית-ההבראה עלינו להודות לגב' אלכסנדרה זאקס; מלבד עזרתה האישית ותמיכתה החומרית, השיגה תמיכה גם בין ידידיה וסייעה ליצירת אווירה חמה, ידידותית ויחסי חברות בתוך בית-ההבראה. היא הנושאת גם בדאגה לכל פרט ופרט ומגישה עזרתה בחיי היום-יום של הבית.

דו"ח במספרים

להלן אנו מביאים דין-וחשבון במספרים של המשק ושל בית-ההבראה. עלינו לציין, כי העיתוי לדו"ח איננו המתאים ביותר, במיוחד הדו"ח של המשק. בו בזמן שדו"ח הקופה כולל בתוכו כל ההוצאות שהיו לנו, מתחילות ההכנסות של המשק רק בחודש אוגוסט, ולמעשה יסתיים הפדיון עבור הירקות והפרחים רק בחודש ספטמבר. הזמן המתאים להגשת דו"ח ממשק חקלאי הוא בסתיו (אוקטובר, נובמבר); אך עד היום טרם קיימנו את טכס הפתיחה של המשק ושל בית ההבראה, ולפי דעתנו אין טעם לדחיית הפתיחה לסתיו, כאשר בית-ההבראה יהיה כבר סגור והיכול אחרי שנאסף מהשדה. לכך הוכן דו"ח ביניים, ליום ה-1 באוגוסט 1938, אשר איננו אופייני לתוצאות הכספיות של שנת העבודה הראשונה ולמצבנו הכספי בכללותו. כך, למשל, מראה העמודה "ירקות", הוצאה של 344.55 זהובים ובהכנסה עד תחילת 41.70 זהובים; עמודה "פרחים", הוצאה 145.90 זהובים והכנסה 200.13 זהובים; עמודה "עגבניות", הוצאה 506.45 זהובים והכנסה 7.20 זהובים.

מסקנות כלליות

ללא כל תלות בנאמר לעיל, אנו יכולים לציין תוצאות לא פחות חשובות בתחומים, שאין להם אופי כלכלי. המשק ובית-ההבראה הביאו לשינוי מסויים בחייו הפנימיים של הקיבוץ כולו. רוב החברים נמצא בקיבוץ כבר מספר שנים ומצפה בחוסר סבלנות להגיע לשם — מקום בו מתנהל המאבק הגורלי על קיומו של העם היהודי. כל ידיעה על פעולה טרוריסטית מעוררת רצון ונכונות ללכת לעמדות המסוכנות ביותר של

הישוב; אך אנו נאלצים להישאר כאן ולהחניק בתוכנו את רצון היצירה והרצון להגן על כול שהושג בקרבנות רבים.

בימים אלה, כאשר כל אחד מאיתנו נידון להמתין בחוסר סבלנות לעלייתו, אנו מוצאים עידוד בהשלמת ההכשרה בהישגים כמו המשק ובית־ההבראה בוולוקומפיה. עם התחלת הקמתם נוצרה בקיבוץ אווירה מיוחדת של התלהבות בשביל הדבר החדש; כל אחד, אם הוא נמצא במשק, או בבית־ההבראה ואם לא נמצא שם, חש תחושת קשר וסולידאריות; מצב־הרוח הוא מרומם; עשרות חברים הקדישו את ימי המנוחה שלהם לעזרת החברים במשק, במיוחד בימים של עבודה מאומצת. המבצע שלנו נתקבל בהתלהבות רבה ע"י כל המחנה החלוצי, מה שמעיד על חשיבותו של ההישג אליו הגיעו החברים בוילנה.

בסיפוק רב אנו מציינים את אהדתו של הציבור היהודי בוילנה כלפינו ובמיוחד של המוני העם. מאות אנשים מבקרים את המשק ובית־ההבראה, בתוכם האישים החשובים ביותר של וילנה היהודית. אחדים אף גילו לנו את התפעלותם מהמבצע. בסיום הדו"ח הקצר אנו רואים חובה לעצמנו לציין במיוחד את אהדתם ותמיכתם בפעולתנו של ידידינו: עו"ד יוסף צ'רניחוב, עו"ד ש. מילקאנוביצקי וה"ה ירמיהו חולם דוד שפירא. אנו מביעים בזה תודתנו לידידינו ד"ר י. פרידמן על עזרתו הרפואית בבית־ההבראה.

במיוחד עלינו להביע הערכתנו הרבה על כל מה שעשו הגב' אלכסנדרה ועו"ד א. זאקס, המייסדים של המשק ובית־ההבראה. המשק יירשם בוודאי כאחד ההישגים החשובים של וילנה בהכשרתו החקלאית של הנוער היהודי בדרכו לחיי יצירה באו"ץ ישראל. ואנו רוצים להדגיש את היקר לנו במיוחד — יחסם הלבבי והחביב אלינו של הגב' אלכסנדרה ועו"ד א. זאקס.

קטע מתוך דו"ח המשק ליום 1.8.1938

חובה		זכות	
ענף	הסכום	ענף	הסכום
קופה	7622.61	קופה	7516.70
אינוונטר חי	750.50	מרכז "החלוצי"	1300.—
אינוונטר דומם	746.20	עו"ד זאקס	2688.40
השקעות (עד 2500 זהובים) גדר,	5000.67	פטרונט	1943.—
באר, בדק בניינים,		חברת "אורט"	1500.—
השקעות		הקיבוץ	1038.45
חקלאות		עבודת חוץ	41.85
פרה	242.23	פרות	216.08
סוסים	1289.83	סוסים	757.52
תרנגולות	20.78	תרנגולות	16.03
זבל	1009.35	גן הירק	41.70
גן הירק	344.55	חממות	480.69
חממות	695.74	פרחים	200.13
פרחים	145.90	עגבניות	7.20
עגבניות	506.45	הלוואה	106.83
גנן	759.—	חוב (השקעות)	1715.48
מכירות ועוד	435.62		19569.43
	19569.43		

חשבון הפאטרונט

מר י. חולם	300 זה.	גב' צירניכוב	100 זה.
מר לייבוביץ'	100 זה.	עו"ד כצלסון	150 זה.
מר קרמר	200 זה.	עוד" סיפר	100 זה.
מר בייקוביץ'	100 זה.	מר בונימוביץ'	250 זה.
מר קאשוק	100 זה.	הקהילה היהודית	75 זה.

הכנסה והוצאה של בית ההבראה — 10.6.1938 — 1.3

הוצאה		הכנסה	
בדק בית	הסכום	ממי	הסכום
בדק בית	365.—	עו"ד זאקס	475.—
ציד	133.33	מרכז "החלוצי"	400.—
אחזקה	1660.31	קיבוץ	316.33
יתרה ליום 1/7	32.60		1191.33
	1191.33		

ימי הראה סה"כ 473, 26 חברים; בממוצע 14.5 ימים לחבר.
התווסף משקל לחבר, בממוצע. 3.50 ק"ג.
דמי אחזקה לחבר: 1.33 זהובים ליום.
ציוד (אינוונטר) 1225.59 זהובים.
גב' זאקס 386.45 זהובים; קיבוץ 726.55 זהובים
כ"כ השתתפו בתרומות הגברות: ארון, יאנקעליוויץ', קרמר, סאלמאן, פרידמן,
חולם ואחרות.

בפעולה התרבותית

א

עתון-קיר מופיע באופן לא קבוע ומוקדש לרוב לחגיגות ידועות (אחד במאי, ראש השנה, יום ביאליק וכד').

קיים בקיבוץ חוג דרמטי, שלפני כמה שבועות הציג על במת התיאטרונים העירוניים את "די שטים פון בלוט" של י.ד. ברקוביץ' ההצגה עברה בהצלחה והראתה, כי לכוחות אלה יש גם בקיבוצנו אפשרות של התפתחות ועליה. המקהלה ממשיכה בעבודתה. השתתפה כבר בכמה מסיבות: התקציב למקהלה הוא 20 זה' לחודש. המנצח — בעל מקצוע ומנהל המקהלה בבית-הכנסת המקומי. ולקראת החורף אנו תקווה, שהכל יגדל ויתגבר. מטרתנו להפוך את הלימוד, ההשתלמות, הקריאה והעיון למעשים של יום-יום, להעלות את הפעולה התרבותית לצורך חיוני בחיינו הקיבוציים-חברתיים. כי הננו מאמינים, שרק בחיי תרבות נעלים יתחנך האדם לגדולות. יצירת אטמוספירה-תרבותית, לפי דעתנו, תנאי ראשון וקודם לכל מפעל.

ועכשיו לשאלה השניה. בהיות כאן הח' תרשיש דיברנו בישיבה על חוסר הדרכה מרכזית בשטח זה. כמעט כל המאמצים השקיע המרכז בשיפור החיים המשקיים בקיבוץ. השטח התרבותי הונח. התרענו על הצורך הזה ופנינו למרכז בבקשה להגביר את פעולת מחלקת התרבות, גם בהוצאת עתונות לעיון ולימוד לחוגים, גם לעברית וגם להשתלמות. נעשו כבר פעם נסיונות ועתה דרישת הקיבוצים היא לחדש ולהגביר פעילות זו. עברה כבר תקופת ההתבססות המשקית ושיפור החיים הכלכליים והגיעה השעה להעמיד במרכז דאגותינו את תוכן חיינו החברתיים-תרבותיים.
מתקרב החורף — התקופה והזמן המתאימים ביותר ללימודים. אל נוניח אף יום.

מורבצ'יק

ב

פעולה תרבותית אינטנסיבית ליוותה את כל ימי החג והימים שביניהם. הקיבוץ כולו התרכז בימים אלה סביב השאלות, שנדונו והובאו באופן בלתי אמצעי ע"י

אנשים שנושאים בעול פעולה זו בארץ כגון — שאלות הנוער העובד ע"י דוד כהן, שאלות תנועות הפועלות ע"י גרוניה ראש, שאלות הקיבוץ המאוחד ע"י חומה חיות. עירנות רבה עוררה הרצאתו של תרשיש על המצב המדיני בציננות. כעת אנו מחדשים את הפעולה הרגילה. ביום שלישי או רביעי — המשך השיחות בחוג לספרות וביום החמישי — בחוג לתולדות תנועת הפועלים.

כל הספרים של ספריית הקיבוץ הועברו כבר מחדר-האוכל לארון החדש המיועד לספרייה בחדר-הקריאה. מסדרים מחדש את הקטלוגים. חתמו על ספרים חדשים ע"י המרכז וחלקם כבר נתקבל בשבוע שעבר. אתמול התחלנו להחליף ספרים ובערב הראשון קיבלו 45 קוראים ספרים.

בישיבת ועדת התרבות הוחלט לחדש את הלימוד הכללי של עברית בשישה חוגים. 20 חברים מבקרים את הסמינר להיסטוריה, שמתקיים ב"יו"א". בשתי השיחות במוצאי השבת נידונו השיטות ההיסטוריות של ר' נחמן קרוכמל, יוסט, גייגר, צונץ, גרץ — וכנגדם השיטות הלאומיות של אחד-העם ודובנוב. ביום הראשון הוקדשו שתי שיחות לתפיסתו ההיסטורית של יחזקאל קויפמן וספרו "גולה ונכר". הושמעה ביקורת חריפה על דעתו של קויפמן. ד"ר מהלר, חסיד קנאי של תפיסת ההיסטוריה הכללית והיהודית לפי שיטת המאטריאליזם ההיסטורי, פירש בהרצאתו תופעות שונות בדברי ימי ישראל.

כהכשרה, אוקטובר 1937

שנה קשה

(מתוך מכתב)

22.2.38 וילנה

קשה המצב הכלכלי בקיבוץ. אסור לנו לשקוט, אחרת אורבת סכנה רבה לקיום הקיבוץ. הגרעון גדל מחודש לחודש והכלכלה גרועה. בוילנה זה זמן רב אינם זוכרים מצב כזה. מספר החברים הולך ופוחת עם יציאת החברים להתכונן לעליה.

הקיבוץ קשור בשני מפעלים, שמעסיקים כ-20 איש: וולוקומפיה (ובקרוב תדרוש עוד יותר) וחדר-ההבראה פחת מספר מקומות העבודה הקבועים. מצד אחד — חוסר עבודה ומצד שני אי אפשר לחזור למקומות-עבודה קבועים בגלל חוסר היציבות של החברים בקיבוץ. אגב, בחופש נמצאים לא רבים. ובכן מהו הפתרון? לדעתי, שני דברים: תוספת אנשים והשגת כסף מוזמן בכדי לצאת מן המחנק הכספי והבטחת אשראי.

ואשר לתוספת אנשים, וילנה על מספר חברה הקטן מדי לא תוכל לשאת את עצמה. אני יודע את כל הקושיים בתוספת אנשים כיום. אבל מוכרחים לחשוב על זה. הכרחי להוסיף 20 בחורים ו-10 בחורות בעוד כמה שבועות, זהו המינימום ההכרחי, אחרת הגרעון והמחנק הכלכלי ילכו ויתגברו, ועמידו בסימן שאלה את עצם קיומו של הקיבוץ בוילנה.

ידיעות המזכירות, פברואר 1938

ישראל אוטיק

אוונט אין קיבוץ

שווייגט פון שעה'ען שוין די גאס—
הייזער האבן שוין באהאלטן זייער ליכט;
ווי פארמאטערט די לבנה, בלאס
רוקט ארויס דורך בויער איר געזיכט.

ביי אונז — געציילטע וואכן נאך;
וועמענס קאפ איבער א בוך געבויגן,
ווער א שלעפערקער שוין און דאך—
א שטילן ניגון האט פארצויגן...

האט זאָב גענומען שוין די זעגן שארפן;
שניידט דער גרילץ אין שטילקייט זיך אריין,
דערמאנט, אז פרי זיך וועקן וועט מען דארפן,
אן ארבייט־סטאג ווי אלע וועט עס זיין.

כאפט פון ראדיא ס'אוייער מ'לעצטן קלאנג,
וואס פון ווייטקייט פרעמדער דא דערגייט;
איז שוין ליידיק אויך די לעצטע באנק,
האט שלאף די פליגל אויסגעשפרייט.

חנה קליגר (רביד)

יולנה, 1938

ערב בקיבוץ

שוֹתֵק הַרְחוֹב מְזֵה שְׁעוֹת,
אֶת אוֹרֵם הַחֲבִיאוֹ כְּכֵר כְּתִים;
יֶרֶחַ מִיּוֹגֵעַ, פְּנֵי חֲנֻרוֹת
מִבֶּט שוֹלַח מְבַעַד לְעֵצִים.

אָצְלוֹנוּ — מַעֲטִים עוֹדֵם עֲרִים;
מִישָׁהוּ, ראָשוֹ עַל סִפֵּר עוֹד רְכוּן,
אָחַר — אָחוּז שָׁנָה וְנִים־לא־נִים
בְּלַחַש יְפִום קִטְעֵי נִיגוֹן.

וּזָאב מִשְׁחִיזוֹ כְּכֵר אֶת הַמְשׁוֹרִים —
צְלִיל צוֹרְמָנֵי רֶשֶׁשׁ יָב הַדְּמָמָה;

תּוֹפֶרֶת בּוֹ: מָחָר עֲלֶיךָ לְהִשְׁפִּים,
כִּי גַם מָחָר לְעִבּוּדָה יוֹלֵד יוֹמֶךָ.

צְלִיל־רִדּוֹ אֶתְרוֹן כְּלֵאֲחֵר־אֶזְן עוֹד נֶחֱטָף,
הִשְׁקֵט אֶת הַקּוֹל מִמְרַחֲקִים בּוֹלְעִ;
סִפְסָל אֶתְרוֹן, גַּם הוּא כָּבֵר נֶעֱבֵב —
וְהֵס... שָׁנָה פְּרָשָׁה כְּנִפְיָהּ.

מִיִּידִישׁ: חַנָּה רַבִּיד

ישעיהו פונדק: בפעילות תנועתית בגליל וילנה

בסוף 1930 התקיים הסמינר העולמי השני למדריכים של "החלוץ". בגמר הסמינר חולקו משתתפיו לפעילות בתנועה, ברחבי פולין לגלילותיה ובקיבוצי ההכשרה. לאחר זמן קיבלתי שי את קובץ הקיבוץ המאוחד בחתימת טבנקין ולויטה בצירוף המילים "להתמדה בפעולה"; לא הבנתי למה מתכוונים ולא שאלתי.

נשלחתי לרכז את פעילות "החלוץ-הצעיר" בגליל וילנה. היו בו אמנם כמה סניפים גדולים ופעילים כמו בסונוציאני (גם תזמורת כלי-נשיפה), דולהינוב, אוסטריין ונוספים, אולם בכללו היה איזור זה אחד החלשים מבחינת סניפי "החלוץ-הצעיר". בוילנה היה קן גדול של "השומר-הצעיר", השני בגודלו לאחר וארשה; כאן היה הקן הגדול ביותר של בית"ר בפולין; מרכז חשוב של ה"בונד", עד כדי כך שאגודת הספורט "מכבי" בוילנה היתה בחסותו של ה"בונד" המקומי; גם סניף "החלוץ" היה גדול ופעיל; היתה פעילות רבה של נוער יהודי קומוניסטי — "קומונג"; פעילות מסויימת של פועלי ציון — ימין ושמאל. סניף "החלוץ-הצעיר" היה דל, אפילו מועדון לא היה לו. כעבור זמן קצר נקבעתי כמוכיר "החלוץ" לגליל וילנה. בראשית פעולתי בגליל בשנת 1931 התקיימו בו כ-40 סניפי "החלוץ" ועם סיום פעולתי ביולי 1933 כבר התקיימו בו כ-80 (!) סניפים.

הימים ימי המשבר שלאחר מאורעות תרפ"ט בא"י והספר הלבן של פאספילד (שר המושבות בממשלת ה"לייבור" דאז), העליה לארץ כמעט שנפסקה, קיבוצי ההכשרה היו מעטים. הנני זוכר, כשכתבתי למרכז "החלוץ" בווארשה על התרשמותי מן המצב בסניפים ועל מה שצריך לעשות כדי לשפר אותו, הבעתי משאלה, שנוכל להוציא לפחות מכל סניף חבר וחברה להכשרה, ואלה ישמשו סימן מוביל לפעילות בתנועה. פתח רציני לעליה שימשה ה"מכביה" הראשונה בא"י ב-1932; רבים מאנשי ההכשרה עלו ארצה כתיירים ל"מכביה" ונשארו בארץ.

שנות 1931 — 1933 היו שנות גידול של קיבוצי ההכשרה בפולין. בתקופה זו פלוגת ההכשרה שחריה בוילנה היתה לאחד מקיבוצי ההכשרה הגדולים המסודרים והטובים. התכנסו כאן אנשי "החלוץ" ו"החלוץ הצעיר" מכל רחבי פולין. נהוג היה, בדרך כלל, לשלוח את איש החלוץ להכשרה, רחוק מעיירתו או עירו. אולם הגיעו לכאן גם אנשי גליל וילנה הנלבבים, אנשי פולין המרכזית (קונגרס-פולין), אנשי והלין

ואזורים אחרים. היתה זו חברת צעירים רעננה ותוססת מלאה שמחת-נעורים ומשובה, כשמטרתה העיקרית — עליה לא"י, תוך שאיפה לחיי חברה צודקים — חיי קיבוץ. מזכירות מועצת "החלוץ" לגליל וילנה היתה משוכנת בסניף שברחוב קרפוניצ'י 9. היה זה בבנין גדול של ביה"ס הדתי "תורת-אמת", שכיתותיו שימשו בערכים לפעולות הסניף ולקן השומר הצעיר הגדול והתוסס; גם חצר גדולה, שאיפשרה פעולות בחוץ, עמדה לרשותנו. כשהוקמה פלוגת שחריה בוויילנה, העברתי את מזכירות הגליל לאחד החדרים הקטנים בפלוגה; עזבתי את חדרי השכור ועברתי לגור בפלוגה. רוב ימות השבוע הייתי עסוק בביקורים בסניפי "החלוץ", מעין ימי עיון, בהם גם אישרנו חברים להכשרה. והיה בזה חיזוק מסויים, כי היציאה להכשרה, — בפרט בזמנים כשקיבוצי ההכשרה היו מועטים, — נראתה כהישג, כמהלך ממשי ראשון לקראת העליה ארצה.

לעיתים הייתי יוצא גם לעבודה עם חברי פלוגת ההכשרה. זכורני, כי יצאנו יום אחד, בחורף, לנסר ולחטוב עצים בחצר של דיירים פולנים. והיתה זו הרגשה מיוחדת: המשור הגדול גגור עליך כחגורה רחבה, הגרון על הכתף ואתה מקבל עבודה מאשת פקיד פולני להכין את העצים להסקה ולהכניסם למחסן. עבדנו שניים כל היום בנכונות מיוחדת ורק עם אפלולית ראשונה סיימנו. קיבלנו את שכרנו וחזרנו, ברגל, כמובן, מרחק לא קטן, הביתה, לקיבוץ. באחת הסימטאות נטפלה אלינו זונה קשישה; נראינו לה פועלים רגילים, שאפשר להציע להם חסדיה. גם אם לא נענינו לה, בפנייתה אלינו היה משום אישור, כי אכן פועלים אנחנו.

ונדמה לי, שהיה אופי מיוחד לקיבוץ ההכשרה בוויילנה. וילנה היהודית — עשירה בחיי רוח: האוניברסיטה בתוך פארק גדול, ירוק; ספריית סטראשון וחדר הקריאה הגדול על ידה. הסמינריונים למורים בעברית וביידיש, הגימנסיות, עתון יומי ביידיש — השפיעו. חברי סניף "החלוץ" היו מגיעים לביקורים בקיבוץ וכן להיפך, נוצרו קשרי ידידות וחברות.

זוכר אני, ערב אחד ביקשו ממני, ממזכירות הקיבוץ, לברר איזה סרט ראינוע "מתאים" מוצג בעיר. הוצג אז באחד מבתי הקולנוע סרט רוסי "אחת" על פעולת מורה בודדת בישוב כפרי נידח בסיביר. ביקשתי מבעל הקולנוע רשות להסתכל בחלק מן הסרט בהצגה הראשונה. מן הקטע, שראיתי, התרשמתי, כי יש כאן חלוציות, משהו קרוב לנו. חזרתי לקיבוץ והמלצתי על הסרט. כל מי שרק יכול היה יצא בו בערב לראות את הסרט בהצגה השניה. הגענו קרוב ל-100 בחורות ובחורים לקולנוע, נכנסנו זוגות, זוגות, כדי לספור את הנכנסים. איני זוכר מה היתה התרשמות החברים מהסרט, אולם זוכר אני את שמחת היציאה המשותפת לעיר הגדולה.

אשדות יעקב (איחוד), 1981

זאב שפירא: במועצה הגלילית של "החלוץ" בוילנה

בשנת 1933, עם שובו לארץ של חיים ביבר ז"ל, שעשה בשליחות ב"החלוץ" בפולין, ועם התקרבות מועד עלייתו לארץ של ישראל קופיט (היום בנען) — השניים שהיו במועצה הגלילית של החלוץ בוילנה — גויסו ע"י מרכז "החלוץ" שלושה חברים אחרים לפעולה במועצה במקומם: ראובן צירלין ז"ל, יוסף רחלזון (כיום ירון, חבר קיבוץ אפק) וכותב השורות האלה.

המגע החי עם סניפי "החלוץ" ופלוגות ההכשרה היה דורסטר: נציגיהם או סתם חברים, שבאו במיוחד או נודמנו בעיר, היו מבקרים במשרדי המועצה, מדווחים על פעולותיהם, מעלים את בעיותיהם ומבקשים עזרת המועצה בעיקר בתחומי הארגון והתרבות. אנשי המועצה הגלילית היו מבקרים בסניפים, תוהים על קנקנם, מייצעים, מקיימים אסיפות, ישיבות, מוסרים מידע על הנעשה בתנועה, אוגרים את החומר שהצטבר ומגישים את עזרתם ככל שידם השיגה. בעניינים מורכבים יותר היתה המועצה נעזרת ע"י מרכז "החלוץ".

בשנות השלושים זרמו חברים רבים מן הסניפים להכשרה, האישורים להכשרה היו מעסיקים את הסניפים והמועצה גם יחד. קשה היה לעמוד על המניעים ליציאה להכשרה. אך אם המניע היה הרצון לעלות לארץ-ישראל דרך ההכשרה, יבורכו גם על כך. אנשי המועצה הגלילית היו נוכחים באסיפות הסניפים ומסייעים להעביר את האישורים כראוי.

החינוך התנועתי היה מעיקרי פעולותיהם של סניפי "החלוץ" בעיר ובעיירה. בעיות יהדות פולין, שאלות "החלוץ" וכמובן, ענייני הארץ — כל אלה ריכזו את תשומת הלב ודנו בהם בסניפים. בביקורינו בסניפים הקלנו על הדיונים ועל הוויכוחים שהתעוררו.

פרט לענייני יום יום בעבודה, כלכלה, דיור וכו' היתה הבעיה החריפה שהעסיקה את החברים, את מזכירות המקום וכן את אנשי המועצה — בעיית העליה. היא היתה מרכז המאויים והתקוות.

"החלוץ" נלחם למען עליה חלוצית ואילו הימין בצינונת דרש מה שהוא קרא "עליה עממית" ולא דווקא עליית חלוצים שקיבלו הכשרה. אין להתפלא, איפוא, שחברי ההכשרה היו ערים מאוד לוויכוח הקשה הזה — כי בנפשם היה הדבר. בביקורים, שערכנו בפלוגות ההכשרה, היינו שותפים מלאים להתלבטויות ולמצבי הרוח של החברים. הקפדנו, שהאישורים לעליה יתנהלו בהתאם לתקנות ולהוראות של מרכז "החלוץ".

"בימים כתיקנם" השתתפנו גם בירחי עיון ולימוד, שהיו נערכים בפלוגות ההכשרה ומרביצים תורה.

הליגה למען א"י העובדת היתה המסגרת, שליכדה את כל הכוחות והארגונים, שהיו קשורים עם ההסתדרות בארץ ואליה השתייכו חברי ואוהדי "החלוץ", מפלגות פועלים (פוע"צ, התאחדות) ותנועות הנוער החלוציות. במסגרת זו התרכזה הפעילות העיקרית לקראת בחירות לקונגרסים ציוניים, לסיים הפולני, לקהילות וכדומה. במסגרת זו גובשו העמדות, ההצעות והפעולות של מחנה הציונות-הסוציאליסטית ככל

המערכות הציבוריות של יהדות פולין.

המועצה הגלילית נענתה להזמנות וחבריה השתתפו באסיפות פנימיות ובאסיפות עם ככל שנדרש.

יש לציין, שעצירת וערים בסכיבות וילנה, ובוודאי גם באיזורים אחרים של פולין, לא נטשו את חיי הרוח. מצבם הדחוק ומאבקם נגד נגישות השלטונות, לא מנע מהם לפתח חיי תרבות ענפים. חינוך הדור הצעיר תפס מקום מרכזי בפעולה הציונית והחלוצית. כמעט בכל עיר ועיירה התקיימו בתי-ספר מיסודה של "תרבות", ובערים הגדולות גם גימנסיות, בהם חונכו התלמידים ברוח ציונית, וברבות מהן ברוח ארץ ישראל העובדת.

בביקורינו במקומות חשנו את האווירה הטובה ואם נוכחותנו הוסיפה קצת עידוד — היה זה שכרנו.

ירושלים דליטא — לא סמל ולא מליצה היתה — אלא אמת היתה. כירושלים ליהדות כולה — כך וילנה ליהדות פולין וליטא. אף כי רבים מיהודי וילנה נאבקו על קיומם החומרי תחת המשטר העויין של פולין שבטרם שואה — היו הם ערים ופעילים בחיים הפוליטיים, החברתיים והתרבותיים.

מפלגות רבות היו בוילנה, אך המאבקים ביניהן לא חרגו מן המקובל בחברה תרבותית. כמו בפולין כולה כך גם בוילנה צעדו בראש — המפלגות הציוניות בפעילותן המסועפת.

בתי אולפנא, סמינרים למורים, גימנסיה עברית, בתי ספר יסודיים וגני ילדים חינוכו דורות להכרה לאומית, לאהבת העם, לציונות, לעברית ולארץ-ישראל. יש לציין, שגם מוסדות, שלא היו בחסות ההסתדרות הציונית ו"תרבות" כגון "יו"א, (יידישער וויסנשאפטלעכער אינסטיטוט — מכון מדעי יהודי) ספריית סטראשון, מפיצי השכלה, סמינר למורי יידיש, הגימנסיה הריאלית, בתי ספר של צי"א ועוד רבים, ראויים להערכה ולהערצה. יחד עם רבבות היהודים נהרסו והושמדו גם אוצרות רוח ותרבות בעיר נפלאה זו.

אין ספק, שהעיר הזו השרתה מאוירתה גם על קיבוץ ההכשרה. החברים בהכשרה לא מעט ספגו מאוצרות הרוח שבעיר זו.

הקיבוץ היה מורגש בעיר ומפעם בפעם הושטה לו עזרה בהשגת עבודה ובקליטת עובדים במפעלים.

המועצה הגלילית אף היא היתה מוכרת בפעילות הציונית בעיר. היא היתה שותפה לאירועים, אשר נערכו ואורגנו ע"י המפלגות, "החלוץ" והליגה לא"י העובדת. המועצה הגלילית היתה חלק אורגני של קיבוץ שחריה בוילנה, וזאת על אף העובדה, שמשרדי המועצה בתקופה זו נמצאו במרכז הרובע היהודי (רח' נובוגרודסקה) והקיבוץ — באיזור אחר, רח' סובוטש. רק מכוחו של הקיבוץ ותנועת "החלוץ" יכלה לפעול המועצה הגלילית של "החלוץ" בוילנה העיר ובסביבתה החלוצית.

נוף ים, 1981.

ישראל קופיט: במועצה הגלילית של "החלוץ הצעיר"

1933. ואני אז בן 19. לאחר תקופה קצרה של פעילות במועצה הגלילית של החה"צ בוהלין, קיבלתי הודעה ממרכז "החלוץ הצעיר", שעלי לבוא לקיבוץ ההכשרה בוילנה כדי להקים שם מועצה גלילית של החה"צ, וכמובן, יחד עם זה "לעשות" את ההכשרה.

קשה היה לי להשלים עם הרעיון של ההכשרה בוילנה, שכן כל חלומותי היו להיות בהכשרה בקיבוץ קלוסובה שבו עשו את הכשרתם חברי הטובים כמו גראבוב ולדה כהן. ראיתי את עצמי "קלוסוביאק" לכל דבר.

אולם קיבלתי את ה"צו" ויצאתי לוילנה, מצוייד בכל אשר ידי אמא שלי ז"ל — השיגה.

הדרך מרובנה לוילנה היא די ארוכה וכסף להוצאות נסיעה לא היו בידי. נדדתי, איפוא, מסניף לסניף ובכל אחד אספו פרוטות להוצאות הדרך לסניף הקרוב. כך התקדמתי ותוך שבועיים הגעתי לפלוגת ההכשרה בנימאן. שם שהיתי שבוע, עד שמצאו סידור להסיע אותי למקום היעד — וילנה.

הפלוגה בוילנה שכנה בקומה שלמה של ה"ביליגעה-הייזער" אשר ברח' סובוטש. עם בואי מצאתי קבוצת חברים ותיקים "ממורמרים", אשר ישבו תקופה ממושכת בהכשרה, מצפים לעליה לארץ.

קבלת הפנים היתה מאוד קרה ובסגנון הימים ההם שאלוני ה"ותיקים":

"חבר, עברת על הנהר נימאן, למה לא זרקת עצמך לתוכו? לשם מה הגעת הנה? מפה אין כל סיכוי לעליה לארץ".

כזאת ובדומה לזאת היתה "קבלת הפנים". אני השתדלתי לבלוע כל זאת ולמחרת יצאתי עם החברים לעבודה בחטיבת-עצים, וכך נקלטתי.

את שליחותי המיוחדת להקמת מועצה גלילית של "החלוץ הצעיר" העליתי רק כעבור מספר שבועות בפני מזכירות הפלוגה ואו הובטח לתת לי מספר ימים בחודש לביקורים בסניפים. ואילו בימים, שאני שוהה בוילנה יחולו עלי כל החובות של עבודה וחיים בהכשרה, כמו על כל חבר אחר.

בהתחלה קשה היה לשלב את הפעילות במועצה הגלילית עם העבודה הפיזית, אולם משהתרגלתי לכך, נראה היה הזיווג הנ"ל כהגיוני ואף חינוכי מאוד.

הפעולה הראשונה היתה בהקמת חבר מדריכים של החה"צ, שיקבלו על עצמם את העומס של הדרכה בסניפים הרבים ברחבי הגליל.

לשם כך החלטנו לארגן מושבת-קיץ למדריכים. נערכו ביקורים בסניפים ונקבעו המשתתפים במושבה ואמנם בעזרת המועצה הגלילית של "החלוץ" — קיימנו מושבת מדריכים שנמשכה כשבועיים. חברי המועצה של "החלוץ" משה בסוק ז"ל וישעיהו פונדיק יחד אתי ניהלו את המושבה.

כך גיבשנו חֵבֶר-פעילים מדריכים, שמיד עם סיום המושבה התפזרו למקומות והפכו לכתובת עבורנו בסניפים השונים.

המועצה הגלילית של "החלוץ הצעיר" פעלה ללא תקציב מהמרכז. ורק הודות לכך, שהקיבוץ בוילנה הסכים ל"ארח" אותנו — והקציב לנו ימי-עבודה לפעילות הזאת

המועצה הגלילית של החלוץ עזרה ממש בהקצבות כספיות, הדפסות וכו' — יכולנו
אנו לפתח את הפעילות שלנו.

במשך הזמן הצטרפו אלי לפעילות במועצה חוקה ברונשפיגל וזרובבל פונדיק.
השליח מהארץ חיים ביבר ז"ל היה מתאם איתנו את כל הפעולות שעשינו.

כך התרחבה הפעילות של המועצה והתמקדה בעיקר בביקורים בסניפים, בארגון
מושבות-קיץ ובהוצאת חומר הדרכה לפעילים בסניפים.

דגש מיוחד בפעילות שלנו שמנו על ארגון מושבות קיץ. היה זה מפעל חינוכי
ממדרגה ראשונה. במושבות היו נפגשים החברים מהסניפים, לרוב בני עירות קטנות,
עם נציגי התנועה הארצית, כך נוצר המפגש הקולקטיבי הראשון. למושבות היו באים
השליחים מהארץ ומביאים אתם את בשורת הארץ והקיבוץ. השהות, ולו הקצרה
במושבות, היתה מגבשת אקטיבה לסניפים. לכן היינו מקדישים מאמצים רבים בארגון
המושבות ומשתדלים לכנס בתוכם מאקסימום של חברים.

קשר מיוחד נוצר אצלי לוילנה העיר. משהו מיוחד היה בנופה של וילנה, שקשר
והרשים מאוד. הציבור היהודי היה תוסס מאוד ומלא חיוניות. התקיימו בעיר בתי-
ספר עבריים ויהודיים, סמינריון למורים "תרבות", מועדונים רבים למפגשי תרבות
וכו' "השול-הוף", על בתי-הכנסת השונים; ספרית "סטראשון", שהיתה תמיד הומה
מבקרים שבאו לעיין בספרים וכו' וכו'.

בוילנה היתה מורגשת ההשפעה של ה"בונד" והיידיש ובינם לבין הציונים,
שהשפעתם היתה די גדולה בציבוריות היהודית היו נטושים הוויכוחים ה"נצחיים".

למרות תנאי החיים הקשים פיתחה המועצה הגלילית פעילות רבה בהקמת סניפים
למופת, אשר חינוכו המוני חלוצים להגשמה, להכשרה ולעליה לארץ ורבים, רבים מהם
הינם חברי קיבוץ נאמנים בארץ.

נען 1982

מ.ה. קרושניץ: היו ימים...

א. בבוקרו של חג הפסח

בשנת 1933, שלושה ימים לפני חג הפסח, קיבלתי ממרכז "החלוץ" את האישור
לצאת להכשרה בקיבוץ שחריה בוילנה.

על אף הפצרותיהם של הורי להישאר בבית עד לאחר החג, החלטתי לחגוג את ליל
הסדר בקיבוץ: היה זה צעד "מהפכני" מצדי: הינתקות מן הישן וכניסה לעולם חדש,
בו האמנתי בכל להט נעורי.

הגעתי לרחוב סובוטש בוילנה, כמה שעות לפני כניסת החג. עוד הספקתי לעזור
בסידור חדר האוכל, להתקלח ולהחליף בגדים. עם סיום הסדר "כהלכתו", זכיתי
לראות את שמי ברשימת סידור-העבודה ליום החג. הייתי מסודר לעבודה בבית
החרושת לזכוכית של שפירא, הנמצא בשכונת שניפישווק, אשר מעבר לגשר על נהר
הויליה. בבית-חרושת זה עבדנו בשלוש משמרות בעבודות עזר בייצור וכ"כ בניסור
ובחטיבת העצים להסקת הכבשנים.

בסביבות השעה 8 בבוקר צעדנו, קבוצה גדולה של חברים, ברחובותיה של וילנה בדרכנו לעבודה. בגדי העבודה שלנו קרועים ובלויים, ממש סחכות. המשורים מקופלים בחגורות על הבטן, הגרוזינים בידיים או על הכתף ומצב הרוח, שלי לפחות "מרומם", חג החרות התרונן בכל עצמותי. עברנו את רחוב סובוטש, המאוכלס גויים, עברנו ברחוב ויליקה ונכנסנו לרחוב נימיצקה (דייטשע). כאן, בחצרות ובסימטאות הצדדיות, נמצאים רוב בתי הכנסת וה"קלייזלעך" של יהודי וילנה. כאן מרגישים את החג ממש באוויר: כל בתי העסק סגורים, ויהודי וילנה מצוחצחים, לבושים בגדי חג, צועדים בשעה זו לתפילת החג מסתכלים עלינו בתמיהה, אינם מבינים, מי הן הבריות המוזרות, שהופיעו בשעה זו ביניהם: האם יהודים הם? משהו מכריז בכוז: "חלוצים!" משהו אחר קורא לעומתנו: "שקצים, יום טוב!" בלב זע משהו, רגש של בוששה משתלט עלינו, איננו מעיזים להביט בפניהם של יהודים אלה, השומרים על מסורת עתיקת יומין, על דפוסי חיים שנקבעו במשך דורות רבים, ומי אנחנו?

אך מיד נתת לעצמך תשובה: אנו מפלסי הדרך למחר ולעתיד, אנו חלוצים ההולכים לפני המחנה, "א הפקר כאליאסטרע פון זינגען און לייד", המאמינים כי "עולם ישן עד היסוד נחרימה" ויקום עולם אחר, חדש, יפה, עולם של צדק ויושר סוציאלי. ופתאום... מתחיל אחד מחברינו לפום:

"כ'ליב די ארבעט אן א שיעור,

כבין א פריינט צו איר"

וכפי שבכוחו של ניצוץ אחד להדליק להבה, כן יש בכוחו של שיר להדליק לבבות בשלהבת השירה, ופתאום כולנו נמצאים בלהט הזמר:
"און שטענדיק מונטער, און שטענדיק מונטער,

אז איך ארבעט איז מיין גייסט געזונטער."

רחובותיה של וילנה היהודית, בוודאי, עוד לא ראו מחזה דומה בבוקרו של חג הפסח. היהודים נעצרים במקומותיהם, הבוז שבמבטיהם הפך להתפעלות ואולי אף לקנאה: מצב היהודים כפולין הולך ומתדרדר, חייהם תלויים מגד ומי יודע, מה טומן בחובו המחר, ואולי, אולי צודקים החלוצים האלה?...

והשירה נמשכת:

"און שטענדיק מונטער, און שטענדיק מונטער,

אז איך ארבעט, איז מיין גייסט געזונטער."

ב. כוחו של זמר

באביב 1933, גדל מספר החברים בקיבוץ וילנה מעל ומעבר ליכולת הקליטה שלו. תוך כמה שבועות הגיעו עשרות חברים חדשים מכל חלקי פולין ובתוכם מספר חברים משטטין — ראשוני הפליטים לאחר עליית הנאצים לשלטון בגרמניה. הצפיפות בקיבוץ היתה איומה; חדר האוכל הפך בלילות לחדר שינה, ישנו על השולחנות, על הרצפה וכן על רצפת הפרוודור הארוך. המצב הסניטארי היה ירוד, רוב החברים סבלו מגרדת וריח המשחה הגפריתית, בה השתמשו לריפוי המחלה, הרעיל את האוויר. הכביד עלינו ביותר חוסר העבודה. גם לפני הגידול, הבלתי צפוי מראש, סבל

הקיבוץ מחוסר עבודה, אך באותו קיץ של שנת 1933, כמעט ולא הצלחנו לחדור למקומות עבודה נוספים, ובגלל חוסר התעסוקה הגענו למצב של רעב. את הלחם סיפק לנו בהקפה בעל מאפיה משכונת זארצ'יה, (זארעטשיע) אך לא היה לנו כסף לשלם והחוב הלך וגדל עד שהצטבר לסכום גדול מאד במושגים של אותם הימים.

בעל המאפיה ניסה להפסיק לספק לנו לחם, אך כל פעם קיבל הבטחה חדשה, שהכסף יגיע בקרוב: פעם נאמר לו, כי מרכז "החלוץ" יעביר אלינו כסף לכיסוי החוב; פעם אחרת סיפרו לו כי נוסד בוילנה "פאטרונאט" לעזרת הקיבוץ והוא ישיג בשבילנו הלוואה ללא ריבית לכיסוי החובות. המסכן בלע את הסיפורים, נאנח והמשיך לספק את הלחם, אך כל יום הפחית את הכמות ומיום ליום היה הלחם אפוי פחות, עד שהיה זה ממש לחם נוזלי שלאחר אכילתו תקפו אותנו כאבי בטן ומספר חולי הקיבה בקיבוץ הלך וגדל.

ביום בהיר אחד פקעה סבלנותו של בעל המאפיה — אין יותר לחם. באותו היום אכלנו כמה תפוחי אדמה ועל הרעב התגברנו בריקוד סוער:
"יש לי פת, אין לי פת, מה לי נפקא מינא."

למחרת היום נשארנו ללא לחם. החברים שיצאו לעבודה, קיבלו פרוסה אחת של 150 גרם בערך. אלה שנשארו בבית, פרט לחולים, השביעו רעבונם בשתיית מים חמים. לפנות ערב הזמין זלמן, מזכיר הקיבוץ, את בעל המאפיה לשיחה. האיש בא מיד, בוודאי היה בטוח, שיקבל לפחות חלק מהחוב. הוא נכנס לחדר המזכירות התיישב על כיסא ונאנח. — "למה אתה נאנח", שאל זלמן, "האם בגלל זה שבמשך 2 ימים לא בא לחם לפינו?" האיש התחיל להתגונן ולהסביר, כי אין עוד ביכולתו לספק לנו לחם בהקפה, כי אין כל ממשות בהבטחות שקיבל, הוא התרושש בגללנו ועלינו להבין, כי גם הוא איננו נמנה על העשירים. הוא דיבר ודיבר והשתתק.

בינתיים שקעה השמש, ובחדר נעשה חשוך. החברים, שחזרו מהעבודה ולא מצאו אוכל, החלו להצטופף בתוך חדר המזכירות, לשמוע מה בפיו של בעל המאפיה. קשה היה לעמוד מול נימוקיו הצודקים. גם זלמן שתק מהורהר בעצמו. היהודי הסתכל סביבו, לא קשה היה לו להבחין, שכולנו רעבים. כבר עמד לקום מכסאו ולצאת; בדיוק באותו הרגע, התחיל זלמן לפזם איזה ניגון מתמשך ונוגה ומיד הצטרפנו כולנו אליו; בדמדומי הערב התמלא החדר בצלילי זמר עממי עצוב. בעל המאפיה התרגש, איבד מקשיותו, קם ובקול חנוק מדמעות אמר: "קינדערלעך זייט ניט אין כעס אויף מיר, קומט און איר וועט קריגן אייער ברויט." (בנים, אל תכעסו עלי, את הלחם שלכם אכן תקבלו).

לימים, כאשר מצב התעסוקה השתפר, שילמנו לבעל המאפיה את החוב והקיבוץ הקים לעצמו מאפיה, שסיפקה לנו לחם טוב וללא הגבלה.

ג. לילה שכזה...

השעה היא אחת אחר חצות. הקיבוץ כולו שקוע בשינה. רק פינה אחת בכל הבית מוארת. בשעה זו צבי שטיינברג מחדד בפצירה את שיני המשורים. עליו לסיים

עבודתו במשך הלילה, כי מוקדם בבוקר יזדקקו למשורים ואין לך עבודה מפרכת יותר מאשר לעבוד במשור לא מחדד. צבי עומד כפוף מעל המתקן המחזיק את המשור, כולו שקוע בעבודה ואינו מוציא הגה מפיו, רק חריקת הפצירה נשמעת בלי הפסק כ.ר.ו.ך. כ.ר.ו.ך. כ.ר.ו.ך.

והנה מופיע החבר התורן, בידו פנס כיס קטן ורשימת סידור העבודה. עליו להעיר משנתם את החברים היוצאים לעבוד במשמרת השלישית בבית החרושת לזכוכית. הוא עובר מחדר שינה אחד למשנהו, מאיר בפנסו פני הישנים ומעיר את החבר הרשום ברשימה. אין זו מלאכה קלה, החברים עייפים, אחדים שכנו לישון רק לפני כשעתיים, לאחר שהשתתפו בחוגים ובריקודים; הם מתעוררים משנתם ומיד נרדמים שוב ועליו לטלטלם טלטלה עזה ולהמתין עד שיירדו מהמיטה ויתחילו להתלבש. קמים, רוחצים פנים וידיים, מצחצחים שיניים, שותים ספל תה, שהתורן הכין יוצאים לתוך הלילה. אנו צועדים ברחוב סובוטש הלא מואר. המנורים על הגבעה נראים באור הירח כמבצרים ענקיים מטילי אימה. אנו מגיעים לרחובותיה המוארים של העיר השוממים בשעה זו מאדם; ברחוב וילקה עוצר אותנו שוטר, שאל לזהותנו ונפרד מאיתנו בהצדעה. מישהו מאיתנו מנסה כוחו בשירה, אך משתתק מיד. אנו עייפים בכדי לשיר בשעה זו. עברנו את רחוב וילנסקה, חצינו את הרחוב הראשי ע"ש מיצקביץ, את רחוב אוזשקובה והגענו לגשר שעל הויליה. הגשר אינו מואר, אך הויליה, הזורמת תחתינו, מבריקה באור הירח כסרט של כסף ועל הויליה מספר סירות מוארות בפנסים; הן מתקרבות עם הזרם עד לגשר וקול שירה עממית פולנית עולה מתוכם. הצלילים משתפכים לתוך הלילה נוגים כל כך, עצובים ונוגעים ללב עד כדי דמעות. אנו עומדים על הגשר ואיננו מסוגלים לזוז מהמקום. כל אחד מהורהר בעצמו, זכרונות מציפים את הלב: לנגד עיניך עולה העיירה ממנה באת, חברים מילדות נמצאים איתך בטילים ליליים במחנות קיץ של התנועה, יושבים סביב למדורה ושירים שירי עם ושירי מולדת. שרים על הירדן ו"מימי הוכים המתלחשים ומספרים סודות", והמולדת עדיין רחוקה והדרך אליה מלאת יסורים וכאבים. רגש של קנאה משתלט עלינו, קנאה לאנשים המאושרים בסירות, אשר יש להם ארץ מולדת. מאן שהוא נזכר במילות השיר היידי "מאטע־מאיר דער שמיד" ומתחיל לדקלם: "פארטרייב די רעיונות, די פוסטע חלומות, און ארבעט... און ארבעט..." בית החרושת מקבל אותנו בהמולת העבודה, בצעקות מנפחי הזכוכית ובצליל בקבוקי הזכוכית המתגלגלים זה על זה בתוך הקרונויות...

"... און ארבעט... און ארבעט."

ד. בזכותו של השקל הציוני

בשנת 1933, החרף המאבק בין תנועת העבודה הציונית לבין הרוויזיוניסטים ולאחר רצח חיים ארלוזורוב הגיע מאבק זה לשיאים. בריונים של בית"ר ושל "ברית החייל" התנפלו על חברי "החלוץ" בסניפים ובפלוגות ההכשרה. גם בוויילנה ניסו בריוני "ברית החייל", לבושי המדים, להתנכל לחברינו בדרכם מן העיר לקיבוץ. בחוצפתם הגיעו עד לחצר הקיבוץ בזמן שהחברים היו בעבודה. אם כי הם היו רבים

יידענו גם, כי משתמשים באגרופי ברזל, יצאנו נגדם. לעזרתנו באו גם דיירי "הבתים הזולים" בהם שכן הקיבוץ. ה"חיילים" ברחו מהמקום בבושת פנים ויותר לא העיזו להתקרב אלינו.

בקץ של אותה שנה התקיימו הבחירות לקונגרס הציוני. הרוויזיוניסטים התכוננו להשתלט על הקונגרס ולשבור את התנועה הציונית. מרכזי תנועות העבודה הציונית קראו לחבריהם לרכוש את השקל הציוני ולהבטיח זכות בחירה לקונגרס, היתה זו התקופה, כפי שציינתי, של רעב ללחם, אך הדאגה לתנועה היתה אצלנו מעל לכל. במאמץ רב חסכנו את הסכום הדרוש ורכשנו שקלים לכל חברי הקיבוץ והשתתפנו הן בהצבעה והן בפעילות במערכת הבחירות של הסניף בוילנה.

לאחר ההצבעה השארתי לי השקל למזכרת ומי פילל אז, כי שקל זה יציל אותי ממאסר ומענשי החקירות של ה"דוויקה" (דאאיקא" — שירותי הבטחון) הפולנית. ומעשה שהיה כך היה:

בהתחלת הסתיו, 1933, יצאתי בשליחות המועצה המחזית של "פרייהייט" בוילנה לביקורים בסניפי התנועה במחוז. בין היתר גם ביקרתי בעיירות, שלא היו בהם סניפים בנסיון לארגן שם סניפים של התנועה.

באחד הימים התגלגלתי לעירונת הולוביטש, אשר 90% מתושביה היו יהודים שעסקו בחקלאות. הצלחתי לארגן שם כ-15 צעירים בסניף של התנועה. החברים עודדוני לנסות מזלי גם בעיירה פליסה, הסמוכה לגבול פולין-ברית-המועצות. הם גם התקשרו עם אחד מפעילי "החלוץ" בעיירה, שהזמין אותי להתארח בבית אביו, שהיה סוחר אמיד ועסקן בקהילה היהודית.

היה זה יום שישי. השמש זרחה, בחוץ היה חמים ונעים. המרחק בין שתי העיירות הוא רק קילומטרים ספורים ולכן החלטתי להגיע לשם ברגל. החברים שכחו, כנראה, לספר לי, שהדרך עוברת על יד קסרקטין משמר הגבול הפולני. ובכן, במצב רוח מרומם, שמח ומרוצה מעצמי, הנני צועד לי בצידי הדרך וחושב על ה"געפילטע פיש" המתמינים לי בביתו של המארח בעיירה זו ששכנה לה כבוד בין 2 אגמים והיתה ידועה בדגיה הטעימים.

כאשר התקרבותי לחורש, שבתוכו עברה הדרך, הופיע פתאום מאחורי העצים קצין ממשמר הגבול ובקול רם ציווה עלי לעצור.

"לאן זה מועדות פניך ציפור קטנה?" — שאל.

— אני בדרכי לפליסה, עניתי לו, "ואולי טעית בכתובת, אולי אתה נמצא בדרך לגן עדן האדום?" — שאל שוב. עניתי לו בתוקף, כי אינני מתכוון להגיע לשום מקום אחר, אלא לפליסה בלבד. "בוודאי ידוע לך, שעוד מעט שבת ובפליסה לא תמצא בית מלון ובכן אצל מי תתארח בשבת?" עניתי לו, שהנני מוזמן לביתו של פלוני, שהוא סוחר ידוע ועסקן קהילה בפליסה. "כן, כן, האיש הזה ידוע לי היטב, אפשר להגיד שהוא גם ידידי, ובכן, הראה נא לי תעודת הזהות שלך ותוכל להמשיך בדרךך". נבהלתי מאוד, כי באותו זמן לא היתה לי תעודת זהות פולנית. כבר הייתי בטוח, כי את השבת אבלה במעצר, נתון לחקירות רבות של שירותי הבטחון הפולנים. הסברתי לו, שאין לי תעודת זהות וכי אני חבר בקיבוץ הכשרה בוילנה וכי מטרת ביקורי בעיירה היא לארגן את הנוער היהודי ליציאה להכשרה ולעליה לארץ ישראל. הקצין לא הגיב אף במילה אחת, אלא הוציא מידי את המזוודונת, פתח אותה והתחיל לפשפש בין

מעט הבגדים, והעיקר בין הניירות והחוברות שהיו בה, והעלה ממנה את השקל הציוני, שהשארתי למזכרת. כידוע, היתה עליו גם כתובת באנגלית ומתוכה הבין, מהו הניר שהוא מחזיק בידו. "עכשיו אני רואה שאמת דיברת, אתה מאנשי הציר בסיים שלנו, פאן גרינבוים (יצחק גרינבוים היה ציר בפארלמנט הפולני והיה ידוע ברחבי המדינה), נו, לך לך בשלום, כי דרכך חזרה מפליסה מובילה לוויילנה." נפרדתי ממנו בשלום ותוך פחות מחצי שעה הייתי כבר בבית מארחי.

בערב, כאשר התיישבנו לסעודת ליל שבת, נכנס אותו קצין לבית מארחי. הוא בא לבדוק, אם אכן לא שיקרתי לו. בהודמנות זו "טעם" מה"געפילטע פיש", וסיים חצי בקבוק וודקה.

ה. הוי, הוי נעלים...

בשנת 1935 השתפר המצב הכלכלי של הקיבוץ. חלק מהחברים עבר לפלוגות שהוקמו במחוז וילנה: גלובוק, מולדצ'נה, אושמיאני, קורניץ ובעירות אחרות. חלק עלה לא"י. הקיבוץ רכש לו מקומות עבודה קבועים במנסרות "דמבינה", סורסקי, גרשטר, בבתי-חרושת לבירה "שופן", בבתי-חרושת לעורות של שטיין, גורדון ואחרים, בבתי-חרושת לזכוכית שפירא ו"רוסה". קבוצה גדולה, בעיקר חברות עבדה במשתלות. חדרנו גם למקומות עבודה שהיו מאורגנים ע"י האיגודים המקצועיים של עובדי המחט ושל עובדי כסיות עור ואשר קודם לא היתה לנו בהם דריסת רגל, אף השתתפנו בשביתות ושהוכרו ע"י האיגודים.

בעיית הדיור נפתרה ע"י שכירת דירה נוספת בקרבת מקום, ברחוב פופלבסקה 7, חדר האוכל שופץ וגם האוכל השתפר; לחם לא חסר כבר ובתפריט הופיע גם בשר, בייחוד בשבתות ובחגים.

בקיבוץ התנהלה פעולה תרבותית ענפה: התארגנה מקהלה רבת משתתפים בניצוחו של המשורר והמנצח הוילנאי יוסקוביץ', רכשנו מקלט רדיו. בעריכתו של כותב שורות אלה הופיעו עתון קיר ועתון תמונות, שהביא תמונות ממאורעות העולם בתוספת דברי הסבר ופרשנות. מזמן לזמן ביקרנו בקולנוע, בתערוכות, בערבי ספרות, בשחריות שבת וקיימנו בין כותלי הקיבוץ מפגשים עם סופרים ואמנים, ובתוכם 2 מפגשים עם קבוצת הסופרים חברי "יונג-ווילנע". בימי הקיץ של 1935, יצאה קבוצה גדולה של חברים לנופש במושבת קיץ ע"י העיירה ניי-וולייקע, שם גם התקיים סמינר בהדרכתו של הח' דוד כנעני — שליח מטעם הקיבוץ המאוחד בא"י.

ובכל זאת היו דברים, שמחסורם הורגש מאוד בחיינו ואלה היו בעיקר, בגדים ונעליים, במיוחד נעלי גברים, שהתבלו מהר מאד עקב העבודה ברטיבות — בהוצאת העצים מנהר הויליה, שהגיעו בדוכרות (פליטן) למינסרות, ובכימיקלים בבתי החרושת לעורות ולזכוכית. מחיר הנעליים והביגוד כפולין היה גבוה מאוד בהשוואה לרמת השכר ומחירי התוצרת החקלאית. מהכנסותינו לא יכולנו לספק נעליים לכל חברי הקיבוץ. ומה יש לעשות, כאשר הנך רוצה לצאת בשבת לביקור בעיר ונעליים אין לך? מתחלפים בנעליים עם חבר, אשר נעליו עדיין במצב סביר וכאשר חוזרים לקיבוץ, מחזירים אותם לחבר או שמעבירים אותם לחבר אחר הרוצה אף הוא לבקר בעיר. היו

חברים שחששו, כי מישוהו יקדים אותם ויתחלף בנעליים עם השבים לקיבוץ, לכן הקדימו "תרופה למכה" ויצאו לרחוב לקבל פני השבים בדרך ועיסקת החליפין נעשתה בפרהסיה, באמצע הרחוב.

כאחת השבתות היה עלי להגיע בדחיפות לישיבה בסניף המפלגה בוילנה. הפעם אף אני נהגתי כמנהג המקדימים, יצאתי לרחוב להמתין לחבר שישוב מן העיר. התמול מזלי ולאחר המתנה קצרה הגיע חבר נעול בנעליים כמעט חדשות. מבלי לשאול אותי דבר חלץ נעליו והושיט לי אותן. אך אוי למזלי (!) הנעליים אינן לפי מידתי. הצלחתי איך שהוא לתקוע לתוכם את רגלי והמשכתי בדרכי למועדון המפלגה ברחוב סטפנסקה.

הגעתי בזמן, קיימנו ישיבה קצרה, סיכמנו תכנית הביקורים בסניפי התנועה במחוז ונפרדתי לשלום מחברי המזכירות. אך קמתי ממקומי, נאלצתי לחזור ולשבת משום כאבים ברגליים. לא הייתי מסוגל לצעד אפילו צעד אחד, רגלי כאבו כאילו הוכנסו בסד, לא היתה ברירה, ועלי היה לשחרר מיד את רגלי מן התופת הזה. יחף, בהרגשת הקלה, שאין לתארה יצאתי מהמועדון לרחוב, שהיה מלא יהודים המטיילים להנאתם לאחר סעודת הצהריים של שבת. והנה מופיע לנגד עיניהם צעיר יהודי, צועד לו יחף, נעליו בידיו, ועל פניו חיוך, כאילו היה זה מחזה רגיל בימי שבת ברחובות וילנה היהודית. הנה עוד מעט, עוד מעט, רק יעבור את הרחובות זאבאלנה, רודניצקה, בוסצ'קובה ואוסטר-ברמסקה, יגיע לרחוב סובוטש ושם הוא כבר בבית-הקיבוץ, ובקיבוץ אין ערך לדברים קטנים שכאלה:

"הוי, הוי נעליים, בלי סוליות נעליים
והאבן צורבת, צורבת את הרגליים".

ו. סדר פסח בפלוגת קורניץ

במסע הנדודים שלי בשליחות תנועת "פרייהייט" בעיירות המחוז, הגעתי לפני חג הפסח, 1935, לעיירה קורניץ, שבה היתה מצויה פלוגת הכשרה של קיבוץ שחריה — גוש וילנה. העיירה היתה קטנה ודלה. פרנסתם של יהודיה על המלאכה, רוכלות ומסחר זעיר. היו בה גם כמה יהודים אמידים בעלי חנויות גדולות וסוחרים פשתן. היה בעירה בית-ספר עברי מפואר, נוער נפלא ותנועות נוער: השומר-הצעיר, "החלוץ-הצעיר" ו"החלוץ", גם סניף בית"ר שחבריו הסתובבו במדיהם החומים ועוררו אסוציאציות רבות ומחשבות נוגות.

פלוגת הכשרה היתה קטנה כ-15—18 חברים, שהצטופפו בדירה קטנה; המצב הכלכלי היה רע מאוד, עיקר העבודה היתה בבית-הניפוי והאריזה לפשתן של מטוסוב, אביו של מפקד בית"ר בעיירה. כמה חברות עבדו בבית המלאכה לייצור אנפילאות. רובן עבדו בניפוי הפשתן, 10—12 שעות ליום בתוך מחסן חשוך ובאבק. השכר היה זעום מאד, כי היה עליהן להתחרות בנערות "גויות" שבאו מן הכפר לעבוד בעיירה. הבחורים עבדו באריות הפשתן בעזרת מכש יד ובחטיבת עצים. פעילות תרבותית וחברתית כמעט שלא התנהלה, לאחר יום עבודה ארוך ומפרך לא היה גם זמן וכוח. איך החזיקו מעמד בתנאים אלה ואיך לא נשברו ברוחם — פליאה בעיני.

החברים שמחו מאד לבואי ערב חג. הם סיפרו על מצבם והציעו לי להרצות בליל "הסדר" על מהות החג ולהכין הגדה שתשקף את ההווי הקיבוצי. הסדר נערך כהלכתו: מצות, יין, דגים, בשר וכופתאות, שאותם הצליחו להשיג בעזרתה של הקהילה היהודית. באו גם אורחים מהעיירה: מדריכי תנועות הנוער, מורות ומורים. באווירה חגיגית החיישנו סביב השולחן ופתחנו בשיר שביטא את מהות המסיבה:

"מיר חלוצים זינגען לידער, מיר חלוצים זינגען לידער
צוויי טויזנט יאריקע פארשפארטע אין די ברוסטן".

לאחר נאומי הקצר עברתי לקריאת ההגדה, שעליה עמלתי במשך 2 ימי שהותי במקום. בין היתר הזכרתי בה את מטוסוב שאצלו עבדו כמעט בתנאי עבדות, וכמו כן הזכרתי את בנו של מטוסוב — מפקד בית"ר. מישהו מהנוכחים ב"סדר" דאג למחרת למסור למטוסוב — ובוודאי בצורה מסולפת — את הדברים שהקראתי. מטוסוב הוקן השתולל מכעס, צעק והודיע, כי גמר עם ה"האלא דראנצאס" (קרועים ובלויים בז'רגון בילורוסי), רגלם לא תדרוך יותר בבית-הניפוי שלו. בנו, "המפקד" אף איים, שפיקודיו ישרו לי את העצמות.

הפלוגה הועמדה לפני חיסולה. לא היתה ברירה ונאלצתי לקיים שיחה עם מטוסוב הזקן. לקחתי את כל האשמה על עצמי. הסברתי לו, שאין זה נאה להטיל עונש קולקטיבי בגלל אשמתו של יחיד, נאלצתי להפליג להשוואות הסטוריות — בייליס, דרייפוס וכדומה. סוף, סוף "שככה חמתו" של מר מטוסוב וקיבל את התנצלותי. לסיום הוציא בקבוק ליקר והציע לי כוסית. אמרתי לו, כי אינני שותה משקאות חריפים ואז הציע לי כוס תה. אכן היתה זו כוס של תה אמיתי: חזק, חם ומתוק, אחריו באה עוד כוס, ופרידה לבית מאוד מאוד. הפלוגה ניצלה לעת עתה מחיסול.

קריית חיים, 1981

י. אחד (ישראל אוטיקר): שותפות של צער

לזכר ברל, קרבן-העבודה של הקיבוץ בוויילנה

דומיה השתררה פתאום בחדר-האוכל. כל השיחות נפסקו, הרדיו נאלם. כל העיניים פנו תוהות וקפואות אל הפתח.
בראש כפוף, מעוטפת בסודר כפרי עבה, נגלתה כפתח דמותה של אשה זקנה, מלווה כמה חברות של הקיבוץ. היא נגשה אל הכותל הראשי של האולם ותלתה את עיניה בתמונה גדולה של בחור כבן עשרים, בעל עיניים עליוות-מאירות וחיך ילדותי על פניו.

האשה נשארה עומדת לנוכח התמונה, ועל פניה החרושים קמטים — ארשת של צער עמוק ודבקות. כל גופה רועד ונראה שהוא נמשך אל התמונה שעל הקיר, להיות גבוה יותר, קרוב יותר אל הפנים המאירים. שעה ארוכה היא עומדת כך בדומיה ועיניה נעוצות בתמונה. ופתאום היא פורצת בבכיה מועזת. כמה חברות סומכות אותה שלא תיפול ומוליכות אותה אל החדר הסמוך.

באולם עוד שוררת דומיה קפואה. מקרן-זווית נישא בכי חרישי של בחורה. עברה כבר כמחצית השנה מזמן שקרה האסון, ועדיין חי בזכרונם של כל החברים אותו בוקר של דצמבר, כשהמכונה בבית-החרושת תפסה את בר'לה החביב על הכל ושמה קץ לחייו. מאותו יום שקרה האסון נתקשרו הקיבוץ ואמו של בר'לה בשותפות גדולה ועמוקה.

היא, אשה זקנה וסחופה בעיירה קטנה, היתה מאז ומתמיד אמם של החלוצים בעיירה. הם היו יודעים שבכיתו של בר'לה, אצל אמו שלו, יכולים הם לראות את עצמם כבתוך ביתם שלהם ולהתנהג מתוך חופש. ובשכיל פגישת חברים בליל-שבת היה ביתו המקום הטוב ביותר.

ולישב בערב כזה בקרן-זווית ולהסתכל בעליצותם של בר'לה וחבריו — אלה היו רגעי-שמחתה היחידים בחיי אלמנותה, מרפא-מעט לפצע-חיייה שעדיין לא הגליד, הוא רצח בעלה ביום צרה, בזמן שבר'לה היה עוד ילד קטן.

כשבא זמנו של בר'לה לצאת להכשרה היה בכך משום מכה קשה בשבילה. תמיד היתה כל תקוותה להיות אתו יחד, לראות אותו ולשאוב ממנו נחת, לפי דרכה. אף-על-פי-כן הסכימה, בברכה שילחה אותו לדרכו וקיבלה באהבה את בדירותה הכבדה ואת צער הפרידה מבנה היחיד.

מה טיבה של הכשרה זו ומה צורך יש בה לא ידעה אל נכון; אך השתדלה לקבל את הסברותיו של בר'לה והשלימה עם הרעיון שתהא אנוסה להיפרד מעל בנה לזמן ארוך. עכשיו היו רגעי שמחתה המועטים אותם הרגעים שהיתה מקבלת מכתב ממנו, או דרישת-שלום או שמועה. ושמועות הגיעו ממנו טובות: בר'לה עליו ורענן, הכל אוהבים אותו; גופו נתרחב ונתחזק, הוא הולך אפילו אל העבודות הקשות ביותר; שוב אין זה אותו בן העיירה. ולב האם היה חרד בגיל וברעדה.

כך היה הדבר עד אותו בוקר של דצמבר, כשהמברק החריד אותה משלוות העיירה והביא אותה אל המהומה והבהלה של הכרך. שם מצאה בין קהל חבריו הנבוכים את בר'לה שלה, הער והזריז תמיד, מוטל באולם הגדול מכוסה שחורים וחבריו שומרים מסביבו.

אש לוהטת נשתלחה בה, סערה גדולה פרצה מלבה. היא בכתה והטיחה דברים, התייפחה וקיללה. את מי? את כל העולם, את מנהיגו של עולם. היא לא רצתה להצדיק על עצמה את הדין — על שום מה הגיע לה ככה? מפני-מה פגע המקרה העיוור בבנה יחידה?

כששבה אליה רוחה לאחר הזעזוע הגדול חדלה מלהאמין. אינה מדליקה עוד נרות לשבת, אינה מתפללת. אם דבר כזה יכול היה לקרות לה, דווקא לה, שוב אין היא מאמינה בהשגחת הבורא. באדיקות עקשנית היא מביעה את כפירתה. ורק נחמה אחת נשארה לה עוד: לעלות על קברו, להיות בין חבריו. אף הם שרויים באבל כבד על מותו, אבל רוחם לא נשברה בהם, גבורה פנימית קורנת מתוכם. היא שומעת: למחרת האסון נשלח במקומו של בר'לה חבר אחר לעשות אותה עבודה עצמה, היא שומעת כמה עקשניים הם בהחלטתם להמשיך, להמשיך. משהו חדש, דבר שלא ידעה אותו קדם, מתגלה לפניה. ובשעה שהיא נמצאת בין חבריו,

וכשהיא רואה את צערם הגדול על החבר שאבד והנה הוא ממוזג עם עוד משהו — היא מתאמצת להשיג אותו משהו ובלכה מתלקחת מחשבה: בר'לה הצעיר שלה נפל קרבן, נפל קרבן בשביל איזה דבר, בשביל הכלל. והכלל הזה, הדבר הזה שעליו מסר בנה את נפשו, נעשה לה קרוב יותר ויקר יותר.

נוכרים חברים באחד מסיפוריו של מיכה יוסף ברדיטשבסקי: יהחיה כפרית מספידה את בנה היחיד, ברל, לפני עדה גדולה של יהודים, שליוותה אותו ועוד אחרים עמו אל בית-העולם. הוא היה קרבן של פוגרום, חבר של ההגנה-העצמית היהודית. האם עצמה שלחה אותו שיעזור להגן על החלשים והנתקפים, היא עצמה שמה את הרובה על גבו, ומדברת שם האם במלים פשוטות על הדבר שלמענו נפל בנה. אף ההוא היה נחמתה היחידה של האם-האלמנה שבעלה נרצח. אף ההוא ברל היה שמו...

והחברים מקשרים את חוטי-חיוו של בר'לה שנקפד בלא-עת אל השתי הארוך של מומתים ואבודים שבמסכת הדורות, ולעתים תכופות הם מתייחדים עם זכרו על קברו. ידיים נאמנות מניחות פרחים על הקבר, ולעתים קרובות באה לשם האם, מלווה עשרות חברים וחברות. שותפות של צער.

"ידיעות" 1937.

שרה פורמן-ברוס: זכרונות וחוויות

הגעתי לוויילנה במרץ 1935 בגמר הסמינר ביחפוב שבו השתתפתי. בקשתי לצאת להכשרה אחרי הסמינר באה מתוך רצון להיות בקיבוץ הכשרה גדול ובעיר גדולה. עלי לומר, שאם אני, אי פעם, חוטאת בגעגועים לפולין — הרי געגועי לוויילנה גדולים מאשר לעיר מולדתי. בוויילנה עברתי 5 שנים של נעורים בעבודה קשה תוך מחסור רב באוכל. אבל אלה היו חמש שנות חיים מהיפות ביותר. לא במעט תרמה לכך וילנה העיר על תושביה ועל התרבות היהודית העניפה בעברית וביידיש. כשהגעתי לקיבוץ לוויילנה היו בו בערך 200 חברים. החדרים הקטנים היו צרים מדי ומעטים מדי כדי להכיל את כל החברים ולכן בנו "אינטרנאציונלים", מיטות עץ דו-קומתיות ובכל מיטה 4 חברים — שניים למטה ושניים למעלה. כך סודרו מקומות שינה בחדר לא גדול ל-30 חברים, אך קשה היה לנשום בו. על אף כל הסידורים האלה חסרו מקומות וכשהגעתי, פשוט לא נמצא בשבילי מקום לינה. ואו החליט מי שעסק בסידורים אלה, שאני אישן במיטתה של חברה הקמה בבוקר בשעה שתיים למטבח. כך, שעד שתיים לא יכולתי לישון.

לא היה לנו אז מועדון או חדר קריאה וכל החיים החברתיים היו בחדר האוכל לאחר הארוחה. החדר הזה שימש בשעות הלילה גם להשחות משורים לחוטבי העצים שלמחרת בבוקר. את המלאכה הזו עשה לרוב צבי שטיינברג. עם ספר ביד לקול צלילי המשורים המושחזים התרגלתי לקרוא והפסד השינה יצא בשכר קריאה מרובה. קראתי אז הרבה מאוד. חודשים עברו עד שקיבלתי מקום קבוע לשינה. התרגלתי אז

גם לדעת לקרוא עתון וספר, כאשר מסביב ישבו חברים, דיברו ורעשו. לימים קנינו רדיו ואף הוא תרם להמולה מסביב. אז החלטתי ללכת מדי יום ביומו אחרי העבודה לשעתיים לספריית סטראשון ולקרוא קריאה שקטה. לאחר מכן הרשיתי לעצמי לבלות עם חברים.

אגב, הקריאה בספריית סטראשון היתה חוויה מיוחדת. היה שם ספרן יהודי חביב מאוד. זה הספיק להכיר חברים שלנו, מאלה שהרבו לבקר בספרייה והוא הגיש להם מבחר של ספרים והדריכם בקריאה. הספרייה היתה עשירה מאוד ואפשר היה לקבל החל מהתנ"ך וספרי לימוד (תלמידים עניים היו באים לספרייה להכין את שיעוריהם) עד לכתבי קארל מארקס. האולם היה נוח לקריאה, שמור מאוד והקוראים הקפידו על שקט ואווירה טובה, באולם יכולת לשמוע רשרוש של דפים. האווירה היתה כזו, שלמרות העייפות אחרי יום עבודה קשה אפשר היה לקרוא.

לקראת העליה ארצה רציתי להכשיר עצמי לעבוד בחקלאות וקסמה לי דווקא עבודה קשה. היתה אז עבודה בחקלאות בחממות לירקות מוקדמים (אינספקטים). ירקות אלה, גדלו מתחת לחלונות והשקייתם היתה במשפכים בידיים. החברים חשבו, שלא אעמוד בעבודה זו, מכיוון שעבדו בה קשה 10 שעות ליום ונוסף על כך צריך היה ללכת ברגל שעה לשם ושעה בחזרה. אבל אני התעקשתי ונערתו לי.

כשהגעתי בפעם הראשונה לעבודה, בעל-הבית, שהיה מורגל בעבודת שיקסות חסונות, מדד אותי מלמעלה למטה והחליט שלא אוכל לעבודה זו. אמרתי לו "מכיוון שכבר באתי, הרשה לי לעבוד היום הזה וא"כ תחליט, אם אני מתאימה, אם לא תרצה בי, גם היום הזה יהיה ללא תשלום". הוא הסכים. למיותר להגיד, שעשיתי את מיטב מאמציי ובעל הבית התרצה וקבלני לעבודה קבועה. לא פעם חזרתי מהעבודה עם ידיים נפוחות, אבל החזקתי מעמד והדבר גרם לי סיפוק רב. היה נהוג בהכשרה, שיש לעבוד בכל עבודה. אי אפשר היה להגיד: "את זה אני לא יכולה לעשות". כך קרה, סדרן העבודה שלח אותי פעם לתפירה. אמרתי לו: "הרי איני יודעת לתפור, איך אעשה זאת?" ידעתי לתפור במכונה ולא יותר, אבל הלכתי. כאשר באתי למקום העבודה, לא היתה לי ברירה אלא להגיד את האמת. בעלת הבית, שסמכה על חברות הקיבוץ אמרה לי: "טוב, את צריכה לתפור רק לולאות וכפתורים, אבל את צריכה להספיק לתפור כמות מסויימת במשך 8 השעות, זו מעין עבודה בקבלנות", ואני חששתי, שלא ארוויח את לחמי. התנאי שלי היה 8 שעות עבודה ולא קבלנות. כאשר התרגלתי לעבודה יכולתי להשתכר בקבלנות פי שניים, אבל זה לא ניתן לי, כך שיכולתי לעבוד עבודה שקטה.

חוויה מיוחדת בעבודה היתה לי, כאשר נשלחתי לתפור מעילי פרווה וכדומה וכן כפפות עור. זו היתה עבודת ידיים. לא ידענו, שבמקום הזה הכריזו הפועלים שביתה. באנו לשם שלוש חברות מהקיבוץ, ורק אחר שעה של עבודה באו אנשים מהאגודה המקצועית הורידו אותנו מהעבודה והובילו אותנו בתרועה גדולה לאגודה. שם צריכות היינו להסביר את עצמנו, שלא התכוונו לשכור שביתה. מכיוון, שהנהלת האגודה לא דווקא ציונים היו, לא האמינו לנו. וזו היתה בשבילנו חוויה קשה מאוד.

אנו הבחורות עבדנו גם במשק בית. עבודה זו עשינו לרוב בבתים של האינטליגנציה היהודית בוויילנה, ואלה גילו אלינו יחס אוהד. באחרונה עבדתי בבי"ח לשוקולד ליבר.

הפלוגה באיביה, 1934

33 זא 11

יש עמיהם סאגת הילחמה

הפלוגה בגלובוקי, 1933

הפלוגה במוסטאבי 1935

בסבלות, מוסטאבי 1934

הפלוגה בו'אלודק, 1934

יולי, 1934

חוטבי עצים, יולי, 1935

סדר פסח, וילנה 1935

וילנה, 1936

והי אותה משפחת ליבר, שמייצרת שוקולד בארץ. בעל הבית אוכזב, כאשר רצה לתת לי מכתב המלצה למשפחתו בארץ, שיקבלוני לעבודה אצלם ואני סרבתי, שכן אמרתי לו, שאינני מתעדת בארץ לעבוד בבית חרושת לשוקולד.

מאחר שהגעתי לקיבוץ לאחר השתתפותי בסמינר של "החלוץ", נדרשתי לתרום אחרי העבודה לחיי החברה. קיבלתי על עצמי לתת שיעורים בעברית לחברים, שלא זכו כמוני ללמוד בבי"ס "תרבות". המשימה לא היתה קלה. חסרו לנו חדרי למידה והיינו נאלצים ללמד בחדרי השינה בשעות הערב המוקדמות. היינו סוחבים שולחן גדול וספסלים מחדר האוכל. אבל בצד הקושי היה גם סיפוק רב. לשיעורים שלי הגיעו נוסף לחברי החוג שלי גם רבים אחרים, והם למדו בשקדנות בלתי רגילה. התחילו אפילו לדבר מעט עברית וההתרגשות שלהם ושלי היתה רבה.

הנה הגיעה שנת 1936. בארץ פרצו מאורעות הדמים והעליה נפסקה. מצב הרוח היה קשה. היו גם חברים, שעזבו את ההכשרה ואלה שנשארו איבדו את האמונה בעליה אפשרית וניטל הרצון ללמוד עברית. היו מקרים, שהייתי סוחבת את השולחנות והספסלים אך לשיעור במקום עשרות הגיעו יחידים. אני הייתי מנסה לשכנע את החברים, שאין זה אסון ללמוד שפה יפה כמו עברית גם אם העליה תידחה. לא תמיד שיכנעתי. הדבר השתנה כאשר התחילה עליה ב'.

הפגנת ה־1 במאי בוילנה ב־1939 היתה גדולה מאוד והקיפה אלפים רבים. ההפגנה באותה שנה היתה משותפת ל"בונד", פ.פ.ס., פועלי-ציון — "החלוץ". חזרנו הביתה עייפים, רעבים ונרגשים. ישבנו מסביב לשולחנות וחיכינו לארוחה. ואז הגיע טלפון מווארשה: "הפלוגה הגיעה". הוזה אומר, שהחברים שיצאו בעליה ב' לארץ, הגיעו ארצה וביניהם גם החברים שלנו מוילנה. באופן ספונטאני עזבו החברים את השולחנות ויצאו לפרוודור, שם רקדו הורה עד אפיסת כוחות. באותו יום זכינו למאורע מרגש נוסף: הגיעה קבוצת נוער גרמני מזבונשין, שהיתה מיועדת לעבור לחווה החקלאית שלנו בוולוקומפיה שעל יד וילנה.

נקבעתי להדרכת הקבוצה הזו. כעבור זמן נקבעה עלייתי ל־15.9.39. לרוע מזלי פרצה המלחמה ב־1.9.39 ואני נשארתי תקועה בבית, מאחר שבאותם ימים ביקרתי בבית הורי בעיירתי גוניונדזו כדי להכין קצת בגדים לקראת העליה ולפרידה.

שפיים 1980

חנה רביד (קליגר): בין החומות הקודרות

סְגִירִי. נָקֵר, נְרִיק, נְרִיק.
דוֹמֵעַ לֵב, דוֹמֵעַ עֵב.
אֲרָפִין רֵאשִׁי נְאֻשֶׁק
אֲפָרוֹת הַתְּכֵלֶת, הַזָּהָב
הַתְּכֵלֶת, הַזָּהָב — נְשָׁרְפוּ,
אֲפָרָם שָׁקַע עִם שְׁמֵשׁ יָד;
שָׁרִיד מִהֵם יָדִי אֲסָפוּ
וְאֲשַׁמְרוּ אֹתִי לְעַד.

כך כתבתי לפני יותר מארבעים שנה בווכרי את ימי וילנה, בווכרי פנים שלא אראה עוד לעולם. והשנים פה זרמו בין שמחות ומצוקות, בין אימי מלחמות ותפילות לשלום, חגים וחול, אכזבות ותקות, נצחונות זעירים של יום-יום, חדות עשייה ושגרת עשייה, ובלב הימים (לא בשוליים) — אותו "שריד" וידו על העליונה בעימות עם הזמן השוחק ומטשטש, היודע להשכיח.

שם, בוילנה, בין חומותיו הקודרות של רחוב סובוץ', בבית קיבוץ ההכשרה, השארנו חלק מעצמנו, ממיטב כוחות הנעורים, מהלהט והפאטוס התמים, שלא ידע מעצור. וכל שלקחנו משם — הוא יותר מפרק בתולדות חיינו; הוא משהו שנערה בַּיְשׁוּת, ש"עמנו הולך הוא בכל הדרכים".

יש אומרים, שהזיכרון הוא סלקטיבי, בורר מן העבר את מה שרוצים לזכור. אך נדמה לי, שבכל הקשור להכשרת וילנה, לא ניתן להפריד ולהפלות בין הזכרונות; הכל כמו חקוק בנו בהווה אחת. היו הרבה שעות מרות, היה חירוק שיניים, הייתה דלות ועבודה מפרכת, מריבות וגילויי קטנוניות שהנמיכו קומתנו, אכזבות מחברים, אי הבנות לרוב וגם מצבים משפילים במקומות עבודה. הכל זכור, ולעתים אתה תמה על הזיכרון המתרפק על אותם ימים כעל תקופת זוהר ואתה שואל את עצמך, אם אין כאן געגועים אל נעורך בלבד, שהם מנת חלקו של כל בן-אנוש. זה בוודאי נכון בחלקו, אך נחטא מאוד לאותם ימים, אם נראה בכך את העיקר. הייתה שם איזו עוצמה של חוויה קולקטיבית, תחושה עמוקה של שותפות בשאיפות ובחלומות. והייתה גאווה באידיאלים, שבשמם חיינו כפי שחיינו. כדלפונים היו בעינינו כל הרחוקים מאותם אוצרות, אותם נכסי אמונה וחזון. דיקלמנו סיסמאות ברטט של קדושה לכל מלה. הפאטוס היה דבר לגיטימי ותמיד ענה לו הד.

אהבנו את בושם הסופרלטיבים, כי גם במלים, שמאוד הגביהו, שמענו את האמת שבלבוחינו. והמזור מכל — שאלה חיו בכפיפה אחת עם מידה של ציניות, קשיחות וחברה'מניות מחוספסת.

אני נזכרת בחבר, ששליח כיבדו בסיגריה מארץ-ישראל והוא אמר: "איך אפשר לתת לסיגריה ללכת עם העשן? — הרי היא מארץ ישראל. מובן שאשמור עליה". וכל השומעים קיבלו את הדבר כמובן מאליו.

גורנו גזרות על עצמנו ועמדנו בהן. אסור היה לסעוד מחוץ לקיבוץ, לא על שולחנם של מעבידים, אף לא אצל קרובי משפחה בעת ביקור בביחס. בשל איסור זה נקלענו לא פעם למצבים מביכים, ומותר גם להודות, שהדבר לא היה קל לאנשים צעירים בעלי תיאבון בריא החיים על לחם צר. זכורה לי בעלת-בית טובת לב, שפיטרה את ה"חלוצקה" מהעבודה אצלה, משום שלא יכלה לשאת את סירובה לטעום מהמטעמים שהכינה. אבל אנחנו ראינו בכך עיקרון מקודש והיינו גאים בו. הוא הדין ביחס לביקור בקולנוע או בתיאטרון עם ידידים או קרובי משפחה. עניין זה היה מלווה אי-נעימויות וחשדות.

כך הובאה פעם האשמה באסיפה נגד חברה, שראו אותה בכניסה לתיאטרון והיא, בסך הכול, הלכה לשם לברר, אם הקיבוץ יוכל לקבל הנחה להצגה הקרובה.

וילנה העיר סיפקה לנו שפע של אירועי תרבות. שעות רבות בילינו בספריית סטראשון, ב"יוו"א, בתערוכות אמנות. לקחנו חלק פעיל בחגיגות מטעם "תרבות" ומסודות אחרים — בדיקלום, במקהלה, בנאום. שמענו הרצאות, שנושאים היה לרוב ספציפי מאוד וקשה להבנה. שמענו בעמידה, כשלא נשאו מקומות ישיבה, נאבקים בעייפות הנוראה, מצוידיים בממחטות רטובות לריענון הפנים והעיניים. גם בבית קיימנו פעולות תרבות: מקהלה, חוגים (תולדות ההגנה, תולדות התנועה הקיבוצית, חוג להתעמלות ועוד), מקהלה מדברת, הרצאות, מסיבות. שליחי התנועה ואישים מהארץ שניקרו לוילנה היו באים להרצות לפנינו. גם אנשי ציבור מקומיים, סופרים ומשוררים של "וילנה הצעירה" נענו ברצון להזמנותינו והתלהבו מהקהל העירני והקשוב.

בכל הנוגע להרצאות באותם ימים — לאיש מאיתנו לא היה שטח מוגדר של התעניינות. בכל נושא ראינו דרך ההרחבת אופקים, ובקשב המשותף היה מן החוויה המלכדת ולא אגזים, אם אומר, — מרוממת.

לעתים אני תוהה על עצם התופעה של חיי תרבות וחוויות של התרוממות הנפש באותם תנאי דיור (40 נפש בחדר, מיטות בנות קומתיים ושניים במיטה), תנאים סאניטריים איומים, תת-תזונה ועבודה מפרכת. היה כאן מן ה"אין ברירה" והבחירה כאחד. מלות השיר של רחל "זו הדרך, אחרת איננה" כמו צמחו שם מתוכנו.

אילו רק עד כאן רשמתי — היו הדברים נראים עדיין סבירים ומובנים איכשהו. אך למעשה הכול היה שם מורכב מזה, סבוך וכואב. הצטמצמות העליה לארץ והמספר הזעום של הזוכים לאישור עליה בקיבוצנו עשו שנות ביחסי החברים. הצורך לבחור בראויים לעליה, ב"שוויים יותר" — הפך ידידים לאויבים, זרע תרעומת ומרירות. היה זה מצב בלתי נסבל, כי הרי ידענו, שאילו היו די סרטיפיקטים, היו כולם ראויים לעליה. קשה היה לפגוש את עיני המאוכזבים לאחר אסיפה כזאת. קשה היה לחיות עם הלבטים, עם נקיפת המצפון ועם השאלה המציקה: מי אני כי אשפוט? — — — גם זה היה חלק מההוויה, חלק בלתי נשכח שכאבו לא פג עם הזמן.

כאשר אני מצרפת אל תמונת העבר את "מגוון-המצוקות" (בלי לתאר הכול, כי צר המצע) — תוהה ותוהה אני — מניין לקחנו את הכוח לצחוק, לשיר, להתבדח, לשמוח ב"שבת אחים גם יחד" ולרקוד עד כלות הכוחות. אומנם צעירים היינו ומלאי תקוות לעתיד, אך נדמה לי, שפעל כאן ה"אף על פי כן" הקלאסי, שאולי לא היינו מודעים

לו, אולי לא ירדנו לעומקו. ובנוסף לכך — על אף כל הצרות והמצוקות, לא הגזמנו בהערכת הקרבן ובהערכת עצמנו. עז היה הרצון להוכיח לעצמנו, שאנו יודעים לפגוש את המבחנים הקשים ולא להישבר. המושג "חרפת-רעב" היה זר לנו; אצלנו הייתה גאוות-רעב. אותה גאווה מופגנת בדלות גבלה בשחצנות, אף הביכה לא פעם ידידים ואוהדים של הקיבוץ.

ידענו להתבדח על הכול באמרות, שתוך רגעים צמחו להן כנפיים, בפליטונים, בתיאור היתולי של חוויות בעבודה; באלה היה ודאי חומר חיסון נגד המרירות המאיימת, אשר פה ושם גם הצליחה לנסוך מרעלה לאווירה. עד היום קיימת איוו שפת סתרים בין אנשי וילנה, מטבעות לשון, שמאחורי כל אחד מהם נמצא סיפור שלם.

יפה ברוידה, שעשתה תקופת מה כשליחה בוילנה, לחמה בשצף-קצף את מלחמת השפה העברית. וזכור לי כישלון שנכשלתי בהיכנסי ביום סגריר לחדר השינה הגדול ושיני נוקשות. "קר לך?" — נשאלתי ע"י מישהו (ביידיש, כמובן) ועניתי "בשטף": "ס'איז מיר קאלט און שלעכט און ביטער און פינסטער". ואז מאחת הפינות של החדר החשוך למחצה, בקע במפתיע קולה של יפה: "אולי תגידי את זה בעברית?" — לרגע קפאתי מופתעת ונבוכה, אך מיד התאוששתי ותרגמתי: "קר לי ורע לי וזר לי וחשוך לי". רעמי הצחוק שפרץ הרעידו ממש את המיטות הדו-קומתיות ואותו תיאור מצב מרובע ביידיש הפך ללהיט.

נחרטה עמוק בזכרוני חוויה בעבודתי במשק ביתה של משפחה ציונית, אוהדת ומכבדת את הקיבוץ. אבי המשפחה היה עורך דין, אדם נעים הליכות, אך שתקן. מדי בוקר נהגתי לנקות בקפדנות רבה את חדרו. השירותים היו קרובים מאוד לחדרו ובכל זאת — היה מתחת למיטה "כלי" ללילה, שפשוט התעלמתי ממנו. בוקר אחד נכח האיש, כשסיימתי לנקות ופנה אלי באדיבות: "שפכי את זה, בבקשה". ואני, אם כי ידעתי, שאני אמורה לאבד מקום עבודה שהיה לנו חשוב מאוד, עניתי: "לא, אני לא אשפוך את זה". הוא נבוכ, הסמיק והתחיל לבקש סליחה ביידיש, בפולנית, ברוסית. פתאום תפס, שיש לו עוזרת-בית מסוג אחר. בו-ברגע התארגנה המשפחה לשיחה אתי, בה הוסבר לי בלבביות רבה, שהם מבינים ומכבדים אותי, יודעים שאני אידיאליסטית. באותה שיחה סיפרו לי גם, שיש להם בן בארץ, בקיבוץ.

סיפרתי על ה"הרפתקה" שלי לבנות, כשחזרתי הביתה והן מאוד התרגשו. התברר, שהעבודה במשק בית זימנה כמעט לכולן מצבים מיוחדים ולא תמיד ידעו איך לנהוג. שכן השתדלו בדרך כלל להשביע את רצון המעבידים. משהו מן הלקח הפיקו מסיפורי.

חברי המועצה הגלילית של "החלוץ-הצעיר" חיו את חיי הקיבוץ ומילאו מצוותיו בכל תחומי החיים ככל חבר אחר. לעבודת המועצה במקום לא הוקדשו כמעט ימי עבודה, רוב הדברים נעשו בשעות הפנאי, בערבים ובשבתות. קיימנו ישיבות, כתבנו מכתבים רבים, הוצאנו חוזרים, גם פעלנו בסניף של וילנה. עיקר עבודתנו היה באיזור. ביקרנו ביקורים ממושכים בסניפים, קיימנו מושבות קיץ, (היום קוראים להם "מחנות"). כינוסים ומושבות-רעים (הכוונה למדריכים), גם סמינרים קצרים בהשתתפות חברים מהמרכז או שליחים. המפגש עם העיריות, עם ילדים והוריהם, עם

דעת הקהל של העיירה, עם התקווה והספק, אף הכפירה בכשורה שבפינו — אותו מפגש השאיר זיכרון בו האור והכאב משמשים בערכוביה. פה ושם אתה מוצא עכשיו את הנערים של אז פוזרים על פני הארץ, אך הם כנציגים בודדים של אותם סניפים מבטיחים, שוקקי חיים ותקוות.

בעיירות הקטנות כמעט כל אחד ידע על בואנו. כולם רצו לשמוע, כולם שאלו שאלות, התווכחו, גם התקיפו את הדרך של קיבוצי ההכשרה, של הציפיה הממושכת לעליה בתנאים כה קשים. זכורות לי התנגשויות קשות עם אנשי ה"בונד" ועם סתם מתנגדים לרעיון, שילדיהם יעזבו את הבית ויסעו לארץ שכולה סכנות. אלה היו תופעות שוליות, כי האווירה בכללותה הייתה חמה והפגישה עם הסניפים העניקה הרגשה של סיפוק אמיתי. שם מצאת פתיחות, צמאון לדבריך, סקרנות, נכונות למרד ולשינוי בחיים.

אם הזדמן לך להגיע למקום בחברת שליח מהארץ, הרי שהיית שותף למאורע חשוב בחיי העיירה.

עכשיו, בעידן ההערצה לידע, להשכלה גבוהה, קשה לי שלא להסמיק, כשאני חושבת על פעילותי במועצה הגלילית. טבנקין אמר פעם: אידיאולוגיה בלי השכלה נהפכת לפרזיולוגיה. היו אומנם בינינו חברים בעלי השכלה עברית, בקיאים בספרות, בתולדות הציונות, בבעיות פוליטיות ובכל המתרחש בארץ. אך גם אותם "משכילים" לא היו מצויידים בכלים הדרושים לעבודת חינוך בקרב ילדים רכים ובני נעורים. עבדנו בכוח האינטואיציה, תוך חיפושים מתמידים אחרי שיטות ודרכים. ועל אף הקשיים היו הרבה שעות של הנאה, הייתה תקשורת. מלים שהשתחקו עם השנים והפכו למליצות, היו אז צעירות ודיברו אל הלב. לסמל התנועה, לחולצה האפורה, להמנון ("עלה חלוץ") — היה יחס של קדושה. את שירי הארץ שרו בדבקות, את ריקודיה רקדו במעין שיכרון.

אכן — גם פרק מיוחד זה בחיינו לא היה כולו זוהר. אותן מושבות קיץ לא פעם האכילונו מרורים בקשיים החומריים, במאבקי שכנוע עם ההורים וגם בבעיות משמעת. היו שעות של חוסר אונים ותיסכול. אך מעל לכול זכורה לי בבהירות ובחריפות אותה הרגשה, שנחתה לה אז ביטוי באחת מרשימותי על מצב העיירה: הרצון לקחת את כל הילדים ולברוח אתם בטרם יהיה מאוחר — — —

גליליים, 1981

כלוא בחומות הקיבוץ

(מתוך מכתב)

וילנה 18.8.39

— — — ואשר לי ולעבודתי. שקוע רובי בענייני הקיבוץ. יש ואני כלל לא מגיע לקריאת עתון וספר. רוב הימים הייתי כלוא בחומות הקיבוץ, (הן את Suboctz זו

מקום משכנו של הקיבוץ — אתה מכיר) נתון לאלפי עניינים הדורשים טיפול: נקרא לפגישות עם אנשי פאטרונאט, נחבע להיענות למצוקות חבר, לשמוע טענות וליישב הידורים. ולקיבוץ זה גם משק חקלאי קטן, בן 35 דונם ובו נמצאים 27 חברים. ביניהם 17 נוער מפליטי זבונשיץ. משק החובע את שלו: השקעות, בניינים, הנהלה, הרכה ושאלות חברה, גרמנים ופולנים ויחסים ביניהם. משק זה שייך לעורך דין ידוע בוויילנה — זאקס — שמסר את נחלתו לרשות הקיבוץ. יהודי זה משקיע במשק זה אמצעים לא קטנים, מבלה בו את זמנו ונושא בעול העניינים, אלא שזה נושא במקצת אופי של אפוטרופוסות. (אגב יהודי זה מסר לי עבור "ארכיון העבודה" צילום מכתב-יד מקורי של הגאון מוויילנה מחיבורו "תורת הכוהנים" 250 גלויות מצולמות. אוצר ממש).

ואת וילנה טרם הספקתי להכיר. דוחה את זה לימי הרווחה. בחרתי עיר זו, כי נמשכתי אליה. יהודים טובים בה. והיה לי כבר הכבוד להיפגש עם כמה מחשוביה: ד"ר טשרניכוב, ד"ר ויגודסקי וכולם באמת יקרים וסימפטיים. יהדות, אשר לא התבללה וחיה את ענייני היהודים כאשר יהודי צריך לחיות אותם.

בקיבוץ היתה עזובה נוראה. הצעירים חסרי-אונים למצוא את דרכם בחיים האלה, מגששים באפלה. השתערתי על כל שטחי החיים: במסודות, בוועדות, בחברה ומשהו זו. אולם הכל עולה כקריעת ים-סוף. ישנה גם מסורת גרועה, שהשאיר הדור הוותיק וקשה בבת אחת לשרש ולעקור.

השבוע הכרזנו על שבוע לימודים, הנושא: תולדות הקבוצה והקיבוץ. שיחות השבוע תתחלנה כעבור שבועיים, ותוך השבועיים האלה עושים כל החברים עבודה עצמית. הקיבוץ חולק לקבוצות בנות 10—12 חברים, וכל קבוצה חולקה ל-4—5 תאים וכל קבוצה יושבת ולומדת נושא מיוחד מהנושא הכללי. בדעתי היה להקיף את כל החברים לקראת נושא זה ושהשיחות לא תהיינה הרצאות בלבד, כי אם שהחברים יבואו אליהם בהכנה כל שהיא. השבוע התחילו הקבוצות בעבודתן והיה לי סיפוק בראותי, איך החברים מתרוצצים עם ספריהם ושואלים את השאלות, רושמים ראשי פרקים, מתדיינים ומתיעצים. כל הבית מלא את המולת הלומדים. צריך רק להקפיד שלא תכבה ה"שלהבת" ושלא תפוג ההתמדה. ועלי דווקא לצאת עכשיו לוועלין ולהשתתף שם בסמינר הנוער. והנני חרד במקצת לגורל עבודת הקבוצות. עם סיום שבוע הלימודים אצא להכנת שבוע זה בבאראנוביץ'. ועוד נכוננו לי שיחות במשך שבוע תמים. האאזור כוח?

מאנשי המרכז יצאו כולם לקונגרס. בוודאי עם בואם תתקיים פגישה — ואני חושש, האם לא נאחר את המועד.

היום קיבלתי את ה"דבר" ובו הידיעה על המוקש בשדה התירס ועל הנוק שנגרם לעדר הפרות. האם זה קרה? והאם להרבות לך בתיאור הרגשתי באותו רגע? והן תוכל להבין ללבי. בדרך כלל ישנן הרגשות, שלגבן יפה השתיקה. הרביתי לכתוב, אבל מסרתי על הדברים בחטיפה והמכתב הזה אינו משיבוע רצוני. נכתב — לא כאשר אהבתי. אבל זה יחייב אותי למכתב שני. והעבודה עוד רבה לפני: לכתוב לארקה, לבתיה ולהתכונן להרצאות הסמינר.

היה שלום יקריר
יודקה (הלמן, גבת)

בפלוגות

(מתוך מכתבים, עלונים ורשימות)

בריסק

בריסק, 14.11.1933

הנני נמצאת כבר היום השלישי בבריסק ועולים בי זכרונות מן העבר, מלפני המישה-עשר חודשים בהתחלת חיי הקיבוציים. זוכרת אני את הימים הראשונים הקשים של חוסר עבודה, רעב וקור, ולמרות הכל התקשרו אנשים למקום. כבשו מקומות עבודה חדשים, הקימו פלוגות חדשות בסביבה והתרחבו הקיימות. המרץ החלוצי הזה איננו עכשיו.

בקיבוץ בבריסק — 60 חברים, רובם חדשים, גרים בשתי דירות רחוקות זו מזו מה שמפריע לסדר ולארגון החיים בקיבוץ. המצב בעבודה לא טוב. לרוב עבודה מקרית, חטיבת עצים ושירות. כ־90% של החברות עובדות בשירות. לפי דעתי, העבודה הזאת לפעמים גם מסוכנת, כי יש שהיא הופכת להיות לא עבודה ממש אלא שירות אישי. כדי שלא להגיע לכך, צריך, שבעבודה זו תעבודנה רק חברות בעלות הכרה. ההספקה עולה הרבה כסף ובלתי מסודרת. אף כי החומר האנושי הוא יותר טוב, בכל זאת המצב החברתי הוא קשה. אין ריכוז של עניינים, אין אנשים שיכוונו את הפעולה. מתקיימות אסיפות סוערות; נושא חשוב, שעומד בכל פעם על סדר היום — שינה מעורבת. בזמן האחרון היו גם עויבות. אגמור לפי שעה בזה ועליכם השלום.

חווה (ברונשפיגל)

14.2.1935

המשוררות תחלנה לפעול רק במחצית החודש. בהתחשב עם זה הפחחנו את כל הפוזיציות של התקציב. הידיעה, שמגיעה אלינו קבוצת חברים מיאנוב, משמחת אותנו ומחכים אנו לקליטתם. ובפעולה התרבותית — בזמן האחרון מתנהלת פעולה תרבותית אינטנסיבית. חילקנו את חברי הפלוגה לשלושה חוגים לעברית שמתקיימים בדיקנות. פנינו בבקשת עזרה גם למורי "תרבות". קבענו יום לעברית והצליח. מוציאים יומן הפלוגה ומגיבים

על התופעות השליליות בקיבוץ. בכל יום שבת — סקירה פוליטית וגם שיחה. פעם בשבוע מתקיימת שיחת בחורות על תנועת הפועלות בא"י (לפי ספרה של עדה פישמן), בשבוע הבא יופיע עתון-קיר. גם בשטח הק.ק.ל. מתנהלת פעולה.

יהודית

פברואר 1937. הגרעון הכללי ל-1 לינואר הגיע ל-600 זהוב. החלטנו לכן לא להגדיל את הגרעון בחורף ולהתאים את ההוצאה להכנסה. עם התחלת העבודה במשוריות המצב ישופר.

המצב החברתי לקוי. על הפרק גם שאלת הדירה. רצוי שיבוא חבר המזכירות ויסדר את כל העניינים. אשר לפעולה התרבותית: מתקיימת פעם לשבוע שיחה כללית, מחוץ לזה כמעט שאין כל פעולה. הכרחי לכן לסדר בבניסך ירח-לימודים, שימשש התחלה לפעולה תרבותית במקום.

מאי 1938. הצעתנו לסדר בגושנו בירור יסודי על אופן קיום הפלוגות. הוקטן שוב מספר החברים אצלנו ואבדנו הרבה מקומות עבודה קבועים שלנו. וצריך עוד להוציא בימים הכי קרובים אנשים לספנות לפינסק אחרי שיצאו אנשים לגדיניה וכו'. יש לברר באופן יסודי את המצב שנוצר ואת שאלת העזרה לבניסך. מצבה של בניסך הוא מאוד רציני ופינסק לא תוכל להוציא אנשים וגם הורודישצ'ה כבר לא יכולה, באם יש להחזיק מעמד במקום. שאלת אנשים לגושנו לכל הפלוגות היא חריפה וקשה לדחות אותה. ואין פתרון. גם באראנוביץ', פינסק מאבדים יום-יום עמדות עבודה שלא נכבוש אותן בנקל.

הורחב שטח הגבול ומחייבים כאן חוקים יוצאים מן הכלל. וביניהם חוק, שבלי תעודה-אישית ונתינות אי אפשר יהיה לגור כאן לשום אדם. ובקיבוץ הרבה אנשים בלי תעודות אלו וסידור תעודה אישית נמשכת לרוב זמן רב ולהוציא הביתה מספר אנשים כה גדול לסידור התעודות אי-אפשר. מה-24.7 תחוייב כבר באראנוביץ' בחוקה החדשה ומה לעשות? נצטרך גם לקבל רשיון מיוחד לטלפון ורדיו.

עד היום הגיעו אלינו 26 חברים חדשים. מהם החזרנו 2. עליכם לזרו את יציאת יתר החברים שנשארו לבאראנוביץ'. 15 אנשים מתכוננים לצאת עכשיו וקשה יהיה להמשיך במספר זה של חברים במצב העבודה כיום.

קרן הקיבוצים. באלה הימים נעביר לכם את המגיע לקרן-הקיבוצים בעד חודש יוני. בישיבה הקרובה נשוחח עם החברים על ערך המפעל.

לידה

מארס, 1933. עברו כ-5 שבועות של סידורים בבית, של מאמצים לשיפור החיים בפלוגה. בזמן האחרון מורגש חוסר בידיים עובדות ומשום כך הפסדנו הרבה מקומות עבודה.

עם כניסתנו לדירה החדשה, חל שינוי ניכר בכל. נוספה עבודה, מתנהלת פעולה תרבותית, לומדים עברית, בכל שבועיים מופיע עתון קיר. התארגן גם חוג דראמטי. נגשנו להקמת סדנאות. דרשנו לשם זה 10 חברים בעלי מקצוע. סבלנו מאוד מחוסר נעליים — דבר שהפריע ליציאה לעבודה. בשבוע זה התחלנו לתפור 50 זוגות נעליים. ניגשנו גם לסידורים שונים במשק. כל אלה דורשים השקעת הרבה כסף שאין לנו. חברה אחת חולת ריאווטזים לא יכולה להישאר בדירה שלנו. כספים לקופה-החיסכון טרם העברנו. נעביר באלה הימים 15 זהובים.

נובמבר 1933. פלוגתנו מונה כיום — 76 חברים, מהם 32 בחורות. רוב החברים עובדים בעבודות-החץ מקריות והחברות — בעבודות שירות. לפי הדו"ח חים האחרונים ההכנסה לחבר ליום היא 1 ז'. עם האישורים לעליה בהשתכש המצב החברתי, נוצרו כעין שני מחנות והתהוותה מחיצה בין החברים החדשים (שישה חודשים) ובין הוותיקים (8—10 חודשים); ההבדל בין ותיק לחדש בקיבוץ הוא די קטן, אבל המחיצה גדולה וזו מקלקלת במידה ניכרת את האווירה בקיבוץ. הקדשנו לכך כמה שיחות והמצב הוטב במידה ניכרת.

היתה הזנחה בפעולה התרבותית ולא התקיימו שיעורים לעברית. הקפדנו מאוד שידיעת עברית יחד עם וותק מתאים ישמשו קריטריונים לאישורים לעליה. כמה חברים לא נאשרו ונשארו בקיבוץ בגלל אי ידיעת העברית; בסך הכל נאשרו — 19 ח"ח.

ניגשנו שוב לשיפור חינו, שומרים על הנקיון; סידרנו חדר מיוחד למזכירות, אשר נהפך בערב לחדר קריאה, חתמנו על "דבר", גם סידרנו תכנית לעבודה תרבותית, ביחוד אנו מקדישים הרבה זמן ללימוד עברית; יחד עם לימוד העברית אנו משתדלים להקנות לחברינו ידיעות בסיסיות בציונות וחלוציות. את כל החברים הלומדים חילקנו לשלושה חוגים.

לאחרונה חגגנו את יום הנוער העובד הבין-לאומי; קיימנו שיחות על המצב הבין-לאומי ועל הפאשיזם היהודי.

התחילה עונת העצים והדרישה לידיים עובדות גדלה. לדאבוננו, אין באפשרותנו למלא את הדרישות נותני העבודה. כתבנו למרכז, שיעבירו לנו 15 חברים בעלי מקצוע לשם סידור מוסדות מלאכה. היו גם עזיבות. עזבו בזמן האחרון — 4 חברים. וזאת, בוודאי, משום שלא נאשרו לעליה והם חוששים מפני החורף המתקרב.

דצמבר 1933. כיום 85 חברים. כולם עובדים ואפילו חסרות ידיים עובדות. בזמן האחרון חדר הקיבוץ כמעט לכל ענפי העבודה בעיר; שם הקיבוץ יצא בעיר ומכל קצווי העיר מבקשים ממנו ידיים עובדות. עובדים קבוע במשוריות, בבית חרושת לשמן, בבתי-חרושת לערדליים ולסוכריות. חלק גדול מהחברים עובדים במלאכה

במקצועותיהם, כגון: סנדלרות, חייטות, תפירה, צבעות ועוד. הרווח ליום בממוצע לכל חבר עובד הוא 1.50 זהובים.

מתנהלת עבודה תרבותית ומתקיימים חוגים לעברית. כשנכנסתי לפלוגה מצאתי את כל החברים ישובים כמו בבית-ספר מסביב לשולחנות ולומדים. במקום ההמולה והרעש, ששררו בשעות הפנויות שלאחר העבודה, מרוכזים כעת החברים בלימודים. הסתדרו די טוב בדירה החדשה. הבית עלה הרבה כספים. כמו כן נרכשו נעליים עבור כל החברים כמעט.

נבחרה מזכירות חדשה. הרגשתי היא שלידה חיה את חייה במנותק מהגוש. הקשר עם וילנה ועם יתר הפלוגות בגוש הוא רופף מאוד. לדעתי, חסרים במקום חברים שיכוונו את הפלוגה לקראת התפתחויות בעתיד. הסיכויים הם די טובים ויש לנצל את האפשרויות. יש צורך בהעברת מספר אנשים מוילנה לפעילות ולחיזוק הקשרים בין הפלוגה ויתר פלוגות הגוש.

הפלוגה במצב יותר טוב...

(מתוך מכתב)

לידה 25.9.1934

הנני מוצאת את הפלוגה בלידה במצב הרבה יותר טוב, מכפי ששמעתי עליה קודם. ההרכב של החברים הוא לגמרי לא רע. הדירה החדשה השפיעה לטובה על חיי הפלוגה, שומרים על הנקיון. בחדר האוכל השולחנות מכוסים מפות לבנות, החלונות עם וילונות לבנים פשוטים ואלה מוסיפים נוי לחדר האוכל. את הרצפה שוטפים יום-יום, שומרים גם על הנקיון במטבח יותר מאשר בקיבוצים אחרים. חדר האוכל והמטבח די גדולים ומרווחים ומוארים בחשמל מה שמשפיע הרבה על מצב הרוח של החברים. בחדרי השינה הצפיפות לא מעטה, כי בשני חדרי-שינה שהם אמנם גדולים, ישנם 90 איש. רוב המיטות הן בעלות שתי קומות, אינטרנאציונלים. המיטות מכוסות ביום בסדינים לבנים. ביום — חדרי השינה עושים רושם טוב יותר מאשר בלילה, השמירה על הניקיון והמיטות הלבנות, החדשות מכסות במקצת על הצפיפות. החברים גאים מאוד על הדירה החדשה וחושבים אותה לגן-עדן בהשוואה לדירה הקודמת. ההספקה אינה מסודרת, לא תוכניתית, הכול תלוי במקרה — אם מנהל האספקה השיג כסף או גבה חוב. במקרה כזה מסדרים ארוחה קצת יותר טובה, ואם לא — אוכלים בבוקר ובערב לחם שחור ורע מאוד. שקשה מאוד לעכלו עם התה. ובצהריים מרק מבושל בשומן חזיר, אגב מאכל לגמרי לא זול. שכר העבודה נגבה בקושי טיפין-טיפין ולא בזמן. לכן קשה להביא לכך, שהאוכל יהיה זול וראצינלי. יש גם חולים לא מעטים. לדוגמא, סידור העבודה של אתמול: 47 איש בעבודת-חוקן, 17 עבודות בית; 12 — חולים; 12 מחוסרי-עבודה, כסה"כ 88 איש. יש חולים אחדים כרוניים; (חולי-לב, ראוומאטיזם) הנמצאים 10-11 חודשים בפלוגה. יש הרבה חברים, בעיקר חברות, המתהלכים יחפים ממש. אפילו נעליים קרועות אין להם. במזג אוויר כזה בסתיו, הדבר ישאיר עקבות במצב בריאותם. יש חברות, שאינן יוצאות לעבודה מחוסר נעליים.

המצב החומרי של הפלוגה איננו כ"כ רע ואולי הרבה יותר טוב מאשר בקיבוצים אחרים, אבל אין להם כסף מזומן ואין להם אשראי בעיר, אילו יכלה הפלוגה להשיג הלוואה לתפירת נעליים. יש סיכויים. שהפלוגה תוכל לפרוע אותה בחודשים הקרובים. הפלוגה פנתה למרכז וקיבלה תשובה שלילית. לא טוב.

כי בזה מסכנים את מצב בריאותם של מספר חברים, ויש לי הרשם, שהפלוגה באמת מסוגלת לסלק את החוב.

יש כאן מסורת של חילופין בעבודות-בית יום-יום. יש צורך להגביר את לימוד העברית. לחברים יחס אדיש לע"ע ללימוד העברית ונדמה לי, שאם לא נעמיד את שאלת העברית על חדה של מחט בזמן הקרוב, לא נשנה את יחס החברים לשאלה ולא נשבור את האדישות. שלום לחברי הקבוצה.

מרים שלימוביץ, (עין חרוך)

אחיטוב לנדמן: ארבע שנים בלידה

בימי העליה הרביעית הייתי חבר בסניף "החלוץ" בוילנה. בסניף זה ספגתי את האווירה הארץ-ישראלית. שרנו ורקדנו וציפינו לבאות. בתקופה זו התקיימה רק הכשרה עונתית. זו היתה הכשרה בעונת הקיץ בעבודה חקלאית בכפרים. אני עשיתי את הכשרתי בדוכובולנה — אחוזה בסביבת גרודנה לא רחוק מהעיירה לונה, בסביבות הנהר נימאן. בבואי, פגשתי במקום מספר בחורות שגידלו בעיקר מטעי טבק, אך גם גידולים אחרים כמו חיטה, שיפון וכו'. בעל האחוזה ואשתו, שהיו קתולים אדוקים מאוד, התנגדו לכך, שבחורים ובחורות יגורו ביחד. בסה"כ היו במקום 11 בחורות ו-3 בחורים. עבר עלינו קיץ קשה אבל הרגשתנו היתה טובה. את שכרנו לא קיבלנו בכסף אלא במצרכים. עבדתי רוב הזמן בעבודות שדה. הרבה שעות בעבודה קשה אבל היינו משוחררים מדאגות. היינו חברה עליזה באווירה חברתית.

מדוכובולנה חזרתי לוילנה וחכיתי ליציאה להכשרה קבועה. כך הגעתי לפלוגת שחריה בלידה. לידה היתה עיר עם תעשייה, שברובה היתה כבעלות יהודית. היו 3 מינסרות, בית חרושת לערדליים בשם "ערדל", שהעסיק הרבה פועלים, בית חרושת ללבנים בשם "רעף" ועוד, ובכל אלה עבדו חברי הקיבוץ. יהודי העיר התייחסו בחמימות לחלוצים, אהדו אותנו וגם ייסדו ועד לעזרת הקיבוץ. כמעט כל החברים היו משכבות עממיות וידעו לעבוד. היו גם ימי מחסור, גם ימי מחלה, בעיקר סבלנו ממחלות עור והיו מקרים של עזיבה, בעיקר משום חוסר עליה. החיים החברתיים הושפעו מן המצב בעליה. בימי עליה עלה המוראל וכשלא היתה — השתררה מועקה, התרבו העזיבות, ועם כל עזיבה ירד המתח. הוותיקים שבתוכנו איבדו את הסבלנות. היו אסיפות קשות שלא הקלו על האווירה החברתית.

עשיתי בקיבוץ שחריה שבלידה ארבע שנים. המצב השתנה חליפות. תנאים טובים וקשים, תקווה ואכזבות, שמחה וכאב, איך שהוא החזקתי מעמד וכשנה לפני מלחמת העולם השנייה, עליתי כמעפיל, באניה "אוטראטה". ראשית דרכי היתה — רמת-רחל בכיבוש עבודה בים המלח.

אשדות-יעקב מאוחד, 1980

קויפט ביי מיר הענט

קויפט בייר מיר הענט

מיינע ארבעטער-הענט!

קויפט זיי ביי מיר!

נישט טייער — פאר גראשענס —

אלץ וואס איר ווילט, וועל איך טאן:

איך בויען, צעווארפן געמויערטע ווענט,

אבי צו פארטשעפן די פינגער אין ארבעט,

אבי צו פארקויפן די הענט!

קויפט מיינע הענט!

קנו אַת זי

קנו אַת זי,

אַת זי העמל!

אַנא, קנו רבוחי —

בפרוטות, לא ביוקר —

כָּל שְׁתָּרְצוּ — אַעֲשֶׂה —

חומות אַנְתִּי, גַם אֲבָנָה,

ובלָבָד לְאַחֲזוּ אֲצַבְעוֹת בְּעַמֶּל

ובלָבָד שְׁאִמְכּוֹר אֶת זֵי

קנו, קנו אַת זי!

דער מאמן

ווי וואלסטו, אַ מאמע, מיר איצט דערקענט.

ואו זייען מיינע אמאליקע ווייסינקע הענט!

עס טאפשעט דיין קינד איצט אויף בלאטיקע וועגן

און האלט אין איין זוכן, און פרעגן:

אפשר האלץ האקן, אפשר זעגן?

ווי וואלסטו, מאמע, דיין קינד איצט דערקענט?

א. יאבלאנקע

לאַמא

הַכִּיצַד, הוּ אַמִּי, תִּפְרִינִי עֲתָה? —

לְדִי שְׁהִיו לְבָנוֹת, מַה אֲרַע? —

בְּרַפְּשֵׁי-דָרְכִים לְדָךְ הַיּוֹם בּוֹסֵס,

הוֹלֵךְ וְשׂוֹאֵל, הוֹלֵךְ וּמְחַפֵּשׁ:

אוּלֵי עֲצִים לְחֹטֵב? לְנֹסֵר אוּלֵי?

הַכִּיצַד, הוּ אַמִּי, עוֹד תִּפְרִי פָּנַי? — — —

א. יבלונקה

מיידיש: חנה רביד

סווינציאני

אוקטובר 1932, פלוגתנו הכי-צעירה. נתארגנה לפני שבועות אחדים ע"י חברינו מווילנה. מתפתחת יפה. כיום נמצאים כבר במקום 18 חברים. חדרו למקומות עבודה קבועים. סיכויים גדולים להתרחבות.

נובמבר 1933. הפלוגה שלנו התרחבה. המצב בעבודה טוב, כל החברים עובדים בעבודות אלו: אנפילאות, חטיבת עצים ושירות. המצב הכספי לא רע למרות מחירי העבודה הנמוכים.

הדירה שלנו — יפה וללא שכר דירה. הבית שייך לקהילה. הוצאנו סכום כסף לבדק בית ועכשיו יש לנו דירה יפה ומרווחת. 5 חדרים עם חדר אחד כללי, גדול ומקושט יפה. הכנסנו כבר חשמל. אנו מתחילים עכשיו לעשות את הסידורים הדרושים בבית: ארונות למחסן, תנור גדול יותר וכו'.

קיימים אצלנו שני חוגים לעברית. לומדים בכל ערב. פעמיים בשבוע מתקיימות שיחות בשאלות הקיבוץ, סקירה מעתונות וכו'.

הסיכויים לחורף — לא כל כך טובים, כי עבודת האנפילאות שבה עובדים רוב החברים, תימשך רק עוד כשישה שבועות. למרות זאת, אנו חושבים לא להקטין את מספרנו. חסרים כמה חברים לעבודה, אבל כמה חברות מחוסרות עבודה.

דצמבר 1933. הבכירה בפלוגת הגליל. רבים הגילגולים, שעברו על פלוגה זו, לא פעם הועמדה לדיון בישיבות המזכירות הצעה לחסלה. החברים, שהיו בה, נטו לעזבה. היתה זו פלוגה ללא חיים חברתיים וללא עבודה.

במשך מחצית השנה האחרונה התקדמה הפלוגה. נמצאים בה 45 חברים וכולם עובדים. העבודה אמנם אינה במקומות קבועים, אבל היא מצוייה כל הזמן. כל יהודי העיירה מכירים את חברי הקיבוץ כפועלים טובים ומזמינים אותם לעבודה. עם התקרבות החורף יש חשש, שמא תמעט העבודה ולא תהיה אפשרות לפלוגה לקלוט חברים חדשים.

הפלוגה שוכנה בדירה נוחה מאוד, בבית סוהר לשעבר. יש כאן הרבה חדרים מרווחים, ישנים שניים במיטה בלי "אינטרנאציונלים", כן ישנם חדרי כביסה ורחיצה, חדר-חולים וחדר כללי גדול ומקושט. בדירה נוחיות רבה. עם בוא החורף תהיה בעיה של חימום ביחוד בחדרי השינה, והדירה תהיה זקוקה לבדק בית. המצב החברתי משביע רצון ויש אפשרויות של גיבוש הווי חיים קיבוצי. אבל דע עקא, שההווי הזה טרם גובש.

ינואר 1934. בזמן האחרון חלו שינויים כבירים במצב הפלוגה. המצב בעבודה הורע. עבודת האנפילאות נפסקה לגמרי. עבודות אחרות אינן כמעט. יוצאים לחפש עבודה בכל יום וגם זה אינו משנה את המצב. תמורת הכסף המזומן, שחסכנו, קנינו מכונת-תפירה; ישנן אצלנו כמה בחורות, בעלות מקצוע בתפירה וסידרנו מתפרה. אך אין מספיק עבודה בפלוגה לכל הבחורות. לפני זמן היה המצב החברתי קשה. אך אחרי בירורים ממושכים השתנה גם מצב זה לטובה. ניגשנו להנהלת עבודה תרבותית שיטתית.

אושמיאנה

אוקטובר 1932. בקשיים רבים עלה בידינו לארגן את הפלוגה. בזמן הראשון חשבנו כבר לעזוב את המקום, כי לא היו שום סיכויים להרחבה. אחרי מאמצים רבים עלה בידינו לחדור למקומות עבודה שונים הן מקצועית והן שחורה. הננו מונים כעת 24 איש. דרשנו עוד 4 אנשים מווילנה, שצריכים לבוא באלו הימים. יש לקוות, שבמשך השבועות הקרובים הפלוגה תגיע עד ל-30 איש. גרים אנו בדירה צרה של 2 חדרים, עושים מאמצים להשיג אחרת יותר מתאימה עבורנו.

העבודה בדרך כלל ארעית. עובדים בכנאות, בחפירת כבול ועוד. אנשינו עסוקים גם בנגרות ובנפחות. ישנה אפשרות למצוא עבודה עבור סנדלרים ובכית-חרושת של עור.

דצמבר 1933. הפלוגה מונה 45 ח"ח. כולם מועסקים, עובדים בכל עבודה שמזדמנת. יש עבודות קבועות ומקריות, עבודות מקצועיות ושחורות וכן שירות-בית. בחור משתכר 1.50 ז' ליום, בחורה 1 זהוב. המצב הכספי לא כל כך טוב ויש גרעון של 150 ז'; הרבה עוזר לפלוגה הוועד למען הקיבוץ שהתארגן מזמן. קיבלנו הלוואה של 150 זהובים. המצב החברתי הוטב עם העברת כמה חברים לוויילנה. הסתדרו יפה בדירה, חדר האוכל גדול וישנה הקפדה על הנקיון, מספר החולים קטן, כמעט שאין חולים רציניים, מקבלים עזרה רפואית בלי כל תשלום. מתקיימים חוגים לעברית ומוציאים עיתון קיר; לעליה נאשרו — 8 ח"ח.

ינואר 1934. במקום 43 חברים, מהם 18 בחורות. עובדים באנפילאות ובמשוריה. החברות עובדות בשירות. יוצאים בכל יום לעבודה מספר קטן של חברים; סידרנו מתפרה, חברה אחת הביאה מכונה מהבית. המצב הכספי קשה. הצטבר גרעון והיינו נאלצים להקטין את הוצאות ההספקה. לחם אנו אופים בעצמנו. ישנם חמישה חולים רציניים, מחלת ריאות, לב, דרכי העיכול וכמה חולים רגילים. עבודה תרבותית מתנהלת, שיחות פעמיים בשבוע. עברית מלמדים מורים מהעיר.

גלובוקי

25.3.1933. הפלוגה מונה עכשיו, לאחר שקלטה את חברי קראסנה וקונסטאנטינוב — 54 חברים, מצב קשה בעבודה, החדשים עוד לא נקלטו בעבודה. אין גם מקומות עבורם. בכל זאת מסתדרים יפה מאוד. יחס העיר, כנראה, לא כל כך טוב. באים בדרישות לשמירת שבת ובעניני כשרות, אולם לאחר כל זה יש סיכויים לגידול עד 60 חברים. בחורף הפלוגה לא תגדל.

תנאי הדירה טובים. שלושה חדרי שינה, חדר למזכירות, חדר רחצה מיוחד, חדר כללי, מסדרים גם מטבח. יש אפשרות לנצל את עלית הגג, אולם לע"ע זה לא נחוץ. משלמים 20 זה' לחודש בעד הדירה.

המצב הכספי הוא לעת-עתה טוב. יש אשראי בחנויות ואנו מקבלים את הדרוש. השקיעו הרבה כסף בשדה של תפוחי-אדמה, כ-150 זה. הלוואי, שחיה הכנסה של 50 זה.

ההספקה מסודרת יפה. כעת הוקטן התקציב מ-50 פר' ל-45 פר'. החומר האנושי עולה על זה שביתר הפלוגות. בחורים-ות פשוטים בלי כל התחכמויות ובלי כל חשבונות פרטיים, יודעים לעבוד ולחיות, לבלות את הערב בקיבוץ, אף על פי שאין במה לבלות. עבודה תרבותית כמעט, שאינם מנהלים, וזו שמתנהלת — לא הכי מעניינת. חסרים לכך חברים.

נובמבר 1933. הפלוגה בגלובוקי שוב מתרחבת וגדלה למרות חוסר הסיכויים בעתיד. טרם יצאו הנאשרים הביתה. כיום אנו כבר — 64 חברים. מספר הבחורות עולה על מספר הבחורים. כמה פעמים פנינו למרכז, שלא יאשרו אלינו יותר אנשים. המצב בעבודה היה ממש קאטאסטרופלי. לעבודה יצאו רק כ-20-25 ח"ח. חוץ מזה נתקלקלה המכונה בבית החרושת לשמן ולא עבדנו שם כמה ימים. ישנם 7 חולים רציניים, בחורה אחת צריכה לעבור ניתוח במעי העיוור ושום אמצעים כספיים אין לנו. לבית החולים חייבים אנו כ-100 זהובים וכיום אין ביכולתנו לסלק חוב זה וכמובן, שלא יקבלו את החולים שלנו, ועומדת השאלה מה לעשות. האם לוותר על העקרון של הכשרה קבועה ולהעביר אותה הביתה, מאחר שמצבה מסוכן. קשה היא המחשבה הזאת, אבל אין שום עצה אחרת.

למרות מצבנו הקשה הוטב המצב התרבותי, חוסר התעסוקה מקל על הדבר. השיעורים לעברית מתקיימים ברציפות. פעם בשבוע — שיחה. בשבת שעברה סידרנו עונג שבת שהצליח. התוכן היה עשיר ומעניין. בחלקו סיפרו החברים על חייהם בבית, בהשוואה לחיי הקיבוץ.

דצמבר 1933. הפלוגה גדלה פי שניים. מספר החברים במקום מגיע ל-65. רוב החברים עסוקים בעבודה קבועה; בבית חרושת לשמן ובמאפיה. חלק ניכר עובד בעבודות מקצועיות. בזמן האחרון מורגש חוסר עבודה לבחורות. זה כמה חדשים, שעברו לדירה חדשה וכבר מתכננים לעבור לדירה יותר מרווחה. המצב הכספי הורע בזמן האחרון עקב החגים. הגרעון מגיע ל-150 ז'.

החברים הם חניכי תנועות-הנוער "החלוץ הצעיר" ו"פרייהייט". מצב החברה די טוב; מבחינת החולים המצב הוא די קשה: 4 חולים רציניים, חולי ריאות ולב; ההספקה טובה. בכל יום אוכלים בשר. יום כלכלה עולה — 40 פר'.

זאטרוצ'ה

אוקטובר 1932. הפלוגה מונה 25 חברים. עובדים בדישת קטניות. עבודה קשה באבק גדול. את עבודת ההובלה כבר גמרנו, עכשיו מתחילה עבודת הדישה. העבודה

תימשך עוד בערך כחודשיים. בזמן האחרון נמשכה העבודה במשך 3 שבועות בלי ימי מנוחה. למרות עבודתנו הארעית הורע יחס מנהלי העבודה אל אנשינו.

קורניץ

ינואר 1934. פלוגה חדשה, שזה לא מכבר נכבשה, במקום 16 חברים, מהם 14 בחורות — "משק פועלות", כפי שקוראים לפלוגה בגליל. הבחורות עסוקות בעבודת פשתן; העבודה תימשך כמה חודשים. מסתדרים. שכרו דירה יפה, ישנם סיכויים להתרחב. זה עכשיו קיבלנו מכתב, שהעבודה בפשתן נפסקה וחלק מהבחורות נשאר מחוסרות עבודה.

פוסטאב

ינואר 1934. בפלוגה 22 חברים, מהם — 9 חברות. מקומות עבודה קבועים יש רק שניים. רובם עסוקים בעבודה מקרית, קיימת גם מתפרה ועובדות בה 2 חברות. המצב הכספי קשה מאוד. הגרעון מגיע ל-250 זהוב. ישנם סיכויים, שעוד לפני הפסח תגדל הפלוגה פי שניים. ההספקה טובה, בשר אוכלים כל יום. יום כלכלה עולה ל-30 פרי. ישנם חולים רציניים, חולים בכלי העיכול והמעיי העיוור. עבודה תרבותית מתנהלת באופן שיטתי, שלוש פעמים בשבוע לומדים עברית. מתקיים גם חוג למשתלמים.

וישניבה

ינואר 1934. קיבלנו הודעה מהמשרד הא"י, שהם לא יאשרו את פלוגתנו בורדלי על יד וישניבה, כי בוישניבה נמצא זה מכבר קיבוץ של "החלוץ הכלל ציוני".

וילייקה

ינואר 1934. לפי החלטת ישיבת המזכירות המורחבת חיסלנו את פלוגת וילייקה באשמת המשרד הא"י, שאישר לא כדין זה מכבר קיבוץ של "החלוץ הכלל ציוני". החברים עברו לפלוגות הקרובות קורניץ, בודסלאב ומולודצ'נה.

בודסלאב

ינואר 1934. זה עכשיו נתקבל מכתב מבודסלאב, שנותן העבודה אינו רוצה לקבל את חברינו לעבודה ורוצה לשלם להם שמונים פר' ליום. מלבד המשוריה אין שום עבודה אחרת והפלוגה לא תוכל להתקיים.

ראקוב

ינואר 1934. בזמן האחרון חדרנו לראקוב, העבודה במשוריה 5 ק"מ מהעיר. המצב עוד לא ברור.

מולודצ'נה

נובמבר 1933. במצב העבודה לא באו שינויים. חסרים לנו מאוד בעלי מקצוע: נגרים, ספך ותפך. אשר לקליטת חברים חדשים, המצב החברתי הורע, הדירה צרה, ישנים על הרצפה בצפיפות כמו דגים מלוחים, ועל עבודה תרבותית אין מה לדבר. בקשיים גדולים עלה בידינו לשכור דירה שניה של שישה חדרים, והתחלנו להסתדר בה, עד עכשיו לא עלה בידינו לשנות את המצב החברתי. האסיפות נמשכו בלי סוף ונסתיימו בהוצאת חבר אחד מהקיבוץ.

עד היום לא ניהלנו עבודה תרבותית וכך גם בנוגע לעברית. עכשיו התחלנו בעבודה תרבותית ענפה; עיבדנו תוכנית לשיחות ולחוגים לעברית, גם הזמנו מורה בשכר מבית הספר "תרבות" שילמד עברית. לכבוד חג הנוער הסוציאליסטי הביין-לאומי ערכנו נשף חגיגי, השתתפו בו גם כל חברי הסניף והוא הצליח.

דצמבר 1933. בפלוגה כ-50 ח"ח. הפלוגה גדלה פי כמה; העיירה היא קטנה ובכלל לא תארו לעצמם, שיגיעו ל-30 ח"ח. כמה פעמים הוחלט על עזיבת המקום והנה במשך כמה חודשים של פעולה מאומצת חדרו וכבשו הרבה מקומות עבודה. גם העירייה היא בין נותני העבודה. באחרונה חדרו לעבודה בייבוש תפוחים ("סושניס") ועובדים בזה — 15 ח"ח. המצב הכספי די טוב. נצבר עודף של 400 זהובים. המצב החברתי בזמן האחרון קשה מאוד. החברה מסוכסכת וישנם שני מחנות, מצד אחד המזכירות ומצד שני הפלוגה ובכל יום מתקיימת אסיפה רצופה מריבות. לפני כמה ימים התקיימה אסיפה, שהתמשכה ליומיים שלמים והופסקה רק לאכילה. חסר פה גרעין מתאים שיכוון את החיים.

ינואר 1934. בערב סידרנו ישיבת המזכירות וביררנו את כל ענייני הפלוגה במקום. הפלוגה מונה 38 ח"ח, מהם 18 חברות. הדירה יפה ומסודרת, חדר כללי מקושט ומטבח נקי.

המצב בעבודה הוא קשה, אחוז קטן עובד. היום, למשל, יצאו לעבודה רק 8 אנשים, העבודה מתבססת רק על מקומות עבודה לבעלי מקצוע, השכר נמוך מאוד. בחטיבת עצים מקבלים רק 50 פר' ליום. בתפירה 1.20—1 ליום. בשירות עובדות שלוש בחורות 12-13 שעות ליום ומרוויחות רק 80-100 פר' ליום. ניצול נורא. הוחלט לבוא בדברים עם נותני העבודה על הפחתת שעות העבודה. הקימו מתפרה, עסוקות בה לעת עתה שתי בחורות. המצב הכספי לא טוב. יש להם גרעון של 400 זהובים, אבל יש להם אשראי. שכר דירה משלמים 60 זהוב לחודש, עבור חשמל 23 זה'. ההספקה מסודרת יפה ועולה רק 38 פר' ליום. בכל יום אוכלים בשר.

המצב החברתי הוטב. חדלו המריבות הקודמות, שהיו בין החברים; עברית לומדים עם מורים מהעיר. סידרנו תוכנית לעבודה תרבותית ובחרנו בוועדת תרבות, שתהיה אחראית במילוי התפקידים שקבענו.

שצ'וצ'ין

נובמבר 1933. בפלוגה 34 חברים. חיים בצפיפות רבה. הדירה מאוד צרה. חדר שינה אחד, חדר אכילה צר מאוד, אשר משמש בלילה גם לשינה. השולחן, אשר אוכלים עליו בצהריים, הופך בלילה למקום משכב. הצפיפות הזו שוללת אפשרות של חיים שלמים ושל ניהול פעולה תרבותית, חוגים, שיחות וכו'. בכל זאת, על אף הקשיים עשו מאמצים בזמן האחרון לשכור דירה נוספת, דירה אחת גדולה יותר אי אפשר למצוא. הדבר עשוי להעלות את מצבה החברתי תרבותי של הפלוגה.

הפלוגה טרם חדרה לכל העבודות השונות בעיירה. העבודה היא לרוב מקרית, אך עובדים בה כל החברים עד כדי כך, שאין אף חברה אחת לעבודה במטבח ובסידורים ביתיים. יש גם סיכויים להתרחבות ולחדירה לענפי עבודה. עובדים הרבה כ-10-12 שעות ליום, אך השכר — לא יותר מ-1 ז' ליום. זה מדכא מאוד את החברים.

נובמבר 1933. הפלוגה לוקה בכל שטחי החיים, החל מהדירה, אי נקיון וישנים שלושה במיטה. מ-25 החברים עובדים רק 7. שכר העבודה נמוך מאוד. החברים מרגישים עצמם מושפלים מיחסם של נותני העבודה; יש ונותן העבודה מעמיד בשורה את כל חברי הפלוגה ובוחר את הטובים והמשובחים לעבודה. ההכנסה קטנה מאוד ואין אפשרות של ארגון חיים נאותים. הרבה חברים חלו, ההספקה גרועה. מוציאים רק — 22 פר' לחבר ליום הספקה. רוצים לעבור מהמקום. הוחלט להקטין את הפלוגה ל-15 חברים, רק כעבור כמה חודשים יש סיכויים להתרחבות עד ל-30 חברים. הכנסת סדר ונקיון לפלוגה יתנו דחיפה לשינוי היחס של העיירה לקיבוץ בכל המובנים.

ינואר 1934. בפלוגה כיום 17 ח"ח. לעומת 22 שהיו לפני כן. 5 חברים הועברו ללידה. במשך כל הזמן סובלים מחוסר עבודה, שכר העבודה מאוד נמוך. החברות עובדות בשירותים. ההספקה לא מסודרת ועולה כ-20 פר' ליום. בזמן האחרון הוטב המצב בעבודה.

כידוע, החליטה המזכירות לחסל את הפלוגה, אך דחו את החלטת החיסול עד לביקור נוסף בה בימים הקרובים.

פלוגות דלות

(מתוך מכתב)

וילנה, 15.5.34

למשה (קליגר), שלום

... הייתי בכמה פלוגות, העברתי אישורים. הפלוגות שצ'וצ'ין ו'אלודק דלות בהישיגי חיים. דירות צרות והצפיפות רבה. שולחן האכילה משמש בלילה למיטה לחולה. הרצפה "הנקה" מבוץ, שמכניסים האורחים במשך כל היום בהסתובבם הנה ושוב, משמשת בלילה למקום מנוחה לעובד.

בשצ'וצ'ין עוד איך שהוא. בכל זאת יש כאן עסק עם אנשים, שיש להם הרגלי תרבות מינימליים, אבל ב'אלודק — ממש נורא. אם זהו הקיבוץ ובקיבוץ כזה יצטרך החבר לחיות שנתיים, אם לא יעזוב, הרי תנאים אלה וסבל זה לא יובילו אותו לקיבוץ בארץ.

היתה לנו אסיפה סוערת במשך 6-7 שעות. החברים רוצים לעזוב את המקום, לחסל את הפלוגה אינם רוצים, באשר יש סיכויים לחדור לענפי עבודה ולגדול עד — 30 חברים, אבל כולם רוצים לעבור. הרבה חברים חלו במעי העיור ובמחלות קשות של לב וריאות. מתוך 25 חברים מחציתם חולים ומהמחצית השנייה, רק חצי מהם עובדים והם שמפרנסים את הפלוגה. חלק העברנו. אז באו חברים בצעקות ובתעומוט: "אתה בא לרגעים, שעות, חן אותנו לחיות כאן עד שיוטב המצב — בוא אתה לחיות כאן, ותראה." אך אחרת לא יכולתי לסדר. העברתי כמה אנשים הביחה לניתוח המעי העיור, שכן אין מסכימים כאן לניתוח זה, בלי ההורים.

ובעיירה יחס רע אליהם. "הקיבוץ פה — מקום מפלט לכל ריקא", אומר לי יהודי אחד בעיירה

ומתכוון לקיבוץ בואלדוק. כל חבר, לכשירצה בלשון הקיבוץ "לפרבלם" — ילך לקיבוץ. אי סדר וחוסר נקיון, אין אף איש בעל סמכות שייצג את הפלוגה כלפי העיירה. כל אלה גורמים ליחס שלילי לפלוגה ואף עבודה אין מסכימים למסור לה. יצאתי משם מדוכא מאוד. מה שריענן אותי זה פגישותי עם הצעירים בעיירה. נפגשתי עם נער אחד נבון, מפותח, שלמד, קרא ובעל ידע. כשתי שעות שוחחתי אתו על החלוצים, הקיבוץ, ארץ ישראל, על הערכים והוא הציג בפני שאלות די מענינות וגם ענה לי על הרבה שאלות ששאלתינו אני. סיפרתי לו על א"י ויחסנו לערבים. לבסוף הסכים, שאנו החלוצים העובדים בקיבוצים אנשים כנים וישרים וחיים מיגיע כפינו. הכל טוב, אבל מדוע כאשר בא חבר חדש, משאירים אותו עירום ועריה ואת חפציו מוסרים לזולת? האם זו משמעה של קומונה ומדוע תמיד יש מריבות וסכסוכים בקיבוץ? ומדוע מלוכלך בקיבוץ? על הרבה משאלותיו לא היה לי מה לענות.

ישראלית

בפגישת עולים

מימי לא השתתפתי בכינוס-עולים. גורלי רצה, שאת הכשרתי אעשה בפלוגה קטנה. חבר הנמצא בקיבוץ מרכזי והשתתף לא פעם בכינוסים, מקבל את הדברים כרגילים. אנו, חברי הפלוגות הקטנות, מחכים ברטט ורעדה לאותם הרגעים. ובאמת תנועתנו עם כינוסיה החצי-שנתיים שמתקיימים בכל גוש, כינוסי-העולים שמתקיימים אחרי כל אישורים, מכניסים תמיד רוח חדשה לחיי יום-יום שלנו. בכינוס הרצאות על המאורעות בא"י, על הקשר בינם לבין המצב הפוליטי בעולם, על פעולה כיבושית חלוצית בימים אלה בארץ, וכו'. מתבררים ומלבנים הרבה דברים, שאנו מזמן מתלבטים בהם וקשה למצוא פתרון. קשה היתה הישיבה במשך ארבע שעות בחדר צר ובו 200 איש מצטופפים, אבל המאמצים לא בכדי היו. שמענו דברים חדשים והרבה ספקות מכרסמים נעלמו. ביום השני של הכינוס התקיימה שיחת חברים. המשתתפים היו מועטים. נדמה לי — מרוב התרגשות. בכינוס באה לידי ביטוי ההרגשה של כובד האחריות, המוטלת על חלוצים-עולים בזמן הזה.

מ. פרבר

עולה חדש כותב

קיבוץ הכובש, ינואר 1934

חברים יקרים! את מכתבכם קיבלתי. באמת מעניינות הידיעות על תנועת ההכשרה בחוץ לארץ. מתעניינים כאן בקיבוץ בכובד ראש בשאלות חינוך "החלוץ", חינוך התנועה לחלוציות כיבושית וקיבוצית בארץ. רוב העולים הולכים בדרך הקלה ביותר. פניהם לתל-אביב. גם הרבה פועלים ותיקים נסחבים על ידי הזרם "להסתדר", בורחים מן המערכה, מהכפר, מהמושבה לעיר. כתוצאה מזה מאבדים מקומות עבודה חשובים, שעוברים לעבודה זולה. התעוררה גם היד המנצלת של האפנדים היהודים, שמארגנים

אגודות צהובות ולשכות עבודה שחורות. קשה להשתלט על העליה החדשה. חסרים אנשים.

היתה כאן בומן האחרון ישיבת מזכירות הקיבוץ ודנו בה רק בשאלות הגולה. השתתפו בה גם גרשון אוסטרובסקי וברל כצנלסון. מספר העזיבות הוקטן והרוב קשרו את עצמם לחלוציות מסורה וממשיכים בבנין. עומדים אנו לפני רכישת קרקעות חדשות. עומדים ליצור מפעלי התיישבות חדשים ליהודי גרמניה. עוד נמצא גרעין, שמושך בעול ואחריו ילכו ההמונים.

היתה כאן חגיגה נהדרת של ההסתדרות. השתתפו מאות פועלים. היו נאומים, קונצרט, תמונות חיות, פגישת הנוער העובד. נאם זלמן רובשוב.

אצלנו עכשיו חורף, רווחת קרים, גשמים, ביצות. עומדים אנו לפני ארגון עבודה תרבותית שיטתית.

לייזר בוגאטין

דיעות כלליות

ינואר 1934. התקיימה ישיבת המזכירות בהשתתפות המזכירות בהשתתפות גרשון אוסטרובסקי. חנן ויינר יצא להתכונן לעליה, חזר לפעולה במזכירות ולמן טיקוצ'ינסקי. חוה ברונשפיגל ביקרה את הפלוגות מולדוצ'נה, ראקוב וקורניץ. היא הבקרה באלה הימים גם את הפלוגות בודסלאב, גלובוקי, פוסטאב וסווינציאני. הח' אלתר דרצי'נסקי יבקר את זאלדק. חנן ויינר יבקר את סווינציאני. ישראל קופיט יצא לביקורים לגליל ביאליסטוק.

בכל הגוש נאשרו 82 חברים. מזה — לידה 19; וילנה — 32; סווינציאני — 7; אושמיאנה — 8; פוסטאבי — 2; גלובוקי — 7; ויליקה — 1; מולדוצ'נה — 4; נימאן — 1; שצ'וצ'ין — 1; זאלדק — 1.

בזמן האחרון בוקרו כל פלוגות הגוש. את הפלוגות בלידה, איביה, נימאן — ביקר זלמן (טוקאצ'ינסקי); סווינציאני, פוסטאבי, גלובוקי, ויליקה, מולדוצ'נה, אושמיאנה — זלמן, ישראל (קופיט), שצ'וצ'ין, זאלדק — ישראל (קופיט).

אנו עסוקים בהקמת בית-הבראה לכל הגליל, שיתקיים בעונת הקיץ על יד וילנה. התחלנו כבר בסידורים פנימיים בדירה.

יצאים את עבודת המזכירות המחוזית הח': חנן ויינר, אלתר ברן. במקומם נכנסו לעבודת המזכירות חוה ברונשפיגל, ברכה כץ. דוד צ'ופריק עבר לפלוגת סווינציאני.

בכוח היחד

(התכנסויות, מפעלים, העפלה)

משה ברסלבסקי: גוש שחריה בגוש החלוצי הכללי

מפעל ההכשרה בפולין מאורגן בגושים: הגוש הכללי והגושים של תנועות הנוער האוטונומיות. הגוש הכללי מונה כיום (1934) 5500 חברים בערך, מרוכזים ב-150 נקודות-הכשרה. הגוש הכללי מאגד את חמשת הגושים הכלליים האזוריים של "החלוץ". לגוש הכללי — מזכירות נבחרת, שעוסקת בעניינים המשותפים של הגוש. בימי מסע הכיבוש הגדול של ההכשרה חרגו קיבוצים רבים מן הגבולות הגיאוגרפיים שלהם. כך, למשל, פלוגה של שחריה פסחה על קיבוץ תל-חי והגיעה עד לוילנה. הגושים גדלו ופלוגותיהם פזורות על פני מרחקים גדולים עד כדי חוסר אפשרות לריכוז הפעולה, ומשום כך התחלקו כמה גושים לגושי משנה. גוש ברוכוב התפלג לגושי-משנה אחדים: קילץ, זגלמביה ולודז'. גוש שחריה התחלק לשניים: גוש באראנוביץ' וגוש וילנה. כל גוש-משנה מאגד קבוצת פלוגות קרובות, שעוזרות זו לזו כלכלית וחברתית.

גוש שחריה — גדל והתפתח ומונה כיום יותר מ-1000 חברים. תחילת קיומה של שחריה באיזור פולסיה, בעבודות יער ומינסרות. במשך הזמן — אחזה גם היא במקל הנדודים והגיעה, כאמור, עד לוילנה, בגבולה הצפוני של פולין. הנקודה החשובה ביותר של שחריה היא באראנוביץ', שהיא גם הפלוגה העירונית הראשונה של "החלוץ" בפולין. במשך תקופה ארוכה היה הקיבוץ באראנוביץ' — הגדול ביותר בקיבוצי ההכשרה בפולין. במשך שנה אחת הצליחה הפלוגה לגדול עד 130 חברים. חדרה לענפי עבודה רבים, והיתה לכוח ניכר בציבור היהודי. קיבוץ זה נטרד הרבה מפלוגת בית"ר, שבאמצעים פסולים נסתה לתפוס עמדות עבודה של הקיבוץ שנרכשו בדי עמל. הדברים הגיעו ליד התנגשויות אלימות בין השניים. המשרד הארץ-ישראלי, דרש מן הפלוגה הבית"רית, שתעזוב את העיר, אך זו לא נעתה לדרישה.

למרות כל ההפרעות מונה כיום הקיבוץ בבאראנוביץ' — כ־130 חברים. קשה לתפוס כיצד אנשים רבים כ"כ מצאו להם עבודה בעיר בעלת אפשרויות עבודה מוגבלות מאוד בבאראנוביץ'.

הקיבוץ עוסק בכל מיני עבודות מקצועיות ו"שחורות". חברי הקיבוץ מקובלים בעיר בתור פועלים טובים וכאשר יהודי זקוק לפועל, הוא פונה ישירות אל הקיבוץ כאל לשכת עבודה.

גם וילנה, זו עיר ואם בישראל, "נכבשה" ע"י שחריה. בימיה הראשונים הפלוגה הכויבה את התקוות שתלו בה. קשה מאוד היתה החדירה וההתבצרות בעבודה קבועה בעיר זו. המצב השתנה לטובה עם כניסתו של הקיבוץ לדירתו החדשה בבנין הגדול של י.ק.א.

חברי הקיבוץ בוילנה אף הם עבדו בעבודות שונות ומשונות: חטיבת עצים, משק בית, עיבוד עורות, וכדומה. כל אלו — עבודות זמניות. למקומות עבודה קבועים — טרם הגיע. הוא ניסה להקים סדנאות עבודה עצמאיות. מחוז וילנה, שבשנות הכיבוש הראשונות פיגר בהקמת פלוגות הכשרה חדשות, — התחיל אף הוא לצאת למרחב. עיירות הסביבה "נכבשו" ופלוגות הכשרה הוקמו בעיירות סווינציאני, אושמיאנה, פוסטאב, וילייקה, גלובוקי ואחרות. עיירות אלו, הודות לפלוגות ההכשרה, נתהדקו קשריהן עם התנועה.

בשנת 1932 היו בקיבוצי ההכשרה יותר מ־2000 חברים; בחודשים הראשונים של 1933 הגיע מספרם קרוב ל־3000 חברים. על פי מפקד באפריל באותה שנה מנתה ההכשרה באותו חודש 5000 חברים. במהירות מפתיעה ממשיכה ההכשרה לגדול. חודש-יחצני לאחר זה נוספו לה עוד 2340 חברים. בימי הבחירות לקונגרס הציוני השמונה עשר (1933) נמצאו בהכשרה כ־7000 חברים. בשנת 1934 הגיע מספר החברים בקיבוצי ההכשרה ל־8 אלפים בערך.

כבר בשלב הראשון של הגידול המספרי הזה ניכרו אותות הזמן החדש בהכשרה. התנועה מקבלת אופי של תנועה המונית. אלפים רבים הצטרפו לשורותיה. על מחנה עצום כזה — התנועה מעולם לא חלמה.

עם גידולה של התנועה החמירו בעיותיה ומציקות לה מאוד. הבעיה החשובה ביותר היתה, כיצד לקלוט את ההמונים האלה בתנועה. היו דרושים כוחות הדרכה, שלא היו רבים בהשוואה לצרכים. חסרונם הורגש במיוחד בקיבוצי ההכשרה.

ההכשרה היתה אז מפוזרת ומפורדת. במקומות רבים חסרו חברים בעלי מסורת חלוצית, שבנסיונם יוכלו לעזור לחברים החדשים ולהעניק להם את הערכים וההישגים שהושגו. החברים החדשים חסרו את ההכשרה החלוצית הדרושה, לא ידעו עברית במידה הראויה — ערכים שאותם היו צריכים להביא מן הסניף.

שאלות אלו חיכו לתשובה. הן חייבו את התנועה לעבודה מאומצת כדי למצוא שיטות חינוך מתאימות וצורות ארגון למען ללכד את המחנה ולכוון את התפתחותו.

ההכשרה בפולין, 1934

המועצה השלישית של שחריה

בימים 21-23 באוקטובר 1932 התקיימה
בבאראנוביץ' המועצה השלישית של קיבוץ-גוש
שחריה. ניתנים בזה קטעים מחזורי מזכירות הגוש
לקראת המועצה ולאחריה.

לקראת המועצה

— — — כקרן אור ב"החלוץ" היא כעת התנועה הקיבוצית בגולה, שגדלה בחצי
השנה האחרונה פי שניים, הסתעפה והתפשטה בכל קצוות המדינה. כאלפיים חבר
נמצאים בהכשרה, רובם במקומות עבודה חדשים. — — גדול ערכו של הקיבוץ כעת
לא רק עבור "החלוץ"; ממלא הוא תפקיד חשוב ממדרגה ראשונה עבור תנועת
הפועלים היהודית בכללה. הקיבוץ ידע, הודות לעקשנותו, מרצו וכוחו הכיבושי —
לחדור לכל ענפי העבודה והייצור בעיר. הקיבוץ — הוא שניהל את המלחמה בעד
זכות עבודה לפועל היהודי וגם יכול לה.

גדל ציבורנו, שלוש פלוגות מנתה שחריה לקראת מועצתה האחרונה והיום הננו
מהווים גוש המרכז 8 פלוגות והמונה כ-330 חבר.

רוב פלוגותינו מרוכזות בערים, שתנאי העבודה בהם קשים מאוד. העבודה היא
ארעית, הסביבה אינה הולמת למציאות שלנו, ומובן שכל זה מטביע את חותמו על
הפלוגה עצמה.

מורגשת בין פלוגותינו הסתגרות פנימית והסתפקות ב"יש". נכבשו על-ידינו ערים
גדולות עם כר נרחב לפעולה כיבושית ועד עכשיו לא נוצלו בכיוון זה כל האפשרויות.
שונים הם תנאי העבודה בחורף. עבודות מגרש כמעט שאינן. הכל מתבסס על
עבודה עירונית-ארעית ומקצועית. מורגש הצורך לעבר תכנית פעולה איך להתקיים
בימים אלה — מבלי להקטין את מספר החברים ולאבד עמדות.

עונת החורף מאפשרת גם עבודה תרבותית בקיבוץ, דבר שהזנח לגמרי עד כאן.
לחברינו ברובם חסרות ידיעות אלמנטריות על הנעשה בארץ, בציונות ובתנועת
הפועלים. חסרה הידיעה בשפה העברית, וכתוצאה מזה אין הערכה לספר העברי,
לעיתונות הפועלים בארץ וכו'. גם לא עובדה עד כאן תכנית לעבודה תרבותית בכללה.

סדר היום של המועצה

א. יום ששי, 21 אוקטובר, 8 בערב

1. דברי פתיחה; 2. ברכות, נשף חגיגי.

ב. יום שבת, 22 אוקטובר, 9 בבוקר

3. בציונות ובארץ — ג. אוסטרובסקי; 4. ב"החלוץ" — לייבל וולקון; שיחת
חברים.

המשך השיחה; 5. דין וחשבון מהמזכירות — יהושע (וושצינא).

ד. יום ראשון, 23 אוקטובר 9 בבוקר
6. דינים וחשבונות מהפלוגות; ויכוח.

ה. כ"ג בצהרים

המשך הוויכוחים; שאלות עבודתנו התרבותית — זלמן טוקאצ'ינסקי, איזראילביץ;
שיחת חברים; 7. ענייני העליה — שמחה רוניק; 8. סיום.

מדוע ההשתתפות במועצה הוא: באראנוביץ' — 5 צירים; וילנה — 2; פינסק —
2; אושמיאנה, קוברין, איבאצביץ, זאטרוצה, סווינציאני — כל אחת ציר אחד.

לאחר המועצה

המועצה השלישית של קיבוצנו התקיימה בתנאים אחרים לגמרי מהקודמות לה. הקיבוץ גדל, עבודתנו הסתעפה ומאות חברים נוספו. היקף הפעולה התרחב ומאידך — העמידה על סף העליה החדשה מחייבת החלפת אנשים — כל אלה עשו את המועצה למכריעה בדרכי הקיבוץ ופעולתו להבא.

שונות היו השאלות שעמדו לדיון. המצב בציונות ובארץ, האפקים הגדולים שנתגלו למפעל, העליה הקרובה והדאגה, שלא תנוצל ע"י אלמנטים בלתי-חלוציים, דבר שעלול להתנגס קשה במפעל עצמו. מובן מאליו, שהמסקנה מכל זה הייתה: תפקידי הבנייה בארץ מחייבים אך ורק עליה חלוצית מאורגנת בקבוצות. הדבר צריך להיות ברור קודם כל למחנה מבפנים, וכן לתנועה הציונית בכללה.

המועצה התקיימה בימים, בהם הגיעו הידיעות מהארץ אודות התקפת ה"בית-רים" על ארגונו של הפועל בארץ — ההסתדרות. ובאותם הימים הועמדנו גם כאן בפני התקפה על ההכשרה החלוצית מצד הבית"ר. אותו הקו ואותן הכוונות. תפקידי ההסתדרות ו"החלוץ" בקשר עם זה הינם: הגברת הפעולה, ליכוד השורות, יצירת חזית מאוחדת, שתעמוד הכן להגן על הישגי התנועה.

ולמצב ב"החלוץ". גדלה התנועה בשנים האחרונות. רבבות מונות כעת שורותיה, אולם ביחד עם זה: עלוב המצב בו נמצא כיום הסניף החלוצי, ריקנות שוררת בו, התפוררות קיימת בתוכו עם כניסת הסתדרויות הנוער, למרות האחריות הגדולה המוטלת כיום על התנועה והמחייבת חישול כוח אחד מלוכד העומד לרשות התנועה כולה.

מהו תפקידו של הקיבוץ בכל אלה? ברור לכל: תנועת ההכשרה הינה כיום היסוד ורוח החיים בתנועה, היא היא החלוץ ולא מוצדקת ההסתגרות, שהיתה שוררת בקיבוץ עד כאן ביחס לסניף. הקיבוץ המרוכז כעת ברובו בערים, צריך להשפיע בעצם קיומו, באורח חייו הפועליים-חלוציים. על החבר בסניף, להפעיל את עצמו בעבודת הסניף והסתדרויות הנוער.

התנועה הקיבוצית התרחבה, נחגלתה בשנה האחרונה בתור כוח בעל-ערך כיבוש רב. כ-100 נקודות הכשרה נמצאות כיום במדינה, אולם המועצה קובעת: נוכח התפקידים המוטלים כיום על הקיבוץ בגולה בקשר עם המצב בארץ ובעליה עליו להתרחב, לכבוש עמדות חדשות, להיות מקום מקלט עבור אלפי חברים נוספים מתוך התנועה ולרכז בתוכו את כל אלה, שדרכם היא דרך ההגשמה העצמית.

המועצה טיפלה הרבה בשאלות הקיבוץ עצמו. נוספו פלוגות חדשות, ביניהן גם כאלה, שבחודשים הראשונים לקיומן כבר מנו עשרות חברים. התבצרנו גם בערים חשובות במדינה, אולם צויין גם, שלא נוצלו עדיין כל האפשרויות. עוד ישנן כיום בסביבה ערים לכבוש, כמו כן שאלת חיים עבור הקיבוץ — היא התרחבות הפלוגות הקיימות. פעולה בכיוון זה צריכה להיעשות בעיקר בפינסק ובווילנה.

הפלוגות פזורות, רחוקות זו מזו, ומשום כך חסרה הפעולה וההרגשה שהננו כלל אחד, יחידה חברתית וכלכלית מלוכדת באחריות ועזרה הדדית. המועצה רואה כשאלה מרכזית — הקמת מוסד, שירכו וינהל את כל ענייני הקיבוץ ואשר כל פלוגה תעמוד לרשותו למשמעתו. מתפקידי המזכירות, שנבחרה במועצה, יהיה גם לעזור לפלוגות בהדרכה, בארגון וכיבוש.

מכשיר רב ערך בפעולות הקיבוץ להבא יכולה להוות קופת-החיסכון, שהמועצה החליטה להקים. בעזרת קופה זו, בה כל פלוגה מכניסה 2% מהכנסותיה החדשיות ובעזרת תמיכות חד-פעמיות מהמרכז תאפשר לקיבוץ יצירת משקים עצמאיים ומוסדות מלוכדים בערים, שיבססו את הקיבוץ בעיר וישמשו לו לעזר בימי חוסר עבודה. ההשתתפות הגדולה של חברי כל הפלוגות, קהל רב של חברי ההסתדרויות מבאראנוביץ' והסביבה, שהקשיבו בעניין במשך שלושה לילות ושני ימים לכל מה שנאמר, הענינים שעמדו לבירור ורמת הוויכוחים, העידו על בגרות החברה שלנו, על כוח פעיל ודואג ונושא בעול של כל התנועה.

ומסביב למועצה: האווירה החברית, העירות והשמחה נוסף לרגעים נפלאים של התלהבות, היו ביטוי לכוח פנימי חזק, והפכו את המועצה למאורע בלתי רגיל בחיי הקיבוץ, שעוד הרבה זמן ישאר בזכרונם של חברים.

עם מועצה זו נכנסנו לחקופה חדשה, קשה ורבת נסיונות. המועצה תוסיף לנו משנה כוח בעבודתנו.

במועצה השתתפו חברים מפלוגות אלו: קוברין (4), איבאצביץ (3), פינסק-וילנה (2), אושמיאנה (2), סווינציאני (1), זאטרוצ'ה (1). כמו כן אורחים מסניפי "החלוץ" בסביבה.

מטעם המרכז השתתפו הח' משה ברסלבסקי ודניאל הלוי.

מתוך החלטות המועצה

למצב בעליה

המצב בארץ, התפתחות המשק העברי, העבודות השונות בעיר ובמושבה, מאפשרות דורשות עלייהם המיידית של האנשים. נשקפת ברגעים אלו הסכנה,

שהעליה החדשה, שתהיה המונית בצורתה, תנוצל אף על-ידי אלמנטים בלתי חלוציים, דבר שיכול לסכן את המפעל כולו.
כל זה מטיל על "החלוץ" יותר מאשר על גורמים אחרים מלחמה על עליה חלוצית מאורגנת וקבוצית, שתתאים לצרכי הבנין והכיבוש בארץ.

"החלוץ"

א. המצב בארץ ובצינונות בכלל, חורבן הכלכלה היהודית בארצות הגולה, הביא ל"החלוץ" מחנות של נוער, דבר שמטיל עליו אחריות יתר בחינוך אלה לקראת תפקידי הכיבוש והבניה בארץ ישראל.
ביחד עם זה יש לציין את המצב הירוד, בו נמצא כיום הסניף החלוצי המשמש ככלי קיבול ראשון לחבר ושצריך להעניק לכל פרט בתוכו את ערכי התנועה.
המועצה מדגישה את התפקיד המיוחד המוטל כעת על הקיבוץ בהיכנסו לעיר לכונן את פעולתו של הסניף, להשפיע עליו באורח חייו ולהכניס בתוכו רוח ארץ ישראלית פועלית.

הכשרה

המועצה קובעת: דווקא בימים של שערים סגורים והרס הכלכלה במדינה נתגלה ב"החלוץ" כוח כובש ומסתער, שידע לחדור לערים ועיירות ולענפי עבודה, שרגל פועל יהודי לא דרכה בהם מקודם.
עם ביצור הקיבוץ בעיר, עיצב "החלוץ" רשת עצומה של נקודות קבועות באותם המקומות, המהווים בקביעות חטיבות פרוליטאריות החיות חיי שיתוף וחברה, והמשפיעות באורח חיים זה על תנועת הפועלים והמוני נוער.

למצב בקיבוץ

המועצה מציינת בסיפוק את התפתחות הקיבוץ בשנה האחרונה, את הגידול במספר ובשטח, ביחוד בערים הגדולות (פינסק, וילנה). המרחק בין פלוגה אחת לשנייה, היקשה הרבה על הקשרים בין הפלוגות, שהם כה הכרחיים עבור הקיבוץ כולו. זה גם לא איפשר יצירת מוסד מרכזי, שירכו בתוכו את כל הפעולה.

כתפקידים ראשוניים לקיבוץ רואה המועצה:

- א. בהמשך הכיבוש בגליל ע"י ארגון פלוגות נוספות.
- ב. התרחבות הפלוגות הקיימות בערים הגדולות, על-ידי חדירה למקומות עבודה חדשים וארגון מוסדות מלאכה עצמיים (מתפרות, נגרות, מכבסות, וכו').

המועצה מחליטה על הקמת קופת-חסכון של הקיבוץ, שהכנסותיה תהיינה: 2% מההכנסה הכללית של כל פלוגה לחדש וכספים מהמרכז.
הון הקופה מיועד אך ורק לתמיכה במפעלים משקיים, ארגון מוסדות מלאכה וכו'.

המועצה קובעת: הקיבוץ על כל פלוגותיו פועל כיחידה חברתית כלכלית, המלוכדת באחריות ועזרה הדדית, בפעולה משקית משותפת. ההדרכה, הכיוון והביצוע של

פעולה זו נמסרת למזכירות הכללית של הקיבוץ שעל הקמתה מחליטה המועצה. מתפקידי המזכירות הם: פעולת הדרכה מתמדת, קשרים בין הפלוגות, ביקורים, הוצאת ביולטינים חדשים. עיתון הקיבוץ, עיבוד תכנית לעבודה תרבותית, ארגון עליית חברי הקיבוץ וכו'.

מקום מושבה של המזכירות הוא — באראנוביץ'.
ישיבות המזכירות מתקיימות פעם בחדשיים. בישיבות אלו תסוכם הפעולה שנעשתה, ותיקבע דרך פעילותו של הקיבוץ להבא.

למזכירות הקיבוץ נבחרו הח': יוסף איזראילביץ (פינסק); עזריאל אוליכובסקי, יהושע וושצי'נה, לייבל וולקון, שרה מושניק, משה פלדמן, חיים קלמנובסקי, שמחה רוניק, משה (באראנוביץ); זלמן טוקאצינסקי, מ. קסטנבוים (וילנה); קופיטה משה (קוברין).

פגישת איחוד הקיבוצים בפולין

בימים 31.12.32 — 1.1.33 התקיימה בבריסק פגישת איחוד הקיבוצים, השתתפו: ישראל ברונשפיגל, גולדה מינץ, יוסקה פולישוק (קלוסובה); לייבל וולקון, יהושע וושצי'נה, שאפושניק (שחריה); שמואל גולדמן, מוטל טרשצ'נסקי (תירוש) (תל-חי); חיים פרייד (ברוכוב); זלטה גיטליס, יודל גוזלצ'אני (מרמרי) (גרוכוב); פ. בנדורי, גרשון אוסטובסקי, שווארצברד (ארץ-ישראל — מרכז "החלוץ"); הלל חומסקי (מועצת "החלוץ" בביאליסטוק); שכנא נשקס (מועצת "החלוץ" בפולסיה); ישעיהו פונדיק (מועצת "החלוץ" בוילנה).

סדר-יומה של הפגישה לא היה קבוע מראש, מטרתה — איחוד, ובהגשמת מטרה עיקרית זו היו קשורות יתר השאלות, חשובות יותר או פחות, של חיי יום-יום. מי הם הקיבוצים שבאי-כוחם התכנסו לבריסק?

גרוכוב — הוותיק ולמעשה — הצעיר בקיבוצים, לא קבוצה חקלאית קטנה אלא קיבוץ גדול בעל משק עצמי, עם כמה פלוגות סביב וארשה.

תל-חי — אחד הקיבוצים הוותיקים ביותר. — שינוי גדול לטובה, התקדמות במצב החברתי, התרחבות, פלוגות רבות ועוד היד נטויה.

שחריה — הקיבוץ העירוני, לו הפלוגות הגדולות ביותר של הקיבוצים. בבאראנוביץ' למעלה מ-100 איש. חדרו לכל מיני עבודות בעיר, לעבודה מקצועית. מתחילים להקים סדנאות עצמיות, ניצול מקסימלי של אפשרויות העבודה במקומות, מלווה התרחבות נוספת.

ברוכוב — קיבוץ צעיר, פרי איחוד קבוצות נבדלות סביב קילץ. — — כיום בקיבוץ למעלה מ-600 חברים. ה"טריטוריה" של הקיבוץ — גליל החרושת הפולנית. בגלל המרחקים בין הפלוגות קמו מעצמם גושים בתוך הקיבוץ: גוש הצפון, גוש זאגלמביה, גוש לודו'. הפלוגה בלודו' צעירה מאוד וכבר כיום מהווה מפעל גדול: עובדים בכתי-חרושת, חברים לאגודה המקצועית, נגריה ומתפרה עצמית. — — קלוסובה — זקן הקיבוצים, הפך בשנים האחרונות מקיבוץ גדול במקום אחד

לקיבוץ של הרבה פלוגות קטנות, — — — ולא קלים תנאי קיומן. במשך חודשיים הוכפל מספר הפלוגות, גם לגליציה וגליל לובלין חדרו. נוספו הרבה מאד חברים חדשים, וגדולים המאמצים להחזיק מעמד ולהתקדם.

מתוך הדינים וחשבונות שנמסרו מכל קיבוץ בלט עד כמה קרבו זה לזה, גם בשטח וגם באופי וכמה מלאכותיות הן המחיצות בין האחד למשנהו. ע"כ לא עוררה שאלת האיחוד ויכוחים פרינציפיוניים, יש להתאחד. וגם מהות האיחוד היתה ברורה: לא איחוד חלקי — הנסיונות החלקיים נכשלו כולם — יש להקים מיד את הקיבוץ האחד. ונתקבלה גם החלטה כזו.

מהשאלות שנדונו בפגישה:

קופת-החיסכון. עליה החליט כל קיבוץ לחדד במועצות האחרונות. — — המפעל חדש, ראשיתו אחר האיחוד — מחליטים ע"כ על קופת חיסכון אחת של הקיבוץ. הקופה צריכה להיות המוסד הכספי לקיבוץ כולו. פלוגה שלא תחסוך — לא תקבל הלוואה גם לא מהמרכז, שעזרתו הכספית לקיבוצים תבוא מעתה רק באמצעות קופת החיסכון והבעלות העליונה עליה תהיה בידו.

שאלת החולים — קיימת גם היום. כמובן, אחרת מאשר לפנים. האחריות והדאגה לחולה — על כולנו. גם הגישה לשאלה זו צריכה להיות אחת: חברים, שחלו בקיבוץ, אסור לשלחם הביתה. מאידך — אסור לקבל לקיבוץ חבר החולה במחלה כרונית.

ספריות "דבר". גם על הקמת ספריות נודדות הוחלט במועצות הקיבוצים, אך טרם נעשה משהו להגשמת החלטה זו. המרכז יעזור רק לפעולה העצמית של הקיבוצים.

פעולה תרבותית בקיבוץ — גם הפעם דובר עליה. מתוך רצון לחדול מדיבורים ולהתחיל במעשה. תדאג לכך המזכירות.

היש לקבל משפחות לקיבוץ? שאלה לא חדשה היא, אם כי לא עמדה לדיון זה מזמן. היו לפני משפחות בקלוסובה, הקיץ 3 משפחות חלקיות ("הוא" לבדו; "היא" וילד). בשחריה — הנסיונות לא מוצלחים. אמנם אין בטחון בחלוציותם גם של הרבה רווקים, אולם בבעלי-המשפחות, אנשים שנישואיהם מעידים על החלטתם להישאר כאן, אין כמעט כל בטחון. אלה שבאו עד עכשיו כמעט כולם לא היו אלמנט חלוצי. המשפחה היא בקיבוץ עולם מיוחד, שלהשפעת הכלל הרבה יותר קשה לחדור ולפעול בו. היו חברים שהקלו בדין על בעלי המשפחה, הראו על החיוב הרב שיש במשפחה ולילד בקיבוץ וערכם המחנך; על המשבר הקשה המביא משפחות רבות אלינו, שמספרן של אלה עתיד לגדול ואסור לנו לוותר עליהן. מובן, שגם המחמירים וגם המקילים לא התחשבו בקשיים המיוחדים הכרוכים בסידור משפחות בקיבוץ, וההחלטה שנחקלה נגד קבלת משפחות, נבעה מהדאגה לתוך, לנשמה, שלא יגרפו עם הזרם, כשאין הבטחון המלא בחלוציותו.

הפגישה העלתה גם את שאלת יחסי המין בקיבוץ. עד כאן לא זכתה שאלה זו בהסברה דיון, למרות חשיבותה ומקומה במציאות. נסיון ראשון זה היה — מסירת דברים על היחסים בין החברים והחברות, "פראבלעמען", יחסים ו"יחסים" ותו לא. שאלת הבחורה, שאלת המשפחה — לעומקה של בעיה זו לא חדרו. אולם הנה הוצגה

פעם השאלה ועליה לעמדה לפני כל חבר ופלוגה.

על המצב בעליה מסרו חברי המרכז, מהארץ דורשים אנשים, ופה המצב קשה: אין כסף, ואי-אפשר להקפיד על התור. — מחליטים לא להרשות לחברים שנאשרו לעליה לשוב לקיבוץ.

כי צריך להשתתף בעבודת הסניף — דבר מובן ומקובל בהרבה מקומות. המרכז קבע, כי חברי הקיבוץ אינם חברים בסניף. הם באים לסניף רק לשם פעולה. חבר הקיבוץ אינו יכול להיות בוועד הסניף. שטח פעולתו בסניף — עבודה תרבותית ולא ארגונית.

פעילותם של החברים בהסתדרויות הנוער גדולה יותר. כל המועצות, גם המרכז של "החלוץ הצעיר", הם בקיבוצים. חברים משתתפים בעבודה בסניפים, במושבות; רבה גם השתתפותם של החברים בעבודה ב"פרייהייט".

נבחרה מזכירות זמנית מבאי כח הקיבוצים; גולדה מינץ, שמואל גולדמן, לייבל וולקון, יהושע וושצי'נה, גיטליס, וניה פומרנץ (הדרי), ח. ל. פיש (דן), חיים פרייד. מזכירות פעילה: גולדה, וושצי'נא. מקום המזכירות עד הכינוס הראשון של הקיבוץ בפסח — גרוכוב.

מזכירויות הקיבוצים ממשיכות להתקיים. — —

היו עוד שאלות. מקוצר הזמן היה הדיון הרבה פעמים מעשי מדי, חסרה לפעמים החדירה לעומקו של דבר. יש שאלות, שעצם הצגתן חשובה, אם גם זה לא נעשה באופן הרצוי ביותר.

הדברים נסבו גם על גידולו וחיווקו של הקיבוץ, על דרך ומגמה. ברור היה לכל אחד, שאיחוד זה בא לבצר את התנועה ולהרחיב אפקיה. כקודם, כן גם עתה, עומד הקיבוץ — איחוד הגושים הכלליים, למשמעת התנועה, פתוח לכל חבר ב"החלוץ". מקימי האיחוד העריכו אותו גם כצעד חשוב לקראת איחוד התנועה הקיבוצית בפולין כולה על אותם היסודות עצמם של עזרה הדדית בכל השטחים: בנסיון, באנשים, בימי חוסר עבודה וכו'. עד שלא יקום האיחוד המלא של כל הקיבוצים — יש לשאוף אליו, ובטוחות נוכל לצעוד לקראתו ע"י ביצור הגוף הגדול (90 פלוגות, 2000 חבר ביום האיחוד), הרחבתו וחיסונו הפנימי.

מתוך סקירה מפורטת יותר ב"העתיד" 1933

ג - ה (גולדה מינץ)

מסיכומי פגישה אזורית אחת

באפריל 1933 התקיימה בקיבוץ בבאראנוביץ' פגישה של פלוגות שחריה באיזור: איבאצביץ', בלזון, הוטה, מאלקוביץ' ובאראנוביץ', ובה נתקבלו הסיכומים הבאים:

הפגישה רואה בקיבוץ מפעל מתמיד, הקיים כעמדת עבודה קבועה וכביית-חיים לחברים החיים בתוכו; בחיים הקיבוציים — את המעבר לחיים חדשים, חיי עבודה,

שיחוף ותרבות עברית.
הפגישה קוראת את התנועה למאמצים, בכדי לבצר את מפעל ההכשרה ע"י יצירת
רשת של קיבוצי עבודה, ביצור והרחבת העמדות הקיימות, בכדי לאפשר את הזרימה
התמידית של החברים מתוך התנועה אל קיבוצי העבודה.

הפגישה קובעת כיסודות קיבוץ שחריה את העיקרים האלה:

1. בגולה
- א. הקיבוץ הנהו דרך־חיים לכל אדם מן העם, הנמצא בשורות התנועה.
- ב. הקיבוץ נושא תפקידים חלוציים ע"י התרחבות מתמדת, כיבוש עמדות עבודה
חדשות, קליטה מתמדת של חברים מתוך התנועה והקלטתם בעבודה, בחיי הקיבוץ
ובתרבות העברית.
- ג. הקיבוץ יוצר סביבת חיים־וחברות.
- ד. כל פלוגות הקיבוץ מהוות יחד יחידה קיבוצית, רעיונית וכלכלית.
- ה. המשך מאורגן בארץ.

2. בארץ
הפגישה רואה בקיבוץ המאוחד בא"י את נושא הערכים הקיבוציים, המהווים כיום
את יסודות קיבוץ שחריה, ורואה בשורותיו את המשך הטבעי והמאורגן לחיי חבריו
בארץ.

חולים ובתי הבראה – בעיות ותפקידים

(מתוך שיחה)

פרומקה אשרובסקה אשד (עין חרוד)

עם גידול ההכשרה גדל היקפה של שאלת החולים.
ברור, בקיבוץ ההכשרה לא יכולים ולא צריכים להיות חולים כרוניים ז.א. אנשים שטעונים טיפול
ועזרה רפואית מתמדת. אולם המצב בקיבוצים הוא כזה, שמספר החולים בהם הוא באופן יחסי לא קטן.
בקיבוצים שביקרתי בין 714 האנשים המצויים בהם — 35 מהם חולים רציניים ודורשים טיפול ממושך.
הרי זה מעיד, שהבעיה היא קשה ותובעת פתרון.
יש להחזיר הביתה חברים, שבאו חולים לקיבוץ. ולסוג זה שייכים כל חולי הלב, חולי הכליות וחולי
ריאות, אבל צריך, כמובן, לזכור שהגישה לשאלה זו לא יכולה להיות מכנית גרידא.
סוג שני של חולים מהווים האנשים, שנמצאים במצבים חולניים בשל התאמצות יתרה, תקופת מעבר
וגרויים מיניים. לסוג זה שייכות עצבנות הלב (נערוויצא סערצא), המפורסמת והיסטוריה. בדרך כלל,
ברוב המקרים האלה יספיק להינפש ימים מספר, לקבל כלכלה טובה יותר, לישון בתנאים מתאימים
ולהימנע מגרויים מיניים. במקרים יותר רציניים — דרושה עזרת רופא. במקרים בחדים בית־הבראה.
חולים מקריים: הצטננות וקבלת חום, מקרי חאונה, חולים, שזקוקים לניחוח (דלקת המעי העזר),
מחלות עור וכדומה — כל זה דורש ריפוי בקיבוץ על ידי הרופא המטפל בענייני הבריאות בפלוגה. רצוי
וחשוב, שלכל פלוגה יהיה רופא, איש אמונים שלה, המכיר את תנאי הפלוגה, בודק את החברים והוא, רק

אחרי בדיקה, ישלח לרופאים מומחים במחלות אלו. בתנאים האלה של הפלוגות — הרבה רופאים זה אסון בשבילן. מרבים לרוץ לרופאים. חבר לא מסתפק ברופא אחד והולך לשני ולשלישי ולפעמים ליותר. נוצרת פסיכזה של מחלות. האדם מרבה לחשוב על מחלתו ומתוך כך מאבד את בריאותו. — — יהרהר נא רגע החבר, איך התנהג בבית אבא-אמא. האם גם בביתו היה רץ לשניים שלשה רופאים בבת אחת. וצריכה להאמר כאן האמת: באים לקיבוץ חברים, שבשבילם ההודקקות לרופא והבדיקה הרפואית הוא דבר שיש בו ענין והנאה, ומכל שכן, כשאין הדבר כרוך בהוצאות כספיות. חולים נמצאים חמיד בקיבוץ, ויש חולים בהשפעת השיחות התדירות על מחלות והריצה הבלתי פוסקת לרופא. זוהי ההכנה הפסיכולוגית לפסיכזה של מחלות וחולים בקיבוץ.

אין ברצוני להגיד, שיש בקיבוץ סימולאנטים. ואם ישנם כאלה, הם מעטים בכל התנועה הקיבוצית בפולין, ונקווה שהם בעצמם ימהרו לעזוב את הקיבוץ או שיוצאו ממנו: אבל צריך להימנע בקיבוץ מלקבוע חולים בתור מתחלים, כי הדרך הזו מסוכנת, אולם יש לחשוש מפני המחלה היוצרת מעין סימולאציה שאינה תלויה בהכרה. מקרים כאלה ישנם הודות ליחס שנוצר לרופאים ולבדיקות (עליו הראינו לעיל) ושורשם גם בחוסר האימון לקיבוץ, שגם הוא אולי מקנן בלב החבר. חברים מפחדים שמא יחלו ויישארו גלמודים בלי עזרה וללא דואג להם. פחד זה אין לו יסוד. בבית-ההורים ראו, רצו לראות או שהשלו את עצמם שרואים משען כאבא ואמא ובטיפול רב מצידם. כאן בקיבוץ החבר רואה את עצמו פתאום עירום מכל דאגות וטיפולים והאימון בקולקטיב, בכוחו, בדאגתו לחבר לא קנה לו שביחה עדיין והוא, לכן, פחד.

החקופה שלאחרי המחלה. לדעתי, ברוב המקרים חברים אלה יכולים להישאר בקיבוץ, בתנאי שלא יעבדו, יישנו כל אחד במיטה ויקבלו כלכלה מיוחדת. היה זמן שהיו שולחים חברים מסוג זה לבתי-הבראה. יש לי הרושם, שלרוב אין צורך בזה.

אשר לחולי-העור: סוג זה של מחלות תלוי הרבה בכלכלה מסודרת ומצב הנקיון בפלוגה. כלכלה רציונאלית ומשביעה והקפדה מצד כל אחד על נקיון גופו הם האמצעים הטובים ביותר במלחמה במחלות העור. ומחלת ה"סועזבא" (הגרדת) שלפי דעתי, הוכנסה לקיבוץ מהחוץ, צריך להילחם בה לא רק במשחות, אלא בראש-וראשונה — בנקיון הגוף, המיטה וכלי המיטה. לא נהפוך את בית-ההבראה לסאנאטוריום, באשר אין לנו האפשרויות לכך. אבל נצטרך לקבל את החולים הזקוקים לסאנאטוריום או לבית חולים כל עוד לא נוכל לסדר אותם במוסדות כאלה. — —

בקיבוצים ישנם חולים מסוגים שונים. מוסדות ההבראה לא צריכים להתעלם אף מחולה אחד. בית-ההבראה חפקידו: מקום מנוחה והחלמה, התעודדות ורכישת כושר עבודה וחיים בחברה. אבל בתקופת בראשית זו — גם מקלט ותחנה, חנתת-מעבר, לשם בירור וחיפוש מוצא (עם כוח החלטה) — לכל חולה, שנמצא בקיבוץ.

בית ההבראה צריך להיות מוסד, אשר חברות-עזרה, מוסדות רפוי ממשלתיים, עירוניים ואפילו פרטיים יוכרחו להיענות לתביעותיו. מדוע לא נוכל להשיג הנחות במוסדות רפוי, תנועה, אשר לקחה על עצמה לפתור שאלת חולים מתוך ציבור של 8000 פועלים ופועלות צעירים בתקופת מעברם מחיי בטלה לחיי עבודה פרודוקטיבית? — —

עליזה שידלובסקה (קבוצת כנרת)

בית ההבראה בנוביסטאב, נועד מלכתחילה להיות מקום למבריאים, ואמנם בחדשיים הראשונים לקיומו מילא בעיקר חפקידו. זה. אולם כעבור זמן קצר נוכחנו, שאין השיטה הזאת מתאימה לצרכי הקיבוץ. אין הקיבוץ יכול להשתמש במעט האמצעים שלו ובעזרה הרבה של המרכז בשביל החברים

הילנה, 1936, עומד משמאל שלמה מינץ (עין חרוד)

הילנה, 1936

בית המגורים, וילנה סובוקי'

במשק החקלאי וולקומפיה, 1938

החלשים ולא לעשות כלום לחולים הקשים. ראינו, אפוא, צורך להפוך את בית-ההכרזה למקום, אשר עליו לשאת בדאגת החולים בקיבוצים. החחלנו לקבל גם כל מיני חולים, שהקיבוץ מצא להכרחי לשלוח אותם. במשך זמן קיומו של בית-ההכרזה עברו בו כ-100 איש.

נהוג, שהחולים מביאים אתם לבית-ההכרזה שאלון בריאות עם דיאגנוזה של רופא. והנה החלק המכריע, 90% של החולים, מביאים אתם דיאגנוזות של כל מיני מחלות וכולן קשות ורציניות: מחלות ריאה, לב, קיבה ועוד. בהתחלה עמדנו, עובדי בית-ההכרזה נדהמים ונבוכים מול התמונה הזאת. האומנם כה רע המצב? האומנם כל כך גדול אחוז החולים בקיבוצים? מתוך נסיון של הסתכלות וטיפול ואחרי בדיקה ופיקוח של רופא אחראי, אפשר לאמר בבטחון, שאולי 30% מאלה שעברו את בית-ההכרזה ואתם דיאגנוזות של מחלה אנושה הם פרי ההתרגשות המוגזמת של החולה. החולה שלנו פשוט מתעה את הרופא. הרופא, שבדק את החולה על פי רוב רק בדיקה חיצונית בלי בדיקה בקטריאלוגית, של הקיבה, למשל או בלי צילום רנטגני, במקרה של מחלת ריאות — מוכרח להסתמך הרבה על הרגשת החולה עצמו. ומכאן — המספר הרב של חולי ריאות וחולי קיבה רציניים. מ-45 איש, שבאו כחולי-ריאות רק 8 היו חולי-ריאות ממש ומהם רק 3 חולים רציניים, היתר היו פשוט תשושים. מ-15 חולי-הלב התברר, כי רק שלושה מהם חולים מחלת לב והיתר חולי עצבנות-הלב, שאף זה אינו אלא פרי התרופפות העצבים וחולשת הגוף.

אין אני באה לאמר בזה, שהחברים מגוימים בכוונה ברצינות מצדם. לרוב אשמים בזה לא מעט הרופאים, שאינם מקפידים לבדוק את החולה בבדיקה רנטגנית ובקטריאלוגית. ועל אחת כמה, שאין אני באה לבטל את רצינותה של שאלת החולים בקיבוצי-ההכשרה. אבל חשובה ההכרה, שהדעה כי הנכות הנגרמת, כאילו, בקיבוצי-ההכשרה, הנה בדויה.

אבל בשבילנו רצינית גם העובדה של תשושי-כוח במספר רב כל כך, מה שמעיד על מצב לקוי בהכשרה ומשפיע על המצב הכלכלי והחברתי של הקיבוץ.

התופעה הזאת מדאיגה ומעוררת הרהורים: מה הם הגורמים למחלות המרובות ולתשושות? האם אלה הן תוצאה הכרחית של המעבר לעבודה גופנית וחיי דחקות? אמנם גם זה גורם חשוב, אבל הוא לא הגורם היחיד, ואולי לא העיקרי. יש עוד גורמים רבים אחרים: הארגון הגרוע של שעות הפנאי וחוסר השינה. חוסר שינה במידה גדולה מאוד!

להיכנס בשתיים בלילה להדר-שינה של קיבוץ ולמצוא בו אור, שיהות וצחוק רם — הוא דבר שכיח מאוד. ואין זה סימן לחוסר עייפות, — להיפך: יש אנשים שבאים עייפים מאוד מעבודה ושוככים מוקדם בתקווה להירדם ולנוח, אבל לשווא. אין כל אפשרות לכך, כי בחדר ישנים הרבה אנשים ולא כולם גומרים את העבודה בזמן אחד ולא לכולם צורך שווה במנוחה — זה הפך להרגל בקיבוץ, שלא ללכת בזמן לישון, כי בין כך אין אפשרות להירדם מפני הרעש וההמולה.

ובבוקר חוזרת אותה התמונה. משמרות עבודה שונות ושעות קימה שונות, מתעוררות ומפסיקות את שנתם של רוב החברים (מלבד המעטים, שמסוגלים לישון ככל התנאים). זהו כמעט נוהג קבוע, שלא ישנים בקיבוצים יותר משלש ארבע שעות ביממה, ואולי עוד פחות מזה. הדירה שלנו, בדרך כלל, היא כזאת שאין בה השטח הדרוש לאדם באופן נורמלי. לכן צריך לאוורר לעתים קרובות את חדר-השינה. המצב החומרי של הקיבוץ הוא לא טוב. יש חוסר עבודה. ההכנסות הן קטנות ואין אפשרות לתת לאיש כלכלה מספקת. אולם שינה ואוויר אלה הם הלא בדינו!

באחד הקיבוצים הצעתי לנסות כמה ימים לשמור על השקט בחדרי השינה מהשעה האחת-עשרה. ניסו — והדבר לא היה קשה כלל. להיפך, האנשים פשוט נשמו לרווחה. הבטלה היא גורם משפיע קשה. בקיבוצים לא הסתגלו לנצל את הזמן באופן פורה. הבטלה מרובה בשעות הפנויות שלאחר העבודה. הריקנות, שבאה בעקב הבטלה הזאת, העייפות התמידית, חוסר פעולה

בעלת תוכן — אלה מרופפים את העצבים ומחלישים את כוח הרצון. הם גם דוחפים את האדם לרדוף אחרי גרויים שונים (מיניים ואחרים) ונותנים בסופם את התמונה העקומה הזאת של היסטריה, ועוד תופעות עצבניות.

הרכינו לדבר על המצב התרבותי הגרוע בקיבוצים, על חוסר סימני התרבות הכי אלמנטריים. אין אני חושבת בשום אופן, שהעובדה הזאת מוכיחה על הרמה התרבותית של הציבור שלנו בקיבוצי ההכשרה, זה הוא פרי של חוסר הכשרון להתמצא ולהסתגל לתנאים שלא גדלו בהם ולא הורגלו להם מילדותם. כל התופעות הרעות בקיבוצים הם פרי חוסר הכשרון הזה. התופעות האלו יכולות להביא לידי הרס את החבר בהכשרה ועלינו להילחם בהם בכל האמצעים. ואשר להזנה. אין ספק, שגם בזה אפשר לשנות את המצב. גם הנסיון, שעשינו השנה בסמינר בגרוכוב, מוכיח את זה. הדבר ישתנה בעזרת הדרכה ישרה. יש תועלת ידועה גם בזה, שהאנשים ידעו, כי גם בתנאים אלה ובאמצעים אלה אפשר להשיג מצב אחר לגמרי. יש להזכיר גם גורם אחד פסיכולוגי. החבר משוכנע מראש, שתנאי החיים בקיבוץ עלולים להזיק, להשפיע על בריאותו והוא חי כל הזמן בהקשבה מאומצת למיחושים הכי שכיחים. הוא נבהל מכל כאב קטן, רואה בו אות מבשר רע, ואז הוא נבהל ומתייאש.

צריך להודות, שלהרבה מחברינו יש יחס ספקני למידת הרצינות של חיי הקיבוץ ולאפשרויותיו גם לפתור שאלות יסודיות מאוד של האדם. ומעניין, שבמידה ידועה הם מעבירים את היחס הספקני הזה גם לבית-ההכרעה. רובם יסמכו יותר על סידור פחות משוכלל, שנעשה בתנאי חיים רגילים של בית. רבים מאוד בטוחים, שאילו נתנו להם אפשרות וחופש לשוב הביתה — היו במשך זמן קצר מבריאים, למרות זה שהבית הוא לרוב עיירה נידחת, רחוקה מעזרה מדיצינית טובה, והמשפחה, אף היא רחוקה מאוד מלחץ לחולה את העזרה והטיפול שהוא מקבל בבית-ההכרעה. הרבות הן היום משפחות החלוצים שלנו, שיכולות להוציא על איש עד שלשה זהוב ליום, להזנה מתאימה, לרופאים ורופאות? ומובטחתי, שגם החברים יודעים את זאת היטב, ואף על פי כן —

ולפי דעתי צריך ב"אף על פי כן" — זה לחפש את הפתרון להרבה חידות של תופעת החולים בקיבוצים.

במשך ארבעה חדשים היו בבית-ההכרעה בנוביסטאב כ-100 איש. נפגשתי בשאלות, שאין אנו יכולים לפתור אותן בלי התיעצות עם רופאים.

בהתחלה חשבנו לעזור לקיבוצים בנתינת אפשרות של מנוחה לחברים נחלשים. לא חשבנו על קבלת חולים רציניים למוסד. דירתנו וגם הסדר בבית-הכרעה הוחאמו לחולים קלים. הראשונים, שבאו לבית-ההכרעה, היו רק כאלה שנחלשו בעבודה. מעטים באו עם ריאות חולות. מצב בריאותם של החברים החולים הוטב וההרגשה גם של החברים וגם של הנהלת המוסד — היתה טובה. אולם אנו לא יכולנו להסתפק במצב זה. הקיבוצים לא יכלו לשלוח רק את החלשים ולהשאיר את החולים הקשים איתם. עכשיו יש לנו דירה מצויינת — 8 חדרי לינה וחדר אוכל גדול. יש קומה שניה. לע"ע אנו לא משתמשים בה. 10 מיטות קיבלנו מה"טאו", את היתר עשינו בעצמנו. בכל חדר 3 אנשים. עד עתה היו רק 2 חולים בחדר. באופן ממוצע נמצאים 18-20 חולים. בחורף משתמשים הרבה יותר בעזרת המוסד מאשר בקיץ. מה הם הקשיים? — קשה לנו לקבוע את זמן שהות החולה בבית ההכרעה. ישנה אפשרות פורמלית: הקיבוץ מפסיק לשלם — הרי שאנו שולחים את החולה בחזרה. אבל זה לא פותר את שאלת החולה. מחלות קיבה אינן מתרפאות במשך חדשים. אם כן, עד מתי להשהות את המבריא בבית-ההכרעה? — גם מחלת הריאות אינה מתרפאת במשך זמן קצר. אם נרצה להשהות את החולה עד שיבריא, ייסגר בית-ההכרעה בפני חולים חדשים למשך חדשים רבים.

עצבות-הלב: אף פעם אין אנו יכולים לקבוע מתי מצבו של החולה הוטב. יש שאנו משפיעים בכוח, כשישנו הבטחון שזוהי רק היסטריה. אבל יש חבר מביא דיאגנוזה מרופא על מחלת לב רצינית ואז אי-

אפשר להשפיע בדברים. מה לעשות במקרים כאלה? כשהחולה נמצא זמן קצר בקיבוץ ואנו בטוחים שהוא בא חולה — אזי צריך להחזיר את החבר מהקיבוץ לביתו. אבל אם בא חבר אחרי עבודה של 10 חדשים בקיבוץ, אין אנו יכולים לשלחו. ועוד קושי: אין לנו העזרה המדינית הדרושה. יש שנחרץ רופא מומחה ואין כוח.

אגרת ינואר 1934

בתי הבראה קיציים

מלבד שני בתי הבראה הקבועים של "החלוץ" ביוזפוב ונוביסטאב הוקמו הקיץ עוד שלושה בתי-הבראה קיציים: א. באולקוש — לקיבוצי זגלמביה, ב. באנדז'יוב — לגוש לודו'. ג. ע"י וילנה לפלוגות גוש וילנה כמו כן אורגנה ע"י קיבוץ באראנוביץ' קיטנה פנימית לחברי הפלוגה.

בהכשרה, 1937

פגישות ומושבות עולים

השנה (1935) התקיימו 8 פגישות ו-2 מושבות של עולים. השתתפו קרוב ל-900 איש, מתוך האישורים הקדמים, אשר טרם עלו, ואלה שרק עתה נאשרו. זה יותר משנה שמתקיימות פגישות העולים. פגישה שנמשכת יום או יומיים, משום הזמן המוגבל, אינה מאפשרת למצות את כל השאלות ולהכניס את החבר לסבך הבעיות של הקיבוץ וההסתדרות בשעה זו. נחוצה עבודה נוספת שתיעשה ביתר ריכוז ופירוט — ומכאן הצורך במושבת עולים. נוסף לזה, מאפשרת הפגישה לעמוד על ידיעותיו בעברית של העולה, והקפדה יתרה במובן זה משרישה את ההכרה, כי הדבר הוא חיוני מאוד ומכאן גם השפעה ישרה על החברים בקבוצות ההכשרה, שיעמיקו את ידיעותיהם בעברית.

מורים בהכשרה

מפעל חדש בעל-ערך נעשה הקיץ. 20 מורים — חברי "ארגון-המורים" שע"י "החלוץ" יצאו לחדשי הקיץ לקיבוצי ההכשרה והתמסרו ללימוד עברית ולארגון העבודה התרבותית. יציאת 20 מורים לקיבוצים, ואם אפילו רק לחדשי הקיץ, מאורע חשוב הוא. 20 איש בעלי נסיון בהוראה ובהדרכה, אשר חיים עם התנועה יחד, מכירים את התנאים הספציפיים שלה ומסורים לארגון לימוד עברית בהכשרה — עשויים להיות לעזר רב בעבודתנו.

משקי-עזר

נעשה מפעל חשוב, אשר צריך לשמור עליו ולטפחו. כמעט רוב הקיבוצים (בגושים: באראנוביץ', ורבה, גרוכוב) ניסו לארגן משקי-עזר ועומדים בפני הישגים חשובים, המשפיעים לטובה על רמת החיים בקיבוץ. מגיעות ידיעות מפלוגות שונות על פרה שקנו, על לול עופות מתפתח, על רפת שהקימו, באי-אלו מקומות (למשל באראנוביץ') הגיעו גם לגידולי פלחה, (השדה על פי רוב בחכירה) דבר העשוי להעסיק מספר חברים ולהטביע את חותמו גם על קיבוץ גדול.

מובן, שערכו החינוכי של מפעל זה, משקי העזר, בולט מאוד בחיי הקיבוץ. הקירבה לטבע, לצומח, ההתעניינות של החברים, גם אלה שלא עובדים בגן הירק ובשדה — היא רבה, מה שלא היה לפני זה.

הדאגה לרכוש הקיבוץ והרצון ליצור רכוש זה הוא רב. עד כה היוזמה באה על פי רוב מלמטה. הכל נרכש באמצעים הדלים של הקיבוץ. נסיונות ראשונים, שסיכויים רבים להם.

1935 אוגוסט "העמיד"

מהפעולה הספורטיבית בקיבוצים (הגנה)

בחדשי ינואר-יוני 1938 קיימנו 8 קורסים למדריכים: בבניין (שניים) — אחד בשביל הקיבוץ והשני לפלוגות הגוש דומברובה, חז'וב, סוסנוביץ', מודז'וב, אושווינצ'ים); לודז'; צ'נסטוכובה; קילצה; גרוכוב; באראנוביץ' (פינסק ובריסק); ובלוצק (השתתפו גם מקובל). קורסים אלה הוסיפו לנו 50 מדריכים חדשים, שהיה ביכולתם להתחיל מיד בהכשרת השורה.

יחד עם קיום הקורסים נתקיימו מספר שיחות הסברה על מצב הבטחון והמאורעות בארץ ועל מעשי ההתגוננות של הישוב העברי. שיחות אלה סייעו לארגון העבודה במקומות מחדש.

השתדלנו לגוון את העבודה ע"י הוספת מקצועות שונים במסגרת התנאים הקיימים, אולם בכל מקום תנאים ספציפים משלו המקשים על הוצאת כמה דברים לפועל. רבות נשאר עדיין לעשות גם במסגרת מצומצמת זו. פעולה ערה ומתמדת מתנהלת במקומות. נתגלו כוחות, מסירות ונאמנות הראויים לשבח.

פעולתנו הקרובה, קורסים להשלמה למדריכים, שהתנסו בינתיים בעבודה מעשית בשורה; תינתן אפשרות בקורסים אלה להשלים ולהעמיק את הידיעות, תוך חידושים ושכלולים בעבודה.

קורס ראשון ממין זה, התקיים בלודז' בימים 10—8 פ.ז. בהשתתפות 11 מדריכים, שבידיעותיהם המחודשות יפעלו עם 180 איש בערך.

בהכשרה יולי 1938

בטי לוריא-מורנו: בנתיבי ההעפלה

הורי, ילידי רוסיה, הגיעו בשנת 1921 מרוסיה לפולין כפליטים והשתקעו בעיירה סוונציאני בסביבות וילנה. למדתי בבית-ספר צי"א (ביידיש), כי ב"ס עברי טרם הוקם בעיירה. התחלתי לבקר בסניף "החלוץ הצעיר" בתחילה בהסתר, כי המורים והמחנכים ראו זאת בעיין לא טובה. בעיניהם — הציונות, ההכשרה והעליה ארצה היו בחזקת כפירה באידיאלים, עליהם הושתת בית-ספר זה.

בשנת 1932 הגעתי לקיבוץ ההכשרה בבאראנוביץ' ובשנת 1934 אושרתי לעליה. הורי התנגדו לעלייתי. הם אומנם היו ציונים אבל הם ראו באיזה תנאים חיו החלוצים בקיבוץ ההכשרה בעיירתי, ובכלל איך תצא בת צעירה לדרך ארוכה כל כך ומי יודע מה צפוי לה שם. לא התחשבתי, כמובן, עם החששות של ההורים. נפרדתי מהם ויצאתי לווארשה.

היינו קבוצה של 350 צעירים מכל הזרמים. הגענו לוורנה — נמל בבלגריה, שם חיכתה לנו האנייה "וולוס 2" (להבדיל מ"וולוס 1" שהצלחה להוריד את המעפילים בסדר) — היתה זו אניית-משא רעועה, להובלת בקר והתנאים בה היו קשים ללא נשוא. הפלגנו וכעבור כמה ימים התקרבו לחופי הארץ. חולקנו לקבוצות קטנות לפי הסירות שבהן היה עלינו לרדת לחוף. לרוע מזלנו, התחיל הים לסעור ונוסף לכך היה אז ליל ירח. קיבלנו הוראה להתרחק מהחופים והאנייה עגנה בלב ים, שם חיכתה להוראות נוספות. בינתיים אול המזון והמים והיינו נאלצים להגיע לאחד הנמלים בסוריה ולהצטייד בכול. משם ניסינו שוב את מזלנו בחיפה, ביפו ובסוף נעמדנו מול תל-אביב. האנייה היתה כל כך קרובה לחוף ואפשר היה לראות בעין בלתי מזויינת את הרחובות המוארים, המוני אנשים, כלי רכב — הכול היה כל כך קרוב, ממש כדי הושטת יד. היינו נסערים ונרגשים ביותר. עוד מעט וגם אנו נהיה בין אלה המטיילים שם להנאתם בחופשיות כזאת — בביתם, בעירם, בארצם. אלא שגם הפעם ההצלחה לא האירה לנו פנים. המשטרה האנגלית הבחינה בנו, ולא ארכו הרגעים וכמה סירות-מנוע אנגליות התחילו להתקרב ולירות עלינו. אנייתנו התחילה לברוח במלוא הקיטור ואיכשהו נחלצנו מהמצור. רב-החובל סיפר אחר-כך, שלו היינו נוסעים עוד חצי שעה בקצב מהיר כזה היתה סכנה, שהדודים יתפוצצו.

עשינו עוד כמה נסיונות להתקרב לארץ, אבל האנגלים עקבו אחרינו כל הזמן. פעם אחת על שאלתנו אם אפשר להתקרב לחוף קיבלנו תשובה "בסדר". מפקד האנייה חשד משום מה שהאנגלים טומנים לנו מלכודת, ואכן התברר אחר כך, שזו היתה פרבוקציה אנגלית.

שוב אזלו המזון והמים. היינו רעבים וצמאים. פנינו לנמל סאלוניקי, שם נתנו לנו לרדת רק שעות ספורות ביום, וכך בשאר הנמלים, כאילו פושעים היינו. באחד הנמלים לא נתנו לרדת גם לאנשים מצוות האנייה. התזונה היתה גרועה ביותר. בבוקר ובערב תה עם לחם ובצהריים מרק עם חתיכת בשר. כך נדדנו שבועות רבים. בעל האנייה, יוני ערום ונוכל (רב-החובל דימיטרב היה אדם סימפטי מאוד) עשה הכול בכדי שהמצב יימשך ככה והוציא מאיתנו את פרוטוחינו האחרונות. בימי רעב — והם היו תכופים ביותר — שילמנו שני דולר בעד פרוסת לחם, לא חסו גם על החליפות, בכדי להשיג קצת אוכל. המפקדה החליטה לשים קץ למצב זה ולהחליף את

האנייה באחרת. הפלגנו לנמל פיריאוס. באחד הלילות נתקלה האנייה בצוק סלע ושיחק לנו המזל שההתנגשות לא היתה חזקה ביותר, כי באנייה זאת לא היו שום תנאים ושום סיכויים להצלה.

בפיראוס עברנו לאנייה רומנית "קרול" והפלגנו לקונסטנצה. בנמל זה הקיפו אותנו אנשי צבא ומשטרה ולולא התערבות המוסדות הציוניים והמשרד הארצי־ישראלי היינו מועברים לקרנטינה לשבועיים.

לאחר טיפולים רבים הסכימו השלטונות הפולניים, שנחזור לפולניה לאחר שהובטח להם, שכעבור זמן מועט יצוידו כל האנשים ברשיונות עליה. כך הגענו למקום הקייט המפורסם זאלשצ'יקי. שם קיבלו את פנינו בחמימות רבה. היה זה פיצויה־מה לסבל הרב, שהיה מנת חלקנו במשך חודשים. לאחר שבועות מספר הגיעו הסרטיפיקאטים המיוחלים והפעם הגענו ארצה ללא תקלות. קשה לתאר את התרגשותנו, כאשר דרכו רגלינו לראשונה על אדמת המולדת, אותה ראינו מקרוב ומרחוק כל כך הרבה פעמים ולא יכולנו להגיע אליה.

בבית העולים בחיפה קיבל אותנו ברדיצ'בסקי. לאחר כמה חודשים בקבוצת נס־ציונה (הגרעין של קיבוץ דפנה) עברתי לרגל סיבות אישיות ליגור. עבדתי בכל מיני עבודות. בנגרות "היוצר" ובבתי ילדים. בעבודה זו המשכתי שנים.

יגור, 1980

לאור המדורה

(רשימות, תגובות)

סְבִיב הָאֵשׁ

סְבִיב אֵשׁ בְּלִי גִמְרָה
שְׂרִים אֲנַחְנוּ,
גָּמַר לִיל־זְמַר
עַת לְאִים צְנַחְנוּ.

וּכְשֶׁתְּכַבְּינָה
מְדוּרָתֵינוּ
בּוֹכִים וְיָרַח
יִגְהוּ מְעֻלֵינוּ.

עֵטוֹר הָרֵאשׁ
פְּרָחִים עֵטְרָת
זְכָר וְנִקְדָּה
סְבִיב אֵשׁ בּוֹעֵרָת.

מְחֹל וְזָמַר
הֵם כָּל חַיֵּינוּ,
סְבִיב אֵשׁ בְּלִי גִמְרָה
יֵעָרֵג לְבָנוּ.

מיידיש: חנה רביד

אָרוֹם דַּעַם פִּיעֵר

אָרוֹם דַּעַם פִּיעֵר
מִיר זִינגן לִידער;
דִי נאַכט איז טייער,
ווען מיר פאלן צו מידע.

און ווען דער פִּיעֵר
וועט פארלאשן ווערן,
שיינט אויף די לבנה
מיט די ליכטיקע שטערן.

באצירט דעם קאפ
מיט בלומן קראנצן;
אָרוֹם דַּעַם פִּיעֵר
חלוצים טאנצן.

ווייל טאנצן, זינגן
איז אונזער לעבן;
אָרוֹם דַּעַם פִּיעֵר
חלומות וועבן.

משירי חלוצים בפולין

משה בסוק: אנו שרים...

אנו שרים, אנו מרקדים.

מי מתמיד בשירה, עקשן בריקוד ככליאסטרה החלוצית היוקדת!
כך. אנו שרים — והם שרים. אנו מרקדים — והם מרקדים. שירתם טבעית, פתוחה לקראת האור והרוח, מוזהרת — שלהם, של כל הגויים והתנועות.
שירתנו — למעלה מטבעית או למטה מכך, נעוצה באפלת העבר, דואגת-צורבת. שירתם — פרקה מעליה כל דאגה, רבת חדווה, דוגמא? — "אנחנו במיטינג איתה נפגשנו" וכו'. אור של חיים חדשים עולים, בטיחות של בנין מבוסס.
ואצלנו? — "הבה נגילה", כלומר: נרכב על סוסי הרע לקראת הטוב והחדווה.
אנו מרבים לשיר — לא מרוב טובה. לא משום שמידת האור גדושה והמחר צוהל על כל הדרכים. שירתנו באה מתוך ויתור על הכול, מתוך ההכרה באין-כלום, כשגלגל החמה מנסה: אין דבר, אין דבר. לפרקים שרה פילוסופיית העוני הגאה: "מי שיש לו, מי שאין לו, מי שיש לו — אין לו כלום" וכו'. "לקראת יום-טוב נשים טלאי על גבי טלאי" — — — הסוף. אמנם, מתנקם: "האוהל הוא ארמוני" — העין נוהה בכל זאת לארמון, "מי מאושר כמוני?" — הלב מחזר אחרי האושר הנורמלי. פילוסופיית העוני הגאה טבעית יותר בפרודיה: "מי שיש לו כף ומזלג, מי שאין לו — עסט מיט די הענט" וכו'. הסיום "מי שיש לו נערה יפה, מי שאין לו — קושט די מזוזה" — צוהל ופיקח.

לא תמיד, כמובן, נורמלי הוא קר-המחשבה הזה, לא תמיד ברית-שלום בין פילוסופיית העוני ובין האינסטינקטים הבריאים המושיטים ידיים לכל טוב החולף, ליופי עובר, לחן רגעי. לפיכך יש היסטריה אצלנו. מכאן — הספומטיקה: הרצון להחריש בשיר ובריקוד את "קול האדם", צעקות הבשר ואת הנהיות הנפשיות הטמירות — — —

עתרת של שירים לנו, ניגונים, חצאי וקטעי ניגונים, מהם, שבאו בירושה מאבותינו ונסתננו דרך הדמים של דורות, יש ניגונים מעמיקי-חשב הקופצים לקראת העתיד ויש שהם כשריקת הצדיק הכפרי — אחד נסתר פלטם לתוך החלל ואנחנו קלטנום כמו פלא. — —

ויש ניגונים שהם קצרים בתמציתם, חד-הברתיים כמו "אי" וכמו "אח". — —
אנו מרבים לרקוד. אנו עקשנים בריקוד.

מי הם אבות הריקוד? אבותינו? "ככה רקדו אבותינו"? מה ידעו הם, שנשאו, אמנם, בעול גלות (נאמר: לא של גלות אחת, כי אם של שבעים ושבע גלויות!) — מה ידעו מסבל של פירוק העול והרצון לשאת בעול-בנין, כסבל בני העליה השנייה והשלישית? מה ידעו הם מיסורינו אנו, כשההגשמה אינה מהירת-צעד והאכזבות מציצות בחלונותינו?

ככה — מרקדים רק אנחנו.

ככה נשיר רק אנחנו.

העיניים פתוחות, המעגל סגור — הגורל סוגר עלינו.

העתיד, 1931

משה ברסלבסקי: שרטוטי־דרך

הנימאן — מוטל בקפאונו. העולם מושלג מן הקצה אל הקצה. חורשות משחירות מתוך הלובן פה ושם. אין ישובים. רק תחנת הרכבת השוממה וגשר־הברזל הענקי נטוי בשלדו על פני הנהר שנגלד. גבעה אחת נישאת כאן הנשקפת אל הנהר, ובראשה צריף־עץ ארוך ושחוח. בבית הזה דרה זה שנים אחדות קבוצת חלוצים הנושאת את שם הנהר, מכורבלים באדרות המטולאות והשעירות, יוצאים החברים בוקר־בוקר לעבודה, אל ערמות הקורות המוטלות ברחבי הגבעה זו ליד זו.

אל הבית הזה נתגלגל וסר בתוך טלטליו הלך יהודי נחד. מיד עם כניסתו ועם התגלותו הראשונה ניכר היה, שהלך זה אינו שפוי בדעתו. עמד עמידת טירוף, ללא אדרת, פרוע ולא מגולח, בנעליים כלות ללא שרוכי נעלי, בבגדים מטולאים וקרועים, עמד כשמתחת לבית־שחיו החזיק עוד זוג נעליים ישנות. התייצב עמידת־חייל כמחכה לגור־דין והתחיל מדקלם ושר ודווקא בשפת־עבר שירים ישנים נושנים מאלה שנשכחו זה מכבר, בהתלהבות תינוקית מלאת רגש: לכשפסק לשיר — דיבר. הדיבור היה כעין דקלום: ברור היה, שכאן משהו הגובל עם טירוף, אך בארשת הפנים המכורכמים ומגדולי השיער היה דבר־מה תינוקי, תמים ונגע ללב. היה זה בעצם יום־העבודה, כשנבית עמדה דממה. רק בחדים שהו בבית, החברות העושות במלאכה וחברים אחדים חלושים. אלה עמדו מסביב להלך, הקשיבו ותמהו. לא היה זכר גם לצל של לעג ולהנאה שבחיתול, המתעוררים כרגיל בפגישה מעין זו, היתה תהיה ומשהו שבהשתוממות.

— פחדתי — אמר אותו הלך עברית בחיתוך דיבור איטי, קצוב, ורגשני — פחדתי להיכנס. חלוצים? קיבוץ? לא ידעתי. באתי, ראיתי כתוב "שלום!" מבין מה זה "שלום!" ביקשו להיכנס. נכנסתי. בהמשך דבריו אמר שיש לו שתי בקשות: אחת — שהוא רעב מאוד מאוד לאכול! ושניה — שהוא רוצה לנוח כאן בו ביום ובלילה. ולמחרת — יפליג הלאה לדרנו.

הוא מיטלטל לפי דבריו מרובנה. הוא בדרך לילונה, לעבוד את האדמה במושבה. שמע, שיש שם איוו מושבה בסביבת יולנה — והוא הולך ברגל, רוצה לעבוד בה.

השעה היתה אזי שעה לאחר הצהריים. מן הארוחה לא נשאר גם זכר. הימים רעים וקשים, המחסן ריק להלוטין, עלו וטרחו להשיג משהו. היתה דאגה אנושית פשוטה — אך כמעט לשווא. לבסוף הגיש לו לחם שחור שבשחור, בצל ושמן. הוא ישב ולעס את פרוסת הלחם השחורה כרגב אדמה. בחלל מסביב היתה קדושה, דאגה רצינית ופשוטה בתכלית. תוהות ניכטו העיניים אל ההלך העברי.

עם ערב חזרו החברים מן העבודה. החשיך היום, ובבית היתה מהלכת אפלה ומשהו שבעצבות. אור לא היה, כי נפט לא היה. מסביב לתנור, שמתוכו עלה נפץ השלהבות ישבה מסיבת חברים וחברות, אשר עבדו עבודה קשה בכל אותו יום חורף. ישוב ישבו צמודים זה לזה בצידו המיטות. בחדר היתה חשכה, אף מפתח התנור עלה בסמוך אור השלהבת, ובאור היה אפשר גם לקרוא. ישוב ישבה מסיבת החלוצים ובתוכם ישב מכוץ ההלך העברי טרוף־הדעת, ישב מכונס והחמם כמו לאחר ימים רבים של טלטול בקרה ובכפור. על המיטות הצפופות ישבו ושרו. מפעם לפעם נאות גם ההלך ושר שיר עברי עתיק. נפשיות מזורזת ותמימה כשל תינוק היתה יצוקה בשירה הוו. ואם גם היה כאן הרבה מן הנלעג, לא לעג אדם. פשטות אנושית, מדהימה בפשטותה ובעירומה היתה בפגישה הוו, פגישה טובלים בסבל. ניתן לו לאכול ממה שהיה, לחם שחור מני שחור ותה חם. הוצעה לו מיטה, גם כותונת נקיה ניתנה לו לדרך. והוא ישן בה מיטה הוו ביחידות כאשר לא ישן כבר לילות רבים בדרך הטלטול הארוך שלו בערידתו.

ישעיהו פונדיק: רשימות

א. על פת לחם

חוסר עבודה בקיבוץ, הכרחי למצוא מקומות עבודה חדשים. יצאנו לכבוש, הננו בעיר ס.

אנו מתחילים בחיפוש עבודה. כל ההבטחות שהיו — נתברו. רק חברים בודדים עסוקים. קיימת הבטחה אחרונה — טעינת קרונות. "כאשר תביא הרכבת את הקרונות, תיכנסו לאחדים מהם וכשייפסו על ידיכם, תהיה לכם עבודה" — אומר לנו המעביד.

עומדים החברה ליד הפסים, בצפייה מביטים לכיוון שממנו תבוא הרכבת המובילה לטעינה. על ידינו המון פועלים נכרים. הנה באה הרכבת. היא מאיטה את מהירותה ובעודה בתנועה קופצים לתוך הקרונות הפועלים הנכרים כדי לתפסם. אף אנו כך. שני קרונות תפשנו באופן כזה. הרכבת עודה במהלכה. יושב חבר אחד על אדן פתח הקרון, רגליו מורדות למטה, והנה פועל נכרי מושך אותו ברגליו מעל הקרון. החבר לא ניוזק, אך איבדנו קרון אחד. בשני אנו עומדים ליד דלתו הפתוחה. פועל נוצרי רוצה לאחוז ברגליו, אנו מתרחקים מהפתח, הוא קופץ פנימה לתוך הקרון, אחריו שני, שלישי, חמישי, ואנו 4 בחורי ישראל צעירים — לא הבינונו ברגע ראשון את כוונתם. הנה סגרו את דלת הקרון. היה חושך, הם פתחו את גגותיהם והחלו להרכיב בנו.

פחד וכאב למצב הדברים תקפוני, החיליתי לדבר אליהם: "ראו, גם אנו פועלים כמוכם, באנו לבקש פת לחם, היום היא חסרה לנו, מחר אולי תחסר לכם ותלכו לבקשה. הלא אנשים פועלים אחים אנחנו".

על כמה מהם עשו הדברים רושם. נעמדו בידיים מורדות, כפופים מעט, הקשיבו. נעה איזה נימה בלב. אולם האחד, עיניים רצחניות לו, הרגיש ברושם הדברים על חבריו ולא יכול לסבול זאת. הוא דחפני במהלומה באגרופו, נפלתי ליד הדלת בתוך הקרון האפל.

ב. לקבלת חברים חדשים בהכשרה

על תופעה שלילית אחת, שנשתרשה בחיינו, יש ברצוני לעמוד כאן, הכוונה לאופן קבלת חבר חדש לקיבוץ, בנושא זה קיימת לעתים כמעט הפקרות. יש להבין שהרגעים, השעות והימים הראשונים של שהות החבר בקיבוץ משאירים עליו עקבות רבים להרבה זמן. כולנו זוכרים את היום הראשון בבית-הספר ומבחינה זאת אין שום הבדל בין הילד הנכנס לחיי חברה בביה"ס ובין החבר המבוגר הנכנס לחיי חברה חדשים בקיבוץ. יקרה לא פעם, ש"קבלת-פנים" מצד החברים בקיבוץ הבריחה עוד באותו יום או למחרתו את החבר החדש מהקיבוץ. אולי יאמרו: חבר שעוזב בשל סיבה שכזו אינו חלוץ טוב, — איני מסכים לדעה הזו; יכולנו להוכיח, שעוזבים מסיבות שונות יכלו להיות חברים טובים, אלא ש"קבלת-פנים" כזו גרמה להם מפח-נפש שלא התגברו עליו.

אביא לדוגמה מקרה "קבלת-פנים" לחברים חדשים, אשר הייתי נוכח לה באחד

הקיבוצים הגדולים והוותיקים שלנו. הגיעו חברים ממחוזות צפון פולין, מסביבות פומות'ה, בהם תנועתנו צועדת את צעדיה הראשונים. אחד החברים החדשים חבש מגבעת חורף, לבש "דג-מלוח", נעליים צהובות, החברים גם הביאו עמם "מחסן" (כלומר, בגדים למחסן) עשיר. מיד עבר צחוק ככל המחנה: "במגבעת, במגבעת!". משהו ניגש לחטוף את המגבעת מעל ראש הבחור, כמה בחורים רצו לכירכרה להכניס את החבילות, חטפון בבהלה מידי החברים החדשים שהגיעו — לא חס וחלילה מחמת רצון לעזור בסחיבה. חבורה שלמה הסתערה בצעקה על החבילות לחפש "דברים טובים" — "גוטע זאכן". קם רעש, התחילה מרוצה ודחיפות. תמונה בלתי נשכחה.

לא פחות מדכאות הן השיחות — קבלת הפנים הוועמת הידועה. גם אם יסבירו לך שזה בהלצה: "פון וואנען קומט א חבר?" יש ושאלו את החדש: "ביסט אדורכגעגאנגען אבריק, פארוואס האסטו זיך נישט אריינגעווארפן אין טייך, איידער דו ביסט געקומען אין קיבוץ? או: "צו וואס האסטו דאס באדארפט, וועסט ארבעטן שווער און וועסט הונגערן". והדברים נאמרים חציים בהלצה, חציים ברצינות. או כשמקבלים את פניך בהלצה תמימה, כביכול "שיינע צורה, האסט געגעסן קעז?" — וכל זה כשהחבר בא עיף מהדרך ומקווה לפגוש אווירה חברית חמה, שתקבלו ותאפשר לו מנוחה ראשונה.

דומני, שברור לי המקור הפסיכולוגי לדברים כגון אלה. זו היא שיחת ה"וותיק" עם עצמו, המובאת לידי ביטוי בפגישה עם החבר החדש והדברים נאמרים בהלצה או שוויה נקמה על "קבלת-פנים" שהחבר ה"וותיק" עצמו (הנמצא לעתים קרובות בעצמו לא מזמן בקיבוץ) נתקל בבואו. מקננת מרירות בקרב החבר על מצבו הקשה בקיבוץ והיא מוצאת לה פורקן בדרך כזו.

יש גם שנעשים דברים מתוך זדון או מבלי משים. למשל, הגיע חבר, ניגשים חברים שאושרו לעליה ופונים אליו כהאי לישנא: "את המעיל הזה בטח אקבל לעליה", "הנעליים האלה מצוינות, תהיינה עבורי", או "הבאת הרבה גרביים?" וכדומה. לעתים צריך חבר ללכת העירה וחסר לו מעיל; עוד טרם עברה שעה מאז בואו של החבר החדש וכבר לוקחים ממנו את מעילו או את נעליו.

בראש "קבלות הפנים" האלה עומדים לרוב חברים ותיקים, חברים שנאשרו לעליה ועוכבו מסיבות שונות, ורואים עצמם חשוכים בעיני עצמם. הכרחית עקירת הרע הזה מתוכנו.

אל נא יסבירו זאת בצורך להרבות שמחה. לא כך מרבים שמחה. עלינו לגלות הבנה חברית עמוקה לחבר החדש, אשר זו אולי הפעם הראשונה, שעזב את בית-הוריו ויוצא מביתו החם ומסביבת אנשים קטנה, ובא לבית הקיבוץ, לחברה גדולה ולחיים חדשים, למעבר לעבודה ולחיי שיתוף. נעזור נא לו למצוא את דרכו בתוכנו.

הלנה, "העתיד", 1933

ש. ינובסקי: ערב בקיבוץ

חברים! בקשתם אותי לתאר לכם רגעים של פרפורי נשמה בחיי הקיבוץ, רגעים של עלייה נשמה וירידתה, אין בכוחי לעשות את זאת. אך אנסה: הנה לפניכם מומנטים אחדים מחיינו: ערב במחנה. המטבח מתרוקן, צללים מופיעים על פני הכתלים. חברים, שנשארו, מחכים ללחם. יום עבודה קשה מאוד היה ואין לחם. מרוב עייפות נשענים על השולחן אחוזי תרדמה. חבר אחד היושב בפניה על גבי ארגו משמיע נגון עצוב, המתמוזג עם מצב-הרוח העגום. הד קולו שוקע בחלל הריק וכלה. ניגונו מביא לידי הרהורים ומחשבות על החיים בקיבוץ, מחשבות של יאוש. העיניים מבריקות, הלבבות הולמים. פתאום החברה מתעוררת וקמה, נדלק המחול הקיבוצי, פורצת השירה: "קיבוץ שחריה המאוחד חי וקיים!" שום עייפות אינה מורגשת. הלבבות מתקרבים זה לזה, זה בזה משתלבים, השירה נפסקת, מחול אילם, מחול פראי.

אנו סובלים, אבל גם הפועל בא"י סובל, ואנו חיים מן האור המגיע אלינו מהמזרח הקרוב. יצירת הפועל שם מוסיפה לנו כוח ועצמה להמשיך את דרכנו הקשה. קשה — אבל דרך אחרת אין. עם שיש לו בנים אלה ייגאל, הוא מוכרח להיגאל, הוא יגאל את עצמו...

שחריה, עתון פנימי, 1930

משה זילברשטיין: בשדה

יום שישי. אנו עורמים ערימות של אפונה במגרפות ובקלשונים. חולקנו לקבוצות בנות 6 איש. כל קבוצה לעצמה. כל קבוצה עובדת בערימה אחרת. הערב מגיע. השמש מסתתרת מאחורי ההרים. מאחורינו משתרעים שדות שידינו עיצבו ועבדו. הערימות הרבות מתפתלות כנחשים. אנו מסתכלים בהן ולבנו גאה. אש חיה נדלקת ומרצדת בעיני כל אחד מאיתנו. הרגשת סיפוק רב ממלאה אותנו. היום עשינו הרבה. הספקנו יותר מאשר הגויים.

אנו הולכים ומתקרבים לכביש. מרחוק אנו שומעים טירטורה של עגלה מתקרבת, מן הסתם של עגלון יהודי. ואכן — חוש השמיעה שלנו לא בגד בנו. הן יום שישי היום והיהודי המסכן ממהר לביתו לפשוט בגדי חול ולהיות לבן-מלך. אך הסוסה מזדחלת. "נו מהר," מאיץ בה העגלון. לבנו עם העגלון. שירת "קיבוץ שחריה חי", בוקעת מפינו לעבר רוכל הכפר וכך אנו מביעים את צערנו ואת מריינו על החיים היהודיים כאן ואת הבשורה לחיים הבריאים והיפים בעתיד בארץ.

שבת. זמן ארוחת בוקר. החברים עודם ישנים. והנה מגיע שליח מחצר האחוזת מטעם ההנהלה ומודיע, שיש לצאת גם היום לעבודה. השדה דורש, יום יפה היום, ויש להביא את התבואה לגורן. אין לחכות יותר — הגשם מאחורי הדלת והתבואה עלולה להירקב.

הקיבוץ מתעורר לחיים. המולה ורעש. מחסנאות הבגדים ידיהן מלאות עבודה, עליהן שוב לחלק את בגדי העבודה. מקצת חברים מעקמים את האף, הן שבת היום. אך השדה קורא: מדובר בחקלאות.

אחרי זמן קצר והנה אנו כבר שוב בשדה. לאיטם נעים כלי העבודה, במתינות

עושים האנשים את העבודה. שבת — פסיעה גסה. העיניים צופיות הרחק מכאן, בודאי רואות הן את פני השבת בבית, את שבת המלכה ואח בני המשפחה מסובין מסביב לשולחן השבת. הלב מתכווץ בגעגועים. שירת "קיוכין שחריה חי" עולה מהגרונות ומזועזעת את הסביבה. קצב העבודה גובר והולך, והשדה, חלקה אחרי חלקה, נכבש על ידינו.

אכן חיים שלא ידענו. חיים חדשים.

זאטרוצ'ה, "ידיעות" 1933

י. גיכמן: ביער

קשה לתאר את השמחה הגדולה שאחזה בי, כשאמר לי התורן שאני מסודר עם עוד שבעה חברים לעבוד ביער — במרחק של 10 ק"מ מהקיוכין. הצטיידנו בחיפון ויצאנו לדרך. לאט לאט מתרחקים אנו משאון הכרך. והנה במעלה הכביש תקועה עגלה עמוסה רהיטים. העגלן מצליף, מרביץ והסוס אינו זו ממקומו. אנו עוזרים להסיע את העגלה וממשיכים דרכנו. עוברים כרחוב ארוך וצר. משני צידי הדרך אילנות וגדרות. מעל לגדרות נראים עצים, ענפיהם מסתעפים ומתרוממים אל-על עמוסים פירות. שוכני החוב זה אינם מכירים אותנו, הם מביטים עלינו בתהייה, כאילו שואלים: היצורים האלה מה טיבם? שני בחורים גויים עוברים על ידינו ואחד מהם לועג לעברנו ומפליט: "יהודונים שהולכים לבנות את ארץ ישראל". מסביבנו נוף רב גווני, גבעות וגיאות. מרחוק משהרע הר תלול שכולו מכוסה ירק ולרגליו מתפתל כביש ארוך וצר. אחד מחברינו נעמד, אחח השתאות על יופי הנוף. הוא שח לנו, ששני האורנים אשר מעברו השני של הדרך מוכירים לו את קבר-רחל, כפי שראה אותה פעם בתמונה.

אנו צועדים זקופי-קומה, עומסים את כלי העבודה, מי במעדר ומי במגרפה, בנרץ ובמשור. חבר אחד עובד אדמה מביתו אומר מתוך צער: עד מה תלוש נעשיתי מהטבע! בבית ידעתי תמיד, האם עלה השיפון, הצמחה החיטה יפה. והנה כאן אני רחוק מכל אלה. בעיר אין קירבה לטבע ואין אהבת הטבע. ולכן לא אוהבים לא את החי ואף לא את האדם. כי רק מי שיועד לאהוב אהבה אמיתית וכנה את הטבע. מסוגל לאהוב גם את האדם.

אנו עוברים בחורשת-אורנים צעירה ונכנסים למקום העבודה שלנו. שני בחים ניצבים כאן לתפארת. מלונת-שומר ומחסן. כמה חברים מתיישבים על הריצפה לנח. שניים מהזרזיזים שבחבורה מקימים שולחן וספסל. אנו מתארגנים לחיים של מעט קביעות במקום. החברים מסדרים גינה מסביב לבית, והחברות יוצאות לסלק את הענפים היבשים. בערב העלינו מדורה, הסיכוננו על ידה, שרנו ורקדנו. לבסוף נכנסנו הביתה ושכבנו לישון על ערמות נסורת. בחצי הלילה גבר מאוד הקור. יצאנו מהבית ושכבנו מסביב למדורה. כמות הטל עלתה וכולנו כוסינו בו. החברים — צר להם על החברות שמא תחקרנה, אש המדורה שוכבת קמעא ומתלקחת מחדש.

רלנה, "העתיד", 1935

יצחק טבנקין: היחסים החברתיים בקיבוצי ההכשרה

בפגישה קיבוצי ההכשרה בפולין, אוקטובר 1933, בבריסק

סימן מובהק למצבם החמור של קיבוצי ההכשרה כעת — הוא, שהתעניינותם בשאלות החינוכיות של ארץ-ישראל פחתה מאוד. הארץ תופסת כיום פחות מקום בחיי הנפש של חברינו בהכשרה. בתנועה שארץ-ישראל הוא תוכנה, וזו אינה עומדת במרכז מחשבותיו של החבר — הרי זה סימן רע לה. בתנועה החלוצית בכללה, משמשים גם קיבוץ ההכשרה וגם סניף "החלוץ" תמיד אובייקט לביקורת. התנועה החלוצית ראתה את תפקידה בחינוך, כי הסתדרות "החלוץ" היא הסתדרות מחנכת. המלה "הכשרה" אף היא הינה מושג של חינוך. כי חינוך פירושו: הכשרת האדם, להיותו "מוכשר" לחיים. ההכשרה שלנו — תפקידה לעשות את האדם מוכשר לחיי ארץ-ישראל, ותנועתנו כולה היא תנועה לחינוך העצמי.

א.ד. גורדון, הגדיר פעם את חיי הפועלים בארץ-ישראל כחיים של חינוך עצמי. הערכתו זו נכונה היא. מתפקידנו היא להפוך עם של סוחרים, מתווכים, ואנשי מקצועות ה"רוח" לעם עובדים, כלומר יש "להכשיר" את העם למצב זה. הדבקים במשטר הקאפיטאליסטי אינם מאמינים בשינוי האדם ובכוחו של החינוך לשנותו. אולם התנועה הציונית מאמינה בשינוי האדם. כי הרי היא מאמינה כי היהודים מסוגלים לשנות את אורח חייהם ואין להניח כי הדבר אפשרי בלי חינוך. ולכן מווייפות הן התורות של אירגונים כמו "עת לבנות", מיסודם של הציונים הכלליים, ושל הרביזיוניסטים, האומרות כי היהודים מוכשרים לבנות את ארץ-ישראל ללא כל שינוי באורח חייהם. תורות אלו המתנגדות לפעולת חינוך ריאקציונית הן. כל חינוך פירושו התגברות. מאתנו נדרשת התגברות עצמית. ולא תיתכן הציונות בלי חינוך מוקדם של האדם. אנו נתונים במלחמה תמידית פנימית, עם נטיות נפשיות והרגלים מושרשים. חינוך עצמי — פירושו מלחמתו הפנימית של האדם עם עצמו. מבחינה זו כל תנועת הפועלים היא תנועת החינוך העצמי. הפועל צריך להתגבר על חולשותיו האינדיבידואליסטיות, הבעל ביתיות.

בשבילנו קיימת ציונות אחת — ציונות עובדת. ציונות שאינה שואפת להעביר את היהודים לעבודה — אינה ציונות ולא תפתור את שאלת מיליוני היהודים. המעבר לעבודה איננו רק עניין של פרנסה. מי שעובד אך ורק מתוך הכרח כלכלי אינו צריך להתחנך לעבודה. הוא יעבוד ממילא, במידה שיהיה קיים בשבילו ההכרח לעבוד. כל מי שחי בקיבוץ ידע שמהותו היא — ארגון חיי החברה בלי רכוש פרטי. תוכן תנועתנו הוא חינוך לציונות ולסוציאליזם. מהותה — חינוך לארץ-ישראל, לחיי פועל בה. ועתידנו בה קשור בעבודה. תנועתנו קשורה לא רק כמה שאנו רוצים ושואפים, אלא גם כמה שהעתיד החזוי מצווה עלינו. החינוך הנהו פעולת הכשרה מתוך הכרח. ולא תהא בכך סתירה לחופש אם נציין דרכי פעולה הכרחיים ל"החלוץ".

האנשים באים ל"החלוץ" מתוך הכרח לעלות לארץ, ולא במקרה, ולכן השייכות ל"החלוץ" מטילה חובות. ואין להתכסות בצעיף של תביעת "חופש" למען חיים ללא עול. חופש של עצלות, של השתמטות, למשל, מלימוד העברית אין להגדירו כ"חופש". על העברית יש להיאבק. נושא השפה העברית בארץ הוא, בעיקר, הפועל,

האיכר והאינטליגנציה העובדת. בה במידה שהאדם הוא רחוק יותר מהעבודה, הוא גם יותר רחוק מהשפה העברית. אין לאשר חברים לעליה בלי ידיעת העברית. גילויים של חוסר אחדות בקרב הפועלים בארץ נובעים לפעמים מאידיעת העברית של העולים. במאמר בשם "אגדה והלכה" מדבר ביאליק על ערך ההלכה והוא מתכוון בזה לחוקי-חיים, לקבלת-עול של מצוות. בזמן האחרון מצדדים יותר מדי באגדה. אבל נדמה לי שהאגדה, למשל אגדת קלוסובה — אף היא נחלשה. החלוציות היהודית דורשת הלכה. אין להסכים שב"החלוץ" יהיו אנשים לא-חלוציים. לא יהא לקיבוץ תוכן משלו, אם אין לו גם הלכה משלו. אין חיים יהודיים יפים יותר ושמחים יותר מבחינת ההרגשה הטובה מאשר חיי הפועלים בארץ. עמוקה היא שמחת החיים שלנו, כי יחסנו לחיים — הוא רציני.

אין לחנך לשטחיות. בכל אדם ישנה כמיהה לחברות ולשוויון. צריך רק לטפח רגש זה לחדור לעמקם של דברים, ולעומק הרגש של האדם. המצב עתה קשה יותר, מפני שאנו עכשיו רבים ואיננו מספיקים לחנך את האדם. כמחצית הבאים לארץ אינם הולכים בדרכים חלוציות ובוחרים להם את הדרך הקלה הבלתי-חלוצית, משום — שלא חדרנו די ללב חברינו. עצם הכניסה לתנועתנו, גם כשהיא לשם סרטיפיקאט גרידא — במהותה היא הצטרפות אלינו. והקשר האמיץ יוצר במידה שנהא מסוגלים להקנות לחבר את ערכינו.

מהי הסיבה לכך שפעולותינו אינן מביאות די פרי, למה זה אנו מבזבזים שנות אדם בהכשרה לריק? נוכחתי לדעת שחינוכנו הוא שטחי, קל מדי. ואשר ליחסי המינים בקיבוצי ההכשרה, ובסניפי החלוץ, קיימת שטחיות ביחסים אלה, וחוסר הבנה. חברים אומרים שהם רוצים ב"יחסים חדשים". אבל החדש השטחי, אי-הרצינות שבו וחוסר המחשבה המעמיקה, — אין בו משום חלוציות. השטחיות זרה ל"החלוץ". ב"החלוץ" נוצר ו'ארגון מיוחד. על פיו אפשר להכיר את הווי החיים. למשל, ה"לכסיקון" הזה עם המילים "פראבלאָמירן", "קאנטאָווען", "משכנתאות", "יאמפאם" — משמש ביטוי לאופי החיים בקיבוצים. במלה "יאמפאם" מצא לו את ביטויו היחס הקסרקטיני לדברים. ה"משכנתא" איננה דבר-מה מקורי של "החלוץ", זה היה גם בבתי-הסוהר. לא ברור פירושה של המילה "פראבלאָמירן", אם זו מבטאת אהבה או פלירט. אולי זוהי פרי תרבות היחסים השטחיים מחוסרי האחריות בין המינים; אך ברור שהמילים האלה מבטאות התרוקנות יחסי האהבה מתוכנם האנושי.

חשוב לדעת, כיצד לחנך תנועה גדולה, מה לעשות ש-7000 חברים בהכשרה יתחנכו לקראת עתידם. אם שאלת העברית היתה חשובה גם כאשר רק מעטים היו במחננו — לא כל שכן שהיא חשובה כאשר היינו לאלפים רבים. ההווי של ההכשרה ראוי לתשומת-לבנו, באשר הננו 7000 בהכשרה, ו-50,000 בתנועה ואנו צריכים לגדול עד למאות אלפים. אינני מצטער על ה"המון" המצטרף אלינו, כי ממנו ייבנה העם. ואולם תנועה של אלפים איננה יכולה להתפתח ללא חינוך. צריך לחנך את האלפים למשטר של חובות, על אף הקשיים. ויש חולשות בהווי של החלוץ. יש לעקור מנהגים ויחסים גרועים, המצויים פה ושם ב"החלוץ", במקום שמדברים על חיים יפים, על האדם החדש. לא צריך להיות הבדל בין המעשה והדיבור. אפשר, ששבעת אלפים החברים הנמצאים כעת בהכשרה, אף אם לא כולם ילכו לקיבוץ, אם ילמדו עברית,

יחיו חיים של חִבְרוֹת אחריות, של שוויק, חיי עבודה ושיתוף, לא יזיק להם הדבר משום בחינה. "החלוץ" צריך לחנך אדם להיות פועל, והתנועה הקיבוצית צריכה להכשיר את חבר החלוץ הכשרה קיבוצית. צריך שבקיבוץ ההכשרה ייווצר הווי פועלי. אנו מחנכים לשמחת השותפות. לחברות ואין אנו מכבדים את הנטיה לרכוש פרטי. האירוטיקה היא אמנם אינסטינקט חזק, אבל אפשר לכוון אותו. הנזיר אומר לרסן, לדכא את רגשות האדם; איש ההפקר — נותן לאינסטינקט לשלוט; אנו אומרים: יש לכוונו מתוך אחריות הדדית. את המרץ המיני יש לכוון למסלול של פעולה ויצירה, כאמור — לפי המושג הפרוידיאני המדעי — סובלימציה. האנרגיה הזאת יכולה להיפך למועילה ולהביא לידי מעשים גדולים, ביחוד בשטח היחסים החברתיים. היחסים בין חבר לחברה אינם רק יחסים מיניים. ישנם שני שלבים במושגים אלה: יחסים סכסואליים ואירוטיים. היחסים הסכסואליים הם השורש, אבל לא תמיד הם החשובים ביותר. היחסים צריכים להיות אנושיים, עמוקים, אחראיים, הם לא צריכים להיות מופקרים, שטחיים. יש להביא את השאיפות המיניות לידי סובלימציה, להעלותן לחיים אינטנסיביים, נפשיים ולפתח על יסודה את האהבה בין אנשים. התנועה הקיבוצית יש לה רק דרך אחת של התפתחות וגידול. אחד הדברים החשובים ביותר בשבילה היא ההכשרה המעורבת שיש בה חניכי תנועות נוער וצעירים מתוך העיר והעירייה היהודיים — זו הפגישה עם בני המון בית ישראל. חשוב, שאיש הסתדרות-הנוער ייפגש עם איש העם. בא"י עלינו להמשיך בהכשרה, באשר יש קירבה וקשר בין קיבוץ ההכשרה בגולה לבין הקיבוץ בארץ. אחת השאלות הכאובות של קיבוצי ההכשרה — היא שאלת הדיור. זאת היא לא רק שאלת אמצעים כי אם שאלת היחס לבעיה זו והערכת הצורך בפתרונה. כמו כן חשובה גם שאלת החולים. אינני מפקפק בנכונות עמדתנו בנידון זה. אלה שבאו מביתם חולים ולא גילו מחלתם, יש להחזירם לביתם גם לאחר שנה. כן יש לשלוח הביתה חברים הבאים בלי ידיעת עברית אלמנטרית. אל נירא, תנועתנו לא תקטן ע"י כך. האם נגד החופש היא החובה ללמוד עברית? יש לשלול את החופש המדומה. יש כיום בתנועה מה שקוראים בשם "חלוץ-הקוניונקטורה". וודאי נצטער כשהאדם ישאר חלוץ הקוניונקטורה. אך סימן של חולשה הוא להסתדרויות-הנוער אם הם מפחדים מפני חלוץ-הקוניונקטורה — כי ההווי שלנו צריך להיות מחנך. ואשר לעבודה הרעיונית. עיקר החינוך הוא המעשה. חיים רוחניים אינם במקום המעשה. אבל הכרח הוא לתת מקום לחיי-רוח. הפועל צריך להתאמץ לקרוא וללמוד גם כשהוא עייף לאחר יום עבודה קשה. מוכרחים אנו להתחנך לכך, שעלינו לחיות חיי פועל תרבותי. אמנם הזמן הפנוי אצלנו מוגבל, ומשום כך עלינו לקרוא את החשוב ביותר, ללמוד את אשר מקנה יותר ערכים. מוכרחים אנו לנצל את מכסימום הזמן שברשותנו, אם לאו — לא נכשיר את החבר לחיי קיבוץ גם אחרי זמן ממושך. תנועת-המונים יכולה להיות מתוחה יותר מאשר חברה אינדיוידואליסטית, אם רק כל אחד בתוכה יהיה חדור רצינות ואחריות למפעלנו.

דברים. כך א'

יעקב אשד: על תרבות חיים

(מתוך שיחה)

התרבות שלנו, היא שיתופית, תרבות של חברה גדולה. ההווי שלנו הוא הווי של רבים, הווי המוניים. הסופר נומברג השתתף בוועידת מורים יהודים, שהצטיינה באי-סדר שלה ובוויכוח חריף על קטנות. והוא שאל: היוכלו אלה לחנך לחיות בקולקטיבי?. האדם כשהוא חי לעצמו הוא שקט ויוצר, בחברה הוא מאבד את התכונות האלו. כן חשב נומברג הסופר, אכול הספיקות. אנחנו מאמינים שהחברה מעלה את החיים והתרבות האנושית, דוחפת ליצירה ומעלה את היצירה, אבל אין זה בא בלי התאמצות. לסופר הרוסי אנדרייב יש סיפור על איש אחד טרוריסט שהמטרה רדפה אחריו זמן רב ומשום כך בכל לילה החליף את מקום משכבו. בערב אחד באין לו לאן להימלט נכנס לבית-זונות. אנדרייב מתאר בחריפות רבה איך אותו אדם מתחיל להטיף מוסר לבחורה מופקרת והיא מגרשת אותו: כאן אין צורך להטיף מוסר ולדבר על יופי. ובלב אותו הטרוריסט מתעוררת אז שאלה: "למה זה, אני היחידי צדיק בין מיליונים חוטאים?" אנדרייב מוריד כך את הטרוריסט-סוציאליסט השלם מן הגובה המוסרי שלו. הוא איננו מוסרי כי הוא עומד מן הצד של החטא העמוק של החיים. הוא אינו נוגע בחטא. טהור הוא. אנדרייב משאיר את הגיבור שלו בבית זונות. הוא לא יוצא משם. מסקנתו פסימיסטית. כל זמן שכל העולם חוטא, אל תעמוד בצד. תחטא יחד איתו, כדי שגם תוכל להיטהר יחד. דרכנו אינה הדרך של אנדרייב. אבל יש בזה אמת מרה. לא מוסרי הוא שהאנשים שרואים עצמם מובחרים יבדלו. אין צורך דווקא לרדת. צריך להעלות את האחרים "החוטאים", ולא ש"הצדיקים" יתבדלו. אבל אין עושים את זה? תשובתנו: המפעל המשותף הוא המחנך, המעלה את האדם, כל אדם. אבל לא המפעל סתם עצמו, בלי האדם והתאמצותו. ההתאמצות, הדאגה, הטיפול יוצרים אטמוספירה מיוחדת. אם ניכנס לחדר נקי, נתחנך לנקיון. המקום, האטמוספירה של המקום מחנכת את האדם...

המפעל מחנך, מעלה את האדם. אבל זוהי דרך ארוכה ובינתיים האטמוספירה אשר השפעתה רבה — נוצרת, מתהווית. בקלוסובה לא היו סידורים, לא היתה דאגה לכל יחיד, אולם היה דבר מה המוליד זעזוע באדם, מושך, הווי שבא בסערה, בסופה. קלוסובה העמידה כל אחד בתוכה בפני צו גדול. אטמוספירה זאת כוחה בשלמותה, בקיצוניותה, כל פגם מוריד מערכה ומכוחה. האטמוספירה הקיבוצית נוצרת כשיש שלמות חברתית. השלמות משווה את כולם. חסרה אולי כעה ההזדעזעות הפנימית כמו זו שהיתה בקלוסובה. אבל אין זה משחרר את הדור הזה מתוכן חברתי שלם של קיבוץ, מחברות ואחריות קיבוצית עמוקה, מסידורים שיטתיים, משיפורים בחיי החברה, משמירה על נקיון, מתרבות, ספר וכו'. האנשים מקלוסובה שבאו לארץ שמרו עוד שנים אחדות על ההווי הקלוסובאי.

בבית הכנסת שורה אווירה של קדושה משום שלא חיים בו באופן קבוע. ינסו האנשים לאכול בבית-הכנסת, לחיות שם ויחסם לבית-הכנסת חיקף ישנתה. אז לא תהיה בו אווירה של קדושה. בחגיגות תמידית אין רצינות של חיים. איך נוצרת אטמוספירה רצינית? באים אחרים ואומרים: ריקוד. זה לא נכון. הווי זה אינו רק

ההשראה החגיגית שלאחר העבודה. ההוי הוא תמידי, רקמת היחסים וכל סדרי החיים. איך ליצור את ההוי שיקיף את החיים תמיד ולא רק לזמן קצר כמו בבית-כנסת? מכאן גם שאלת קביעות החיים בקיבוץ. החבר הרי יודע, כי החיים בהכשרה הם רק למשך זמן מסויים, עד לעליה, זמן קצר. איך יוצרים את ההוי הזה? על ידי חוויות עמוקות? אולם חוויות יכולות להיות מקריות והחיים שלנו הרי אינם מקריים, הם יציבים, מתמידים. וחוויה אין קובעים לפי תכנית. אבל החוויות לא תהיינה מקריות אם תהיינה נובעות ממפעל חברתי והיצירה המשותפת. שוב: מפעל מחנך. כאשר מקבלים הכל מן המוכן לא יכולה להיווצר אטמוספירה חברתית, קירבה פנימית. כשאנו, אנשים שחונכו בסביבות שונות, נמצאים במשטר חיים אחד ורוצים ליצור ביניהם יחסים — צריך להסיר מהם קליפות של הרגלים, מסורת וכו'. זה דורש זמן. בית לחיים משותפים, אינו מקום של חוויות מקריות. בהוי קובע גם הבגד, האוכל, העזרה ההדדית, כאשר כל אחד יכול לשתף את חברו בשיחה, במחשבה, בחיפושים וכו'. יש כנראה, הרבה מן המלאכותיות בזה שאחד אשר יש לו רכוש תרבותי רק הוא מקנה כל הזמן את רכושו לחברים. אומרים — לכן צריכה להיות דיפוזיה פסיכית, שאין מזיגה רוחנית שלא יהיה אחד נותן ואחד מקבל. יש הופעות פסיכיות שמקיפות את כולם ואז החוויות הן משותפות ומקור המלאכותיות בסמינר, למשל, הוא בזה שהחברה לא גדלה מעצמה, אלא מקבלת הכל מן המוכן. איך לשנות את הדבר? אמרה חברה: נחוצה דוגמא. ומה הוא ההבדל בין דוגמא והסברה? ההבדל בזה שהסברה נקלטת רק על ידי השכל והדוגמא נקלטת ע"י כל האדם. למען היות דוגמא אין צורך דווקא בהשכלה רבה, חי אדם בחברה והוא מלא תנועה נפשית, מקרב, מתקן, משפיע, יוצר סביבו אטמוספירה חנוכית — זה משפיע. ולכן להרבות בדוגמאות.

הנה כשמדבר חבר בקיבוץ נשאלת מיד השאלה: האם ואיך הוא בעצמו, אישית מגשים את רעיונותיו? ובשאלה זו הרבה מן החוצפה, אולם זו חוצפה טבעית. בקיבוץ מצלצל הכל אחרת. תנועת הפועלים בארץ היא מאוד נועזת, אין בה מנהיגים כמקובל בתנועות אחרות, באשר המנהיג אינו יכול להגשים הרבה יותר ממני. יש גבול להגשמה אישית, גבול של יכולת ההגשמה, והגבול הזה משווה את כולם. הגבול הוא מסגרת החברה והיכולת הגופנית שלנו. הנה לדוגמא, שני אנשים שנמצאים במשק אחד ואין הבדל גדול בין שניהם, ההגשמה מקרבת אותם, ושני אלה נוסעים לוועידה. מהו ההבדל בין שניהם! בוועידה יושב האחד על הבמה, מדבר מתווה דרך לאחרים, ואילו השני יושב בקהל, מקבל את מחשבות השני, אולם בקיבוץ המנהיג אינו במרחק, הוא קרוב מאוד. בקיבוץ הוא כל כך אנושי, בעל חסרונות ומעלות קרובות לכולנו, ואין הבדל בין זה לזה. הוא חי, מגשים ככל האנשים הפשוטים והיחס אליו נעשה יותר פשוט, אבל יותר עמוק. לכן הצורה הכי דימוקראטית בעולם היא התנועה הקיבוצית, כי היא מקרבת ומעמידה בשטח אחד אנשים שונים. יש לה יכולת כל כך רבה לגילוי יכולת האדם הפשוט. יש אולי בזה קושי לגילוי כשרונות, אולם, כשרונות אמיתיים יחושלו ויתפתחו עוד יותר בצורת חיים זאת, כי המשטר הקאפיטליסטי מבדיל בין הכשרונות ובין האיש ורק הקיבוץ יכול לאחד ולקרב שני אלה.

א. גיבלבר: להעלאת מושגינו החברתיים

רבה הדרך שעברנו בהכשרה עד הגיענו הלום. הולך ונרקם לעינינו הווי חיים שרבים בו האורות והצללים. גילויי נפש יפים ונעלים מלווים בגילויים ירודים, שעלולים להדליח את החיים שלנו, להשרות עצב במחננו ולתת לספק לכרסם בנו. שאלת השאלות היא מאז ומתמיד: איך להעלות ולטפח את הטוב ולדכא את הרע בחברתנו ובכל פרט ופרט.

אמרנו: מסגרת חברתנו השיתופית לכשעצמה, היסודות עליהם היא בנויה, יש בהם כדי להעלות את כל החיוב שבנו; התופעות השליליות שבחינו — מקורן במטען הפסיכולוגי, בירושת הדורות ובחינוך במשטר הקאפיטליסטי. עם כל האמת שבדברים האלה ייאמר: המסגרת עצמה אינה מספיקה כדי לשמור ולהעלות את ערכי התרבות והחברה שלנו; ללא כיוון וחינוך מתמידים, ללא חתירה וחיפוש, צפויות לנו סכנות של סילוף וסטייה.

חינוך בקיבוץ — התפתחותם מהירה ונמרצת. צרכינו החברתיים עולים בעוד שמושגי החברה שלנו הנם פרימיטיביים למדי, ושוב אינם מספיקים להביץ את בעיות החיים שהולכים ונעשים יותר ויותר מורכבים. אמנם, אפשר להשתמש בנסיון החברים אשר קדמו לנו בארץ, אך אם לא נדע להבליע תורת חברה זו בדמנו ולטוותה ברקמת חיינו, אם נקבל אותה כתורת חיים רגילה, שיגרתית, ולא נשווה לה מן המקוריות שבחינוך כאן, תהיה זו תורה מכנית שסכנה להשתמש בה.

בשאלת היסוד בחיינו: שאלת השוויון בקיבוץ, נקלעים אנו בין שני הקצוות: בין שוויון מיכאני לבין שוויון-אמת. המושג הפרימיטיבי של שוויון הוא שוויון בכל ושל הכל. ל"קצץ קצת" את ראשו של האחד למען להשוותו לנמוך ממנו הוא שוויון מכאני פורמאלי ואינו מתאים עוד לחיינו בהתפתחותם, אם-כי בראשית צעדינו היה הוא משותף לכולנו. בשלב זה של חיינו בהכשרה שוב אינו מספיק השוויון הפורמלי, שכן הוא מבטיח את זכויות האורח בקיבוץ ותו לא.

ולדעתי, יש הרבה מן הצדק בטענה או בהרגשה של הרבה חברים, שהנהגה הולכת ונוצרת בקיבוץ שכבה של אנשים, כעין אנשי עליה, שהחברה מעריכה אותם יותר. ואלה, במקום להתערב בין חבריות, הם מסתגרים בחוגים צרים בתוך החברה הקיבוצית. מצב זה מפחית את ההשפעה ההדדית ומכרסם בהרגשת השוויון בין החברים. יתכן, שהרגשה זו — מקורה ברגש נחיתות המקנן בקרב רבים מחברינו, אך תהיה הסיבה אשר תהיה, עובדה היא שהיא קיימת, ויש בה מן הסכנה, שתיווצר מעין שכבה אריסטוקרטית של אנשים, אשר במשך הזמן, מרצונם או שלא מרצונם, אמנם יראו את עצמם לשכאלה, וישיאו את עצמם על רוב החברים. יש גם סכנה במעבר לקיצוניות שניה, אשר שוללת כל קשר קרוב יותר ואינטימי יותר בין אנשים בקיבוץ. עלינו, איפוא, להעלות את החברה שלנו להבנה יסודית של המושגים שוויון והשוואה.

הוא הדין בתחומי חיים אחרים. בקביעת חוקים ונוהגים בחברה צריך תמיד לקחת בחשבון את המושגים בהם חי הציבור, ועד שלא נעלה את הציבור שלנו לדרגת מחשבה מורכבת יותר ולהבנת המושג החדש, נהיה מוכרחים להתחשב במושגים הקיימים של "שוויון" ו"אמת".

בכריחה ממושגי-חיים זעיר-בורגניים ובחתירה לפשטות הגענו לגסות ביחסים. לעומת זה גם בכריחה מגסות — יש סכנה רבה של שיבה לנימוסי חיים קודמים, לגנדרנות. כמו כן מכריחה מפרזיאולוגיה דברנות, הגענו לפעמים לפשטנות מופרות. מה חיזור ומה יבש הוא הביטוי שלנו באסיפות, לעיתים לא ידענו להבחין ואף לעגנו לניב התמים והחלוצי.

צריך להדגיש, שמושגי החברה של חלק גדול מציבורנו — יסודם ברדיפה אחרי האמת ה"אבסולוטית", אשר משום חוסר אפשרות להגשימה יש ושלולים אותה בכלל וע"י זה מגיעים לחוסר שלמות. מכאן — כל החולשות והסטיות. הדרך הסינתטית שלה אנו זקוקים נראית כדרך של פשרה ושל הונאה עצמית. מסתבר, שמושגי החברה שלנו עדם מפגרים אחרי ערכינו החברתיים. נחתור איפוא, להעלאת מושגינו החברתיים ולהתנהגות לפיהם. מכאן הדרך לשלמות הנפשית של החבר המתחנך להגשמה והמגשים.

באראנוביץ', אגרת, 1936

בְּטוֹרִים סְדוּרִים

בְּטוֹרִים סְדוּרִים הוֹלְכִים הֵם —
 קָאוּ נָא — יַחַד צוֹעְדִים הֵם!
 גַּם בְּנֶשֶׁם, גַּם בְּקָרָח
 תְּלוּצִים הוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ.

עוֹדְנוּ, אָחָא צְעִירִים! —
 קוּמוּ, צְאוּ בְּרִקְוִדִים!
 בְּלִי כְּלִי-נֶשֶׁק בְּיָדֵינוּ
 נְשַׁחֲרָה אֶת אֲרָצְנוּ;
 בָּא נְבֵא הַדְּרוֹר אֲלֵיהָ,
 יַחַדְשׁ תְּלוּץ יְמֵיהָ.

מיידיש: חנה רביד

אין גלייכע רייען

אויסגעשטעלט אין גלייכע רייען (3)
 זעט נאר ווי חלוצים גייען!

סיי אין שטורם און סיי אין רעגן (3)
 גייען חלוצים אויף די וועגן.

ברידער חלוצים מיר זענן יונג (3)
 גיט א הויכן טאנץ, א שפרונג.

אן געווער און אן כלי-זיין (3)
 גייען מיר דאס לאנד באפרייען.

עס מוז דאס לאנד זיין א באפרייטע (3)
 פון חלוצים א באנייטע.

משיירי חלוצים בפולין

שלום: בין איש לרעהו

נסיון החיים שבהכשרה איננו מקבל את הנוסחה השגורה של "טוב" ו"רע" מראש. החבר קל-הדעת. העליו, המתפרץ, המפריע לנו לפעמים באסיפות, שיחות וחוגים, מחלצנו לא פעם ממיצר היגון והנכאים. האדם הקל, בעל המוג המתפרץ, הוא לא תמיד המבוקש, אולם בחיי חברה נודעת לו חשיבות לא פחותה מאשר לאדם הרציני, המכונס תמיד לחוך עצמו, שאיננו מפריע באסיפות, אבל גורע הרבה בהווי החיים. חבר שיש לו מוג מבדח, ערכו רב במקרים ידועים אם כי בבדיחותו או בעקיפתו הוא פוגע בכבוד מישוה. אין כאן שאלה של "מהות" טובה או רעה אלא של חוסר חוש המידה: אי-ידיעת הנורמה ביחסים שבין

אדם לחברו. לא התכוונו בחיי השיתוף לאינטימיות של כל הציבור, אולם ציבורנו אינו מגלה הבנה להתהוותם של חוגי אנשים קרובים זה לזה, מאידך חוג כזה, לכשנוצר, מסתגר לרוב ומתכנס לתוך עצמו. אין אנו רוצים לשלול מאת אנשים חיים את האפשרות של חיים אינטימיים בחוג, אולם החוג צריך לדעת את המידה, והציבור צריך לשפוט לא את עצם הגילוי אלא תמיד את המידה.

באו אלינו אנשים מהוויו חיים, שקיימים בו מושגים של "יחוס" ו"כבוד", "קנין פרטי" ו"תכלית". האדם בעיירה מונע ע"י יצרי הקנאה, צביעות והונאה.

גם בהכשרה יש כר נרחב לצביעות ולקנאה. יש מקום לחשבונות אישיים כשטח האישיורים לעליה, בחלוקת העבודה, בהעברה מפלוגה לפלוגה. אקטואלית תמיד בחיים היא פרשת היחס של בעלי התפקידים. בכל השטחים האלה יש גילויים של קנאה וצביעות. יש ובאסיפות הקיבוץ צפות שאלות ה"דמוקרטיות" ושלטון "היחיד", שאלת "השוויון" שנפגע. אין אפשרות נוחה יותר לביקורת הכלל מאשר בקיבוץ. ואין בקיבוץ שום אפשרות לזכויות יתר. חריפתה של שאלה כזאת היא סימן רע לציבור ולחבר. הדבר מעיד על חולשה אישית, על פחד מפני הביקורת, או על "עניינים נעוצות" מתוך קנאה בשל "שווה פרוטה". הנסיון בחיי ההכשרה הוכיח, שבהעלאת שאלות אלו הצטיינו בעיקר נפגעים בכבודם או מי שראו את עצמם מקופחים. האדם שלנו צריך לרדוף אחרי האמת. אולם איננו חושב, שעלינו ליהפך ל"רודפי-אמת" האבסולוטית. אמת אבסולוטית יש והיא פוגעת בחביעות המוסר הראשוני.

הקנאה, כשהיא מעודנת ומחוקנת, היא רגש רגולטורי, גורם ביקורתי, שומר על שוויון וגם מרבה חכמה. אולם הקנאה בלי שום מידה, והבקורת המופרזת — הורסות. יש, מאידך, להכיר, כי לא תמיד ידעו החברים הממלאים תפקידים את המידה הנכונה בגישה לחברים, בחלוקת העבודה, בסידור ההספקה. כל אלה הוסיפו משלהם לגילויים ההורסים.

חסרה גם מידה מסוימת של אדיבות. הפשטות שלנו ביחסים עוברת לפעמים לגסות. ההכשרה הממושכת מדגישה ביתר שאת את הצורך בחבונה, במידות, בנורמות כנגד נטיות מוקיות, בהכנת האדם והציבור והעלאתם לתפקידם בשעה זו.

חבר: יחסי חברים וחברות

שאלה זו, המטרידה את מוחותינו ולבותינו, ואשר מרבים כל כך להשיח בה בחדרים ובחדרי חדרים, שאלה זו הרצינית והמסובכת, עדיין לא באה לידי ביטוי ציבורי אצלנו. לכן נדמה, כי אין עצמה ציבורית מסוימת בשאלה הזו. אילו חשבנו באמת, כי "איש לדרכו ילך", כי אין זה נוגע לכלל ניהא, אולם תמיד רוגשת ורוטנת החברה. תמיד משיחים, ככל מיני דרכים מותחים ביקורת על התנהגותו של יחיד זה או אחר. אם בדרך הלצה וחיודו, אם בדרך הרצינות ואם בדרך של שינוי יחס החברה לחבר פלוני. אולם תמיד בלי משפט, מבלי רשות דיבור לנאשם! וגם הקטיגוריה אינה מנוסחה ומוסכמת ע"י הציבור. אין הדרך הזו הולמת אותנו. תהיינה האמיתות שלנו אשר תהיינה, תהיה דרכנו ברורה או מהססת, אולם ראשית כל תהיה גלויה, גלויה וניתנת לבקורת הציבורית; נדע, כי שאלת יחסי חברים וחברות ניתנת לוויכוח ולמחשבה משותפת, ככל שאלה אחרת בחיינו. נפקיע נא אותה מאת האפלה של הפיקנטיות הבורגנית או של רכילות והלצה מסותרת וקלוקלת. נכניסה לרשות הציבור כולו.

האם יש רשות לחברה להתערב, לקבוע דרכים? האין השאלה שאלת השניים בלבד? במקרה אחד צריכה החברה לכל הדעות להתערב: כאשר יש ניצול, הונאה או עוול מצד האחד כלפי השני, על החברה להופיע ולהגן על החלש. אולם בהתערבות יש משום גול חופש-הפרט ובעניינים הכי "פרטיים שלו". נדמה לי שדווקא יחסי-המין, יותר מיחסים אחרים אינם רשות הפרט. אוכל חירה, מלבש וקוצצרט,

ספר קריאה וצרכים אחרים שהאדם מספק לעצמו הנם צרכי הפרט. הם נועדו לקיומו של הפרט גופו ורק לאחר שהחברה מטילה על עצמה את האחריות לסיפוקם, הצרכים האלה נעשים — חברתיים. בה בשעה שכל הקשור ביחסי מין — בא לשם קיום המין, שאלה שקיומו של הציבור כולו קשור בה, איך ימסרנה לרשותו הקפריסית ולפעמים הפרועה של הפרט?

אין לדעת, להפריד במשהו את כל האבות-הנעורים והאהבהבים וכל הקשור בהם, מן השאלה הכללית של קיום המין. אנו חייבים ללמוד ריסון עצמי, אבל לפני זה צריך לדעת, אילו רצונות ויצרים לרסן. בלי ספק "יש מותר ויש אסור", בלי ספק יש כמה וכמה צוויים, אשר צריכים לשמור על החבר הצעיר בפני כליין גופו ונפשו. צוויים הגייניים ראשוניים וחברתיים ושל היגיינה נפשית.

לנוער החי בבתי הורים יש איזו חוקי מוסר המגבילים את חופש הליכותיו. לפעמים החוק והמוסר הללו חסרים הגיון ומדכאים. לפעמים הם גורמים למעשים גרועים מאלה אשר הם רוצים למנוע. גם דרכי הגשמת המוסר ודרכי השמירה על החוק הם לרוב בלתי חינוכיים ומוזיקים (כמובן, יש גם משפחות שהשפעתן חיובית) אולם בדרך כלל, המשפחה מטילה מידה של מרות השומרת במשהו על הנער והנערה מפני היסחפות ייצרית, מפני השתעבדות ליצר המיני בכל גילוייו.

ואצלנו? יש לחברים הרגשת חופש. פחתו ההגבלות החיצוניות. החברים תמיד יחד. לא תמיד יש לחץ מוסרי של הסביבה. יש כאן גם גילויים של ריאקציה בלב החברים לגבי "המשטר הישן", לגבי מה שהיה אסור ע"י "שלטון הרשע" של המשפחה ובית-הספר. כל התשוקות החנוקות מרימות ראש, ומדוע לא? מה יעכב? "אנחנו אנשים חפשיים, חפשיים לעשות כל אשר טוב ונעים לנו. נורוק אחרי גבנו את הדעות הבורגניות התפלות על האסור ועל הבושה, מה יש להתיישר אנשים חפשיים אנחנו!" לכאורה יפה מאוד! אולם אליה וקוץ בה: חופש הוא דבר יפה אם אינו פוגע בחופש של הזולת ואם אינו עלול לפגוע באדם עצמו.

"אנו ערבים זה לזה והיום ערב למחרתו". אנחנו רק מתחילים ליצור חברה. נשמור נא על עצמנו. נקיים את חברתנו על יסודות בריאים ויציבים, נמנע במידה האפשרית מטעויות העלולות להתקם בנו ובחברתנו, מחר.

"השבעתי אחכן בנות ירושלים בצבאות או באילות השדה, אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ." אמח גדולה ועמוקה ספונה במילים אלו. האהבה מתח גדולה היא לאדם, גדולה לאין ערוך, מעלה ומעדת את האדם, פותחת לפניו עולמות. אולם אפשר לזהם מעיין זה, להדליח את מימיו, אפשר להצר את הלב עד כדי כך, שלא יהיה בו מקום לדבר כה גדול כמו אהבה. והתקלה באה, כשמעוררים את האהבה בטרם חפצה. בטרם כובשת אהבה גדולה את הלב — משחקים באהבה, באהבהבים. וכאשר מסכים האדם לשחק ביצרי המין, חדלים יצריו להיות רציניים. משבא האדם לידי סיפוק יצריו בלי אהבה, מפסיד הוא הרבה שנסות לזכות באהבה גדולה.

וגם היצרים לכשעצמם, אשר נדמה היה שאפשר לספקם על נקלה — גם הם נוחלים אכזבה מרה. כך הבטיח אותנו, לאשרנו, הטבע בפני בזבוז כוחות החיים שלנו. אם כי לעתים נמשכים אנחנו אחרי סיפוק "קל" של היצרים, הנה מיד אנו נרתעים ולומדים ע"י השממון, הבחילה והאכזבה הנפשית שמלווים אותנו, כי לא זו הדרך. אם כן, מהי הדרך? נדמה לי: ראשית כל לשמור עצמנו מפני קלות ראש, מפני "דרכים קצרות" לסיפוק תביעות הרגע של יצרנו, לא נעיר ולא נעורר עד שתחפץ אהבה גדולה באמת. ושנית, זה העיקר — אל נראה את התחום הזה של חיינו — כחזות הכול. נעלה תחומים אחרים של חיינו, נעמיק את עצמנו במחשבה ולימוד, ביצירה חברתית ומשקית, בגיבוש ובניין "האני". אישיות חלוצית, הולמת יותר את חיינו החדשים, את תביעות תנועתנו וצווייה.

חוויות המין עשירות להעשיר את חיינו ולשמש גורם עצום להתפתחות הנפשית, כשאנחנו בשלים להן.

כשגופנו בנוי איננו נפשנו מפותחה, וחשינו עמוקים ונאחזים בכל גילויי החיים. אותן החוויות עצמן עלולות לדלדל את כוחנו הנפשי והגופני, ולהטות אותנו לתוך ד' אמות של חיי פרט, לטמטם את כל חושינו לחברה וליצירה חברתית, משאנו שוקעים בהן בטרם עת.

ויש השקפה אחת, השליטה בין רבים בתוכנו, וגם ממנה עלינו להשתחרר. היא ההשקפה או ההרגשה הרואה בכלל בכל יחס מיני משהו מכוער ומאוס. רואים כיצור גם בשיחה בשאלות אלו ומשתדלים להתנזר ולהתרחק מכל זה.

במקום שכל המכוער ביחסים במשפחה ובנוער יעורר בנו התקוממות נגד הצורה הקיימת, מתעוררת היא לעצם היחסים. והדבר חדר כה עמוק ללב האדם מצעירותו לדברימה אורגני שקשה מאד לשרשו (ראה "אשה לבדה" לאנגס סמולי). ברוב המקרים זה נחלת החברה, כי לגבי החברה יש יותר עוול בחברה הקיימת. וברור — אנו צריכים להילחם בתופעה זו, כי היא עלולה לשבור חיי הרבה אנשים ולהביאם לסבל וענוי-שווא. ויש חיים חוויות המין ואומרים: "מילא, איננו יכולים להימנע, כי שליטים בנו היצרים, אולם אילו יכולנו להשתחרר מכל "הבהמיות" הזו, היינו מאושרים".

ואולם היחסים "הקלים" חסרי יופי ותוכן נפשי בגיל הנוער, מבחילים וממאסים את כל הקשור למין ללא תקנה. עלינו לחתור לעקור את הסיבות, ללוות את הנוער בתנועה מן הגיל הצעיר ולעקוב אחרי חוויותיו בתחום זה. אל לנו להתיאש מעצמנו. אם יש בנפשנו הרבה רגשות מסולפים, עלינו לעקור אותם ולטהר עצמנו ע"י חינוך עצמי מחושב ומתמיד.

הרי האהבה וכל הקשור בקיום המין מהווים את היותר יפה, היותר עשיר ונאצל בחיי החי והצומח. כמה יופי וטוהר וכוחות בראשית יש באהבה של השניים, בנהיית האחד לשני, בנענועיהם ובחשוקתם לקירבה. וכמה יופי יש בהתרפקות, בהתקרבות ובשכרון החושים, וכמה יופי מאציל הטבע לאדם בעת שהוא בשל לאהבה, בעת שהוא נאבק לכבוש את אהבת האדם האהוב עליו.

"במעלה ההכשרה" 1936

מרדכי טננבוים: הערות לשאלות הקיבוץ הצעיר

ההכשרה מתרוקנת בקצב מהיר מחבריה הוותיקים. עליה גדולה המספקת במידה מרובה את צרכי הקבוץ הפכה מחזון וכיסופים לעובדה ומציאות. עם העליה הולכים קיבוצי ההכשרה ומתחדשים, מתמלאים בחומר אנושי צעיר, חסר נסיון וחינוך הכשרתי וחברתי כאחד. בבואך כיום לקבוצי ההכשרה, וביחוד לגדולים שבהם (כגון לודז', גרוכוב, באראנוביץ' ועוד) תמצא בהם מצב של מתיחות, זעזועים פנימיים וחוסר יציבות הנובעים מעליה גדולה מצד אחד ומציפייה ל"חדשות" מאת המגוייסים מצד שני. ההכשרה מזכירה כעת באי-יציבותה את האדמה לפני הצטננותה: הסתערות תמירה, כאוס ויצירה משולבים, הרס שבהשתנות ובריאה שבמעשי בראשית. על סף שני הדורות בהכשרה חובתנו לקבוע אי הדרך: לאתמול? או למחר? התהיה ההכשרה החדשה להעתקה של קלוסובה? התהפך להכשרה משנות 35—1934? כדי לדון במקצת (במסגרת של מאמר אי-אפשר לדון יותר מאשר "במקצת"). בפרובלמטיקה של הקיבוץ החדש נצטרך לעמוד על אי-אלו קווים אופייניים ותהליכים המעצבים כעת את דמות קיבוצנו והמכריעים בהתפתחות ההכשרה.

מבחינה סוציולוגית חל שינוי גדול בחומר האנושי המגיע עתה לקיבוצים מזה שהגיע בראשית מפעל ההכשרה. יש גם הבדל יסודי בין ה"מגוייסים" שבאו בשנת 35—1933 והבאים עכשיו. היינו רגילים לכך שהשכבה הזעיר-בורגנית ההולכת ומתדלדלת לרגלי תהליכים סוציולוגיים וכלכליים אוביקטיביים תשמש כזרובה חלוצית. חבר חדש שבא לקיבוץ ניתק את הקשרים עם משפחה בעל-ביתית, בעלת אפשרויות קיום ופרנסה כל שהם. האנשים שהגיעו מעיירות פולין (ביחוד ממחוזות-הספר והלין, ביאליסטוק וכד') נישאו על כנפי המרד במציאות היהודית ברצון לשנות את צורות החיים הרגילות. אין זה אומר, שהגורמים החברתיים והכלכליים, בהם היו נתונים אותם האנשים, לא השפיעו (ודווקא השפעה סופית ומוחלטת) על מהלך ההתגבשות של רעיונותיהם. גישה כזאת תחטא לגבי כל עמדה יסודית. ברצוננו להדגיש רק, שהיתה כאן השפעה אמצעית ולפעמים (אולי ברוב המקרים) בלתי-הכרחית. אנשים הלכו להכשרה, עלו ארצה, מכיוון שהיו ציונים, עברים צעירים בעלי-הכרה וסוציאליסטים. העוני החמרי המורגש באופן אישי לא שימש תנאי יחיד להכרעה אידיאולוגית. כעת חל שינוי יסודי ב"רקע היציאה". מגיעים אלינו לא חברי משפחות מתדלדלות אלא מדולדלות כבר; במקום העוני המתהווה עדים אנו לעוני חמרי, השכלתי ומוסרי שנהפך לעובדה: רוב המגוייסים מגיעים לקיבוצים בלי "מחסנים" (בגדים וכלי-לבן), החברים מחכים עם צאתם להכשרה להוצאות הדרך; חברים שהכרחית להם הפחתה תמידית של קופות העליה — כל אלה מאשרים את הנחותינו.

נוכח המצב הקיים והתהליכים הפועלים מתוך החברה הפולנית החזיון הנ"ל יתפתח גם הלאה באופן כמותי ואיכותי גם יחד.

בגיוס הראשון היו יותר יסודות אידיאליסטיים מאשר בשני, ובשני — יותר מאשר בהליכה לקיבוצים המתחילה עכשיו. היציאה להכשרה בתקופה של חוסר עליה, לאחר עזיבות, ובתנאים של התמרמרות ו"הזדקנות" הותיקים — היה בה משהו מגבורה הנובעת מאומץ אידיאולוגי. לרבים מהמגוייסים המגיעים כעת "אין מה להפסיד". החיים בעיירה אין בהם כוח-משיכה ואפשר לנסות: "יתכן שאשאר בקיבוץ, רוצה אני להישאר, אבל אפשר גם לעזוב". חסר יחס של כבוד והערצה לקיבוץ בתור צורת חיים הנושאת את גרעין החברה החדשה.

דרגת ההשכלה של המגוייסים אינה מספיקה. היחס לעבודה אף הוא לא תמיד משביע רצון. המכשולים הקטנטנים וקשיי יום-יום מעלימים מעיניהם לא אחת את הענין הגדול המצטרף מהם — את האידיאה.

יציין, שבתמונה המעציבה הזאת ישנן נקודות-נחמה: הכרה חלוצית הבאה מתנועת-הנוער. חניכי סמינריונים של התנועה וכדומה. הם הם המשתדלים להשתלט — ומשתלטים במידה רבה — על הווי החיים והחברה של קיבוצי ההכשרה בפולין.

הכשרה ממושכת והכשרה המונית

עצם היציאה להכשרה אינה מבטיחה עוד לחבר עליה. אין ההכשרה יכולה להכשיר את כל הבאים אליה, יש בתוכה סלקציה. אין אנו מבטיחים גם למוכשרים עליה

מהירה. אך דבר אחד אנו יודעים עתה: ה"שיבה" בקיבוץ 5, 6, 7 שנים היא כבר הכרח אובייקטיבי. ומוצגת השאלה: אם חינוך הכשרתי במשך זמן ממושך, של אלמנט הנתון פחות או יותר להדרכה, לא נתן תמיד את התוצאות המקוות, מה יהיה עכשיו, כשמצד אחד ישנה לפנינו פרספקטיבה של עליה קרובה ומצד שני — חומר אנושי, "טרי" מאוד בהכשרה? מתי נספיק ללמד את החברים האלה עברית, לקשרם לעבר ולמסורת העם, לחנכם לקראת ההווה והעתיד בארץ? עלינו להקפיד על סייגים, שבלעדם אין להעלות חבר ארצה. ידיעה אלמנטרית של השפה, הכרת יסודות התנועה — לא לראות בוותק את המומנט הקובע. התייחסו להכשרה ל"חברת אקספורט" של אנשים לארץ? הסכנה הזאת נשקפת לנו. אין היא אקטואלית כבר עכשיו. יש בידינו עוד זמן מסויים כדי להילחם עם סכנה זו ולהתגבר עליה.

לאחר תקופת המשבר שעברה על ההכשרה עם הגבלת העליה ופרוץ המאורעות בארץ, נתחזקה ההכשרה ונוספו לה כמה וכמה ערכים חשובים ביותר. חלפו, עברו הזמנים של כיבוש, עבודה מפרכת בתנאים לא מסודרים, שינה ב"אינטרנציונלים" וכדומה. השיכלולים הכלכליים, שנעשו בקיבוצים בשנים האחרונות, מאפשרים חיים בנוחיות אלמנטרית, שעליה לא חלמו "דורות" ההכשרה הקודמים. נוסף לנו, במשך הזמן, נסיון חינוכי רב ונוצרו על ידינו תנאי חיים, שימנעו מאתנו כמה וכמה שגיאות שנעשו על ידינו בתקופת ההכשרה ההמונית. הגורמים האלה בצירוף העובדה המשמחת מבחינה חינוכית, שרוב המגוייסים המגיעים לקיבוצינו צעירים הם ונתונים להשפעה מחנכת מתמדת, צריכים להיות מנוצלים ע"י התנועה בכיוון של הגברת היסודות החינוכיים בקיבוץ. אולי נצטרך לחשוב גם — בניגוד למסורת התנועה — על הכנסת כמה מערכי בית-הספר לקיבוץ. אף פעם לא היה החומר האנושי כה גמיש ונתון להשפעה כפי שהוא עתה. חינוך עצמי ע"י האדם, העבודה, סביבת הקיבוץ מתאימים יותר לחברים מבוגרים. נצטרך על כן לשלב, אולי, את השיטה של בית-הספר עמלני עם השיטה המסורתית של קיבוץ-ההכשרה.

אחד התפקידים העיקריים — הקניית ידיעות והשכלה לחברים, הרחבה והעמקה של הפעולה התרבותית.

דומני, שהננו שבים לתקופה של הכשרה המונית. האנטישמיות מתגברת והולכת והנישול הכלכלי הפוגע בקיום ופרנסה של אלפי משפחות יהודיות, מעשי הגבורה בארץ וגילוויי אפשרויות העליה — כל אלה צריכים להביא אלינו — ומביאים כבר — שכבות נוער, שעד כה לא חשבו כלל על הכשרה ועליה. עבור התנועה בגולה משמשת העובדה הזאת חזות חיובית ממדרגה ראשונה. יבואו אלינו מאות ואלפים — ומתוכם יתגבש החומר החלוצי המוכשר והמותאם לארץ הנבנית. כי הארץ והתנועה העומדת לרשות צרכיה ותפקידיה, ההסתדרות והקיבוץ שלקראתם התנועה מחנכת את חבריה — אינם מעוניינים במצב של "כל דכפין ייתי ויאכל": עצם החיים בהכשרה — מעשה מהפכני חשוב הוא, אך איננו פותר את השאלה. המגוייסים דעכשיו הם מועמדים להיות אנשי-המחרת. יחד נחיה בארץ במסגרת הסתדרותית וקיבוצית אחת וזה מחייב את הקיבוץ להפוך למוסד חינוכי המעבד את החומר הצעיר הזה להיותו חברים פועלים, להיותו חלוצים.

"החלוץ הצעיר", באראנוביץ', 1939

מבט אל העבר

לקראת הופעת ספר שחריה התקיימו ארבע פגישות של חברים יוצאי גוש שחריה. בזה חמציט מדברי החברים בפגישות אלה.

א. באפק

מועדון לחבר, 2 בפברואר 1980. משתתפים חברי שחריה שבאפק.

שרה סגל (אפק) פותחת את הפעולה שנעשתה להוצאת ספר שחריה ומציינת את תפקידי הפגישה הזאת, שהיא ראשונה לסדרת פגישות לקראת הוצאת הספר.

יהושע וושצינא (איבאצביץ', באראנוביץ'): במקום ראינות אישיים אנו מקיימים כאן ראיון קבוצתי, וזאת כדי לאפשר ביטוי לחברים וגם כדי למנוע חזרות. יהיו בספר דברים כלליים על ההכשרה, אבל בפגישה מעין זו אנו רוצים, שכל אחד ינסה לספר את הסיפור האישי שלו, את המיוחד שבו.

ראוי לדלות מן הזכרון ככל האפשר את הדברים כפי שחיינו אז. ישחדלו החברים לחזור אל עצמם ואל הימים ההם ויעלו את סיפוריהם.

חוקה אשל (בודנוב) (לידה, וילנה): עשיתי את הכשרתי בגוש וילנה. התחלתי אותה ב־1933 בפלוגת שחריה באיביה. הפלוגה מפאת חוסר עבודה נכנסה לחובות. פנינו לפלוגה בלידה בבקשת עזרה. נשלח אלינו מוטלה קלימאנטינובסקי, וכשלא יכול היה לעזור, חזר אחרי יומיים לקיברצו. אז מזכירות הגוש בוויילנה שלחה אלינו את חוקה ברונשפיגל ויחד אתה הוחלט לחסל את הפלוגה באיביה. עברנו איפוא, ללידה. תנאי החיים בלידה היו ממש איזמים. היה חורף וקר מאוד. החברות, וגם אני, עבדנו בשירותים במשק בית. עם זאת אחרי העבודה היו מרבים לרקוד, מנגנים על משור. באמצעות הנגינה במשור היו גם מעירים אותנו לעבודה.

עשיתי כחצי שנה בלידה ומסיבות אישיות עברתי לקיבוץ בוויילנה. עבדתי בבית חרושת לעורות. היחידה יחידה, יחד עם גויים. בעל המקצוע הראשי במקום זה היה גרמני ואני עם היידיש שלי הייתי מתרגמת ומתווכת בינו לבין הפועלים הפולנים, שבדרך כלל היו אנטישמיים. היו גם התנפלויות על היהודים. פעם לעת ביקורו של השליח מא"י, משה מז'יבובסקי, בפלוגה התנפלו עליו, הרביצו לו ושברו לו את המשקפיים וכו'. הייתי פוחדת כלילה לחזור הביתה מן העבודה. בחורים

מהקיבוץ מוויינים במקלות היו באים ללוות אותנו. יחד עם הקשיים היו החיים מעניינים. שמענו הרבה סיפורים על הארץ מפי השליחים. היה איתנו או השליח שלמה מינץ מעין חרוד. חיינו בכמיהה גדולה לארץ. קיבלנו אז רק 20 סרטיפיקטים, מאחר שהייתי חמיד עליה, רוקדת ושרה, היו בטוחים שאלך לקיבוץ, נאשרתי לעליה לאחר תקופת הכשרה קצרה יחסית. כעבור כמה חודשים עליתי בעליה ליגאליית באניה "פלסטינה". באניה זו חזר לארץ גם בן-גוריון. כל הערבים בזמן ההפלגה עברו עלינו בשירה ובריכתים. לארץ הגעתי ביום שרב קשה. נשלחתי לקיבוץ בהרצליה שלאחר ההתיישבות היה לשפיים. היינו אז 30 עולים חדשים וגרנו בלולים. האכזבה היתה די גדולה. לא כך סיפרו לנו על הקיבוץ בארץ. לאחר שנה בפלוגת הרצליה עברתי לפלוגת הים.

מולה מנדל (פינסק, הורודישין): יצאתי להכשרה ב-1936, לפינסק. שם מצאתי קיבוץ הכשרה גדול, עם עבר. עיקר עבודתנו בפינסק היתה בשני בתי חרושת לדיקטים. בנוסף לזה עבדנו בעוד מקומות. אני עבדתי בבית חרושת של קונדה. היתה זו עבודה קשה מאוד. הייתי בריא וחזק, אך אינני ידע מה שקרה לי וכעבור שנה התעייפתי וברגע של חולשה חזרתי הביתה. אולם את קשרי עם קיבוץ ההכשרה בבאראנוביץ, לא ניתקתי. לאחר כ-3/4 שנה, חזרתי, אבל לא לפינסק כי אם להורודישין ועבדתי במפעל לדיקטים. בסוף 1938 אושרתי לעליה. עליתי באיית המפעלים "אוטראטו" והגענו לחוף שפיים. זה היה, נדמה לי, בספטמבר 1938 ונשלחתי לפלוגת הים.

שרה סוצקובר (לווין) (באראנוביץ, הורודישין): אני מאוסטרוביץ, עיירה על יד וילנה. בשנת 1933 יצאתי להכשרה לקיבוץ שחריה בבאראנוביץ. מיד עם כניסתי לבית הקיבוץ קיבלוני כמה בחורות בקריאות א"ת ימנקה הגיעה". "הדברים הטובים", שהבאתי אתי, הוחרמו מיד, וכעבור כמה ימים לקחו ממני גם את הנעליים.

ההתרשמות הראשונה היתה, איפוא, די קשה והיו לי חבלי קליטה קשים. עם הזמן התחלתי להתרגל. רוב החברות עבדו בעיר בשירותים. חברות מעטות עבדו במינסרה ובכית חרושת לייבוש פירות. הקיבוץ בבאראנוביץ היה קיבוץ הכשרה גדול והאנשים היו באים יוצאים בו כמו בתחנת רכבת. לא הכירו זה את זה. היו יוצאים בשעה מוקדמת לעבודה וחוזרים בשעה מאוחרת. לאחר העבודה היו מתפורים בדירות שהיו פוזרות בעיר. מצב זה הכביד על יצירת יחסי חברות וקירבה.

זכורתי, פעם אחת ביום שישי נשלחתי לעבודה בשירות בית, הדבר הזה היה קשה לי מאוד. בעלת הבית המטירה עלי הוראות עבודה. לא יכולתי לסבול את זה והודעתי לסידור העבודה בקיבוץ, ששוב אינני הולכת לעבודת-שירות במשק-בית.

עבדתי בבית-מלאכה לסמלים צבאיים, וגם בבית-חרושת לייבוש פירות. כמו כן עבדתי יחד עם בחור אחד מהסטודיה הדרמטית, שהיתה אז בבאראנוביץ, כמחלבה בשאיבת מים בדליים מכאר לשטיפת הגבינה שיוצרה במחלבה.

אחרי חצי שנה לשהותי בבאראנוביץ ביקשה הפלוגה בהורודישין לשלוח אליה חמש-שש בחורות. התנדבתי, כי רציתי להכיר מקומות חדשים וכו'. בהורודישין היתה קבוצה קטנה יותר, מצב כלכלי וחברתי טוב יותר, אבל חסרו מקומות עבודה לחברות. עבדתי הבחורות בבית החרושת היתה קשה מאוד. אני עבדתי בעיקר במטבח במקום.

מפעם לפעם היינו מבקרים בקיבוץ פינסק הסמוכה, שבה אהבנו להצטלם. היינו נוסעים לשם ברכבה,

ובחזרה — הולכים ברגל, גם בחורף — בכוח ובשלגים.
בהורחישך עשיתי למעלה משנה ונאשרתי לעליה. בדרך הביחה ביקרתי את הקיבוץ בבאראנוביץ', ומצאתי אותו במצב טוב יותר מכפי שהיה קודם. עליתי בעליה לגאלית. בבת-גלים קיבל את קבוצתנו מטעם ועדת העליה של מזכירות הקיבוץ בני מרשק ונשלחנו לפלוגת הים.

מינדל פניג (שיינמן) (אנוב): אני מאושצ'ילוג, עיירה בוהלין.
הגעתי להכשרה ב־1935 לפלוגת שחריה ביאנוב. עבדתי במינסרה. אחי יחד עבדה גויה אחת, פולניה. אני זוכרת את הלילה שאחרי יום עבודתי הראשון — כל הלילה בכיתי. האצבעות היו פצועות ולא יכולתי להניע אותן. לאט לאט התחלתי להתרגל. רוב העובדים במינסרה היו גויים והאנטישמיות הייתה גדולה. חרה לי, שהם טענו, שהיהודים אינם יודעים לעבוד.

מזכיר הפלוגה היה אז אברהמל. סיפרתי לו על העבודה הקשה במינסרה, שנקלעתי אליה, והעבירו אותי לעבודה קלה יותר — בכירור קרשים. כעבור זמן נסגרה המינסרה ונשלחתי לעבוד במשק־בית. אני זוכרת, שבעלת הבית הייתה מפצירה בי, שאוכל יחד עם בני הבית. לפי מושגיני אז היה הדבר אסור בתכלית האיסור. בעלת-הבית הייתה אומרת לי, שלמען שלא יודע הדבר היא תסגור את הבית, תוציא את הילדים ממנו, למען לא יראו ואיש לא יידע. אך עמדתי בסירובי. הייתי רעבה, אבל לא טעמתי מן המאכלים שבבית.

בעל-הבית של מקום עבודתי היה מאנשי הפאטרונאט. גם הוא הבטיח, שהדבר לא יתגלה והכל יבוא על מקומו בשלום. עד עכשיו אני מצטערת על החתקשות זו, כי הרעב הציק מאוד. לא פעם רציתי לחזור הביחה לעיירה שלי, אבל הרי ברחתי מהבית והגאוה לא הרשתה זאת. בשבת אחת טיילנו ברגל אל עיירת הולדתו של וייצמן, מוטלה. בדרך חזרה תעינו וחזרנו יגיעים ורעבים מאוד.

נאשר לי עוד זכרון מאותם הימים. תמורת שק קליפות של תפוחי אדמה היינו מקבלים כמה ליטרים חלב מגויה אחת. כאשר לפי התור הבאתי את השק לבית הגויה, התנפל עלי הכלב שבחצר. עד היום חרותים בגופי סימני נשיכתו של הכלב הזה. מאז ועד היום אני פוחדת מכלבים.
עליתי בעליה לגאלית ב־1936, והגעתי ישר לפלוגת הים.

סיפוריהם של נחן אשל, מיכאל דניאלי ודבושקה מנדל בפגישה זו — בפרק באראנוביץ'.

ב. בתל אביב

בית המרכז החקלאי, אולם הרצפליד, 24 בפברואר 1980.

משתתפים חברים יוצאי שחריה מגוש דן.

אברהם ברזין (תל אביב — פינסק): מברך את באי הכנס. פגישה לאחר שנים רבות. מאז ימי קיבוץ שחריה עברו הבאים לכנס זה כברת דרך ארוכה. זה כנס ראשון מסוגו לגוש דן.
נושא הכנס — הנצחת קיבוץ שחריה שחיעשה ע"י הוצאת ספר. הורכבה ועדה יוזמת של 20 איש, אנשי שחריה מכל הארץ. נבחרה מערכת להוצאת הספר. מקווה שהספר יראה אור, והוא ישקף את חיי קיבוץ שחריה על ימיו הקשים והטובים. הספר פתוח לזכרונות לחוויות ולרשימות מכל הסוגים, לכל יוצאי שחריה באשר הם שם: בקיבוץ, במושב ובעיר. קיבוצי קלוטובה, גרוכוב, ברוכוב לדוד ותל-חי כבר הוציאו את ספריהם. עכשיו תור שחריה שהיה הגוש הגדול מכולם הגיע.

רשות הדיבור למשה מוקסיי — איש באראנוביץ', בזמנו כיהן כחבר הנהלת העירייה של באראנוביץ', דבר נדיר לגבי יהודי אז. חבר פועלי-ציון צ.ס. בעיר, ליווה את הקיבוץ בעזרה רבה, בהשגת עבודה ובפתרון בעיות שונות.

משה מוקסיי: מספיד במילים ספורות את אלה אשר לא זכו להיות בארץ. קיבוץ שחריה בבאראנוביץ' התחיל במספר חברים, ביניהם י. וושצינא שכאו אליו לעירייה והביעו את רצונם להקים קיבוץ. לא היה ברור, מה תהיה דמותו של אותו קיבוץ. בזמנו הדבר היה קשה, שכן באראנוביץ' היא עיר של מסחר ושל בעלי-מלאכה. אך הקיבוץ הוקם, נזכר בנוסטאלגיה באותם הימים. הוא גאה על כי היה לו חלק בהקמתו. עשה כמיטב יכולתו בהשגת מקומות עבודה, בגיוון פעולות הקיבוץ. הימים היו קשים: שערי הארץ היו סגורים, חוסר סרטיפיקאטים וכר. מקווה להיפגש עוד, בעוד חצי יובל שנים ושוב להעלות זכרונות.

חנה רביד (קליגר) — (גליל ים — וילנה) קוראת פזמון שחיברה במיוחד לכנס.

זכרונות בחרוזים

- מין פגישת מחזור כה מיוחדת —
ניחוח נעורים בזכרונות;
מנגינה שכוחה הלב מרעדת
וצוחקים ומתביישים לבכות.
- באנו הנה קצת לזכור ביחד —
הזיכרון הוא נכס, כך נוהגים לומר;
גם השעות, שלא הרונוני נחת,
הופכות פתאום למשהו יקר.
- הייתה דלות, היה עמל ופרך,
נעל מתפרקת, בבגד — חלונות.
אך גם שירים היו לנו בדרך
ומבטי חקווה אל הבאות.
- בין בית הורים רחוק ובית חלומותינו
ניטלטלו העלומים בסער, במכאוב;
זר לא הבין ודאי את סוד גאוותנו —
פריילעכע קבצנים ראה בנו הרחוב.
- יהודים של שקל וקופסת התכלת
ראו בנו לא פעם מין חבר תמהונים —
כי מה לציונות ולמעשים כאלה,
כמו קירצוף רצפה בבתי גבירים? —
- אהבנו את היחד בימים ההם.
לצחוק ידענו ברצינות, מכל הלב;
לאהבה קראנו או "פרובלם",
לפגישה אינטימית — קריאה ב"מאסף".
- היה בסלנג מפלט מעודף רצינות;
שוכבות היתה, אך גם יראת-כבוד
מפני סיסמה ודגל. את הציונות
איש מאתנו לא עיטר במרכאות.
- ציניות מרה ותוס חברו שם יחד —
זיווג מוזר היה זה ואולי מובן;
כך התגונן חלוץ מן הספק ומן הפחד —
חרקנו שן ושרנו: "לא נוז מכאן".
- חידת אותם ימים ודאי נפתרת
ב"אין — ברירה", שהוא עתיק מאוד,
ב"למרות הכל" ו"דרך אין אחרת",
אך גם באור חזון מול אפלות.
- התבדחנו על הכל ועל מצוקתנו,
חרונו חרוזים על קור ועל רעב,
על גאטקעס ופאלאטקעס שרו פומונינו,
על משא כבד ושברון הגב.

אך שרנו גם "פאר דער קאמונע, פארן קיבוץ המאוחד" באמונה יוקדת ודבקות של חסידים; עכשיו זה כה רחוק, מוזר — בדיחה כמעט מובן, שיד הזמן הייתה גם בשירים.

נודה, שלא הכול ראוי לגעגעונו וטעם המרור כמו טרם מש מפינו. נכון, שבין היתר שמר, הגן עלינו פרט קטן אחד: כה צעירים היינו.

נודה, שאל הגיל פונים געגעונו, אך משהו צברנו שם, בו אין להתבייש. ראוי הוא הסיפור, שנספרו לילדינו — סתם, נספר, אין צורך לפרש.

כי על מפת הארץ נרשם כבר הפירוש — בכל העמדות, בכל החזיתות. איש איש וסיפורו על מאבק ועל כיבוש ללא צל"שים ואותות כבוד.

חנה רביד (קליגר)

חיים ינקלביץ' — (תל אביב — באראנוביץ') זוכר מסיבת פורים בקיבוץ. כולם מחופשים. צעירות ושמחה. כעת שערות שיבה, קרחות אך טוב להיפגש מאוחר מאשר אף פעם לא! מקווה, שהספר יצא בזמן הקרוב, כל יום יקר.

מספר על הכשרתו, עלייתו ארצה, מקווה להעלות זאת בכתב. ביקר כתייר את באראנוביץ' ב-1937. מספיד את אלה שלא זכו, נזכר בימים ההם ובבעיות שהיו; מברך את הוועדה היוזמת להוצאת הספר. יעזור במה שיוכל. מברך את הנוכחים. הספר — עדות לבאים. בספר תבא לידי ביטוי א"י העובדת.

שמחה רוניק (תל אביב — באראנוביץ') היה שלוש שנים בקיבוץ בבאראנוביץ'. נזכר בימי ההכשרה: בעיות האוכל שלא היה רב; הקימה בבוקר שהיתה קשה; העבודה הקשה; לא נסעו הביתה למרות שהיה קרוב.

מה נתנה ההכשרה? — החברה עם כל דלותה היתה עשירה ברוח. עד היום אלה שעברו את ההכשרה מעורים בחיי הפועלים. היתה עזרה הדדית רבה. איש שחריה היה אדם עובד, היטה את שכמו לעבדות כפיים. המצבר לעבודה קשה בא"י היה טבעי ומובן מאליו.

יעקב שופט (ריכטר) — (תל אביב — באראנוביץ') אנו כאן מעטים מתוך רבים שהיו בהכשרה ועלו לארץ, ומעטים מאוד מתוך רבים מאוד מיהדות פולין הגדולה. 50 שנה עברו — עבר של דמים. כל אחד נושא בלבבו היסטוריה שלמה של חיי העם היהודי. בחיינו כאן אנו מגלמים ומגשימים אחת מתקופות

העוז הגדולות של היהדות. תולדות חייו של כל אחד מאתנו, אילו היו רשומים עשרים למלא דפי־ספר רבים.

דור זה שלנו עבר גלות מרה, מרד בגלות ונסיון של תקומה. שלושים שנות תקומה עדיין אינן משמשות ערובה לקיום נצח. סכנות ואימה עדיין אורבות לנו בעולם זה בו אנו חיים. ה"פרוטוקולים של זקני ציון" עדיין מופצים בעולם הערבי.

הרגשתי בכינוס זה היא לא רק של העלאת זכרונות, אני חש, שאנו עוד שרויים בקושי של חיים יהודיים תוך תקווה להתגברות.

המפעל שלשמו התכנסנו — ליצור מונומנט למעשינו בעבר ולהציב ציוני דרך לדורות הבאים. קצת במאוחר, אך הרי המפעל העומד להיעשות — חשובה בו כל שורה, ואם אפילו בתחילה לא ימשך די קוראים — הרי יתרבו במשך הזמן.

הושע וושצי'נא (אפק - איבאצביץ', באראנוביץ') זהו מפגש ראשון בהיקף נרחב יותר, של חברים, שעשו בעבר את הכשרתם בקיבוץ שחריה. מטרת המפגש היא לארגן את החברים, להוצאת ספר שחריה; ריכוז החומר שיש בידי החברים, הן תעודות מן העבר — יומנים, רשימות, תמונות והן רשימות שנכתבו במיוחד למטרה זו.

עד עתה הופיעו ספרים על גושי הכשרה לודו, גרוכוב, קלוסובה ותל-חי. למיותר להסביר, כי אין לדחות יותר את הופעת הספר על שחריה, שכן עדיין ישנן עדויות חיות ואנשים מעוניינים. נעשתה עבודה הכנה, רחבה למדי בריכוז החומר התיעודי ע"י הח' שרה סגל; החומר ברובו נשתמר במחויאון של קיבוץ לוחמי הגיטאות והוא רב כמות ואוטנטי. כן נכתבו רשימות חדשות של חברים. התחלנו לרכז כתובות של חברים וכמובן, שחסרים לנו עוד הרבה שמות, אבל יש בידינו כבר למעלה מ-500 כתובות. החברים שנענו ובאו לכנס היום, וכן אלה, שפנו אלינו בקריאות טלפוניות להזמין, הם עדות נאמנה ליחס העמוק לתקופה ולדרך שעשינו יחד בהיותנו צעירים ומרדנים.

איני מכיר תנועה, כתנועת ההכשרה הקיבוצית של "החלוץ" שלא רק טילטלה באורח מהפכני את סדרי החיים היהודיים בגולה, אלא שגם היוותה גורם פעיל ביצירת ערכים חדשים בארץ, בהתיישבות, בכיבוש עבודה ובעיצובה של תנועת העבודה. אין בכוונתי, בהודמנות זו להרחיב דברים על תנועת "החלוץ" כתנועת הגשמה, על מקומה בתנועת העליה של היהודים לארץ ומשקלה במפעלי יצירה רבים. ברצוני לסמן בקווים מועטים את המיוחד שבקיבוץ ההכשרה שחריה במסגרת התנועה הרחבה של "החלוץ".

שחריה היתה מראשוני קיבוצי ההכשרה של "החלוץ". ב-1925 יצאה קבוצת חברים מסמיאטיץ' ומסניפי האיזור והקימו מקום הכשרה בקאיאנקה. אמנם, נסיונות להקים נקודות הכשרה של "החלוץ" נעשו גם קודם לכן, אבל בקאיאנקה נעשה נסיון ראשון להתארגנות קיבוצית לתקופה זמן ממושכת. מכאן נמשך קיומו הרצוף של קיבוץ שחריה. כאן גם התחיל הוויכוח על אופי ודרך ההכשרה החלוצית.

שחריה היתה גם ראשונה, שפתחה מסלול חדש להכשרה בערים. בראשית שנות השלושים, כאשר נראו באופק אפשרויות לקליטה נוספת היה ברור, שללא פריצת דרך חדשה בעבודה עלול הסיכוי לקליטה ללכת לאיבוד. באותו הזמן המקומות הבודדים, בהם נאחזו עד עתה, הצטמצמו מבחינת אפשרויות העבודה. ככה הגענו לעיר באראנוביץ' השכנה לאיבאצביץ'. שבה עדיין החוקנו מעמד במספר מצומצם מאד של אנשים. מבאראנוביץ' התקדמנו הלאה לזילנה ובעקבותינו באו קיבוצים בערים ובעיירות אחרות.

המפגש עם העיר העמיד אותנו בפני נסיונות חדשים וקשים — אנושיים וחברתיים וגם פוליטיים, ואלה היוו גורם מעצב ומגבש לחברה הקיבוצית.

אנו מתרפקים על הזכרונות ועל הסיפורים והתיאורים מתקופה זו של חייו בהכשרה בנוסטלגיה אמיתית כיאה לתקופת הזוהר של הנעורים לכל אחד מאתנו. היתה זו תקופה מלאה תוכן, חריפה בשינויים שהנהיגה,

מטילה עומס כבד של חובות, אך גם משחררת מן הלחץ של השממון וחוסר התקווה של העיירה. היה בה בהכשרה גם הרבה סבל, מצוקות פיזיות ונפשיות, הרבה מחסור, מיגבלות אובייקטיביות ותקנוניות, הרבה דברים אסורים על פי התקנון, שלפעמים רטרופקטיבית נראים לנו מגוחכים. אך בתנאים של אז, היו, כנראה, כורח המציאות. בכל אופן, כולנו היינו אז צעירים בין 18 ל-24, כולנו חסרי נסיון וכולנו עיצבנו את חיינו לפי היעד שהיציבנו לעצמנו, ויהא זה אפילו על חשבון הדברים ההכרחיים ביותר.

ובסך הכל, מה שנשאר בלבנו ובוודאי מה שנשאר ברישום ההיסטורי, הוא הנסיון הנועז של צעירים יהודים לא רק למרוד באורח החיים הקיים, אלא גם לבנות דגם חדש של חיים, הנובע מציוויי הזמן התנועה חוץ מאמץ רב ובהרגשה של שחרור עצמי.

קיבוץ שחריה היה אחרון קיבוצי ההכשרה, שהחזיק מעמד והמשיך להתקיים גם לאחר פרוץ המלחמה וכיבוש פולין בידי הנאצים. חלק גדול מחברי ההכשרה התרכזו בקיבוץ בוולנה בדרך בריחתם מפולין הכבושה והמשיכו יחד במסגרת קיבוץ שחריה במאמץ להגיע לארץ. מן התקופה הזו, של שחריה בוולנה לאחר הכיבוש יש לנו עדויות ותעודות רבות, בכוננתנו לכלול לפחות חלק מהם בספר שלפנינו.

ג. ברמת הכובש

מועדן לחבר, 7 באוקטובר 1980.

משתתפים חברים יוצאי שחריה באיזור.

משה זינגרמן (רמת הכובש — איבאצביץ') פותח:

בפגישת חברי שחריה באיזור, לקראת הופעת ספר שחריה, הוטל עלי כאחד מחברי המקום ומוותיקי שחריה לפתוח פגישת חברים זו, ואני עושה זאת ברצון. נעים להיפגש עם חברים משכבר הימים איחס עברנו יחד ככרת דרך. להחליף דברים ולהעלות זכרונות.

אמנם לא נפגשנו בארץ יחד בהרכב זה לאורך כל הדרך. אולי ישנם כאן כאלה, שלא נפגשו יחד בארץ כלל וכלל.

דבר אחד מאחד אותנו — המוצא התנועתי שהביאנו עד היום.

בגילנו — וזה לא סוד — לאחר 40–50 שנים בארץ, קיימת נטיה להאריך בדיבור, במיוחד בהעלאת זכרונות מן העבר. אולי זו גם אחת הסיבות להופעת הספרים הרבים על העבר וכיניהם הספרים על קיבוצי ההכשרה. קיים רצון דחף להנציח את פעולות העבר, בטרם ייעלם הדור, על דפי ספר ואולי זה יעורר למחשבה.

היינו שותפים לתקופה חשובה מאוד בחיי התנועה החלוצית בגולה. אפשר להוסיף — בצינונות וביהדות.

המייחד את תנועתנו, שהיא דחקה את הקץ, פרצה לעליה ככל מיני דרכים. תנועה, שזעקה והבקיעה את הדממה בטרם השואה הנוראה.

ככוח אי-השקט שלנו, החרדה הועם סללנו דרך והעלינו רכבות.

כל קיבוץ הכשרה קטן כגדול נשא במשימה מתוך הכרח המציאות בגולה. בנכונותנו ובעקשנותנו, על אף התנאים הקשים, התקבצו אלפים בהכשרה ופרצו דרך לעליה.

דולקומפיה

דולקומפיה

דולקומפיה

וולקומפיה

וולקומפיה

ולנושא הקונקרטי, שלמענו התכנסנו כאן, איך אומרים: מוטב מאוחר. ההנחה היא, ככל שמתבגרים יותר, נעשים יותר חכמים, אבל בתנאי שלא לאחר לחלוטין. ניתן ללמוד עכשיו מנסיונם של אחרים, בהוצאת הספרים הקדמים.

יש השואלים — האם זה בכלל נחוץ? ולמה זה נחוץ? האם יש קוראים בספרים אלה? הישמשו רק את דור ההכשרה או יקרא בהם גם דור ההמשך?

השואל משהו, אם קוראים ספרי היסטוריה, אבל תמיד זוקקים להם, לעיין ולימוד. ההיסטוריה היא זכרון מצטבר, אירוע לאירוע, תקופה לתקופה. ממנה לומדים את הדינמיקה המצמיחה תנועות ודרכי הגשמה. הספר נחוץ לא רק לנו אלא גם לדורות הבאים.

ולנו יהיה זה ספר המזכיר תקופה כאשר היינו צעירים ופים, שחפים למעשה גואל חשוב. מפעל ההכשרה בגולה כפי שהיה, וכפי שהוא נראה במבט רטרופקטיבי, היה מפעל חשוב ושמור לו מקום כבוד בהיסטוריה של הציונות ושל בנין הארץ. יהיה הספר יפה ומבטא, ויתרום את תרומתו לספרות העבודה.

א. וולק (רמת הכובש — איבאצביץ): הייתי מאלה שקלטו את ראשוני שחריה בינואר 1929 ב"הכובש", כפר סבא.

היתה זו תקופה קשה מאוד בארץ וב"הכובש". לאחר המשברים נשארונו בחדים במקום הנהגה באו ראשוני שחריה, חברים אחרי הכשרה, רגילים לחיי קיבוץ. בשמחה רבה קיבלנו אותם. השמחה הקיפה את כל פעולי כפר-סבא. במשך שבועות לא פסקו הריקודים. את הצרף החדש, שבנינו נגמר זה עתה, מסרנו להם למגורים.

היתה זאת תוספת חשובה מאד לקיבוצנו ולא פחות מזה לציבור הפועלים בכפר-סבא. היתה זו התחלה חשובה להמשך קליטתם של חברי שחריה ב"הכובש".

יעקב חרמוני (אזור — איבאצביץ): בשבילי זו פגישה חשובה. חבל, שחברים משכבר הימים, אינם רגילים להיפגש בארץ.

בחז"ל בהכשרה חיינו יחד אנשי "החלוץ", חניכי "החלוץ הצעיר" וסתם חברים חלוצים. היינו בני מצא שונה, בעלי השכלה ומחוסרי השכלה. הקיבוצים שלנו היו עממיים בהרכב האנושי שלהם. מכאן הקשר שלנו אז עם הקיבוץ המאוחד, שגם הוא קיבוץ עממי.

נזכר אני במשהו מן ההווה בקיבוץ ההכשרה. משה'ל וינגרמן, למשל, היה בשבילנו כעין רבי לחסידיו. וזכר אני את הפרידה ממנו לפני עלייתו ארצה, פרידה שמלווה אותי עד היום. השולחנות כוסו במפות של נייר לבן, ארוחה חגיגית עם "דג-מלוח", נאומים, וכמובן מחולות, כנהוג.

אני וחברי שהינו בקיבוץ שחריה-איבאצביץ' תקופה קצרה יחסית, אבל תקופה חשובה — ראשיתה של העלייה החמישית.

משחריה עלו לארץ מאות חברים, מהם לא מעטים נפלו בדרך, ממחלות ובמערכות ישראל. יהי זכרם ברוך!

אריה פיאלקוב (אפק — יאנוב, גרוכוב): עם שחריה נפגשתי לראשונה בפגישת הקיבוצים בקיבוץ בדומברוביצה, ביולי 1930. היתה זו פגישה של נציגי הקיבוצים בפולסיה ובוואליץ — קלוסובה ופולוגותיה, שחריה ופולוגותיה, וכן קיבוצי השומר הצעיר שבמחנות אלה. (פרטים על הפגישה מאת משה ברסלבסקי ב"העחיד" מס' 99—100, 1930 ובספר קלוסובה עמ' 197).

בפגישה נגולה תמונת-מצב של הקיבוצים ובעקבותיה דיון ער בבעיות החיים בקיבוצים. בראש הבעיות, שהרכו לדוד בה, הודקה בעיית החולים. עקרון ההכשרה הקבוצה כבר היה מקובל או ללא

עוררין בקיבוצים הכלליים, אך ביישומו הלכה למעשה, על כל מה שמשמע ממנו בפרטים, עדיין רבוח היו ההתלבטויות וגם חילוקי הדעות בין הקיבוצים השונים, ואולי גם בחוך כל קיבוץ פנימה. חילוקי דעות אלו הגיעו לידי ביטוי מגובש בפגישה זו בין נציגי קלוסובה לבין נציגי שחריה. הבעייה היתה: במקרה של מחלה, האם ניתן לקיבוץ בתנאים מסויימים להיענות לבקשת החבר החולה לנסוע לבית הוריו לשם ריפוי והבראה, או שבכל התנאים על החבר החולה להישאר בקיבוץ ובו למצוא את ריפוי והבראתו בהתאם לאפשרויות הקיימות בקיבוץ. קלוסובה ייצגה בפגישה זו קו ברור, ואפילו נוקשה, בבחינת "קיבוץ הדין את ההר". נציגיה, ששניים מהם אני זוכר — יעקב ליפשיץ (כיום בגבעת השלושה) וחיים דן (כיום בעינת) — דנו בשאלה לחומרה וטענו, שקביעות החבר בהכשרה מחייבת פתרון כל בעיותיו, כולל מחלה, בתוכו פנימה, ואין דרך חזרה לבית ההורים גם לא לריפוי ולהבראה, ומחובת הקיבוץ לעשות זאת לפי יכלתו (בתי הבראה של "החלוץ" טרם היו קיימים). לעומתם טענו נציגי שחריה, שאחד מהם אני זוכר בשמו — אשר גולדרינג (במלחמת העולם השנייה שירת בבריגדה ונהרג. ראה עמ' 88 בספר זה). שאין להחמיר ביותר ויכול הקיבוץ, במקרי מחלה, שהם למעלה מיכולתו החומרית לשאת בריפויים, להתיר לחברים החולים הרוצים בכך, לשוב לבית הוריהם לשם ריפוי והבראה. הוויכוח בשאלה זו היה מתוח והוא חצה את שני הקיבוצים האלה בצורה חריפה למדי. נציגי השומר הצעיר היו די פסיביים באותו ויכוח. השומר הצעיר בחקופה הדיאט טרם עיכל בכלל את רעיון ההכשרה הקבועה ואפילו בישיבת המליאה של מרכז החלוץ, לאחר כמעט שנה, באפריל 1932, דיברו נציגיו כנגדו. שליחי הארץ בפגישה זו — טבנקין, לויטה, ברסלבסקי, הרשל פינסקי ואחרים — חייבו בדבריהם את ההכשרה הקבועה על כל המסקנות הנובעות מכך, כולל בדרך כלל גם את חובת הריפוי של חברים חולים במסגרת הקיבוץ.

בהקשר לשחריה זכורה לי אפיזודה נוספת. אני לא עבדתי במרכז "החלוץ"; תחום פעולתי היה במרכז "החלוץ הצעיר", אבל הייתי חבר מרכז "החלוץ" ולעיתים "גוייסתי" לביקורים בסניפי "החלוץ", לכינוסים ולפגישות קיבוצים. פעם נצטרפתי למשה בסוק בביקורו בקיבוץ "שחריה" בבאראנוביץ'. היה זה, נדמה לי, ביקור שהיה קשור עם אישורים לעליה. כרגיל ביקור — קודם כל ובעיקר אסיפה כללית, שהיא בעיקרה שיחה עם החברים. התאסף, איפוא, כל הציבור, כולו ישוב צפוף על ספסלים ארוכים לאורך כתלי החדר המרובע, ובסוק, בקצהו של אחד הספסלים, פתח בדברים קצרים, שעיקרם הצעה ובקשה מן החברים שישאלו, שידברו, שיביעו דעות ורגשות על המצב בכלל ובקיבוץ בפרט, שהחברים יאמרו את דבריהם. אבל אין קול ואין עונה. שתיקה מוחלטת. יושבים החברים צפופים, צמודים כמעט אחד לשני... שותקים. שוב פונה בסוק, אומר כמה מילים להפרת השתיקה ולעידוד מישהו שיגיד משהו. והשתיקה נמשכת ונמשכת, עד שקם אחד, נדמה לי שהיה זה שמחה רוניק, ואמר מה שאמר — ולאחריו גם בסוק — כמה מילים — וכוה נגמרה האסיפה.

לאחר כמה ימים הופיע שירו של בסוק "בקיבוץ", שהביח השני שבו מתחיל במילים: שמעתי, אחים, שתיקתכם, שמונים כאחד ישבו ושחקו — — —

ועוד משפט — לשם "שחריה", השם היחיד בעברית שהוא מקורי — לא על שם מקום בפולין כמו קלוסובה, גרוכוב, ולא על שם מקום ואירוע היסטורי בארץ כמו תל-חי, ולא על שם אישיות כמו קיבוץ ברוכוב בקילין או בלודז. אלא שם מקורי "שחריה", שכפי שמסופר — מקורו בישיבה אחת של הקיבוץ בראשיתו שדנה בשאלת השם עד עלות השחר.

בתקופה יותר מאוחרת, בשנות החמישים עם העליה הגדולה, שרק מעטים ממנה הגיעו לקיבוץ, עשה הקיבוץ המאוחד נסיון בהקמת מעין קיבוץ הכשרה בארץ לשם קליטת עולים חדשים והכנתם להליכה ולהיקלטות בקיבוץ. "קיבוץ הכשרה" זה, שהוקם בחבל לכיש — נקרא בשם "שחריה". הנסיון לא הצליח ולאחר זמן לא רב התפורר הקיבוץ הזה והאדמה, שהוקצתה לו, חולקה בין הישובים שבסביבה.

בְּקִבוּץ

א

רְאִיתִי, אַחִים, דְּבַרְכֶם:
מְסַרְבֵּל וְכָבֵד
כְּמוֹ מַגְפִּיכֶם;
וּפְתוּחַ הַפֶּאֶב בְּדַבְּרֶכֶם
בְּקָרוּעֵי מַגְפִּיכֶם.

ב

מֵה טוֹב לִי, כִּי יִשְׁכַּתִּי פֹה הַלְיָלָה,
כִּי אֶחָד מִכֶּם אָנִי.
טָעִים הֵלָחֵם הַשָּׁחֹר, שְׁטוּף
בְּאוֹר הָאֲבִיוֹנִי.

מֵה טוֹב, כִּי לֹא אֲדַע דְּבַר הַלְיָלָה,
כִּי טוֹב יִחְדוּ לְשִׁחָק.
מֵהֵר נּוֹכַעַת הַדְּמָמָה,
וּמַגְבָּהִים נּוֹפֵל הַנְּחֹק.

מְשַׁתְּקִים בְּשֵׁחַ, כְּתִי-כְחוֹת סְבִיבֶם.
וְיָד גְּדוּלָה בְּכַבֵּד-רֹאשׁ תִּסְיַע הַ"פְּלִים".
כָּל צֵיִן מְתַבּוֹנֵנֶת לְמַהֲלֵךְ-עוֹלָם,
צוּפָה סוֹפֶם שֶׁל "מְלָכִים" וְ"חַיִּלִּים".

בְּקִצָּה שֶׁלֹּחַן נִיר הוֹכֵן: "חֹזֵר" יֵצֵא:
"בְּמַרְחָקִים עוֹנִים אֶל-נֶא שְׁלִיחֵנוּ, תְּקָלֵם"
— — כִּי טוֹב. הֵהֱטוּגְרָף שְׁטוּף, וְאוֹר
נוֹפֵל בֵּין הַמְּלִים וּמְחַעֲלֵם — —

שְׁמַעְתִּי, אַחִים, שְׁתַּתְּקֶם
שְׁמוֹנִים מִכָּתֵד יִשְׁבוּ וְשִׁתְּקוּ,
כְּלוֹאֵי-מְבוֹכָה;
שָׁמַיִם מֵאַרְבַּ לְקוֹלוֹת שְׁיִגְחוּ,
וְלוֹ קוֹל בּוֹדֵד, כְּסִיף — —

נֶאֱנִי עִמָּכֶם בְּרַחֲבוֹת שְׁחָרִית:
הַמְּשׂוֹר — חֲגוּרָה, בְּיָד — הַגְּרִיזָן
חֹז תִּפְלֵתְכֶם: עֲבוּדָה!

וְגְדוּלָה הַשְּׁמָחָה
בְּמִסוֹר עֲבוּדָה לְכֶם "גֹּי" — —
שְׁמַחַת-שְׁחָרִית!

תרצ"ב

משה בטוק

אברהם ברום (שפיים — באראנוביץ'): התכנסנו כאן חברים, שהיו בהכשרה בגוש שחריה בתקופות שונות. גם הבעיות היו שונות, גם צורת ההכשרה.
עד כה גושי ההכשרה בפולין ברובם, הוציאו או מטפלים בהוצאת ספר, כל גוש בנפרד על עצמו. גושים אחדים טרם התארגנו לכך וביניהם הגוש שלנו, שחריה. והנה גם אנו מתארגנים להוצאת ספר על הגוש שלנו, על עצמנו. עיקר המאבק שלנו היה המאבק לעליה, עליה נאבקנו ללא הפוגה, אבל חיינו גם חיי יום-יום, בעבודה ובכניסה לעבודה. העבודה אף שהיתה קשה מאוד, בתנאי החיים, האוכל, הלינה, תרבות החיים, ההווי, האסיפות וכו' — היא ש"חפסה" את מרבית זמננו וענייננו בהכשרה.
אני חייתי בהכשרה בשנת 1934 עד שנת 1939. עובתי אותה חודשים מספר בטרם פרצה המלחמה, ואתה השואה הנוראה שבה הושמדו משפוחתינו, חנוצתנו על מפעליה ובתוך זה מפעל ההכשרה המפואר של "החלוץ". כשנים אלו, שנות השלושים גדלה התנועה והיתה המונית כ-50 אלף חבר ב"החלוץ" ועשרת אלפים בקיבוצי ההכשרה.

היו אלה השנים, שבהן הפכה ההכשרה להכשרת קבע הלכה למעשה, הכשרה ארוכת-שנים. בשנים אלה הגיע היטלר לשלטון בגרמניה וצורה השעה והמצפון היה להציל יהודים מגרמניה, דווקא בשנים אלה ממשלת המנדאט בארץ ישראל צמצמה מאוד את מספר הסרטיפיקאטים — "השדיוול" — לחלוצים. היינו תנועה גדולה, תנועת הנוער היהודי, תנועה המונית באמת, קלטנו את איש העם, שקראנו לו סתם-חלוץ. זרמו אלינו רבבות נוער מן העיירות הקטנות ומן הערים הגדולות ברחבי פולין על תרבותם והווי חייהם.

בתקופה זו אירע מאורע "ולוס", קבוצה ראשונה של מעפילים הצליחה להגיע ארצה והיה נדמה לנו, שפרצנו דרך לעליה. בנסיון דומה שני לא הצלחנו. האניה הסחובת בים שבועות על שבועות וחזרה לפולניה וסתמה לתקופה מסוימת את הסיכוי לעלות בדרך זו. חברים, שביקרו בביתם בהכנות לעליה, חזרו מאוכזבים להכשרה. היה מובן שכתע, באין עליה, יש לתת ממשות למושג הכשרת-קבע. בתנאי רעב, עוני, עבודה קשה חידור בלתי נסבל היה עלינו להתארגן למאבק ולפעולה לשיפור תנאי החיים תוך ציפיה ליום המיחל, יום העליה. ואמנם היה מאבק של כל אחד עם עצמו-הוא וכולנו יחד כחברה להמשך קיומו של מפעל ההכשרה. הדבר היה מלווה בחופעות חיוביות אך גם בחופעות אנושיות קשות כתוצאה מחיי חזקות, דלות, צפיפות וכו'.

בסוף שנת 1937 נראה היה, שאפשר שוב לפרוץ דרך לעליה בלתי ליגאלית והיא אמנם נפרצה ונמשכה עד מחצית שנת 1939. בחקופה זו הצלחנו להעלות אלפים מקיבוצי ההכשרה. רוב חברינו הוותיקים, שחיו בהכשרה במשך שנים, הצליחו לעלות עד כחדשיים לפני פרוץ המלחמה, ואז — שוב החמיר המצב. אניות נתפסו, אבל המשכנו עד יום פרוץ המלחמה ממש. אניות מעפילים נתפסו ונוסעיהן נעצרו, אבל שחררו.

הספר העומד להופיע — ערכו בעיקר לגבי אלה, שהיו בהכשרה ונמצאים איתנו בארץ. הספר יספר את סיפורם ומאבקם, סבלם וחלומם של יהודים צעירים למען עתיד אחר וחיים חדשים בארץ. הרבה שנים עברו מאז. המשקע הרב שהצטבר בימים ההם כתוצאה ממצאות החיים של אז, אולי פג במשך השנים בארץ, ואולי ימצא לו ביטוי בספר שלפנינו.

אנשי שחריה בארץ, שנמצאים בקיבוץ, בהתיישבות, בהסתדרות, אלפים הם, ויש להם מה לספר לדור הבא, למשפוחותיהם, לבניהם ולנכדיהם על שחריה, על החיים בקיבוץ הכשרה, שעל אף הקשיים והצרות היו חיים יפים, חיי טעם וערך.

דיברה עוד: זהבה ומיר (רמת הכובש)

ד. בחיפה

אולם ביתנו, 15 במאוס 1981.

משתתפים חברים יצאי שחריה באיזור חיפה.

אריה אברמובסקי (חיפה — פינסק) פותח: שתי מטרות לכנס. א. המפגש עצמו. ב. הספר

על שחריה.

ההכשרה החלוצית היא פרק בהיסטוריה היהודית שאין להשכיח אותו. אין לנו להצטער על עברנו

ואיננו צריכים להביט עליו בזעם, אלא בסיפוק רב.

בפגישתנו ובפגישות אחרות נעלה זכרונות ובעצמנו נכתוב את ההיסטוריה שלנו.
רשות הדיבור לאחד מווחקי שחריה שעשה מעשים גדולים בארץ, נבךך אותו בכריאות טובה, הוא
הוא חברנו יוסף אלמוגי.

יוסף אלמוגי (חיפה — איבאצביץ): חברים, כשלעצמי לא הייתי זמן רב בהכשרה. הייתי אז
בבן 19. עשיתי באיבאצביץ, בהכשרה כ-3—4 חודשים ולא יותר, ועליתי ארצה.

אני חושב, שזו היתה אחת התקופות החשובות ביותר בחיי. באיבאצביץ ראיתי, אך הבחורות
הבחורות שלנו עושים בגופם ובנפשם את המהפכה היהודית.

כל אחד מאיתנו עשה את המהפכה הזאת לעתים בצורה של שבירה עצמית, של מהפכה אישית, ממצב
של פינוק בבית עד למצב של פועל בעבודה השחורה ביותר, בהתחרות עם גויים מנוסים בעבודה, מחיים
אינדוודואליים לחיים קולקטיביים. בצבא, בטירונות ישנה תקופה, שנקראת כפי הבנים החיילים
טרטור. גם אנחנו עברנו תקופות טרטור. רצינו הכל לעשות טוב יותר. חיינו בהרגשה, שאנחנו אחראים
להיסטוריה היהודית. זה נסך בנו גאווה אישית, היינו בתוך תוכו של מאבק אידיאלי.

הרחוב היהודי היה משוכך בכל צבעי הקשת הפוליטיים של הציבוריות היהודית מן המפלגה
הקומוניסטית, ה"בונד", דרך ארגוני הציונות הסוציאליסטית ועד הרביזיוניסטים ואגודת ישראל. בחשבך
הזה חיינו אנחנו חיים אידיאליים. לקראת הגשמה אישית, חלוצית. לא היינו רבים. אני כשלעצמי אפילו
התגאיתי בכך. שאנו מעטים, כי הרי חלוצים אנו, העוברים לפני המחנה.

אני זוכר את מילות השיר "אך מיר לאכן פון אייך", שיר שביטא יפה את הרגשתנו. כל אחד מאתנו
חי את חווית החלוצי בלי מליצות.

אינני יודע, כמה מאלה שירדו מהארץ היו בהכשרה. יתכן, שזה משנה, שאנו שולחים כעת שליחים
לתנועות נוער כאשר היבול הוא קטן מאוד ואיננו מקיימים תנועת הכשרה בגולה. בהיות יו"ר
ההסתדרות הציונית והסוכנות, נסיתי לתהות, למה לא להקים מחדש תנועת הכשרה, לאו דווקא בתנאים
של אז, אם כי אין להתאונן: התיאבון שלי אז היה טוב יותר מאשר עכשיו.

פה יושבים אנשים, שבסה"כ הם צופנים בתוכם אלפי שנות חלוציות. אני מפקפק, האם בלי השורשים
של העבר הזה, היינו מגיעים למה שהגענו.

אינני רואה את ההווה בעיניים שחורות. בהקדמה לספרי "בעובי הקורה" אני שואל, אם יש דברים
בחיי, שאני מצטער עליהם, או דברים שהייתי עושה אותם שוב אחרת מכפי שעשיתי אותם בשעתם. אני
עונה על כך: אני שבע רצון מכל מה שעבר עלי, רק מדבר אחד אני מאוכזב. האמנתי, שעם ישראל באמת
יהיה עם נאור ועם סגולה ואכן, אנו חייבים להיות טובים יותר, שאם לא כן — לא נוכל להתקיים.
והנה — אין המציאות בארץ מרנינה כל כך. יש פשע בארץ. מחבר, שבתקופה של הגירה גדולה קיים
גם פשע. פשע כזה אצל יהודים היה קיים גם בארצות הברית בתקופת ההגירה הגדולה, והיה קיים ארגון
יהודי מיוחד למלחמה בפשע זה, אבל כאשר החיכוך בין דורות ההגירה פסק, נעלם גם הפשע. מיליון
אנשים נכנסו לארץ בשלוש שנים. זו מציאות מרנינה, אבל שילמנו בעדה מחיר רב. היתה עליה גדולה
מאד ואיתה כל תופעות הלוואי הקשות.

אין פה דבר שלא אתגאה בו. כשנבחרתי ליו"ר הסוכנות — נזכרתי במעשי בחרושי כאשר הכל צחוק
לדרכי ולמעשי. לכל אחד מאיתנו — דרכו והישגיו. היינו חלוצים, עשינו היסטוריה. הקמנו את המדינה
היהודית.

יש יסוד לשמחה, לתקווה ולגאווה.

אני מברך את כולנו, שנמשך להיפגש במצב טוב.

אברהם ברוין (תל אביב — פינסק): מקום הכשרתי היה הקיבוץ בפינסק, עיר ואם בישראל.

היגעתי לקיבוץ בפניסק בשנות השלושים הראשונות ומאז עברו קרוב ל-50 שנה. לזכותה של הפלוגה בפניסק יש לזקוף את ייסוד הקיבוצים הורדישקי', יאנוב, לונינייך, קוברין ועוד. הכנס הזה, הוא השלישי במנין (אם לא לקחת בחשבון את הפגישה באפק, שהייתה מקומית בלבד) לאחר הכנסים בתל אביב וברמת הכובש. שני הקודמים היו רבי-משותפים. גם לכינוס זה הגיעו למעלה מ-100 חברים, אנשי שחריה.

מטרת הכנסים האלה: א. המפגש עצמו של חברים לדרך אחת. ב. להנציח בספר, שייכתב ע"י החברים עצמם, וחייהם בהכשרה.

פה בארץ אנו מפורזים במקומות שונים בתחומי חיים שונים. ראוי לציין, שקבוצה גדולה של יוצאי שחריה עלתה לדרגת מנהיגות מובילה בתחומים שונים של חיי הארץ, בהסתדרות, בתחום המוניציפלי ובתחומים כלליים.

בדצמבר 1979 התכנסה הקבוצה היוזמת של הספר שבה השתתפו החברים: אריה אברמובסקי (חיפה), משה ברעם (ירושלים), אברהם ברזין (ת"א), אברהם ברום (שפיים), אברהם גיבלבר (אפק), משה זינגרמן (רמת-הכובש), דוד טבצניק (פ"ח), חיים יענקלביץ (ת"א), יהושע וושצי'נא, שרה סגל (אפק), חנה רביד קליגר (גליל ים), זאב שפירא (הרצליה), שמחה רוניק (ת"א). היתה זו הקבוצה היוזמת. לאחר הפגישה הוּו נבחרה מערכת: שרה סגל, חנה רביד, יעקב גורדון, יהושע וושצי'נא, אברהם ברזין ואריה פיאלקוב.

מדרכי הלל קרושניץ (קריית חיים, וילנה): הצעירים דאו כולם כבר קשישים, אך אותם הימים לא נשכחו בסערות החיים שעברו עליהם; לא פעם, ברגעים של נוסטלגיה, הנך מרגיש צביטה בלב ובעין נוצצת דמעה.

את אנשי שחריה עדיין תמצא בקיבוצים, במושבות ובערים; מהם עובדי אדמה ופועלים בחרושת, אמנים, סופרים ומשוררים, ברובם נאמנים לרעיון נעוריהם — תנועת העבודה, מהם הממלאים תפקידים מרכזיים בהנהגת התנועה והמדינה.

רבים מאנשי שחריה היו בין מגיני המדינה במלחמת השחרור והירוּו בדמם את אדמת המולדת. ורבים מאלה, שלא זכו להגיע לחופי המולדת, התעלו בגבורתם במלחמה מול הצורר הנאצי בהצלת כבוד העם והאדם.

בהעלותי וזכרונות אלה איני יכול, שלא לחמוה, מאין שאבנו את הכוחות הנפשיים והפיזיים לעמוד ולא להישבר בתנאים הקשים של עבודה מפרכת, מחסור ורעב. איך יכולנו לעמוד מול דמעוניהן של אימהות, מול צערם של הורים מודאגים, אשר לא הבינו אותנו ושהכנידה עליהם המחשבה, כי ילדיהם סובלים בתנאי חיים קשים.

שלושה היו המקורות מהם שאבנו אז משאבי נפש והם: אמונה, אהבה ולהט נעורים.

א. אמונה בעתיד טוב יותר לעמנו, בצדקת דרכו ואמונה בלתי מעורערת בהתגשמות הרעיון.

ב. אהבת התנועה, העם, החבר והאדם. אהבה למורשת התרבותית של עמנו ואהבת העבודה, בה ראינו ערך עליון בחיי האדם והחברה.

ג. בלהט הנעורים הצלחנו להתגבר על כל הקשיים ולהיות מוכנים לכל קרבן שיידרש.

היינו אז חולמים ולוחמים: חלמנו על מולדת ועל חברה חדשה — "עובדת, יוצרת וצודקת". נאבקנו, כן נאבקנו עם עצמנו בחולשות נפשיות וספיקות, שהשתלטו עלינו ולמדנו במאבק זה לא להיכנע. להשתחרר מהרגלי דפוסי חיים שנקבעו במשך דורות, להשתחרר ולהשתנות.

לחמנו נגד הריקנות וחיי הבטלה, שהיתה באותה תקופה מנת חלקו של הנוער היהודי בפולין; לחמנו מול כוחות אנטי-ציוניים כתן תנועת העבודה היהודית, אשר ראו בנו קנאים לרעיון אוטופיסטי והדביקו

בנו תו של "משרתי האימפריאליזם" ותווים אחרים מהלכטיקן הפוליטי של אותם הימים. לחמנו מול סביבה עוינות, שמרנית דוגמאטית, אשר ראתה בנו פורקי עול ומסורתי; לחמנו והצלחנו להתגבר על העוינות, השטנה והשנאה, להחזיר בתוכה את ההכרה בצדקת דרכנו, לזכות באהדתה ולקרב לבבות.

צעירים היינו וחזקים ברוח.

צעירים, חזקים וצודקים היינו.

יהושע וושצ'ינא: העילה לכינוסים אלה, הכנת ספר שחריה, אך האמת היא, שהעיקר בפגישות אלו היא ההודמנות, שניתנת לחברים מן הקיבוץ ומן העיר להיפגש שוב לאחר הפסקה ארוכה, להחליף דעות ורשמים. ברור היה לנו, כי זהו המועד האחרון להוצאת הספר, שאם יידחה יהיו לא מעטים שלא יזכו לראותו.

יובל שנים חלף, מאז נפגשנו לראשונה, באיכאצביץ, אחר כך בבאראנוביץ, וילנה, פינסק, הורדיש'ץ ובפלוגות האחרות, שהשתייכו לגוש שחריה. איך אומרים "רק מן השנים עצמן הלבינו שערותינו", אם עוד נשארו. בנוסף לשנים היו, כמובן, גם מעשים, כל אחד בתחום שלו וגם אלה הוסיפו משהו לצבע השיער.

לפי ההגדרות המקובלות, כולנו כאן מסווגים בניגוד השלישי, אף כי ספק, אם כבר באנו אל המנוחה. עדיין אנו מחפשים ומבקשים את טעם החיים. כולנו זוכרים עדיין את ימי ההכשרה, כאשר צעירים לימים היינו וחסרי נסיון, מצפים לשנינו ודרוכים לעשייה. עובנו ביח אבא-אמא, לפעמים בהסכמה שבהשלמה ולפעמים בלב כואב, מודרכים ברעיון ובדמיון לבנות חיים חדשים. את כוחנו ינקנו משניים: מן האיבה שמסביבנו ומן התקווה והאמונה בארץ-ישראל. עם אלה יצאנו לדרך, לקראת העתיד. לכל אדם חוויות ורשמים מתקופת הגיל הצעיר, שהוא שומר עמו שנים רבות. עשינו את התקופה הזו, בתנאים מיוחדים, בטמפרטורה גבוהה מלאת מתח ומאמצים.

כשאנו צופים אל העבר ומבקשים להעלות מן הזכרון אירועים שהתרחשו בתקופה הזו, מלווה אותנו הרגשת גאווה על הכושר, שהיה לנו לעמוד במבחנים, שהיו כבדים ביותר. מכחלים פיזיים, נפשיים וארגוניים, על שלא יצאנו פגועים לא בגוף ולא ברוח. אדרבא, רכשנו נסיון רב בעבודה פיזית קשה, למדנו מושגים חדשים ביחסי אדם, ועל חיי הפועל. בהרגשת עליה אישית הגענו לארץ. זו ההרגשה, שאנו נושאים עמנו על תקופת ההכשרה.

כשתיכנונו את המפגש הזה, העלינו במחשבה אפשרות לקיים כאן שיחה בנושא מוגדר מראש. במקום השיחה החופשית, כשכל אחד מדבר כל שעולה על לבו. לפיכך ציינו בהזמנה, כי השיחה תוקדש לספר "ברל", לפרק שמתייחס ל"החלוץ" ולהכשרה בפולין. ברל מתח הרבה דברי ביקורת חריפים על ההכשרה ו"החלוץ" בפולין. במחשבה שניה, עלה ספק, אם יש טעם לקיים שיחה על ספר, שספק אם רוב משתתפי הכנס קראו אותו, לכן לא תהיה ברירה, אלא לחזור לסדר הרגיל ולקיים כאן שיחה כללית, וכמובן, שמי שיבקש, יוכל לשלב דברים גם על פרק "החלוץ" שבספר.

טבעי הדבר שבפגישה כשלונו — של אנשים, שהשוחפות ביניהם התחילה לפני שנים רבות, בתקופה, שלפני כל חשבון היינו עדיין כולנו צעירים באמת, — ננסה להתרפק על החן והיופי של התקופה הזו בחיינו. אז אמנם הרגשנו בחסרונם של אנשים קצת מבוגרים יותר. זכורני, שכאשר לראשונה פגשתי בשיבת מרכז "פרייהייט" אדם עם שערות שיבה, אורו עיני: מה משכנע יותר ביציבות הקשר התנועתי, מאשר העובדה, שגם אנשים ששערותיהם הלבינו, מתמידים בהשתייכותם התנועתית.

כשאנו חוזרים אל תקופת העבר, הבה נשאל את עצמנו, האומנם היה יצר שיידח אותנו מן האחרים ומה היה הטעם שבייחוד זה. אנחנו כבר, ברוך השם, חברה מבוגרת, לכל אחד מאיתנו נסיון חיים רב

ומגוון. יש לכל אחד האפשרות להעריך נכונה את דרך החיים שעברנו, ללא כל צורך לייפות דברים. אף שהיו גם דברים שהיו פגומים, מותר וצדק לראות את תקופת ההכשרה בשנות השלושים בפולין, כתקופה הירוואית במלוא מובן המלה. אין זו מליצה, אף כי היא נשמעת מאוד פאתטית. עכשיו אנו יודעים יותר משידענו אז, כמה אמת נוראה הייתה בראייתנו את הנולד לגבי עתיד הגולה בפולין, כיצד התממשה הסכנה, באיזו מהירות ובאיזה ממדים. לא רק מבחינה היסטורית היה הצדק עם "החלוץ", שהכשיר וארגן ופרץ דרכי עליה. גם מבחינה אישית פתח "החלוץ" דרך חדשה, קשה, מפרכת אבל אמיתית ותכליתית. היום אנו סבים וסבתות, עמוסי שנים ויש קצת גם מיחוישים ומחלות. עינינו יוצאות אל הדור הצעיר, בראש וראשונה לאלה, שהם קרובים לנו הנכדים, הנכדות. אנו הננים מיופיים, מתפלאים מחוכמתם וחריזתם.

אמנם לא הכול בדור זה מקובל עלינו, דברים שבכיתוי, בהתנהגות, ביחסים עם אנשים. אבל אי-הבנה זו קיימת בכל הדורות, ושמן נוסף משהו בדור הזה, שעושה את היחס בין הדורות למחוספס יותר. מי ידע. היחס בין הדורות הוא נושא אנושי גדול והוא עלול עוד לטלטל את חברתנו לטלטלות קשות. אך אנחנו התאספנו, כדי לספר את העבר ולא לעסוק בתיאורי ההווה. באנו למפגש, על מנת לרענן פרשיות מן העבר המשותף.

את סיפור המעשה עשינו בדינו, בגופנו ובנפשנו. הגיע הזמן, שנספר את הסיפור הזה גם בשפת מלים וספר, למעננו ולמען ילדינו.

ישעיהו שדמי (חיפה) — קאיאנקה, ננו'ץ): קצת מרגיו הדבר על שהכל מדברים על ההכשרה בבאראנוביץ, ואיפה קיבוצי ההכשרה שקדמו לבאראנוביץ? איפה אנשי הדור הקודם? אתם, אנשי באראנוביץ, בטרם הגעתם להכשרה, אנחנו, אנשי קאיאנקה וננו'ץ כבר היינו בארץ. עברתי בארץ חיי קיבוץ ומושב וחי כעת בחיפה. אני מאושר שילדי ממשכים בדרך שהתחלתי בשחריה, ביערות ביילוביץ, בפלוגות בנו'ץ ובקאיאנקה. הייתי בין 9 הראשונים, שפתחו את העליה החמישית. בהכשרה שלנו נולד רעיון הקיבוץ הקבוע. הגענו לארץ לאחר התפוררותו הסופית של גודד העבודה עם ירידת חלק ממנו לכרית-המועצות. ברל כצנלסון חרד מאוד מעדה סוציאליזם. אני זוכר, שאמר לנו, שעלינו לעשות מויגה טובה בין ציונות לסוציאליזם.

ירשקה ברנפלד (קרית טבעון) — איבאצביץ, באראנוביץ): קבוצת העולים, שמעה עליתי לארץ ב"מכביה" הראשונה ב-1932 מנחה — 30 איש. את ההכשרה שלי עשיתי בקיבוץ שחריה בפלוגות איבאצביץ, בלחץ, באראנוביץ ומאלקוביץ — החל משנת 1929 עד עלייתי. היתה זו תקופה קשה ביותר ל"החלוץ". רשיונות עליה היו מעטים מאוד או שבכלל לא היו. החברים בהכשרה, כולם אנשים צעירים — קשה היה להם להסתגל לחנאי העבודה הקשים, לצפיפות בדור ובנוסף לכך למחלות.

זוכרת אני ערב אחד, בעת ביקורו בפלוגה של הרשל פינסקי מגבת, שעשה אז בשליחות בפולין. אוכל לא היה. הישיבה התנהלה בחושך בגלל מחסור בנפט להדלקת המנורות. פינסקי סיפר על החיים בארץ ובקיבוץ. ישבנו צמחיים וקשובים ובגמר הישיבה יצאנו בריקוד בתוך החושך עד אור הבוקר. אני רואה כשיגאה, שהאפשרות של עליה ב"מכביה" לא נוצלה במלואה ושהאישיורים לעליה זו נעשו על יסוד של בחינה. באוניה פגשנו באנשים, שזכו בעלייתם רק משום שהיה בידם הכסף הדרוש להוצאות הנסיעה. רשיון הכניסה היה ל-10 ימים בלבד. בארץ פגש אותנו דוד בן-גוריון. מיד עם כואנו, נפרדנו מי לקיבוץ "הכובש" ומי לקיבוצים אחרים. ב"הכובש" פגשנו הרבה חברים, שעשו את הכשרתם בשחריה. עם זאת היו או לא מעטים, שהתנגדו לקבלת חברים חדשים. עבר שבוע ימים עד שהעבירו אותנו

לצריפים, שבהם גרו חברים, שהיו יוצאים לעבודה מחוץ למשק.
הרף הקשיים והמחודלים היתה זו התקופה היפה ביותר בחיינו.
חלפו חמשים שנה מאז הימים ההם. אך הימים טרם נחקו מלבנו. הזכרון, שמלווה אותנו מאז, הוא
הזכרון מן הטוב והיפה שהיה בהם.

אני מצפה לספר, שיביא את הסיפור המלא של התקופה היא למעננו ולמען ילדינו, שילמדו על
המאמץ והחברות, שהיו מנת חלקנו. אני מרגישה הרגשת גאווה על הימים ההם, שבהם רכשתי את היחס
הער והחברי לחברים ולציבור.

אברהם מ'ל גיבלבר (אפק — יאנוב, באראנוביץ): נשלחתי להכשרה ליאנוב, ע"י פינסק
ולאחר 9 חודשים הועברתי לבאראנוביץ לפעילות מרכזית של הקיבוץ. הגעתי להכשרה ב־1933 ועליתי
בינואר 1941, שנה וחצי אחרי פרוץ מלחמת העולם השנייה.
מבאראנוביץ יצאתי ב־1935 לסמינר של חצי שנה ליופוב וחזרתי לפעילות בגוש שחריה, כמוזכר
הגוש. לכן אני מזכיר רבים מחברי שחריה מהשנים 1934—1940 ושומר על קשרים איתם. לאחר מכן
נקראתי לווארשה לפעולה במרכז "החלוץ".

על פי ספרו של חברנו ישראל אוטקר (נען, חבר מרכז "החלוץ" בפולין) על תנועת "החלוץ" בפולין,
היו בהכשרה ב־1935 — 8000 חברים. באותו הזמן היו בקיבוץ המאוחד כולו בארץ 6000 נפש. תנועת
"החלוץ", בסניפים ובהכשרה יחד עם תנועות הנוער, שהיו קשורות עם "החלוץ", מנו 60.000 חברים.
היו מפלגות ציוניות-סוציאליסטיות, וכל אלה במסגרת הכללית של א"י העובדת בלבד. היה זה כוח
עצום.

ב־1000 שנות חייה בפולין צברה יהדות פולין אוצרות של תרבות יהודית, פולקלור יהודי, ערכים
תרבותיים וחומריים עצומים, ועל רקע תרבות יהודית זו צמחה תנועת "החלוץ", שמטרתה היתה: שינוי
פני המציאות היהודית וכמהיה להגשמה ציונית.

בשנות השלושים הגיעה תנועת "החלוץ" למעמד של מובילה כביבוריות היהודית ואילמלא מלחמת
העולם השנייה והשוואה ייתכן מאוד לפני ארץ-ישראל היו אחרים, הארץ היתה מיושבת יותר ומספר
היהודים בה היה גדול לאין ערוך. הכוח הגדול הזה, שהיה מקור העליה, הושמד כמעט כולו בשואה.
יחד אותנו ערך ההגשמה האישית, ההליכה העקשנית לקראת שינוי פני המציאות היהודית,
להתיישבות, להקמת חקלאות יהודית.

כל אלה, שהגיעו לארץ, בנו את הארץ ובנו את עצמם.

עוד קו שאיפין אותנו, וחשוב שיבוא לביטוי בספר: אנו, החלוצים, פרצנו את שערי העליה. כבר ב־
1934 הגשמנו את מפעל עליה ב', שהתחיל עם אניית המעפילים "וולוס". שליחי הקיבוץ המאוחד יחד
עם מתפרצים מתנועת "החלוץ", בחמיכתם של כמה חברים מרכזיים בהסתדרות: ברל כצנלסון, אליהו
גולומב, ובניגוד לדעתה של הסוכנות, הם שהתחילו במעשה ההעפלה.

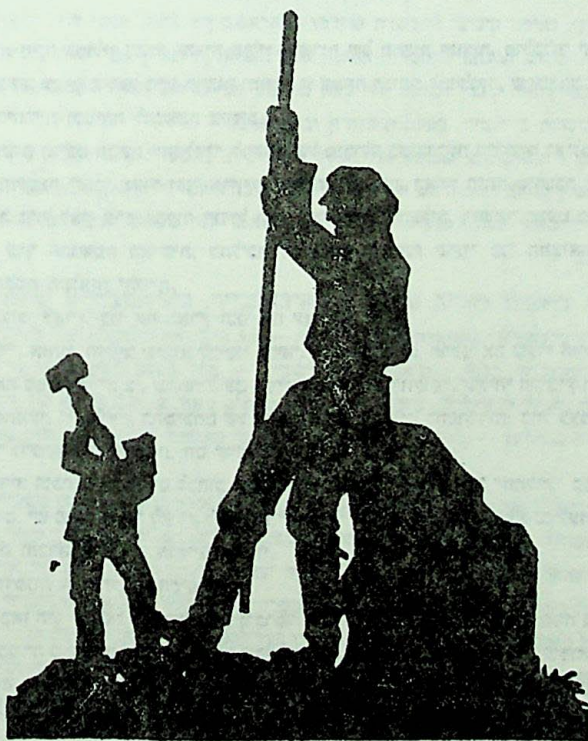
עשינו היסטוריה וכעת אנו צריכים לכתוב אותה. חשוב, שנבליט את מעשי "החלוץ" בפולין וננציח
את פעלו בספרים. יש מקום בספר לא רק לתולדות "החלוץ" ומרכזי ההכשרה, אלא גם לעדריות, לפרכי
הווי ואורח חיים וחברה, סיפורים אופייניים וכו'.

ולדוגמה, בהודמנות זו, אחד מן הסיפורים:

נמצא איתנו כאן הח' שמואל גורדצקי מעין-כרמל, הוא בעצמו מיואנוב והיה בהכשרה בהורודישץ'.
חברי פלוגת ההכשרה שביאנוב עברו במינסרה שבעליה היה הודו שלו, שגם שמו היה שמואל גורדצקי.
בסוף 1938 הומנו את שמואל שיבוא לווארשה ביום מסוים עם מטען ארוך במזוודה של 40X50 ס"מ,
כדי לעלות בעליה ב', אך הוא את ההזמנה לא קיבל ולמלון שבו התאספו החברים, ("חיריים") שנעדרו

לעלות בפלוגה ההיא, לא הגיע. ביקשנו את בואו במברק ובטלפון ונענה הדד העשיר בעל אותו השם: "רמאים, למה קראתם לי?" — קרא. מסתבר שהוא, ולא בן אחיו המיועד לעליה, קיבל את ההזמנה והקריאות וחשב שכל אלה התכוונו אליו, כדי שיבוא לווארשה בעניינים של עסקי שוורים שבהם עסק וכו'. הוא אמנם הגיע לווארשה, איש לא פגש אותו וחזר על עקבותיו. סוף־סוף, שמואל החלוץ אכן אותר והגיע עם מוודה ריקה לתחנת הרכבת, לאחר צאת הרכבת. הוא הובהל באווירן לקראקוב, שבה הדביק את הרכבת. הוא הגיע ארצה והנה הוא פה איתנו.

דיברו עוד: ברל אריאלי (גרמרניק, מעוז־חיים) ואברהם ברום, (שפיים).

בימי מלחמה ונדודים

(1939 – 1941)

פייבוש בן דורי: עם פרוץ המלחמה

והנה הוכרזה המלחמה. לעינינו התפוררה מדינת פולין במשך ימים ספורים. נדמה לי, שכלל אין לתאר תמונה איומה ומחרידה יותר של התפוררות מדינה, כפי שחזינו בימים אלה של התחלת המלחמה: חוסר כל כשרון לארגן את המדינה הזאת בשעת-חירום; חוסר כל כשרון לסיפוק צרכים מינימליים של האדם ושל המדינה לצרכי צבא ולצרכי התושבים אשר חיים בה. תארו לכם שביום השישי לספטמבר, יום ששי למלחמה, בשעה שאמנם היו כבר התקפות-אוויר על וארשה, אבל עדיין לא היו באותה המידה איומות, מחבלות, הורסות ומציתות כמו כעבור כמה ימים (בימי המצור על וארשה) ובאותה עיר-הבירה של המדינה ירדנו לתחנת הרכבת המרכזית וישבנו בה מ-6 לפנות ערב ועד 7 בבוקר ולא היה אדם, פקיד או סדרן, אשר יוכל להגיד לנו: אם תהא רכבת ומתי ולאן תצא הרכבת, אשר הגיעה פתאום... ועמדו רבבות אנשים צפופים ודחוקים ומתוחים ולא ידעו לאן הם נוסעים, והתפרצו למטה, למדרכות הרכבות, ואיש לא ידע לאיזו פלטפורמה ללכת. כזאת היה למדינה של 30 מיליונים תושבים, בעיר הבירה, בתא המרכזי שלה, בזמן שעוד לא היה כל הכרח, מבחינת התקפת הגרמנים, שככה תפורר המדינה. זאת רק תמונה אחת. ובאותו הלילה בשבתנו בתחנה לא ידענו כלל, שפתאום חלשה דעתם של מנהיגי המדינה ובערב זה עצמו נפרד רדיו וארשה, זה הבוטח והמשקיט בימיה הראשונים של המלחמה, מתושבי העיר וגרם ע"י פרידה מוקדמת זו פאניקה איומה. (נדמה לי, שעוד 17 יום אחרי זה הגנה וארשה על עצמה). בדברי הפרידה שלו אמר ה"ספיקר" (הקריין) בערך דברים אלה: "שלום לכם תושבי וארשה! האויב עומד בשערי העיר. אך אנו תקוה, שעוד יגיע יום ושוב נכבוש את העיר והמלה הפולנית המשחררת תינשא מעל גלי הרדיו הפולני". המלים האלו הכניסו רוח-הכנעה כבר בימי המאבק הראשונים (אחר כך נמצאו עוד בוארשה פולנים ובראשם סטאז'ינסקי, אולי מהיחידים, שהיה להם עוז ואומץ להילחם מלחמה אמיצה נגד התוקף הגרמני, ואשר ארגנו את עמידת הגבורה

של וארשה העיר גם בימים, שאפסה כל תקוה של נצחון). אם כבר ביום השישי של המלחמה, היתה יכולה המדינה לאבד ככה את עשתונותיה, — הרי זה ביטוי להתפוררות איומה!

ששת הימים הראשונים של המלחמה — היו ימים של מאבק בלתי פוסק בתוך מרכז "החלוץ" ובתוך המחנה החלוצי לשם קביעת האוריינטציה של הפעולה. היו חברים אשר אמרו: צריך מיד לחסל, אין ברירה. לא נוכל להתקיים בתקופת-מלחמה. צריך לשלוח את החברים מהקיבוצים הביתה כי אין אנו יכולים לשאת באחריות מאות ואלפים של חברים בגיל כלי-כך צעיר; זה לא מוסרי ואין בזה גם תועלת וסיכוי. היו חברים, שאמרו, והם שהכריעו, שיש לעזוב עמדה רק בדלית ברירה, יש לסגת רק כאשר האויב הנאצי מתקרב לעיר, ורק ברגע אחרון צריך לחסל את הקיבוץ ולהעביר את האנשים יותר מזרחה, יותר קרוב לגבול רוסיה. חשוב חשבנו, שהשטחים האלה יהיו זמן רב, לכל הפחות שנה-שנתיים, בטוחים מהתקפת האויב; עד שיגיעו לבריסק, ללובלין, לקובל. עוד ביום החמישי לספטמבר החלטנו, שמרכז "החלוץ" עובר לקובל ומרכז מפלגת פועלי-ציון (צ.ס.) לבריסק או פינסק. לא ידענו ולא שיערנו מידת המחץ של הכובש הנאצי ואת הטימפו של ההתפוררות ושל החורבן, אשר גברו במידה כזו, שניטלה היכולת של מעשה הצלה כל-שהוא.

לא יכולנו להשיג שום טלפון ואפשרות לשלוח מברקים לקיבוצים שלנו. החברים המרכזיים, אשר שלחנו אותם לקיבוצים — לא יכלו להגיע. נסיעה של קרוב ל-150 ק"מ נמשכה (כבר אז!) יומים ויותר. החברים, אשר נשלחו לקיבוץ בנדין — חזרו מהדרך.

קשה מאוד לשפוט, גם לנו שהיינו במקום המעשה וביחוד לאלה אשר לא נתנסו בכמו אלה, אם צדקנו במגמת העמידה בקיבוצים עד הרגע האחרון, או ששינוי בזאת. הטקטיקה שלנו בכל זאת היתה: בכל מקום אשר מתקרב אליו השונא — להקטין את הקיבוץ ולא לחסלו, ולחסל רק עם התקרבות האויב לגמרי, ואת החברים לרכו בסביבות פולסיה ובווהלין. אבל במקרים רבים, החליטו הקיבוצים על דעת עצמם, כי לא הגיעו אליהם הוראות מהמרכז. אני רוצה להדגיש את זה, מפני ששמעתי בדברי אחדים בצמרת התנועה בארץ קצת מנימת ביטול לכוח העמידה של המחנה החלוצי. אני מתקומם כולי כנגד ההאשמה הזאת, אשר מטפחים אותה ביחס למחנה החלוצי ואומר: אין בזה צדק! יש בזה יותר חשכונות פנימיים, מאשר צדק ואמת!

אותו המחנה החלוצי פסק לרוב בעצמו במסיבות של שואה מתקרבת במהירות הבזק מה עליו לעשות. אנחנו זוכרים כולנו, כל השליחים שחזרו עכשיו, את אחת החוויות החזקות ביותר, ביום ה-5 או ה-6 של דרכנו ברכבת הפאטלית שלנו, אשר בה "נסענו" בימים הראשונים של דרך התלאות שלנו; אנחנו זוכרים, איך בתחנת ריוביץ נתקלנו בבחור שתלכשתו נתנה יסוד לחשוב שהוא מתנועתנו. שאלנו אותו: אולי הוא יודע משהו על מחנות חלוצים. הוא אץ לעיירה ובעוד שעה הגיעו אלינו בריצה חברי המזכירות של קיבוץ ברוכוב קלצי. וראינו בעינינו ושמענו כמו אזנינו על הקיבוץ כולו, אשר הלך כגוף אחד מקילצה בדרום מערב ולא התפורו האנשים בדרך לבתיהם אלא הלכו לוהלין, למען לנסות בלוצק או בקובל להמשיך את חיי הקיבוץ.

דוד קוז'ברודזקי: התנועה בנדודים

החלה פרשת הנדודים הגדולה של החלוצים. כל הדרכים בפולין כולה רוחשות מחנות חלוצים, מחנות מלוכדים. בראש המסע, מהלך 20—30 קילומטר, הולך "חיל-החלוץ", קבוצת חברים המזדרזים ומקדימים בכמה שעות ומגיעים לכל עיר ועיירה, מזעיקים את החלוצים שבמקום וביחד מכינים מקומות לינה ואוכל למחנה ההולך ובא. בכל מקום מזדמנת עזרה. בכל מקום — חברים.

ומגמת המחנות כולם — ווהלין וגאליציה המזרחית, משם לגבול הרומני, והמטרה — להתקרב לארץ-ישראל. מבלי שנדברו מראש צועדים כולם באותו כיוון. כצפרים בעונת הסתו נמשכים כולם באורח אינסטינקטיבי אל מטרה אחת. ימים חולפים עוברים. על פני הדרכים נודדים מיליוני בני אדם; מרובים הנופלים מפצצות האווירונים, ויותר — מרעב ותלאות הדרך. גם במחנה החלוצים היו קרבנות. אך המחנה כולו צועד קדימה, אין איש נשאר בדרך. הכושלים נישאים בידי החזקים. מתאמצים בשארית הכוחות.

קובל. עיר זו שבווהלין נעשתה מרכז החלוצים כולם. כאן נפגשים קרובים ורחוקים. מגיעים ובאים חברים מוארשה, הנה הגיעו מאתים החברים מקיאלץ, עייפים ויגעיים באים חמש מאות החברים מביאנדין, צ'נסטוחוב וקראקא. נערך מיפקד של המחנה כולו. מתברר מי נעדר, מי עזב. ורק מגדיניה אין קול ואין עונה. מה אירע להם לחברים החלוצים של הקיבוץ הימי?

תחילת אוקטובר. בחדר קטן שבקובל, מתחת לאפה של הבולשת (הנמצאת באותו בית) מתכנס המרכז לשיבה.

המרכז החליט להתחלק לשלושה — חלק אחד יחזור לוארשה ושם ינהל את הפעולות בשטח הכיבוש הנאצי. חלק שני יתחיל בהקמת התנועה באיזור הכיבוש הסובייטי. החלק השלישי יבקש דרכים לארץ-ישראל. למחרת היום נחקיימה אסיפת פרידה ב"קיבוץ קיאלץ". מתפרדים יוצאים איש איש לעמדת פעולתו.

מובן מאליו כי הצעד הראשון היה לעבר רומאניה. מכאן הדרך קרובה יותר לארץ-ישראל. במשך שנים רבות הרי שימשה ארץ זו מעבר לאלפי חלוצים אל חיפה הנמל. גם התהלכו שמועות שמעבר הגבול אינו קשה ביותר.

בקולומיי, 30 קילומטר מהגבול, נקבע מקומה של פלוגה מיוחדת, פלוגת הגבול. נקשרו קשרים עם איכרים תושבי הספר — והחל בפעולות.

ואולם מיד בימים הראשונים היה חבר אחד קרבן מלשינות ונאסר בידי משמר הגבול הרוסי (הוא נדון לשמונה שנים של עבודת פרך). בעקב זה נאסרו עוד כמה חברים. האכרים התחצפו וחבצו סכומים עצומים בעד ההברחה. יאוש חקף את המנגנון. במאמצים קשים הצלחנו להעביר כעשרים חברים לצ'רנובין. אחד מהם מהם חזר ופנה אל האיזור הסובייטי ואתו סכום כסף, אך על הגבול נורה בידי המשמר ומת.

הדרך קשתה מיום ליום. שוטרי חרש עקבו אחרינו על כל צעד ושעל, לבסוף נאלצנו לחסל את מנגנון ההברחה. וכך בא הקץ על הדרך לדרום.

אולם עד מהרה נפתחה דרך חדשה, לצפון. בריית המועצות מסרה את וילנה לליטה. ובליטה היתה הסתדרות "החלוץ", היה משרד א"י, ומשם, מליטה, היתה אפשרות

לנסוע לארץ-ישראל. המרכז גמר אומר לרכז בוילנה מספר רב של חלוצים משני חלקי פולין.

שליחים מיוחדים יצאו לוארשה, לפולין הנאצית. אחרים נסעו לשאר הערים הגדולות ולעיירות ובפיהם הבשורה על וילנה.

בקצה העיר, ברחוב סובוטש 37, היו שני בתי-חומה. לפני ארבעים שנה נבנו בתים אלה בכספי הבארוך הירש. בנינים גדולים, ללא צורה, נראו משונים בין בית היראה הגדול מזה ומשכנות העוני של פועלי וילנה מזה. כאן מעונו של הקיבוץ המקומי וכאן נתלקטו כמה מחברי המרכז כדי להכין את הקיבוץ לקבלת פניהם של החברים העתידיים לבוא.

בשני עברי הגבול, בלידה ובאישישוק, נתיישבו חברי "פלוגת הגבול". בלידה אמרו לצייד את החברים בכסף, באוכל ובמורה דרך על מנת לשלחם אל מעבר לגבול, לאישישוק אשר בליטה.

הפעולה התחילה בתחילת נובמבר. לראשונה עברו יחידים, אחר כך — עשרות, עד שהגענו לששים-שבעים מדי יום ביומו. מכל פינות פולין נהרו ללידה, הלכו ברכבת, במכוניות, בעגלות וברגל. מווארשה יצאו חבורות גדולות, שבורים ורצוצים וקפואים הגיעו ללידה (אותה שנה היה החורף קשה ועז ביותר). לא נשתהו הרבה בלידה, נצטיידו בכל הדרוש ועברו את הגבול.

ואולם גם בוילנה נצטיינו על זהירות. עלולים להתפש בכפו של שומר ליטאי ולהשלח חזרה לשטח הרוסי. ואכן מאות חברים נתפשו והוחזרו. חברה צעירה אחת עברה שמונה פעמים את הגבול. וסופה שהגיעה לוילנה כשרגליה קפואות והובאה לבית החולים. וכמה אבדו ונקברו בשלג? באביב, עם הפשרת השלגים נמצאו יום יום גופותיהם של צעירים יהודים. ואיש לא ידע מי הם ומה שמתם. לאחרונה נעשה הסכם של תחומים, בין ממשלת ליטה וברית המועצות, ומשמרות הגבול הוגברו. אף הובאו לתכלית זו כלבי גישוש — לתפוש עבריינים. הזרם הגדול נפסק. אולם בוילנה כבר נמצאו אותה שעה כאלפיים חלוצים וחלוצות.

מחנה זה אורגן בקיבוצים חקלאיים ובפלוגות עבודה במקומות שונים — וילנה, קובנה, שאוול, פוניאבאזש, וירבאלן ועוד. אולם העיקר היה — עליה. במרץ 1940 נתקבלו מאה רשיונות עליה בשביל חלוצים ונוער עולה. הונהג קימוץ באוכל, ובכסף שנחסך נשלחו מאת החברים הראשונה בדרך האויר — סקנדינביה, הולנד וצרפת — לארץ-ישראל.

מיד לאחר צאתה של הקבוצה הראשונה נפלו דניה ונורבגיה. הדרך נחסמה לחלוטין. מחנה החלוצים הגדול שבליטה היה כבמלכודת, לא היה כל מוצא, כל פתח ישועה לארץ-ישראל.

מכל מקום החיפושים אחרי דרכי עליה לא פסקו, ולבסוף נעשה נסיון של גניבת הגבול לעבר דרום — להונגריה ורומניה. נקשרו קשרים עם החברים שבארצות הללו והם הבטיחו סיוע מלא בפעולה.

הנסיון להונגריה נכשל בראשיתו. בגבול הרומני האירה ההצלחה פנים במקצת. לאחר עמל רב והוצאות מרובות הצליחו כעשרים בחורים ובחורות לעבור את הגבול. הם הגיעו לצ'רנוביץ ושם אורגן מיד מנגנון של סיוע. חבר אחד מיוצאי פולין יצא

כשהוא מצויד בממון ובהוראות בדרכו לפולין, אך הוא נפל לידי השלטונות הסובייטיים והתכנית כולה סוכלה. נאסרו חברים רבים שהתעתדו לעבור את הגבול. נאלצנו להסתלק מדרך זו.

לאחר שהצבא האדום נכנס לליטה הושמה לאל כל פעולתנו. רפו ידיהם של עסקנים רבים. ראו בעליל שהקיץ הקץ על העליה מליטה. אולם מרכז "החלוץ" לא אמר נואש וגמר אומר לחפש דרכי עליה חדשות ויהי מה. המטירו את מוסקבה בבקשות ובהתערבויות. באה התערבות גם מחוץ לארץ. לאחר ציפיה ממושכת של ירחים באה התשובה: "פליטים מפולין, שבידם כסף להוצאות הדרך וויזות יורשו לצאת". שתים היו הדרכים: באקו ופרס, או דרך אודיסה ותורכיה. עד מהרה באה האכזבה — הממשלות השתים סירבו לתת ויזות מעבר. הקומוניסטים היהודים המקומיים ניסו להשפיע על החברים שלא יצאו את רוסיה — הבטיחו הרים וגבעות. מנהיגים קומוניסטיים באו לקיבוץ שחריה והרצו הרצאות שתוכנן תעמולה להשאר ולוותר על ארץ-ישראל. החברים השיבו להם כהלכה, שמרעיון העליה לא יווצו אף כמלוא הנימה.

לבסוף, לאחר שבועות מרובים של תוחלת ממושכת, נפרצה החומה — תורכיה הסכימה לתת לחלוצים רשות מעבר בארצה, ומאמצות-הברית של אמריקה הגיע סכום כסף ניכר כדי הוצאות הדרך.

בעשרים בדצמבר 1940 יצאה השיירה הראשונה של חמישים חלוצים מאודיסה לקונסטנטינופול, ואחריהם יצאו שיירות מדי שבוע בשבוע. כל שיירה שעלתה היתה מאורע גדול בחיי היהודים בליטה. מאות אנשים באו תמיד אל תחנת הרכבת וליוו את העולים בדמעות ובשירה. זה הזכיר את מחזה העליה של אלפים מווארשה לפני המלחמה.

ירושלים, 1947

חיים שיינברג: משחריה באראנוביץ' לשחריה וילנה

יום ד' בשבוע. יום רגיל. השכמנו לקום לעבודה כרגיל. בדרך פגשנו קבוצות של אנשים מסתודדים. היה ברור, שמהו מיוחד קרה. אך אנו המשכנו את דרכנו כאילו לא קרה דבר. עשינו את עבודתנו כתמול שלשום. בדרך חזרה מהעבודה ראינו אנשים מבוהלים נחפזים לדרכם. נשים צעירות מתרוצצות ופוכרות את אצבעותיהן. "מה קרה?" שאלנו? כמה מהעובדים, "העולם יוצא מדעתו", הפטירו. לאחר מכן ראיתי אנשים רבים מתרכזים בפנית הרחובות כשהם קוראים הודעות על לוחות קיר. הסתבר, שמשרד המלחמה הפולני הכריז על גיוס כללי. בקיבוץ מצאנו את "המדינאים" בתוכנו מדיינים בנושא ואילו כמה אחרים ניגשו לאריות חפציהם. מה שלא יקרה, מוטב שיהיו בביתם. חשבת, הדבר דומה לעצי פרי לעת סערה. הפרי הבריא והחזק נשאר על העצים ואילו הפרי המתולע והחולה אינו מסוגל להחזיק מעמד. אך בחברתנו היו אלה מעטים מאוד. רוב רובם של חברינו נשארו איתנים ברוחם. כנגד סערת הרוחות שהגיוס גרם, הביא איתו גם סיכויים טובים לעבודה. אינני זוכר ימים

טובים כ"כ לקיבוץ מבחינת העבודה. חברים עבדו מ-12 עד 16 שעות ליום. היו לנו די ידיים עובדות, רוב הזמן עבדנו בחפירות עמדות מגן.

ביום שישי ה-1 בספטמבר הכריז נשיא המדינה מלחמה על גרמניה. לאחר הכרזה זו באו פקודות מלחמה נוספות כמו פקודת האפלה, שפגעה מאוד בחיי החברה והתרבות שלנו. חדר הקריאה שלנו, שהיה מעין מקדש מעט, חדר הקריאה היפה ביותר בקיבוצי ההכשרה, ששקק פעילות תרבותית וחיי חברה, חשך ודמם פתאום. הדבר ממש דיכא עד כאב פיזי ממש.

נצמדנו למכשירי הרדיו, כי העיתונים לא הופיעו יותר. ההודעות הממשלתיות היו קצרות, סותרות זו את זו ומביכות. ידענו, שהמצב אינו משמח כלל וכלל. התחיל בעיר מחסור במצרכי מזון, חוסר לחם. תורים ארוכים השתרכו. קרה מקרה ועגלה שלנו, שהובילה לחם מהמאפיה שלנו לקיבוץ, הוקפה ע"י נשים שהתחילו לחטוף את הלחם. חבר שלנו הזעיק שוטר כדי למנוע זאת ואילו הנשים טענו, שמוזה כמה ימים לא בא אוכל אל פיהן. השוטר פקד להוביל את הלחם למפקדת המשטרה ושם נקבע, שמחצית הלחם עלינו למסור. אנחנו טענו, שאין לנו מלאי ואנו צריכים את הלחם בשביל אנשים עובדים, אך השוטר לא נענה לנו והיינו נאלצים למסור מחצית הלחם. מהיר הלחם קפץ מעלה מעלה. כשמצרכי המזון אצלנו הלכו ופחתו, התחלנו לצאת עם העגלה לסביבה הכפרית כדי לרכוש שם את המצרכים ההכרחיים לחברים ולרפת. כך הצלחנו להביא מדי יום ביומו מלח, סוכר, תפוחי-אדמה. חיינו התנהלו כמעט באופן רגיל אלמלא האזעקות התכופות וההאפלה הכפויה.

ובינתיים הגיעונו ימים קשים. העיר נתמלאה בפליטי מלחמה. מכל קצווי המדינה נהרו אלינו. על שכמנו הטיל הגורל לקלוט את פליטי החרב, שעלה בידם להציל את נפשם. קלטנו את פליטי הקיבוצים מגרוכוב, ביאליסטוק, צ'ונסטווב ומקיבוצים אחרים. קלטנו אותם והתחלקנו בכל אשר היה לנו. היגשנו עזרה רפואית לפצועים וחולים. לא העלינו בדעתנו, שגורל דומה אולי מצפה גם לנו. חשבנו, שהקיבוץ שלנו יבלה את המלחמה ושלא ננטוש את המקום.

והנה ערב אחד שכבתי לישון מוקדם בערב, כי היה עלי לעבוד אותו לילה. פתאום נזרקתי מהמיטה שלי, והפצצות כבדות וקולות נפץ החלונות העירונו, מיהרתי למרתף ששימש לנו מקלט, שהיה כבר מלא מאות אנשים. ההפצצה, שנמשכה כשעה, פגעה בתחנת הרכבת והרגה חמשה אנשים. למרות שברנוביץ' שימשה צומת רכבות, היה בה נמל תעופה, תחנת רדיו וכו', לא היתה קיימת בה שום התגוננות.

כשנכנסתי לקיבוץ, נדע לי, שמתקיימת ישיבה, שדנה בשאלה האם לעזוב את המקום. רוב חברי המועצה היו בעד עזיבה. הייתה הצעה שניה, שנצא לעיירה סמוכה לימין מה עד עבור ההפצצות. היתה הצעה, שנפנה לכיוון הציר לוצק — קובל. בסופו של דבר הוחלט לעזוב את המקום.

בשעה 8.00 בערב עזבנו את העיר. ביציאה ראינו המוני אנשים עוזבים את העיר. הציר, שהוביל ללידה, היה תפוס ע"י הצבא והיינו נאלצים ללכת ברגל. כשיצאנו את העיר, היה כבר חושך, גם הירח הסתתר בין העננים. רק כוכב בודד אחד ליווה את צעדינו. מהגבעות מסביב נשבה רוח קרירה קלה. נתקפתי רצון חזק לנוס חזרה לעיר החשוכה, להיכנס לחדר הקריאה, לכבוש את פני בקרן זוית ולהתייפח ללא מעצור. לפנות בוקר הגענו לעיירה הורדישצה. עיירה יהודית קטנה, טיפוסית של כמה

מאות משפחות. זה היה בראש השנה והחג ניבט מכל הפנים. בואנו באמצע החג הביא עמו הרבה מהומה. סדרנו בגורן. עזרו לנו חברי הסניף. עוד לא הספקנו לשכב למנוחה כלשהי והנה הגיעונו קולות ההפצה המוכרים. הגיע מטס של 40 אווירונים. כעבור דקות מעטות, וכל הסביבה רעדה. ההפצה נמשכה ארבע שעות תמימות ורק לפנות ערב יצאנו לדרך.

ההליכה צפנה לנו הרבה חוויות מרגשות. בפעם הראשונה בחיי ראיתי את אגם שוויטז' שיצירתו של מיצקביץ תיארה באופן כה נפלא. לפנות בוקר נכנסנו לנובוגרודק. לא הירשו לנו להישאר בעיר, והתמקמנו כ־2 ק"מ ממנה. עברנו אותו לילה 30 ק"מ והיינו עייפים מאוד. שניים מחברינו נכנסו לעיר לחפש חבר עולה שלנו מנובוגרודק, ואכן זה עזר לנו להשיג מצרכי מזון ועגלות להמשך דרכנו. בבוקר שוב הופיע אווירון אויב. לפני העיר לידה ראינו, כיצד אווירון צבא פולין מתרומם משדה תעופה וטס לעבר אווירון האויב, אך מהר מאוד נפגע. בלידה התחלקה קבוצתנו לשתיים. אחת פנתה לוילנה והשנייה לגרודנה.

הדרכים היו מלאות צבא שנע בחיפזון רב. בין החיילים מצאנו חברים מגרודנה. אלה היו הראשונים שסיפרו לנו, שהמלחמה בין גרמניה לפולין נסתיימה ושהסוכיטים השתלטו על מערב אוקראינה ורוסיה הלבנה ושהחיילים הפולנים עורקים ועוזבים את הצבא.

בדרך לעיירתי דובנה מצאתי איכרים חוגגים עטורים סרטים ונושאים דגלים אדומים. הם קידמונו בדידות, ברכונו ושאלו אותנו, אם אין לנו נשק. למחרת בבוקר נכנס לעיירתנו הצבא האדום. הכל נהרו לרחובות. אני עמדתי כאורח לא קרוא, בשמחה לא לי.

בימים הקרובים התחילו "לעשות סדר" בעיירה. הספריה שלנו הוזרמה והספרים "הבלתי רצויים" הועלו באש. נאומים לא חסרו. המון הבטחות ירדו עלינו. הנוער היהודי המיואש נאחו בהבטחות אלה. האנשים שינו את טעמם. לי נעשה המקום צר יותר מיום ליום. בינתיים הגיעה אלי ידיעה, שבביאליסטוק עוד קיים קיבוץ. החלטתי לנסוע לשם כדי להיוודע האם יש דרכים כלשהן לארץ. שמועות התהלכו שקמה בארץ מדינה יהודית עם ממשלה יהודית. למחרת סיפרתי מהרהורי לבי לחברה שלנו וזו מצדה סיפרה לי על הנעשה בוילנה.

היה יום חורף נאה. השלג ניצנץ כמו יהלום. למרות שהקור היה עז, שרכנו דרכנו לאורך הכפרים, שהיו מפורים בקרבת הגבול. חשבתי בלבי, שהנה אני חוזר על מעשי אחי מהעליה השלישית כמה עשרות שנים קודם. הדבר הוסיף לי אומץ. הדרך לוילנה לא היתה כרוכה בקשיים מיוחדים. אחרי הפסקה של חדשים שוב מצאתי לעצמי בית.

וילנה, 1940

אברהם'ל גיבלבר: לאחר הכיבוש הגרמני

תנועת "החלוץ" בפולין נחרבה עם השואה שבאה על מדינות אירופה המזרחית, ובמיוחד על מדינות פולין ועל היהדות בתוכה.

שליחים וחברים שבאו משם, הרבו לספר על גורלה של תנועה זו בימי החורבן ולאחר הכיבוש: כיצד עלה עליה הכורח; כיצד נדדה בדרכים תחת מטר הפצצות: כיצד נדדו מחנות חברי החלוץ "על פני ארץ רבה" וחישפו את "הדרך הקצרה ביותר" המובילה לארץ-ישראל; כיצד עברו והבריחו גבולות.

פרשה גדולה ועגומה, משובצת גלויי גבורה אישית, מסירות ונאמנות לתנועה בפרק זמן של תמוטה כללית לעמים ומדינות וחורבן ליהדות וליהודים. עוד יסופר עליה לדור ולדורות ויתנו ברבים כיצד נאבקו חלוצים מישראל עם כוחות איתנים. למען שמור על שארית הפליטה החלוצית, הציונית, הארץ-ישראלית בתוך יהדות דויה ורמוסה, שעולמה חשך עליה.

מרכז "החלוץ" בווארשה חידש את פעולתו מיד לאחר הכיבוש הגרמני. התפקיד הראשון שנטל על עצמו, מיד לאחר סיום הקרבות בשטחי פולין היה — פעולת-עזרה להמוני הפליטים היהודים, שהצטופפו בווארשה. חברי "החלוץ" הלכו לעבוד למטבחים הציבוריים הגדולים שאורגנו על ידי ה"ג'וינט" והקהילה היהודית בווארשה, וכלכלו בלחם ומזון אלפי פליטים מלודז ומערי השדה שזרמו לעיר הבירה. ויחד עם זה הוטל על מספר חברות המרכז גם לקומם את הריסות ההכשרה, ובאמת הוקמו מחדש בשטחי הכיבוש הגרמני כמה מפעלי הכשרה באחוזות יהודיות ועל קרקעות אשר בעליהן היהודים עזבו, נדדו או ברחו.

מפעלי הכשרה אלה אורגנו והוקמו בעזרת הקהילה היהודית בווארשה, והיא גם הופיעה בפני השלטונות הנאציים כבאות-כוח ליגלית של מפעל ההכשרה. קיבוצי ההכשרה החדשים שהוקמו הם כולם "מעורבים" ומתנהלים ע"י חברינו, המהווים בתוכם את הגרעין המדריך, המכוון, המתווה קווי פעולה לכל תנועות הנוער ב"החלוץ": "השוה"צ, גורדוניה ואפילו ל"החלוץ המזרחי" ולנוער הציוני. הוקמה מחדש חוות-ההכשרה בגרוכוב וקיבוץ ההכשרה בה אף הוא "מעורב".

כשמונה מאות חבר מרוכזים במפעלי-הכשרה אלו. מלבדם נמצאים הרבה מחברינו במחנות עבודה ומחנות הסגר, שאורגנו ע"י הנאצים הכובשים.

אולם ערכם של מפעלי ההכשרה אינו מתמצה רק בכמות ובמספר החברים שהם מרוכזים בתוכם, אלא גם בזה, שבתוך המבולקה והמבוכה, אבדן העצה והתושיה שהשתררו ביהדות פולין, היה המחנה הזה, מחנה "החלוץ", בבחינת גרעין אידיאלי, משען ותנועת-הצלה ליהודים וכמבשר עתיד אחר, טוב יותר, לנוער היהודי בתוך העלטה שאפפתהו.

הספיקו לחברים אלה כוחות נפשיים בכדי לארגן למשך חודש וחצי, בימים אפלים אלה סמינר לפעילי התנועה, הגיעונו ידיעות אפילו על כינון גימנסיה עברית במחתרת. צמח כאילו בין-לילה חבר פעילים — והוא ברובו מתלמידי הסמינריונים הגליליים והמרכזי של השנתיים שלפני פרוץ המלחמה. הצעירים גדלו והיו לאנשים נושאים בעול התפקידים החמורים, שהוטלו פתאום על כתפיהם הצעירות שעוד לא נוסו בעול. ימי המבחן הקשים חישלו את כוח רצונם, הגבירו את מרצם, העמיקו את הכרתם. חברינו אלה נתונים במצוקה קשה מאוד. אין אנו יודעים כיצד מתקיימים היהודים בגרמניה גופא. רובם של יהודי פולין מתקיים על סיוע ה"ג'וינט". מקורות-הפרנסה נסתתמו, מלבד אולי כמה וכמה סדקים, אשר בהם היהודים עוד מחזיקים מעמד. הידיעות שהגיעונו מחברותינו שם מספרות על סבל, רעב, חוסר לחם.

התנועה מתקיימת, נאבקת מר על קיומה. אבל היא זקוקה לעזרה: עזרה בכסף, באמצעים ובראש וראשונה לעזרה ע"י ארגון אפשרות העליה לארץ להרבה חברים משם. הנוכל להחיש להם עזרה זו מכאן?
אין אנו צריכים לוותר על כל אפשרות שהיא להעלות חברים גם משטח הכיבוש הגרמני. הקיבוץ, ההסתדרות צריכים לראות את עצמם אחראים להחשת העזרה האפשרית. היספיק להם, לחברינו שם להרבה זמן כוח פיזי ורוחני להמשיך, להחזיק מעמד וגם למלא את תפקידם?

אפק, מבפנים, מאי 1941

שרה פורמן ברום: עם חברים בוויילנה

עם פרוץ המלחמה עשיתי בביקור בבית הורי, בעיירה גוניונדו לפרידה ולהכנות לעליה כעבור שבועיים.

ימי המלחמה הראשונים היו ימי תוהו ובוהו בעיירה. מסביב לעיריית רבו השרפות, הקשרים עם החברים נותקו. הגרמנים שהו בעיריית ארבעה ימים בלבד, מאחר שלפי ההסכם בין רוסיה וגרמניה היה עליהם לעזוב את המקום.
הרוסים הגיעו אלינו והיתה הרגשה, שהנה הגענו למנוחה. התחלתי לחפש קשר לחברים ודרך לצאת מאיזור הכיבוש הרוסי כדי לחפש דרך להגיע ארצה. ואז הגיעה אלי הידיעה, שוויילנה עוברת לייטא. התחלתי לחפש דרך להגיע לוויילנה. נסעתי לביאליסטוק. העיר ביאליסטוק שקקה חיים, נהפכה לעיר של פליטים. במקום קיבוץ ההכשרה מצאתי המון פליטים, שלא ידעו להגיד לי דבר על החברים ששהו כאן. הסתובבתי ברחובות והנה ראיתי לפני שתי חברות מדברות ביניהן. קלטתי את השמות קילץ, בנדין. הבינותי שאלה הן חברות מההכשרה. שאלתי אותן, אם הן יודעות על ההכשרה בביאליסטוק והיכן הם חבריה. למזלי, לא הייתי רחוקה מבית "הפועל", בו שכנו חברי ההכשרה. התקרבותי לבית, בפתח עמד חבר צעיר שלא הכיר אותי. הוא נתן לי לעבור, אבל אותה לחברים בפנים להפסיק את האסיפה. נכנסתי לחדר בו התקיימה האסיפה. ניהל אותה יצחק צוקרמן. כאשר ראה אותי אמר: "אנו יכולים להמשיך בדין". הדין היה על הישארות בביאליסטוק ועל הליכה לוויילנה, שהפכה למקום ריכוז לחברים, אשר קיוו שמשם יהיה קל יותר לפלס דרך לארץ. ההחלטה היתה, שההכשרה תחולק לשניים. מחצית החברים יסעו לוויילנה והמחצית השניה תישאר במקום. ועד באותו הלילה יצאו החברים המיועדים לדרום לוויילנה. הפרידה היתה נרגשת. השתלט מעין אלם רועם. החברים, שנשארו עמדו בשורות והיוצאים עברו בין השורות, לחצו ידיים והזילו דמעה. אני הצטרפתי ליוצאים לוויילנה. בשבילי היתה היציאה לוויילנה מעין חזרה הביתה.

היה זה במוצאי-שבת ובבוקר יום ראשון — 15.10 הגענו לוויילנה. שם מצאתי חלק מהחברים הצעירים של ההכשרה בוויילנה וחברים רבים מכל קצות פולניה. גם חברי תנועות אחרות הגיעו בהמוניהם. הבית היה קטן מהכיל את כולם. התחלנו לשכור דירות והשתדלנו לארגן את החיים בהן. עלי הטילו להיות מחסנאית בגדים מאחר

שהיכרתי את וילנה והיו לי בה קשרים. התקשרתי עם כמה מכבסות וביקשתי עזרתן בכביסת בגדי החברים הרבים. הייתי עסוקה בזה מהבוקר השכם עד הלילה. ובינתיים רבו החברים שעברו גבולות והגיעו אלינו לוילנה. אותו חורף היה קשה מנשוא — 42 מעלות צלסיוס מתחת לאפס.

כימים ההם התנהל אצלנו ויכוח סביב השאלה: האם מאחר שרוסיה, הווה אומר הסוציאליזם, הגיע אלינו, האם עלינו לעזוב ולחפש דרך לארץ. מסביב לכך התנהלו אסיפות וויכוחים ברמה גבוהה, אך היה די קשה. בוקר אחד החליטה קבוצת חברים להצטרף למחנה הרוסים ועזבו אותנו. עמדנו דמומים ואבלים בפרוזדור, כאשר אלה עזבו את הבית.

זוכרתני, ערב אחד שלא ישכח: קיבלנו עוד קומה בבית, את הקומה החמישית. היה בה אולם גדול, ששימש מאז לאסיפות וכנסים. משה נובופרוצקי ארגן ערב קריאה של שירת יידיש. חברים אחדים סיפרו מחוויותיהם. קור רב שרר באולם שלא היה מוסק, אבל היינו רבים ונצמדנו אחד לשני והתכסינו בכל שהשיגה ידנו. למען ההרגשה הטובה יותר כובו האורות, הקריאה והשירה קלחו וההתרגשות היתה רבה מאוד. זה היה ערב, שלא ישכחו אותו אלה, אשר היו נוכחים בו.

תוך כרי המסיבה יצאתי לפרוזדור והנה ראיתי לפני מישוהו מתהלך בעצבנות בלתי רגילה, כשידיו על ראשו. התקרבתי אליו והנה לפני מרדכי טננבוים. והוא בהתרגשות בלתי רגילה אומר לי: "היודעת את, שאנחנו הולכים להפסיד את כל היופי הזה, השפה הזאת, השירה הזו." הכוונה היתה לרוסים, שיגיעו בקרוב לוילנה.

התחלנו בחיפושים אחרי דרכי עליה והנה נפתח לנו פתח קטן. אורגנה אז עליה לציונים הוותיקים, (שהיו בסכנה אם יגיעו הרוסים) ולקבוצת נוער. לחלוצים ניתנו 10 סרטיפיקטים זוגיים, אשר נוצלו ע"י "פיקציות" (נשואים פיקטיביים) לעלייתם של 20 חברים.

מאחר, שעוכבתי בעלייתי לאחר בוא ילדי זבונשין, צורפתי לקבוצת העולים. לכבוד העולים אורגנה מסיבה שהקיפה אלפים. האולם הגדול היה מלא מפה לפה. התהלכתי בין החברים בחשש שזו פגישה אחרונה, ושאוּלֵי לא נתראה לעולם, ואכן, לא היה זה חשש שווא. היתה זו פרידה אחרונה.

ב־17.3.40 יצאנו מוילנה, וכיום האחד לאפריל 1940 דרכו רגלי על אדמת חיפה.

שפיים, ינואר 1980

לייבל ואשילסקי: בדרך הנדודים לוילנה

בשבת, יום שני למלחמה, בשש בבוקר, בהיותנו כבר במשוריה, שמענו רעש פצצות אשר כבר הספיקו אזורוני הגרמנים לזרוק. בראשונה לא ידענו שאלה הן פצצות, כי בריסק רחוקה מהגבול. זכורני בעובדי או בבית-החולים וזרוק האווירונים כמה פצצות. באנו לקיבוץ ובקיבוץ מהומה. הבחור מפארצ'ב, אשר אין לו לב אבן, נוסע כבר הביתה. במשך הימים עזבו עוד כמה חברים, וכל הקיבוץ החליט להישאר ויהי מה. המלחמה התנהלה במלוא היקפה. האובייקטים הצבאיים בערו. יום מסילת-הברזל

נשחתה מהפצצות. במשך הזמן באו אלינו חברי קיבוץ גרוכוב וחברי השומר-הצעיר עברו דרך בריסק. באו גם שני חברים מהמרכז, ואמרו שמי שרוצה לנסוע הביתה, יכול לנסוע, אולם מזכירות הקיבוץ החליטה, שאנו יוצאים בתור קיבוץ שלם. לא היינו יוצאים, אבל באותו יום נהרגו בעיר כ-400 איש. התחילו לחטוף אנשים לעבדה. אותי עם עוד שבעה חברים מקיבוצנו חטפו לקבור את האנשים שנקברו חיים מהפצצות. בעמל רב עלה בידי להשתמט מידם.

ביום הראשון התחלנו להתכונן לדרך. עשינו תרמילים והתחלנו לאסוף את המכולת, בכדי שנוכל לחלק. קבוצה מוהליץ יצאה ביום הראשון בערב. למחרת לקחנו כל אחד לבנים ועוד כפי יכולתנו לשאת ומכולת. התכוננו לדרך. אין לשער באיזה שבר-לב נפרדנו מקיבוצנו. עזבונו את כל הרכוש אשר בעמל רב רכשנו אותו, אולם קיוונו שעוד נשוב ונמשיך את חיינו היפים שהתחלנו. בא הזמן. ביום השני ב-9 בערב ב-4.9.1939 התחלקנו לקבוצות. כל קבוצה בת 10 אנשים. נדברנו בינינו ללכת ככיוון פינסק, באשר פינסק קרובה לרוסיה, אשר לא תרשה, לפי השערותינו, לגרמנים לכובשה, ובאשר שם קיים קיבוץ. החלטנו. הצעתו של מזכיר הגוש היתה, שהוא בעצמו עם קבוצתו יחזיק קשר בין הקבוצות כל הזמן עד הגיענו לפינסק. יצאתי עם קבוצתי בת 5 בחורים ו-6 בחורות. בדרך עוברים מכוונות וחיילים לרוב, עד שאי אפשר לעבור. הושבנו את הבחורות על עגלת צבא, מפני ששכת הלילה לא השגיח בנו החייל. הבחורות נסעו 15 ק"מ ואנו רצנו אחריהן ושמרנו עליהן. עבורי לא היה מקום לשבת. כשהרגיש בנו החייל הוריד את הבחורות מהעגלה. רצנו הלאה. פגשנו בחברנו גרושקו מגדיניה, שנסע בעגלת צבא עמוסה כלי משחית. הושבנו את החבורות על עגלתו שתסענה עוד כמה קילומטרים. אחרי קוברין נפגשנו עם שרידי קבוצתנו שהתפוררו, ונהיה לקבוצה בת 26 איש. בעיר נחנו בגן תחת עץ תפוח, טעמנו מפירותיו ואלך עם בוקס לבקש את מישהו מתנועתנו לקבל צידה לדרך, והעיר שוממה ואיש אין, רק חיילים פולנים חופרים חפירות, ברחובות מתכוננים לקבל את פני הגרמנים. שבנו בידיים ריקות.

פתאום שמענו רעש אווירונים וקול פצצות שנורקו מהאווירונים. נחפזנו לעזוב את העיר. אני עם עוד שלושה חברים נשארנו ומיהרנו לצאת מאחורי העיר. עברנו על יד חיילים פולניים, שהשתטחו על השדה וקראו לי לשכב אצלם, בכדי שהאווירון לא ירגיש בי. בראותי, שהאווירון מפיל בתוכם הרבה חללים במכוונת-יריה. רצתי הלאה. בעוברי 5 ק"מ השגתי בחורשה בחברי וארוץ אליהם. חבר אחד אחרי השני רץ קדימה. השלישי נשאר בעיר. גורלו לא ידוע לנו (הבחור מוויסקוליטבסק). שם שכבנו כל היום. האווירונים עברו מעל ראשינו. אחד אפילו ירה עלינו בהשגיתו בנו. לפנות ערב זרקנו הרבה חפצים מחבילותינו ונמשיך את דרכנו בחבילות יותר קלות. וגשם סוחף שטף ארצה. והכביש מלא אנשים, סוסים ומכוונות-צבא, כי העבירו הפולנים את חיילותיהם מהחזית לפינסק. בכל זאת נחפזנו ללכת הלאה בדעתנו שהגרמנים קרובים. כבואנו אחרי אנטופול פגשנו מאות אנשים השבים משם, כי סגור המעבר לפינסק. ואנו עייפים. אין כוח להמשיך את דרכנו, ונכנס לבית-איכר ללון הלילה. האיכר לא הרשה לנו ללון אפילו בגורן. שכבנו על-ידי הגורן והגשם הרטיב עד העצמות. בשעה הראשונה בלילה, אחרי הינפשנו כ-4 שעות, הלכנו. אף-על-פי שבחיים הנורמליים היינו חולים, מיהרנו לשוב לעבור את קוברין, בכדי שהשונא לא יתפסנו.

משם לפנות לצד ווהלין. עברנו את קוברין. אחרי העיר נתנו. אכלנו ארוחת-בוקר. עשינו רשימת כפרים ונלך מן הכביש דרך ולודאבה לקובל. בדרך נדע לנו שבוולודאבה הגרמנים. שרכנו את דרכנו דרך שדות, שבילים צרים ויערות לדיווין. עברנו דרך נהרות עמוקים, אשר לא פעם היינו עלולים להיטבע, עד שהגענו לטראקט המוביל מקוברין לדיווין. שם נתנו. זה היה ביום לפני ראש-השנה. מצאנו סיר ברזל שמבשלים בו לבנים ותפוחי-אדמה, קלפנום, מלח היה לנו ונבשלם ביער. בינתיים הגיעו אלינו מזכיר הגוש ובחורה מקיבוצנו, אשר נוכחו אז, כי מלחמה איננה קיבוץ ואי-אפשר להחזיק קשר בין קבוצות, כי בעצמו איבד בדרך את קבוצתו. אכלנו תפוחי-אדמה. בינתיים בא הלילה ונמהר ללכת וחושך השתער על פני הארץ והדרך — אדמת חול. משני צדי הדרך בורות עמוקים, ונחזיק אחד בשרוול רעהו, בכדי שנראה את הדרך ואנו נופלים אחד אחד לבורות.

באנו ב-12 שעות בלילה, ביקשנו מקום ללון ואין איש נותן להיכנס. פנינו אל המשטרה, ויתנו לנו מקום בגורן. למחרת יצאנו העירה. ברחובות חשים את ה'חג'. והעיר מלאה פליטים. פגשנו בקובארטוביסקי את אדון המשוריה והטחנה שעבדנו אצלו, ויבקש מאתנו פרוסת לחם. כמובן שנתנו לו את הפרוסה האחרונה. הרעב התחיל להציקנו ונבקש לקנות לאכול ובעיר אין לקבל כלום בעד כסף. הלכנו לבית-המדרש וכל יהודי לקח אחד מאתנו לארוחה, אף-על-פי שהחלוץ איננו רגיל לאכול לחם שווא. אולם בלית-ברירה מה לעשות? הלכתי עם בעל-בית אחד ויביאני אל ביתו וקרא לאשתו שתתן לי לאכול. 'ראי אשתי הבאתי לך אורח לארוחת-צהרים'. ובשמעי את הדברים האלה, אשר נפלו עלי כמהלומה בראש, בכיתי ואצא את הבית כל ישגיה בי בעל-הבית. באתי אל מקום מגורנו ואחכה כחצי שעה עד שוב החברה. סיפרתי להם את הקורות אותי. קיבלתי חתיכת לחם ומעט סוכר שהיה בחבילותינו. בינתיים נשמע רעש אווירונים ונמהר לעזוב את העיר. באנו עד הערב לכפר הקרוב. לנו הלילה בבתי-יהודים. אכלנו ארוחת-בוקר ונמשך את דרכנו. בבואנו לכפר הסמוך, לראטנה, פגשנו בחורות מקן השומר-הצעיר מאותה העיירה והן סיפרו לנו שכל תושבי ראטנה — בכפרים הסמוכים.

ושוב תוכניות ורשימות של כפרים, כי הצטרכנו לשנות את תוכנית דרכנו, אשר אבות אבותינו לא דרכו בה. ונעשה רשימה לבוא לקובל דרך קאמין-קאשירסק. ושוב דרך מסוכנת: שדות, נהרות, כפרים. ביום הולכים ובלילה ישנים בגורן של יהודי, כי בכפרים האלה חיים הרבה יהודים. אחרי מהלך יומיים באנו אל כפר צ'יכובצה קרוב לקאמין-קאשירסק, אבל המעבר לעיר סגור. ובכן, סובבנו דרך כפרים והמעבר הזה גם כן מסוכן, כי בכפרים היותר גדולים לא נתנו לעבור בחושבם את העוברים למרגלים. זוכר אני את המעבר מכפר לכפר, אשר הראה לנו יהודי, דרך ביצה. הלכנו בביצה עד הבטן, חשבנו כי אבדנו, מן הביצה כבר לא נצא. לכלכנו את בגדינו ובינינו היו גם בחורות. בבואנו לכפר הסמוך הציע א[בראמק] להשאיר את הבחורות אצל יהודי הכפר, באשר חלשות הן ופחות עומדות בסכנה מהבחורים. הבחורות לא הסכימו לזה. הלכנו לקאמין-קאשירסק. בבואנו אחורי העיר ראינו את אנשי המשטרה עוזבים בחפז את העיר, וזה סימן רע. עשינו שוב סיבוב, סיבוב דרך ביצה, בכדי שלא לעבור דרך העיר ופתאום כשאנו זוחלים בביצה, אווירון מעל לראשנו. שכבנו ארצה ברפש והאווירון ממטיר כדורים עלינו. בקומנו ביקשנו איש את אחיו, החיים כולנו או לא.

משם לפנות לצד ווהליץ. עברנו את קובריץ. אחרי העיר נחנו. אכלנו ארוחת-בוקר. עשינו רשימת כפרים ונלך מן הכביש דרך ולודאבה לקובל. בדרך נדע לנו שבוולודאבה הגרמנים. שרכנו את דרכנו דרך שדות, שבילים צרים ויערות לדיוויץ. עברנו דרך נהרות עמוקים, אשר לא פעם היינו עלולים להיטבע, עד שהגענו לטראקט המוביל מקובריץ לדיוויץ. שם נחנו. זה היה ביום לפני ראש-השנה. מצאנו סיר ברזל שמבשלים בו לבנים ותפוחי-אדמה, קלפנום, מלח היה לנו ונבשלם ביער. בינתיים הגיעו אלינו מזכיר הגוש ובחורה מקיבוצנו, אשר נוכחו אז, כי מלחמה איננה קיבוץ ואי-אפשר להחזיק קשר בין קבוצות, כי בעצמו איבד בדרך את קבוצתו. אכלנו תפוחי-אדמה. בינתיים בא הלילה ונמהר ללכת וחושך השתער על פני הארץ והדרך — אדמת חול. משני צדי הדרך בורות עמוקים, ונחזיק אחד בשרוול רעוה, בכדי שנראה את הדרך ואנו נופלים אחד אחד לבורות.

באנו ב-12 שעות בלילה, ביקשנו מקום ללון ואין איש נותן להיכנס. פנינו אל המשטרה, ויתנו לנו מקום בגורן. למחרת יצאנו העירה. ברחובות חשים את ה'חגי'. והעיר מלאה פליטים. פגשנו בקובארטוביסקי את אדון המשוריה והטחנה שעבדנו אצלו, ויבקש מאתנו פרוסת לחם. כמובן שנתנו לו את הפרוסה האחרונה. הרעב התחיל להציקנו ונבקש לקנות לאכול ובעיר אין לקבל כלום בעד כסף. הלכנו לבית המדרש וכל יהודי לקח אחד מאתנו לארוחה, אף-על-פי שהחלוץ איננו רגיל לאכול לחם שווא. אולם לבית-ברירה מה לעשות? הלכתי עם בעל-בית אחד ויביאני אל ביתו וקרא לאשתו שתתן לי לאכול. 'ראי אשתי הבאתי לך אורח לארוחת-צהרים'. ובשמעי את הדברים האלה, אשר נפלו עלי כמהלומה בראש, בכיתי ואצא את הבית בל ישגיח בי בעל-הבית. באתי אל מקום מגורנו ואחכה כחצי שעה עד שוב החברה. סיפרתי להם את הקורות אותי. קיבלתי חתיכת לחם ומעט סוכר שהיה בחבילותינו. בינתיים נשמע רעש אווירונים ונמהר לעזוב את העיר. באנו עד הערב לכפר הקרוב. לנו הלילה בבתי-יהודים. אכלנו ארוחת-בוקר ונמשיך את דרכנו. בבואנו לכפר הסמוך, לראטנה, פגשנו בחורות מקן השומר-הצעיר מאותה העיירה והן סיפרו לנו שכל תושבי ראטנה — בכפרים הסמוכים.

ושוב תוכניות ורשימות של כפרים, כי הצטרכנו לשנות את תוכנית דרכנו, אשר אבות אבותינו לא דרכו בה. ונעשה רשימה לבוא לקובל דרך קאמין-קאשירסק. ושוב דרך מסוכנת: שדות, נהרות, כפרים. ביום הולכים ובלילה ישנים בגורן של יהודי, כי בכפרים האלה חיים הרבה יהודים. אחרי מהלך יומיים באנו אל כפר צ'כובצה קרוב לקאמין-קאשירסק, אבל המעבר לעיר סגור. ובכן, סובבנו דרך כפרים והמעבר הזה גם כן מסוכן, כי בכפרים היותר גדולים לא נתנו לעבור בחושבם את העוברים למרגלים. זוכר אני את המעבר מכפר לכפר, אשר הראה לנו יהודי, דרך ביצה. הלכנו בביצה עד הבטן, חשבנו כי אבדנו, מן הביצה כבר לא נצא. לכלכנו את בגדינו ובינינו היו גם בחורות. בבואנו לכפר הסמוך הציע [בראמק] להשאיר את הבחורות אצל יהודי הכפר, באשר חלשות הן ופחות עומדות בסכנה מהבחורים. הבחורות לא הסכימו לזה. הלכנו לקאמין-קאשירסק. בבואנו אחורי העיר ראינו את אנשי המשטרה עוזבים בחפז את העיר, וזה סימן רע. עשינו שוב סיבוב, סיבוב דרך ביצה, בכדי שלא לעבור דרך העיר ופתאום כשאנו זוחלים בביצה, אווירון מעל לראשנו. שכבנו ארצה ברפש והאווירון ממטיר כדורים עלינו. בקומנו ביקשנו איש את אחיו, החיים כולנו או לא.

כולנו נשארנו בחיים. בבואנו לעומק פולטיה קרוב לוהלין חשנו את הרעב, כי הגבול מלא פליטים לאלפים, ביערות, בדרכים ובכפרים. בכפר ויילקי אובזיר מצאנו את כל המשטרה במקומה. הרבה חיילים מנוסי החזית ופליטים עד שאי־אפשר לעבור אותה. יממה כלכלנו את נפשנו באגסים פראיים אשר צמחו בדרך. הלכנו אז גם בלילה. בבואנו לכפר קטן נכנסנו לבית־יהודים. סיפר לנו היהודי בשמחה שהאדומים יצאו ושהמלחמה נגמרה. ראשית כל ביקשנו לאכול, כי רעבנו. שם פגשנו את ירוסלאבסקי מווארשה נוסע בשני שוורים ומיהרנו לכפר הסמוך 6 ק"מ מכפר זה, שם חיות כמה משפחות של יהודים ושם קוינו להיוודע חדשות. שם הכפר לישנובקה. את הכפר אזכור כל ימי חיי.

בדרך פגשנו הרבה פולנים, נשים וטף השבים משם. לא ידענו פירושו של דבר, למה הם שבים, אולם שמענו את המלים: ז'ידי, אנו שבים. בבואנו בערב לכפר קיבלו אותנו בסבר פנים יפות: 'כבר לא תצטרכו לברוח, המלחמה נגמרה והאדומים יצאו לשחררנו'. ברגע זה שמחנו שמחה רבה. אחד מאתנו קרא אפילו: חברים, נרקד הורה, כי נגמרה המלחמה ונפטרנו מהגרמנים וגם מהפולנים, אשר הציקו לנו מאוד. באנו אל בית יהודי ושם מהפכה. בוחרים בוועד הכפר. איכר שישב בבית־הסוהר מנהל את האסיפה. מעמידים משמרות, הרגו את מנהל בית הספר הפולני, לקחו ממנו אקדוח ורובה, בקיצור הכפר אדום. ואותנו מאכילים כאוות נפשנו. למחרת באו צעירי הכפר הסמוך בדגל אדום המתנופף מעל ראשיהם ובשירה נלהבת. אחדים מאתנו בכו משמחה, שאלחים מהי השמחה, אמר מזכיר הגוש שזוהי שמחה, הוא רואה איך שעם משתחרר. עניתי לו שעבורי אין זאת שמחה. הייתי שמח בראותי את שחרורו של עמי. אנשי לישנובקה עשו גם כן דגל אדום ויצאו יחד ברובים על שכמיהם אל הדרך. שם פגשו במכונה צבאית, הרגו את החיילים, לקחו את כלי זינם ואת המכונה הובילו אל העיר. שלחו גם צירים לפגוש בצבא האדום, אולם הצירים שבו וחשובה נוראה בפיהם, אחד מהם נהרג ושהאדומים עוד אינם, ונראים רק הפולנים. יהודי הכפר אמרו לנו לברוח מכאן. אולם לאן נברח? טיפסנו על העלייה בגורן בלי רשות בעל־הבית ונשכב לישון. עם עלות השחר העירו אותנו קולות הכדורים שעברו מעל לגגנו ובכי הנשים והטף אשר נפלו לרגלי החיילים הפולנים וביקשום שלא ישרפו את הכפר. הגברים נחבאו. רגעי מוות עברו עלינו, הנה יבקשו וימצאו אותנו, את ה'זשידו'־קומונה'. ודאי יגידו שאנו המסיתים ומה יהיה גורלנו? כשעה ירו החיילים כלי הפסק. ידעו, כנראה, שחבל להם לבזבז זמן לשווא שמוטב לברוח, ויסעו הלאה. אז ירדנו מהעלייה ונחיעץ מה לעשות, לאן ללכת. ללכת קדימה פחדנו מחילות הפולנים ופחדנו גם מפני האוקראינים. החלטנו לשוב לקאמץ־קאשירסק, מוטב לחיות בעיר גדולה, שם נהיה יותר בטוחים וגם בין יהודים.

בשובנו פגשנו אנשים שאמרו לנו שכולם בורחים משם, כי שם קרובים הגרמנים ומצד זה הולכים האדומים, אז מוטב ליפול לידי האדומים. חזרנו והלכנו למנייביץ'. בבואנו לכפר קאראשין שמענו שהאיכרים לוקחים אצל העוברים מה שיש להם. החלטנו ללכת באשר אין אצלנו מה לקחת. בכפר מאנייביץ', 9 ק"מ מהעיר, טס אווירון סובייטי ויזרוק כרוזים שהנה הולך הצבא הרוסי לשחרר את האוקראינים. אחרי הצהריים הגענו למאנייביץ'. העיר מלאה פליטים, אין נותנים להיכנס לבית. החלטנו להתחלק לקבוצות בני 4 ח"ח, להיכנס לבית ולא לצאת. היינו אז 12 ח"ח, כי

הבחורות הלכו לפינסק, כי כמה מהן היו מפלוטניצה והן לקחו אתן עוד כמה חברות. במאנייביץ' שהינו יום אחד. אנו, 8 בחורים מסקידל, החלטנו לנסוע ברכבת לקובל. המזכיר והגובר של הקיבוץ הם לודזאים, על כן החליטו לצאת לפינסק או לבאראנוביץ', ו-2 בחורות לרוקיטנה. משם נסענו יממה וחצי ברכבת לקובל. זהו מרחק של 60 ק"מ. בדרך פגשנו באדומים שלקחו את כלי זינם של הפולנים שנסעו ברכבת.

בערב יום-כיפור באנו לקובל. אבל איחרנו את הארוחה, כי בערב יו"כ אוכלים בשעה מוקדמת. לפני התפילה באנו לבית-המדרש ונבקש דבר מה לאכול, אבל לא קיבלנו, כי ביום-הכיפורים אסור לאכול. הלילה ישנו בבית-המדרש. למחרת קמנו ב-3 שעות ונלך לקנות לחם. היינו ראשונים בתור. יהודי הכין לנו תה. בחוץ פגשנו בחבר מקיבוץ גרוכוב והוא סיפר לנו, כי יש קיבוץ בקובל, כי כל המרכז פה. באנו אל הקיבוץ. פגשנו שם הרבה חברים. קיבלנו לאכול ולשתות, שכבנו לישון על הרצפה, כי לא היו מיטות לכולם. שהינו שם יומיים וביום השלישי התחילו לדרוש מאתנו שנצא הביתה. פרומקה היתה מחלקת פתקאות לכל ארוחה. קיבלנו פתקה לארוחת הבוקר ולארוחת הצהריים כבר לא קיבלנו. הלכנו לרכבת, אבל הרכבת לא יצאה, ובאין ברירה שבנו לקיבוץ. רצינו לאכול ולא קיבלנו. אמרנו לחברי המרכז שהאשם בזה שבאנו הנה הוא מזכיר הגוש, כי רצינו ללכת לסקידל והוא דרש מאתנו ללכת לקובל, אחרת יוציא אותנו מהתנועה. הלכנו עוד הפעם לרכבת. הפעם היא יצאה. נסענו 2 יממות עד שהגענו הביתה. זה היה בימים האחרונים של חג-הסוכות. את העיר מצאנו שרופה, חיילות הסובייטים הסתובבו בעיר. באמצע העיר קבר אחים שנהרגו מכדורי הפולנים, לפני עוזבם את העיר. בפגישתי עם בני ביתי רבה שמחתי. בהינפשי כמה ימים יצאתי העירה. ראיתי את הסידורים החדשים שנעשו בעיר ע"י המשטר החדש. נתארגנו הסתדרויות פועלים.

נרשמתי לאגודת הבורסקאים, באשר הנני בורסקאי. כמובן, שבעמל רב עלה בידו להירשם בה, באשר חלוץ הנני. הפועלים קיבלו הנחות שונות: לא היו עומדים בשורות לקבלת לחם. אני עבדתי בבית-חרושת וקיבלתי 15 רובל ליום. הסובייטים היו רוקדים ומנגנים בשוק. ניגשו לחסל את הרכוש הפרטי. לקחו את כל בתי-החרושת, את בעליהם גירשו לגמרי. את העור המעובד הובילו למוסקבה, מינסק, כי עור כזה לא נמצא הרבה ברוסיה. חומר לעיבוד עורות לא הביאו. לכן יצאו במהרה אנשי העיר משכרונם. הבינו שזה לא כל כך טוב כמו שהבטיחו. בכל ערב היינו מתאספים והיינו משוחחים על חיי הקיבוץ היפים וחשבנו באיזה אופן נוכל להישאר ברוסיה הסובייטית. אותה הממשלה אשר חיסלה את בית-הספר שלי, שבו למדתי 8 שנים מהמכינה עד המחלקה השביעית, אשר בו התחנכתי לארץ, אשר שפת הדיבור בו היתה עברית עתה הפכה אותו לבית-ספר, שאינני יודע באיזה שם לקראו. בוועדת בית-הספר נכנסו אנשים הכופרים בעמם, ובשפתם ושואמרים שאין אצלנו שאלת יהודים. איך יוכל התלמיד שלמד בבית-ספר זה לחיות ולא להזכיר מלה עברית, האם זהו שוויון? את ארץ-ישראל אסור להזכיר, הלזה התחנך הצעיר שלנו? לא ולא. הקומוניסטים הרימו את ראשיהם ופעם נפגשנו בבית הקומסומוליץ אשר היה קודם המעון של סניפנו, ובו ספריה בת 3 אלפים ספרים. הלכנו לקבל ספר לקריאה. לקחנו את כתבי ברנר, כי דווקא בזמן הזה יש רצון לקרוא את ברנר, ואז התלקח בינינו

ויכוח, או יותר נכון מריבה, כי אמרו לנו שהספרים האלה יישרפו. לא יכולנו לשקוט ובכל מקום היינו גאים על זה שציונים הננו. וניגשנו לפעולות ממשיות. שלחנו איש לביאליסטוק להיודע מה המצב. אחר כך באו אלינו כמה אנשים מקיבוץ ביאליסטוק ולא ידענו עוד לאן עלינו לצאת. עד שביקרה אותנו אסתר לב והחלטנו אז לצאת ללידה. שלחנו חבר ללידה להיודע על יציאתנו. ביום השישי בערב יצאנו את העיר ובאנו ללידה, שם מצאנו את נחמיה, ששלח אותנו לבאסטוני. ביום השבת, עם עלות השחר, היינו שמה. שם נפגשנו עם קבוצת חברים מהשומר-הצעיר, וחיכינו כל היום לפנות ערב באה עוד קבוצה ויצאה לדרך. עלינו היה לצאת כעבור חצי שעה.

כמה רגעים לפני יציאתנו תפסו אותנו הסובייטים. נסינו לברוח, אבל לא עלה לנו. את הדוקומנטים שלנו קרענו. החיילים הובילו אותנו לראדין, ובחוגץ קור גדול. חשבנו מה עלינו להגיד. התחילה החקירה. אמרתי שאני בא מקיילץ. מה שדיברו אלי עשיתי את עצמי כאילו אינני מבין. הם זרקו אותי לחדר צר, שם ישבו כמאה איש בחושך. טיפסתי על גופות אנשים ששכבו אחד על רעהו. ישבתי על יד אחד מהם ואירדם. למחרת הכרתי שרוב האנשים היו חלוצים. לאכול לא נתנו שום דבר. הביא לנו השומר דלי מים ואמר שלא נשפוך לשווא, כי יותר לא נקבל. ובכך התחלקנו מאה איש בדלי מים אחד. ושוב התחילו החקירות והדרישות. כולם אמרו שרוצים ללכת לוויילנה. והרעב הציק לנו. זו היממה השנייה שלא אכלנו לגמרי. אשה אחת שעברה על ידנו קיבלה על עצמה להביא לנו עוגות שחורות בעד הכסף שנתנו לה. אחרי שאכלנו העמידו אותנו בשורות הובילו אותנו ברובים נגדנו. לא ידענו לאן מובילים אותנו. הלכנו ככה 20 ק"מ. עמדנו ואמרו לנו שמפה הדרך לליטא וחלילה לכם לחזור עוד הפעם, כי אז תשולחו לסיביר. 'ודו שציענקו'. נתנו יום ויצאנו לדרך.

הדרך היתה קשה. הקור היה גדול. הלכנו בשקט ושוב תפסו אותנו והכירו אותי. לבסוף עלה לנו לעבור. נשקנו איש לרעהו וחשבנו שכבר הגענו למחוז חפצנו. באנו לאיישישוק. יצאנו לרחוב ופה שוב המשטרה מחפשת ושולחת חזרה לגבול. ומפני זה שרגלי כאבה לי והיה לי גם חום לא נסעתי באותו היום ואחשוב לנסוע למחרת אולי במכונה. אבל גם ביום השלישי התברר שמוכרחים אנו לנסוע בעגלות בקור שכזה, ובאשר הייתי חולה החלטתי לבוא במהרה למקום המנוחה שלנו, כי וילנה היתה לנו כמשיח, ואשב בעגלה יחד עם 7 בית"רים. ויהי בהגיענו לרחוב הווילנאי נתפסנו על-ידי חיילים ליטאיים. באשר ישבתי מאחור קפצתי מהעגלה והעיר היתה ידועה לי וארוץ דרך גנים עד שהגעתי לבית-המדרש. לנתי שם הלילה ולמחרת באתי במכונה לוויילנה.

וילנה (קיבוץ בריסק). 1940

ברל גרונס: בצל השלטון הסובייטי

האחד בספטמבר, יום ככל הימים ובכל זאת שונה. ברחובות — מבוכה ובהלה, כרזות ומודעות-גיוס על הקירות. פחד מוות על פני כולם. קראתי את מודעת-הגיוס ולא נתברר לי ממנה, האם על הסוג שלי/ גיל, סוג בריאות/ להתייצב כבר לצבא או

לא. ומוזר הדבר, ברגע הראשון לא נתפסתי כלל לבהלה. שני דברים הפחידו אותי: אמי החולה, קיבוצי המשק החקלאי, שמורכב היה כולו מחברה צעירים, העלולים להישאר מיתומים עם גיוס החברים המבוגרים למלחמה.

מאוחר יותר, נתברר לי, שהגיוס אינו חל על הסוג שלי, אך ציפיתי יום-יום שה'הומנה' תגיע. ניסיתי בימים הקשים ההם להכין קבוצת בחורות פעילות שתמלאנה את מקום החברים שייגויסו, אך הדבר לא עלה בידי. הבחורות בכו ובמקום לחזק את רוחנו הקשו עלינו יותר.

זכורה לי האסיפה במשק, בוולוקומפיה. גם כאן חזר אותו מחזה וביתר חריפות. נמצאנו אז בשיא עונת העבודה הבערת. ה'חברה', כאמור, כולם צעירים, רובם מבני הנוער הגרמני. אני מנסה להכניס למצב שבו יצטרכו לנהל את המשק בעצמם ואילו הם בוכים. אני מתרגז ומטיף להם מוסר: 'עליכם להתחזק, אף אחד לא יעזור לכם, הכל תלוי בכם'. הם מבינים ובכל זאת ממשיכים בכייה. הלב כואב, רואה אני שלא יחזיקו מעמד, לא יסתדרו לבדם. הכל יחרב — המשק, המשק שלי.

ימי האימה נמשכים, יום-יום מפלות חדשות של הצבא הפולני. היטלר חודר יותר ויותר לעומק המדינה. מהתנועה אין לנו כל ידיעות. חיים בצפייה. ה'חברה' בקיבוץ, כולם צעירים וטרם הסתגלו. נוסעים הביתה, פוחדים להישאר לבד בלי הוריהם.

הקיבוץ מצטמצם מיום ליום. הלב נצבט. האם יגיע סופו של קיבוץ שחריה ומה נשמע בקיבוצים אחרים? איפה חברי המרכז? האומנם הכל נגמר?

בגלל הצטמקות הקיבוץ העברנו אליו את חברי המשק (וולוקומפיה). בערב ראש-השנה מאיים היטלר בשידור רדיו, שינקום בוויילנה, ואמנם קיים הפעם את הבטחתו: בשני ימי ראש-השנה הופצצה וילנה. העיר היתה אחוזה בהלה. גם הקיבוץ הופצץ ואחדות מהפצצות נפלו ליד בית-הקיבוץ. בין הבחורות שאצו למרתף היו גילווי היסטריה. חברים מבקשים לצאת לחופש. אנו איננו מרשים — אז יוצאים ללא רשות; ובקבוצה קטנה בין חברים — שיחות: האם עם כיבוש העיר על-ידי היטלר יתפורר הקיבוץ? כפי הנראה שכן, ומה יהיה אז? להישאר בוויילנה? לא! נלך לגבול. לאיזה? לרוסי, ללאטבי — להינצל. למחרת ראש-השנה מתכונן הנוער היהודי בוויילנה לצאת לדרך — לאן שישאם הרוח.

נכנסתי למשפחת ז. פגשתי את עקרת-הבית. 'נו, ברל, מה נשמע?' היא שואלת. ואני: 'רע!' — 'למה רע? הרי זה טוב!' משיבה לי האשה בחיוך של אושר על שפתיה, 'הרי "הגדולים" באים לכאן מחר!' — 'מה?' אני מסתכל עליה מבלי להאמין למשמע אוזני. היא שמעה בעצמה את ההודעה ברדיו מוסקבה! ללא אמירת שלום רצתי לבשר את הבשורה המשמחת לקיבוץ. אך ככל שהתקרבתי לבנין הקיבוץ התחילה דועכת שמחתי. כן, הגוף ניצל, אך הנשמה מה יהא עליה? קול מבפנים זועק בי — הנשמה אבודה. אני מוסר לחברה את הידיעה. הם פורצים בתרועה ואילו אני עומד מרחוק, שותק ומכונס בתוך עצמי כ'אבל בין חתנים'. למחרת היום מתכוננת וילנה לקבל את פני הצבא האדום. רוב היהודים שמחים: ניצלו מהפצצות של היטלר ומהטלאי הנאצי. המשטרה מוטרדת — שורפים ארכיונים. באוויר רוחפים שרידי הנייר השרוף והאפר, אפר של חטאים רשומים, שבוצעו נגדנו — היהודים ונגד בני עמם. גם לנו היה מה לשרוף והלהבות, שליחכו את הנייר, צרכו את לבנו: פה אוטו-דה-פה על עצמנו, נורא! בערב הפיצו הפולנים הלאומניים ברדיו שמועות שקר: היטלר איבד את עצמו

לדעת, מהפכה בגרמניה, נצחונות עלייד וארשה, הצבא האדום נסוג מאדמת פולין. אך הצבא האדום, לא שמע, כנראה, את ההודעה וקרוב לחצות נכנסו הטנקים הכבדים שלו לפרברי וילנה.

רבים מהחברה יצאו לחזות בטנקיסטים הפרולטרניים הראשונים ואילו אני — בלב כבד — הלכתי לישון ושקעתי מתוך אי-שקט בשינה עמוקה. ברחובות ניסו שרידים של הפולנים להתגונן ושריקות בחדות של כדורים פילחו את האוויר. למחרת היום רבתה התנועה ברחוב, כל רגע הופיעו גלים חדשים של עשרות טנקים עמוסי חיילים, ששרו שירים מהפכניים. הציבור לא חדל להריע וקיבל את הבאים בפרחים, דגלים אדומים ושירת האינטרנציונל.

הדגלים שלי, האינטרנציונל — ההמנון שלי, היש צורך בטוב מזה? כן, ענית לעצמי, חסרה כאן רק ארץ-ישראל.

החברה בקיבוץ רוקדים 'הורה' ציוני, שרים את האינטרנציונל. ברחובות — דגלים אדומים, ואני — מתחשק לי לבכות.

אני מקנא בהם, בשמחתם הכנה. מרחם אני על עצמי, על ארץ-ישראל. מי יודע אולי יש בריקוד זה של היום משום עלבון לארצנו?

ושוב עוזבים את הקיבוץ. הפעם בחשבון. הרי במילא לא יוכלו לעלות מרוסיה לארץ ואילו כאן כל האזרחים שווים. יסתדרו. בין העוזבים גם בחורים טובים. כולי צער. האומנם נגמרה העלייה, תמה ארץ-ישראל? אין תשובה.

ימים מלאי-סבל וגרוע מזה — לילות של נדודי-שינה, ומהתנועה שום ידיעה. העוד חי משהו? ומה מתרחש כעת בארץ? האם תפסח עליה המלחמה ועלינו לא? האם נוכל לעזור לה במשהו? האם ימצאו ציונים שיהיה להם, לפחות, הכוח להטיח את ראשם בקיר על האסון שפקד את ציון? כולם, כולם מריעים.

בעיר מורגש מחסור במזון. בכל מקום — תורים, הסובייטים אומרים, שאת הכול יביאו מרוסיה ושיהיה טוב. חיילי הצבא האדום. מספרים: 'אצלנו, בארץ הסובייטים, יש הכול'. רע לו למי שחסר לו לחם וחירות, אך אבוי לו למי שכלל אינו מבין שזה חסר לו.

הודעה בעיתונות הסובייטית (אחרת לא היתה אז): באי-כוח כל המפלגות וההסתדרויות חייבים להודיע לשלטונות על ארגוניהם. אני מטכס עצה עם חבר המפלגה מה לעשות בנידון, כיצד לדבר? אנו מחליטים לסור לד"ר ויגודסקי ולשמוע מה בפיו. ד"ר ויגודסקי, למרות גילו וחולשתו הגופנית, מעדד אותנו. 'אתם צעירים' — הוא אומר — 'עליכם להתאושש, אין לכם להתבייש ב"סחורה" שלכם', לאמור בציונות. 'הרי אתם תדברו בשם הציונות הפועלית ויבינו אתכם, יקבלו אתכם טוב יותר'; ובנימה של בטחון הוא מוסיף: "אני עוד אניע למוסקבה, לסטאלין ואסביר לו את הרעיון שלנו וגם ברוסיה תפלוס לה הציונות את דרכה, לפני שנפרדנו טפח לי, הציוני הוותיק, הישיש על כתפי: 'אל תיפול ברוחך, בחורי, הקיבוצים שלנו יפים מהקולחוזים שלהם'. ואני הצעיר בושתי מהדברים הפשוטים של יהודי ישיש זה. בבוקרו של יום המחרת כבר עמדתי ליד דלתו של הפוליטרוק (שהיה, לפי השמועה, שר ההשכלה של ביילורוסיה). הגיע תורי ואני נכנס בדפיקות לב, מתוך חשש שמא לא אתגבר על דברים שיעצו לי לא להזכיר בדיווחי על הקיבוץ את המלים ציונות וארץ-ישראל. מעבר לשולחן ישב אדם בגיל העמידה במדי-צבא, בעל סבר פנים חמורות

וחוקרות, שביקשני באדיבות לשבת ושאלני את מי אני מייצג. 'את "החלוץ פינור"' — אני משיב. 'איזה ארגון זה?' 'הסתדרות פועלים, שמארגנת בני-נוער יהודי נשולי-מעמד ("דעקלאסירטע יידישע יוגנט") ומחנכת אותם לעבודה למען ייהפכו לפועלים ויבנו את קיומם רק על עבודה לכל ימי חייהם'. 'אך הרי כולם חייבים לעבוד' משסע את דברי הקומיסאר. 'כן — אני משיב — אך לא כולם הרי רוצים להישאר פועלים, כאשר יש להם אפשרויות טובות יותר להסתדר'. 'ומה הלאה?' הוא שואל אותי בחריפות. 'להעביר את האנשים המחונכים על-ידנו לפלשתינה וליצור שם מרכז פועלים בנוי על קולקטיבים'. הקומיסאר בוחן אותי במבטו ושואל אותי, לפתע, בתמימות: 'וכיצד התקיימתם בפולין: ליגליים או בלתי ליגליים?' אני תופס למה מכוונת שאלתו ומשיב בו במקום: 'ליגאליים, ח' קומיסאר'. 'וכיצד זה יכולתם להתקיים, במשטר של פולין, בקולקטיבי?' נשאלתי שוב על-ידו. 'הפולנים — אני משיב — ידעו, אמנם, מי אנחנו, אך ראו בנו קומוניסטים ליצוא'. 'וכאן לא צריך היה לפעול למען הענין של תנועת הפועלים?' שואל אותי הקומיסאר כבעס. 'סליחה, ח' קומיסאר, גם כאן, עד הגירתנו לפלשתינה, חיינו ופעלנו בתנאי המקום. מספיק להיות' הוא פוסק. 'אם כן אנו ממשיכים, כפי שהיה?' אני שואל. 'כן — הוא עונה לי — כשנראה צורך בכך נקרא לכם ונודיע על החלטותינו'. את החלטותיהם שיערתי לעצמי מראש. ידידים שאלו אותי מה יהיה עם המשק החקלאי? אשר לקיבוץ, היינו בטוחים שיפזרו אותו. הציעו לנו, שאשאר לעבוד עם קבוצת חברים במשק החקלאי. המשק היה יקר לי, אהבתי אותו ובכל זאת השיבותי באופן מוחלט: לא! בלי ארץ-ישראל אין לי צורך בשום דבר, אף לא במשק.

ידיד, בעצמו קומוניסט, הציע לי לקרוא לאסיפת קיבוץ ולהציע לחברים לצאת במאורגן לבירובידג'אן, שהרי ארץ-ישראל אינה יותר ענין אקטואלי. זרקתי בו מבט זועם ונדמה לי שחטף ממני גם מנת גידופים: 'אין אני מיסיונר לבירובידג'אן'. 'אך אתה הרי אחראי לכל הצעירים האלה' — אומר לי אותו ידיד. 'כן, ודווקא משום כך לא אקבל את הצעתך'.

ושוב אותם ימים ולילות. חברים אחדים, בלתי אחראים, מתכוננים לעזוב את הקיבוץ. אך הם מעוניינים להרסו קודם מבפנים ולהתחלק בירושה. משמיצים את חברי המזכירות ומאיימים על החברים הצעירים בסיביר ובעבודת-פרך. מכאיב, מכאיב מאוד. אנו שולחים שני חברים לוהלין לחפש את התנועה ואת המרכז. מוצאים שרידים, שבורים פיסית ורוחנית. לווילנה מגיעים חברים אחדים, לחפש גבולות ודרכים.

מתחילים במאסר יהודים ונוצרים. בציונים לא נוגעים לפי שעה. האומנם יתנו לנו מנוח? אני חש, שמשוה עומד להתרחש, משוה עומד להשתנות. אני מחליט לנסוע לחופש ל-3-4 ימים בכדי להתראות עם אמי, אחותי ואחי. בחבורת הציונים בעירתי קפאון. פוחדים להרים קול פן ייזכרו בהם. נפלה רוחם של חברי הציונים. אני בוחן את פחדנותם בשאלה: 'היהיו מוכנים ללכת לסיביר בגלל הציונות?' רעד אינסטינקטיבי עובר בהם. תשובתם: 'לא!' אז תלכו לשם בלתי מוכנים, אני משיב בעוקצנות. בקרירות ובלב קשה נפרדתי מהם ובמוחי הרהורים נוגים על שנות הפעילות שירדו לטמיון. שהייתי בבית יום אחד בלבד, הגם שתכננתי את חופשתי לעוד כמה ימים ולא יותר, מאחר שהבטחתי לחברי בקיבוץ לחזור למועד שנקבע, אך באותו

יום שמעו את ההדעה בדיו מוסקבה על מסירת וילנה לליטא וב-2 אחרי חצות יצאתי לוויילנה. לא נוהרתי וסיפרתי לכול שאני יוצא לוויילנה, לאמור לליטא, ומשם אעלה ארצה. קשתה עלי הפרידה מאמי החולה. הסברתי לה, שכאן לא אוכל להיות מאושר לעולם. הבינה אותי. שמא לא נתראה יותר לעולם? ואז בכיינו, שלי ושל אמא, הייתי נתן כולי לאותו הרהור — מה יקר לי יותר? אמי, שאולי לא אראה אותה יותר לעולם, או ביילורוסיה טובייתית?

טוב שלא בי היה תלוי הדבר, שאלמלא כן הרי מי ידע אם לא הייתי נכשל. מיהרתי לוויילנה, לקיבוץ. הבינותי שחלוצים רבים יבואו לוויילנה. הערכת לא נתבדתה. התחילה נהירת חברים מכל רחבי פולין לשעבר. ברחו מהגיהנום הגרמני ומגן-העדר הרוסי. בדרכים שרכו רגליהם חלוצים רעבים, הבריחו גבולות, התגלגלו בשטח ההפקר, חצו שבועות בכפור העז בין ערימות השלג, לעתים יחפים למחצה והקפיאו רגליים וידיים. אחדים מהם השאירו, בדרכם הקשה לציון ירושלים, את אבריהם הקפואים בבתי-החולים של ירושלים דליטא.

וילנה, 1940

יצחק פרליס: לראשיתו של הריכוז החלוצי בוויילנה

ב-10 באוקטובר 1939, שלושה שבועות לאחר כניסת הצבא האדום לוויילנה, פורסם החוזה הסובייטי-ליטאי בדבר מסירת וילנה ואזורה לליטא, תמורת החזקת ארבעה בסיסים של הצבא האדום על אדמת ליטא, הידוע כ'הסכם להגנה ולעזרה הדדית'. פרסום החוזה היכה גלים בשני אזורי הכיבוש של פולין. התנועה החלוצית ראתה בו קרן תקווה לאפשרות עלייה לארץ ובעקבותיו התחילה נהירת חבריה לוויילנה. ב-18 הימים שבין פרסום החוזה לבין כניסת הליטאים לעיר, כאשר קו הגבול המיועד בין שתי המדינות עוד היה פתוח והרכבות הילכו בו כסדרן, היתה הנדידה איטית למדי (עד ראשית נובמבר 1939 הגיעו לוויילנה רק 400 חברים). לשיאה הגיעה הנדידה, שהפכה להברחה, בחודש נובמבר ובמחציתו הראשונה של דצמבר. הגבול כבר היה סגור, אך ההברחה המאורגנת מטעמו של החלוץ הצליחה להתגבר על רוב המכשולים. במחצית הראשונה של ינואר 1940 הואט זרם ההברחה, ובמחציתו השנייה הצליחו לחצות את הגבול רק קבוצות מועטות בלבד או יחידים. גרמו לכך תנאי החורף הקשה, שפקד אותה שנה את האזוור, ובעיקר תגבורם של המשמרות הסובייטיים והליטאיים בהתאם לקו הנוקשה שנקטו, כפי הנראה, שני הצדדים כדי להפסיק את ההסתננות בגבול. לאחר ינואר 1940 לא חלו עוד שינויים משמעותיים במספר הבאים לוויילנה. מספר חברי "החלוץ" על כל חלקיו בוויילנה הליטאית הגיעו אז ל-1,500 איש ונוסף להחלוץ התרכזו בוויילנה כ-500 חברים מתנועות נוער חלוציות, שלא השתייכו למסגרת זו. יחד, היו, איפוא, כ-2,000 חלוצים, שפעלו בענייניהם המשותפים — כפי שהיה לפני המלחמה — במסגרת של 'ברית הארגונים החלוציים', או כפי שהיתה קרויה בקיצור — 'הקואורדינציה'. המחנה החלוצי היווה גוף בעל משקל רב בציבור הפוליטיים בוויילנה, שמנה אז כ-14,000 — 15,000 איש. משקל זה נבע לא רק מכוח מספרו

וארגונו של מחנה זה, אלא בעיקר מהמניעים התנועתיים והרעיוניים, שהביאו את חבריו לוילנה.

עידוד רב שאב החלוץ בוילנה מחידוש הקשרים עם הארץ, מקור חיותו מאז ומתמיד, שממנה נותק מאז פרוץ המלחמה. הקשרים עם יתר שני חלקי התנועה, בשטחי הכיבוש הגרמני והסובייטי, שבוצעו באמצעות שליחים והיו קשים ומסובכים — חיזקו את תחושת אחדות התנועה והגבירו את האחריות שהוטלה על המרכז הווילנאי לשמש גורם מקשר בין כל האזורים לבין הארץ ובינה לביניהם. על קיבוץ שחריה ברח' סובוך' 37 בוילנה עברו עם פרוץ המלחמה וכניסת הסובייטים משברים קשים. בתקופת הנהיגה ההמונית שימש הקיבוץ אכסניה ראשונה למאות החברים מכל התנועות שהגיעו יום-יום מהגבולות כשהם עייפים ותשושים. לאט לאט התחילו התנועות להסתדר בדירות מיוחדות והקיבוץ חזר להיות כפי שהיה לפני המלחמה, קיבוץ של 'הגוש הכללי', שמנה כעת קרוב ל-600 חברים. ציבור חבריו בתקופה זו היה מגוון ביותר: ותיקים שעמדו ערב המלחמה על סף העלייה לארץ וצעירים מהגיוסים האחרונים של תנועת הנוער; חברים מקיבוצי מערב המדינה, מאזוריה המזרחיים (והלין, פולסיה) ומווילנה עצמה. לאט לאט נתייצבה המסגרת, נקשרו יחסי חברות טובים בין החברים, ובקיבוץ התחילו לפרוח חיים ציבוריים ערים.

יגור, 1979

נתן בליז'ובסקי: בחתירה לארץ

החברים שהגיעו לפני עשרה חדשים והפליטים שחזרו, ספרו הרבה על נדודי מחנה החלוץ, בחתרו לפרוץ לו דרך לארץ ישראל.

המחנה התחלק לשלושה ראשים מתוך תכנית מכוונת להגיע לארצות, בהן ימצא לו פתח-תקוה ומוצא לעלות לארץ. תחילה נמשך לדרום, לים השחור. נדמה היה לנו שמכאן תקצר יותר הדרך לארץ. חששנו ללכת לוילנה, היא היתה נתונה או בין גרמניה ורוסיה, וגורלה טרם נחרץ. הלכנו דרומה, אלא שכאן נחלנו כשלון חרוץ. היחסים בין רוסיה הסובייטית לבין רומניה היו אז מתוחים מאוד. הצבא האדום חנה בחפירות לאורך הגבול הרומני ואנחנו אחרנו את המועד: הגבול נסגר, רצינו להדחף בהמונים, ולעבור את הגבול הזה, ויהי מה. נסינו ונכשלנו. למעלה מ-50% של חברינו, ואולי גם יותר — כשני שלישי מהמחנה נפל בפח ונשלח לסיביר. חברים רבים נידונו למאסר של חמש ושל שמונה שנים ורבים רבים הם החברים שאין אנחנו יודעים עתה מה גורלם והיכן הם נמצאים. אין אנו יודעים ולא כלום על החברים אשר עברו את הדניסטר: אולי מצאו בו את קברם. אין אנחנו יודעים מה גורלם של החברים שעברו את נהר הצ'רמה: הוא בלע לא מעט קרבנות מאתנו. אין אנו יודעים ולא כלום על חברינו שנדונו למאסר. כשהייתה מגיעה אלינו ידיעה שהנה חבר פלוני-אלמוני נידון לחמש שנות מאסר, רבתה השמחה במחננו, כי ידענו: אפשר לחיות בסיביריה חמש שנים ויותר מזה. אבל לא אפסה תקוה שהחבר, בכל זאת, יגיע פעם אלינו, רבים הם

החברים אשר נשלחו ע"י התנועה במטרה לנסות לעבור את הגבול, ואין אנחנו יודעים עליהם ולא כלום. אין אנחנו יודעים את מקום מאסרם איהו, ואין כל תקוה לקשור עמהם איזה שהם קשרים.

בכל זאת, לא אמרנו נואש ועמדנו מספר חדשים על הגבול הזה. אולם משנסגר הגבול, ולאחר שנכשלו כל מאמצינו, אספנו את שארית הפליטה ויצאנו לוויילנה. נכנסנו כציונים, כחלוצים לליטא. הגיעו לשם גם אלפי פליטים, אשר רבים מהם יכלו להישאר ברוסיה, אלא שפחד הדגל האדום והמשטר הסוביטי נפל עליהם, והם ברחו לארץ "קפיטליסטית" והגוינט פיזר כסף ביד רחבה ותמך בהם. רובם של היהודים האלה חי על "הקיצבה" וחלם על הגירה לכל ארץ שהיא לאו דוקא לארץ-ישראל. במחנה הזה של אלפי פליטים היה המחנה החלוצי שלנו זרם חזק, חדש ומיוחד במינו, אשר כבר מראשית צעדיו בחל בקיצבה ותמיכה. אנחנו רק זה יצאנו מביתנו שהתמוטט ונפל עלינו — ממפעלי ההכשרה, שהקימונו במשך שנים — ולא יכולנו להשאר מחוסרי בית, לחיות בלי עבודה. התרכזנו בזמן הראשון בסובוץ 37 (דירת החלוצ וההכשרה בוילנה), אבל ידענו שוילנה אינה יכולה לקלוט קיבוץ גדול ואין למצוא בה עבודה לכולם. ידענו גם, שאם נחיה חיי בטלה, לא נגיע לארץ-ישראל, נידלדל; רק יחידים מאתנו אולי יחזיקו מעמד ויצילו את עצמם מדלדול פיזי ומניוון רוחני. על כן אמרנו: נקים מפעל הכשרה!

ויאמר: לאו דוקא האקטיבה היא, שזירזה את הקמת מפעל ההכשרה מחדש. הוא הוקם ע"י אותם מאות החברים שחיו במפעלי ההכשרה בפולניה ולא יכלו לוותר על חיי-עבודה. מאות החברים האלה הם הם שהקימו את מפעל ההכשרה בוילנה. ואנחנו הופתענו למראה הכוח הזה, כוח קלוסובה שהתגלה ופרץ מחדש בתנאי גולה ונדודים. ידענו שבוילנה לא נוכל להתרכז במאות, כי לא נוכל להתכלכל בה. החלטנו להתפור לערים הגדולות, שמספרן אינו רב בליטא, ולעיירות הקטנות ולהתחיל בהקמת קיבוצי-הכשרה.

התנועה החלוצית ומפעלי ההכשרה שבליטא היו חלשים ודלים, ולא יכלו לקלוט אותנו ולהיות לנו לסעד ולעזר. ומלבד קבלת-הפנים החמה, לא עזרה לנו הרבה. מפעלי ההכשרה בליטא מנו כ-200 חבר. ליטא קופחה תמיד בחלוקת העליה. ולכן היתה גם התנועה כאן דלת-מספר וחלשה. ידענו שאין אנחנו יכולים להשען על התנועה בליטא, כי אם להפך, הוטל עלינו להוציא "מתוך מעו" ומאסון חורבנה של תנועתנו בפולין, לבנות מפעלי-הכשרה בליטא ולקומם בה את התנועה החינוכית שלנו מחדש.

התפורנו לערים ולעיירות, ושוב נתגלתה היכולת הגלומה בתנועתנו. במשך זמן קצר עלה בידינו לארגן קיבוצים. חברינו חדרו לעבודה בנתי-החרושת; את הכסף שקיבלנו מהגוינט השקענו במפעלים קונסטרוקטיביים; הקימונו סדנאות בכל קיבוץ וקיבוץ; פיתחנו משקי עזר; הקימונו חוה חקלאית יפה על שטח אדמה של 20 הקטאר בשאוויל. נלחמנו מלחמה קשה עם ציוני ב', אשר אדמת "כיבוש" היתה בידיהם מוברת ושוממה. רצינו לקבל לרשותנו את האדמה ולכונן עליה קיבוץ גדול. החיינו את החוה החקלאית בוולקומפיה — החוה היחידה שנשארה לנו מכל קיבוצי ההכשרה בפולין. חוה חקלאית קטנה אמנם, שיכלה להכיל רק 25 חבר, אבל היא היתה לחברינו כפינת מרגוע לאחר הטלטולים והנדודים המרים שעברו עליהם. הוקם קיבוץ עירוני בן

120 איש בשאולוי עם סדנאות ומלאכה, אשר נשא את עצמו מבחינה כלכלית וגם יצר ערפיים. אירגנו קיבוץ חברים צעירים בעיירה במרחק קילומטר אחד מהגבול הגרמני, כמטחוי-קשת מהצבא הגרמני שחנה מעבר לגבול. בקיבוץ וילנה רוכזו עפ"ר הותיקים.

איני זוכר בפולין קיבוצים כ"כ מסודרים והכשרה מסודרת כזו שהקימונו בליטא. מאין נבע הכוח הזה בנו לאחר החורבן האיום שבא עלינו ולאחר שראינו את מפעלנו בפולין מתמוטט? מאין נבע הכוח הזה, לטפח מפעלים גדולים ולטפל בקטנות כאחד? הוקם בוילנה קיבוץ בן 250 איש. מתוך התלהבות עצומה חדרו חברי הקיבוצים לעבודות שונות, ולעבודות קבועות: לבתי חרושת, לרכבת ולעבודות מקצועיות. היינו מסודרים אפוא, הרבה יותר מאשר בפולין וגם העבודה התרבותית התנהלה בקצב אשר כמוהו לא ידענו גם בפולין. המחנה לא היה גדול; ואנשים בעלי יכולת תרבותית וחינוכית היו רבים, באופן יחסי, וכל הכוחות האלה ניצלו: להקמת סמינר בוילנה אשר השתתפו בו 35 איש; לאירגון ירחי-לימוד בקיבוצים; לעריכת הרצאות ומסיבות אמנותיות מתכונות; להוצאת יומנים יפים ומסודרים. היתה זאת תנועת-הכשרה לא-גדולה, אבל מסודרת ויפה.

לא ראינו את עצמנו כאנשי "החלוץ" בלבד, אלא כשליחים עמוסי-תפקידים רבים. רצינו שוילנה תשמש מרכז לתנועתנו בשטח הכיבוש הרוסי והגרמני. ומכיון שהונח לנו, עשינו ככל שהיה לאל דינו לעשות. לשלוח שליחים לאיזור הכיבוש הסוביטי קשה היה. רק מעטים ובחודים, מאלה שנשלחו לשם, הגיעו למחוז חפצם, רובם נפל בפח. עזרה כספית לא יכולנו להמציא, גם קשר המכתבים לא היה מסודר כראוי, בגלל הפוסטה הסוביטית המשובשת. אבל חברינו, גם כווארשה וגם באיזור הסוביטי הרגישו, שאינם מבחדיים, כשם שגם אנחנו לא הרגשנו את עצמנו מבחדיים. הרגשנו, שאנחנו בני תנועה אחת, אשר הגזירות וצרות הזמן פיצלוה לחלקים חלקים. בזמן הראשון הגיעו גם מכתבים וגם עזרה כספית מועטה לשני האיזורים. אבל ליוה אותנו תמיד החשש ששלוותנו היא רק זמנית, ארעית, חולפת. קשה היה להניח, שבליטא זו המשמשת בסיס לצבא הסוביטי, יישאר משטר-אויב לרוסיה. הרגשנו וראינו בעליל, שהארץ הזאת הפכה קן-ריגול גרמני. הבסיסים הצבאיים הסוביטיים בליטא היו מבחדיים, והציבור הליטאי התיחס אל החיילים הסוביטיים בשנאה. רבים מהעם הליטאי שנאו את המשטר הסוביטי, את הבולשביזם, ולו ניתנה להם הברירה היו בוחרים בהיטלר.

זאת חשנו אנחנו, חש גם הציבור היהודי. פחד היטלר נפל על כולם והם באמת ציפו לבוא הצבא הסוביטי. וכשיחידים מבין חברי הקיבוצים בעיירות היו מספרים על המשטר הסוביטי, על התנאים הקשים ועל המחסור בצרכי מזון ולבוש וכדומה, לא השפיעו הדברים על היהודי הליטאי.

הנה באחד הימים הפיעה ידיעה בעתונות על יחסים מתוחים בין הממשלה הסוביטית והממשלה הליטאית. אנחנו היינו אז בעצם שגשוגנו וכמעט על סף העליה לארץ. לא ארכו הימים והצבא האדום הופיע בכל כוחו ועוזו, על כל תחמושתו, לרבבותיו. שמחו לו בעיקר היהודים. קובנה על כל יהודיה, העיירות על יהודיהן. הליטאים לא שמחו, מפחד הקולקטיביזציה; והעם כולו שהיה חודר השפעות נאציות, היה ברובו רווי-שנאה למשטר הסוביטי.

בית הבראה, וולוקומפיה, 1938

וילנה, 1939, עומד באמצע יהודקה הלמן (גבת)

ברים מן הריכוז החלוצי בוויילנה, 1940

הפלוגה באושמיאנה, 1933

המחנה שלנו היה ביום כניסת הצבא האדום סגור ומסוגר בבית. מעטים היו מבין חברינו אשר הספיק להם הכוח הנפשי לצאת החוצה ולראות בתהלוכות הצבא האדום. לא יום חג היה לנו, היום הזה, אלא יום אבל. ידענו שהצבא האדום הנושא אתו שחרור לליטא, למעמד הפועלים ולעם הליטאי מעול הפשיזם — מביא הרס וכליה לתנועה שלנו, לציונות, לישוב היהודי בליטא, על כתי-הספר העבריים שלו, שהיו נחמכים ע"י הממשלה, על התרבות העברית ועל הציונות. לא יכולנו לשמוח. הבלגנו ושתקנו. היה ביחסנו לרוסיה גם אהבה ושנאה כאחת...

אנחנו היינו פליטים. 65% מחברינו ברחו משטח הכיבוש הסובייטי בפולין והיו רשומים "ברשימה השחורה", כאנשים שברחו מהמשטר הסובייטי לליטא הסמטונית-פשיסטית. היינו בטוחים שבאחד הימים יגיעו אלינו סוכני נ.ק.ב.ד (הג.פ.א.ו. לשעבר) ובאוטומובילי-משא יאספו אותנו ויגלו אותנו לאחת הפינות הנידחות ברוסיה. בשבועות הראשונים היינו מבוהלים, כאילו הגיענו כבר יום האסון והתכוננו לדרך-גולים. הכינונו מזודות, הצטיידנו בשמיכות ובגדים חמים לדרך ארוכה וקרה. היינו מתפזרים ומתכנסים שוב. לא ידענו עוד איך וכיצד להזהר. ידענו רק שאי-שם מוכן כתב-אשמה עלינו, על חטא שחטאנו בקשרים עם האיזורים האחרים; על שליחים שנשלחו ונפלו בפח כש"חוזרים" וכסף בידיהם. האם לא נבוא בגלל כל זה על שכרנו? חיכינו, והיו ימים ולילות בהם היה אחד החברים משתטח על השולחן וצופה אל החלון: האם לא בא, היבואו!

כך עברו השבועות הראשונים. היו חברים שהציעו לעבור לפינלנד, לשוודיה. ניסינו, ולא הצלחנו. היו חברים שהציעו לחזור לווארשה! קבלנו ידיעות ועצה מחברינו מהאיזור הסובייטי לבל נחזור לשם, כי רק יחידים, קבוצות קטנות בנות 4—5 חברים יכולים בקושי לעבור. באין עצה ותושיה התחלנו להכין את חברינו לכך, שנישלח למקומות רחוקים ברוסיה. דברנו על כך שאולי יעלה בידינו להשלח כמה חברים יחד — ונדע לשמור גם בתנאים אלה, על קשר בינינו, ואולי תקום תנועת מחתרת גם שם. לא הצלחנו לקשור קשרים עם עשרות ומאות החברים אשר נשלחו לפני רוסיה; לא הצלחנו לקשור קשרים עם יהדות רוסיה הישנה. וחשבנו; אם נבוא לשם בעשרות ומאות — אולי ע"י כך נוכל גם שם משהו לעשות.

עברו שבועות ולא פגעו בנו, התחלנו, איפוא, להכין את המחנה לפעולות אחרות. ידענו, שלא יותן לנו לקיים בליטא המועצתית קיבוצי הכשרה. חשבנו, שינהגו בנו כשם שנהגו בפולין, ז.א. ישאירו את הקיבוצים וינסו להוציא מהם כמה גרעינים לקולחוזים ולקולקטיבים. ידענו גם, שלא תיחכן כל פעולה במחתרת, כל עוד יתקיימו קיבוצים כל כך גדולים ומסודרים. ליטא היא ארץ קטנה והתנועה החלוצית הספיקה להכות בה שורש ואף הפולנים בליטא ידעו מהו "החלוץ" והשם הזה של "החלוץ" לא הוסר מעלינו, אם כי לא היינו מעוניינים הפעם לשאתו בפומביות יתירה. אבל כל מנהל בבית-חרושת, כל נהג ברכבת ידע את השם הזה. וכאשר הלך חבר שלנו לפוסטה להודיע שמהיום והלאה ניקרא לא בשם חלוצים, אלא בשם פליטים, החזיר לו מנהל הפוסטה בכעס: "יאה לכם השם הזה, לך לך הביתה". החלטנו לחסל את קיבוצי ההכשרה ולמצוא צורת אירגון אחרת לתנועתנו. אלא, לא בנקל אפשר היה לחסלם וגם לא היינו מעוניינים לחסל את ההכשרה כולה. רצינו להעמיד את השלטונות הקומוניסטיים בליטא בפני העובדה, שקיימים קיבוצי הכשרה. לא מיהרנו להגשים

זאת וגם החברים לא רצו להתפור.

התחלקנו לקבוצות-קבוצות קטנות בנות עשרה חברים. אבל א"א היה ע"י קבוצות אלו לפעול, מבלי ליפול בפח. חששנו גם, שמתוך המחנה עצמו של קרוב אלפיים איש תבוא עלינו השואה. הן לא ייתכן שבמחנה גדול של אלפיים איש לא יקרה מקרה של בגידה. הן גם כמסיח לפי תומו, יכול היה חבר צעיר להכשל ולגלות את אשר אסור לגלות. תנועתנו חונכה בתנאי ליגליות וכאשר צריכה היתה לעבור לאי-ליגליות היה לה קשה להסתגל לתנאים החדשים. באספותינו בוילנה היינו מספרים על כל שליח ששלחנו — לאן ולשם מה נשלח... כל חבר בתנועה היה לו המפתח לכל סודותינו, וגורל כולנו היה תלוי בנאמנותם המוחלטת של חברים במחנה בן אלפיים איש. כיצד לקיים תנועה במחתרת? — האם בדרך בחירת נאמנים? ע"י גרעין מוכן לפעולות בכל התנאים וההזדמנויות? — החלטנו, שכל החברים בהכשרה מהוים את התנועה במחתרת, באשר לא יכולנו להפקיר חברים. החלטנו לכן להשתקע בקיבוצים, לחיות בין החברים, לטפח את הקשרים האישיים עם כל חבר וחבר. ובאמת, המחנה כולו על כל חבריו היה גלוי לפנינו וידענו מה מתוהה בתוכו. ובמחנה הגדול הזה לא קרה עד עכשיו אף מקרה אחד של בגידה. זו אחת התופעות המופלאות ביותר שקשה להסבירה. מחנה גדול של אנשים שהוא כולו בבחינת "גוי קדוש".

חיסלנו את קיבוצי ההכשרה הצעירים בפרוביניציה. השארנו רק את החוות החקלאיות. ונשאר גם הקיבוץ בוילנה. את הקיבוץ הזה לא מיהרנו לחסל. החברים אמרו: אם יקרה אסון — יקרה כאן, כשאנחנו כולנו יחד. מתוך קשיים גדולים היה עולה ביידינו להרכיב איזו שהיא קבוצה מקיבוץ וילנה ולשלחה למקום אחר. הקיבוץ בוילנה מנה לבסוף 230 איש והמשיך לחיות את חייו הקיבוציים המלאים. אמנם, לא היינו מנהלים פעולה תרבותית מיוחדת, אבל אספות כלליות היו מתכנסות, בחדר האוכל הגדול או בחדר הקריאה.

בפגישתנו עם אנשי השלטון הסוביטי היו מצד חברינו הרבה גילויים של גאווה יהודית. כשהיה מופיע חבר שלנו להרשם באגודה מקצועית והיו אומרים לו: "הרי אתה חלוץ" — היה משיב: "ודאי הנני חלוץ. יותר מזה: רוצים לקבלני כחבר למפלגה הקומוניסטית, אבל אין אני רוצה בכך, משום שאני חלוץ".

התבטאה בזה הרגשת עליונות של חבר תנועתנו, חניך הציונות הסוציאליסטית וארץ ישראל הפועלית-קיבוצית! באיש תנועתנו התעוררה גאווה לאומית יהודית, עברית למראה היהודי בארץ הסוביטים, המדבר אידיש רצוצה, שאינו ידע עברית כלל ואת ילדיו הוא מחנך בבית-ספר רוסי ומשנן לעצמו ולאחרים את הפסוק מהקונסטיטוציה הסוביטית: "אין הבדל ברוסיה בין עברי רוסי או ליטאי".

הקימונו נקודות הכשרה של קבוצות קטנות וחברים מדריכים היו מבקרים קבוצות הכשרה אלו ואגב ביקור היו מספרים את שהם יודעים על א"י. כל עוד קיים הקיבוץ בסובוץ בוילנה, הוא משמש באופן טבעי מרכז לתנועה כולה. ביום ראשון היו מופיעים בקיבוץ חברים צעירים מהעירות כשהם חגורים גרונים וכלי עבודה אחרים ובאופן כזה היו מגיעים לוילנה בלי תשלום בעד כרטיסי רכבת. "מתחממים" קצת בקיבוץ וחוזרים לעירוותיהם.

הפחד גז. החלטנו לא להפקיר את התנועה ולקדם את פני הרעות אם תבואנה.

ואמנם ביקרו אותנו לא מעט, ורוב הביקורים נערכו בקיבוץ בסובוך 37 בוויילנה. אנחנו, כמוכן, היינו מוכנים ללכת אפילו לארצות אשר מעבר ל"סמבטיק", להקים שם הכשרה ולחכות לאפשרות עליה לארץ ישראל.

בעצם ההרשמה להגירה היתה צפויה סכנה. קרה שאנשים שנרשמו באיזור הכיבוש הפולני לצאת לליטא נלקחו בלילה, הוכנסו לקרונות סגורים ונשלחו לפנים רוסיה. אולם מבין חברינו לא היה אף אחד שפקפק: כל אחד הודרו ל"הרשם" ומסר פרטים ביוגרפיים למוסדות. למרות הידיעה שסיביר — היא דאית וארץ ישראל — בספק. היתה פרשה מייגעת של חקירות. תכליתה של החקירה היתה כאילו להתחקות על טיב החומר האנושי הזה ורצון להשפיע עליו לכל יעוזב את רוסיה. וכיום בהיר אחד קרה "הנס" והודיעונו שיתנו לנו ויזות לארץ ישראל. כאילו רצו לזרו אותנו: מהרו לצאת!

כך סודרה הקבוצה הראשונה של 80 איש.

אפק, מבפנים, מאי 1941

מרדכי האלטר: בית הקיבוץ ברחוב סובוך'

בכתוב ההסטוריון את קורותינו משנת ת"ש, עת חש כוחנו אחרי חורבן יהדות פולין, ובבקשו מעט אור ונחמה — יעלה נא את זכר וילנה ויפנה תשומת-לבו לשחריה. כמו בשנת ת"ח שימשה וילנה מקום לנמלטים ולמנוחים והמאכסן הגדול ביותר היה קיבוץ שחריה. חדריו, שהיו לפני שנים רבות אסורים בהנאה לציונים, קלטו בספטמבר 1939 חלוצים בלי גבול. שחריה היתה התחנה היותר חשובה לאלפי אנשי-הכשרה, פליטי-פולין, בדרכם למולדת.

ה"יריד"

חיל עובר בעצמותיך בהעלותך בוכרן את פני חדרי שחריה מימי ספטמבר 1939. ה"יריד" — קראו החברים לשאון הבלתי-פוסק שהיה מסגר בחלל הבנין. בתנועות עצבניות עוברים הבאים יוצאים. תפנה ימינה — אין מעבר, כאילו הוקם שם מיתרס של מזוודות; תפנה שמאלה — צפיפות, אסיפה או ישיבה. בקרן-זווית אחת ישנים, בשניה — סועדים, בשלישית — תופרים ומאחים קרעייבנד, יושבים להם ותיקים ומצפצפים שיר.

עוד ה"יריד" בתקפו ובחור, חבר המזכירות, עולה על ספסל באמצע החדר הגדול ומכריז: — אלה שעדיין לא נרשמו — יבואו-נא וירשמו!

תוך כדייבור תור ארוך לפני חדר-המזכירות. העומדים הם חדשים, שהגיעו אמתל היום מעבר לגבולות. האחד לבוש בגדי-חורף, השני — גופיית קיץ והשלישי — חולצה דקה תכסה את בשרו. מעל לראשם של העומדים מתאבק עשן-סיגריות וגיבובי-דברים: צחוק ונויפה, בדיחה ואנחה.

לפני שולחן המזכירות עוברים, כצאן לפני רועה, הבאים המזכיר שואל:

— מאין?

— מבנדין, מקיבוץ של הגוש הכללי, בן י"ט.

— ואתה?

— מקוטנה, חבר "השומר הצעיר" מקיבוץ אלגביש, בן כ'.

וכה עוברים עשרות-עשרות חברים מכל תנועות-הנוער. מכל קצווי הארץ. חברי "גורדוניה", הנוער הציוני א', ב' "עקיבא", חברי אי העובדת ואף אחדים מ"החלוץ המזרחי". אין בודקים בתעודות ההסתדרות. ההשתיכות לתנועה הציונית — זוהי התעודה הנותנת, בימי מבחן אלה, זכות-כניסה והתארחות בחדרי שחריה.

הלילות היו לימים

וקשים מן הימים היו הערבים והלילות.

האסיפות, המסכמות עבודות ומחכונות מפעלים, היו כמרקחה. דרייהבית — מתנועות שונות הם ואין ביכולתם אפילו בימים הטרופים, לשבת בכפיפה אחת. נוסף להיאבקות הנפשית החלו ויכוחים סוערים. זה מושך לכאן וזה לכאן. חברי הגוש הכללי מציעים: איחוד כל המחנה החלוצי הנמצא בבית — איחוד ללא כל תנאים, עד שיעבור זעם; אנשי "השומר הצעיר" טוענים: נקבע "פרוגרמות מינימום"; וחברי "עקיבא" דורשים חדרים מיוחדים, כי יש להם חיים משלהם הנבדלים מחיי אחרים. דנים על פעולה תרבותית: האחד מציע לפתוח בלימוד התנ"ך, השני — במארכסזים; בא שלישי ואומר: תחי האורגניות! ואחרי האסיפות אלה, שהתקיימו רבות בשבוע — מארת הלינה. צר המקום מהכיל את כל המחנה המונה כ־700 איש. אין מיטות ואין מקום להשתטח. מוזן, שמיכה, כר — רק החולים זכו להם. לילה אחד בשחריה, בחדר-האוכל.

על הרצפה ישנים זה ליד זה מאות חברים. קול נחרה ואנחה מנסר בחלל. רב הקור מאין פחמים לחמס את האולם הגדול. פתאום נכנס התורן לחדר ומכריז: קומו, הגיעה השעה השלישית. ה"משמר" השני צריך עכשיו לתפוס את המקומות.

התבריא מתעוררים, יורדים לחצר להתרחץ ואחרים באים במקומם. בשביל אלה שקמו מוכנת כבר ארוחה בחדר הסמוך, והלילה יהיה להם — ליום.

ויכוחים לחד — ומפעל לחד. הצו הפנימי אמר: כאן נתערה! רבים החלו לדאוג להרחבת הדירה ולשכירת חדרים חדשים. התחילו לעסוק בהקמת מטבח גדול וחדר-אוכל שני, שיכיל מקומות למאות חברים.

זה הולך וזה בא

לא מועט היה מספר המהססים: האם זאת היא הדרך, בה נמשיך ללכת, ולבטיה הנפש היו טראגיים מאוד: מעטים סיכויי העליה ומהעבר השני מושיטה הממשלה יד וזומינה: בואו, יש לנו צורך באידיאליסטים כמוכם!

בוילנה עובר גל של אנטישמיות וגל זה דוחף חברים לעבר הגבולות. עם כניסת הצבא האדום לשטחי הכיבוש החלו היהודים בעצרות, שעמדו מוכנים לבריחה, להחיר את חבילותיהם הארוחות ולפתוח את התריסים.

ובקיבוץ ויכוחים סוערים. ובוקר אחד קמו קטני-האמונה והלכו.

ובאלה הימים, בדאבך על העוזבים, הופתעו החברים למראה פנים חדשות — פני חוזר. היה זה זאב מגרוכוב. בחור מסור ובעל כשרונות היה ולפני פרוץ המלחמה אושר לעליה. המלחמה שמה לאל את חקווחו לעליה והוא גרייס לצבא הפולני. עבר את שבעת מדורי הגיהנום במשך חדשיים, נלחם, נפצע, נפל בשבי, נמלט, חלה ולבסוף הגיע לשטחי הכיבוש הרוסי. הוקסם מהחירות, מהצלת הגוף ונספח למהללים ואומרי "שירה".

נכנס לעבודה בבית-חרושת, השתדל להסתגל לחדש, אך זכר חיי גרוכוב, שמצאו את המשכם בוילנה, לא נתן לו מנוח. נלחם בנפשו עד שעזב את משרתו ודרך גבולות הגיע לסוברין.
בבואו התוודה ואמר: "לא לדרוש את זכות עלייתי באחי, כי אם לחיות את חיינו אנו".

ריקוד ביום חול

החורף בוילנה, שהקדים לבוא, בא בועפו. כרחוב מצליפה סופת שלג. המדרכות — חלקות, מעטים העוברים והשבים והם רצים ומחפשים להם מקום מקלט מהקור הנורא ואף העשן המיחמר מעל גבי המעשנות רץ, בורח.

ובאותה שעה נפתחה דלת מזכירות הקיבוץ. בפתח עומדת קבוצה של שלושה חברים, שזה עתה הגיעו, לאחר שהבריתו את הגבולות. עטופים הם מראשם ועד רגלם בגדים וסודרים. גבות עיניהם מכוסות כפור. בגדיהם מלבינים משלג. כפות ידיהם נפוחות מקור. נדמה, עד מעט ויפלו מאפיסת כוחות. ואחריהם נשרך "גוי". שפמו מכוסה כפור ואף השוט שבידו הלבין. מחכה הוא לתשלום — שכר-הברחה. דורש הוא סכום עצום, אחרת לא יחזיר ל"סחורתו" את צרורותיהם השמורים בעגלתו כפיקדון. והבאים יעמדו ויחכו לפדם. הנובר עומד על המקח, הצעקות גוברות ולבסוף מגיעים לידי פשרה. הגוי מביא את הצרורות והנפדים נכנסים לחדר-האוכל.

מעגלים-מעגלים מתהווים סביב השלושה. גורל הנשאים מעבר לגבול מרכז את כולם סביבם. התורנים מושכים אותם מתוך המעגלים החוצה: לכו-נא לסעוד! והבאים מתבוננים לכל. ואחד מהם שואל:

— בין איך טאקע דא? ומתפרץ: לאמיר אטאנץ טאן, אז די בעלקעס זאלן פלאצן!
וכאלו זה זמן רב הם כאן — שמים יד על כתף ומתחילים בריקוד ה"הורה". מרגע לרגע מתרחב המעגל וחדשים נמשכים לרקוד, בקול ניחר ועייף ישירו:

היית אן שמח
ושמחת בחלקך...

והעומדים מסביב, אפילו קררי-הרות, לבם מתחמם והולך ואף הם מתחילים לרקוד — ריקוד של מבריחי גבול.

מיומן של חברה

בימי ה"יריד" קראתי ביומן של חברה את הרשימה הזאת:
"ברוך שפטרנו מהברחת הגבולות בשדות השלג. הגענו הנה למצוא פינה שקטה — הזאת היא? ונבוכה אני. ימי-השוואה לא התנדפו עד; באוזן מהדדות תרועות ה"חירות"; המלחמה עודנה נמשכת. בתנאים האלה עלינו להתחיל מחדש — שוב מחדש. אני שהשתתפתי בניין קיבוצנו בלחוד, בבניין — עלי שוב לאזור עוז. ומי ידע אם לאורך ימים נחזיק כאן מעמד? האם לא תופסק שוב העבודה באמצע?
מה נורא המקום. חדרים עוובים. אף פעם לא אינה לנו מולנו למצוא איזה דבר שלם. תמיד עלינו להתחיל מהיסוד. התבוננתי בשכנים, בניי וילנה הגרים ב"מעונות הזולים" — אולי הם יהיו בעזרתנו, אך נואשתי. מר גורלם מגורלנו. עניים מרחים הם, לבושים קרעים וילדיהם — עוובים, ללא תורה ודרך-ארץ. הקבצנות מנוולת אותם.
לו היינו מאמינים ב"תיקון הנשמות" — הייתי אומרת שההשגחה כיוונה את דרכנו לכאן, כדי להראות לשכנינו דמות של חיים אחרים."

הדאגות הלכו ורכו ולא רק בעניינים שבמקום: מה יהא על הנשארים? הרי אלה, שנמלטו לכאן, הם אחוז קטן מאלה שנשארו מעבר לגבולות בשטח־הכיבוש. ואחרי הישיבות בדבר מזון, בגדים, תעודות־פליטים, דירות, חיפוש־עבודה וכו'; התכנסנו בחצות מתי־מספר דנו על ה"קשר" עם חלקי התנועה "התחם": "לתת ו"לקחת". לתת — סיוע כספי, שליחים; לקחת — משם עוד אנשים.

לפתע פתאום היו נעלמים מן אפקי הקיבוץ טובי החברים. איש לא שאל, איש לא חקר: האם ידעו הכל, כי יצאו לא־ישם ולא ידוע, מתי יחזרו. והיוצאים: בלי חבילות, בלי תיקים. "התיק — כך לימדום — בראשו". והנשלחים — אחד משלושה יגיע. והשניים — אחד נשלח לסיביר, כי נתפס ע"י שומרי הגבולות והשני — חזר. החחר סיפר על החיפושים, הסבל והעינויים, אך את הסוד לא גילה. ואפילו את הכסף הביא לרוב חזרה.

והבאים מ"התחם" הביאו בשורות מנחמות. התנועה עוד חיה, מעטים הנחלשים הימנה. וכן שאלו: האם זה נכון כי עלייתנו קרובה? כי א"י הוכרזה ע"י הממשלה הבריטית במדינה יהודית וויצמן נבחר לנשיא? יש ששאלו: הנכון הוא, כי חברי שחריה גועים ברעב? כה מעורפלות היו הידיעות וסותרות זו את זו. אף מפעל ה"קשר" — רק ציון נציב לו, כי על צפונותיו לא הגיעה עדיין השעה לעמוד.

זכר לגרוכוב

מכל הנקודות הירוקות שבמפת ההכשרה בפולין: חוות, משקים חקלאיים ומשקי־עזר, נשאר בימ־השוואה רק שריד אחד — וולוקומפיה. משק זה בוער־אנפין שבסביבות וילנה נשאר זכר לגרוכוב ושאר המשקים החקלאיים של "החלון". בהביטך עליו, התכווץ הלב מכאב: כמה הרבה אבד לנו! בימי הנדידה הראשונים לוילנה הועברו לשם לא רק האנשים, כי אם גם רוחה של התנועה, פעולותיה ותכניותיה. לא יום אחד ישבו העובדים והמחונכים לחיי־עבודה בידיים ריקות. יצאו לכבוש עבודות־חרץ, עבדו בהן, אך לא מצאו בהן סיפוק. ביחוד הרגישו בחסרון משק חקלאי אנשי גרוכוב, שמרחב שדות משכום בחבלי־קסם. רובם אמרו לעבור לוולוקומפיה ולהתחיל בעבודה שהיא קרובה יותר לטבע, לאווירה של ארץ ישראל.

והימים או — ימי שואה אף ליהודי וילנה. פורעים השתוללו ברחובות העיר ופרווריה. ואף בוולוקומפיה נגעה הרעה, ורקו אבנים לעבר החורשים. אך זה לא הפחיד את 20 האיש שנמצאו שם. אף פורע אחד לא העז לעבור את הגדר של המשק הקטן. הוא ידע, כי דמו בראשו, אם יעבור את הגבול של משק החלוצים.

והגעועים לכפר, לאדמה הלכו וגברו. וולוקומפיה נעשתה מתוך־כך ל"בן־יקיר" של החבריא. את כל החסכונות השקיעו בה, רצו להפכה לגרוכוב, לפתח בה ככל האפשר: לול, רפת גדולה, מטעים, פרחים וכו'.

בשבתות ובמועדים אפשר היה לראות קבוצות קבוצות, צעירים וצעירות יוצאות אל מחוץ לעיר. היו אלה חברי שחריה, שלא זכו להיות בין עובדי־המשק ורצו, לכל הפחות, לראות בהפתחתו. כעירוניים פשטו בכל פינה ופינה של המשק הקטן ובחיתהקן הביטו על כל תלם ותלם ורגבי־האדמה הזכירום עבר יפה ועתיד עת יהיו בארצם מעורים ודבוקים בשדה ובטבע.

הנוצריה ירדת "החלון"

"ביריד" שברחוב סוכן־ראינו, לחמהוננו הגדול, גם את רוב ידידי התנועה מווארשה שורם הפליטים

סחפם לזילנה וביניהם גם את הנוצריה, ד"ר אירנה.

בפעם הראשונה נפגשתי אהה, עם אוהדת התנועה החלוצית, בקיבוץ ברוכוב שבלחז'ו, בכוקר, על-יד השולחן ישבו חברים רבים וביניהם בחורה זרה. פניה היו כחושים כפני נזיר. לא היכרתיה, אך ברור היה לי, כי היא כאחת החברות החלוצות הישבות פה.

הבטתי אל תלכשתה, היא היתה פשוטה — תלבושת חלוצית קיבוצית. הקשבתי לדיבורה — דיבור פולני מתובל במלים עבריות רבות. סיפרו לי, כי היא הנה ד"ר אירנה, נוצריה, מחנכת בבית-יתומים בווארשה, פעילה בתנועת הצופים הפולנית ואוהבת את התנועה החלוצית.

לאחר-כך פגשתי אותה פעמים רבות בקיבוצי-הכשרה שונים בפולין. פעם אחת ראיתייה רוקדת בהתלהבות את ריקוד ה"הורה"; פעם אחת ראיתייה בין המלווים קבוצות עולים לבית הנתיבות. שבועיים לפני פרוץ המלחמה והנה היא ביחפוב — בבית-ההבראה של החלוצים. בימים ההם היתה עסוקה בדבר חשוב: השלטונות רצו לאסור את הפעולה של "השומר הצעיר" והיא השתדלה לבטל את הגידרה. באחד הימים, בשעת שיחת-חברים בקבוץ בוולנה, אני רואה והנה היא פה — אירנה! היא יושבת בין שתי חלוצות ומאזינה לכל דבר. כגורל כל הנמלטים — גם גורלה, אף היא ברחה עם קיבוצי-הכשרה, עם החלוצים.

שני סמלים

בחנוכה, בשנת ת"ש, אחרי חודשים של סבל מחמת הצפיפות המרובה, באה הרווחה לשחריה. נשכרו דירות נוספות, למקומות-לינה. נגמר בנינו של חדר-האוכל והמטבח של הקיבוץ. רבים מהנמלטים שחשבו, כי הנדודים הרפו את ידיהם ואינם מסוגלים עוד לבניה, ראו את מפעלם החדש והשתאו: איך זה עצרנו כוח להקים את זה? ומצב רוחם הלך והשתפר. חדר-האוכל היה גדול עד כדי לקלוט אלף איש. הקירות מסויידים יפה ומקושטים בתמונות וסיסמאות, כבימים הראשונים. אם זכינו לכך — אמרו החברים — גם עלה נעלה: ורעיון העליה — השאור שבחייהם — התחיל שוב תוסס...

בימים ההם קראנו באחד מהעתונים היהודיים בקובנה רשימה כזאת:

"וילנה. מול רחוב סובין, במקום בו מתנוסס בנין קיבוץ ההכשרה שחריה, הנך רואה חורשת-עצים. שם מצביעים פועלים קשישים — נערכה האסיפה המייסדת של ה"בונד". מביט אתה אל החורשה, המוכירה לך את העבר ועצב חדר לתוך הלב: "היה היה פעם": סוקר אתה בעיניך את בנין הקיבוץ, שתוססים בו חיים חדשים ואת אלף הצעירים המתכוננים בו למחר — ובוקעת קרן אור ותקווה לעתיד טוב יותר."

בשלהי 1940 חוסל הקיבוץ בסובין. התנאים החדשים בהם נתונה התנועה, לא איפשרו כל פעולה ליגאלית. חלק מחבריו הצליח לעלות, חלק יצא לנדודים לארצות אחרות. כדי להגיע משם לארץ והנשארים עברו לפעולה במחתרת. והעובדים בתנאים החדשים מאמינים בנגלל החור, כי עמלם לא לשווא, כי עוד יבוא יום ושמשו של סובין שוב יעלה!

דפנה, "צרור מכתבים", יולי 1941

הפסח האחרון

עבר חורף, תור האביב הגיע ימי חג הפסח ממשמשים ובאים. ה"ג'וינט", שטיפל בפליטים אמר להנעים את ימי החג. הוציא אלפים דולרים לצרכי מזון ואף אמר לערוך במטבחים את ה"סדר", ליצור

ואת "ליל-הסדר" הראשון במטבחי "ג'וינט" מי ישכח! בהסתכלך ביושבים אל השולחנות הערוכים בכל טוב, היה הרושם, כי לא אנשים חיים ישבו, כי אם דוממים, גושי-אבן, אין המסובים מוציאים גהה, לא צחוק לא אנחה. אור הנרות והחשמל כאילו יעיב. כל אחד — עולם לפני עצמו, שקוע בהרהורי. והמחשבות נכאות הן. לנגד העינים קמו שורות המכתבים שהגיעו מארשה: "בעורתך תלוי גורלנו" והוא — איך יעזור להם, הרי בעצמו מחוסר כל ותלוי על בלימה.

באחד ממטבחי-הפליטים ברחוב פוגולנקה, אחרי דממה כבדה שהשתלטה באולם-האוכל פתח יחדי זקן, אחד הפליטים, באמירת "הגדה". המסובים שומעים את הברכות, לוגמים מכוס היין וקפאון שורר סביבותיהם. והנה השמיע הקורא את הפסוק הראשון: "הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא". מסתכל הוא במצה, במסובים-הפליטים, ומגרונו פורץ בכי: עד מתי נאכל לחם חסד? הוא, שכל התלאות הרבות שעברו עליו לא העלו בו דמעות, הוא שקבר את קרוביו בדרך, סבל מכל ענויי האויב ומעין-הדמעות היה סתום — הוא בוכה! המסובים שהבינו לרוחו, אף לבם התחיל להתרכך, הרגישו בעלבון — פשיטת-היד הנמשך בלי גבול וקץ, אולם התאפקו בכל כוחותיהם. ודמעות הזקן ניגרות והולכות: "כל דכפן יתי וייכול" — הוא שביחו היה פתוח לאורחים, לעניים — הוא נעשה היום לנצרך!

הקורא מתגרר על כאבו וממשיך, עוצר את דמעותיו והשומעים — לבם יהמה לקולו. יש וכובשים את פניהם בכפות ידיהם — לא להראות את המרירות והדכאון. והאוזן קולטת: "וירעו אותנו המצרים ויתנו עלינו עבודה קשה" — ווארשה, לודז', פולטוסק וכ' עוברות לנגד העינים. "וירד מצרימה" — נשמע קול הזקן ואף זה לא מפתיע. יש בין הפליטים רבים שגלותם התחילה מגרמניה, משם גורשו לרנה, מונה — לצ'אכוסלובאקיה, לז'בונישין ועד וילנה ועוד לא נגמרה פרשת נדודיהם.

והנה נגמרה ה"הגדה" והתחילו בסעודה. פרסו המסובים את הפרוסה הראשונה ולפתע-פתאום — החוקים, אלה שהחאפקו במשך כל הזמן פורצים בככי. בוכים נער וזקן, איש ואשה ונדמה, כי לא חג הפסח, כי אם יום-כיפורים היום.

והעסקנים מועד הפליטים, שהיו נוכחים מנסים לשוא לעצור בככי ואין ידעים במה לנחם. אמנם לבסוף נדם הבכי, אולם הדמעות עוד נגרות והמטפחות כספוג כבר רטובות הן.

שונה מ"ליל הסדר" הראשון היה ליל הסדר השני. הפעם פתח מספר המבקרים במטבחים. השולחנות עמדו ריקים למחצית. הנוכחים באבל הליל הקדום מאנו לראות עוד פעם במחזה הזה. מי שהיה לו כשהו לסעוד בו בחדרו — נשאר שם. בכדידות, ביחידות, היה לועס את לחם העוני ובוכה במסתרים.

אחרת חוגג החג במחנה החלוצי שבווילנה, אמנם לא מעטות היו ההתלבטויות בו. החורף הקשה דרש שכר כדמות עליה גדולה והיא כוששה לבוא, אך הייאוש היה רחוק מהם והלאה. הסידורים בבנינים, השבחת החיים, עלית יחידים היה מעודד: אף תורנו יגיע! המכתבים, שהגיעו מעבר לגבול: "שוכנו לבית הוריים, רציתם בחיי-פעול והנה הם!" לא מצאו הד. כשם שיצאו אבותינו, כך נצא אנו. הרי כל דור דור צריך לראות את עצמו כיוצא מצרים.

וליל ה"סדר" באחד מקיבוצי-ההכשרה בוילנה. הקירות עמוסים סיסמאות של ה"הגדה" — משותפות לאבותינו ולנו. עציצי-הפרחים על השולחנות, החולצות הלבנות והכחולות מספרות על האביב המלבלב בלב. והמסיבים לא רק חברי הקיבוץ כי גם אורחים. שמוע שמעו, כי אור אמונה לוהט פה ובאו להחמם קצת.

ובין מנה אחת לחברתה — זמרה. והשיר כוחו רב. מלכד ומאחד: "לשדות שבעמק הלילה אומר!" רחוק הוא זה, אשר עליו יושר וגם קרוב. והשיר מדביק אמונת אף ברפי-אמונה: עלה נעלה! לא השערים נעולים, כי רק הדרכים חסומות. ואם אף השערים נעולים — נבקעים! ואחרי הסעודה והשיר — הצגה. על "במה" מציגים מערכון של חיים גראדא, משורר "יונג וילנה",

שינק שירתו מעולם בעלי המוסר, ונגד עיני הרואים עוברים שלושה דורות: היהודי האדוק, הסב, שנשחט על קידוש-השם, בכגדים צחורים הולך הוא לעקדה, קרבן-עולה על מזבח אמונתו. אחריו: הבן, שומע אתה את הצלפת השוט של הנוגש, של הוֹאֵנְדָאָרְס הרוסי המגרש את הפועל הפשוט, בן "עמך" לסיביר על אמונתו, ואחריהם: הנכד החפשי והבונה. נגמר המערכון בשירה מרד מחאבכת, מ"אינטרנציונל" עד "מסדה" — זה שיר הנכד היהודי החפשי!

העיפים הסתלקו אחרי חצות והמתלהבים שרו עד אור הבוקר. עם שחר עזבונו מנוחמים את ה"סדר".

דפנה, דבר, אפריל 1941

יהודה הלמן: בראשית הכיבוש הסובייטי

הייתי אחד בזרם הפליטים האדיר בדרכי פולין המופצצות בספטמבר 1939, שנס מנסות-בהלה מאימת הכיבוש הנאצי ונהר לעבר אזוריה המזרחיים של פולין מתוך תקווה, שכאן הרחק הרחק מגבולות פולין המערביים. בקרבת הגבול הסובייטי — לא תשיגהו הרעה. הסכם ריבנטרופ-מולוטוב באוגוסט 1939 על חלוקת פולין וכניסת הצבא האדום לאזורי פולין המזרחית שמו קץ למנוסה. מיליון ורבע יהודי פולין, תושבי האיזור הסובייטי, נשמו לרווחה. בשבילם נגמרה המלחמה והם ניצלו מצפרני הנאצים. כך, לפחות, חשבו או. אך להמוני הפליטים היהודים, שהצטופפו בערים ובעיירות בגליציה, בוהלין, בפולסיה, טרם באה הארגעה. גברים מנותקים מנשותיהם ומילדיהם ומחוסרי פרנסה ומחיה, בחורים שעזבו משפחותיהם ומקומות מגוריהם, צעירים וצעירות עזובים ומיוחמים — נדדו מעיר לעיר, מעיירה לעיירה, ולא ידעו במה לבחור: האם לשוב למשפחותיהם, שנשארו בשטח הכיבוש הנאצי, או לנסות להתערות בחיי החברה והכלכלה של המשטר הסובייטי, שהוחל בהקמתו גם באזורים האלה. בתוך ההמוך המסוער וההמום הזה התבלטה "משפחה" אחת — התנועה החלוצית. כבר בימים הראשונים, לאחר ששכרו רעמי התוחחים וההפצצות, החליטה משפחה זו לקבץ את חבריה המפוזרים כדי להצילם מניוון חברתי וכלכלי ולהביאם לפעילות חברתית וכלכלית כלשהי. כשליח מטעם הסתדרות העובדים בארץ-ישראל ל"החלוץ" הגעתי לפולין לפני פרוץ המלחמה. בכיסי דרכון-חוץ, המעיד על התפקיד, שלמענו הורשיתי להיכנס לתחומי פולין. אמנם הצלחתי להימלט מידי הכובשים הנאצים, אבל טרם סרה מעלי אימת המאסר בידי השלטון הסובייטי, שיחסו לציונות ולפעיליה היה ידוע וברור. בשטח הסובייטי הזה התרכזו באותם הימים חלק ניכר מפעילי מרכז "החלוץ" ותנועות הנוער החלוציות. לאלה — המלחמה רק התחילה. האקטיבה החלוצית, שהתרכזה כאן, שימשה מרכז לשני חבלי הכיבוש: הרוסי והגרמני; מחבורה זו נשלחו לאיזור הנאצי: פרומקה פלוטניצקי, צביה לובטקין, מרדכי טננבוים-תמרוף (לימים מפקד מרד ביאליסטוק). כשמרכז העניינים עבר לשטח הנאצי, עברו חברי האקטיבה לשם. חברי המרכז שבשטח הכיבוש הנאצי עמדו בקשר ובמגע עם האיזור הסובייטי, ושליחים משם היו באים להביא ידיעות ולקבל ידיעות. בין השליחים האלה היתה חנצ'ה פלוטניצקי.

בנאום הנצחון, שנשא הצורך היטלר לרגל סיום המערכה בפולין, הכריז, כי מעתה

הוא ניגש "לפתור את הבעייה היהודית". משמעות ההכרזה היתה ברורה: לא כיבוש ארצות ושטחים מידי עם חסר ארץ ושטח, אלא מסע השמדה של כל ריכוזי היהודים אשר יפלו לידו. כניסת אנגליה למלחמה בנאצים העמידה את הישוב היהודי בארץ-ישראל בחזית המרכזית של מאבק יהודי על גורלו ועתידו. חזית המלחמה של כל בני העם היהודי נעשתה עתה גלויה וברורה. האקטיבה החלוצית הזעירה והמצומקת, ראתה לעצמה — בתמורת העתים — תפקיד ראשון במעלה: לגייס מבין שארית פזורי "החלוץ" וקיבוצי ההכשרה את הצעירים והצעירות, לנסות להבריחם בכל דרך אפשרית אל גבולות ארץ-ישראל ולשלבם בקרב הלוחמים, שהישוב בארץ החל לגייס. בשליחות זו הגעתי ב־20 לספטמבר לעיר מולדתי פינסק, בבואי פגשתי שם את פרומקה פלוטניצקי, לימים חברת הארגון היהודי הלוחם בוורשה ובבנדין. לאחר מסע נדודים עם חברי קיבוץ גרוכוב הגיעה לפינסק לבקר את הוריה. התחלנו לאסוף בעיר ובסביבה את פזורי הקיבוץ החלוצי "שחריה", שהיה קיים בפינסק עד פרוץ המלחמה, וכן חברים מסניף "החלוץ" המקומי כדי להקים מחדש את קיבוץ ההכשרה בעיר. שכרנו דירה (שם הרחוב נשמת מזכרוני) והעברנו לשם מכוונת-תפירה אחדות, שנשארו לפליטה מרכוש קיבוץ ההכשרה הקודם, וכך הצלחנו לרכז כ־15-20 בחורים ובחורות.

השלטונות הסובייטיים המקומיים השלימו עם קיומו של "הקולקטיב העובד", הם ראו בנו אלמנט פרודוקטיבי, שכדאי לטפחו. כפי שהתברר אחר כך, תלו השלטונות בבחורים אלה תקוות רבות והאמינו, שהם יהיו לעוז רב בהקמת קולחוזים בסביבת העיר פינסק. זכינו אפילו לביקור של חברת הסובייט המקומי (בחורה יהודיה, את שמה איני זוכר). בשיחתה עם חברי הקיבוץ אמרה: אמנם אני מבינה, כי תחת השלטון הריאקציוני והאנטישמי של פולין הישנה היה מקום לתנועה לאומית-ציונית, אך עתה במשטר, שאינו מפלה בין עמים וגזעים, נמצא גם פתרון לשאלת היהודים ונפתחת דרך לבחורים יהודים להשתלב בחיי החברה הסובייטית כשבת נאמן ומסור למשטר. רבים מיהודי העיר ראו אז בקיום קיבוץ חלוצי נטע זר ואפילו מסוכן, שכל השומר נפשו ירחק ממנו. יהודים אלה, לאחר שניצלו מצפרני הנאצים, שמחו והיו נכונים להשלים עם כל המגבלות, הכלכליות והלאומיות, שהמשטר הסובייטי הביא להם עמו. על כן פחדו מכל דבר, שעלול היה להחשידם בעיני השלטונות. הקיבוץ החלוצי הקטן היה איפוא מבחד בקרב היהודים וחשוד בעיני השלטונות.

בעיר ביקר מרדכי טנבוים-תמרופ. אף הוא בא לעזור בארגון שארית הפזורה של "החלוץ" ולנסות להקים קיבוצים נוספים בעיירות הסמוכות. שיחותיו עם חברי הקיבוץ בפינסק היה מקור עידוד והשראה. קיבוץ הכשרה זה, האחרון בפינסק, קיים היה רק חודשים מספר. הוא "התחסל בעצמו" עם המאמץ הגדול, שנעשה ע"י האקטיבה החלוצית, להעביר את חברי הקיבוצים לליטא ומשם לפרוץ דרך לעלות לארץ-ישראל. יחידים מבין חברי הקיבוץ בפינסק הצליחו להגיע לארץ ישראל. האחרים, עם בוא הרעה הגדולה של פלישת הנאצים לברית-המועצות, מצאו מקומם בין הפרטיזנים ולוחמי הגיטאות.

היה זה השריד האחרון לתנועה הציונית המפוארת והמסועפת של העיר פינסק. עם חיסולו נסתם הגולל גם על תנועת "החלוץ" ושלוחותיה הרבות בפינסק ובסביבתה.

גבת. ספר פינסק.

מכתב לחבר

להלן עדות אחת שנרשמה בזמנו ע"י יצחק פרליס בראשית שנת 1940, בוולנה, בכותרת "מכתב לחבר". המיידד עדות זו הוא כותבו, צבי מרסיק, איש המחתרת החלוצית, ידוע בנאמנותו החלוצית ובקשריו העזים עם ארץ ישראל. השתתף עם מרכזי טנגנים (תמרוף) בארגון מחתרת "דרור" בביאליסטוק והקים את ארכיון הגיטו שנודע לאחר מכן כ"ארכיון מרסיק טנגנים".

מכבר לא שוחחנו במכתבים. נסגר עלינו העולם והוא היה כ"כ אכזרי, עד שאינו סובל אפילו קשר בין צעירים כמונו. ותשאל ללא-חשבה מה איכפת להם קשר כזה? — לא אכתוב על פוליטיקה — לא מתמצאים בה אפילו פוליטיקאים יותר גדולים. ידעתי רק דבר אחד והוא: שקר וכזב, שנאה ואכזריות, רוע ודחף-לב הם כעת המנצחים והשולטים ביד רמה. מוחי כעת תפוס ברעיון אחד: מה אנו ומה כוחנו במערבולת-הכוחות הזו? ולכן לא מעניינת אותי שאלה אחרת — כי באמת נחשוב רגע: מי ידאג לנו אם לא אנחנו בעצמנו — אני, אתה, הוא? ובטוחני: אם אני הקטן אצהיר בשם העם היהודי, שהיהודים לא מעוניינים ולא היו מעוניינים במלחמה זו — יהיה בזה יותר אמת מאשר בהצהרותיהם של הרבה פוליטיקאים למיניהם השונים, באמרם שממשלתם נקיה ולא רצתה במלחמה. יעידו על זה עובדות ומספרים על קרבנות מסוגים שונים במלחמה עד עכשיו. בקיצור: אין שבר כשברנו.

אבל אפסיק בזה. ברצוני למסור לך קצת מרשמים ממקום בואי — מאיזור הכיבוש הסובייטי. ידוע ידענו, שאסון העם, אסון תנועתנו הוא. נשברה היהדות הפולנית ואתה נשברה תנועתנו שם. יש הרבה מאמינים בצדקת דרכנו, אדרבא, גדל דווקא עכשיו מספר אלה — ברם יש מעטים הנכונים ומחאימים למעשים בתנאים החדשים. וכמה כואב הלב בהזכרנו בעבר. יצא לי, חבר יקר, לעבור מספר פעמים ברכבת בשטח רובנה-לוצק, ובכל פעם לא יכולתי לעבור שטח זה כמנוחה. פעם הלב ביתר חזקה בראותי את יערות נובוסטאב וקליבאן ההיסטוריים בתנועה. ביערות אלו הן כל עץ ושיח יכול לספר לך על סמינרים ומושבות, הרצאות ושיחות, מסיבות ומדורות, אנחות ודמעות-יגון על מצב העם והורה ודמעות-שמחה על בשורה טובה, השתפכות-נפש של נערי ישראל ללא-גבול ומעצור. כאן ביערות נובוסטאב וקליבאן הרי כל שביל ונתיב יכול לספר לך על פעמי מאות חלוצים צעירים שבשירה ובזמרה טילו להם ברחבי היער בימי כל קיץ וקיץ, ותוכן שירתם — על יערי הכרמל, על הרי גלבוע וחרמון הרחוקים-קרובים, על מימי כנרת וירדן.

שם בכל סביבת נובוסטאב-קליבאן אין הרי גוי, שלא ידע ולא הכיר את החלוצים הללו והרבה הרבה מעשיות יספרו לך עליהם, על היהודים — לא-יהודים הללו, צעירים לא-צעירים, רציניים לא-רציניים, אפילו לשיר שירים חלוציים ידעו שם הגויים. יערות אלו — דורות של חלוצים חונכו שם, מהם אלפים במערכות שונות

בארץ, מהם רבים בדרכם לארץ. וכעת, בעברי את הסביבה הזו כמה כואב הלב ולא נותן מנוח — הכבר באמת חוסל הכל? הנסגרו לפנינו היערות הללו לעולמים? הבאמת לא נוכל כבר לשמוע את שירנו שם? הכבר לא ישמע הד־קולנו שם? ובכחלי־הלב למרות הכל תקווה נסחרת: עוד לא נגמרה הפרשה! שירתנו עוד תזמום בהרבה אזני צעירים ומבוגרים רבות בשנים, ולא תתן להם מנוחה עד שימצאו את הדרך — למרות הרעש הגדול שמקמים מסביב לאזניים אלו.

יערות נובוסטאב אלו מעלים הרבה זכרונות. נזכר אני ביום קיץ חם. על הדשא מתחת לעצים מסובים חבורת חלוצים — זהו הסמינר הגלילי של "החלוץ הצעיר". בראש החבורה אדם צעיר בחולצה כחולה מעל למכנסיים, ידיו מיובלות מעבודה מפרכת, קמטים במצח — תכיר ששנות־עבודה לא קלה נתנו אותהתן בו — זהו שליח מארץ־ישראל. בחברה מסביב דממה. תקשיב ותשמע רק דפיקות לבבות צעירים. מקשיבים לדברי ה"רבי" החדש, והוא כנביא מנבא: "גם בביאת המהפכה הסוציאלית לא תיפתר שאלת היהודים. היא תודקר אז ביתר שאת. צריך יהיה אז ממילא לפתרה בפתרון שלנו". האם לא מזכירה לך תמונה זו את הנביאים מהעבר הרחוק עם עדת תלמידיהם? "ברצוננו ובפרוגרמה שלנו להבריא את העם: מעם בלי ארץ — לעם מושרש בקרקע מולדתו. מעם של ספרים להקים עם עובד. לחיות לא על חשבון השני — כי אם על יגיע כפינו וזיעת אפינו". האין בדברים הללו דברי הנביא המייסד ומוכיח ומאידך האוהב ומנחם? —

ובראותי את הבהלה, שקמה בין שכבות עמנו האומלל אחרי השמחה הרבה — שמחת אנשים מוצלים ממוות ומידי הרשע — כבר אחרי בואה של המהפכה הסוציאלית חשבתי: אומלל עמי וחולה — איזו תרופה וסממני־רפואה עבורך שתבריא. היש תרופה מחוץ לתרופתנו?

ואני כשלעצמי, חבר יקר, מרגיש את עצמי לא רע. עושה לי גם בשעת־צרה זו את חשבון האמונה שלי (חשבונות בכלל שונא אני) וכתמיד יוצא גם עכשיו, שלא הכויב החשבון של "אני מאמין באמונה שלמה". הנה חשבון קצר ופשוט: בשעת ירידה בתנועה, בעיקר בסניפים, ב"אני מאמין", עזבתי את הבית ויצאתי להכשרה. לא זכיתי כאן אמנם לטובות. שנים של ירידה בהכשרה ללא־עליה, פריקת־עול ופריצת־גדר. עזיבות של לא־מאמינים ומסביב לעג. ב"אני מאמין" המשכתי את הדרך. באו אח"כ שנים של עליה לא־לגלית לא־קטנה והלא־מאמינים ביקשו למחול להם את עוונם. חשבוני לא הכויב.

נזכר אני בוויכוחים בין נוער וקשה היה להחדיר ללבם את האמונה — בטוחני שהרבה מבין אלו נוכחו, שחשבונם הכויב. חשבון האמונה נצח.

וגם כעת אפילו: רחוק הוא גבול הארץ, מעורפל העתיד ובלב קול דק לוחש ואומר: הכל אפשרי. האמונה תנצח! האמן!

ואולי זה חפץ־החיים שבנו? אולי?

ותסלח שהארכתי. היה בריא וחזק. ושלום לכולנו.

שלך
צבי מרסיק

יולנה 1940

כבוד ללותם היהודי

איליא שיינבוים

איליא נולד באדיסה בשנת 1914 במשפחת גרים. אביו היה מצאצאי משפחה פולנית מיוחסת, שקיבל בירושה מאביו חווה חקלאית כפלך קובל. מוצאו הטביע את חותמו על החינוך שקיבל בבית הוריו. עוד בשחר נעוריו התקרב איליא אל רעיון התחיה הלאומית, הוא הצטרף ל"פרייהייט" וכלל התלהבות הנעורים התמסר לעבודה בתנועה.

אחרי סיימו את חוק לימודיו בבית-ספר תיכון נתחייב לשרת כצבא הפולני וביקר בבית-ספר לקצינים למלחמה אנטי-אורית. כאן הוענק לו החואר "לויטננט צעיר" ויצא לרורכה. בעודו בשירות הצבא הוא עוסק בזמנו החפשי בפעולה חינוכית בסניף, משתתף במושבות שונות במחוז קובל. לא פעם היה צפוי לעונש קשה על פעולה זו, אך הוא לא נרתע והמשיך בדרך ההגשמה החלוצית. לאחר שסיים את כל שרותו כצבא יצא עם קבוצת בני-נוער להכשרה בקיבוץ "ברוכוב" בלודז'.

עם פרוץ המלחמה הגרמנית-פולנית נקרא איליא לצבא, לשרת ביחידה אנטי-אווירית אולם מיד לאחר כיבושה של פולין נמצא איליא שוב בין אנשי התנועה שהתרכזו בוויילנה. גם שם אין הוא מסתפק בעבודה שבקיבוץ ההכשרה, ובשעות הפנויות שלו הוא פעיל בעבודה חינוכית ב"פרייהייט".

לאחר כניסת הרוסים לוילנה המשיך איליא בקשריו עם התנועה וריכוז מסביבו קבוצה גדולה של צעירים שנשארו נאמנים לרעיון החלוצי.

כשפרצה המלחמה הגרמנית-רוסית ווילנה נכבשה בידי הגרמנים, ונתערערו חיי הקיבוץ היהודי הגדול שבה עד היסוד — אף או המשיך איליא לפעול בתנועה והיה הרוח החיה ומקור הנחמה והעידוד לצעירים. משנדחקו היהודים לתוך הגיטו והתחילה פעולת ההשמדה — חיפש איליא כל מיני אמצעים, כדי להציל בני-נוער מן הסכנה שארבה לחייהם כל שעה. עוד בימים הראשונים של הגיטו בא איליא בקשרים עם השרידים המועטים מן התנועה הציונית-סוציאליסטית, ויחד עם ד"ר דבורז'צקי הוא הולך אל "המועצה היהודית" ואל "משרדי העבודה" הרשמיים ומשתדל להשיג "תעודת עבודה", שבהן ראו מין תעודות לביטוח החיים. בדרך זו הוא מצליח להציל קבוצה של 30-35 צעירים, שקיבלו עוד קודם לכן את חינוכם ב"פרייהייט".

כל זמן הישיבה בגיטו נשאר עומד בראש הקבוצה הזאת ומנהל גם פעולה חינוכית. יחד עם זה היה פעיל בקבוצת צ. ס. כאן גילה הרבה התלהבות ומרץ בפתרון בעיות שונות המתחדשות יום יום. הודות למוצאו ומראהו הארי ולדיבורו הפולני המובהק קשר קשרים עם חוג קטן של פולנים אוהבי-ישראל, שהשתדלו לעזור ליהודים כמיטב יכולתם. הוא היה מיוחד ביותר עם יאדושה, אוהבת ישראל הנדעת, שהשתדלה לקשור קשרים בין הצעירים היהודים אף על פי שהגסטאפו היתה שומרת צעדיה. סיוע ואומץ לב בפעולתו הוסיפה לו החברה שלו פסיה זלוטניק מקיבוץ "ברוכוב" בלודז'.

אך לידי הבעה שלימה של יוזמתו ואופיו הגיע איליא משהתחילה מתעוררת בין בני הנוער בוויילנה ההרגשה שיש להחכות לקרב ולנקם. לא היתה ישיבה של הוועד המכין

שאייליא לא השתתף בה בכל התלהבות הנעורים שבו. אחת מן המטרות העיקריות היתה לארגן קבוצות-פארטיזנים יהודיות-לאומיות ביערות וילנה, להכין קבוצות נוער אחרות שיצאו אחריהם אף הן אל היערות, ואחר להתקשר עם הפארטיזנים האדומים, שכבר היו קיימים כחטיבה יהודית נפרדת ליד תנועת הפארטיזנים הכללית. לפעולה זו התמסר אייליא בכל אש לבו. ותמיד הוא נתון לעניינים רבים ואחראיים: ארגון ושילוחן של הקבוצות ליער, הדאגה לנשק, והחזקת קשרים שונים עם הארגון הלוחם. לא פעם היה "ארוז" ומוכן לצאת אף הוא היערה, אבל תמיד עיכבוהו עניינים חשובים, וביחוד שילוח הקבוצות אל היער, דבר שהיה מרוכז בידו. אך בינתיים חל שינוי מכריע בעניינים ונתקבלה ההחלטה כי מכיוון שנטלנו את הרובה ביד — נצא לקרב נגד האויב בכל המסיבות, ואם נהיה אנוסים להילחם בתוך הגיטו, הילחם נילחם בגבורה ונגן על כבוד ישראל שחולל.

בבוקר השכם ב-1 בספטמבר 1943, כשעברה השמועה המחרידה, שקבוצות של ס.ס. גרמניות ואסטוניות הקיפו את הגיטו, — התחילו מיד לוחמי-הגיטו מתאספים במקומות שנקבעו על-ידי ההנהגה של ארגון הלוחמים. אייליא, כאדם, בעל הכשרה צבאית, הועמד בראש קבוצה לוחמת בבית ברחוב סטראשון 12 א, אחת מן העמדות הקידמיות, שתפקידה היה להגן על מקום ריכוזם של רוב הלוחמים ברחוב סטראשון. ממקום עמדתו שליד החלון הוציא אייליא מפעם בפעם פקודות אל הלוחמים בדבר שינוי מקום-עמידתם, כך שפצצותיהם תהיינה קולעות יותר והם עצמם יהיו מוגנים יותר, אבל על עצמו לא חשב הרבה. הרעיון היחיד ששלט בו בכל זמן עמידתו שם היה, כי אותנו לא יצליחו הגרמנים לאבד בלי קרבנות מצדם. הדאיג אותו ביותר המחסור במכונות-יריה בעמדתנו, אבל התכוון למלא באקדה שלו את מקומה של מכונת-יריה. כך עמד יום תמים על עמדו, והסתכל ביהודים המובלים בכיוון לשער הגיטו. המחזה הזה הרתיח את דמו, אך מצווה היה על פי ההגיון לכבוש את כעסו. והנה אירע שבדייק ממול עמדתנו, בבית מס' 18, פוצצו הגרמנים בנין בתוך החצר, מאחר שהיהודים המוסתרים שם לא הסכימו לצאת ולהיכנע. לאחר המעשה הזה יצאה מן השער קבוצה גדולה של אנשי ס.ס. ומפיהם נשמעה הקריאה "אש!", ומיד נשמעה גם אצלנו אותה קריאה... אייליא עוד היה שולט בעצמו, כי ידע את האחריות שבפעולת המלחמה והחובה לציית לפקודת ההנהגה, אך כאן ניתנה הזדמנות לעמוד כנגד האויב פנים אל פנים עם רובה ביד ולנקום מעט מנקמת העם. אותו רגע הוא מטיל באויב כמה רימונים ופותח בריות מאקדחו, ואליו מצטרפים עוד כמה חברים-לוחמים. הגרמנים נסוגו מיד אל השער ופתחו משם באש חזקה מרובים אבטומטיים. כדור פגע בצווארו והוא נפל כשהרובה בידו.

כעונש על המקרה היחיד הזה של יריות על אנשי ס.ס., הופיעו מיד העוזרים הליטאיים וניגשו לפיצוץ בית-החומה שמתוכו ירו, במשך זמן מועט פוצץ הבית והחורב עד היסוד.

בדרך נס נשארה גוויתו שלימה, ולאחר כמה ימים של היאבקות בעמדות של רחוב סטראשון 6, עלה בידינו להעביר את גוויתו אל חדר-המתים של בית-החולים היהודי שבגיטו. מיד הועמד משמר-כבוד של חברים-לוחמים ובמשך יום תמים עמדו חבריו וסתם יהודים עמידת-כבוד לפני המפקד של העמדה ברחוב סטראשון 12.

הדורה ורבת-הבעה היתה לווייתו. בראש הלכו חברי-המטה של הארגון הלוחם. הארון נישא בידי חברים-לוחמים, צעד-צעד וראשיהם מורמים, והדומייה — דומיית-אלם שלימה. קהל רב מאנשי הגיטו הלך אחרי הארון, אף הוא בדומייה כבדה. לווייתו היתה הפגנה אילמת של כל הגיטו: "כבוד ללוחם היהודי".

"דבר", תש"ג

אלחנן מגיד

חנה זילברצווייג: עם שם שחריה

אנחנו — בשחריה המשכנו בהגשמת חלומנו, הבית הקיבוצי האציל שבכיר באראנוביץ, בפולסיה למדנו את תולדותיו: "מקלוסובה עד שחריה", את היאבקותו את תפקידיו. ובבית זה החדש נטווה הרקע להתחלתנו ולחידושנו אנו. לא קל היה המעבר לעבודה ולחיי חברה ושיתוף אחרי בית הורים שקט וחם. ובחיים היום-יומיים התמזגו כל הרצונות הפרטיים לגיבוש המשמעת החברתית והאידיאית. זה היה הבית, בו קיימנו חיים עצמאיים, בו למדנו לחיות אחרת.

1 בספטמבר 1939 הרס את הכל ועם הכל נהרס הבית, נהרסו גם אנשינו, נסחפו מיד עם הזרמים האחרים, אבדו לנו. אלה שנשארו המשיכו לחתור להמשך הדרך. התחילו תחנות. אחרי כיבוש הסובייטים — פינסק — חיים זמניים, עדיין לא במחתרת מלאה. אחרי ביקורה של פרומקה — וילנה. דלתותיו של בית שחריה נפתחו לרווחה לבני המשפחה הקיבוצית הנוודת, הבאים מן הגבולות, "נקבצו יחדיו". מווילנה — דרכים חדשות לבנין ולכיבוש תגבורת, כי נסתם בפנינו הזרם בגבולות החדשים, אשר הוצבו על ידי המשטרים הכובשים ממזרח וממערב.

ובשאבלי — ליטא — רחוב פגיוז 91, הבית הקטן — קיבוץ שחריה. שוב התחלה מחדש, שוב היאבקות עם קשיים חדשים במציאות חדשה, כחלוצים-פליטים בארץ זרה. וסביבנו ובביתנו — הנוער, מטרת דרכנו החדשה.

לא ארך לנו אושרנו בהישגנו זה, בבנין חיים קיבוציים בנוסח התנועה בפולין. מלחמת רוסיה-גרמניה שרפה בשלהבתה הטורפת את כל חיינו.

בנדודינו מפני האויב המתפרץ עמדנו בפני מבחנים מסובכים, קשים. ימי החזית בפלישתם של הגרמנים לארצות הבאלטיקום ונסיגת הסובייטים, מצאו אותנו בדרכים, כשאנו מלוכדים ונאחזים איש ברעהו, ובחוך האסון המתחולל הנו מאוחדים בדרך אחת למטרה משותפת. וזה היה הכוח שהחזיקנו וחיוקנו בשנות הגיטו ומחנות הריכוז. ידענו להעריך את הקשר ההדדי והיווני גוף, אשר בקשיים המיוחדים לנו כורים בארץ גלותנו השניה — בליטא — לא נכנע, לא התיאש. המרירות שנשא כל אחד בלבו גורשה ב"שבת אחים יחד", בדיונים רציניים על דאגות יום יום ועמדתנו נגדן. לפעמים בקע לו גם שיר עברי מלא געגועים, כמיהה לחופש מנככי הלב המאובן ואו הפליגה הזייתנו הרחק לחופי הארץ הנכספת ובהתעוררנו לריאליות המרה, ידענו מה מוטל על כל אחד אשר חייו הנפשיים הם "שם".

במחנה הריכוז בגירוש לארץ ההשמדה תמכה מלה חברית את רוחו של החבר

המדוכא. ברגעי היאוש, עשה כל אחד את המאמץ לנחם את חברו ולעודדו. והיה טעם לחיים בימים אלה למען לחזק את השני — כי את עצמנו לא ניחם האדם אף פעם. היתה גם גבורה ברעב, כשחילקנו בינינו את פירורי הלחם, את תפוח האדמה, אשר עליו נלחם כל אדם רעב. התחבשות לאח הפצוע ריפאה את הלב הכאוב, האירה את חשכת הגיהנום, דווקא משום סכנת הנפש שבהשגת הדבר לא למעני, אלא למען חברי. עזרה כל שהיא לזולת נחשבה לחטא שעונשו עלול להיות — תלייה.

— — — בדרכנו האחרונה להרי טירול — במקום המיועד להשמדתנו — שאבנו כוח רב מהדיעה, שהננו יחד גם בדרך זאת, ואם לא נזכה כולנו לשעת שחרור — ישאר אחד והוא יגיע, והוא ימסור, והוא יספר. ורצה הלב לספוג את כל הצער, לזכור את הכל, את כל הכאב המר, את כל החללים אשר נפלו ברגעים האחרונים לפני הגאולה, אחרי כל שנות הסבל, שעה לפני השחרור! זה היה הכאב הגדול ביותר. והחללים נשארו בצידי הדרכים הנכריות ולא הובאו לקבר ישראל. ומחנה הצללים גורש הלאה, הלאה...

ואחרי השחרור, אחרי ימי השיבה לחיים השכורים, כשהרימונו את ידינו למעשה, שוב היתה קבוצת שחריה כאן — בפגישתה עם הנוער המעט אשר נשאר, עם היהודי אוכד העצות; שוב אנחנו מופיעים בטוחים בדרכנו הברורה, שמשכה אליה את האחרים המפקקים ומהססים.

ובאיטליה בגרוטפרטה ליד רומא — זכינו לחיי קיבוץ כאז, וביתנו — בית שחריה, עם הדגל המציין אותנו בין החושבים האיטלקים. חיי מעשה וערגה לרגע הגדול — לעליה. והיום הזה בא — — —

ואנחנו באנו, שמנו את צרורנו לרגלי המולדת, הבאנו את השם אשר נשאנו ושמרנו עליו בדרכי הסערה. והשם — איש "החלוץ" — איש שחריה.

1946

— — — "החלוץ" האמין שעתיד ישראל צריך להיות מיוסד על עבודה ועל שותפות. החינוך לקומונה, לקולקטיביזם, לשוויון ולשיתוף נתן להם את האפשרות לחיות בשותפות, בחברות, בארגון. כך עשו קיבוצי-ההכשרה, שהלכו-נדדו בראשית המלחמה עם חבריהם יחד ואתם הלכו מאות מאות. החינוך הזה, הערכים האלה — זהו כבוד עמנו. על שארית הכבוד הזה הגן "החלוץ", הגנה תנועת הנוער החלוצית. היא הגנה לא רק למען עצמה, אלא למען העם כולו, האנושות כולה.

יצחק טבנקין

יוני 1943

במעגלי בירור

בישיבת מזכירות הקיבוץ המאוחד

מתוך דברים בישיבת המזכירות המורחבת של הקיבוץ המאוחד, נובמבר 1933, בקיבוץ "הכובש".
כפר סבא, בדיון בשאלות התנועה בגולה. בישיבה נוכח גם ברל כצנלסון שמדבריו, בעיקר כבעיות ההכשרה ומדברי טכנקין בתשובה לו — אנו נוחנים בזה. כ"כ ניתנים בזה מדברי הפתיחה של משה ברסלבסקי באותה ישיבה.

משה ברסלבסקי:

העירות למתהווה ולמתרחש ב"החלוץ", העירות והענין בכלל לתנועתנו בתפוצות הגולה גדלו ורבו מאוד בחוגי ההסתדרות בתקופה האחרונה, אבל הללו נובעים בעיקר מתוך ראיית הכישלון של העליה החלוצית בארץ. התנועה עצמה כמו שהיא, המפעל שהקים "החלוץ" בגולה בשנים האחרונות — עדיין רחוקים וזרים בארץ. וחשוב וצריך שהארץ תכיר ותדע את הגולה החלוצית על החיוב והשלילה. חשוב, שההסתדרות תכיר את התנועה בגולה ותדע להעריך בראש וראשונה את המפעל ש"החלוץ" הקים בשנים האחרונות, את ערכו ומשקלו כשהוא לעצמו ולא רק בגילוייו בארץ. החיצים מופנים בעיקר לתנועה הפוליטית ועל כן צריך לעמדם עליה במיוחד. תנועת "החלוץ" בפולין היא התנועה הגדולה ביותר. גדולה לא רק בהיקף ובכמות, כי אם גם במפעלה. במבנה היא המלוכדת ביותר והליכוד הנו פרי אחריות חלוצית-ציונית. במבנה זה, בליכוד הגדול וכוח השליטה על התנועה, צפונות אפשרויות עצומות של פעולה. הפעולה עצמה — אינה נעשית, באשר אין כוחות. היא תלויה במנוף שייצור, בכוחות שיעלו מבפנים ושיעמדו לרשותה מן הארץ. כ-50 אלף חבר מאורגנים בתנועה וכ-10 אלפים איש בנקודות ההכשרה.

כ-10 אלפים חברים מן "החלוץ" חיים בהכשרה חיי פועל מאורגנים, חיי עבודה ב-230 נקודות, שרובן ככולן נכבשו בשנתיים האחרונות. זוהי רשת גדולה מפורת בכל תפוצות פולין, בכל ישובי היהודים. תנועת פועלים כובשת, נאחזת בכל עבודה ברחוב היהודי. בימים אלה של דילדול ורעב, של חוסר עבודה, הצליח "החלוץ" לגלות מקורות עבודה רבים לאדם היהודי, הניח יסודות לעמדות-חיים בעבודה להמונים, העלה כוחות כיבוש חלוציים בגולה, השיג הישגים גדולים פועליים ומשקיים. "החלוץ" בגולה קיים כיום כהסתדרות פועלים, עם הצרכים המסועפים של הסתדרות כזו, בארגון, בעבודה, במשק, ומה מעטים הכוחות ומועטים המוסדות, אשר עומדים לרשותה. מאות נקודות החיות חיי פועלים, הכובשות עבודה שחורה ועבודה מקצועית, ומקימות התחלות משקיות במלאכה, הזקוקות לבנינים, לדירות, לטיפול רפואי, להן השקעה במשק וכו' וכו'. אין "ניר" ואין בנק-פועלים, אין מערכת המוסדות הגדולה כאשר יש להסתדרות בארץ, אשר ילוו את המפעלים האלה ויהיו להם למשען. זה קיים בכוחות עצמיים, במאמצים המתגלים מתוך התנועה. מסתמנים גם מפעלים רבי-ערך שעוד אין התנועה הזו בכוחותיה מסוגלת להרים אותם. הנה מוסדות ההבראה וראשית לקופת-חולים של "החלוץ", הנה קופות החיסכון וראשית למפעל הכספי. התחלות קטנות, שצריכות ועתידות להיות למפעלים גדולים.

ההסתדרות בארץ הסתפקה עד היום בשליחת שליחים, היא עוד טרם באה במגע עם המפעל הזה לראותו כמפעל ההסתדרות בארץ, אשר היא אחראית לו כענף וכבת לרשת המפעלים הגדולים בארץ. עוד טרם ידעה להעריך את המפעל וכמה הוא נחוץ לימים הבאים להסתדרות, לצינונות ולתנועת הפועלים היהודית והכללית בגולה. דווקא פולניה, זו שהקימה את המפעל הגדול ביותר, והרציני ביותר, שמשקלו בחיי העם והתנועה כה רב, דווקא היא הכזיבה בעלייתה ארצה. וא"י דנה את "החלוץ" על-פי העזיבה בארץ, מבלי להכיר את התנועה עצמה. יש צורך לבחון מחדש את הדרך, לחפש את הסיבות והגורמים לכישלון בארץ ולגלות את שורשן של תופעות הכישלון. עם ראיית הערך הגדול של המפעל, אין להתעלם מן המצב הפנימי הקשה שהוא נתון בחוכו, והמצב באמת איום. התנועה נמצאת בתוך זרימה בלתי פוסקת, רבבות נתווספו במשך השנה. ההכשרה גדלה מ-2500 לפני שנה, עד קרוב ל-10,000. החלוץ נרתם לקצב, אשר לא ידע כמותו. החורבן בגולה, הצרכים שגדלו בארץ לעליה, ההכשרה שגדלה, כל אלה קובעים את קצב הזרימה הגדולה. 13 אלף איש נאשרו להכשרה בשנה זאת. בתוך הזרימה הזו של אלפים, כשכל חבר בתנועה עושה את המעברים הללו לתנועה ובחיי התנועה, בסניף ובהכשרה עד לעליה, באופן כ"כ מהיר, לא קל להשתלט, לכוון, להקנות לכל אדם ואדם יסודות חלוציים איתנים. פסקה מתיחות הכיבוש שהיה במפעל ההכשרה. לפני שנתיים מאות חברים היו והתחנכו בתוכה. כיום החיים נעשו כאילו יותר קבועים. אבל לא ניתן תוכן אחר היוצר זיקה עמוקה לתנועה במקום הכיבוש שפסק. בפלוגות הגדולות אנרכיה וחוסר כוחות להשתלט, בקטנות, צרות אופק. עם הגל הגדול שהסתער על ההכשרה, שוב נסחפו ערכים רבים שנקנו, ונכבשו. שוב צפיפות איומה ובעקבותיה תופעות רבות של הפקרות בחיי החברה. העליה, שהחלה בתקופה האחרונה בקנה מידה גדול יותר, רוקנה את הקיבוצים מגרעיניהם החשובים שנחלכדו בימים קודמים. "החלוץ" בכלל לא היה מוכן לעליה גדולה. בימי פאספילד, בימים הקשים עלתה התנועה ונתבצרה

מבחינה חלוצית מבפנים, אבל לא היתה מותאמת לימי עליה גדולה. ועם פתיחת השערים, עם זרימת המונים חדשים אל התנועה, שלא העלו כבואם גם כוחות פעולה חלוציים רבים, נתגלה הרפיון. "החלוץ" בפולין עצמה קיים כאלף תאים וסניפים קיבוציים. הכוחות לא גדלו במידה הולמת את הגידול בתנועה. בסניפים עזובה רבה, פעולה חינוכית דלה, סיכסוכים, דלות של חיים נפשיים וחלוציים. ובקיבוצי ההכשרה, במפעל העיקרי של התנועה, בולט הקושי במיוחד. לא גדלו כוחות בתנועה שיעמדו לרשות 250 נקודות קיבוציות בפעולה הארגונית, החינוכית והמשקית.

ובכל זאת בהשוואה למה שהיתה התנועה לפני, גם לפני שלוש וארבע שנים — עלתה התנועה. הליכוד גדל משהיה, כפרי האחריות שגדלה לגורל התנועה. השתכלל המבנה הארגוני של התנועה ובעיקר של ההכשרה: מבנה טריטוריאלי-ארצי של ההכשרה, גושי ההכשרה הגליליים ואחר-כך הגוש האחד המקיף את כל רשת הקיבוצים הכלל-חלוציים (ונוסף לו הארגונים הארציים של תנועות-הנוער האוטונומיות), עליית העזרה ההדדית והאחריות המשותפת לגורל התנועה כולה, עם הכיבושים בסניפים בהגברת הליכוד והאחריות של כל חלקי התנועה.

אם נעשה חתך בחומר האנושי של "החלוץ" כיום, אין לומר שהתנועה ירדה בהרכבה. האופי העממי-ההמוני של "החלוץ" כבר מסתמן מזמן, אלא שלפני שנה ושנתיים היתה התנועה לאחר משבר שצירף וחישל את התנועה, שפלט חלקים נפסדים. כיום, במצב הזרימה, המצב הוא אחר. היו ימים, והם לא רחוקים כ"כ — לפני שנתיים — היו בתנועה הפולנית גילויים חלוציים חשובים מאוד. היה זה בתקופה מיוחדת, תקופת כיבוש. מאות חברים חיו בסערת נדודים, ניטלטלו מעיר לעיר ומעיירה לעיירה, כבשו את הערים. התנועה עמדה במבחן בימים קשים. אין לומר שכיום התנועה איבדה את דמותה החלוצית. גם היום עומד כל קיבוץ בהכשרה לשירות התנועה. המאמץ להתרחבות מתמדת, לקליטת חברים חדשים, לכיבושים נוספים הוא גילוי חלוצי חשוב. עם כל הקושי הפנימי שבהכשרה כיום, הרי בכ"ז קיימת מציאות חלוצית והאנשים שחיים בתוכה ברובם אינם מזויפים את חלוציותם כשם שלא זייפו לפני שנים בתקופה הכיבוש, אם גם חלק מהם רואה כבר בגולה את עתידו בארץ לא בקיבוץ. האנשים חיים בגולה בחוץ מציאות של הכרח חלוצי, ועדיין לא הגיעו להכרת ההכרח הזה כבואם לארץ. לנוכח העזיבה בארץ רבים החששות והפיקפוקים לדרך "החלוץ". שוב תהייה לדרך התנועה: מהי צריכה להיות?

תנועת "החלוץ" בפולין היא כמעט היחידה שקיימת קיום רצוף 15 שנה, גדלה ומתפתחת כהמשך ישר למגמות הראשוניות שפעמו בתנועת "החלוץ". בארצות אחרות נהרס "החלוץ", וכשקם מחדש לא היה בזה המשך לעצמו, לימים קודמים, הוא קם בעיקר ע"י תנועות הנוער אף היה נתון להשפעתן. "החלוץ" בראשיתו, בימי העליה השלישית היווה תנועה אחת ואחידה שקם בקשר ישר עם המפעל ותנועת הפועלים בארץ. הוא לא ידע את הפיצול מבפנים, מיזג בתוכו את האלימנטים השונים של חוגים אינטלקטואליים וחוגים עממיים-המוניים, הוא היווה אז תנועה אחת ומאוחדת. מכאן העושר הפנימי הרב, הפאטוס הגדול. היה זה אמנם ביטוי לתקופה. חושים של דאגה להמשך, גדלו, אבל לאט לאט. כך גם קם הנוער החלוצי "החלוץ הצעיר", כחלק אורגני של תנועת "החלוץ", קם כמעט בכל הארצות החלוציות כפרי הצרכים של התנועה כולה. ברוסיה, פולין, ליטא, לטביה, רומניה וכו'.

כמה שלא נראה את מפעל ההכשרה למופלא וחשוב בהוציאו בכת אחת מאות אלפים בחורי ישראל לכיבוש עבודה, לחיים משותפים, לעבודה גופנית, אך מנקודת השקפה ארץ-ישראלית אין אנו פטורים משאלה פשוטה ששואל חבר קיבוץ פשוט, חבר הסתדרות פשוט: מה הן התוצאות הישירות, האחרונות מבחינה חלוצית? מה העלינו מבחינת צרכי הקיבוץ, מבחינה אנושית ומבחינת צרכי המעמד המלוכד?

עלינו לחזור ולשאול: במה הצלחנו ובמה נכשלנו? שמעתי פה כי רק 30% מהעליה הולכים לקיבוצים. מנו כאן 600 עולים שהלכו לקיבוץ בארבעת החדשים האחרונים. מאלה אני מנכה את הגרמנים שהם, לפי דעתי, פרשה מיוחדת. נשארם, איפוא, 300 בקירוב. מדובקין קיבולתי מספרים ש-65% מהעליה אינם יודעים קרוא וכתוב עברית. כלום אין זה מאיר באור עצוב את תוצאות עבודתנו בגולה? והתוצאות הללו עלולות להדאיג ביותר את מי שראה בעיניו, את העבודה הגדולה הנעשית ע"י שליחנו בגולה.

אילו התנהלו הדברים שם בלי תוכנית, בלי יד חזקה, בלי שיטה מנהלת, בלי רוח חיה בחבר שליחי ההסתדרות, בלי אוויר חריף, חד — היינו אומרים: התוצאות המסופקות אך פרי עוובה ורשלנות הן. אבל האמת היא שנעשתה עבודה גדולה, מאומצת ומכוונת. ואף-על-פי-כן אין גם בטחון ש-100% של העולים נכנסים להסתדרות. אני מעוניין גם לדעת על מספר הנכנסים למפלגה. אינני רואה כניסה זו כענין פורמלי גרידא. שום כניסה, לא לקיבוץ, לא להסתדרות ולא למפלגה אינה קובעת עדיין את עתידו החברתי של העולה בארץ. אבל בכל אלה יש משום עדות לתוצאות חינוך ראשונות. אילו קיבלנו את כל המספרים האלה היתה מתקבלת תמונה של תנועה גדולה עם הרבה קרבנות, מסירות נפש והרבה מאמצים של שליחים מארץ-ישראל, עם קיבוץ שלם שהשקיע לא מעט כוחות בעבודה זו ותוצאות נוגות. שיחתנו צריכה לבקש היכן הן נקודות התורפה בפעולתנו.

נשמעו כאן עצות, שאינני שולל אף אחת מהן וכולן ברוח אחת: עשינו מעט — נעשה עכשיו הרבה. כאילו שאלה של כמות בלבד היא. אין צורך להתווכח על חשיבותה של הכמות בתנועתנו. אך הרשוני לפקפק בתרופה זו כתרופה האחת והכוללת. מה לנו יותר מענין העליה? אך האם כל נגעיו של הישוב יוסרו בעיקר אחד בלבד: הרבו עליה? מי שחולה וכואב על נגעי ההסתדרות לא יסתפק בתרופה זו בלבד של תוספת עליה. העליה הגדולה תביא איתה נצחונות אך גם פרובלימות חדשות. העליה לתל-אביב הגבירה את הישוב, אך הגבירה גם את הספיקולציה ואת ההתנכרות. שינויים כמותיים בעבודתנו בגולה נדרשים, אך הם לבדם אינם מספיקים.

כיצד קרה הדבר שאנו, תנועה חלוצית, נעלה לארץ עולים אשר 50% מהם חסרים ידיעת העברית? אני בעד עליה חופשית של יהודים לארץ והייתי מסכים לקבל בכת אחת מיליון יהודים בלי עברית, אך אם ההיסטוריה גזרה עלינו שנקבל את העליה טיפין טיפין, הרי חייבים אנו בסלקציה. האמנם תחסר העברית בעיקר סלקציה זו? אין קרה כדבר הזה אחרי עבודה חינוכית של שנים? יספרו לי בוודאי על הדלות ועל הבערות שבגולה — אף-על-פי-כן אין לקבל זאת כנימוק מספיק. ואכן בחדשים האחרונים התחיל מרכז "החלוץ" בפולין להחמיר בענין העברית ולאיים שלא יתן לעלות בלי ידיעת עברית — וראיתי בעיני שהחמרה זו כבר פעלה פעולה גדולה. איש

לא יפקפק ברצונם הטוב של השליחים לגבי העברית וככל זאת לא הגיע הדבר עד כה לביטוי נמרץ ולו גם בדרישה. מכאן אתה לומד על שטחים אחרים. המושג חלוץ אין משמעו אך מסגרות אידיאולוגיות או קיבוציות. אצור בו קדם כל תוכן אנושי ותרבותי. אנו בארץ היינו חלוצים ביצירת סגנון-חיים של פועל ארץ-ישראלי. ההיפך מפיליסטר, ההיפך מרשלן, מפחזן, משפל-רוח. אדם שבכל מקום, גם בציבור, גם בקיבוץ, גם במשפחה דאג להעלאת רמת החיים, לנקיז, לסדר, לפוריות העבודה. השגנו בזה משהו. ואם אנו מביאים חלוץ לארץ אין כוונתנו שיקטין את מידת הישגינו כאן. ומה יהיה גורל הקיבוצים בארץ אם רמת החיים, אם הרגלי העבודה, אם היחסים בין בחור לבחורה בין העולים החדשים יהיו ירודים? בקיבוצי ההכשרה בפולין מצאתי בכל מקום את עיקבות ביקורו האחרון של טבנקין והיכרתי את הפעולה הגדולה שפעל, ויסלחו לי השליחים אם אשאל, מדוע צריכים היו להמתין זמן כה רב עד אשר יושם לב לדברים פשוטים, אך חיוניים, הקובעים את פני הדור יותר מכל המסגרות העיוניות והאירגוניות?

לא שמעתי על נסיון רציני לנחם מדוע העולה החדש שקיבל חינוך קיבוצי אינו פונה לקיבוץ. בפולין, באחד הקיבוצים, היתה לי שיחה עם חברים מ"השורה". השיחה הפליאתני בחיותה. כל נימוק היה חד, קולע ואינו מחטיא. שמעתי נימוקים חשובים ולא חשובים בכמה ארצות, לא רק בפולין. בכל המקומות ציינו בין הנימוקים שהעולים אינם ידעים את הארץ. בקיבוץ ההכשרה חי העולה כבחממה. ייתכן כי סיפרו לו להחלוץ את כל מה שיש לספר על הארץ, אבל עובדה היא שתוף-השמיעה שלו קלט רק מספר צלילים בעלי אופי מסוים. צלילים אחרים לא קלטה אוננו. וכשבא לתל-אביב רואה במו עיניו חזיונות אחרים הסיק מסקנה כי רומה.

הרביתי שיחה עם חברים וראיתי שכמה וכמה עניינים בארץ מטושטשים בראייתם. דמויות-חיים וסוגי-חיים שלמים היו להם וריס לגמרי. אין זה הנימוק היחיד. מכל הנימוקים השונים ששמעתי היו עוד שניים שאני מייחס להם משקל מיוחד. בת-שבע (חייקין) הגדירה זאת במשפט הידוע "סבלתי די". החבר רואה את הקיבוץ בארץ כהמשך קיבוץ ההכשרה בגולה. ה"סבלתי די" מתייחס לעניות, לסבל החומרי, לתנאי הדירה והשינה ב"אינטרנציונלים" וכו'. (ההסברות השגורות, התולות את הקולר ב"קוניוקטורה הטובה" אינן נראות לי. הן אנו רוצים בה שתתמיד, הן עליה המונית מתאפשרת לא בימי חוסר עבודה אלא בימי גאות, וחינוך חלוצי הן קבע שקוניוקטורה או עזרת הורים לא יחלישו את רצון הכיבוש ולא יפזרו את המחנה). העזובה והמחסור בקיבוצי ההכשרה דאי שהם גורמים חשובים בהלך רוחו של החלוץ וספק אם הבינונו מה מוכרחות להיות התוצאות לגבי מצב החבר בקיבוץ בארץ. ההכשרה הזו עם סדריה ועולמה הפילה חללים בקיבוץ, עשקה אותו. והדבר יראה תמוה: אפשר שאילמלא הרבינו כל כך לפטם ב"קיבוציות" היה או מספר ההלכים לקיבוץ גדול יותר.

יש פיסקה אחת המתנוססת על כתלי קיבוצי ההכשרה: "תורת החלוציות העברית אכזרית במעשיותה ונפלאה במהותה". שאלתי וחקרתי ולא מצאתי עדיין מי חיבר פיסקה זו. (מרשק: ברנר!). אפשר, אך הדבר עוד טעון אישור. הייתי נוהג לנקש שיפרשו לי את משמעות הפסוקים הרשומים על הכתלים. ושמעתי כמה פרחים מעניינים. חוששני שפיסקא זו מתפרשת למעשה: מרבה אכזריות — מרבה חלוציות.

יכולתי לספר כמה וכמה עובדות מארצות שונות על אכזריות שאינה נובעת ממושג חלוציות אמיתית אלא מסירוסה, מעשיית "סייגים" למצוות, מנטיה ל"חומרה", מפחד להיות בין ה"מקילים" — נטיה קונסרבטיבית מצויה בין יהודים. החבר התמים, חסר החינוך החלוצי, בוחר להחמיר בכל "שאלה" שיצטרך לפסוק בה הלכה. הוא מגבב חומרות וקפידות. אך כמה יוכל לשאת? וכשהוא נדחף לפרוץ גדר הרי הוא פורץ והולך. יש גם פריצת גדר להכעיס מתוך התקוממות נגד העול. לפני שנים היה החבר הולך להכשרה בשמחה, ההכשרה כשלעצמה משכה — היתה בה אתמוספירה של "הידור מצוה", של חדות-חג. בתקופת קלוסובה עם האכזריות שבה היתה גם שמחת כיבוש. איש לא כפה על חברים. מה שאין כן לגבי הרוב העצום של חברי הקיבוצים עכשיו. לרוב אין זה פרי צורך פנימי, אלא פרי ההכרח — מין 'אפקומעניש', חבלי סרטיפיקאט, מעין חיבוט הקבר, שדרכו זוכים להגיע לעליה. יאמרו לי שאין ברירה. אם יש תנועה המונית צריך להביאה לידי הכשרה ואפילו על כורחה. ואין ההכשרה בתנאים שלנו יכולה להיות קלה ונוחה. אבל גם אז צריך להשתדל שלא להגדיל את אכזריות החיים אלא להקטינה. כשמעמיסים על אנשים וטל צריך להתחשב עם כוח העומס.

בתנועתנו נחונה תשומת לב מרובה לדפוסים, לנוסחאות, לקביעת יחסים. יש עניינים שכולנו, כצעירים כזקנים, נוטים להקדיש להם תשומת לב. לתוכן חיוני אנו מקדישים פחות תשומת לב. לא קשה לעורר ויכוח גדול וסוער על גדול המטבח בקיבוץ, אך פחות מזה ידאגו לכך מה יאכלו במטבח. בנדורי אמר כאן שיש שתי פרובלימות עיקריות: "ההכשרה מעורבת" ו"זיקה ישרה" של "החלוץ הצעיר" ל"החלוץ". ואכן, נוכחתי במו עיני שעיקר הטמפראמנט של שליחינו הושקע בנקודה זו של הוויכוח, ביחסים סביב ההכשרה המעורבת לאין ערוך יותר מאשר לשיפור החיים בתוך הקיבוצים המעורבים. מנין יהיו חיים טובים בהכשרה? כמעט-ילדים באו מועיירה, מתוך רפש, עניות, מתוך חוסר חינוך, חוסר כל הרגלים לאחריות, לחברות והם צריכים גם לכבוש עבודה, גם ללמד עברית, גם לחיות יחד, לסדר דירה, ולערוך שולחן, — הכל. מה שהשיג הקיבוץ בארץ במרצת שנים ובחיק תנועה גדולה צריכים הנערים והנערות הללו לכבוש בבת אחת ובלי סעד של תנועה. כל שליח ודאי השתדל ועטה משהו. שמעתי בדרכים על פעולות לויטה, ברסלבסקי, אבל לא זה היה העיקר ב"מפעלות השליחים". רק משבאו פרומקה, (אשד), עליזה (שידלובסקי) ומרים (שלימוביץ) התחילו אלו לטפל ב"קטנות" שליח — גבר לא יקרב אליהם: מטבח, בריאות — והנה ניכרות כבר תוצאות חשובות.

דסרה דאגה קבועה, שיטתית ומאומצת לשיפור החיים. לא על כל שגיאות תכסה העניות. גם בתנאי הדלות ראיתי הבדלים עצומים בין קיבוץ לקיבוץ. ראיתי קיבוצים עשירים שיש בהם אי נקיון ועזובה ולהיפך. על יסוד הסתכלויותי מרשה אני לומר שרואה אני הרבה סיכויים לכבוש למען ההכשרה חוגים שונים ואפילו אנטיציוניים ולקבל מהם עזרה להרחבת ההכשרה. אילו היו אנשינו נתונים יותר בעול הדאגות המעיקות של ההכשרה.

המצוקה הקשה ומיעוט כשרון הסידור עושים את שלהם להשניא את קיבוץ ההכשרה. על זה יש עוד להוסיף מצוקה אחרת, שקולה לא פחות: אתמוספירה רוחנית המשגשת גורם עצום לבריחה מהקיבוץ.

במצב הקיבוצים יש הרבה חלוציות, אך יש גם מה שראוי להיקרא בשם פסידר-חלוציות. בוודאי יש חברים בינינו הזוכרים את "חקופת הכנשיים" ויודעים כיצד נדודו ונחלוציות עם הפקרות, עם ניהלום תרבותי, קבלת-עול עם פריקת-עול מתוך ביטול כולל לערכי חיים. בארץ שילמנו מחיר יקר בעד חקופת-התפרקות זו. שרידיה אולי נשתמרו עוד פה ושם גם אצלנו. בגולה ניהלום זה עודנו שורר במידה לא קטנה והוא מצוי בקיבוצים השונים של כל הזרמים ובכל הארצות. הוא נושא אתו חיידיקי יאוש והוצאת כוחות לבטלה. ויש שקפדנות אולטרא-חלוצית מסתיימת בזה שמחליטים באניה, בצוותא, לא ללכת בארץ לקיבוץ. אל חאמרו שכאן יש חולשה, השתמטות וכו'. כאן דבר-מה רקוב בשרשו. עדות היא לשקר עמוק, לצביעות איומה שחדרה לתוך החלוץ, האם יכון החלוץ בשקר ובצביעות?

אינני מעמיד את תנועת הפועלים בארץ על צורת התיישבות אחת. אינני פוסל את הפועל ההולך להתיישבות אינדיבידואלית. ועם כל הערכי את הערך החלוצי של הקיבוץ לא אראה אסון בזה, שיש העולים בהכרה גלויה לחיות חיי פועל בודד בארץ. אך רואה אני אסון גדול בזה אם בחיק החינוך הקיבוצי נגדל אנשי שקר וצביעות. לחיות בקיבוץ, להישבע לקיבוץ, לתבוע מאחרים את מילוי כל החומרות של החיים הקיבוציים ולטפח בלב הרגשות אחרות ולהסתיר מעיני חברים קרובים שאתה ישן אתם במיטה אחת — זהו המטיל עלי אימה. עוד יש חברים הזוכרים אחד החזיונות שהחריב בזמנו את הקבוצות הראשונות: מציאותם של אנשים אשר לא רצו לחיות בקבוצה ואשר נאלצו לחיות בה מחוסר ברירה, מחוסר מקום עבודה והתיישבות אחרת. וצריך לומר: גילוי הצורה החדשה — מושב-עובדים — הציל את הקבוצה, שלא תהיה טרף למרירות, להשפלה, לחברות מאונס. לזכותה של הקבוצה בארץ ייאמר: החברים המיואשים והכופרים לא עשו שקר בנפשם, לא שמו מסכה על פניהם, ולא העמידו פנים של קנאי הקבוצה. וכאן, בקיבוצי ההכשרה, יש אנשים הלוכשים קנאות מחמירה, מוויפת. הרי זה עלול להרוס את כל היסודות המוסריים של חיינו בכלל. איני יודע מתי חדר ל"החלוץ" הרקב הזה, המביא אנשים לידי חיי-מתחפשים. עד שלא יטוהר כליל האוויר הזה אין תקווה לתנועה שחחך לנו אנשים ישרים, נאמנים, חופשים ברוחם, אשר פיהם ולבם שווים.

ראיתי גורם אחד המכריח התחפשות: פחד. פוחדים אנשים לדבר אשר עם לבם. איש מבין הנשאלים לא אמר לי כי "אני פוחד", אך כל אחד אמר כי השני פוחד. (אגב, בקיבוץ אחד נשאלתי על האיחוד ביגור. החבר דיבר קשות נגד הכרעת הקיבוץ בענין האיחוד. איש לא חמך בו. הוא היחידי שביקר. אולי גם יחידי שידע את העניין. וכשהלכתי עם החברים אמרו לי: הוא מבקר, אך הוא בוודאי ילך לקיבוץ). סימני הפחד נגלו לי במקומות שונים, בגילויים שונים. אפשר שאין איש מפחד, אבל יש פחד. החבר הפרימיטיבי מסיק, שאם יגיד כי לא ילך לקיבוץ לא יקבל סרטיפיקאט. זוהי האטמוספירה: פחד, שקר. איני מציע רצפטים, אך הדבר לא יתוקן כל עוד לא יווכחו, כי בקיבוצי הכשרה מעורבים יש תאים המשתייכים בגלוי וביודעים לקיבוץ המאוחד, לקבוצה אלמונית או פלמונית, למושב וכו'. מבלי להסתיר דבר. בזכויות שוות.

לפחד זה בגלל הסרטיפיקאט מצטרף עוד עניין אחד שהייתי קורא לו: סגנון היחסים בתוך התנועה החלוצית. כרגע איני מכיר בשום חלק של תנועתנו כוח לחתוך ענייני

חיים של חבר כמו ב"החלוץ". בארץ אין שום הרגשה כזו שגורל הפרט תלוי כולו במוסד זה או אחר. ובגולה יש בידי כל סניף "החלוץ" וכל אגודת נוער כוח עצום. החברים רואים את עצמם כנתינים של מדינת "החלוץ" ושליח של מרכז "החלוץ", ושליח של שליח, מכוח כוחו של שליח, הנו בעל כוח עצום, מעין מושל בכיפה קטן. איני יכול לבוא במשפט עם כל שליחיו אם הם בעלי הבנה נפשית רבה לחבר או מעטה, אני רק מציין עובדה פסיכולוגית זו: אתה רואה נער, רך בשנים ובחוכמה, וכידו לגזור על חיי אנשים. יש כללים בחיי "החלוץ" והקיבוץ, אך הן רבים גם היוצאים מן הכלל והדברים כרוכים בהבחנה, בהבנת מצבים מיוחדים, בהקשבה לנשמת אדם, בחדירה לענייני בריאות, לשאלות משפחה. ויש שהדברים מוחלטים בקלות, בחיפזון, בתקיפות, הסגנון השולט נוטה יותר לבית שמאי מאשר לבית הלל. וגורלות נחתכים, והדברים מצטברים ומרירות נאגרת ומתקבל מושג שגם הקיבוץ בארץ וההסתדרות יש בהם הרבה מכפייה ומהטלת מרות חיצונית. איני מתאר לי כלל שלמוכיר במשק בארץ תהיה אוטוריטה כזו שיש למוכיר בקיבוץ ההכשרה. נתקלתי בעובדות שסופרו לי מפי חברים אקטיביים ובכל מקום נודמנתי עם דברים שגרמו לי כאב רב. מכיר אני ממקורותינו את הנטיה להפוך כל מצוות חיים לפרושיות: כל כך הרבה הזהירו אותנו על "וחי בהם", ואף-על-פי-כן סבלנו ועודנו סובלים כל כך הרבה מהנטיה להפוך כל מצווה חיה לחנוטה. היה זמן שתנועת ההשכלה רצתה לשבור נטיה זו ויל"ג תיאר לנו בשירו הקלאסי "קוצו של יוד" את רבי ופסי, "הלב הטאטרי", סמל היהדות הנוקשה והחנוטה. למען האמת ההיסטורית כדאי לדעת שאותו רב ליטאי קנאי ששמש ליל"ג מודל לרבי ופסי היה רחוק מאכזריות ומטאטריות. אומרים, כי היה בעל "לב זהב". ואני יכול לתאר לי גם בקרבנו אנשים טהורים וישרים, בעלי כוונות ללא דופי, אך משיגיעו ל"קוצו של יוד" יתכחשו ללבם האנושי החי ויפקירו את כל ה"יוד" בגלל הקוץ.

תנועתנו כולה במעמקה, במהותה הפנימית הנפשית היתה, בעצם, מלחמה נגד ההתאבנות ההיסטורית שלנו. כך פתח אחד-העם בתורה שבלב וכך רעם מיכה יוסף ברידצ'בסקי. ואל נא תחשבו, חברים, כי רק היהדות המסורתית היא שנתנה לנו דוגמאות מביישות של התאבנות הלב. דורנו נפגש כבר עם יהדות חנוטה מודרנית, סוציאליסטית, מה"בונד", מה"איסקרה", יהדות שכבר הספיקה לחנוט את הסוציאליזם ללא הבנת אינסטינקטים חיים ולשעבדו למצוות פליכאנוב, — מן היהודים שהפיצו פרוקלמאציות לפרעות ברוסיה לשם יחוד המהפכה, ועד היהודים המפיצים פרוקלמאציות לפרעות כאן בארץ-ישראל — ניתנו לנו דוגמאות מביישות ומחרירות של עקשות-לב וניוון חושים. תנועתנו היתה מחאה חיה נגד החנט הזה. וכשאני רואה כי גם אצלנו יש שהאדם נדחק מפני המצווה המקודשת הריני חושש לעתיד תנועתנו ורואה סכנה. תנועתנו דורשת גם קנאות לרעיון וגם התחשבות עם האדם, גם משמעת וגם אטמוספירה אנושית, אם גם לא על נקלה יושג הדבר בתנועה המונית.

לקוי הוא החינוך ההסתדרותי. מועטים המושגים על חיי ההסתדרות. בקיבוץ חשוב אחד, שבו יושבים שני חברים חניכי סמינרים, חקרתי בענין "ניר", איש לא ידע על "ניר" ולא כלום, וזה היה הרי בשנה שבה התנהלה בארץ הפעולה הערה למען "ניר".

במדינה אחת במערב נפגשתי בקיבוצים ששם שורת עמ-ארצות, הוסר ידיעה אלמנטרית על הארץ ואופייה שהם ידעו יפה את כל הוויכוחים האידיאולוגיים שבינינו לבין השומר הצעיר, ידעו את כל חטאי מפא"י. משל למה הדבר דומה? אצל החסידים לא היו לומדים תנ"כ. התנ"כ הגיע למדרגת קדושה שאין יהודי לומד. לכאורה התנ"כ הוא הבסיס, אולם כל שכבת אדיקות חדשה היתה מקפידה בעיקר שהידושיה היא היו נלמדים. וכך היה פוחת והולך היסוד. תחילה המעיטו בתנ"כ והרבו בגמרא, בפוסקים. באה החסידות ודחתה גם את אלה. הנטיה הזאת להתרכז ב"אחרונים" ולשכחת "ראשונים" אינה מוסיפה לחינוך החלוצי — — —

יצחק טבנקין

אנחנו היינו שליחי ההסתדרות בהחלוצ, שליחי ההסתדרות בעלת הדמות שניתנה ע"י "אחדות-העבודה". ברל דאי לא היה נותן להפוך את ההסתדרות לפדרציה. ואנו שומרים עליה גם כעת מסכנה זו — אופי ההסתדרות לא כתנועה מקצועית. לא כמקום ניטרלי, לא רק בשטח שבו אין חילוקי דעות, אלא הסתדרות מעמדית, כללית, כביטוי לשליחות המעמד בבנין הציונות. החלוצ ממלא בחיי הקיבוץ, בתולדותיו, בהרכבו ובחיייו לא פחות מאשר ממלא הקיבוץ כאן בארץ. בהחלוצ היו תמיד שתי עמדות בתפיסה. וישנה מלחמת דעות. עכשיו באו רגעים קשים לדרכנו ב"החלוצ". ורבים הם הקשיים. הקושי העיקרי הוא בעצם גידולו הכביר, במעבר הזה מ-20.000 לכמעט 100.000 בכל הארצות. כאן הופכת הכמות לאיכות והשאלה הקשה והרצינית היא: איך לעשות את הסלקציה, בין האלפים הרבים לבחור את הראויים לעליה. שאלת ההתאמה, ההסתגלות למסשטב גדול המוני היא שאלה קשה, אשר בפניה עומדת גם ההסתדרות, גם המפלגה כשהן עוברות, לדרגות המוניות. כל תנועת ההתקדמות המכוונת, כל תנועת השינויים, המהפכה בחיים — גם הלאומית, גם הסוציאליטית בקשר עם מאווייה בחיים, נפגשת בשאלה "חדשה" זו בשבילה: איך להשתמש בהמוני אנשים להיווי חברה. גם הציונות הועמדה בכל חולשתה כשהיא צריכה היתה להשתלט על המוניותה. גם "החלוצ" נמצא בסכך הפרובלימה הזו. הפרובלימה הסוציאליסטית היסודית היא בהתאמת הסוציאליזם להמונים, למיליונים, לאופי הבין-לאומי ההמוני, במעבר להמוניות. קטן כוחנו לגבי תפקידנו: להיות תנועה מגבשת המונים רחבים — זאת היא הפרובלימה של משבר כל תנועתנו המהפכנית כולה, וגם שלנו בכלל.

ברל דיבר על "החלוצ" בזהירות. אך בינינו במסיבותינו אנו בקיבוץ נאמרו דברים הרבה יותר קשים, דברי ברסלבסקי היו כאילו אפולוגיה, כי הנה בכל זאת יש איזה דבר גדול. יש הרגשה, כי בתקופה קשה מתעוררת הביקורת, ואנו הנמצאים בפנים כל זה לא יכולים לטשטש את הקושי, כי זה קושי חיינו. קודם כל מתוך חולשתנו להשתלט על הסטיכיה של ההגירה ההמונית לא"י ולא פחות מזה מתוך המלחמה הפנימית על אופי ודרך החלוצ בחוכו.

החלוצ היא הסתדרות לא רק חינוכית, כי אם הסתדרות המשמשת דרך של סלקציה מתוך כיוון ומטרה. וסלקציה זו פירושה שלטון. כזאת היא גם סלקציה מבחינת העברית. שלטוננו מתבטא גם בהכרח של האנשים ללמוד עברית והאנשים ילמדו

עברית למרות רצונם, בעל כרחם, תחת שוט הסרטיפיקאט. וייתכן גם שזה יטפח שנאה לעברית. ובכל זאת ברל מדבר על התופעה של שקר פנימי. והן אם האנשים צריכים לקבל דבר-מה דרך שלטון, ההכרח, ההכשרה — מוכרח השלטון להשתמש בכוחו. כי כל דבר שמקבלים דרך השלטון, יש התקוממות פנימית נגד הכוח שבשלטון והתמרמרות ולבסוף היכנעות המלווה התכחשות לו. בשקר פנימי ובשלטון כזה מוכרחים כולנו להשתמש. וישנה גם צביעות בדרישת "הכלליים", ה"מורחי" והרוויזיוניסטים לתת לכל יהודי לעלות, כי אלה הדורשים זאת רוצים גם הם בסלקציה, אלא אחרת: בכשרות פוליטית, "לאומית צרופה" או דתית. ובעד הסלקציה הזאת נטושה המלחמה והיא חריפה מאוד.

אני רואה כעת קריזיס ב"החלוץ", אשר גורמיו הם חוסר אפשרות של השתלטות מחנכת על הסתדרות "החלוץ" גדלה, המונית. האם אני נתתי דמות אחרת על מצב "החלוץ" בשובי מפולין? — לא. רק היחס הוא אחר, יותר מבפנים כמו להסתדרותנו בארץ. ואולי לא רק "החלוץ" הוא במצב כזה. הנה ההסתדרות. אמרו כאן על החלוצים: לא עברית, קלים לעזוב, משקרים. ומהו כעת הפועל בארץ? האם הוא רץ כ"כ לעבודה הכיבושית הקשה? הוא אינו בוחר לו דרך אישית קלה? ולו רצינו לתת דמות כזאת של הפועלים בארץ כאשר ברל עשה ביחס ל"החלוץ" — היתה היא שחורה מאוד, כי גם כאן יש כאילו זיוף ושקר. ברסלבסקי היה מהלך בחוצות ת"א ובהפיגשו עם אנשי "החלוץ" היו מתחמקים מפניו מתוך הרגשת בושה. היש לאלה הרגשה של מצפון נקי? האם הפועל בארץ המספסר בענייני קרקע, בהשכרת דירות חי במצפון נקי? הכישלון הוא כישלון יהודי. היהודי לא עמד בפני היצר הרע של השתמטות מעבודה, של בקשת תכלית, של פרנסה קלה, של הנאה מההפקר שהוא אמנם היה רוצה לסדר זאת בהתאם לאינטרס הלאומי. היהודי לא עמד בנסיון הקונינוקטורה. אנחנו לא עמדנו בנסיונו. נעזבו עמדות עבודה, כי הבודד עוב את העמדות בהמוניו. נעזבו הנמל והרכבת. ויש גם בקיבוצינו שלא עמדו בפני הקונינוקטורה. האם בזה אשמה ההסתדרות? — כן, גם היא אשמה בזה. בזה שהיא לא ידעה לשלוט על חבריה. אבל נחפש גם איזה סיבות אוביקטיביות שעוורות לכך. ברל אמר ששליחים לא יעזרו. אני אגיד: גם ספרות לא תעזור, אם כי אני מסכים עם אפולוגיה ועם שקט בתוכנו. אין לנו דרך אחרת. אנחנו מוכרחים להיות השליטים בתוך "החלוץ" ובתוכנו מוכרחים להיות הסלקציה. אין שגיאות במתן סרטיפיקאט רק לאלה שבשביל לעלות לארץ דורשת מהם ההסתדרות לעבור הכשרה ידועה ולהסתגל לדרישות חלוציות. אין זו טעות שאנו דורשים לאלה זכות קדימה בעליה, כי גם לו היתה עליה חופשית היינו הולכים באותה הדרך. "החלוץ" אינו שכבה. "החלוץ" הוא מצב של המחנה כולו. הכל צריכים לעבור דרכו. התאמת האדם לתפקידו בבנין הארץ צריכה להקיף את כל העם העולה לארץ. ועלינו להתנות את עליית היהודי, גם את מסירת הקרקע ואמצעים התיישבותיים ועזרה פוליטית בסגולות אישיות שצריך להקנותם לכל יהודי. "החלוץ" הוא הסתדרות סלקציונית, אבל היא גם הסתדרות חינוכית וחינוך פירושו: דיכוי תכונות ידועות, פיתוח סגולות ידועות וכאדם ישנה תמיד התקוממות פנימית נגד חינוך, שהוא טראנספורמציה של סגולות נפשיות. כי גם בסלקציה טבעית יש הרבה אונס. וסלקציה מאורגנת היא שלטון ויש התקוממות, אבל אין ברירה להימנע ממנה. ולא רק בעברית, אלא גם בחינוך לעבודה גופנית. אם יש

לנו אפשרות להחזיק 10.000 איש בהכשרה, אין לנו להימנע מפעולה מתוחה מאוד שתחנך את האדם לא". וגם בין חברינו אנו בקיבוץ ובהסתדרות יש משהו דימוראליזציוני. ברצון להעלות אח וקרוב, "רק את אחי, אחותי, רק" בלי הכשרה, יש משום שלילת העובדה שאנשים צעירים בני 18 יעלו לארץ במקום אנשים באים בימים מדולדלים, אשר עולמם חשך עליהם. מטרת ההכשרה היא המצדיקה את האכזריות הזאת כלפי המבוגרים והזקנים יותר. האכזריות מתחילה בעצם העדפת ובחירת הצעירים. מבין 50 אלף הצעירים אנו בוחרים רק שלושת אלפים ואכזריות זו לגבי כולם צריך שתהיה לה הצדקה במתיחת היסודות שלנו. ונדמה שברל אומר: רק ביחס לעברית הוא מסכים למתיחות.

כישלוננו אנו כי לא חינונו. עסקנו רק בארגון זה לא מפני שהשלטון היה בידינו, אלא בזה שהפכנו רק לאפרט. חסרו שליחים, לא הסתגלנו להמון. חמישים אחוז של כשלונו בארץ נעוץ בקונסרבטיזם של הצמרת שלנו וחוסר גמישותה להשתלט על המונים. לא היתה לנו הכרה שאנו עלולים לאבד את הציבור בפעולה המתנהלת רק דרך מוסדות ולא על ידי נתינת טעם לחייו ולערך חייו של המון היחידים החברים. בפולין, בליטא ובגרמניה לא הסתגלנו להמון של רבבות שמהם יעלו מקסימום אלפים. חברים רואים בחיים הקשים בקיבוצים דבר המדלדל את האדם. אנחנו לא רצינו בחיים קשים, אבל ההעברה מהעיירה לחיים בהכשרה, לבגד פשוט, לאוכל פשוט, לרמת חיים יותר פועלית, פחות עירונית, עיריתית, ליחסים פשוטים, הוא טבעי והוא עני מפני שאנו עניים. חוטב העצים שלנו אינו משתכר לחיים יותר מרווחים ואיני מקבל את הדעה שמפני זה הוא עובד. בעזיבה אשמה בעיקר הקוניונקטורה ואי-הרצון היהודי להיות פועל. לדברי ברל במלחמתו נגד פולחן האכזריות, כביכול, יצטרפו אותם החלקים בתנועה, אשר מדברים השכם והערב נגד האכזריות שבעבודה גופנית קשה בכלל.

לא עשינו את שליחנו לגורמים מחנכים באשמת מיעוט השליחים. עשינו סמינריון לחמישים איש בשביל תנועה המונה 250 קיבוצי הכשרה. מסוכן לעבוד ב"החלוץ" רק דרך אפרט. שלטון הוא המבחן הכי קשה לאידיאה. את השלטון צריך להצדיק בפעולה מחנכת, בתרבות, ברעיון ואת זה לא עשינו. אם לא נמתח את הכוחות, אם לא נסדר סמינר מתמיד לכל השנה לשליחים וסמינר מתמיד בגולה (בעל 3 מחזורים לפחות בשנה של 100-70 חברים כל אחד) לא תהיה הצדקה לשלטון.

לא נכונה גם הדעה המסבירה את הירידה, אי-הליכה לכיבוש, שבגלל חוסר מתיחותו של הקיבוץ בארץ חדל הוא להיות גורם מושך אליו את העלייה. הסברה זו — גם בה הימנעות מלעשות את הדבר הקשה: ארגון פעולה חינוכית ב"החלוץ". תכנית פעולה כזאת לא תגשמה הסתדרויות הנוער האוטונומיסטיות. אין אני רוצה בשכבה שלישית אוטונומית, כי היא ישנה: החלוץ הוא השכבה השלישית של הסתדרויות הנוער.

דברי ברל פירושים: שינוי דרך. והקיבוץ שלנו אם אינו רוצה לשנות את פאטוס חייו בחלוציות הציונית המגשימה — עליו להילחם על האמצעים לחינוך המוני חלוצים. מה אומרות הסתדרויות הנוער האלה? דאגה רק לחניכיהם! ניתן להם את אשר הן רוצות, אבל עלינו לעשות את אשר נובע מהבנתנו אנו את "החלוץ" והסתדרות.

— — — אין ולא יכולה להיות סתירה בין החלוץ, בין איש הקיבוץ, המגשים את
אידיאת המפלגה ובינה, מלחמתנו על עקביות ההגשמה בחיי היחיד והציבור היא
מלחמה פנימית בתוך המפלגה גם בארץ וגם בגולה.

אבל לא נהפוך את תנועת הנוער שלנו לתנועת נוער מפלגתית. היעדרנו במפלגה
הופך את המלחמה הזאת לחיצונית, מכשיל אותנו בה, מחנך את חברינו הצעירים
בדוגמא לחוסר אחריות פוליטית, לסכנת סטיות פוליטיות. עמדתנו אינה
אוטיליטארית; להיפך: לו היתה לנו עמדה אוטיליטארית, היינו בעד "החלוץ-הצעיר"
אוטונומי. אני מתפלא לדברי ברל בענין זה. אני יכול להזכיר את דברי ברל על חינוך
הנוער נגד זיקה מפלגתית בארץ, ואם לערער על יסוד "הכלליות" צריך להתחיל קודם
כל מהארץ, מהסתדרות הנוער-העובד. וברל הגן בזמנו על הנוער-העובד במקום
התפלגויות נוער מפלגתיות, כי באמת כאן הדבר מסוכן יותר. לילדים צריך לתת
סמלים סקולפטרוריים ולא אידיאולוגיים. "החלוץ הצעיר" הוא איחוד של נערים
הרוצים להיות חלוצים. הוא מוכרח להיות ניזון מדוגמא. היא תנועה אינסטינקטיבית,
סטיכית והסמלים הסקולפטרוריים המחנכים הם: החלוץ, ההסתדרות, הפועל בארץ,
הקיבוץ, העבודה, חברת החיים המשותפים ולא המפלגה, ביחוד בתוך ריבוי המפלגות
וחוסר הגשמה מחייבת במפלגותינו בגולה.

ועל ההכשרה המעורבת. יש לפעמים הרגשת גועל לדבר על הכשרה מעורבת ועל
הערכים שיכול להקנות הגימנוזיסט לתנועה, לפועל, לאיש הפשוט. כן, יש לחבר
השומה"צ ג"כ ללמד משהו מהאיש הפשוט. ההכשרה המעורבת היתה מפרה את
תנועת "החלוץ" כולה, גם את חניכי הנוער. יש סמל מחנך לתנועת ההכשרה.
ההכשרה היא תנועה ריבולוציונית. החיים המשותפים בתוך קיבוץ ההכשרה, קיבוץ
ההכשרה שבו האדם עובד, חי, שר שירים עממיים, ארצי-ישראליים יכולים להיות
סמל מחנך, סמל אנושי בשבירת הטראדיציה של חיי העיירה. גם החיים המיניים
בקיבוץ ההכשרה עולים על חיי המשפחה שבעיירתו. גם כאן בארץ יש תסיסה מסביב
לחיי המשפחה בהסתדרות ובקיבוץ. ובהחלוץ — המון אנשים צעירים בלי איש בוגר
ואנחנו צעקנו במשך שנים: שליחים, שליחות לעשרות. היתה לנו מלחמה בהסתדרות
על מיעוט פעולתה, על אדישותה. ועם הסתדרות הנוער יש לנו מלחמה בשל המעטת
דמות "החלוץ" והסתדרות.

משאלות ההכשרה

מחוך שיחה, ספטמבר 1933, ב"קבוצה"*

מרים שלימוביץ' (עין חרוד)

באים להכשרה חברים שהינם פועלים מזמן, מחונכים ע"י החיים, והם בלי מטען תרבותי והכנה
קודמת. כמעט רוב הקיבוצים מתנהלים בלי כוחות מנוסים בתחום החינוכי. הרבה חברים באים להכשרה
בחריקת שיניים במחשבה תחילה שלא להיכנס לקיבוץ בארץ. באסיפות אין אלה משמיעים את דעתם

* קבוצת החברים, שליחי הארץ ופעילי התנועה שחיו בתנאי קומונה בדירה ברח' דולנה 34 בווארשה.

האמיתית, משתדלים לשחוק כדי להראות כטובים. לא מתנהלת כמעט עבודה תרבותית בקיבוצים. החלטת מרכז "החלוץ" על חובת לימוד עברית נתקבלה כאדישות רבה. שואלים, האם באמת הכול מדברים בעברית בא"י. זאת היא שאלה חמורה מאד. אם המרכז לא ינקוט באמצעים חריפים כנגד תופעה זו, הדבר לא יזוז. אחח החולים בקיבוצים גדול מאד. חברים באים מהבית כשהם חולים, והם משרים מצב־רוח מיוחד בקיבוצים. במקרה הכי־קל של חולשה — החבר מחללה. יש הרכה דברים, שאילו הייתה הדרכה בקיבוצים — היו משתנים, הודות לביקורים תכופים וממושכים. הכרחי לבקר את הקיבוצים בכל חודש.

יש דברים עקרוניים ששומרים עליהם בקנאות גדולה כמו: איסור כסף פרטי; חבילות מהבית בימי חג — שולחים חזרה. בקיבוצים השומריים מקבלים הרבה חבילות. חסרים בקיבוצים בגדים, נעליים. המחסנים עכשיו הולכים ומסתדרים. החברים שבאים לקיבוץ אינם מכיאים אחם בגדים טובים. לקראת החורף, תחריף בעיית הנעליים ובאין נעליים — מתקררים. בקיבוץ כבריסק, למשל, עמדה השאלה: אם לבקש נעליים מבית ההורים, אותן נעליים שנעל אותן החבר לפני נואו לקיבוץ. אני כל הוסן לא שלמה עם הדברים האלה שהם "פרינציפוינים" מאד, היו עובדות שבגלל הצטלמות פרטית, הוצאו החברים מהקיבוץ. גם באי־אלה קיבוצים בא"י היה כסף פרטי. לאחר קפדנות שכוו בהיפגש החבר עם המציאות בא"י — אכזבתו קשה.

אני מציעה שתינתן האפשרות לחברים לקבל נעליים ובגדים מהבית. צריך להקל על עלייתם של אנשים חולים. פחות להקפיד על הווחק שלהם בהכשרה. צריך לאשר אוחם לעליה, אפילו לאחר כמה חדשים של הכשרה. יש למצוא דרך, שחולים רציניים לא יגיעו לקיבוץ. טננקין דיבר על ההבדל בין החבר שהיה ובין זה שלא היה בהכשרה. ברור, שחבר שהיה בהכשרה עולה על האחר. כיבוש העבודה בלבד פה בקיבוצים עומד על מדרגה גבוהה. והו אחד הערכים המחנכים ביותר בהכשרה. זה חשוב לעין ערוך.

נתוך לחנוך את החבר להרגלי תרבות עוד בסניף, המשכם יכוא בקיבוץ.

דניאל לוי (קלוסובה, מרכז "החלוץ")

הדברים של מרים ישינס־נושים, שמעתי אותם כבר מכמה שליחים כומנים שונים. בטח יש לזה איזו שהן סיבות. תפיסה זו את ההכשרה כאן היא לא נכונה לחלוטין, מויקה. לו באמת היו הקיבוצים חיים ומתפתחים לפי תפיסה זאת לא היוו מגיעים למה שהגענו. הערך שהחבר רוכש לו בהכשרה זו הוא: העצמאות בחיים. כל פרצה קטנה כחינוך הוה עלולה להתרחב ולהחריב כל מה שרכשנו עד עכשיו. יש הגיון בהתפתחות הדברים. באים לקיבוצים ורואים שלכל חבר יש רבע נעל. זה טראגי. אבל אם מתוך רחמנות נרשה לו לכתוב לבית, שישלחו לו נעליים — לא נעמד נסיון במקרה של חולים ועוד ועוד. כי תמיד יש בקיבוץ מחסור באמצעים. הגישה הוה כפי שנשמעה כאן אינה חדשה. הו אמנם קיבוצים, ויש גם כעת קיבוצים שמתנהגים לפי שיטה זאת, ולא פלא הוה שהם הכי גרועים. למשל: קיבוץ אשר נהג לפי כוחותיו הוה ביחס לחולים — יש לו פחות בעיות, מאשר לאלה המקבלים עזרה מבתי הוריהם. ישנן שאלות אחרות מדאינות. הטענה, שהבורות כעת גדולה יותר מאשר בוסן אחר — אינה נכונה לחלוטין. אותה רמח ההשכלה כיום כמו לפני שנים. אוהו הדבר גם ביחס לעברית. אחח ידעי־עברית גדול מאוד. כיום אפשר גם לשמוע עברית בקונגרס־פולין. הסיבות למצב הקיים כיום בקיבוץ — הן אחרות לגמרי. השרוש הוה במקום אחר. וגם זה לא חדש. יש כמעט סתירה טראגית בין צרכי ההכשרה ובין מצב העליה. הוצאנו מהקיבוצים הרבה יותר מכפי הנדרש. הקיבוצים נמצאים במצב של חוסר ידיעה בענייני קיבוץ. חסר חבר־אנשים בעל מסורת. ביחוד משחקי הדבר בפלוגות הקטנות.

וישנו עוד דבר: ענין כיבוש העבודה מקבל לפעמים צורה מצחיקה. לפני כמה חדשים הגיע הדבר לנקודה כזאת, שהעיקר לא היתה העבודה ותנאיה, כי אם ה"כיבוש" בתור שבלונה. שאלת השליחים לקיבוצים — חריפה מאוד. ביקורים ממושכים עשויים לתת הרבה מאד לקיבוץ. הביקור הקצר — חסר ערך. שאלת העבודה התרבותית תמיד קיימת, אך כעת היא חריפה יותר. הרצון ללמוד בקיבוצים חזק מאוד. בהתמדה ורצון כזה עוד לא נפגשתי, אלא שחסרה תכנית וכוחות הדרכה. והשאלה היא: מוסד מדרך. יש להעלות את הקיבוץ גם כערך רעיוני וליצור יחד חברתי. ההכשרה המעורבת גם היא היתה מקילה עלינו הרבה מאוד.

הושע וושצי'נא (באראנוביץ' מרכז "החלוץ")

הקשיים שדיברה עליהם מרים הם לא עיקריים ולא חדשים. צודק לוי שחברים חדשים שבאים מהארץ רואים את המחסור ואת השמירה הקפדנית על קטנות, נגד עזרה מהבית, נגד כסף פרטי וכו'. לפני שנים היתה הקפדנות גדולה יותר ואם השתנה משהו לטובה בהכשרה הרי זה הודות לקפדנות זאת. המעבר להכשרה עירונית (מחוץ למשקים אחדים) שינה את אופי ההכשרה. קודם היתה ההכשרה גם שינוי סביבה: מעבר לכפר, ניתוק מן הסביבה הקודמת, מהעיר, מהחברים. כעת ההכשרה היא בסביבה עירונית ויש פיזור רב בעבודה ובחיים, אין הווי עצמי בקיבוץ, בהרבה מקרים אין החברים נפגשים בכל יום מפני פיזור העבודה במקום ובזמן. בפלוגות הקטנות החבר נשאר גם במקצועו ואינו עובר לעבודה חדשה. ההכשרה אף כי גדלה לא סיפקה את צרכי העליה. וזה מה שציין את העליה האחרונה. סיבת הליקויים בעבודה שההכשרה היתה קצרה. נכון, שהחבר עכשיו אינו גרוע יותר מן החבר בשנים קודמות, אבל החבר כיום רואה לפניו את העליה הוא רוצה לעלות מוקדם ומשום כך מסכים לכל הנעשה בקיבוץ. חינוך לקיבוץ כערך עצמי, קשה לקבל בזמן קצר. לפני שנים אחדות בשיחה בקיבוץ התבטאו החברים, שהיו גם חיים בקיבוץ לו גם נסגרה העליה. זה מראה שחברים העריכו את הקיבוץ כערך עצמי. בזמן האחרון לא שמעתי שחבר יאמר שהיה חי בקיבוץ גם לו נפסקה העליה.

לא בכל המקומות קיימת שאלת הנהלה. המוכיר בקיבוץ קובע כמעט הכל ויש הרבה מתנגדים לשיטה זו ואינם מתבטאים מתוך פחד. יש לפעמים הקפדה יותר מדי קיצונית על אי-שמירה על קטנות. הגיעו אלי מכתבים של חברים מההכשרה שכתבו להוריהם שישלחו להם כסף לפי כתובת אחרת. את הקיבוץ החבר אינו רוצה לעזוב מפני שאין לו דרך אחרת לעליה. הקושי הוא בזה, שנכנסו לעיר בקבוצות קטנות. החברים ותיקים, ההכשרה קצרה וקשה שבזמן קצר כזה ילמד החבר להעריך את הקיבוץ. חסרה לנו אורגניזציה. עד עכשיו היו גושים, מזכירויות שביקרו את הפלוגות. לא הצלחנו בהקמת מזכירות כללית ואין מי שיבקר את הפלוגות.

שאלת החולים כעת אינה בוערת יותר מאשר לפני שנים. צריך לחפש אפשרויות של ריפוי חולים, אבל הדרך של ריפוי בעזרת בית ההורים תצוץ עם כל מקרה, ולא זו הדרך.

יעקב אשד (עיץ חרוד)

ההכשרה היא החזית הקדמית שלנו. מפעל ההכשרה הוא קשה ועני מאוד. בכלל, עבודה, בתקופה זאת, ביחוד כיבוש עבודה כרוכה בהרבה עניות. האופי הזמני של ההכשרה מגדיל את העוני. וכמו בכל עוני, כן גם בעוני זה יש דברים לא יפים. יש דלות ועניות אצל פועלי פריו, לונדון, וארשה, אבל אין עניותם ניתנת לראיה כלי-כך. אנחנו לא נעמד בפני כל ביקורת גם משלנו. מפעל ההכשרה לא יכול להיות אידיאלי. ועוד דבר, יבקר את ההכשרה גם מצד אחר, מצד היותו מפעל תכנית. לא יבקר את הדלות כתוצאה מן המשטר הקאפיטליסטי, אך יבקר את ההכשרה, כי היא יזומה, תכניתית. מפעל ההכשרה באופיו, גם אינו

יכול להמשיך בדפוסי חיים שבמסורת.

הדיבורים על הווי, יש בהם צד של חולשה. מאידך האדם שבא אלינו בא פרוץ. צריך להכניסו לסדר ידוע. לסדר של יחסים. בענין הקיצוניות: יתכן שטועים ביחס קיצוני בהרבה דברים, אבל אינני מתאר לי את מפעל ההכשרה ללא יחס קיצוני, שכן אם תקחו מ"החלוק" את הקיצוניות הזו, מה יישאר לנו? אם במשך חצי שנה של ההכשרה צריך החלוק לעצב את עולמו מחדש, אין הדבר יכול להיעשות בלי קיצוניות זו. צריך רק להכניסה לאפיק ידוע. האדם העממי הזה, הבא מן העיירה הקטנה וממושגיה, ונכנס פתאום לעולם חדש, צריך שסביבתו החדשה תהיה קפדנית, לא כסף פרטי. בארץ יש יצירה משקית, שבולעת את האיש, דברים אלה שכאן יש אליהם יחס קפדני, בקיבוץ בארץ הם נחשבים כקטנות. לחלוק בהכשרה אין יותר מזה. לי נדמה, שאסור להחיר קבלת מתנות מהבית. אפשר לסדר, שמתנות אלה תהיינה לרשות הפלוגה. אבל לא לחבר. הלוואי ויכולנו להנהיג קיצוניות זאת גם ביחס לעברית. הקיצוניות הרבה דרושה, כי היא מותחת את החברים. בא אלינו אדם עממי ערום מכל, ויש חשיבות רבה לערך שיש לקיבוץ לנכנס אליו. ואם עולים צמחי פרא — הרי זה מפני שלא עלה בידינו ליצור חיים חדשים שיש בהם משום עליית האדם. הדבר כולט ביחוד כשאלות המין. צורות חולניות בתחום זה עלולים להביא להרס. בחורים, שבעיירות התנהגו אחרת, בקיבוץ אין אצלם ההרגשה שהם עלו. צריך להביא בחשבון עוד דבר: אנחנו גם מסכנים נפשות אנשים... אנחנו עוד לא משיגים מהו מפעל ההכשרה עבורנו. 7000 אנשים נמצאים בהכשרה בתנאים קשים. בכדי לשנות את המצב הזה צריך לנקוט גם באמצעים נמרצים.

פנחס רשיש (גבעת השלושה)

היתה לי הודמנות לבקר עשרות קיבוצים. היו לי גם שיחות עם חברים. שמעתי בדברי החברים ביטוי למחשבותיהם. אנו ניגשים לבירור השאלה מתוך שתי הנחות: א. הכשרה בכל תנאי וככל המצבים. ב. הכשרה בהיקף הרחב ביותר. אחרי זה יש לגשת לבירור השאלות.

ההכשרה, החיפוש והכיבוש בכל מקצועות העבודה עשו עלי רושם חזק מאוד. לולא ההכשרה היה הנוער כאן מתנוון לגמרי. אם נשווה את חיי החברים בבית הוריהם לחייהם בהכשרה — ספק אם החברים בקיבוץ חיים בתנאים גרועים יותר. בבית שורר רעב. אין פת לחם. אין כל אפשרות לחיות בעיירה. החבר רואה את הקיבוץ גם כמקום שבו יש אפשרות לחיות. כיבוש העבודה נעשה כאן הודות לקיבוץ, הודות לעזרה ההדדית. מפעל ההכשרה, משמעו — הצלח 10 אלפים אנשים מרעב, אנו, בימינו לא ראינו עניות כזאת כפי זו שקיימת כיום בעיירות. יחסית גם אחוז החולים בהכשרה הוא נמוך יותר מאשר אצל דלת העם היהודית. ההכשרה הוקמה לא בשביל לתת פרנסה לנוער, כי אם לשם הכשרה לא"י. ומבחינה זו יש לשמור על בריאות החבר, על סדר ונקיון. לגבי עומדת השאלה, אם בכלל אפשר להעלות אנשים חוליריאות לא"י. אין גם בקיבוץ בא"י תנאים מתאימים לחוליריאות.

התנאים בשביל הכשרת אנשים לא"י הם קשים מאוד. ואי אפשר לנהל את פעולת ההכשרה בלי עזרה כספית. לקיבוץ חדש דרושה תמיכה כספית לסידורים ראשוניים. השאלה המכרעת — תנאי הדירה. המצב הוא שאין מרגישים את הרע בתנאי הדירות. והדירה היא הקובעת את מצב־הרוח, את יחסי החברים, אפשרות קריאה וכו'. ולכן יש הכרח בארגון, אבל גם בעזרה כספית.

אינני מאמין שאפשר להכניס השכלה לקיבוצים ביחוד בפלוגות הגדולות. יש שגם לא נפגשים יחד. את תנועתנו מוכרחים לחנך לא בדברים, לא בשיחות, כי אם במעשים. באטמוספירה מחנכת. והנה קטנות. סיפרו שבפלוגה אחת היתה אפשרות להעסיק חברה בשמירה בחנות. הפלוגה התנגדה לכך בנימוק שאין זו עבודה. חברה בשעת עבודה בעבודת שירות בשום אופן לא תשתה כוס תה, אפילו

אצל קרובים. ההכרה הזאת מחנכת את החבר יותר מאשר שיחה תרבותית. אותנו מחנך המפעל. התופעות השליליות שלנו בהכשרה — הן בעיקר בפלוגות הקטנות, משום היותן קטנות במספר האנשים. יש הבדל ענקי בין קיבוץ גדול לקטן, שכן בפלוגה קטנה קשה יותר להעניק תוכן מספק לחיים.

יצחק טבנקין (עין־חרד)

אין לנו ענין אחראי יותר מאשר ההכשרה, אין שום ספק בהכרח ההכשרה כיסוד ב"החלוקין" לו גם הקיבוץ לא היה אידיאלי, הרי הארץ זה האידיאל וערך הקיבוץ בא ממנה.

העליה האחרונה אינה ממלאת את תפקידה בארץ, כפי שמילאו העליות הקודמות. הקיבוץ והארץ ערכם כיום גדול יותר ביחס לגולה מאשר בעבר. יש לי מידה יותר חשובה, מידת המתיחות של הרצון להעלות את ערך הארץ וההגשמה. בהשוואת מידת המתיחות בהסתדרות, במפלגה, בקיבוץ, בהגשמה ציונית־סוציאליסטית שמלפני שנים אחדות למידת המתיחות של עכשיו הרי המתיחות כעת גדולה יותר. היחס השלילי לכסף פרטי, הרגישות לשוויון בתוך הפלוגה — המתיחות כעת בעניינים אלה בארץ גדולה יותר. בכל הארץ, בכל תנועה — יש מתיחות, יש יותר ערות רעיונית. בכתב העת של המושבים אנו רואים פעם ראשונה ביטוי לאי־מנוחה בתנועתם. אולי בא הדבר משום שהגענו בארץ לביסוס דוֹע במשק. האפשר היה לפני שנתיים לדון על שוויון בקיבוץ בארץ, קרן הקיבוץ, מוסדות־מלאכה כמו היום? דבר האיחוד של פלוגת חיפה־יגור עם משק יגור לא יכול היה להתבצע לפני שנתיים. אז היה הדבר נפגש בנסיכון לשבור אותו באיכו. עצם ההכרעה בעניין זה הוא דבר מה מצפוני לתנועה.

לא נכון, שהולכים כעת לקיבוץ פחות מאשר קודם. אין לראות את המצב בהכשרה כתוצאה מחוסר מתיחות מספיקה בארץ. אנו אחראים בעד אחד המפעלים החשובים ביותר — ההכשרה — המפעל הגדול ביותר בגולה ואין אנו משתלטים עליו. חסרים לנו הכוחות למען נוכל להשתלט על תנועה המונית־ממשית. אנחנו רואים בהכשרה — הכל, את הדרך לארץ ישראל. לא תמיד תהיה לחבר דחה, שתמציא לו נעליים. לרוב החברים אין דחות. ההכשרה מוכרחה להכשיר למציאות חיים שאין חזרה ממנה. התרת קבלת מתנות נראית כפתרון, כל זמן כשאין מתירים אותה. אבל אם יתירו, יתברר שרוב האנשים, אם יצטרכו לחיות בהכשרה הרבה זמן, לא יזכו בהן. צריך ללחוץ, שהחבר בבואו להכשרה יביא מבייתו יותר בגדים ונעליים מכפי שהוא מביא כיום. אין פתרון לשאלת הנעליים לתנועה המונית ע"י מכתבי רחמנות להורים.

רע הדבר, אם אין פאטוס של כיבוש. אסור שיקטן הפאטוס לכיבוש. יש עוד מה לכבוש. כניסת יהודי לעבודה הוא דבר גדול. כל מעבר של יהודי לעבודה פשוטה, עיקרית, מכשיר לא"י. מוכרח לבוא שינוי היחס לעבודה עוד כאן בגולה. הטבת המצב הכלכלי בארץ מיטיב גם את המצב בקיבוץ. עוד לא בעט שום קיבוץ מתוך שומן.

אין לנו כוחות מספיקים להדרכת ההכשרה, אין כוחנו מספיק לאורגאניזציה של תנועה גדולה. ההכשרה דורשת, קודם כל טיפול משקי־כלכלי. יש דברים קשים בהכשרה. מצב התקרה ירד. 7000 איש, צעירים בגיל ההתבררות, שרובם באו ממשפחות שלא הכינו את בניהם בידעה בחיי המין. אנשים שאיבדו את כל ערכי החברה הבעל־ביתית צפויה להם הסכנה של נפילה לתהום בתחום זה אם לא יהיו טיפול והסברה מתאימים.

נחוצה קנאות לעברית, לא צריך לאשר חברים להכשרה בלי ידיעת עבריה. קודם כל צריך לגייס כוחות ולארגן את לימוד העברית בסניפים. אבל בתנועה המונית צריך להיות משטר ללימוד עברית. ברור לי שצריכה להיות גזירה, כי ישנה סכנה גדולה מאוד בא"י לעברית... יש ערך גדול לפעולה רעיונית, ועכשיו הזמן לכך. לא נכון שא"י לא יכולה לשמש אידיאל, אבל נכון, שיש מבוכה. היא קשורה עם דיכוי

הסוציאליזם בעולם, עם אבן הערך של הסוציאליזם שהיה בטוח בנצחונו לעומת הריאקציה שהיתה בהגנת עצמה. הקירבה בין הסוציאליזם והציונות דיברה לחבר. כיום השתנה הדבר, רואים רק את החסרונות. כי הסוציאליזם נפל. הפעולה הרעיונית היא חלק מן ההגשמה, שכן מפעלנו קשור עם תפיסה רעיונית מסוימת. תנועה המונית קיבוצית עלולה לרדת, אם לא תלווה פעולה רעיונית מתאימה. נחוצה תכנית פעולה לכל קיבוץ. מינימום של קורס שעל כל קיבוץ לעבור. יש לחייב כל חבר במינימום של ידיעות והשכלה, בידיעה מינימלית על הארץ, ההסתדרות, הקיבוץ, וכר'. פעם בשבוע שיחה על הנעשה בעולם, בציונות, בתנועה. יש להשתמש בחברי הסמינרים, לארגן יידיים, אנשי אוניברסיטה, סמינריון וכר'... אבל לשלב את המורים בעבודה גופנית.

יש לי הרגשה שאין אנו שליטים במצב. צריך לארגן גושי הכשרה שכל אחד מהם יהיו לא יותר מ-10 פלוגות. נכונה ההצעה על ביקור ממושך בכל פלוגה מרכזית שעשויה להשפיע על פלוגות קרובות. אנו צריכים לעבד תוכנית של תיקונים בהכשרה. צריך להגביר את הרגשת אחריותנו על ההכשרה. על הקיבוצים שלנו להיות דימוקראטיים, שלכל אדם בהם תהיה הרגשה של ערך עצמי. כעית הדימוקראטיה היא אחת העיקריות גם בארץ. צריך לעצב צורה של חיים משותפים חברתיים דימוקראטיים. הטיפול בכל פרט צריך שיהיה ע"י ובאמצעות הקולקטיב כולו, תוך חייו המשותפים. נדמה לי שמצב החברה ירד. העליה החלוצית נתנה לנו תמיד חברה שהיתה מחדשת, מרעננת. כיום, נדמה לי, ישנה נחיתות בחיי החברה. נחוץ שבתוך משלחת הארץ לתנועה בגולה יגדל אחת החברות שתפעלנה בקיבוצי ההכשרה.

צבי רוזנשטיין: על ה"אכזריות" שבהכשרה

על כתלי הבית בקיבוצי-הכשרה רבים מתנוססת באותיות גדולת הכתובת על "החלוציות העברית נפלאה במהותה ואכזרית במעשיותה". לא בכדי התחבבה כתובת זאת על הקיבוצים. יש בה ביטוי לאמת החיים, בהם נתונים חברינו יוסיים שעה שעה. מרגיש החבר כאחת — גם את הפלא הגדול שמתגלה בחלוציות העברית וגם את האכזריות הרבה שמלווה אותה.

וטוב שהנוער עובר את חבלי הפרולטריוזציה עוד כאן בגולה; טוב שהוא עוד בגולה נתקל בפרובלימות של חיי פועל כמו שהם, מכיר את שאלת כיבוש העבודה ומלחמה על זכות לעבודה. טוב שהוא עוד כאן עובר את התהליך המלווה כאב של הסתגלות לחיי עבודה, עם הורדת רמת החיים הכרוכה במעבר זה. ההכשרה כאן שומרת מפני אכזבה בארץ אצל אותם בני-הנוער, אשר רק מרחוק שמעו על חיי פועל, שמעו או קראו על אודותם, אולם מקרוב לא הכירו. ההכשרה כאן מחסנת את החבר בפני השפעתם הנפסדת של אותם בעלי ה"מוסריות" העליונה בארץ, הוורעים ספיקות בלבבות ביחס ל"כשרות" של כיבוש העבודה וזכותנו לעבודה עברית מלאה במשק העברי.

סיסמא זאת על "החלוציות היהודית הנפלאה והאכזרית" זכתה להרבה נוסחאות, להרבה גירסאות, אולם בכל הנוסחאות הללו הולכת חוזרת אותה ההדגשה של שני הקטבים, אשר ביניהם נתונה החלוציות העברית. סיסמא זאת זכתה גם להערכות שונות, מבית ומחוץ, הערכות רחוקות אחת מן השניה, מן הקצה אל הקצה. יש מי שרואה רק את הפלא שבהכשרה, ומי שרואה רק את האכזריות שבה. מי שאומר

שהאכזריות היא כולה זכאית, ומי שאומר שהיא כולה חייבת. מי שרואה רק את הכיבושים, את ההישגים, את ההתרחבות הבלתי-פוסקת, את הגבורה שבכיבוש מקומות-עבודה ובהגנה עליהם, את "האף על פי כן" החלוצי, — ומי שרואה רק או בעיקר את הורדת רמת החיים, את השינה בשניים או אפילו בשלושה במיטה, את ה"אינטרנציונלים" שבחדרים, את הלכלוך והמחלות.

האם הכרחית היא "אכזריות" זו? האם היא מחוייבת ע"י המציאות, ע"י התנאים האובייקטיביים — או הנה פרי רשלנות, פרי זלזול בדברים אלימנטריים, חוסר כישרון לסידור ולארגון, חוסר תרבות וחינוך, כפי שרבים גורסים?

יטעו גם אלה, שרוצים להצדיק הכל, את כל פרטי ההווי הקיים כיום בקיבוצים, אלה שטוענים שלא יכול להיות אחרת בעקב התנאים. אולם טועים גם אלה שמתעלמים מהמסגרת האובייקטיבית, בה נתונים קיבוצי-ההכשרה, מהמציאות שתוחמת תחומים לאפשרויות וקובעת דברים שלא ברצון יוזמי המפעל.

כי ההכשרה מתהווית על רקע משבר כלכלי קשה במדינה, על רקע שכר עבודה ירוד. 2 זה' ליום (שהם בערך 6 גרוש) — הרי זה כיום שכר עבודה הגון ועובדים גם בעד זהוב אחד וחברות — גם פחות מזה. הקיבוצים הם כולם בכחינת חי הנושא את עצמו, מתקיימים בכוחותיהם הם בלבד, בלי עזרה כספית מהמרכז או מהציבוריות היהודית או מהורי החברים. רובם גם לא עובדים עבודות מקצועיות שמשלמות יותר טוב. כי כיבוש עבודה הרי משמעותו נכונות לכל עבודה, ואף זו הפשוטה ביותר, השחורה, המשתלמת מעט מן המעט.

אולם נחטא לאמת, אם לא נציין את העובדה שבקיבוצים שררה ושוררת עד היום הוזה הזנחה גדולה ביחס להרמת ההווי ותיקון הפגמים שניתנים לתיקון. השתרשו גם כמה מושגי-בוסר, — למשל על הסתירה המדומה הקיימת בין חלוציות אמיתית ובין שאיפה לסידור יותר נוח ורציונלי של החיים. אמנם חלוציות היא — גם נכונות לסבל הכרחי, מחויב המציאות. חלוץ רע הוא זה שמפחד מפני סבל, מפני חיים קשים ובלתי נוחים, אולם חלוץ רע הוא גם זה שמולזל ביצירת תנאים לסידור יותר רציונלי ופרודוקטיבי של החיים. אכן אין חבר בקיבוץ, ויהא הנחשל ביותר, שיחשוב כי אי-שמירה על סדר ונקיון היא סימן לחלוציות, אולם רבים הם החושבים, שלא נאה ולא כדאי הוא להקדיש ל"קטנות" כגון אלה זמן רב ומאמץ. רואים בזה דבר-מה טפל, צדדי, דבר שבכחינת "מהיכי תיתי".

וה"קטנות" הללו קובעות הרבה, הרבה יותר מאשר זה מקובל לחשוב ברוב הקיבוצים. לא כל הקושי והסבל שמצוי בהכשרה — הוא תמיד הכרחי. יאמר בגלוי: יש גם סבל שהוא תוצאה מרשלנות, תוצאה מיחס של ביטול ובזו ל"קטנות". למען האמת יצויין: בשנה האחרונה זו העניינים בכיוון הרצוי ונעשה משהו לתיקון המצב. הפעולה גם נשאה פרי: מי שראה את גדולי קיבוצינו לפני שנה שנתיים ורואה אותם עכשיו — יודה בהתקדמות-מה ביחס לסידור הבית, דאגה לחבר, שמירה על הנקיון וארגון החיים הפנימיים בקיבוץ בכלל.

אם מישוהו השלים עם ה"אכזריות" שבהכשרה כהכרחית ולא נקף אצבע בכדי להקל עליה הרי לא מעטים הם גם אלה שהתלבטו ומתלבטים, איך להקל על החיים בהכשרה, איך להפחית את ה"אכזריות" המלווה אותם. קל מאוד למצוא פתרון-סתם לפרובלמות שונות המופיעות בחיי ההכשרה, — אולם לא קל למצוא פתרון חלוצי

לפרובלימות אלו; את שאלת השינה בצפיפות בקיבוצים אפשר לפתור בנקל ע"י שליחת חלק החברים הביתה או אי-קבלת חדשים לקיבוץ. כמו כן, את שאלת החולים אפשר קל מאוד לפתור ע"י שליחתם הביתה ופריקת עול הדאגה מהקיבוץ. הקושי הוא בזה — איך למצוא פתרון כזה שיהא הולם את עיקרי החלוציות, שאינו פוגע בשלימות החינוך החלוצי, פתרון שאין פירושו ויתור על הגידול והאקספנסייה ועל תכנה המהפכני של התנועה.

במשך השנה האחרונה נעשו בתנועה כמה התחלות חשובות — צעדים ראשונים בכיוון טיפול רציני בשיפור החיים בקיבוץ ובדאגה לחבר. הקמת בתי-הבראה לחברים חולים מקיבוצים (לא רק בפולין כי אם גם בליטא), ארגון מחלקה רפואית ליד המרכז עם חברי-רופא שמבקר בתמידות בקיבוצים, ראשית הדרכה בשטח הכלכלה וההספקה, עם מתן הוראות בסידור המטבח וארגון מחסן הבגדים, בירור במועצות ובכינוסים שאלות ההווי הפנימי, כמו שאלת יחסי-המין, שאלה אשר עד כה לא "העיוור" לדבר עליה בציבור ואשר רבים ראוה עד עכשיו כרשות היחיד בלבד, שאין לכלל להתערב בה, — כל זה סימן הוא כי זוונו מנקודת-הקפאון וכי התנועה מחפשת ומוצאת לה פתרון חלוצי לפרובלמות הכאובות.

ואף-על-פי כן — תלווה ה"אכזריות" גם להבא את ההכשרה, את זו ההכשרה האמיתית, שאינה מתקיימת על יסוד כספים שמתקבלים מבית-הורים, כי אם על יגיעת כפיים וחיים פרולטרניים ממש. אולי נצליח להקטין עד למינימום את האכזריות ש"בידי אדם", את זה הסבל שהוא פרי רשלנות ו"חוסר יחס", את ההתאכזרות ללא-צורך, שגם היא מצוייה לפעמים בקיבוצים, — אולם ישנו סבל וישנו קשי-החיים אשר, לא ניתן בידינו לסלקו, כי ישנה אכזריות בהכשרה — שהיא האכזריות שבחיי פועל, באשר הם.

העתיד, 1933

מפתח השמות

<p>בן שחר 188 בסוק משה 277 354 בראגינסקי יהודה 16 27 35 48 51 ברגמן אליעזר 198 ברגשטיין פניה 52 ברדיצ'בסקי אהרן 5 16 53 326 ברדיצ'בסקי מ. י. 287 408 ברוידה יפה 256 292 ברוכוב ב. 128 215 224 397 ברום אברהם 150 231 358 362 ברונשפיגל חוקה 278 309 346 ברונשפיגל ישראל 316 ברזין אברהם 131 358 ברכ'ה 155 157 158 ברנצ'יק טוביה 212 ברנצ'יק מולקא 161 162 190 224 ברנצ'יק (עו"ד) 250 ברל 285—287 ברן אחר 309 ברני י. ח. 195 215 257 262 370 405 ברסלבסקי משה 61 236 248 314 353 354 401 410 409 406 ברעם משה 358 ברקוביץ י. ד. 270 ברש דוד 149 198 בתיה 150 בת עמי צפורה 47 גוברמן אברהם 65 גוז'אנסקי שמחה 202 גוז'יצאני (מרמרי) יהודיל 316 גולד 144 גולדברג רבקה 180 גולדמן שמואל 316 318 354 גולדנברג אליהו 159 165 גולדרינג אשר 90 354 גולדשטיין עקיבא 47 גולומב אליהו 361 גוליר 90 גולמבה (גולני) אליעזר 90 גורדון א. ד. 52 215 334 גורדון י. ל. (יל"ג) 215 408 גורדון יעקב 128 150 152 153 188 224 358 גורדון 283 גיבלבר אברהם 141 145 164 212 224 348 358</p>	<p>אברמוביץ 114 אברמובסקי אברהם 195 358 אברמק 374 אהרונוביץ יוסף 16 אחשקובה 281 אוטיקר ישראל 262 361 אוליכובסקי 316 אוסטרובסקי גרשון 125 309 312 316 אופאטושו יוסף-מאיר 52 אורדנובנה הנקה 256 אחד העם 408 אזראילביץ יוסף 236 313 316 איזונברג י. 193 אליהו (פלוטניצקי) 159 אלכסנדרה 264 266—268 אלמוגי יוסף 357 אלפרוביץ זלמן 27 29 67 91 אנדרייב 337 אסחר מ. 200 אפרים (א"י) 262 ארון 270 ארון יוסף 161 ארלחורוב חיים 13 136 258 281 אש שלום 215 אשד יעקב 149 165 אשד פרומקה 406 באלאחוביץ בויראסקי 203 ד"ר בוסל 183 בורובסקי דוד 236 בורשטיין נחום 147 ביאלופולסקי אברהם 127 ביאליק ח.ג. 215 335 ביבר חיים 241 255 275 278 ביילה 143 בייליס מנדל 285 בילינסקי 30 ביסטריצקי נחן 23 28 בלום ליאון 16 בנארי נחום 29 47 48 52 149 בן גוריון 16 347 360 בן דורי פייביש 104 316 406 בנצי (בן ציון) 127 בנקיר שלמה 147</p>
--	--

וייסמן 44
 וייצמן חיים 19 348 390
 ונגר יהושע 150 173 212
 ורטהיים 24 29 30
 זאב (מגרוכוב) 388
 זאמוסקי 126
 זאקס 264—266 268 294
 זהבי חנה 195
 דיוק יוסקה 62
 דייצשנור 255
 זילברצווייג חנה 185
 דינגרמן משה 62 353 358
 זלוטניק פסיה 397
 זלמנקה 199
 זמיר זהבה 356
 זקין אבא 183
 חביבה (שפיר) 123—126
 חבס ברכה 58
 חולם ירמיהו 265 268 270
 חומסקי הלל 316
 חיות חומה 48 271
 חייקין בת שבע 405
 חמוטל 133
 טבנקין יצחק 23 151 257 273 293 354 401 405
 413
 טאבאצ'ניק דוד 73 358
 טודר לאה 199
 טוקאצ'נסקי זלמן 199 236 280 309 313 316
 טבור יוסף 199
 טננבוים מרדכי 185 186 190 372 393—395
 טראוב חנה 62
 טרומפלדור יוסף 24 25
 טרשצ'נסקי (תירוש) מוטל 316
 יאדושה 397
 יאושזון ב. 202
 יאנקלביץ 270
 יארבלום מארק 16
 יארוסלאבסקי 375
 יהודית 201
 יוסלביץ 100 134 144 163
 יוסלביץ (פורת) עובדיה 27 28 44 47
 יוסט 271
 יוסקוביץ 283
 ילובסקי א. 156
 ינקלביץ חיים 236 358
 ירון (רחלון) יוסף 275
 ישרון אסתר 158
 כהן דוד 270
 כהן זלדה 277

גיטליס זלטה 316 318
 גייגר 271
 ג. ישעיהו 263
 גלזו שמחה 179 202
 גראבוב אברהם 277
 גראבסקי סטאניסלאוו 13 30
 גראדה חיים 392
 גרוסמן 26
 גרושקו 373
 גרינבוים יצחק 126 127 149 258 283
 גרינברג אסתר 236
 גרינברג מ. 67
 גרינשפון 183
 גרמרניק (אריאלי) ברל 150 179 224 362
 גרץ הירש 271
 דבורצקי 397
 דובנוב ש. 271
 דובקובסקי ישראל 184
 דובקין אליהו 36 48 404
 דויטש אהרן 180
 דיבוא 106
 דימיטרב (רב חובל) 325
 דיקר 223
 דן (פיש) חיים 318 354
 דקל אריה 146
 דרבינסקי יוסף 212
 דרייפוס אלפרד 285
 דרצ'ינסקי אלתר 309
 הדרי חיים (לולק) 150 164 165 198 212 224
 הוברמן 150
 הולצמן 196
 הופמן חיים 31
 היטלר א. 150 187 356 378 384
 הלפרין חיים 15
 הלפרין יחיאל 193
 הרצל ב.ז. 258 262
 הרצפלד אברהם 23 52 348
 ווגשול מוטל 127
 וולומנסקי 134
 וולקין לייבל 131 142 148 161 163 181 212 236 316
 318
 וונדרמן צבי 224
 וורטינסקי 158
 וושצ'ינא יהושע 236 241 313 316 358
 ויגדהרוז פייבל 128 145 150 162 164
 183—185 224
 ויגדסקי 239 255 256 294 379
 ויינר חנן 236 309
 ויינר שלום 127
 וייס 229

נחמיה 377	כהן משה'ל 200
ניטשה 224	כהנוביץ' חיים 236
ניסעלע 200	כנעני דוד 283 215 212
נעמן יעקב 127	כץ 119
נפוליאן 240	כץ ברכה 309
נשקט שכנא 316 129	כצלסן ברל 257 309 358 361 401 409—412
נחקה 262	לב אסתר 377
סאלמאן 270	לובטקין צביה 393 195
סאקר הארי 16 14	לויטה ל. 406 254 273 212 149
סגל שרה 358 123 48 11	לוי דניאל 66 116 236 314
סטאזינסקי 363	לוי'ן 197
סטאלין 379	לוי'ן מוטל 231
סטראשון 398 273	לוינסון 30
סירקין נחמן 258	לויפר צפורה 202
סמדלי אגנס 343	לוקסמבורג רוזה 126
סמואל אדווין 258	לוריא 206 202 197
סנאטור ורנר 16	לחוביצקי פסיה 74
סנדרקה 199	ליכט 206
פאט יעקב 157	לינה 236
פאספילד 273 196 112	ליפצ'וק 236
פאפירניקוב 198	ליפשיץ יעקב 354
פולאק גיטל 131	לרמן זאב ובלה 183
פולסקין (מנדל) דבושקה 188 185	לשצ'ינסקי יעקב 150
פולישוק יוסקה 316	מאירי (ליפשיץ) אסתר 165
פומרניץ (הדרי) וניה 318	מאנה מ.צ. 258
פומרניץ פניה 150 *	מארכס קארל 287 258 215
פונדיק זורובל 278	מהלר רפאל 271
פונדיק ישעיהו 316 277 237 236 58	מולוטוב 393
פונדיק לאה פיעה 58	מוסוליני בנדיטו 187
פונדיק מנחם 67 58 30 24 16	מוקאסי מ. 7 103 349
פונדיק משה 58	מזיבובסקי משה 346
פונט יצחק 53 27	מטוסוב 285 284
פוסטן אבא 201 198	מילקונוביצקי 268 265 239
פוקס מונדל 150	מינץ (הוקן) 101
פורמן יעקב 163	מינץ גולדה 316
פיאלקוב אריה 358 11	מינץ שלמה 347
פיינשטיין (שפר) זאב 198	מיצקביץ' 281
פינסקי דוד 215	מלכין לייזר 116
פינסקי הרשל 360 354	מלצר ש. 139
פלדמן משה'ל 316 236	מנדלי מוכר ספרים 215
פלוטניצקה חנצ'ה 393 198 165 164	מנוח יהושע 50 29
פלוטניצקה פרומקה 394 393 376 198 159 158	מנקר יצחק 114
399	מרסיק צבי 395
פלטק א. 255	מרשק בני 405 348 200 128 82 48 36 29
פליכאנוב 408	משה יענקל 197
פקץ פסח 198 197	משה 316
פראנקו 187	נובופרוצקי משה 372
פרומין 119	נומברג 337
פריד (רבינר) בת שבע 267 185 164	נחומבסקי 183 115 103
פרידמן י. 270 268 267	נחום (בורשטיין) 147
פרייד חיים 318 316	

- ראש גרוניה 271
 רביד (קליגר) חנה 358
 רבינוביץ יוסקה 149 165
 רגב (גראביצקי) אל. 180 188
 רובשוב (שור) זלמן 193 309
 רופאיין 31
 רופס 47
 רוניק שמחה 236 313 316 354 358
 רחל (המשוררת) 198 291
 רחל 225
 ריבנטרופ 393
 רייכמן אהרן 198
 שבחי (קפלן) 31
 שבחאי משה 185
 שושנה 212
 שוורצברד 316
 שוסטר חיה 263
 שטייג ד"ר 150 157 165 166 264
 שטיין ישעיהו 185
 שטיין 283
 שטיינברג צבי 262 280 287
 שטיינר הוגו 31
 שטרן יחיאל 212
 שידלובסקי עליזה 406
 שינד זאב 29
 שייקה 263
 שלום-עליכם 161 215
 שלונסקי א. 198
 שלימוביץ מרים 406 414
 שלם מתתיהו 127
 שמואל 73
 שמוקלר חנה 88
 שמחה ג. 201
 שניידר 223
 שפוצניק 114 316
 שפיגל 30
 שפירא 278 283
 שפירא ד. 265 268
 שפירא זאב 255 358
 חרשיש אברהם 271
- פרליס יצחק 186 395
 פרלשטיין לאה 181 190
 פרס 183
 פרסטר 260
 פרץ י.ל. 126 195 215
 צווילינג 31
 צונץ 271
 צ'ופריק דוד 309
 צופרשטיין שיינדל 114
 צוקרמן יצחק 371
 צוקר סוניה 150
 צוקר 196 220
 ציזלינג אהרן 15 16 36 52
 צינמן ב. 263
 צירלין ראובן 255 262 273
 צ'סלר יוסף 205
 צ'רניכוב 152 185 256 268 294
 צ'רניאבסקי 164
 קגן אהרן 183
 קגן יעקב 103 115 135 164 183
 קוביק 229
 קחלובסקי (ספיר) פנחס 17 27 30 44 48 53
 קוטלר מנדל 212
 קירפמן יהוקאל 271
 קולצ'ינסקי פייבל 209
 קונדה 104 197 202
 קוסטין 180
 קופיט ישראל 253 275 309
 קופיטה משה 316
 קושניר 101 103 134 136 144 163
 קירז'נר 253
 קליגר משה 250 307
 קלמן יהודה 199
 קלמנובסקי חיים 236 316
 קלמנטינובסקי מוטל 346
 קסטנבוים 236 316
 קפלן 265
 קצנלסון יצחק 180
 קרוכמל נחמן 271
 קרינסקי 265
 קרמר 270

ה ת ו כ ן

שחריה - חמש עשרה שנה - יהושע וושיצינא 5

תנועה במשבר

- ימי צרה — לוי שריד 13
כאן — חורבן, הרס... — (מתוך מכתב) א. חרשיש 17
יהודי פולין ללא מוצא (מתוך מכתב) א. פרידמן 18
הקיבוץ בהכשרה ובעליה — אהרן ברדיצ'בסקי 19

שנים ראשונות (1925 - 1927)

- ההחלה — ישעיהו פונדיק 22
בשורת האביב — יהושע גבעוני 23
במשק ובמינסרה — 24
שלוש שהן אחת — משה גרנט 25
חלום שנתגשם — ישעיהו שדמי 29
דרך חתחתים לארץ — דניאל קפלן 30
אני מאמין (שיר) — שאול טשרניחובסקי 32
פלוגת שחריה בפגישה הראשונה של קיבוצי ההכשרה בפולין 33
זלמן אלפרוביץ, קאמינסקי, גרינברג, לאה רבינוביץ, בראגינסקי, מנחם פונדיק,
א. ציולינג, חומה חיות.
על מועצת "החלוץ" ועל שחריה (מכתבים) — א. א. ציולינג, פרומה טיגר 36
בקאיאנקה ובדומברובה — אברהם זילברשייד 38

בפתח תמורות (1928 - 1930)

- ימים וחוויות — חוה פרבר 41
מדומברובה לבלודן — אברהם סיני 47
שחריה בפגישת קיבוצי ההכשרה בפולין — א. דובקין 48
עובדיה, גרינברג, וילנאי, צביה צוקרמן, קמינסקי, בראגינסקי, קוולובסקי
(ספיר).
בוויכוח על גיבוש קיבוצי בהכשרה (מתוך מכתב) — נ. בנארי 54
בין שחריה לבין מזכירות הקיבוץ המאוחד (חליפת מכתבים) 56
הרצפולד מבקר בקיבוץ — ירחמיאל גלעדי
מנחם פונדיק — אט"ש 58
אחלוצ'ל פון פוילין, (תרגום: חנה רביד) 59
לאחר שנים — חיים לירון 60
הפלוגה באיכאצביץ מתרחבת 60
באיכאצביץ ובבלודן — יעקב חרמוני 62
שחריה — קיבוץ נושא ערכים — משה זינגרמן 63
במבט לאחור — זהבה ומיר 67

- פרקי הכשרה ועליה — לוי ביקובסקי 69
 מיר יונגע (שיר) — יצחק קצנלסון (חרגום: חנה רביד) 77
 זלמן אלפרוביץ' — פניה ברגשטיין 80
 על העליה החלוצית בארץ (מתוך מכתב) — יצחק טבנקין 82
 "יש להכניס שינוי יסודי בהכשרה" (מתוך מכתבים) — הרשל פינסקי 82
 משוט בדרכים (מתוך מכתבים) — ח. בן אשר 84
 בהתנגדות למוסכמות — משה ברעם 85
 אשר גולדרינג — שמחה רוניק 88
 ראשוני שחריה בארץ — חוה זוכאץ' קמינסקי 88
 שחריה בראשית 1931 (מתוך מכתב) — אליעזר גולמבה 91
 לאחר 50 שנה — 91

על פני ערים ועיירות (1931 – 1939)

באראנוביץ' (ופלוגותיה)

- בדרכי כיבוש — משה ברסלבסקי 92
 מוכרחים היינו ללכת (שיר) — א.צ. גרינברג 97
 חלוצים באו לעיירה — מרדכי האלטר 98
 כך התחלנו... — אליעזר גולני 100
 ימים של עמל ושירה — שמחה רוניק 100
 לאחר שנה — יהושע ושצינא — 105
 בשירות תמיד — אברהם חנוביץ' — 106
 הפלוגה בסאביץ' — שמחה ר. 107
 בעבודה ובחברה — 110
 מפלוגה לפלוגה — חניקה רוניק 112
 חודשי גידול והתרחבות — יהושע ושצינא 113
 בהתנגשות עם בית"רים — 114
 בתנופת הגידול — משה ברסלבסקי 116
 בחתירת סתר לארץ — מיכאל דניאלי 119
 בעבודה ארעית — 121
 חיי קיבוץ ופעילות בתנועה (מתוך מכתבים) — חביבה שפיר 123
 בנתיב ההגשמה — נתן אשל 126
 מועצות גליליות בפעולתן — יעקב שופט 128
 בהתלהבות ובהתרוממות רוח — אסתר מאירי 132
 קשיים ובעיות (מתוך מכתב) לייבל וולקין 134
 אמא כותבת (שיר) — יחיאל לרר (עברית: ש. מלצר) 138
 ימים קשים ויפים — סוניה דנציג 140
 מיומנה של אחות — בת שבע פריד 141
 מהכשרת באראנוביץ' לקיבוץ בשפיים — ראובן קלופט — 144
 במול של העברה (מתוך מכתב) — חיים הדרי 145
 ארבע שנות חיים — אברהם גיבלבר 146
 4 חרשים בבית הסוהר — דבושקה מדל 152
 ימים ולילות (מתוך מכתבים) — חנצה פלוטניצקה 155
 בשמירה — פסח רחוב 160
 מכבשונו של קיבוץ — יעקב גורדון 160
 דער הימן פון האלץ העקער (פומן) — שמעון בוז, עברית: חנה רביד 168
 שנת 1937 (מתוך עלונים ומכתבים) — י. גורדון, וניה פומרניץ, יהושע ונגר 171

- בעבודה ובתורה — חיים 173
 תקופת מעבר קשה — יעקב גורדון, פניה, יהושע ונגר, א. ברום — 174
 תכנית לקראת החורף — פייבל ויגדרהויז 177
 בחורף 1938 (מתוך מכתבים) — פניה
 כסימן של חוסר אנשים — אברהם ברום 180
 רסיסי הווי — יעקב גורדון 181
 מרדכי טננבוים בבאראנוביץ — שרה סוקולר 185
 בתקופה טוערת — אברהם ברום 187

בפלוגות

פינסק

- עיר יהודית, עובדת — אהרן ישראלי 191
 "40 איש דרושים עוד" 193
 במרכז העיר 194
 על אף הכל — אריה אברמובסקי 194
 נקחת אור — יחזקאל אביבי 196
 ימי מאבק ואידיאלים — יהודה קלמן 197
 אורות וצללים — גרשון שחר 199
 תחנון בדרך — חיים גרוון 204
 הפלוגה בשנים 1937-8 — חיים, יהושע, חנה, חבר, יוסף 206
 על העבודה בספנות (מתוך מכתב) ש. גלזו 208

הורודישץ

- כפר עם בית חרושת — יפה בנקיר 209
 ישוב חלוצי — מולקה ברנצ'וק 209
 בטרם שקיעה — ברל אריאלי 211
 עם בוקר בקיבוץ — דובה סוסל 213
 ליכוד חברתי ועירות פוליטית — מולקה 213
 המוזה בקיבוץ — ש. זארומב 214
 שבועיים לימחים (מתוך מכתב) — חיים הדרי 215
 בימי גאות — מנחם הלוי 216
 הפלוגה בשנת 1937 — טוביה ברנצ'וק 218
 חליפת מכתבים בין בנדן והורודישץ — 219
 למרות הכל — נושאים בעול (מתוך מכתב) טוביה 222
 משק העזר בהורודישץ 222
 חמש שנים — יחיאל שטרן 223
 בחובשות ומיילדות — חיה שקד 226
 בפגישת עולים — 228

איבאצביץ'

בחזרה 229

אנטופול

אחרי ארבעים ושתיים שנה — חנה זהבי 230

יאנוב — 231

לויניניץ 234

קוברין — 235

קארטוו ברזה — 235

הכנסה והוצאה בפלוגות בדצמבר 1936 236

ידיעות כלליות — 236

וילנה (ופלוגותיה)

- עשרים שנה בחיי יהודי וילנה — יצחק ארד 238
קיבוץ בנופה של ירושלים דליטא — מולקה ברנצ'וק 240
בלב הדלות היהודית — משה ברסלבסקי 243
שנה ראשונה — ישעיהו פונדיק 246
מראה החדר הכללי — י. פ. 247
במאמצים לשיפור החיים — 248
גם זה קרה (מתוך מכתב) — זלמן טוקאצ'ינסקי 250
אטמוספירה קשה (מתוך מכתב) — ישראל קופיט 250
בעבודה לא קבועה 251
קיבוץ גדול בעיר גדולה — 252
נכנסים לדרך הסלולה (מתוך מכתב) — זלמן טוקאצ'ינסקי 253
בכל שיטה ותכנית (מתוך מכתב) — מרים שלימוביץ 253
בנגרות ובמועצה הגלילית — יוסף ירון 255
בתוך השינוי הגדול (מתוך מכתבים) — שלמה מינץ 256
עם ההולכים בסך — ש. זארומב 258
בעיות מדאיגות — נתן יואל 260
רסיסים — יקותיאל, וילקומירסקי 261
בעיות חברתיות — (מתוך מכתב) ישראל אוטיקר 261
וולוקומפיה — 263
מן היומן — 264
המשק וביח הבראה בוולוקומפיה 265
מתוך דו"ח המשק 269
בפעולה התרבותית — מורבצ'יק 270
שנה קשה (מתוך מכתב) — ישראל אוטיקר 271
אוונט אין קיבוץ; ערב בקיבוץ (שיר) — חנה רביד 272
בפעילות תנועתית בגליל וילנה — ישעיהו פונדק 273
במועצה הגלילית של "החלוץ" בורלנה — זאב שפירא 275
במועצה הגלילית של "החלוץ הצעיר" — ישראל קופיט 277
היו ימים... מ. ה. קרושניץ 278
י. אחד (אוטיקר) — שותפות של צער — 285
זכרונות וחוריות — שרה פורמן-ברום 287
בין החומות הקדרות — חנה רביד 290
כלוא בחומות הקיבוץ — (מתוך מכתב) ידקה 293

בפלוגות

בריסק — חוה ברונשפיגל, יהודית 295

לידה — 297

- הפלוגה במצב יותר טוב — מרים שלימוביץ 298
 ארבע שנים בלידה — אחיטוב לנדמן 299
 קויפט ביי מיר הענט — א. יאבלאנקה. עברית: חנה רביד 300
 דער מאמן — א. יאבלאנקה. עברית: חנה רביד 300
- סווינציאני — 301
 אושמיאנה — 302
 גלובוקי — 302
 זאטרצה — 303
 קורניץ — 304
 פוסטאב — 304
 וישניבה — 304
 ויליקה — 305
 בחסלאב — 305
 ראקוב — 305
 מלודצ'נה — 305
 שצ'וצ'ין — 306
 זאלודק — 307
- פלוגות דלות * (מתוך מכתב) — ישראליק 307
 בפגישת עולים — מ. פרבר 308
 עולה חדש כותב — לייר בוגאטין 308
 דיעות כלליות — 309

בכוח היחד

- גוש שחריה בגוש החלוצי הכללי — משה ברסלבסקי 310
 המועצה השלישית של שחריה 312
 פגישת איחוד הקיבוצים בפולין — ג—ה (גולדה מינץ) 316
 מסיכומי פגישה אזורית אחת — 318
 חולים ובתי הבראה — פרומקה אשד, עליוה שידלובסקי 319
 בתי הבראה קיציים — 323
 פגישות ומושבות עולים — 323
 מורים בהכשרה — 323
 משקי עזר — 324
 מהפעולה הספורטיבית — 324
 בנחיבי העפלה — בטי לוריא מורינו — 325

לאור המדורה

- ארום דעם פייער (משרי חלוצים), עברית: חנה רביד 327
 אנו שרים — משה בסוק 328
 שרטוטי דרך — משה ברסלבסקי 329

- רשימות — ישעיהו פונדיק 330
 ערב בקיבוץ — ש. יונסקי 332
 בשדה — משה זילברשטיין 332
 ביער — י. גיכמן 333
 היחסים החברתיים בקיבוצי ההכשרה — יצחק טבנקין 334
 על חרבות חיים — יעקב אשד 337
 להעלאת מושגינו החברתיים — א. גיבלבר 339
 אין גלייכע רייען (משירי חלוצים). עברית: חנה רביד 340
 בין איש לרעהו — שלום 340
 יחסי חברים וחברות — חבר 341
 הערות לשאלת הקיבוץ הצעיר — מדרכי טנבוים 343

מבט אל העבר

א. הפגישה באפק 346

שרה סגל, יהושע וושצינא, חוקה אשל, מולה מנדל, שרה סוצקובר.
 מינדל שיינמן

ב. הכינוס בחל אביב 348

אברהם ברזין, משה מוקאסי, חנה רביד (זכרונות בחרוזים), חיים ינקלביץ,
 שמחה רזניק, יעקב שופט, יהושע וושצינא.

ג. הכינוס ברמת הכובש 352

משה זינגרמן, א. וולק, יעקב חרמוני, אריה פיאלקוב, בקיבוץ (שיר) משה
 בסוק, אברהם ברום.

ד. הכינוס בחיפה 356

אריה אברמובסקי, יוסף אלמוגי, אברהם ברזין, מ.ה. קרושניץ, יהושע וושצינא,
 ישעיהו שרמי, רישקה ברנפלד, א. גיבלבר.

בימי מלחמה ונדודים

- עם פרוץ המלחמה — פייביש בנדורי 363
 התנועה בנדודים — דוד קוזיברודזקי 365
 משחריה באראנוביץ' לשהריה וילנה — חיים שיינברג 367
 לאחר הכיבוש הגרמני — אברהם גיבלבר 369
 עם חברים בוילנה — שרה פורמן-ברום 371
 בדרך הנדודים לוילנה — לייבל ואשילסקי 372
 בצל השלטון הסובייטי — ברל גרונוס 377
 לראשיתו של הריכוז החלוצי בוילנה — יצחק פרליס 381
 בחתירה לארץ — נתן בליזובסקי — 382
 בית הקיבוץ ברחוב סוכין' — 387
 בראשית הכיבוש הסובייטי — יהודה הלמן 393
 מכתב לחבר — צבי מרסיק 395
 כבוד ללוחם היהודי (איליא שיינבוים) — אלחנן מגיד 397
 עם שם שחריה — חנה זילברצווייג — 399
 החלון האמין... — יצחק טבנקין 400

במעגלי בירור

- בישיבת מזכירות הקיבוץ המאוחד 401
משה ברסלבסקי, ברל כצנלסון, יצחק טבנקין
משאלות ההכשרה 412
מרים שלימוביץ, דניאל לוי, יהושע וושצינא, יעקב אשד, פנחס רשיש, יצחק
טבנקין.
על האכזריות שבהכשרה — צבי רוונשטיין 417

- יסודות קיבוץ שחריה 55
דרך (עלון) 76
רשימת עולים 137
סמלים וכותרות 154
פנקסי-חבר 167
מפת גוש שחריה ופלוגותיו 232—233

בית לוחמי הגיטאות
והוצאת הקיבוץ המאוחד